

ANTIQVARISK TIDSKRIFT

FÖR

SVERIGE.

UTGIFVEN AF KONGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIQVITETS AKADEMIEN

GENOM

BROR EMIL HILDEBRAND.

FEMTE DELEN.

FÖRSTA HÄFTET.

Pris: 1 rdr.

Af **Kongl. Vitterhets Akademien** (1753—1786) och **Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien** eller på Akademiens förlag äro följande arbeten utgifna:

Kongl. Svenska Vitterhets Akademiens Handlingar. 5 band. 1755—1788.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Handlingar. 20 band 17?? —1852.

——, Ny följd. Del. 1 (1857): 4 rdr 50 öre; del. 2 (1861): 4 rdr; del. 3 (1863): 4 rdr 50 öre; del. 4 (1864): 4 rdr; del. 5 (1867): 4 rdr; del. 6 (1869): 4 rdr.

Antiqvarisk Tidskrift för Sverige. Del. 1 (1863): 2 rdr; del. 2 (1869): 3 rdr; del. 3, h. 1—4 (1870—73): 4 rdr; del. 4, h. 1, 2 (1872—73): 2 rdr; del. 5, h. 1 (1873): 1 rdr.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad. Första årgången 1872; andra årgången 1873 (under utgifvande); pris för årgång: 2 rdr.

Hildebrand, Bror Emil, Anteckningar ur Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Dagbok samt om de under Akademiens inseende stälda Kongl. samlingarne för år 1843. Pris: 37 öre.

——, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord. 1846. Pris: 7 rdr 50 öre.

Tornberg, C. J., Numi cufici regii numophylacii Holmiensis, quos omnes in terra Sueciæ repertos digessit et interpretatus est C. J. T. 1848. Pris: 7 rdr 50 öre.

Hildebrand, Bror Emil, Minnespenningar öfver enskilda svenska män och qvinnor. 1860. Pris: 7 rdr 50 öre.

——, Svenska Sigiller från medeltiden. I. 1, 2. 1862—1867. Pris: 19 rdr 50 öre.

Montelius, Oscar, Statens Historiska Museum. Kort beskrifning till vägledning för de besökande. 1872. Pris: 10 öre.

Hildebrand, Bror Emil, och Hildebrand, Hans, Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum. Första häftet. (Serien IV. pl. 1—10). Pris: 6 rdr.

ANTIQVARISK TIDSKRIFT

FÖR

SVERIGE

UTGIFVEN AF KONGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIQVITETS AKADEMIEN

GENOM

BROR EMIL HILDEBRAND

OCH

HANS HILDEBRAND.

FEMTE DELEN.

STOCKHOLM
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI
1873—1895.

INNEHALL.

Tolkning af runeindskriften på Rökstenen i Östergötland.

Et bidrag til kundskab om svensk sprog, skrift og skaldekunst i oldtiden.

Af Sophus Bugge
professor i Christiania.

Den mærkelige runeindskrift, som her skal granskes, er den vidlöftigste, som er funden på noget jordfast mindesmærke. Stenen, på hvilken den læses, var tidligere indmuret i tårnmuren ved Röks kirke i Östergötland, så at blot dens forside var synlig, og kun denne sides indskrift kunde derfor meddeles i de ældre tegninger. Den ældste af disse findes blandt de af H. Curio 1664 udgivne træsnit; en anden tegning af forsiden gaves i Bautil-nr. 913, hvorfra Liljegren optog indskriften i Run-Urkunder blandt »Obestämda eller svårläsliga» under nr. 2028. I hösten 1862 blev stenen efter foranstaltning af Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien brudt ud. Den heldige udförelse af dette arbeide skyldes daværende antiqvitets-intendant P. A. Säves iver og kyndighed (jfr Antiqvarisk Tidskrift för Sverige I, 58; II, 156 f.). Af ham blev der også taget omhyggelig tegning i naturlig störrelse, og efter denne er en fuldstændig tegning af stenen og dens indskrift for förste gang udgiven af George Stephens i hans vigtige værk The Old-Northern Runic Monuments of Scandinavia and England part I (1866) s. 230—231[1]).

[1]) Et par rettelser til denne tegning af student K. A. Hagson er meddelte hos Stephens s. LXVIII.

Stenen er reist på Röks kirkegård i Lysing härad i nærheden af Tåkern i det sydvestlige Östergötland. Jeg undersögte den i august 1868 og tog da af alle tvilsomme steder papiraftryk, hvilke jeg under udarbeidelsen af det fölgende stadig har havt til hjælp; den hos Stephens udgivne tegning fandt jeg på nogle enkeltheder nær rigtig, dog har skriften i det hele en mere regelmæssig, mindre cursiv charakter end i denne tegning.

Den her medfölgende tegning er på Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens bekostning tagen i år (1872) af C. F. Lindberg under tilsyn af dr Hans Hildebrand.

Stenen er af granit og efter de af P. Säve angivne mål 6 alen 11 tommer höi, 2 alen 8½ tomme bred, 18 tommer på det tykkeste, kun 8 til 9 tommer tyk på midten.

Den er beskreven både på de to bredsider og på de to kantsider samt på topfladen. Indskrifterne er i forskjellige skriftarter, men det allermeste er skrevet med den kortere rækkes runer, der var den i det skandinaviske Norden ved hedendommens slutning och kristendommens begyndelse almindelig brugelige skrift. Dog er det en mindre sædvanlig form af denne skrift, som her fremtræder. Flere eiendommeligheder ved skrivemåden gjör indskrifterne, endog de, som er skrevne med den kortere rækkes runer, sværere at tolke end de fleste andre runeindskrifter fra omtrent samme tidsalder. Störst vanskelighed voldes derved, at ordafdeling ikke er anvendt; dog er skilletegn nogle gange brugte for at betegne, at et afsnit er endt. Hindringer lægges os også i veien derved, at en bogstav aldrig er skreven to gange i træk; endog hvor der står to ord sammen, af hvilke det andet begynder med samme lyd som den, hvormed det förste slutter, er vedkommende rune overalt kun

skreven en gang[1]). Desuden foröges tydningens vanskelighed i höi grad ved den særegne sprogform og udtryksmåde, som jeg i det fölgende nærmere skal söge at belyse. Derimod er det heldigt, at næsten alle stenens runer (når undtages nederste linje på den bagre bredside og kvistrunerne på den ene kantside) er fuldkommen tydelige.

Af indskrifterne er hidtil kun en liden del tilfredsstillende tolket. Liljegren sögte ved den måde, hvorpå han i sine Run-Urkunder (1833) gjengav forsidens indskrift med latinske typer, at vise, hvorledes ordene skulde afdeles, og U. W. Dieterich gjorde i sin Runen-Sprach-Schatz (1844) bemærkninger om enkelte ords betydning. Den först udgivne, men ufuldstændige, tolkning er af Hans Hildebrand, som i sit livlige og vækkende skrift Svenska Folket under Hednatiden (1866) s. 90—92 har tydet nogle afsnit i det hele heldig[2]). Noget tidligere trykt var en læsning og oversættelse af så godt som den hele med den kortere rækkes runer skrevne indskrift af Stephens, hvem jeg kun i enkeltheder kan fölge[3]).

Efter disse forsög er endnu særdeles meget uforklaret. Jeg vover her at meddele bidrag til en fuldstændigere og rigtigere tolkning af indskriften og at söge at stille alt, hvad vi af den kan lære, i et klarere lys. Jeg har troet at burde udvikle alle enkeltheder med

---

[1]) Den eneste undtagelse herfra findes forrest i 8:de linje på bagsiden, hvor ᛁ s står to gange, uden at nogen rune kommer imellem.

[2]) Denne tolkning er udeladt i andet oplag, som er udkommet, efter at nærværende afhandling var skreven.

[3]) I korte ytringer er indskriften eller enkeltheder i den omtalt af Thorsen Runemindesmærker s. 357 anmærkn.; af Wimmer Navneordenes böjning s. 75; af Rydqvist, Svenska språkets lagar IV, 4. 46 anmærkn.**), 129. 157 anmærkn.**) 176. 249; af mig i Tidskrift for philologi og pædagogik VII, 329. 332. 337. 341 f. 345. 352; VIII, 201. 204; IX, 112; Årböger for nordisk oldkyndighed 1870 s. 193; udgaven af Sæmundar Edda s. 396 *a*.

udförlighed, for at det overalt klart kan vise sig, hvad stötte min opfatning har. Hvor min tolkning stemmer overens med H. Hildebrands eller Stephens's, har jeg udtrykkelig nævnt dette, medens jeg oftest har undladt at omtale de forklaringer af de nævnte oldgranskere, som jeg ikke har kunnet tilegne mig. Ligeledes har jeg troet at burde udförlig fremsætte de slutninger, til hvilke min tolkning af indskriften leder. At meget af hvad jeg i det fölgende fremsætter kun er usikre gisninger, erkjender jeg så klart som nogen, og jeg er forberedt på, at flere af disse vil komme til at vige for andre og rigtigere tydninger. Dog vil jeg håbe, at jeg ikke har forfeilet indskriftens mening og sprogform i det væsentlige. Et og andet vil vel for bestandig blive tvil underkastet. Måtte dette mit forsög give stödet til, at flere runegranskere vilde hjælpe til at fjærne de tvilsmål, som indskriften vækker! Navnlig vender jeg mig med dette önske til min höitærede ven, herr professor Carl Säve i Upsala, som först har gjort mig opmærksom på denne indskrift med dens mange egenheder.

Jeg kan ikke meddele fölgende forsög uden at udtale min taknemmelighed og höiagtelse lige over for den störste kjender af det svenske sprogs historie Johan Er. Rydqvist, af hvis fortræffelige værk »Svenska Språkets Lagar» jeg næsten ved hvert skridt har havt stor hjælp.

De enkelte ord i indskriften citeres i det fölgende efter side og linje. Indskriften begynder, som indholdet viser, på den ene bredside; den indskrift, der er skreven langsefter på denne side, betegner jeg ved *a*, indskriften på tværs ved *b*. Derefter fölge runerne af samme art på den ene kantside: *c*. Så runerne langs efter på den anden bredside: *d*; indskriften i tværlinjer pa samme side: *e*. Endelig sammenfatter jeg kvistrunerne på den

anden kantside under betegnelsen *f*. Lönrunerne på topfladen og överst på den bagre bredside: *g*.

Runerne af den kortere række gjengives i det fölgende ved latinske bogstaver således, som den her vedföiede sammenstilling viser. Herved har jeg dog ikke taget hensyn til flere mindre væsentlige afændringer i runernes form på stenen.

ᚠ gjengives ved	**f**	ᛁ gjengives ved	**i**
ᚢ eller ᚢ	**u**	ᛆ	**a**
ᚦ eller ᚦ	**þ**	ᛌ	**s**
ᚭ	**ą**	ᛐ	**t**
ᚱ eller ᚱ	**r**	ᛓ	**b**
ᚴ	**k**	ᛙ eller ᛘ	**m**
ᚽ	**h**	ᛚ eller ᛚ	**l**
ᚿ	**n**	ᛧ	**R**

At ᚽ betegner **h**, som allerede Liljegren, siden Carl Säve og H. Hildebrand har antaget, ikke **e**, som Stephens har læst, det vil min tolkning godtgjöre. Jeg skal også påpege, at runemesteren ved den i förste og tildels i anden tværlinje på bagsiden brugte lönskrift har givet os sit eget vidnesbyrd for, at ᚽ i den runefuthark, han anvendte, stod umiddelbart foran **n**-runen og fölgelig betegnede **h**.

Jeg går herefter over til at tolke indskriften i det enkelte fra begyndelsen af.

1. **aft** d. e. efter (således også Hildebrand og Stephens), en i nordiske runeindskrifter hyppig forekommende form. Da lyden *æ* i Rök-indskriften regelmæssig udtrykkes ved **a**-runen, så kan skriften ikke vise, om ordet har været udtalt *aft* eller *æft*. Det sidste er vistnok det sandsynlige[1]), både fordi det norsk-islandske skaldesprog i samme betydning har *ept* eller *eft*, der-

[1]) I modsat retning udtaler Thorsen sig i Runemindesmærker s. 55, 76.

imod ikke *apt*, og fordi ordet i runeindskrifter ofte skrives **ift** og **eft**. Ordet har desuden været udtalt *öft*, hvilket man vel tör slutte af andre runeindskrifters skrivemåde **uft** og **auft**. Det er bekjendt, at ved flere præpositioner en tostavelses form skifter med en enstavelses. Ligesom det norröne skaldesprog har *ept* i samme betydning som *eptir*, således f. eks. også *und* = *undir*; formen *und* har tillige været svensk: den findes på Ludgostenen i Södermanland (Lilj. R.-U. 870), skreven **unt**. Ligeså brugtes *fyr*, der *a* l. 6 er skrevet **fur**, = *fyrir*. Noget forskjelligt er forholdet mellem *uf*, *of*, (**ub** *a* l. 8), der har været udtalt uden omlyd, og *yfir*. Disse enstavelses former blev tidlig forældede.

2. I den af **aft** styrede accus. **uamuþ** har vi navnet på den mand, om hvem indskriften siges at skulle minde; dette er et, såvidt jeg ved, ellers ukjendt mandsnavn. Hildebrand gjengiver det ved isl. *Vemunð*, hvilket rettere skulde hede *Vémund* og som i Rök-indskriften måtte have været skrevet **uimunt** eller **uimut** . **muþ** må vistnok have været udtalt *móð*, og navnet er da sammensat ligesom *þormóðr*, *Hermóðr* og flere. Det förste led er vanskeligere at tolke; jeg formoder, at **ua** er d. s. s. oldnorsk *vá* f. ulykke, fordærvelse (som brat rammer en), sa at vi her har et mandsnavn *Vámóðr*, der synes at betyde: den der har ondt i sinde, den der er arrig, ildsindt. En anden sammensætning med *vá*, nemlig *vámúli*, forekommer i Landnám. 3, 19 (Íslend. ss. I, 240) som tilnavn.

3. **stąnta** præs. indic. 3 pers. pl., d. e. stå (Hildebrand og Stephens); udtalt *standa*. Runen ᚽ bruges i Rök-indskriften oftest til at udtrykke kort *a*, når det står umiddelbart foran *n*, og for lyden *a* i denne stilling forekommer her intet andet tegn; det har ingen indflydelse, om der er et *u* i en fölgende stavelse (**mąnum**, **strąntu**) eller ikke (**stąnta**, **ąnart**, **ąn**). Ligeledes bruges ᚽ til at udtrykke *a* foran *m:* **sąmąn**; jfr **kląmulan** på

Tryggevælde-stenen i Sjæland og **kąmal** på Löfstaholmstenen (Dybeck Stockh. 204, Lilj. 558). At ᚬ bruges til at udtrykke *a* foran næselyd, må vistnok have sin grund deri, at runens navn *óss* (d. e. *áss*) oprindelig löd *ansus* og at *n* i dette ord længe holdt sig som en nasal udtale af *a*; se min udvikling i Tidskrift for philologi og pædagogik VII, 315. At *a* foran *n* og *m* engang blev udtalt med næselyd, tör man antage, når vokalen kun i dette tilfælde blev udtrykt med ᚬ, medens den ellers udtryktes ved *ár*-runen; men skrivemåden kunde jo ved tradition bevares, efter at næseudtalen havde tabt sig[1]). I **uąki** *d* l. 2 d. e. *vangi* er ᚬ kort skrivemåde for ᚬᛆ, idet denne indskrift, som mange andre, undlader at skrive ᛆ foran ᚴ. Ligesom det af *a* ved *i*-omlyd opstående *æ* ellers udtrykkes ved *ár*-runen, således måtte *æn* efter Rökindskriftens skrivemåde udtrykkes ved ᚬᛆ og *æng* ved ᚬᚴ; eksempel på det sidstnævnte giver **trąki** *e* l. 2 d. e. *drængi*. Fremdeles er runen ᚬ i denne indskrift altid brugt i forholdsordet **ą** (*a* l. 5. *b* l. 2. *d* l. 3) d. e. *á*, som tidligere löd *an* och hvor altså, ligesom i runenavnet, *a* oprindelig stod foran *n*, der senere blot holdt sig som en udtale af vokalen gjennem næsen, indtil endelig også denne forsvandt og kun vokalens længde vidnede om, at der engang efter vokalen havde været hört en nasal. En oprindeligere skrivemåde af samme forholdsord formoder jeg i **ąn** *d* l. 2. Endelig forekommer *ós*-runen efter min formodning to gange i infinitivs endelse: *e* l. 2 læser jeg **knuą** og pa den kantside, som har kvistruner, **fluą**;

---

[1]) At **uamuþ** er skrevet med **a**, ikke med **ą**, uagtet **m** fölger efter, må have sin grund deri, at navnet er sammensat og at **m** begynder andet led. Om nasalvokaler i gammelnordisk se Lyngby i Tidskrift for philologi og pædagogik II, 317 f.; Gislason i Tidskrift for philologi VI, 255 anmærkn. 2; Rydqvist, Svenska språkets lagar IV, 332—338; Johannes Schmidt, Zur geschichte des indogerman. vocalismus s. 46 f.; Wimmer, Altnordische grammatik s. 3.

her er skrivemåden med **ą** at forklare deraf, at infinitiv oprindelig har havt *an* i udlyden, og **ą** udtrykker da vel her udtalens nasale *a*; dette gjælder ligeledes **mąþR**, hvis jeg rigtig har dechiffreret dette ord af lönrunerne *g*. Dersom navnet **hąislaR** *d* l. 7 er sammensat med adjektivet *hár* höi, i fællesgermansk form *hauha-s*, så er skrivemåden med ᚨ i dette ord enestående for Rök-indskriftens vedkommende, men har analogi i mange andre runeindskrifter; den må forklares deraf, at skrivemåden med ᚨ var bibeholdt i andre ord, efterat *an* i dem var bleven forvandlet til langt *á*. Regelmæssig betegnes dog her det lange *a* ved *ár*-runen. Ingensteds i Rök-indskriften betegner ᚨ *o* (hvorved Hildebrand og Stephens gjengive runen) eller *ó*, hvilke lyd derimod her (som overhoved i de ældste af de indskrifter, der er skrevne med den kortere rækkes runer) udtrykkes ved *úr*-runen. Det er altså sikkert, at betegnelsen af vokalen i förste stavelse af **strąntu** ikke har noget med omlyd at gjöre; allerede Rydqvist IV, 176 har formodet dette, uagtet han skriver *strontu*.

4. **runaR** Runen ı, som er ensbetydende med og opstået af andre indskrifters ᛦ, af hvilket tegn kun den ene kvist nedentil er bleven bibeholdt[1]), og som jeg har gjengivet ved **R**, bruges her oftest i udlyden for *r*, hvor dette er opstået af *s*, således netop i **runaR**. Kun en enkelt gang er i dette tilfælde skrevet **R**: **ualraub**^{r} *a* l. 4 d. e. **ualraubar**; ligeledes forudsætte efter min formodning kvistrunerne på den ene kantside skrivemåden **nimr** i præs. indic. 3 pers. sing. med *reið*-runen istedenfor *ýr*-runen. Hvor *r* i udlyden er oprindeligt (ikke opstået af *s*), skrives regelmæssig **R**: **fur** *a* l. 6, **huar** *d* l. 1, **uintur** *d* l. 5. Dog skrives *a* l. 6 **huaR**, som efter min mening er det spörgende adverbium (hvor *r* er oprindeligt), ikke nomin. af det

[1]) Mod Stephens's mening, at tegnet ı er opstået af den nederste streg i ᛙ, strider bl. a. dets betydning = ᛦ.

spörgende pronomen. Nominativformen **faþiʀ** *a* l. 2 er vistnok udgået fra en grundform *patar-s*, der havde både *r* og *s* i udlyden, mens *s* var dog her sandsynlig allerede på det fællesgermanske trin forsvundet (jfr Delbrück i Höpfners og Zachers Zeitschrift für deutsche philologie II, 405). Også synes i **ftiʀ** *d* i sidste linje *r* oprindeligt; men i dette ord skrive indskrifter med den længere rækkes runer ligeledes ᛉ. Man ser heraf, at de to forskjellige lyd, som de to runer *ýr* og *reið* fra först af udtrykte, i ordenes slutning var flydt sammen, da Rök-indskriften blev indhuggen, og at de to runer kun adskiltes, dog ikke strængt, efter traditionel skrivebrug. ı forekommer tillige i indlyden, nemlig i **uaʀin** *a* l. 3 og *a* l. 4, hvor det betegner et af *s* opstået *r*, som i udtalen neppe længer skarpt adskiltes fra oprindeligt *r*, der i indlyden her overalt er betegnet ved **R**.

5. **þaʀ** nom. pl. fem., betyder »disse» og må forbindes med **runaʀ** (Hildebrand og Stephens). Ordet skrives med de samme runer i andre indskrifter, f. eks. Dybeck Sverikes Runurk. Stockh. nr. 139 (Lilj. 495). Det lader sig af skrivemåden ikke afgjöre, om det i Rök-indskriften udtrykker udtalen *þár* eller *þær*: begge disse former findes i gammelsvensk. Om den tidlig forældede betydning »denne» af *sá* uden tilföielse af *-si* eller *-se* har jeg talt i Tidskr. for philologi VII, 331 og IX, 112.

Indskriften begynder altså med: »Efter (til minde om) Våmod stå disse runer.» Udtrykket »stå» om runer har jeg ellers ikke seet, men forövrigt er denne indskrifts begyndelse ensartet med begyndelsen af indskriften på Flemlöse-stenen i Fyn (Stephens s. 678—681): **aft ruulf stątʀ stain sasi** d. e. efter Roulv står denne sten; jfr indskriften på korset i Östra Kumla i Södermanland (Lilj. 805) og på Aspa-stenen Södermanland (Lilj. 868).

6. Forrest i linje 2 må vi med Carl Säve og Hildebrand læse **inuarin**: förste rune **i**, hvis tegn er en lodret

streg, er ikke skreven særskilt, men må tages af den rette linje, som til venstre omgiver indskriften; det samme er tilfældet i ordet **burniʀ** *d* l. 6. I *a* og *d* skrives i linjernes begyndelse heller ikke de runer, som bestå af en ret stav, der udfylder hele linjens höide, tilligemed en sidestav eller kvist, nogensteds fuldstændig, men således at kvisten föies umiddelbart til den rette linje, der til venstre danner ramme om indskriften. Vi tör altså allerede af ydre grunde ikke tage **n** som förste bogstav i anden linje og læse **nuarin**. Dette vilde være et uhört navn, selv om vi i indskrift nr. 7 fra Maeshowe på Orknöerne havde et navn **nuari**, hvilket neppe lader sig godtgjöre. Heller ikke kan vi læse **nu arin** eller **nu (u)arin**, ti *nú* vilde her være meningslöst. Derimod giver **in uarin** klart udtryk. **in**, sikkerlig udtalt *en*, er en i runeindskrifter ofte forekommende skrivemåde for den overgangspartikel, som i betydning omtrent svarer til græsk δέ; navnlig kan jævnföres **in uibiurn faþi** på Forsa-ringen Helsingland (Stephens 684—685). Jeg oversætter da »og faderen Varen skrev (runerne)». Vistnok kan *en* også bruges ligetil som relativt pronomen, men der er så meget mindre grund til at forstå **þaʀ in** her som »disse hvilke», som der efter **þaʀ** ved enden af förste linje står 3 prikker, der må opfattes som skilletegn, hvorved de 5 förste ord som et eget afsnit afsondres fra det fölgende.

7. **uarin** d. e. *Varinn*, faderens navn (således Carl Säve). Dette navn forekommer oftere i Norden i den sagnhistoriske tid, således i flere sammensatte stedsnavne i digtene om Helge Hjorvardssön og Helge Hundingsbane: *Varinsvík* Helg. Hjörv. 22, *Varinsfjörðr* Helg. Hund. I, 26, *Varinsey* Helg. Hund. I, 37; kong Ogvald på Ogvaldsnes faldt efter sagnet i en kamp med en rygsk konge som hed *Varinn*. I historisk tid forsvinder navnet i Norden; mandsnavnet *Värne* i Ydre herred (Rääf)

er neppe bevaret i Östergötland fra oldtidens *Varinn*. I gammeltydsk er *Warin*, *Werin* meget almindeligt både alene og i en mængde sammensætninger, se Förstemann; ligeså i England: i liber vitæ ecclesiæ Dunelmensis (London 1841) læses således *Warinus*, *Uernfrith*, *Uernðryth* o. s. v. En hel folkestamme bar samme navn: hos Plinius och Tacitus *Varini*, senere *Warni*, *Werini*, i oldeng. *Wærnum* (dat. pl.); de nævnes först öst for Elben og har også senere sit hjem i Elbegnene (se Zeuss, Die Deutschen s. 132 f., 360—363; Grimm, Geschichte der deutschen sprache 2:te ausg. s. 419 ff.). Om mandsnavnet *Varinn* på Rök-stenen står i blot sproglig forbindelse med folkenavnet eller om det, som jeg snarere skulde tro, egentlig betegner »en mand af varnisk æt», lader sig neppe med sikkerhed afgjöre. At sönnens navn *Vámóðr* og faderens *Varinn* danne alliteration med hinanden, er i overenstemmelse med ældgammel germansk sædvane. Hvorvidt vokalen i anden stavelse af **uarin** har været udtalt som *i* eller *e*, kan ikke afgjöres; ligesålidt kan efter skrivemåden bestemmes, hvorvidt der ligesom i oldnorsk med hensyn til den udlydende konsonant har været hört forskjel mellem nomin. *Varinn* og accus. *Varin*.

8. **faþi** d. e. *fáði*, skrev, tegnede (således også Hildebrand og Stephens). Heller ikke her kan det afgjöres, om runeristeren har udtalt **i** som *i* eller *e*; det samme gjælder **i** i ubetonede stavelser overhoved. I gammelsvenske håndskrifter, som betegne selvlydene nöiagtigere, findes snart *i*, snart *e*; se Rydqvist IV, 41. Udtrykket *fá rúnar* er ældgammelt. Det findes i mythiske vers: *rúnum þeim er gørðu ginnregin ok fáði fimbulþulr* Hávamál 80 og lignende Hávam. 142; *svá ek ríst ok í rúnum fák* Hávam. 157. Udtrykket *fáði rúnar* eller i samme betydning blot *fáði*, der i denne forbindelse er synonymt med *markaði*, findes i Sverige ellers i tre indskrifter, alle i Helsingland og med særegne runeformer, af hvilke indskrifter

navnlig en. den på Forsaringen, har meget tilfælles med Rökindskriften. Desuden er udtrykket *fá stein* brugt i to runeindskrifter i Helsingland; *fáði* for »skrev runer» kjendes kun fra to danske indskrifter, den på Helnæs- og den på Flemlöse-stenen, der begge er blandt de ældste danske, som er affattede i den kortere rækkes runeskrift, og begge sandsynlig ristede af samme mand. Alle disse eksempler er samlede af Stephens Runic monuments s. 920. Det nævnte udtryk findes fremdeles i den ældste norske indskrift med den kortere rækkes runer på en sten, som nylig er funden i en gravhaug på Valdby i Larviks fogderi. Og allerede i Einang-indskriften i Valdres fra den ældre jærnalder heder det ÞAR RUNO FAIHIDO. Når det siges, at faderen har skrevet runerne, så er dette ikke at forstå, som om han har gjort det egenhændig; tværtimod nævnes runeristeren, som jeg skal söge at vise, særskilt på stenen. I de gamle runeindskrifter heder det ofte, ligesom i Latin, at en person har gjort noget, som han har ladet gjöre ved andre. Jeg skal nævne et eksempel blandt mange: Lilj. 799 begynder med »Holmfast og Rodelv ristede runer», og dog nævnes i indskriften siden runeristeren særskilt.

9—12. **faþiʀ aft faikią̨n sunu** d. e. oldnorsk *faðir eptir feigan sun* (Hildebrand og Stephens).

11. **faikią̨n** har været udtalt *fæigjan* eller *faigjan;* det kan af skriften ikke sees, om tvelyden har været *æi* eller, som på Gotland og i flere svenske bygder (se Rydqvist IV, 141 f.), *ai*. Adjektivet forekommer med den almindelige gamle betydning, »som er bestemt til snart at dö» i gutn. *faigastan*, Gotl. Hist. 2, i Uplandslagen som *fegher*, og det er endnu velkjendt i det svenske almuesprog (Rietz s. 134). I **faikią̨n** har det afledende *j* holdt sig efter *g*. I middelalderens svenske bogsprog er i böiningsformer og afledninger af adjektiver et sådant *j* sjælden bevaret: i Östgötalagen *nyia*, *nyiu*; i cod.

Bildst. *nyiom* (Rydqvist II, 420, jfr 380, 453); i Vestgötalagen *tryggiæ* gen. pl. af et adjektiv, som oprindeligt har havt *v* efter *g* (Rydqvist II, 378). I gamle islandske og norske håndskrifter er ved flere adjektiver, hvis stamme ender på *kja* eller *gja* eller på *ja* med lang vokal (tvelyd) foran, *j* bibeholdt foran *a* og *u* eller *o*: *fátækjan*, *sekjan*, *slægjan*, *þægjan* o. s. v. (Gislason Frumpart s. 57), hvilke former siden fortrænges af *fátækan* o. s. v. Men ved *feigr* mangler *j* ellers overalt i de levnede nordiske sprogmindesmærker. At den oprindelige stamme er *feigja* ikke *feiga*, sees af formerne i andre germanske sprog: oldeng. *fǽge*, dat. sg. i den bestemte form *fǽgean* d. e. *fǽgjan*; oldsaks. *fêgi*, dat. pl. *fêgiun* d. e. *fêgjun*; mht. *veige*.

12. Gjenstandsformen **sunu** er ligelydende med den, som findes rundt om i andre gamle germanske sprog. Dette er den eneste stamme, ved hvilken det udlydende *u* har holdt sig i accus. ental i den yngre jærnalders nordiske sprog. Grunden kunde tildels söges deri, at ordet forekommer meget ofte i inskrifter, så at vi lettere kan iagttage forholdet ved dette ord end ved andre ord, hvis stamme oprindelig endte på *u*. Sandsynligt er det dog, at netop fordi »sön» var så almindeligt i indskrifter, holdt den ved tradition nedarvede skrivemåde af dette ord sig, efterat den udtale, den udtrykte, var bleven ubrugelig i det sædvanlige sprog. Derhos må mærkes, at det udlydende *u* i Oldengelsk ved oprindelige tostavelses stammer kun holder sig i accus. ental, hvor förste stavelse er kort, derimod ikke hvor den er lang; og netop *sunu* bevarer i Oldengelsk den for *u*-stammerne eiendommelige böining længst. Formen **sunu** for accus. ental findes, som Stephens s. 613 har påvist, i Sverige også på Kälfvesten-stenen (Stephens s. 724), der ligeledes hörer hjemme i Östergötland, og som i skrift har flere ligheder med Rök-stenen; i Danmark på

Helnæs-stenen, der ligesom Rök-stenen har **faþi**, og indenfor det gamle Danmarks grænser på Fugli-stenen i Skåne (Stephens s. 690). Endelig læses formen med sikkerhed på den blekingske Sölvesborg-sten, der har en enkelt rune af den længere række.

Faderen har ladet skrive runerne til minde om sin »feige» sön; »feig» betyder almindelig dödsens, som snart skal dö; men det er på forhånd lidet rimeligt, at faderen skulde få istand denne mindeskrift, medens sönnen lå dödssyg eller såret med ulivssår, og i det fölgende omtales sönnen som död. Her må da **aft faikian sunu** betyde »efter sin döde sön», som også Hildebrand oversætter det. I betydningen »död» (som efter skjæbnens bud har måttet dö) bruges ordet også af flere frændefolks skalde, således i oldengelsk, f. eks. *fǽgra flǽschoman* de dödes legemer (se Grein, Sprachschatz der angelsächsischen dichter); i gammelengelsk (Halvsaksisk) f. eks. *þat he feie iwerð* Layamon I, 73, that he dead was; i Oldsaksisk: *fargaf fêgiun ferah* Heliand 2353 Heyne, gav de döde liv (se Mätzner til Layamon 14038 i Altenglische sprachproben I s. 28); undertiden også i oldnorsk: *fyllisk fjörvi feigra manna* Völuspá 41 (i min udg.) forklares i Edda ved *fyllisk með fjörvi allra þeira manna er deyja*[1]).

Ordene

en Varinn fáði faðir
æft fæigjan sunu

danne et par verslinjer. Også ordstillingen synes her forskjellig fra den jævne, prosaiske, efter hvilken *faðir* vel (om end ikke med fuld nödvendighed) vilde fölge umiddelbart på *Varinn*.

---

[1]) Dieterich (Runensprachschatz) finder adjektivet *feigr* i en nu, som det synes, tabt indskrift i Upsala domkirke (Bautil 418; Lilj. R.-U. 108), hvor Liljegren læser **iftʀ faiku sein**, men man kan her ikke stole på tegningen i Bautil.

13—15. **sakumukminiþat (huariaʀ).** Dette udtryk kommer i noget skiftende former flere gange igjen. For at sikre dets betydning er det nödvendigt at sammenligne de andre steder: **þatsakum (ąnarthuaʀ)** *a* l. 5—6; **þatsakum (tualftahuar)** *d* l. 1; **þatsakum (þritauntahuariʀ)** *d* l. 3; **airfbfŗbnhn (finb)** *e* l. 1 d. e. **sakumukmini (uaim).** Tredje rune i *a* l. 3, der i tegningen hos Stephens sér ud som et til ᚴ **k** rettet ᛐ **m**, viser sig på stenen tydelig at være ᚴ (med nogle tilfældige rifter); og at **k** her er det rette, sé vi til overflod ved jævnförelse af de tilsvarende steder. Vi lære af dem videre, at der må deles **sakum ukmini** (eller med fordobling af **m: mukmini) þat huariaʀ** samt at **ukmini** eller **mukmini** og **þat** er undværlige led af sætningen. Ved **huariaʀ**, ligesom ved **huaʀ, huar, uaim** (d. e. **huaim**), indledes åbenbart en afhængig spörgesætning; der findes, såvidt jeg sér, intet andet ord, hvoraf denne kan være styret, end **sakum.** Dette ord kan altså hverken være d. s. s. isl. dat. pl. *sökum* eller d. s. s. isl. dat. pl. *sögum*, men må være en verbalform. Indholdet af den af **sakum** afhængige sætning **uaim si burin niþʀ tŗaki** *e* l. 1—2 »hvilken brav mands ætling han er» forbyder os, såvidt jeg skjönner, at forklare ordet som *ságum* vi så.

Jeg vover at tolke **sakum** som »vi sige», »vi fortælle». Dog tör jeg ikke antage, at

13. **sakum** udtrykker udtalen *sægum* istedenfor *sægjum.* Ti at *j* her var udtrængt, vilde være höist påfaldende, da Rök-indskriften ikke alene har **likia** *d* l. 3 = *liggja* og **huariaʀ** *a* l. 3 = *hværjar*, men endog **faikiąn** *a* l. 2 = *fæigjan*; og de af mig formodede former **knuą** *e* l. 2 = *knýja* og **fluą** *f* = *flýja*, i hvilke *j* er udtrængt efter langt *ý*, vil ikke kunne stötte *sægum* for *sægjum.* Jeg fremsætter derimod fölgende formodning. Ligesom i oldengelsk former af *sagian* bruges ved siden af *secgan*, i oldtydsk *sagên* ved siden af *segian*, således må man i nordisk engang have sagt *saga*, præs. *sagir*, præt. *sagða*, præt. pcp.

sagaðr i samme betydning som *segja, segir, sagða, sagðr.* Deraf er i præt. pcp. bevaret spor både i islandsk: *sagaðr* Merlínusspá II, 4, *sagat* Merl. II, 14 og i gammelsvensk: *saghaþær, saghat,* se Rydqvist I, 432, 434. Men der er ingen grund til at tvile om, at man også i præsens har sagt *saga* (i lighed med *vaka*), ligesom den tilsvarende stamme i andre germanske sprog kan bruges i præsens; et spor har holdt sig i *til sins saganz ordz,* Diplomatarium Norvegicum II nr 119 (brev udstedt i Tönsberg år 1314), jfr det ellers forekommende *segjandssaga.* Efter samme böining har Rök-indskriften 1ste pers. pl. **sakum**, udtalt *sagum,* d. e. vi sige. Denne tolkning stöttes ved indskriften på Malstad-stenen i Helsingland (Lilj. 1065). Ti ligesom i Rök-indskriften **sakum** fölger efter **uarin faþi** o. s. v., således heder det i Malstad-indskriften först i 3dje pers. sing. **frumunt fisiulfa sun faþi runaR þisaR** og umiddelbart derpå i 1ste pers. pl. **uiR sutum** (vi satte) **stin þina nur i balastin**[1]).

De »vi», som tale i Rök-indskriften, må efter det fölgende, hvis jeg forstår det ret, være faderen Varen alene, ligesom det gamle norröne skaldesprog oftere lader en person tale om sig alene i förste person flertal: *mart segjum þér ok munum fleira* Hyndl. 31 og fl. st., *þótt vér krán eigim* Völund. 33.

14. Efter **sakum** læse Hildebrand og Stephens **uk mini**, hvilket de förstå som *ok minni.* Denne opfatning kan jeg ikke dele, ti når **sakum**, som jeg har sögt at vise, er en verbalform, så kan ikke substantivet *minni* være copuleret dermed; »og» skrives *a* l. 7 **auk**. Jeg tænkte mig tidligere att der skulde læses **ukmini** og at dette

[1]) Sammenlign også den af mig i Tidskrift for philologi og pædagogik VII, 357 anförte indskrift på en sten fra Holm i Smålenene: **aslacar gerþe mik runar ek rist auk raþna staue uer**, hvor runeristeren först taler i 3dje person og umiddelbart derpå i 1ste person (som det synes, både som »jeg» og som »vi»).

skulde opfattes som dativ af *ungmænni*, altså: vi fortælle de unge mænd. Men da *æ*, den vokal, som er fremkommen ved indvirkning på *a* af et følgende *i* eller *j*, ellers i Rök-indskriften skrives **a**, foran nasal **ą**, så måtte *ungmænni* conseqvent skrives **ukmąni**; jfr **trąki** = *drængi e*]. 2. **ukmini** kunde gjengive en udtale *ungminni*, men et sådant udtryk vilde, såvidt jeg skjönner, her være meningslöst, ti det kunde dog ikke betyde: minde (fortælling) om en ung mand. Jeg vover derfor en anden tydning, hvilken dog kun skal gjælde som forslag. Jeg læser med fordobling af **m mukmini**, svarende til en isl. form *mögminni*. Förste led er da stammen i *mögr* (= got. *magus*), *magar*, *megi*, sön (også dreng, yngling, mand), hvilket ord er almindeligt i det norröne digtersprog, men i prosa kun har holdt sig i et par gamle formler. Genitiv *maghær* af samme ord for »sön» har i en enkelt forbindelse holdt sig i Uplandslagen og Helsingelagen (Rydqvist II, 145). Andet led er *minni*; dette ord forekommer i forbindelse med *mögr* i et af Egilsson citeret vers af en islandsk drápa: *henni kemr mögr til minnis*. *minni* betegner minde, hvad man mindes; i Völsunga s. cap. 9 s. 102 (Christiania udg.) gjengiver *eigi mantu kunna . . . . forn minni at segja* den poetiske originals (Helg. Hund. I, 36) *fátt mantu . . fornra spialla*. På lignende måde er her sagt: **sakum mukmini þat** vi sige det sönneminde d. e. jeg fortæller om min hedenfarne sön.

Et isl. sammensat substantiv *mögminni* vil med hensyn til förste leds form være fuldstændig analogt med *mögfellandi*, *Mögþrasir*, *lögdýr*, *miöðrann* og fl. Hvis den givne forklaring er rigtig, må **u** i **muk-** betegne en vokal, som er opstået af *a* ved indflydelse af et fölgende *u*; den har snarest været udtalt som åbent *o*. Altså **mukmini** udtalt *mogminni*; *mog-* af oprindeligt *magu-*, jfr f. eks. oldsaks. *magu-jung*. I middelalderens svenske bogsprog måtte man vistnok vente en form *magh-*, men den af

mig antagne form **muk-**, udtalt *mog-*, af *magu-* har dog analogi også i mange svenske former; således

urn Lilj. 1331, isl. *örn*, af *arnu-s*.

aunt Lilj. 1313, **aut** Dyb. fol. 1 (Lilj. 312), Lilj. 1126, **hut** Lilj. 208, isl. *önd*, af *andu*. I dette ord er omlyden tabt i middelalderens svenske bogsprog.

uaurþr Dyb. fol. 1 (Lilj. 312) isl. *vörðr*, af *vardu-s*. Også her er omlyden tabt i svensk bogsprog.

olauf Lilj. 91, 846, isl. *Ólöf*, af *Ólafu*, *Anulaibu*.

biurn (f. eks. på Forsa-ringen), **biaurn** ofte, isl. *björn*, af *bernu-s*.

iurtr Lilj. 773, **iurt-** på Forsa-ringen, isl. *hiörtr*, af *hertus* eller *herutu-s*.

fiur Lilj. 952, isl. *fiör*, af *ferhva*.

I modsætning til **sunu** har **muk-** tabt stammens udlydende *u*; på samme måde har Sölvesborg-stenen **asmut**, hvis förste led er opstået af *ansu-*, ved siden af **sunu**. **muk-** med omlyd står ved siden af **sakum**, **fiakura** og flere uomlydte former, ligesom **uaurþr** Dyb. fol. 1 ved siden af **asur**, **uibiurn** på Forsa-ringen ved siden af **anunr**.

Udförlige og omhyggelige sammenstillinger til belysning af en vokals forandring ved indflydelse af fölgende *u* eller *v* i Svensk giver Rydqvist IV, 124—126, 129—130, 164—166, 171—190. Jeg holder dog i flere henseender en afvigende opfatning for den rette[1]), og det synes mig med Lyngby Tidskrift for philologi II,

[1]) Rydqvist IV, 171 siger, at *u*-omlyd blot virker på et kort *a*. Men *v* og *u* virker, ikke blot i Islandsk og Norsk men også i Svensk, omlydende tillige på langt *á*, så at dette bliver til lukket *ó*; således i glsv. *sior* af *siávr*, *snior*, *mior*, *slior*, *frior* (?); fremdeles i *loghe* — isl. *láfi* d. e. *lávi*, i *voro*, *hon*, i **ulaifr** og **saul** — oldn. *sál* i runeindskrifter. *e* omlydes ved indflydelse af et fölgende *u* eller *v*, således i de ovenfor nævnte ord **biurn**, **fiur** og mange flere. *i* er ved indflydelse af et fölgende *v* omlydt til *y* f. eks. i *myrker*; til *iu*, *ju* f. eks. i *ljung*. — Rydqvist skjelner derhos efter mit skjön for stærkt mellem vokalisk assimilation og omlyd.

297 ff. rimeligt, at *u*-omlyden i Svensk engang har havt en mere udbredt anvendelse end den, som kan påvises navnlig i middelalderens bogsprog[1]). Dette kan jeg dog ikke her nærmere udvikle.

I Dansk har efter min mening *u*-omlyden havt et meget större råderum, end Rydqvist giver den, hvilket jeg på grund af spörsmålets vigtighed for de nordiske sprogs historie her skal söge at påvise.

u-omlyd fremtræder i en hel del mandsnavne hos Sakse, hvilke man ikke har ret til samtlige at betegne som optagne fra Islændingerne, så meget mindre som sagnene hos Sakse tildels afvige fra de islandske. Således: *Hotherus* og *Hötherus*, *Hothbrodus*, *Lotherus*, *Sörlus*, *Olvir*, *Bolvisus*, *Hogni*, *Herothus*, *Hiorthuar*, *Solve*. Nogle af disse navneformer forekomme også i andre gamle danske optegnelser.

Den hos Svend Grundtvig Danmarks gamle folkeviser nr. 7 udgivne vise om Didrik og hans kjæmper er sikkerlig vandret ind fra Tydskland, ikke fra Norge eller Island. En af personerne er *Hummerlummer* eller *Hommelom* eller *Humblum*. Han heder i den norske Didriks saga *Ömlungr* og i det tydske digt Rosengarte *Amelunc*. Nu er de nævnte danske navneformer vistnok forvanskede, men da *a* ikke i Gldansk således som i Oldengelsk ved indflydelse af et fölgende *m* forandres til *ǒ* (og videre til *u*) og da den tydske form her har *a*, kan *u* og *o* i förste stavelse af de danske former ikke vel forklares uden som omlyd.

At det ord, der i Isl. heder *lögr*, i Got. *lagus*, i Olddansk har havt en ved *u* omlydt vokal i rodstavelsen, tror jeg at matte slutte af de måder, hvorpå det olddanske ord skrives i oldengelske håndskrifter. Disse

---

[1]) At omlyd i isl. *mögr* og lign. er meget ældre end et særlig islandsk sprogs tilblivelse, bevises deraf, at den vokal, som har bevirket omlyden, var forsvunden længe för Islands bebyggelse.

kan ikke give directe vidnesbyrd om Olddansk, men man kan af dem (som navnlig Jessen har vist) drage slutninger om Dansk, som ikke lade sig afvise. I et håndskrift fra 10de eller 11te årh. (Hickes thesaurus 3 tab. 6 nr. 7. Stephens runic monuments s. 103 nr. 14) findes den skandinaviske runerække optegnet med runernes danske navne; at det er danske, og ikke norske eller islandske navne, viser *þors*, *mander* og fl. Her er *lögr* skrevet *loer*; denne skrivemåde er uforklarlig, hvis vi antage, at det danske ord havde *a* og ikke en ved *u* omlydt vokal. Sammenlign skrivemåden *lower* hos Stephens s. 831 nr. 63 efter et engelsk håndskrift fra midten af 13de årh., hvor dog navnene tildels er meget forvanskede. Hvorledes den af Rietz fra Helsingland opförte form *lög* skal opfattes, tör jeg ikke afgjöre. At isl. *hölðr*, *höldr* odelsbonde (hvilket er samme ord som oldeng. *hæleð*) også af Danerne blev udtalt med omlydsvokal, synes rimeligt, om end ikke sikkert, at kunne sluttes deraf, at ordet i England var optaget i formen *hold*; se f. eks. Bouterwek Evangelien in alt-nordhumbrischer sprache s. 349. Er mandsnavnet *Höldo* i svenske diplomer af samme oprindelse? Flere ord, som vise *u*-omlyd af kort *a* i ældre og nyere Dansk, er nævnte af Lyngby Tidskrift for philologi II, 297 f. Rydqvist IV, 181. Det synes mig uberettiget, når Rydqvist IV, 184 vil svække vægten af disse ord ved at betegne dem som »några enskilda ord i danskan, om hvilka man ej ens kan vara fullt säker, huruvida de uppkommit genom inflytande från Isländare eller Norrmän». Når ikke en række af ord som *lov* (gldansk *logh*), *dug* (sönderjydsk *dågg*), *spurv* (söndjydsk *spårre*), *vugge* o. s. v. skal kunne afgive vidnesbyrd om et ægte dansk lydforhold, så kan vidnesbyrd om sporadiske lydphænomener i et sprog overhoved ikke skaffes tilveie. Jeg skal her tilföie flere danske ord, i hvilke *u*-omlyd af kort *a* viser sig: *logre* — isl. *löggra* Lokasenna 44. *Mogens*

(jfr Kok Det danske sprog i Sönderjylland II, 40) — *Margnes* i Ágrip. Jydsk *mummel* (Molbech Dialektlexicon 690), stav hvorved handkværnen dreies = isl. *möndull*, der feilagtig afledes af *mund*. *rud* — isl. *rödd* röst, i sammensætningen *fuglerud*, se Plades Visitatsbog udg. af Sv. Grundtvig s. 52, 181. Jydsk *örk* (allerede i gldansk) kiste = isl. *örk*; formen *örk* med omlydt vokal også i svenske dialekter, se Rietz 854 b. *rönne* og *rönn*, forfaldent hus, efter Jessen (Årböger f. nord. oldkynd. 1867 s. 375) — isl. *rönn*, flertal af *rann*. *nögen*, hvor rimelig, ligesom i isl. *nøkviðr*, både *r* og *i* har virket på *a*. Alle de danske eksempler opfatter jeg med Lyngby som brudstykker af en regel, der tidligere var mere gjennemfört.

16. Efter **sakum (m)ukmini þat** fölger på Rök-stenen **huariaR** »hvilke« = oldn. *hverjar*, nom. pl. fem.; ordet må forbindes med **ualraubaR**. Skrivemåden viser ikke, om **huariaR** har været udtalt med *a* eller *æ* i förste stavelse; det sidste synes mig rimeligst, ti den omlydte vokal i dette ord, hvilken ikke alene findes i Dansk, Norsk og Islandsk, men også i Dalsk, i håndskrifter af Gutalag og undertiden i andre gammelsvenske håndskrifter (Rydqvist II, 505), er i Svensk, ligesom tildels i Norsk, vistnok förts senere bleven fortrængt af *a*.

17. **ualraubaR** nom. pl. fem. af et substantiv, som i almindelig oldnordisk form må lyde *valrauf*; det betyder »spolia«, det som tages fra den faldne fiende på slagmarken, navnlig våben. Således har også Dieterich Runensprachschatz forstået ordet, medens Hildebrand og Stephens med urette tage det som hankjönsord »valrövere«. Det er sammensat af *valr* de faldne på valpladsen og *rauf*, der her betegner det som röves, det som man tilriver sig. **ualraubaR** oplyses især ved lovsproget. Den gjærning at röve den döde udtrykkes ved et nærbeslægtet intetkjönsord, der forekommer i Östgöta-lagen drapa balk. VI som *ualruf*, i skånske lov som *ualruf* (Thorsens

udg. s. 34) eller *walrof* (Schlyters udg. s. 97), i jydske lov 3,24 (Thorsen s. 232) som *walrof*, i ældre Gulatingslov 178 som *valrof*. I jydske lov forklares det: *Hwat sum man røvær* (d. e. når nogen röver noget) *af annæn thær dræpæn warthær . antigh klæthæ . æth wapæn . æth silf . æth pænning . of han hafthæ thæt a sik . thet ær wal rof*. I Oldengelsk bruges *wælreáf* neutr. (der med undtagelse af kjönnet fuldkommen svarer i form til det på Rök-stenen forekommende ord) concret om »spolia», f. eks. *hé under segne sinc ealgode, wælreáf werede* Beówulf 1205 (Grein), men også om gjærningen »valrov», se Schmid Gesetze der Angelsachsen 2te ausg. append. XV og i fölgende senere lovsted, der i udtrykket meget ligner stedet i jydske lov: *weilref* dicimus, si quis mortuum refabit armis aut vestibus aut prorsus aliquibus, aut tumulatum aut tumulandum Legg. Henr. I cap. 83. Også i det gammeltydske lovsprog findes ordet: de vestitu mortuorum, quod *walaraupa* dicimus, si ipse abstulerit qui hos interfecit, dupliciter componat legg. Baiuv. XVIII, 3, 1, hvor ordet synes at måtte forståes concret.

Til Rök-stenens hunkjönsord **raub** med concret betydning svarer aldeles det romanske *rauba*, *roba*, *robe*, der er optaget fra Germansk, se Diez Etymologisches wörterbuch der romanischen sprachen; Diefenbach Gothisches wörterbuch II, 164.

Dette samme hunkjönsord *valrauf* er det vistnok, som i overfört betydning gjenfindes i det Brage gamle tillagte vers om Gevjon, hvis sönner som öksne drog Sjæland ud i havet (Yngl. s. cap. 5; Edda ed. AM. I, 32):

báru øxn, ok átta
ennitungl, þars géngu
fyrir víneyjar víðri
valrauf, fjögur höfuð.

valrauf synes her at betegne: det lösbrudte rövede stykke[1]).

[1]) Anderledes Gislason (Skjaldedigtenes Beskaffenhed S. 28).

Om den gammeldags skrivemåde **ualraubaʀ** med **b**, ikke **f**, skal siden tales.

18. Som det fölgende ord tager jeg **uaʀin**, hvilket jeg forklarer som 3 ps. pl. præt. conj. = glsvensk *warin* (Rydqv. I, 359), gldansk *waræ*, *ware* (Lyngby udsagnsordenes böjning i jydske lov s. 40, Rydqvist I, 347), oldnorsk *vǽri*, got. *vēseina*[1]). Hvorvidt runeristeren i dette ords rodstavelse udtalte *á*, der er enegjældende i svenske håndskrifter fra middelalderen, eller *ǽ*, kan skriften ikke vise. Når **uaʀin** er skrevet ikke med **r**, men med **ʀ**, der i denne indskrift ellers ei bruges i indlyden, så er grunden, som för sagt, den, at *r* her er opstået af *s*. Ligeså er skrevet **uaʀit** på Kjula-stenen i Södermanland (Lilj. 979, Stephens s. 801) og i flere andre svenske runeindskrifter. Denne lydovergang fra *s* til *r* er i dette verbum tidligere indtrådt efter lang vokal end efter kort (jfr. Gislason Oldnord. formlære s. 58); »var» 3dje ps. sg. præt. indic. vilde den mand, som ristede indskriften på Rökstenen, visselig have skrevet **uas**, ligesom f. eks. den i flere henseender beslægtede, men yngre, indskrift på Forsaringen har **uas**; jfr. **is** her på Rök-stenen *e* l. 2. 3.

Endnu må tales om endelsen. Man kan her ikke læse **uaʀi** som ett ord, ti det fölgende **intuaʀþaʀ** (som man da måtte læse med fordobling af **i**) vilde, såvidt jeg skjönner, være uforklarligt; og **uaʀi** vilde desuden være altfor afvigende fra den form for præt. conj. 3 ps. pl., der forekommer *d* l. 4, ti der må man efter min mening

---

[1]) Hildebrand læser **uaʀint** som ett ord og tolker det = isl. *váru*, idet han ytrer: »Alla Germanska språk hafva bortkastat af ändelsen *-t*, Isländskan äfven *-n* (Skr. *-anti*, *-n-ti*, Isl. *-u*)». Han tror altså, at **nt** her er vedligeholdt fra urtiden. Denne opfatning, der ingen stötte har i andre germanske sprogformer, kan jeg ikke dele. Imod en indicativform taler vokalen **i** foran **nt** og den omstændighed, at der i de andre i Rök-indskriften forekommende spörgesætninger, som er afhængige af **sakum**, står conjunctiv.

tage **satint**, ikke **sati**, som ett ord. Heller ikke *a* l. 4, hvor ligeledes 3dje ps. pl. præt. conj. af »være» forekommer, kan tale for at tage **uaRi** som ett ord. Derimod kunde man tænke på i *a* l. 3 at læse **uaRint** som ett ord i lighed med **satint**, men da dette ikke lader sig anvende på *a* l. 4, læser jeg *a* l. 3 ligesom *a* l. 4 **uaRin**. At **satint** sandsynlig gjengiver udtalen *sātin*, ikke *satint*, skal jeg siden udvikle.

Den i Gammelsvensk forekommende form på *in* i præs. og præt. 3 ps. pl. conj. er med stor grundighed og forsigtighed behandlet af Rydqvist I, 345—352, 358—9. IV, 443—4. Jeg må dog i modsætning til Rydqvist holde den först af P. A. Munch givne forklaring, hvorefter dette *n* er bevaret fra et fællesnordisk standpunkt, for den sandsynligste. Jeg föler vistnok stærkt, hvormegen usikkerhed mangel af ordadskillelse fremkalder i tolkningen af Rök-indskriften, men jeg skjönner dog ikke rettere end at fölgende punkter er nogenlunde sikre:

1) På 3 steder forekommer 3 ps. pl. præt. conj.

2) På intet af disse 3 steder er det nödvendigt at antage en på **i** udlydende form.

3) Derimod er det på de to steder nödvendigt at antage en form med **n** i endelsen (**uaRin** eller **uaRint** og **satint**), og en sådan form (**uaRin**, ikke **uaRint**) er på det tredje sted mulig.

Er dette rigtigt, så taber Rydqvists hovedgrund mod Munchs forklaring, at *n* ikke findes i det ældste svenske handskrift (af Vestgötalagen), sin vægt; ti vi sé da, at dette *n* fandtes i sproget omtrent 300 år, förend nævnte handskrift blev skrevet. Vi har, tror jeg, på Rök-stenen det vidnesbyrd fra en runeindskrift, som Wimmer (Navneordenes böjning s. 117; Årböger for nordisk oldkyndighed 1868 s. 293) savner og hvorved han erklærer at spörsmålet vil kunne blive oplyst.

Dette vidnesbyrd fra Rök-stenen synes mig at finde stötte andensteds. Navnlig Stephens (Oldnorthern runic

monuments) har fremhævet, at der i flere svenske runeindskrifter findes en form på **in** for 3 pers. sing. præs. conj. Eksemplerne er fölgende. Aspa eng Södermanland (Lilj. 869) **kuþ hialbin at.** Hammarby Upland (Dybeck Stockh. 78, Stephens s. 886, Lilj. 418): **kuþ ihialbin sialu ans.** Sjonhem Gotland (Säve nr. 89, Lilj. 1592): **kuþ: haelbin** (Lilj. **hialbin**): . . . . . : **sal** : **roþfoaʀ**: (men i samme indskrift **kuþ swiki**). På Bräckstad-stenen Upland (Dybeck fol nr. 231, Lilj. 242, Stephens s. 737): **giristr** (eller **kiristr**) **litin sahlu hąs** (eller **hos**). I disse fire indskrifter synes ikke andet muligt end at tage **-in** som endelse for 3 ps. sing. præs. conj. **ialbin kuþ** på Glia- eller Ulfsundastenen Upland (Dybeck Stockh. nr. 27, Lilj. 371, Stephens s. 741) må da forklares på samme måde og ikke som *hialpi hann*, hvilken sidste tolkning også må opgives af den grund at *hialpa* regelret forbindes med dativ[1]). Ligeledes har efter Dybeck Stockh. 59 Kungsberga-stenen i Upland **kuþ hialbin**, ikke **hialbia** som på tegningen i Bautil 284 (Lilj. 340). Pa Kumla-stenen Upland (Dybeck Stockh. 66, Stephens s. 740 f., Lilj. 351) **kristr hialbin.** Herhen hörer vistnok også **litin kusu** på Rångstad-stenen Upland (Dybeck fol. 247, Lilj. 245, Stephens s. 738), hvor Stephens med sandsynlighed förklarer **kusu** som forkortet skrivemåde for **kuþ salu**[2]). Rigtignok forekommer endelsen **i** for 3 pers. sing. præs. conj. langt hyppigere i runeindskrifter, ligesom endelsen **i** findes i indskrifter, der er ældre end de i hvilke **in** læses, men de nævnte eksempler på **in** i 3 pers. sing. er dog for mange til, at alle kan siges »blott af felskrifning eller misförstånd användt», hvilket udtryk Rydqvist IV, 444 bruger om *vtæn han hauin* Söderk. Rätten s. 33.

---

[1]) *hialpa* i senere tid sjælden med accusativ (Söderwall om verbets rektion i Fornsvenskan s. 19).

[2]) Dog forklarer jeg **litin** heller af *létta* end af *lita*, da der er skrevet **lete** Lilj. 1102.

Det vil neppe kunne gjöres sandsynligt, at **in** i de nævnte runeindskrifter er overfört til 3 pers. sing. conj. fra 2den pers. plur. imperat. Derimod kunde denne endelse, når sproget overhoved havde forkjærlighed for det udlydende *n*, let være overfört fra 3 pers. plur. conj., således som Stephens Runic monuments s. 740 mener. Som sidestykke hertil kan nævnes, at i flere nyere nordiske sprogarter selvlyden eller hele formen fra præt. indic. flertal er bleven overfört til ental; således i norske dialekter *kvó* for *kva* = oldn. *kvað* og lign., i ældre Dansk som entalsformer *hiulp*, *druck*, *drob* og fl. (Jessen i Årböger for nord. oldkynd. 1867 s. 371), *ginge*, *finge* (Danmarks gamle folkeviser udg. af Svend Grundtvig 70 A l. 2). Jeg sér da i runeindskrifternes former på **in** i 3 ps. sing. præs. conj. vidnesbyrd om, at 3 ps. plur. præs. conj. samtidig havde samme form.

De nævnte runeindskrifters tid kan vistnok ikke nærmere bestemmes, men flere af dem vise skrift- og sprog-former, som har et gammelt præg. Således har Glia-indskriften den oprindelige forskjel mellem ᛦ og ᚱ, har ikke stungne runer, har havt accus. **þinsi**; Kumla-indskriften har vistnok accus. **runa** og *ós*-runen for **o**, dog **auk** og ikke stungne runer; Hammarby-indskriften har vistnok **sialu**, dog ikke stungne runer, skriver **auk** og efter den ældste tegning **kiarua**.

Ligeoverfor Rydqvists argumentation skal jeg fremdeles tillade mig at bemærke fölgende. Han finder det påfaldende og aldeles stridende mod de germanske sprogs almindelige udvikling, at *n* skulde have holdt sig i conjunctiv, medens det i skandinavisk sprog (fra den tid af, da vi först finde indskrifter med den kortere rækkes runer) er forsvundet i indicativ. Men dette påfaldende forsvinder, når vi med Munch sammenligne de gotiske former, der med hensyn til det, hvorom her er tale, tör gjælde som de, der forudsættes også af de skandi-

naviske sprog. I Gotisk er i indicativ nasalen i 3 pers. plur. ikke dækket af nogen fölgende vokal: præs. *giutand*, præt. *gutun*. Dette er derimod tilfældet i conjunctiv: præs. *giutaina*, præt. *guteina*. Når i conjunctiv kun det udlydende *a*, derimod ikke det forudgående *n* er faldet bort i Gammelsvensk, så stemmer dette overens med den phonetiske behandling af et udlydende -*na* i andre former: *giwin*, *warin* forholder sig med hensyn til det udlydende *n* til got. *gibaina*, *vēseina* ligesom *goþan* til got. *gōdana*, nom. sg. fem. og nom. acc. pl. neutr. *burin* til got. *baurana*, *alin* til got. *aleina*, *øgon* (hvis man her antager *n* for oprindeligt) til got. *augōna*. Ved de gammelsvenske former på -*in* i 3 ps. plur. conj. få vi netop en regelmæssighed i lydudviklingen, som her mangler bl. a. i Oldnorsk. Og det er let forklarligt, at i Oldnorsk -*in* i conj. blev forandret til den på vokal udlydende form -*i* ved indflydelse af de hyppigere brugte endelser for 3 ps. plur. indic. *a* og *u*, der endte på vokal. Jeg holder da med hensyn til den her omhandlede gammelsvenske conjunctiv-endelse for sandsynligst det af Rydqvist nævnte men forkastede alternativ, at den ældste form kun på enkelte punkter har kunnet holde sig uskadt i folkesproget, hvorfra den på ny er bleven hjulpen frem til anseelse.

19. Ved tredje linjes ende er runerne **tua** sikre. Tredje rune er ᚠ **a**, som også Stephens læser, ikke ᛔ **b**; der er kun én kvist, der står på samme sted som almindelig på **a**-runen, men længer nede end nogensinde överste kvist på ᛔ, og under denne ene kvist er der på höire side af staven kun en tilfældig fordybning. Herefter er ingen rune læst hverken af Hildebrand eller af mig eller i nogen af de ældre kopier. Men en afskrift fra 1873 af director C. F. Nordensköld (mig velvillig meddelt af pastor L. C. Wiede) har efter **tua** endnu ᛁ ʀ, hvilken rune siges tidligere at have været usynlig på grund af ind-

fyldt kalk. Også på mit papiraftryk tror jeg nu at sé svage spor af denne rune tæt efter **a**. **tuaʀ** er nom. pl. fem. af talordet »to», = oldnorsk *tvár*, i Glsvensk almindelig *tvar*, nu i Dalarne *tvär* eller *tver*, på Gotland *tvar* (Rydqvist II, 557 f.). Hvis stenen virkelig havde **tua**, i samme betydning, vilde dette være en af flere sproglige besynderligheder i indskriften.

20. **þaʀ** er efter min formodning her ligesom i *a* l. 1 nom. pl. fem. = oldn. *þær*.

21. **suaþ** kommer igjen *d* l. 2—3; samme ord forekommer også, skrevet enten ligedan eller **suaaþ**, på Forsaringen. Det er opstået af *svá at* »så at». Vistnok kunde man efter Rök-indskriftens skrivebrug med fordoblet **a** læse **sua aþ**, men den sammendragne form synes mig vel så godt at passe til indskriftens gammeldags sprogform. Både i Svensk (Vestgötalagen og andensteds, se Rydqvist IV, 433), Dansk (jydske lov) og Norsk (se f. eks. Fritzner) sammendroges *svá at* i ældre tid til *svát*. Skrivemåden med *þ* for *t* har sidestykke i islandske håndskrifter, som i udlyden ofte skrive *þ* eller ð, hvor den oprindelige konsonant er *t*: *hvaþ* = *hvat*, *iþ*, *ið* = *it*, *að* = *at*, *þoþoro* i den stockholmske homiliebog = *þó at hváru*; Dalmålet har ð for *t* i intetkjön: *äð*, *eð* = *at*, *kumið* o. s. v. Om ordets anvendelse her skal nedenfor tales.

22. I **tualf** d. e. tolv (Stephens) har vi en form, som ellers ikke er funden i nordiske sprog, men som dog forudsættes af den almindelige yngre og sammendragne form *tolf*. **tualf** må vistnok tænkes udtalt ikke *tvalf*, men *tvælf* eller nöiagtigere *twælf* i lighed med formerne i andre germanske sprog, hvor omlyd bruges: oldfris. *twelef*, *twelf*, oldeng. *twelf*, oldsaks. *tuelif*, oldhöitydsk *zwelif*, *zwelf*.

23, 24. **sinum** = *sinnum* gange. Skrivemåden kan her og i lignende tilfælde ikke vise, om der i den ubetonede stavelse, hvor der skrives **u**, har været udtalt *u* eller *o*; i Glsvensk skrives i sådan lydstilling ofte *o*, se Rydqvist

IV, 75. Derefter læser jeg, som ovenfor sagt, **uaʀin** = oldnorsk *væri*.

25. **numnaʀ** »tagne».

26, 27. **tualraubar**. På grund af meget trangt rum har runeristeren, da han vilde slutte ordet i samme linje, skrevet *ar* i slutningen af linjen som **ʀ** alene over linjen, ligesom *ar* i håndskrifter almindelig skrives forkortet ved *r* over linjen[1]). Man tör ikke tænke på at dele **numnaʀt ualraubar** og at forstå **numnaʀt** som *numnar*, ti en sådan besynderlig skrivemåde vilde ikke engang kunne støttes ved **satint** *d* l. 4. Jeg formoder, at **tualraubar** er forkortet skrivemåde for **tuaʀ ualraubar**. I den med den kortere rækkes runer skrevne indskrift på Rök-stenen er, som för sagt, en bogstav aldrig sat to gange efter hinanden; her er denne sammendragning i skrift fört videre, idet de to bogstaver **ua**, der var fælles for slutningen af et ord og begyndelsen af næste, kun er skrevne én gang, medens der intet hensyn er taget til endelyden **ʀ**. Eksempler på lignende sammendragning i runeskrift har jeg nævnt i min tolkning af Björketorp-indskriften i Tidskrift for philologi og pædagogik VII, 337; til disse kan föies **alit** = **ali lit** på Väsby-stenen i Upland (Dybeck Stockh. 118); **snialat** på Ryckstа-stenen i Södermanland (Stephens s. 774, Lilj. 883) hvilket jeg forstår som **sniala lat**, *snialla lát*; på Tible-stenen Upland (Dybeck fol. 10) vil man ved at tage **la** og **i** dobbelt få verslinjerne: **la han uti fiari** — **i liþi frekis**. Eksempler på lignende sammendragning i gammelsvenske håndskrifter giver Schlyter i fortale til udg. af Vestgötalagen og ÖGL. samt Rydqvist IV, 433. **tuaʀ** og **ualraubar** er forklaret ved *a* l. 3.

28—32. **baþaʀsąmąnąumisumąnum** d. e. **baþaʀ sąmąn ą umissum mąnnum** = oldnorsk *báðar saman á ýmissum*

[1]) Man bör neppe læse **tualraubr**, uagtet Kolunda-indskriften (Dybeck 4to nr. 60) i ordet **muþur** har **r** over de andre runer sidst i linjen.

mönnum. Om *ymiss* i Svensk se Rydqvist II, 530. I de af ham anförte eksempler, er *i* i anden stavelse faldet bort i de former, hvor suffikset begynder med en vokal; ligeså i gotlandsk *ymsä*, i Närike-målets *ymse*, *ymsum* (Rietz 835 b), i det nysvenske skriftsprogs *ömse*, *ömsom*. Men i Oldnorsk kan *i* også i dette tilfælde, ligesom her i Rök-indskriften, beholdes.

30. Præpositionen *á* med dativ, hvor talen er om en fiendtlig gjærning, som man får udfört ved (mod) en anden, er her brugt ligesom i oldnorske udtryk *vinna sigr á manni*, *vinna verk á Serkjum*, se Egilsson Lexicon poëticum *á* I. ζ. η; Erik Jonssen Ordbog *á* A 3 *i. k*; oldeng. *on* = *á* med dativ forekommer i aldeles tilsvarende forbindelse: *nam on Ongenþió írenbyrnan* Beówulf 2986 (Grein), jfr. Grein Sprachschatz d. ags. dichter II, s. 330.

I syntactisk henseende synes **sua** her at måtte stå attributivt til **ualraubaR tuaR þaR**. Egentlig står der da: Jeg fortæller, hvilke de to spolia var, med hvem det forholdt sig så, at to spolia blev tagne tolv gange o. s. v. Meningen af det hele synes at måtte være: Jeg fortæller om det bytte som Våmod vandt i kamp, idet han nemlig tolv gange tog to valrov (d. e. spolia) begge på én gang fra to forskjellige mænd; eller med andre ord: jeg fortæller om, at Våmod tolv gange kjæmpede samtidig mod to fiender og fældede dem begge. Disse bedrifter må vistnok tænkes udförte i det slag, i hvilket Våmod faldt. En forbindelse ved *svá at* kan i det gamle sprog bruges enstydig med forbindelse ved relativt pronomen. Således har den af Unger udgivne gammelnorske homiliebog s. 52: *Leti er sva at mest recr munka or œinseto* som oversættelse af den latinske originals: Haec est, quae maxime monachos excutit; i Vafþrúðn. 22 har cod. reg. *hvaðan máni um kom svá at ferr menn yfir?* hvor cod. Arna-Magn. har *sá er* for *svá at*; det samme skifte i

håndskrifterne findes Vafþr. 36, hvor cod. reg. har: *hvaðan vindr um kømr svá at ferr vág yfir*; på Forsa-ringen betyder **rit** . . . **suaþ** (eller **sua aþ**) efter min formodning: den ret som. Ligeledes har Rök-indskriften *d* l. 2—3: **uąki ąn kunukaR tuaiR tikiR suaþ ą likia**, hvilket synes at betyde: på den vang, på hvilken 20 konger ligge fældede. Denne brug af **suaþ** lader sig også anvende på *a* l. 4. Men her er udtryksmåden mere udförlig, da for det förste **þaR** står foran **suaþ** og for det andet nomenet (**tuaR ualraubar**) er gjentaget i den underordnede sætning. En lignende overflödighed i udtrykket kan findes i den ældste islandske prosa: *þar ero egg æt vndan þeim fvglvm, er foglar ero ætir* Grágás Finsens udg. I, 34. Med den påpegede sætningsforbindelse ved **suaþ** kan jævnföres brugen af oldeng. *þæt* i steder som fölgende: *þǽr is ún mǽgð, þæt hí* (af sådan art at de, som —) *mágon cyle gewyrcan* Wulfstans beretning ved Ælfred; *þǽr þrí wǽron . . ., þæt hie á noldon . . . .* Daniel 188 ff.

At et afsnit er endt med **mąnum**, er mærket ved det efter dette ord fölgende skilletegn.

33—35. **þat sakum ąnart** »jeg fortæller som det andet», nemlig om sönnen Våmod. **ąnart**, hvortil svarer hankjönsformen **ąnar** i andre svenske runeindskrifter (Lilj. 141. 878), gjengiver en ældgammel udtaleform *annart*, der i nordiske sprog ellers overalt er bleven fortrængt af *annat*. Derimod bruges af eiendomspronomenerne på *-arr* både i Glsvensk (Rydqvist II, 486 f.) og i Oldnorsk intetkjönsformer på *-art* og på *-at*.

For at kunne finne rede i den fölgende vanskelige spörgesætning må vi först lede efter subjekt og verbum. En veiledning har vi deri, at verbet i de af **sakum** styrede afhængige spörgesætninger, hvor udtrykket er klart, viser sig at stå i conjunctiv, medens intet sted godtgjör det modsatte. En conjunctivform lader sig kun finde i **urþi**, der da må være verbet; subjektet söger jeg i det

umiddelbart foranstående **ąn**. Efter denne orientering skal jeg gjennemgå det enkelte i denne sætning.

36. **huaR** kunde efter sin form være nom. sg. masc. — oldn. *hverr*, men da subjektet, såvidt jeg skjönner, må være **ąn** = *hann* og da der i den fölgende sætning fortsættes »og så fandt han sin död», så synes oversættelsen »hvem» her umulig. Jeg tager derfor **huaR** som adverbium »hvor». **ı R** betegner da her, ligesom i **faþiR** udlydens *r*, der ikke er opstået af *s*.

37. **fur** forklarer jeg som præposition »for». Jeg antager, at udtalen har været *fyr*, hvilken form ofte forekommer i ældre islandske håndskrifter i samme betydning som *fyrir*; se min udgave af Sæmundar Edda s. XVI. Oxforder-ordb. under *fyrir*; *fyr* forholder sig til *fyrir*, som *ept* til *eptir*. Vistnok forekommer som præposition i Glsvensk undertiden *for* (se Rydqvist II, 81), og en sådan udtaleform måtte her i indskriften have været udtrykt ved **fur**; men formen *for* synes mig for ung til Rök-indskriftens sprogform. Præpositionen skrives også i flere andre svenske runeindskrifter **fur**: således Lilj. 403. 644 (Dybeck Stockh. 12). 645 (Dybeck Stockh. 11: Stephens s. 641), alle i Upland.

38. **niu** »ni» (Stephens).

39. **altum** d. e. *aldum* = oldn. *öldum* af *öld* fem., pl. *aldir*. Dette bruges i norrön digtning jævnlig i betydningen »mennesker» (også ved kampskildringer, f. eks. *hníga í gras aldir* Snorres Háttatal, Edda ed. A. M. I, 620): man kunde da tro, at **niu altum** her skulde betegne »ni mænd». Dette tör jeg dog ikke fastholde. Hvor *aldir* bruges i den nævnte betydning, betegner det bestandig, ligesom det tilsvarende oldeng. *ælde*, *elde*, *ylde*, menneskene eller folkene overhoved, sammenfattede, og anvendes ikke om de enkelte, så at et talord skulde kunne föies til. Man kunde snarere formode, at **altum** her var at forstå i den betydning, som nævnes i Snorra Edda

ed. A. M. I, 534: *öld eru* (*aldir* Uppsala-Edda) *átta tigir*; altså **niu altum** = 9 gange 80 mænd. Jeg tror, at ordet i Rök-indskriften vistnok er det samme som det i Snorra Edda nævnte, men at det hist er brugt i en mere ubestemt betydning »stor flok«, ligesom *old* fem., der vistnok er samme ord som oldn. *öld*, efter Aasen i Hardanger bruges med betydningen »en hob eller samling af mennesker; også mængde, masse«[1]). Ti de ord, som i Snorra Edda nævnes sammen med *öld*, som *þyss*, *neyti*, *þióð*, *fólk*, *fylki*, *samnaðr*, er mer eller mindre ubestemte udtryk for en mængde folk, og det er åbenbart vilkårligt, når forfatteren har ladet dem betegne det samme som et bestemt talord, med hvilket de dannede allitteration. Det nævnte ord, dog vel i betydningen »mænd«, synes at forekomme på Saleby-stenen i Vestergötland (Lilj. 1346), hvor istedenfor Liljegrens **miþ allum** en anden afskrift vistnok rigtigere har **miþ altum**.

40. **ąn** er ligesom i *a* l. 8 = *ann* for *hann* (nominativ). Dette pronomen skrives i svenske runeindskrifter meget hyppig uden **h**, og det ikke blot, hvor pronomenet slutter sig umiddelbart til en verbalform. Meget ofte finder dette sted i indskrifter fra Upland (Rydqvist IV, 399), men også i indskrifter fra andre landskaber: Södermanland (Lilj. 867. 926. 983), Östergötland (Lilj. 1184 efter tegningen i Ant. Tidskr. f. Sver. I, 109), Värend (Lilj. 1269), Öland (Lilj. 1307). I Vestgötalagen skrives ligeledes på et par steder *an* for *han*. *hann* var ikke det eneste ord, i hvilket man bortkastede *h* i frem-

[1]) At det er det gamle *öld*, der er bevaret i det hardangerske *old*, godtgjöres vistnok derved, at *elde* neutr. på Voss betegner det samme som sidstnævnte ord. Derimod kan der ikke vel være nogen forbindelse med fölgende ord, som betegne 80 stykker, især af sild: på Jæderen *voll* fem.; svensk *val* masc. og fem. (Rydqv. II, 299. 306), glsvensk *waal* (Rydqv. III, 236 f.), i sydsvenske almuesmål *ol* (Rietz 484); dansk *ol*, jydsk *vol*, allerede i 16de århb. *wol* (Kok I, 417); nordtydsk *wall*, *wahl* neutr.

lyden, men ved dette hyppig brugte pronomen hörtes vistnok denne udtale oftere, skjönt den heller ikke der trængte igjennem.

41. **urþi** = oldnorsk *yrði* præt. conj. 3 ps. sing. af *verða*. I fremlyden foran *u*, *ú*, *o*, *ó*, *y*, *ý*, *ǿ* er *v* (eller egentlig *w*) i alle nordiske sprogarter faldt bort, og det efter min mening oprindelig ikke blot i visse ord, men i alle. I verber, hvor andre former foran andre vokaler har bevaret *v*, föres dog senere dette *v* igjen ind der, hvor det oprindelig var faldet bort. Således er i den islandske litteratur *urðu*, *yrði*, *orðinn* ældre former end *vurðu*, *výrði*, *vorðinn*. I middelalderens svenske bogsprog er former med *v* foran *u* og *u* de hyppigste, som *worþo*, *vorþen* cod. Bur., *uurðe* Södm. L.; i disse antager jeg *v* ikke for bevaret gjennem alle tider, men for senere indfört i overensstemmelse med formerne *verþa*, *varþ*, efter at det tidligere havde været tabt. Af former uden *v* foran *u* og *o* anförer Rydqvist (I, 179, 205. IV, 256) *orþu* i Gotl. hist., *vnnin*, *vnnit* Södm. L., **urþu** (ikke **ürþu**, se Antiqvarisk Tidskrift för Sverige II, 127) i en indskrift i Vestergötland Lilj. 1401, i Dalmålet *onnin*, *ortin* eller *orðin*, hvortil kommer præt. conj. **orþi** på Hamra-stenen i Södermanland Lilj. 864. Til den gammeldags sprogform i Rök-indskriften passer det da vistnok bedst der at læse **urþi** uden *v*, uagtet skriften tillod at fordoble **u** og læse **uurþi**. Hvorvidt rodstavelsens vokal har været udtalt *u* (*o*), som i glsvensk, eller *y*, som i isl. og norsk, kan skriften ikke vise. Om betydningen af **fur—urþi** skal nedenfor tales.

42. **fiarumiʀ** betyder efter min formodning »fjærnere« og er samme ord som glsvensk *fiærmir* (Östgötal.), *fiærmer*, *fiærme*, *fiæmir*, *fiarmeer*, *fiærmær*, *færmer*, se Rydqvist II, 443, gldansk *fiarmer*, *fiærmær*, oldnorsk *firrmeirr*, senere *fiarmeir* (Kongesp. Chri:a udg. s. 82). Om **fiarumiʀ** har været udtalt med *ia* (*ja*) eller *iæ* (*jæ*), kan skriften

ikke vise; det förste forekommer mig sandsynligst. Indskriften har her ligesom i **skialti** en form med en ikke ved *i* omlydt vokal i rodstavelsen, hvor oldnorsk almindelig har den omlydte vokal. **u** foran **m** må være udtryk for en utydelig vokallyd, som let sniger sig ind især mellem *r*, *l* og en anden konsonant. I andre svenske runeindskrifter findes hyppig en sådan hjælpevokal; det er navnlig **u**, når en læbelyd fölger som i **fiarumiʀ**, **krimuluf** Lilj. 1139 og **hialubi** Dybeck fol nr. 72, eller hvor den fölgende vokal er *u*: **buruþur** ofte, **buru** Dybeck fol. 183. Også kan sammenlignes **kuþumut** = *Guðmund* på Helnæs-stenen fra Fyn, hvis ikke andet **u** der, som Gislason mener, er udartning af förste leds udlydende *a*. Den fölgende dativ **hraiþkutum** er styret af **fiarumiʀ**, ligesom *firr* i oldnorsk forbindes med dativ.

43. I **hraiþkutum** gjenfinde vi det folkenavn, som i islandsk skrives *Reiðgotar*, hvoraf *Reiðgotaland*. Dette navn sattes af de gamle Islændinger som fastland imod *Eygotaland* (således Snorra Edda ed. AM. I, 530); men denne forklaring »fastlands-Goternes land» er, som navnlig Munch på flere steder har påpeget, kommen frem under indflydelse af en feilagtig udledning af *reið* en vogn, og hermed står ligeledes i islandsk skrivemåden med *r* istedenfor *hr* i forbindelse. Når det siges, at *Reiðgotaland* var det gamle navn på Jylland (i Snorra Edda ed. AM. I, 26 og i Hervarar sagn i Hauksbók, se min udgave s. 227, Fornaldar sögur I, 526), så er denne bestemmelse for snæver; langt videre udstrækkes navnets område i Snorra Edda I, 530, hvor det siges, at det, som fordum kaldtes *Reiðgotaland* og *Eygotaland*, nu kaldes *Danaveldi* og *Svíaveldi*. Og om et östligere land end Jylland må navnet være brugt i steder som Fornald. s. I, 366 (Sögubrot): *Ívarr konungr kom með her sínn austan af Svíþjóð til Reiðgotalands, hann lagði öllu liðinu við Selund.* De heroiske sagns *Reiðgotaland* må navnlig

have omfattet alle danske lande; *Gotland*, der bruges enstydigt med *Reiðgotaland* (Ynglinga s. cap. 21), nævnes som det gamle navn på Danmark (Snorra Edda I, 374). Men også det af Gauterne beboede land synes i ældgammel tid i skaldskab at have været kaldt *Hreiðgotaland*. Et uklart minde derom synes at have havt indflydelse på udtrykket i Snorra Edda I, 530. I Rökindskriften må ved Reidgoterne menes Våmods egne folk, og i hjemmet må det vist være, at faderen reiser hans mindesten; det er da Gauterne, Östgöterne, som her betegnes ved navnet Reidgoter[1]). Dette stöttes ved **hraiþmaraʀ** *b* l. 2.

Her i indskriften har den gamle og rette form med *hr* (ikke *r*) i fremlyden holdt sig, medens *h* i Islandsk tidlig blev kastet bort. Dog viser alliterationen i Vafþrúðnismál v. 12, at *hr* endnu brugtes i navnet, da dette kvæde blev digtet; det heder der om dagens hest:

hesta beztr
þykkir hann með Hreiðgotum,

hvor den gamle skindbog har *reíðgotom*. Af disse verslinjer synes man at måtte slutte, at navnet i skaldskab har havt en endnu mere omfattende og ubestemt betydning end den ovenfor angivne. *hr* har derimod holdt sig i islandsk i de hidhörende navne *Hreiðarr*, der er meget almindeligt, og *Hreiðmarr*, der kun kjendes fra Volsungesagnet (Munch Norskt månedskrift III, 271 f.; Müllenhoff i Haupts Zeitschrift f. deutsche alterthumskunde XII, 261); se også **hraiþulfaʀ** *d* l. 7.

I oldengelske digte bruges navnet *Hrêðgotan* og *Hrêðas* om Sydeuropas Goter, om Ermanariks folk, lige-

[1]) Stephens læser **raiþkutum**, idet han med urette adskiller ᚾ fra ordet og læser denne rune som **e**; han oversætter: »To the Reid-Goths (the men of East- and West-Gothland)».

som det efter den oprindelige opfatning er disses land, som i Hervarar saga kaldes *Reiðgotaland*; én gang er i oldengelsk skrevet *Hrǽdas*, hvilket synes at være en oprindeligere form; se Müllenhoff, nævnte sted s. 260[1]). Derimod er der kun usikre spor til, at navnet i oldengelsk digtning har været brugt om nordiske folk, Daner eller Gauter[2]). I oldtydsk har folkenavnet holdt sig i mandsnavne som *Hreitkêr*, *Hreitperht*, *Hreitolf* (Müllenhoff s. 260).

Hvorvidt **kutum** af runeristeren har været udtalt med *u* eller *o* i rodstavelsen, kan skrivemåden ikke vise, men det förste synes rimeligst.

37—41. *verða fyrir manni* er et i oldn. hyppigt udtryk for at komme i ens vei, möde en (f. eks. i kamp); således i fölgende eksempler, som jeg låner fra Oxforderordbogen: *þurfti lítt at binda sár þeira manna, er fyrir honum urðu* Egils s. cap. 22; *maðr varð fyrir Vindum, ok tóku þeir hann* Heimskringla, Inga s. ok brœðra cap. 24. Hele sætningen udsiger altså: »Det fortæller jeg som det andet, hvor han kom i kamp med ni flokke langt borte fra Reidgoterne.» Dette må forståes således, at Våmod i det sidste slag, hvori han deltog, har vovet sig langt

---

[1]) Kunik' anmærkn. 10 til Dorn »über einen krigszug der alten Russen» i Mémoires de l'Académie Impériale des sciences (Petersburg), VII série og Jessen i Zeitschrift für deutsche philologie III, 72, anm. 1 påstå, at *Hreiðgotar* er en feilagtig overförelse af oldeng. *Hrēðgotan*, men denne mening holder neppe stik ligeoverfor den af Müllenhoff givne udvikling. Den af Förstemann i Kuhns Zeitschrift für vergleichende sprachforschung XIX, 367 givne forklaring af navnet er sikkerlig forfeilet.

[2]) I Beowulf 445 (Grein) kaldes Danerne *Hrēðmen*. Her kan også mindes om, at en gautsk konge i samme digt heder *Hrēðel*, hvilket navn én gang er skrevet *Hrǽdel*, og at Beowulfs brynje i v. 454 kaldes *Hrædlan láf*, hvorved den rimelig betegnes som arvestykke efter samme konge.

fra sine egne folk Reidgoterne ind iblandt fienderne; der blev han omringet af ni flokke.

44. **auk** »og».

45, 46. **tumiR** må indeholde sætningens verbum. Jeg gjemmer dette ord, indtil de nærmest fölgende er omtalte.

47. **ąn** »han», se ovenfor *a* l. 6.

48. **ub** præposition. Samme ord forekommer skrevet på samme måde i *c*, dog der ikke brugt som præpos.; for skrivemåden med **b** jfr **ualraubaR**. I gamle islandske håndskrifter skrives ordet ofte *of*, i cod. reg. af Sæmundar Edda nogle gange *vf*, hvilke to former siden fortrænges af *um*; dette sidste er egentlig en sammensmeltning af to forskjellige ord: *umb* = tydsk *um*, oldeng. *ymbe*, gr. *ἀμφί* og *uf*, *of* = tydsk *ob*, det sjældne oldeng. *of* (over), got. *uf*, gr. *ὑπό*. Rydqvists mening (IV, 318), at *f* i isl. *of* har udviklet sig af *m*, kan jeg ikke dele. I middelalderens svenske bogsprog er formen med *m* (*um*) den ene brugelige; men i vers på Bellstad-stenen i Upland (Dybeck Stockh. 109, Lilj. 450) findes efter min formodning ordet skrevet **uf**.

49. Af **ub** er **sakaR** styret. **R** er tydeligt og sikkert; tegningen hos Stephens har isteden derfor feilagtig en prik. Flertalsformen *sakar* forekommer endnu i glsvensk bogsprog, se Rydqvist II, 58.

45, 46. Det forhen nævnte **tumiR** kunde efter skrivemåden meget vel være = *dømir* »dömmer». Denne opfatning kunde stöttes derved, at udtrykket *dœma um sakar*, afhandle eller afgjöre tvistemål, forekommer i det norsk-islandske digtersprog (Gripisspá 29, Helg. Hund. II, 21). Da det straks i forveien er fortalt, at Våmod blev indviklet i kamp med ni flokke af fiender, så måtte den afgjörelse, hvorom her skulde være tale, være sværdets afgjörelse (*brímis dómar* Helg. Hund. II, 22). Jeg vover dog ikke at fastholde denne opfatning. *dœmir um sakar*

vilde i denne sammenhang være et altfor utydeligt udtryk. Dernæst må man vente at finde kampens udfald fortalt. Man må vente at finde det udtrykkelig sagt, at Våmod faldt i kampen, ti det fölgende vers siger, som vi skal sé, at han, der för var en vældig sökonge, nu sidder på sin hest, nemlig rede til at ride til Valhal. Mindre vægt lægger jeg på, at en præsensform **tumiʀ** vilde afvige fra præt. **urþi** i det foregående. Jeg vover da en anden tydning. Jeg deler **tu miʀ**. **tu** præt. »döde»; skrevet ligedan på Fjuckby-stenen (Dybeck fol. 215) og Lilj. 552, i andre indskrifter **to**, udtalt *dó*. Verbet er her brugt om at finde sin död i kampen ligesom det synonyme *varð dauðr* på Råda-stenen i Vestergötl.: *er varð dauðr í orrostu er barðusk konungar* og i det tilsvarende udtryk på Århus-stenen i Jylland.

46. **miʀ** må da være = oldn. *meirr*, der i det gamle digtersprog oftere forekommer i betydningen »derpå» (f. eks. Atlakv. 28 i forbindelsen *ok meirr*). Samme form er brugt i sammensætningen **fiarumiʀ** *a* l. 6—7[1]). For adverbiet »mere» forekommer formen *mair* i Gutalag, *mer* i andre glsvenske love (Rydqvist II, 438). Ordet synes ikke, som man skulde vente, af runeristeren at have været udtalt med tvelyd, ti tvelyd betegnes i Rök-indskriften ved de to vokaler, hvoraf de bestå. Tvelyden synes altså i dette ord at være gået over til enkelt selvlyd. Dette er let forklarligt i **fiarumiʀ**, hvor ordet kunde opfattes som afledningsendelse og hvor dets lydstof da let kunde svækkes; grunden er derimod vanskelig at sé, hvor ordet står selvstændigt. Da der i de bedste isl. håndskrifter jævnlig skrives *meirr* med dobbelt *r*,

---

[1]) Det tilsvarende adjektiv er på den ene Bellstad-sten (Dybeck Stockh. 108, Lilj. 449) skrevet **maiʀi**. Efter denne indskrift formoder jeg på Egby-stenen (Lilj. 378): **munu iki mirki miʀi uirþa** istedenfor **mun likimit iki miʀi uirþa**. F. Dietrichs afvigende formodning (Blekinger-inschriften s. 36) er forfeilet.

tör vi mulig antage, at tvelyden i *mæirr* ved indflydelse af det fölgende *rr* er blevet svækket til *e*: *merr*, skrevet **miʀ**; denne form med lettere lydstof blev mulig kun brugt i enkelte betydninger (fremdeles, derpå), som fjærnede sig mere fra den oprindelige. Uagtet denne forklaring af skrivemåden med **i**, som man vil sé, er meget usikker, synes tydningen af **miʀ** her som oldn. *meirr* »derpå» nogenlunde sikker.

48, 49. Oldn. *sök* betegner tvist, strid, forfölgelse, i digtersproget endog kamp. **ub sakaʀ** synes da i denne forbindelse at måtte betegne: på grund af disse fienders anfald, på grund af kampen (med de ni flokke) Hele sætningen **auk tu miʀ a̧n ub sakaʀ**, *ok dó meirr hann of sakar* bliver da at forstå: og derpå faldt han i kampen.

Vi gå herpå over til tværlinjerne på samme side (*b*).

50, 51. **raiþiaurikʀ** d. e. **raiþ þiaurikʀ.** Man må först tænke på, at **raiþ** er = *reið* »red»; men jeg opgiver denne tolkning, ti **stra̧ntu** måtte da være accusativ, men for en sådan form savner jeg hjemmel, og desuden vilde »han red (over) havets strand» give et, som mig synes, upassende udtryk. Jeg forstår **raiþ** som præter. af *ráða*, styre, herske, i glsvensk skrevet *reþ*, *ræþ* (Rydqvist IV, 42), uagtet man skulde vente, at dette i indskriften havde været skrevet **riþ** eller **riaþ.** **ai** synes her at måtte betegne enten lyden *é*, der conseqvent skulde have været gjengivet ved **i**, eller snarere *ǽ*, ligesom **ai** i **airnaʀ** *d* l. 8 synes at udtrykke udtalens korte *æ*, medens denne lyd i regelen her udtrykkes ved **a**; på lignende måde synes **au** i **þiaurikʀ** at betegne lyden *ó*, medens denne i indskriften ellers er udtrykt ved **u.** Jævnför også **ait** = præt. *hét* på Igelstad-stenen i Upland Lilj. 624 (forudsat at **ᛆᛁᛏ** er rigtig læst).

51. **þiaurikʀ** betyder d. s. s. oldn. *þióðkonungr*, *þióðann*: konge over et helt folk. I gotisk form vilde det hede *þiudareiks*. Det sidste led er det fra Vulfilas

bibeloversættelse kjendte substantiv *reiks* ἄρχων; dette har i oldnorsk, ligesom i andre germanske sprog, kun holdt sig i mandsnavne, f. eks. *þióðrekr*, Dietrich, og i afledninger. Foran *r* er ð faldet bort; at formen *þiórekr* (af mandsnavnet) har været brugt i Norröna, viser rimet i et vers i Hávarðar saga Ísfirðings (s. 32, 179, 189) *þióðreks* ∾ *stórar*, hvilket rim Gísli Brynjúlfsson med rette betegner som antikt. Også ellers falder ð bort i lignende lydstilling: *Hrœríkr*, *Hrœrekr* (russisk *Rjurik*) for *Hrœðríkr* = oldeng. *Hrêðric*, *góligr* smuk for *góðligr* = oldsaks. *guodlíc*, *guolíc* herlig, *óliga* for *óðliga*, *nál* for *náðl* = got. *nēþla*, *hvárr* af det ældre *hvaðarr*, *Goðrøðr* ∾ *stóran* i vers af Tjodolv fra Hvin (Heimskr. Haralds s. hárf. cap. 37), gut. *hainir* for *haiþnir*, oldn. *Heinir* beboerne af *Heiðmörk* o. s. v. Oldnorsk *þióð* skrives i Gutalag *þiauþ*, og til *iau* svarer i Gotlands nulevende mål *jäu*. Denne udtale tör vi dog neppe overföre til Östergötland, hvor der, såvidt jeg véd, ikke er spor af den i gamle håndskrifter, som betegne vokalerne nöiagtigere, eller i det nulevende bygdemål (således skriver Rääf fra Ydre härad *ju*). Jeg tror derfor, at **iau** i **þiaurikʀ** betegner *ió*, der i svensk ikke er ukjendt, skjönt det er langt mere indskrænket i brug end *iú*, se Rydqvist IV, 150. Ialfald er i runeindskrifter fra Sverige (også udenfor Gotland) og Danmark ikke sjælden skrevet **iau**, hvor oldsvensk og olddansk almindelig udtale har været *iú*, medens oldnorsk har *ió* (*jó*): **suąþiauþu** Tirsted-st. Lolland; **nią̨ut** Nörrenærå-st. Fyn = oldn. *niót*; **hiau** oftere = oldn. *hió*; **iaurun** Sanda-st. Södermanl. (Dybeck oct. nr. 11) = oldn. *Jórunn*. Hermed kan sammenstilles, at runeindskrr. ikke ganske sjelden skrive **au** for *ó*: **fauru** Gripsholm Söderml. (Lilj. 927, Dybeck oct. nr. 20) = *fóru*; **trau** Hamra Södml. (Lilj. 864) = *dró*. Jfr Rydqvist IV, 112 f.

Hvorvidt i **rikʀ** vokalen har holdt sig lang som i gotisk *reiks* eller er bleven forkortet som i oldnorske navne

på *-rikr*, *-rekr* (også glsvensk *Erekær* = *Eriker* Rydqvist II, 261), kan af skrivemåden ikke sees.

52, 53. Herpå læser jeg med den ældste tegning **hin þurmuþi**. Ved sidste rune (**i**) er der oventil en liden streg, som skråner nedad mod venstre, men denne streg er uvilsomt betydningslös og efter dr. Hildebrand en naturlig indsænkning. Stephens læser med urette **þurmuþa**. **hin** er artikelen.

þurmuþi gjengiver udtalen *þormóði* (-*e*?) eller *þurmóði*. Adjektivet *þormóðr* »dristig», som ikke findes i oldnorsk, indeholder samme sidste led som oldn. *heiptmóðr*, *hugmóðr*, glsvensk *hughmodher* (hovmodig) Rydqvist II, 371, o. s. v. Förste led er neppe glsvensk *þura* f. dristighed Rydqvist II, 210 dog jfr. oldn. *hiartblóð* af *hiarta*, stamme *hiartan*, oprind.*-hertōn*), men vel et dermed enstydigt intetkjönsord, som svarer til isl. *þor*, norsk (i nordre Berg. stift) *tor*, der er afledet af *þora*, som *þol þul* af *þola þula*[1]). Stephens oversætter ligeledes »that thormoody (most daring)».

54, 55. **stiliʀ flutna** = oldn. *stillir flotna* (Hildebrand; ligeså Stephens, der dog med urette forbinder **flutna** med **strąntu**). Hvorvidt **u** her har været udtalt *u* eller *o*, kan af skrivemåden ikke sees og kan derfor ikke med sikkerhed siges, men det förste er vel rimeligst. Genitivformen **flutna** har i Svensk sidestykker i *Gutna* i Gutasaga og i *næfna* i Östgötalagen, se Rydqvist II, 196, 200; IV, 245 anmærkn. Efter genitivformen er nominativformen *flotnar* (for *flotar*) i Oldnorsk dannet. Ordet betyder: sömænd, sökrigere (Snorra Edda ed. AM. I, 528 f.: *víkingar ok flotnar þat er skipaherr*), og dertil svarer oldeng. *flota* nauta, pirata, pl. *flotan*. Den nævnte betydning passer meget vel her, hvor det om »sökrigernes styrer»

---

[1]) Navnet *þormóðr* er rimelig forskjelligt fra dette adjektiv og indeholder vel som förste led gudenavnet Tor.

heder, at han »raadede for Reidhavets strand»; i oldnorsk skaldskab går ordet over til at betegne mænd overhoved.

56. **str̹ntu** dativ (Hildebrand), d. e. *strandu*, hvilken dativform findes i Gutalag, ligesom *ströndu* i oldnorsk; ordet er styret af **raiþ**.

57. I **hraiþmaraʀ** har Hildebrand og Stephens rigtig fundet gen. af *marr* masc. hav, men de har efter min mening misforstået **hraiþ**. Jeg forklarer ordet som gen. af *Hræiðmarr* »Reidhavet» d. e. det mod Reidgoternes land skyllende hav; navnet er dannet ligesom *Grenmarr*, d. e. det hav som skyller mod Grenlands kyst. Andre spor af dette ældste ord for hav i svensk nævner Rietz s. 429.

58. **sitiʀ** »sidder» (Steph.) skrives i Östgötalagen og andensteds *siter*, i Gutalag *sitir*, i Vestgötalagen *sitir*, *sitær*, medens den normale form i norrönamålet er *sitr*.

59. **nu** = oldn. *nú* (Stephens).

60. **karuʀ**. At **k** her gjengiver udtalens *g*, tör sluttes deraf, at ordet vistnok danner alliteration med **kuta**, hvor **k** sikkert er tegn for *g*. Jeg tager **karuʀ** for samme ord som det oldnorske adjektiv *görr* (af en ældre form *garva-r*, *garva-s*, hvoraf norsk-lapp *garves*, svensk-lapp *karves*, paratus, se Thomsen Den gotiske sprogklasses indflydelse på den finske, jfr Lyngby i Tidskrift for philologi II, 304), også *gørr*, *gerr* (skrevet *geyrr* Hýmiskv. 9 og oftere, af *garvi-r*) »rede, beredt, udrustet» acc. sg. masc. *görvan*, *gørvan*, *gervan*; glsvensk *gar*, *gör*, *giör*, *gior* (Rydqvist I, 427 f., II, 411 f.). **u** i **karuʀ** betegner vistnok *v*, som tilhörer den oprindelige stammeform og almindelig kun kommer frem foran de böinings- eller afledningsendelser, som begynde med *a* eller *i* (*e*), således ikke blot i oldnorsk, men også i olddansk, f. eks. **kauruan** Seddingestenen Lolland accus. sg. masc. (ligedan forklaret af Leffler Om konsonantljuden i de svenska allmogemålen s. 17; ikke præs. infin. efter Stephens's forklaring s. 780,

der, som det synes, godkjendes af Rydqvist IV, 426 f.), og i svensk: **karua** »gjöre» i den med Rök-indskriften i skrift og sprog beslægtede Björkö-indskrift (Dybeck Stockh. nr. 55), også **kaurua, kiarua, kerua, gierua** o. s. v. på runestene; i Helsingelagen *garfwa* (adj., acc. sg. fem.). Dette *v* gjenfindes i den nubrugelige form i Vesterbotten *garf*, djærv, dygtig, arbeidsom (se Rydqvist og Rietz), som man dog neppe tör opfatte således, at *v* holdt sig fra ældgamle dage også i nominativ ental hankjön, men *v*, som tidligere var tabt i nominativ, blev senere fra de casus, hvori det havde holdt sig foran en vokal, overført til alle andre former. I forbindelse hermed kan det mærkes, at de ældste islandske og norske håndskrifter aldrig har *v* (*f*) i entallets nominativ af dette adjektiv, medens Egilsson fra et pergamenthskr. af Grettis saga opförer *ógörfr* og fra Grönlands historiske mindesmærker I, 680 anm. 3 *gerfr*.

Derimod på Rök-stenen ligger det vel nærmere at opfatte **u** d. e. *v* i nominativen **karuʀ** som bibeholdelse af ældgammel sprogform; hermed kan sammenstilles **karut** = *gört* på Ramsta-stenen Södermanland Dybeck oct. nr. 57 (Stephens s. 40 læser rigtig **karut**, medens Dybeck mod sin egen tegning læser **karua**, der ikke passer til sammenhængen). En med **karuʀ** ensartet gammel form er bibeholdt på Slesvig-stenen i **sutriku**, hvor andet **u** vistnok betegner *v*, jfr got. *triggv*, se Gislason i Tidskrift for philologi og pædagogik VI, 246, anmærkn. 2[1]).

karuʀ gjengiver altså sandsynlig udtalen *garvr*. Om ordets betydning på dette sted skal nedenfor tales.

---

[1]) Med hensyn til **i** i **sutriku** kan sammenlignes **triku** på Douglaskorset på Man, dat. sg. fem. af hunkjönsordet *trygg* = got. *triggva*, dog må **u** her forståes som dativendelse og udtales som *u*. Jeg formoder, at udtrykket **triku** i ny tid er overfört fra Douglas-korset til Barnspikestenen i Cumberland. Jævnför fremdeles **utrik** Lilj. 613, 623 = oldn. *Útrygg*; **otirikr** og **shktirikr** Lilj. 289.

61—63. Derpå må læses **ą kuta sinum** »på sin hest»; sidste rune er ikke **I** d. e. **i**, som på tegningen hos Stephens, men sikkert **†** d. e. **m**, som jeg længe för jeg så stenen efter sammenhængen havde indsét. I det norsk-islandske skaldesprog vilde det hede *á gota sínum*, men den svenske runerister har kanské snarere udtalt *guta*.

64. Det fölgende ord er, som stud. Hagson (se Stephens s. LXVIII) har læst, sikkert **skialti** (ikke, som på tegningen hos Stephens, **skiakii**) d. e. *skialdi* dativ af ordet for »skjold». Denne dativform forekommer på flere steder i den norsk-islandske olddigtning, se Egilsson; også den i en telemarksk vise (Landstad nr. 90) forekommende obliqve casusform *skjelli* er oprindelig dativ og henviser til *skialdi* (jfr i Telemarken *skjelltile* = oldn. *skialdþili*, *skjellmöyar* = oldn. *skialdmeyjar*), ikke til *skildi*. Heller ikke dativformen *skildi* har været indskrænket til norsk-islandsk, men findes tillige i skånske lov (Wimmer Navneordenes böjning s. 75).

65. **ub** samme ord som i *a* l. 8, men her foran **fatlaþR** brugt uden fölelig betydning, ligesom *uf*, *of*, *um* så ofte i oldnorsk især foran verbalformer, både i digtersproget og i det ældste prosasprog. Formen **um** finde vi brugt med samme anvendelse i vers på Kjula-stenen i Södermanland (Stephens s. 801, Lilj. 979): **saR uisitarla um uaRit hafþi burg um brutna auk um barþa.** Samme partikel formoder Stephens s. 704 i vers på Granby-stenen i Upland (Dyb. Stockh. 148, Bautil 13, Lilj. 499), hvor man måtte forklare **an um uiat uikmuntR** som *hann* (accus.) *um vegit Vígmundr* (nom.), men Dybeck har ikke **a** i det underlige **uiat**; jeg formoder **uilt** (*vélt*). Andensteds skal jeg söge at begrunde den formodning, at vi har samme partikel skreven **u** (d. e. *um*) med den længere rækkes runer på Björketorp- og Stentofte-stenene i Bleking. Gotiske sammensætninger som *ufhrōpjan*, *ufvōpjan*

(exclamare), *ufsvōgjan* (ingemiscere) tör muligen vise os udgangspunktet for denne brug af *of*, *um*.

66. **fatlaþR**; der er sprunget et stykke af oventil ved tredje rune i ordet, men runen er dog sikkert **t**. Ligeså læser Stephens, der oversætter »fettered». Samme ord forekommer i brot af Sigurðarkviðu str. 16, hvor Brynhild fortæller Gunnar sine ildevarslende drömme:

þú, gramr! riðir
glaums andvanr,
fiötri fatlaðr
í fiánda lið.

Stammeordet til nævnte verbum kan påvises ikke alene i norsk, men også i svensk, se *fætil* Rydqvist II, 39, *fatil* Rietz; beslægtet er dansk *fælling* (Molbech Dansk dialectlexicon s. 682). *skialdarfetill* kaldtes en »rem hvorefter man havde skjoldet hængende over den ene aksel..., når man ikke brugte det til sit legemes beskyttelse mod fiendtligt angreb, mht. *sciltvezzel*» (Fritzner). **skialti ub fatlaþR** vil derfor sige: med skjoldet hængende i en rem over den ene aksel. Dette tillæg fremhæver betydningsfuldt, at Våmod nu ikke rider til kamp.

67. **skati** »hövding» (Stephens) er et fra den norsk-islandske digtning kjendt udtryk, der bruges om kongen som den, der skjænker sine mænd rige gaver; i prosa forekommer *veifiskati*, en rundhåndet mand. Ordet er ellers ikke påvist i Svensk; som mandsnavn finde vi det brugt ikke blot på Island og i Norge, men også i Danmark (hos Sakse).

68. Derefter har tegningen hos Stephens **marhka**, medens Hagson siger, at det er usikkert, om stenen har **marhka** eller **marika**. Jeg tror, at der efter trækkene kun kan læses **marika**: på midten af 4de rune i ordet er der vistnok en udhuling, men den viser sig ikke på höire side af den rette stav og kan derfor ikke være den

tværstreg, som skiller **h** fra **i**, men må være betydningslös. **marika** har efter min formodning været udtalt *mæringa*; *ng* er her ligesom i **kunukaʀ** *d* l. 2 betegnet ved **k**. Jeg forklarer det som gen. pl. af *mæringr*, der i Snorra Edda ed. AM. I, 532 nævnes umiddelbart foran *skati* som udtryk for en gavmild mand og som efter Snorra Edda I, 516 også er skaldeudtryk for »konge«; ordet betegner egentlig: en navnkundig, lovprist mand. Som egennavn finde vi ordet brugt i det oldengelske digt Deors klage (Grein Bibliothek der angelsächsischen poesie I, 520, Thorpe cod. Exon. 378):

þeódríc áhte þritig wintra
Mæringa burg[1]).

mæringr er ellers ikke påvist i svensk, men vel adjektivet *mǽr*, hvoraf det er afledet; se Rietz 473 b, Rydqvist II, 133 b.

Det siges, at kongen, der herskede over Reidgotelands kyst, nu sidder på sin hest med skjoldet hængende over akselen. Denne konge kan kun være Våmod, til hvis minde stenen er reist og runerne ristede; det er altså som dödmand, han sidder på sin hest. Vi må vel tænke os, at Våmod först fuldt rustet er sat i haug med sin gode ganger, og at derpå haugen er kastet til over ham: han kan da ride til Valhall. Vi finde her hentydning til en gravskik og forestillinger om den döde, som i det væsentlige stemmer overens med hvad vi ellers lære af oldtidsfortællinger og gravfund. Vi ved således, at dette ikke var sjældent, at den döde hövding fik med sig i haugen en sadlet og bidslet hest; på den skulde han ride til Valhall (Sögubrot af fornkonungum i Fornaldar Sögur I, 387).

---

[1]) Jeg holder det for en aldeles tilfældig overensstemmelse med Rökstenens indskrift, at *þeódríc* her er sat i forbindelse med *Mæringa* ligesom **þiaurikʀ** med **marika**.

karuʀ, *garvr*, må da vel snarest forståes som »rede», »udrustet» nemlig til færden til Valhall. Dog er det muligt at tage det til subjektet i betydning: den dygtige, den ypperlige; jfr Har. s. harðr. cap. 14: *görr iöfurr* og det foran nævnte svenske *garf*.

Det har hidtil ikke været påvist, at indskriften i de to tværlinjer på forsiden og i den ene linje på den ene smalside danner en fuldstændig strophe i det ældste verslag *kviðuháttr*. Denne strophe vil i islandsk sprogform lyde:

réð þióðrekr
hinn þormóði,
stillir flotna
ströndu Hreiðmarar;
sitr nú görr
á gota sínum
skialdi of fatlaðr
skati mæringa.

I runeindskrifter er det ikke ualmindeligt, at ubunden og bunden form skifter. Her har man åbenbart med forsæt ladet strophen slutte indskriften på den ene side; hvad der går forud, ordner sig (med undtagelse af **in uarin faþi faþiʀ aft faikiąn sunu**) ikke i verslinjer, om end udtryk og ordstilling (**huaʀ fur niu altum ąn urþi**) tildels er afvigende fra det, man skulde vente i prosa. Det bör fremhæves, at medens fremstillingen i indskriften på flere steder ellers neppe vil kunne frikjendes for at være tung, unaturlig og forvirret, så er den nævnte strophe holdt i en ædel og klar skaldestil.

69—71. Jeg fortsætter på stenens anden bredside: **þat sakum** (stregerne mellem **k** og **u** må være tilfældige) **tualfta** »Jeg fortæller det som det tolvte»; jfr **tualf** *a* l. 4. Også Stephens har her fundet ordenstallet »tolvte», men med urette læser han **tualftae** og forstår det som hankjönsform.

Vi har her et sprang fra »Jeg fortæller som det andet» til »Jeg fortæller som det tolvte.» Spörsmålet er da, hvorledes dette sprang skal forklares. Man kunde falde på, at der mangler meget af indskriften og at dette manglende har været indhugget på andre stene. Man måtte da videre antage, at mange andre af Våmods bedrifter i disse manglende dele af indskriften havde været priste i 9 afsnit, der begyndte med ordene »Det fortæller jeg som det tredje» o. s. v. indtil og med »Det fortæller jeg som det ellevte». Denne antagelse forekommer mig slet ikke sandsynlig. Ti den måtte lede til den besynderlige og lidet rimelige slutning, at der var flere sammenhörende stene, som indeholdt stykker af samme indskrift, af hvilke stene kun den förste skulde være bevaret; for at få læst den hele indskrift i den rette sammenhæng, skulde man ikke först læse alt hvad der stod på denne sten, men kun hvad der stod på dens ene bredside og dens ene smalside, medens det af indskriften, som var skrevet på dens anden bredside, skulde fölge efter et langt stykke af indskriften, som var indhugget på andre stene. I det omtalte sprang fra to til tolv tror jeg man heller bör sé en af de mange fantastiske eiendommeligheder ved indskriften. Vi må vel deri finde en antydning af runeristeren til, at der ikke er rum til at nævne alle Våmods heltegjærninger, og at derfor meget må forbigåes. Men man vil vist forgjæves söge andet svar på det spörsmål, hvorfor det, som nu fölger på stenens bagside, netop skal være det tolvte i rækken, end det, at »tolv» er et betydningsfuldt tal i mythe, sagn og æventyr. Man sér dog åbenbart, at der på denne side ikke begynder en aldeles forskjellig indskrift, men at indskriften her med sit »Jeg fortæller som det tolvte» er en fortsættelse af indskriften på den allerede omhandlede bredside med sit »Jeg fortæller som det andet».

72. **huar** »hvor».

73. Efter min formodning har det fölgende **histʀ** været udtalt *hestr* »hest».

74. Derpå udskiller jeg som et ord **si**, ti i den afhængige spörgesætning må her som andensteds i indskriften stå conjunctiv, og **si** synes her at være den eneste mulige conjunctivform. Ordet kan efter formen både være præs. conj. 3 pers. sg. af det verbum, som betyder »at være» (som **si** *e* l. 1), og af »at sé». Kun det sidste giver, såvidt jeg skjönner, her mening. **si** har rimelig været udtalt *sé*. Om de i middelalderens svenske bogsprog forekommende former se Rydqvist I, 118 f.

75. Derefter læser jeg **kunaʀ**. I slutningen af linjen er for rummets skyld som tegn for **u** brugt venderunen, ligesom i l. 6; ligeledes er **u** ofte ellers (som på Dannevirke-stenen i **hiþa bu** yderst i linjen) skrevet omvendt. Runen er her uden nogen kvist til höire; der er kun sprunget et stykke af mellem den rette stav i **u** og den linje, som danner rammen. For Stephens's læsning **sikrunar** finder jeg ingen stötte i runens form eller i skrivemåden andensteds på stenen.

kunaʀ gjengiver efter min formodning udtalen *gunnar*, genitiv af *guðr, gunnr* kamp, også navn på en af kampens diser, på en valkyrje; i sidste betydning tager jeg det her. Jeg forbinder det med **histʀ**, fra hvilket det er adskilt ved det mellemkommende verbum **si**, ligesom **faþiʀ** *a* l. 2 fra **uarin** ved det mellemskudte verbum **faþi**. *hestr Gunnar*, valkyrjens hest, synes her at måtte være et poetisk udtryk for ulven. I den norsk-islandske digtning betegnes ulven almindelig som troldkvindens, jåtunkvindens hest, medens valkyrjerne såes ride höie og strålende gjennem luft og over hav på heste, fra hvis man der faldt dugg i dybe dale, hagl i höie træer. Dog har man vist undertiden seet valkyrjerne fremtræde i mere rædselsfuld skikkelse, ride til kampen på ulve, ti

også i den norsk-islandske digtning kaldes ulven undertiden valkyrjens hest. Således heder det i Tind Hallkelssöns flok om Jomsvikingerne (Fornm. s. XI, 138 sidste strophe) efter Egilssons læsning: *varð mörum* (udg. *mönnum*) *Mistar gott til vista*, og samme betydning har *Mistar marr* i Helg. Hund. 1, 47 efter den sandsynligste forklaring.

76—79. **ituituąkiąn** bör efter min formodning opløses **itu uit uąki ąn**, hvilket jeg tænker mig udtalt som *etu vítt vangi á.*

76. **itu** accus. af *eta* f., et fællesnordisk ord (jfr. Rietz s. 121 b), som almindelig betyder krybbe. Her synes det, hvis jeg har opfattet sætningen rigtig, at måtte betyde »æde» »foder» jfr. gotlandsk *jitæ*, i den bestemte form *jitu* ædet, föden for kreaturerne (C. Säve i Molbechs Historisk tidskrift IV, 224); denne betydning har efter Egilsson ordet i oldn. *etustallr.* I Sætersdalen bruges *eta* efter Ivar Aasen i flertal om lokkemad for rovdyr. I glsvensk skrives vistnok almindelig *iæta*, men da den ældre form *eta* endnu har holdt sig i enkelte svenske bygdemål, kan det ikke undre os at finde denne form her.

77. **uit**, *vítt* med adverbial betydning: vidt og bredt. Ordet står i lignende forbindelse i et vers af Tjodolv fra Hvin i Snorra Edda ed. AM. 1, 236, hvor der bör læses:

Valr lá þar á sandi
vítt enum eineygja
Friggjar faðmbyggvi;

og i Krákumál 9: *val rak vítt of strandir.*

78. **uąki**, udtalt *vangi*, dativ af *vangr*, vang, mark.

79. **ąn** er efter min formodning d. s. s. *á*, på, der *a* l. 5, *b* l. 2 og *d* l. 3 er skrevet **ą**. Til stötte for denne tydning nævner jeg, at Forsaringen ved siden af **ą tarstaþui** har **ąniurtstaþui**, der må deles **ąn iurtstaþui**, da gården nu heder Hjortstad (Liljegren Run-Lära s. 168) og

da **iurtstaþui** lader sig forklare af mandsnavnet *Hiörtr*, der Lilj. Run-Urk. 773 er skrevet **iurtr**, medens **niurtstaþui** vilde være uforklarligt (ti af *Niörðr* kan det ikke være dannet). Fremdeles: Malstad-stenen i Helsingland har, hvis Liljegrens afskrift (R.-U. 1065) er rigtig, **in rimbiu** (efter O. Celsius **in rimbium**), hvor **in** vel må være = *í*, hvilken præposition også forekommer på stenen i formen **i**. Fra Vestgötalagen har Rydqvist IV, 58 anmærkn. 1 citeret 4 eksempler på *in* for *i*: *in uaszbo* I, *in cöpstaþ* III, 79, *in III stadhi* 72, *in þrea staþi* 111. Endelig må sammenlignes skrivemåden **Unfaikr** = *Ufeigr* på Stärkeby-stenen Upland (Dybeck Stockh. 65, Lilj. 348, Stephens 792), på hvilken Säve (Universitets tidskrift III Upsala-heftet s. 108) har henledet opmærksomheden. Sakse p. 160 Müll. skriver, som Stephens 957 påpeger, *Undensakre* = isl. *Ódáinsakr*[1]) Da ordet *á* i Rök-indskriften oftere er skrevet **ą**, kan det ikke dengang, da denne indskrift blev indhuggen, have været udtalt *an* d. e. kort *a* med fölgende nasal konsonant. Skrivemåden **ąn** må have vedligeholdt sig fra den tid, da dette fandt sted; dog udtalte runeristeren vokalen i dette ord rimelig gjennem næsen, jfr. Lyngby Tidskrift for philologi II, 318.

[1]) Stephens finder den ældre form *an* = *á* også bevaret i glsvensk *annöpugher* = *anöpugher*, oldn. *ánauðigr* (se Rydqvist II. 387 f.); men *annöpugher* kunde forholde sig til oldn. *ánauðigr*, som det nye *fattig* til oldn. *fátækr*, jfr. Rydqvist IV, 350. Stephens beråber sig fremdeles på det i Molbechs dansk gloss. II s. 322 af et brev fra biskop Peder i Ribe 1398 anförte *ponæ* = på, men at her det oprindelige *n* skulde være bevaret, kan jeg ikke tro, hvad enten nu endelsen i det fölgende *weynæ* har bevirket, at skriveren feilagtig har sat *ponæ* (for *po*) *woræ weynæ*, eller formen skal forklares på anden måde. Heller ikke tror jeg på, at nu brugelige svenske dialektformer har bevaret *on-* = oldn. *ó-*, *ú-*. Endelig opfatter jeg **an** på Fjuckby-stenen med Lyngby som *hann*, ikke med Säve som *á*, og **in** i Hillesjö-indskriften (Dybeck Stockh. 60, Lilj. 2009) som *en*, ikke med Stephens som *í*.

At forholdsordet stilles efter det ord, det styrer, således som her **ąn** efter **uąki**, finder i oldnorsk kun sted i skaldskab. Vistnok tror jeg ikke, at runeristeren har tænkt sig

etu vítt
vangi á

ordnede som verslinjer; men udtrykket ellers her i sætningen er dog den for skaldesproget eiendommelige og ikke den i prosa almindelige, så at vi ikke tör undre os over tillige at finde den nævnte poetiske ordstilling. Den samme formoder jeg ved **siulunt i** *d* l. 4; ligeså har Kolunda-stenen Södermanland (Dybeck oct. nr. 60): **faþur auk muþur ifti(ʀ)**. Afvigende fra den almindelige prosaiske er også forholdsordets stilling ved **þeira at arfi** Dybeck Stockh. 36, Lilj. 2011, ikke **at þeira arfi**.

Det hele bliver altså: jeg fortæller, hvor Gunns hest (d. e. ulven) sér æde vidt på vangen. Præsens **si** »sér« må vel snarest opfattes som historisk præsens, ligesom **likia** i den afhængige sætning *d* l. 3. Jeg tror neppe at runeristeren ved præsens vil antyde, at Våmods fiender endnu, da stenen reises, ligge for ulv og örn. Den vang, hvorom her er tale, må vistnok være den slagmark, på hvilken Våmod fandt sin död, men hvor tillige — som det siges i den afhængige sætning — tyve fiendtlige konger faldt. Hvorvidt nogle af disse faldt for Våmods hånd og regnes iblandt de 24 mænd, fra hvilke han efter forsidens indskrift tog valrov, det kan ikke sees. Det må mærkes, at det samme billede efter skaldenes sædvane er fastholdt i de forskjellige sætningsled: ulven er betegnet som valkyrjens hest og i lighed dermed valpladsen som en vang, på hvilken hesten finder rigeligt foder. Man sammenligne f. eks. de i Fornaldar sög. I, 297 feilagtig trykte linjer:

þars upplokinn fundum
Heita vang fyr hrítum
hesti máva rastar,

hvor betegnelsen af söen som *Heita vangr* netop er valgt for at passe sammen med betegnelsen af skibet som *hestr máva rastar.*

80—82. **kunukaR tuaiR tikiR** »tyve konger», i oldn. form *konungar tveir tigir* (**kunukaR tuaiR** tolkes på samme måde af Stephens, som derimod har misforstået **tikiR**; professor Säve nævnte, skjönt med tvil, for mig förståelsen af **tikiR** som *tigir*). Ordet *konungr* skrives i glsvensk både med *o* og *u* i förste stavelse, både med *u* og *o* i anden, så at vokalernes udtale i dette ord her i Rök-indskriften ikke sikkert lader sig bestemme. — Om ordet *tigr* (tier) i middelalderens svenske bogsprog se Rydqvist II, 143 f., 562—564; der heder 20 bestandig *tiughu.* Det ældgamle udtryk *tvæir tigir*, der stemmer overens med got. *tvai tigjus*, kan i Rök-indskriften vistnok betegnes som poetisk. Uagtet det i oldnorsk er almindeligt, at navnet på det, som tælles, styres i genetiv af *tigir*, findes dog i skaldesproget den samme udtryksmåde som på Rök-stenen, at det står i samme casus som *tigir*: *þrim togom snekkjom* Fms. VII, 348; *skip skarfögr sex tigir* Heimskr. Sigurð. s. Jórs. cap. 3; *þrim tigum vetrum* Guðmund. drápa önnur 56; *fjórum tugum dögum síðar* Líknarbraut 24.

83. De fire fölgende runer (af hvilke den tredje sikkert er ᚼ **a**, ikke ᚴ **k**) bör tages sammen til et ord **suaþ**, der også forekommer *a* l. 4. Uagtet det heller ikke her synes rimeligt, at runeristeren har tænkt sig ordene ordnede i verslinjer, nemlig

konungar tveir
tigir sváð á liggja,

så er det dog også her tydeligt, at der er afveget fra almindelig prosaisk ordstilling: **suaþ**, som indleder den afhængige sætning, er stillet efter **kunukaR tuaiR tikiR**. Lignende ordstilling er ikke usædvanlig i de på Island

optegnede olddigte: *Baldr er hné við banaþúfu* Hyndl. 29; *vamm þat er væri* Sigurð.-kviða in skamma 5; *hrópi ok rógi ef þú eyss á holl regin* Lok. 4.

84. Den efter **suaþ** fölgende rune er på tegningen hos Stephens **ᛌ**, hvilket tegn Stephens har læst som **n**. Men skråstregen står længer nede på **n**-runen, og **n** vilde mellem **þ** og **l** være höist påfaldende. På stenen læses sikkert og tydelig **ᚽ ą**; den nederste kvist må være bleven overseet, fordi den var skjult af en hård kalkskorpe. Jeg forstår **ą** her som forholdsordet *á* »på»; ordet får sin nærmere bestemmelse ved det foregående og stötter den forklaring, som jeg har givet af **uąki ąn**.

85. **likia** 3 pers. pl. præs. ind. »ligge» (Stephens); historisk præsens ligesom **si** i hovedsætningen. Skriften kan ikke vise, om udtalen har været *liggja* eller *ligja*; den sidste form, som er oprindeligere, er hjemlet ved *ligia* i Vestgötalagen og cod. Bur., jfr. *ligær* i Vgl. (Rydqvist IV, 350). *liggja* betegner her »ligge döde» »er fældede»; den samme fyldige betydning af ordet kan oftere påvises i norrön og oldengelsk digtning: *lágu landsmenn gnógir* Heimskr. Har. s. harðr. cap. 19 str. 3; oldeng. *þá hyra hláford læg* Daniel 675 (Grein); *hæleð lágon* Genesis 2076 (Grein).

Det hele bliver da: Jeg fortæller som det tolvte, hvor ulven sér (finder) æde vidt og bredt på vangen, så at derpå (d. e. på den vang, på hvilken) tyve konger ligge fældede. Sé om forbindelsen ved **suaþ** mine bemærkninger til *a* l. 4.

86—88. Et nyt afsnit begynder, som også skilletegnet viser, med **þat sakum þritaunta** »jeg fortæller det som det trettende». (Ordenstallet 13de er her fundet af Hildebrand og Stephens, hvilken sidste dog med urette læser **þritauntae** sammen som ett ord.) Ordenstallet skrives i glsvensk gjærne *þrættandi*, også med én *t*, ligesom Gutalag har *þretan* (Rydqvist II, 560, 578). **i** i förste

stavelse betegner da vel her lyden *e*, dog er *i* muligt. **au** i anden stavelse gjör vanskelighed: det tör neppe antages, at man her virkelig har udtalt tvelyden *au*, ti denne vilde her, som det synes, være uforklarlig. Mulig betegner **au** her udtalens *o* (jfr. **þiaurikʀ** *b* l. 1), hvortil *á* foran konsonantforbindelsen *nd* kunde være bleven svækket. At ordenstallet kan have været udtalt med *o* i anden stavelse, stöttes måské ved skrivemåden *prættunda* i et hskr. af Södermannal. (Rydqvist II, 578), ved Dalmålets *tretto* og ved formerne *aptun* og *apton* for *aptan* (Rydqvist IV, 74 f.).

89—92. **huariʀ tuaiʀ tikiʀ kunukaʀ** (anden **k** i **kunukaʀ** er mindre heldig gjengiven i tegningen hos Stephens; runen har sin sædvanlige form) »hvilke tyve konger», i oldn. form *hverir tveir tigir konungar*. (Hildebrand gjengiver de tre sidste ord ved isl. *tveirtigir konunga*, men förste ord har hidtil ikke været rigtig tydet.) At de tyve konger, som her nævnes, er de samme som de, der ovenfor omtaltes som faldne, siges ikke udtrykkelig, men det synes dog at måtte være meningen; runeristeren opregner altså i det fölgende navnene på 20 konger, som faldt i den kamp, hvori Våmod fandt sin död.

93. **satint** 3 ps. plur. præt. conj. = oldnorsk *sæti*. Endelsen **nt** må her være enhver påfaldende. Hvordan man end forklarer *n* i den glsvenske endelse *-in* (*satin*) for 3 ps. plur. conj., enten man holder det for ældgammel levning fra det fællesgermanske sprogtrin, hvilken opfatning jeg ovenfor har sögt at forsvare, eller man med Rydqvist mener, at det er kommet ind fra andre former, så kan **t** i **satint** ikke være oprindeligt, og det synes endog neppe troligt, at **t** her i indskriften har havt noget tilsvarende i den levende udtale, enten som *t* eller som *d*.

int (der nærmest kan forestille *ind*, da **t** på Rökstenen også er tegn for udtalens *d*) må vel her gjengive

udtalen *-in* (*sātin*), og det ligger vel nærmest deri at sé et uheldigt forsög på at skrive rigtig gammeldags. Udtalen *in* er ligetil gjengiven i **uaRin** *a* l. 4 jfr. *a* l. 3 (se ovenfor). Också andre nordiske runeindskrifter har **nt** for *n* eller *nn*, hvilken skrivemåde kunde hjælpes frem derved, at *nd* i udtalen lå nærved *n*, *nn*. Stephens s. 20 og s. 625 nævner (blandt en del, som efter min mening er uensartet) flere tilfælde, som synes at höre hid: på Langå-stenen i Nörre-Jylland var, hvis vi tör tro tegningen hos Worm monumenta p. 312 (gjengiven hos Stephens s. 744), to gange skrevet **sint** = *sínn* acc. sg. masc. af det possessive pronomen; i samme betydning har Ekala-stenen Upland (Dybeck fol. nr. 44, Stephens s. 671) **sint**. Aldeles tilsvarende til den omtalte skrivemåde på Rök-stenen er *bierint* (var. *bierin*) *þair* »skal de bære» Gutalag 25, 1 og *annan querrant* (var. *qwarran*) *laift* »ladt en anden tilbage (qvar)» Gutalag 35, 1 (jfr. Rydqvist II, 616 anmærkn. 1 og IV, 440), hvorved det må mærkes at i Gutalag undertiden, ligesom i runeindskrifter[1]), udtalens *d* udtrykkes ved *t*: *butnan* og *bundnan* 16, 2. Med urette har derimod, efter min mening, Stephens på Forsa-ringen læst **uasint** sammen som ett ord og forstået dette som præt. conj. 3 ps. pl.

Hildebrand tager **satint** = oldn. *sátu*, men derimod strider endelsen. Stephens deler **sati int** »sad i»; men **uaRin** *a* l. 3 taler imod her at læse **sati** som fuldstændigt ord, og desuden vilde **int** for *i* være langt mere påfaldende end den af mig antagne verbalform **satint**.

94, 95. Hvad enten vi læse **siulunti** som ett ord eller **siulunt i** som to, er det tydeligt, at vi her har Sjælands navn, som också Hildebrand og Stephens antage. Dette stedsnavn fortjener nærmere undersögelse, då dets æld-

[1]) I flere enkeltheder synes skrivemåden i Gutalag, ligesom tildels i andre svenske lovhåndskrifter fra middelalderen, påvirket af skrivemåden i runeindskrifter.

ste form efter min mening hidtil ikke er forklaret på den rette måde. P. A. Munch har i Annaler for nordisk oldkyndighed 1848 s. 268—270 meddelt en lærerig udvikling derom, hvis resultater jeg dog i flere henseender ikke kan tiltræde. De former af navnet, som i den egentlig historiske tid var de almindelige over hele Norden i dagligdags jævn udtryksmåde, betyde som bekjendt »Söland». I sagaerne skrives sædvanlig *Siáland*, *Sióland*, sjælden *Sǽland* (Fagrskinna s. 83. 151). Dermed stemme navneformerne i danske skrifter: oftest *Sialand*, i latinsk form *Sialandia*, således hos Sven Aggesön og Sakse (hos den sidste én gang *Sjelandia*); i et kongebrev indfört i necrolog. Lundense rimelig ved år 1140 *Selandia* (se Thorsen Runemind. s. 107; Jessen i Tidskr. for philol. V, 289. 302). Ligeså kaldes öen i glsvensk *Sialand*, *Siæland*, se Rydqvist II, 272. I sagaerne om Jomsvikingerne og Knytlingerne skrives ofte i flertal *Siálond*, *Siálönd* (se Munch s. 268 anm. 1), og flertalsformen *Siolond* er brugt Morkinskinna s. 17 i prosa, hvor det derhos anförte vers har *Selond*; jfr. Fms. VI, 257. Men i den sagnhistoriske tid, »så længe der er tale om Skjoldunger, eller om Leidr, eller om Gotland (Reid- eller Öy-Goteland)» kaldes öen af Islændingerne *Selund*[1]), og denne navneform »er bibeholdt i skaldekvad, som en levning fra den mythiske Skjoldungetid, tilligemed det övrige poetiske repertoire fra hin periode» (jeg bruger Munchs udtryk). Denne form stemmer også overens med *Selon*, som öen kaldes af Thietmar af Merseburg i det 10de årh. Munch fremhæver, at *Selund* oftere bruges som hunkjönsord (således i et vers af Valgard Har. s. harðr. cap. 19) og at denne form ligesålidt lader sig forklare »Sö-lund» som »Sö-land» eller »Sö-lande». Munch tager med rette *und* som den samme afledningsendelse, vi ellers finde i önavne eller andre stadsnavne: *Borgund*,

[1]) For *Selund* Fornaldar sögur I, 349 har et utrykt håndskrift *sæ laund*.

Iölund, *Sólund*, *Lóond*, *Lófund*, *Raðund*, *Eikund* og i appellativer *hörund*, *tegund*, *vitund*, *þúsund* (jfr. got. *hul-undi* neutr. hule). Men derimod kan jeg ikke være enig med Munch, når han holder *Sǽlund* (med lang vokal) for den rette form og afleder dette af adjektivet *sǽll*, så at navnet skulde betegne »det lyksalige sted». Og selv om denne Munchs tydning var den rette, kunde jeg i dette navn ikke finde nogen stötte for den mening, at der i Danmark engang har boet Goter, der talte samme sprog som det, vi læse i Vulfilas bibeloversættelse.

Jeg tror, at den rette form er *Selond*, *Selund* (med kort *e*, der ikke er fremkaldt ved omlyd). Herfor taler allerede skrivemåden i de gamle skindböger, skjönt disse ikke bestemt adskille *ǽ* fra *e*; i regelen skrives stammevokalen i *Selund* anderledes end i *sǽll*, således f. eks. i Snorra Edda ed. AM. II, s. 492 *selvnd*, men i linjen efter *sæla*. Afgjörende tale gamle skaldedigte for *Selund* og imod *Sǽlund*. Guttorm sindre sætter i et vers, som anföres i Hákonar s. góða i Heimskr. cap. 7, *selmeina* istedenfor *Selundar*, som om dette var sammensat af *selr* sælhund og *und* sår. Sigvat bruger i et vers formen *Silunz*, der danner stavelserim med *kilir* (se f. eks. Óláfs s. helga Chri:a 1849 s. 49; Chri:a 1853 s. 160); *Sǽlund* kunde slet ikke have sideformen *Silund*, medens denne er forklarlig, når *Selund* er det rette, jfr. *sili* = *seli*.

Formelt er flere forklaringer af navnet mulige[1]). Det kan være dannet af *selr*, så at det betegner »den på sælhunde rige ö». Flere arter af sælhunde holde jævnlig til ved Sjælands kyster, og det kunde være muligt, at de gamle nordboer derefter gav öen navn; formen *Silund* hos Sigvat vilde slutte sig til den i Norrbotten (se Rietz) for sæl brugte form *sil*. Men en anden opfatning tiltaler mig mere. I gotisk forekommer *ana-*

[1]) I Oxforder-ordbogen s. 618 forklares *Selund* af en rod *sal-*, som skal betyde hav, men mod denne forklaring strider bl. a. rodvokalen *e*.

silan, præt. *ana-silaida*, med betydning: stilne, om vinden; verbet vilde i Oldn. lyde *sila*, præs. *silir*, præt. *silða*, pcp. *silat*; latinsk *silere* er samme ord. Til got. *silan* henförer Rietz Dalmålets *sil* n., Norrl. *sel*, stille vand mellem fosse i en elv. Med det nævnte verbum kunde måské *Selund*, *Silund* stå i forbindelse; öen vilde da have fået sit navn af söfarende, som, når de fra det åbne hav kom ind i sundet under öens kyst, fandt smult vande og mindre stærk vind.

Navnet forekommer i oldnorsk også i flere böiningsformer, der både passe til hankjön og intetkjön: *Selunds* og *Selundi*. Munch forstår vistnok med rette navnet i disse tilfælde som intetkjönsord, så at vi her har den samme vaklen i kjön som ved *hörund* og *þúsund*[1]).

Selund, *Selond*, *Silund*, der synes at have betegnet enten »Sælhund-öen» eller »öen, ved hvis kyst der er smult vande», er da senere blevet forandret til det i lyd lige *Siólönd*, *Sǽlönd* »sölandene» eller *Sióland*, *Siáland*, *Sǽland* »sölandet». Den hos folket så almindelige lyst til at etymologisere har her gjort sig gjældende og virket til at ændre navnets form, ligesom i mange andre tilfælde, hvor vi finde flere sideformer, der ligge hinanden nær i lyd og har samme objective indhold, men i hvilke dette er seet fra aldeles forskjellige sider. Således kaldtes samme ting *Heiðsǽrisþing* d. e. ting for de folk, der bo om *Heiðsǽr* d. e. Mjösen, söen ved *Heiðr* eller *Heiðmörk* (Zeuss Die Deutschen s. 159), og *Eiðsifjaþing* »de edsforbundnes ting»; *Bilröst* »den svigtende vei» er samme bro som *Bifröst* »den bævende vei»; *ragnarök* »gudernes (de hellige bånds) oplösning» skifter med *ragnarøkr* »gudernes mörke»; *þúsund*, hvor *-und* er afledningsendelse,

[1]) Kun i cod. Frisianus (Udg. s. 5) har jeg fundet *Selund* brugt som intetkjönsform i flertal: *ero þat kollvt solund*, hvor også vokalen i rodstavelsen er skreven anderledes end ellers; andre hskrr. har her *er* for *ero*.

med *púshundrað*; *presköldr* med det sene islandske *prepskjöldr*.

Med hensyn til böiningsformen vækker **siulunti** i Rökindskriften tvil. Man tör neppe læse **siulunti** sammen som ett ord, ti *sitja* kan ikke forbindes med dativ alene, og i det foranstående **int** tör man, som för sagt, ikke söge præpositionen *í*. Derimod synes det muligt, at **siulunt** er objekt for **satint** og at **i** er at forbinde med **fiakura uintur**. I oldnorsk er stedet, hvorpå en opholder sig, ved *sitja* ofte sat i accusativ: *sitja hús*, *iörð*, *sali*; og for at angive varighed i tid kan man bruge *í* med accusativ: *í fiórtán vetr*, *í nökkurar vikur*. Dog da det ældste oldnorsk langt oftere betegner varighed i tid ved den blotte accusativ (uden *í*) og da intet eksempel på den nævnte styrelse af *sitja* er påvist fra glsvensk (således intet hos Södervall Verbets rektion s. 12), så synes en anden forklaring at ligge nærmere, nemlig at læse **siulunt i** (også **siulunti i** med fordobling af **i** er muligt) og forstå **i** som postposition, jfr. **uąki ąn** *d* l. 2. Hvis dativformen er **siulunt**, synes navnet her brugt som hunkjönsord ligesom oldn. *Selund*. Formen synes at gjengive udtalen *Siólund* og ligesom den i Hrokkinskinna (se Fms. VI, 257) brugte form *Siálund* at være en ved indflydelse af *siór* sö (se om denne form i glsvensk Rydqvist II, 37; IV, 128) opkommen ændring af *Selund*, der dannede overgangen til de senere former *Siólönd*, *Siólond*, *Siáland*. **siulunt** kan ikke forståes som *Siölund* (med kort vokal i rodstavelsen, omlydt for *Sialund*), ti Rök-indskriften har **fiakura**, **nabnum** uden *u*-omlyd, hvor *u* fölger efter (skjönt efter min formodning **muk-** = isl. *mög-*, hvor det fölgende *u* er tabt).

96. **fiakura** accus. pl. masc. »fire» (Hildebrand og Stephens), må tænkes udtalt *fiagura* eller *fjagura*. Af denne form er der ellers ikke spor og ligesålidt af dativformen **fiakurum**. Ved talordet 4 findes *g* ellers kun i

nom. accus. neutr. oldn. *fiögur*, glsvensk *fiughur*, i genetiv oldn. *fiögurra*, glsvensk *fiughurra* (jfr. Rydqvist II, 558), samt hvor det bruges som förste sammensætningsled glsvensk *fiughurtan*, *fiughurskipte*, *fiughurslinder* (Rydqvist IV, 129), oldn. *fiugrtán*. Derimod fremtræder *g* ellers aldrig i accus. masc., som overalt heder *fióra*, *fiúra* eller har en deraf ved regelret lydforandring opstået form, ligesålidt i dat., der ellers heder *fiórum*, *fiúrum*. Det kunde synes, som om **fiakura**, **fiakurum** var de mere oprindelige former, hvoraf de almindelige var opståede, men dette holder jeg af fölgende grunde for usandsynligt. I *fiughur-* som förste led er *gh* istedenfor ð, jfr. glsvensk *fiæþer-*, *fioþer-* (Rydqvist II, 559), ligesom i oldn. *iúgr* for *iúðr*; som grundform må forudsættes *feþur-* eller *fedur-*, der fuldkommen svarer til oldeng. *feðer-*, got. *fidur-*, skr. *ćatur-*. På samme måde skulde man for **fiakurum** synes at måtte forudsætte en ældre form *feður-um*, men denne vilde hverken stemme overens med den gotiske form, der ikke lyder *fidurim*, men *fidvōrim*, eller med den oldengelske, der ikke lyder *feðerum*, men *feówerum*. Derimod lader den almindelige dativform *fiórum*, *fiurum* (for *feðvōrum*) sig vel forene med den gotiske og den oldengelske. Deraf slutter jeg, at *fiórum* i virkeligheden er en oprindeligere form end **fiakurum**, og at denne sidstnævnte er dannet ved analogi efter den form, som talordet 4 havde i nom. accus. neutr., i gen. og som förste sammensætningsled. Ligeledes holder jeg den almindelige form for accus. masc. *fióra*, *fiura* (jfr. oldeng. *feówer*, got. *fidvōr*) for oprindeligere end **fiakura**[1]).

Hvis jeg har ret i, at de i senere tid ene brugelige former *fióra fiura* og *fiórum fiurum* tillige slutte sig nærmere til de oprindelige, så synes **fiakura** og **fiakurum** ikke

[1]) De oldind. former for accus. *ćaturas*, dat. *ćaturbhjas* i modsætning til nomin. *ćatvāras* tör man vist ikke bruge som stötte for oprindeligheden af formerne **fiakura**, **fiakurum**.

til nogen tid at kunne have været almindelige; de kan i det höieste betegnes som sporadiske og har måské aldrig været brugte udenfor det poetiske sprog.

97. Det fölgende ord er **uintur**, acc. plur. masc. »vintre» (Hildebrand og Stephens), en med sit **u** enestående form. Ligesom i **fiarumiʀ** *a* l. 6—7 er **u** her indskudt som hjælpelyd; denne vokal kunde navnlig let trænge sig ind foran *r*, som fulgte efter en anden konsonant. Jævnför gutn. *weþur*, almind. svensk *vädur* = got. *viþrus*. I glsvensk bruges både *vinter* og *vitter* (Rydqvist II, 168); formen med *nt* er den oprindelige.

98—100. **at fiakurum nabnum** »med fire navne», isl. *at fiórum nöfnum* (ligeså Hildebrand; Stephens tager derimod **nabnum** af *nafni* masc. og lösriver **at fiakurum nabnum** fra det foregående). Den her forekommende brug af præpositionen *at* er ikke sædvanlig; nærmest kan sammenlignes det i Oxforder-ordb. under *at* C, IV, 6 fra Jónsbók anförte udtryk: *kýr at fyrsta kálfi* en ko, som har kalvet én gang. Om skrivemåden **nabnum** med **bn** skal siden tales.

Heller ikke i det nu behandlede stykke antager jeg at runeristeren har tænkt sig ordene ordnede i verslinjer, der i isl. form måtte lyde:

konungar sæti
Selund í
fióra vetr
at fiórum nöfnum;

ti hverken de umiddelbart forudgående eller de umiddelbart efterfölgende ord, der höre til samme sætning, lade sig tvinge ind i verslinjer.

101—103. **burniʀ fiakurum bruþrum**, oldn. *bornir fiórum brœðrum* »sönner af fire brödre». (**fiakurum bruþrum** opfattes ligedan af Stephens, som derimod efter min mening har misforstået **burniʀ** og som heller ikke har fundet den rette ordforbindelse.) I **burniʀ** må **i** tages fra

sidelinjen ligesom i ordet **in** *a* l. 2. Hvorvidt **burniR** har været udtalt *burnir* eller *bornir*, kan skrivemåden ikke vise; begge former findes i glsvensk. **bruþrum** vistnok udtalt *brøðrum*, skjönt Gotlandslovens form *bryþrum* i Rökindskriften måtte skrives **bruþrum**. I det fölgende opregnes efter skilletegnet disse 20 konger, som tilsammen kun har fire navne, idet fem og fem er brödre og navner; disse tyve kongers fædre, fire i tallet, er igjen brödre.

104. Förste rune i förste navn viser sig på stenen sikkert som **u**, som også Hildebrand og Stephens har læst; man tör ikke læse **r**, skjönt den krumme stav er lidt indböiet på midten. Mandsnavnet **ualkaR** er mig ubekjendt, og jeg tör derfor ikke sige for vist, om **k** her betegner *k* eller *g*, om **a** i förste stavelse skal udtales *a* eller *æ*. Mulig kunde **ualkaR** være nomin. i flertal af et mandsnavn *Valki*. Dette kunde være deminutivform af et med den i navne almindelige stamme *val-* (der i nogle navne er at forklare af *Valr*, en mand af keltisk æt, undertiden af *valr* falk, i andre navne af *valr* de faldne) eller også med *vald-* (for *Valdki*) sammensat navn. Jævnför de gammeltydske navne *Waliko* (Freckenhorster heberolle Heynes udg. s. 78) og *Waldicho* (se Förstemann), der egentlig er deminutiver. Andre navne, der er dannede ved deminutivsuffixet *-kan*, nomin. *ki*, er *Áki* = oht. *Enihho*, *Sveinki*, der nu på Island bruges som kjæleform for *Sveinn*, ligesom *Steinki* for *Steingrímr*, *Brynki* for *Brynjólfr*, *Rúnki* for *Runólfr*, *Valka* for *Valgerðr* (Oxforder-ordb. s. XXXIV b). Jeg har ikke fundet *valk* omtumlen brugt i mandsnavne, og derfor synes den mulighed, at det her forekommende navn *Valki* skulde stå i forbindelse dermed, at ligge fjærnere.

105. **fim** »fem» nom. pl. (Også Hildebrand har rigtig tydet **fim** og **suniR** og ligeledes rigtig fundet, at der foran **suniR** står navne i genetiv, som er afhængige af

dette ord, men han har, som jeg tror, misforstået ordforbindelsen). Om **fim** har været udtalt med vokalen *e*, som almindelig i glsvensk (Rydqvist IV, 46), eller med *i*, som i oldn., kan skrivemåden ikke vise.

105—107. Tegningen hos Stephens giver **fimrþulfsuniʀ**, men stenen har sikkert og tydelig **fimraþulfsuniʀ**; **aþ** er skrevet som en af ᚨ **a** og ᚦ **þ** dannet binderune. Vistnok findes ellers ikke i indskriften binderuner, men noget lignende er det dog, at rammen om indskriften flere gange tillige må tjene som en runes rette stav. Vi må dele **fim raþulfs**, ikke **fimr aþulfs**, af fölgende grunde 1) talordet har på det sidste af de to steder i *d* l. 7, på hvilke det forekommer, sikkert formen **fim**, ikke **fimr**, ligeså i *d* l. 8, og på förste sted i *d* l. 7, hvor talordet forekommer i forbindelen **fimrukulfs**, kan **r** höre til fölgende ord; 2) en form **fimr** er ellers ukjendt; 3) böiningsendelsen *r* skrives på Rök-stenen næsten altid ᛁ **ʀ**, meget sjælden ᚱ **r**; 4) **raþulfs** giver et kjendt nordisk navn, **aþulfs** derimod ikke.

Navnet *Ráðulfr* (ti dette er vel den rette form, ikke *Raðulfr* med kort *a*), hvoraf vi her har eieformen **raþulfs**, findes også ellers brugt i Sverige: på Gilberga-stenen i Upland (Lilj. 262); i Diplomatarium Svecanum II s. 328. 397 (Södermanland); III s. 268 (Tiundaland). Skulde navnet *Raal*, *Rahl*, som i 17de århundred brugtes i Östergötland (Rääf, Ydre härad II, 124) være det samme? Derimod har jeg ikke fundet det i Norge eller på Island. Hyppigere er dette navn hos andre germanske folk: i England (*Radulphus* hed Valdemar den 1stes skriver »origine Britannus» Sakse Müllers udg. s. 774), nyengelsk *Ralph*; i Tydskland *Râdulf*, *Râtolf*, hvoraf det franske *Raoul* (Radolphus hed en Tydsker i Sven Grades tjeneste). — **suniʀ**, sönner, nominativ i flertal.

108. **hraiþulfaʀ**. Förste led i navnet er at forklare af Reidernes, Reidgoternes navn, jfr. **hraiþkutum** og **hraiþmaraʀ**

ovenfor samt mandsnavnene *Hreiðarr* og *Hreiðmarr*. Jeg tror, at vi har samme navn (og ikke en sammensætning med *hríð*) i **hriþulfsun** Lilj. 1062 Helsingland (samme indskrift har **stin**); det samme gjælder rimelig **riþulf** Lilj. 1165 (Östergötland). Navnet *Rel*, som endnu höres i Vestergötland (Ant. Tidskr. f. Sverige II, 176), er måské ikke forskjelligt. Det ikke sjældne norske navn *Reiðúlfr* er rimelig det samme, skjönt det efter sin form også kunde udledes af *reiðr* vred og af *reið* riden, vogn. Navnet *Hreiðulfr* gjenfindes i Tydskland: *Hretolf* Meichelbeck hist. Frising. nr. 445 år 824; *Hreitolf* Dronke cod. dipl. Fuld. nr. 87 år 788; *Reidolf* nr. 674 år 923 (Müllenhoff i Haupts Zeitschrift für deutsches alterthum XII, 260 f.).

109—111. I det fölgende bör vi dele **fim rukulfs suniʀ**; imod at dele **fimr ukulfs** tale de samme grunde, som ved foregående led er anförte mod formen **fimr**. For navnet **rukulfʀ** kan man tænke sig forskjellige opfatninger: 1. Som *Rókulfr*, *Hrókulfr* af *hrókr*, et fuglenavn, der også brugtes som mandsnavn. Dertil hörer måské **rok** (accus.) Lilj. 666. Denne opfatning kunde finde stötte deri, at *Hrocholf* var et almindeligt oldtydsk mandsnavn, men jeg opgiver den, da Rök-indskriften ellers bibeholder **h** foran **r** i fremlyden. 2. **rukulfʀ** kunde være *Rógulfr* af det poetiske *róg* strid, hvoraf adjektivet **rukstarkr** på Karlevi-stenen[1]). Prof. Säve formoder, at det gotlandske mandsnavn *Roklundur*, der forudsættes af gårdsnavnet *Roklunds*, er dannet af *róg*, hvilket synes tvilsomt på grund af *k*. Jeg finder ellers ikke *róg* i mandsnavne. 3. Sandsynligst forekommer det mig, at **rukulfʀ** er *Rugulfr* eller *Rogulfr* og står i forbindelse med folkenavnet *Rugii*, *Rugi*, oldn. *Rygir*, jfr. *Rogaland*, old-

[1]) *róg* havde altså ikke, som Jessen i Dansk histor. tidskr. 3djc række 6te bind mener, blot i norsk *r* (for oprindeligt *vr*) i fremlyden, forudsat at man ikke vil antage Karlevi-indskriften for at være ristet af en Nordmand.

eng. dat. *Rugum* Widsíð 69, *Holmrygum* (*-rycum* mscr.) Widsíð 21. Rugerne optræde först på Östersöens sydlige kyst, og der kjender endnu sagnet hos Jordanes cap. 4 Holmrugerne, som blev fordrevne af Goterne. For denne opfatning af **rukulfʀ** taler navnlig sönnernes navn **hraiþulfaʀ**, hvis förste led ligeledes er et folkenavn, nemlig Reidgoternes. Jævnför også navnet *Rugálfr* på ham, der nævntes som den förste konge i det norske *Rogaland* (Flat. I, 22 f.).

112. **hąislaʀ** d. e. *Háislar* af entalsform *Háisl*. *Há-* er meget almindeligt som förste led i nordiske mandsnavne: *Hákon*, *Hárekr*, *Hámundr* og fl. Dette *Há-* er at forklare af adjektivet *hár* (stamme *háva*) höi; denne forklarings rigtighed godtgjöres ved skrivemåden i de ældste islandske og norske håndskrifter *Hocun*, *Haorecr* (Óláfs s. helga Chri:a 1849 s. 95) og lign., ti forandringen af *á* til *o*, sammenslynget *ao* må være bevirket ved et fölgende *v* i stammen. Stammeformen *há* for adjektivet »höi» har i svensk kun holdt sig i mandsnavne og stedsnavne (Rietz s. 287 a). Dog vil jeg fremhæve muligheden af, at flere oprindelig forskjellige elementer kan være flydt sammen i oldn. *Há-* som förste led af mandsnavne; ti *Hah-* forekommer ofte som förste led af oldtydske mandsnavne i egne, hvor det ikke kan forklares af adjektivet »höi», og til oht. *Hah-* vilde oldn. *Há-* svare. Hvis vi i den med den længere rækkes runer skrevne Möjebro-indskrift i Upland tör læse HAHAISLA som accus. af et mandsnavn, er der altså mulighed for en sammenhæng mellem dette navn og **hąisl** på Rök-stenen. I dette tilfælde er der også mulighed for, at opfatningen af **ą** som nasalt *a* kan fastholdes ved **hąislaʀ**.

Andet led er det i navne så hyppige *gísl* eller *gils*. Ved anvendelsen af dette i navne har man i gamle dage vistnok ofte tænkt på *gísl*, gidsel (lat. obses); se nærmere herom Munch Norskt månedsskrift III, 61 ff. Men over-

alt passer dog ikke denne betydning, således neppe, når en af gudernes heste har navnet *Gísl* eller *Gils* Grímnism. 30, þorgrímsþula i min udg. af Sæmundar Edda s. 333. Man har da vistnok til andre tider med dette element i navne forbundet begrebet om något strålende, så at det slutter sig til *geisli* stråle, glsvensk *solgisl*, norsk dial. *gisl* veirsol, bisol; jfr. Rydqvist II, 262.

gísl, *gils* har som sidste led i navne allerede i gammel tid ofte tabt sit *g*. Således er *Aðisl* (**aþisl** på et kors i Kirk Michael på Man Cumming fig. 28, i indskriften hos Dybeck Stockh. 62 og på Vordingborg-stenen, *Athislus* hos Sakse), *Aðils* opstået af *Aðgísl* og gjengives i Beowulf-digtet ved *Eádgils*. *þorgils* bliver til **þurils** Sandby-Stenen Sjæland (Stephens Runehallen s. 13), *þorils* i en indskrift (ikke med runer) på en ligsten i Ringsaker fra 1334 (Nicolaysen Norske fornlevninger s. 82), i nyere tid Truls, Tyris, Töres o. s. v. På Björklinge-stenen Upland (Dybeck fol. 235) læses ᚴᚮᛁᛋᛚ **koisl** for *Goðgísl*; Dybeck fol. 118 (Lilj. 752) **ernils**, Dipl. Svec. III s. 90 og oftere *Ærnils* for *Arngils*; Dipl. Svec. III s. 96 *Rodils* for *Hróðgils*. I de irske Ulster-annaler nævnes *Auisle* som en norsk hövding, der herjede i Irland og Skotland i 2den halvdel af 9de århundred, se Munch Norske folks historie *a*, s. 443 f.; dette navn kan ikke med Munch opfattes som *Atli* eller *Eyvindr*, men må være enten *Auðgísl* eller *Eygísl*. Blandt de i slaget på Wodnesfeld östenfor Severn faldne nordiske krigere nævnes *Eowils* (chron. Sax. ved år 911 ed. Thorpe s. 184 f.); han hed vel ligeledes *Eygils* og ikke, som Munch formoder, *Eyjúlfr*. Også i tilsvarende gotiske og frankiske navne falder *g* bort: *Theudegisilus seu Theudisclus* hos Gregor af Tours, *Froisclus*, *Guntisclus*, *Nidisclus*, *Vitisclus* (Dietrich Aussprache des gothischen s. 73 f.).

113—115. På stenen fölger **fim haru s sunir**. Ligesom **ar** ved slutningen af *a* l. 4 er betegnet ved **r** over

linjen, således er her ved slutningen af *d* l. 7 **aþ** for det knappe rums skyld betegnet ved **þ** over linjen. Jeg læser da navnet **haruaþs**. Förste led er efter min mening ikke at forstå som *Har-* for *Harð-* af *harðr* hård eller som *Hár-* af *hárr* grå, men må udledes af *ḥerr*, *hær*, hær, krigsfolk, og har sandsynlig været udtalt *Hær-*, uagtet vi har *Haraldr*, ikke *Hærvaldr*, af grundformen *Harjavalda-s*. Ved andet led ligger det nær at tænke på adjektivet *hvatr* hvas, rask, endnu i Östergötland *vatr*, dygtig, rask, modig (Ant. Tidskr. f. Sver. I, 157), hvormed flere sammensatte nordiske mandsnavne ende: *Sighvatr*, *Sigvatr*, der også brugtes i Sverige. *Geirvatr* Lilj. R.-U. 913; 1034; Säve Gotl. runinskr. nr. 51 (Lilj. 1725); 63 (2 gange); 124 (2 gange; Lilj. 1765: *kairvaltr* på förste sted). *Auðvatr* Säve nr. 73 (Lilj. 1738); 151 (Lilj. 1777). **aþuatr** Lilj. 1300. *Gwnuath* Dipl. Norveg. IV nr. 1003 (år 1487, Jæderen). **aruatr** Lilj. 684. Genetiv **hehuata** Säve nr. 7 (Lilj. 1696), jfr. Säves bemærkning Gutn. urk. s. 74. Men skrivemåden med **þ** i **haruaþs** er da uregelret. hvilket vækker tvil, som neppe fjærnes ved skrivemåden **sikuaþs** i den sene Kirgiktorsoak-indskrift på Grönland. Jeg er derfor mere tilböielig til her at finde genet. af ęt navn *Hærvaðr* »den i kampen fremilende» af verbum *vaða*. Flere oldhöitydske navne er dannede på samme måde af det tilsvarende verbum *watan: Kêrwat*, *Lindwat*, *Rôdwat*, *Sigiwat* og fl., se Förstemann. Denne forklaring stöttes ved navnet **uaþ** accus. Lilj. 448; medens **uaþr** nomin. Lilj. 305, **uaþr** accus. Lilj. 304 vel ikke hörer herhen, da det sidstnævnte sted (hvis ikke der nominativformen uregelret er sat for accusativformen) viser *r* i stammen. — Jeg holder det ikke for rigtigt på Rök-stenen at læse **haruþs** og at sammenstille dette med *Herrauðs* i Ragnars s. loðbrókar; den ældre genetivform er *Herrøðar*.

116. Det fölgende navn er sikkerlig **kunmuntaʀ**, at udtale *Gunnmundar* (således også Hildebrand). Den korte

streg oventil foran **k** tör ikke læses som **s** (**skunmuntaR** som hos Stephens), men har alt udseende af at være en forlængelse af **l i** i **hraiþ** i linjen over. Navnet *Gunnmundr* kjendes også fra senere tider i Sverige: Dipl. Svec. III s. 93 (fra Upland); IV s. 468 (som navn på en Vestgöte); Diplom. Dalecarl. nr. 52 (år 1396). Et dertil svarende navn bar Vandalerkongen Gunthamund i 5te århundred.

117—119. Herefter fölger **fim airnaR**[1]) **suniR. ai** synes her at udtrykke vokalen æ (jfr. **raiþ** *b* l. 1), og *Ærnar* er da vel = oldn. *Arnar* gen. af *Örn*, der brugtes som navn i Norge og på Island; det forekommer også på svenske runestene: **aurn** Lilj. 364 (Upland), **urn** 1331 (Vestergötland), **arn** 1079 (Medelpad). Som förste led i navne optræder i Svensk allerede temmelig tidlig *Ærn-*, *Ern-* ved siden af *Arn-* og det derfra oprindelig forskjellige *Arin-*, *Erin-*; på svenske runestene læses **irnfastr, ernfastr, ernkautr, irnbiurn** o. s. v. Således er vel også *Erne*, som Rääf opförer fra Ydre härad i Östergötland, opstået af *Arne*. Dog må det indrömmes, at man på Rökstenen skulde vente af *Örn* **arnaR**, ikke **airnaR**.

I nederste linje på denne side er så meget slået bort forneden, at den ikke vil kunne læses fuldstændig; af mange runer er så lidet tilbage, at det aldeles ikke kan siges, hvad der har været skrevet, ved andre er der idetmindste valg mellem flere muligheder. Jeg skylder dr Hildebrand læsningen af flere runer i denne linje. De fem förste runer er sikkert **nukma.** 6te er ubestemmelig. Af 7de öines kun en ret stav, så at den neppe kan bestemmes (**h n i a s** er mulige). 8de er **ᛏ m.** Af 9de sees kun en ret stav (runen er snarest **l i**). Derefter snarest **ı R** som 10de rune; afflækningen er neppe tilfældig og betydningslös. 11te er sikkert **ᚨ a.** 12te **ᛚ l.**

[1]) På grund af **ı** (**R**), ei **ᚱ r**, læser jeg ikke med fordoblet **s airnaRs.**

13de **u**. 14de og 15de er ubestemmelige; kun toppene af stavene er tilbage (14de mulig **n**). 16de ᚴ **k**; dog sees kun det yderste af de to stave. 17de ubestemmelig. 18de ᛆ **a**. 19de ᛁ **i**. 20de tydelig ᚿ **n**. 21de snarest ᚽ **h**. 22de rimelig ᚢ **u**. 24de sikkert ᛆ **a**. 25de ᛧ **R**. 26de, som det synes, ᛁ **i**. 27de ᚦ **þ**. 28de mulig ᚭ **ą**. De följende runer er aldeles forsvundne; efter et rum, der synes at have indeholdt 5 runer, fölger ᛚ **l** eller ᚦ **þ**, hvorefter ingen rune i denne linje kan læses[1]). Der er endnu rum til 5 eller 6 runer, men intet synes her at have været skrevet. Jeg kan ikke få noget helt ud af runerne i denne linje; men det synes tydeligt, at en sætning er afsluttet med foregående linje, så at her noget nyt begynder. Ved slutningen af foregående linje er der en rundagtig udhuling, ikke som på tegningen hos Stephens, et kors. **huaR** skal mulig forbindes til et ord.

Indskriften langs efter denne side af stenen afsluttes nederst til höire med **ftiR fra**, som er skrevet med runer, der udfylde samme höide, som til venstre de to nederste linjer tilsammen. Da et ord ikke kan begynde med **ft**, og da **l** (eller **þ**) går foran, så synes **ftiR** at måtte være graphisk forkortet skrivemåde for **aftiR**. Den samme skrivemåde forekommer i en indskrift fra Helsingland Lilj. R.-U. 1064.

ftiR fra skulde vel læses umiddelbar efter nederste linje til venstre, men da denne er ufuldstændig bevaret, kan dette kun formodes, ikke godtgjöres.

120—121. **[a]ftiR**, udtalt *æftir*, er her, så vidt vi kan sé, brugt absolut; derimod *a* l. 1 har vi den kortere form **aft**, hvorefter det styrede ord umiddelbart fölger. Ved **fra** synes det rimeligt at tænke på præt. sg. *frá*, spurte, jfr. Rydqvist I, 152. Hvilken betydning disse to ord har

---

[1]) Stephens har i denne linje med urette læst flere stave, der kun er toppene af runerne, som om der var skrevet fuldstændig ᛌ **s**.

havt i sammenhængen, kan jeg ikke sé, da det nærmest forudgående mangler.

Hvad der står tilbage af indskriften, har hidtil ikke været læst og tydet.

Jeg går over til den i tværlinjer på samme side med den kortere rækkes runer skrevne indskrift (*e*). Överste linje har fölgende runer:

airfbfrbnhnfinbantfąnhnu.

Den halvkreds, der med prikker er betegnet til venstre ved 13de rune (**i**) i tegningen hos Stephens, er tilfældig afskalling. Næstsidste rune (**n**) har den almindelige form ᚽ, ikke ᛐ, som hos Stephens. Sidste rune synes efter trækkene ikke at kunne læses anderledes end **u**, skjönt den krumme stav til höire er kortere end sædvanlig i **u**-runen.

Det er klart, at runerne i denne linje ikke kan give ord skrevne ligefrem. Det er chiffreskrift. Den rette læsning får man frem, når man for hver rune indsætter den, som fölger umiddelbart efter i runealfabetet. Jeg læser altså:

sakumukminiuaimsiburiniþ.

At denne nögle til chiffreskriften er den rette, viser sig uimodsigelig derved, at vi ved at anvende den få frem den fra et andet sted i indskriften bekjendte formel **sakumukmini** eller **sakum mukmini.** En lignende lönskrift er naturligvis ofte bleven brugt i gamle dage. Svetonius August 88 fortæller, at keiser August brugte en chiffreskrift, hvori *a* var udtrykt ved *b*, *b* ved *c*, o. s. v.; men dette ligger os her fjærnt. Hrabanus Maurus giver et eksempel på en lönskrift, som den hellige Bonifatius skal have fört over fra England til Tydskland; deri er den konsonant, der i bogstavrækken fölger nærmest efter en vokal, sat istedenfor denne, *b* for *a*, *f* for *e*, o. s. v. (Lindenfels Den hemmelige Skrivekonst Kjöbenhavn 1819, s. 189 f.; Wattenbach Anleitung zur

lateinischen paläographie 2te Auflage S. 6). Denne chiffreskrift findes ofte brugt i håndskrifter fra middelalderen, især i glosser. Således er i et tydskt håndskrift fra begyndelsen af 9de århundred, der indeholder latinske glosser med tydsk forklaring, skrevet *xbllfn* for *wallen* og *xkntpfrgp* for *wintpergo* (Holzmann i Pfeiffers Germania XI s. 65). Denne chiffreskrift findes også brugt i Norden: nogle penge- og vægt-beregninger er af Hauk Erlendssön skrevne med den i cod. Arna-Magn. 732 b, f. eks. *gffkn* d. e. *gefin* (P. A. Munch i Annaler f. nord. oldkynd. 1847 s. 200. 203).

Chiffreskriften i denne linje giver os et vidnesbyrd fra runeristeren selv om, at ᚼ i det runealfabet, han brugte, gik umiddelbart foran ᚾ **n**, og at hin rune altså betegner **h**, ikke **e**. Ligeledes se vi, at ᛘ **m** i runeristerens alfabet gik umiddelbart foran (ikke efter) ᛚ **l**. Dette er den ældre rækkefölge. I den længere runerække findes **m** foran **l** på Vadstena-brakteaten og i alle andre optegnelser, undtagen i runerækken på Thames-kniven (Stephens s. 362), som har ordenen **ng**, **d**, **l**, **m**, **œ**, der for flere runers vedkommende afviger fra den almindelige. Ligeledes fölger **l** efter **m** i den ældste optegnelse, vi har af den kortere runerække, nemlig i det såkaldte Abecedarium Nordmannicum (Stephens s. 101); fremdeles i Maeshowe-indskrift nr. 5 (Stephens ibid.); i runerækken nr. 12 hos Stephens (s. 103); nr. 14 (ibid.); Lilj. R.-U. 2006. Samme rækkefölge må forudsættes ved den i Maeshowe-indskrift nr 8 (Stephens s. 237) brugte chiffreskrift. Det er vel hensynet til det latinske alfabet, hvor **l** går foran **m**, der senere har ladet de to runer bytte plads i den kortere række. Det af Rök-indskriftens runemester brugte skandinaviske runealfabet har forövrigt i et og alt havt den sædvanlige rækkefölge; navnlig kan mærkes, at *ýr*-runen ı **R** ikke, således som ᛉ i den længere række, har havt sin plads umiddelbart foran *sól*.

122—124. Efter de för omtalte ord **sakum mukmini** »jeg fortæller om min sön» fölger i förste linje **uaim**, vistnok udtalt *hvæim*, senere svensk *hvem* »for hvem» »for hvilken». Da det spörgende pronomen overalt ellers i indskriften er skrevet med **hu**, ser jeg i udeladelsen af **h** her kun en forglemmelse, der let kunde intræde her, hvor runen ikke skulde skrives med sit eget tegn, men med det, som stod nærmest foran i runealfabetet; for ᚦᚠ skulde der have stået ᚦᚠᚠ. En ældgammel sprogbrug er det, at **uaim** *hvæim* her som adjektiv er at föie til det fölgende **tr͜aki** *drængi*; med betydningen »enhver» findes samme pronominalform brugt adjektivisk Hávamál 95: *hveim manni*, Skírn. 7: *manni hveim*.

125. **si** 3dje pers. sing. præs. conj. af »være», rimelig udtalt *sé*, skjönt formen *si* undertiden forekommer i gammelsvensk (Rydqvist I, 341; IV, 42).

126. **burin**, den til **burniR** *d* l. 5—6 svarende entalsform, oldn. *borinn*.

127. De sidste runer i förste tværlinje må danne begyndelsen af et ord, som afsluttes med förste rune i fölgende linje. Denne synes nemlig sikkert at være ı **R**, som også Stephens læser (den korte stav er mere ret end på tegningen hos Stephens); og i anden linje har runerne indtil skilletegnet åbenbart sin egentlige betydning: hver rune står her ikke, som i förste linje, istedenfor den, som fölger umiddelbart efter i rækken. Læse vi nu 3dje rune fra enden i förste linje **+ h**, der i chiffreskriften betyder **n**, to gange, så få vi efter **burin** ordet **niþR**. Dette forstår jeg som den i svensk ellers ikke forekommende nominativform *niðr* frænde; om ordets brug i glsvensk se Rydqvist II, 44. *niðr* anvendes ofte i norrön digtning om ætling, således kaldes f. eks. Ynglingekongen Domar i Ynglingatal (Yngl. s. cap. 19) *Fiölnis niðr*; og således forstår jeg ordet her, hvor vistnok specielt menes sönnesön.

128. I anden linje fölger **trąki**, udtalt *drængi* (eller *drænge*), dativ af *drængr*, den velkjendte gamle hædrende betegnelse for en mand. Accusativ af dette ord er på samme måde skrevet ᛏᚱᚬᚴ **trąk** på to stene i Vestergötland: Lilj. 1351 og 1388. Jævnfor **ląki** = *længi* på Årsstenen i Jylland og **stątʀ** = *stændr* på Flemlöse-stenen (Tidskr. f. philol. og pæd. VII, s. 250), hvis jeg tör forudsætte, at omlyden dengang hörtes i de stærke verbers præs. indic. ental, hvorfra den siden i det danske ömål er fortrængt. Dativformen *drængi* er som glsvensk *bækki, drykki, öki, bænke* (Rydqvist II, 43 f.). At det adjectiviske spörgende pronomen er adskilt fra det substantiv, hvortil det hörer, som **uaim** her fra **trąki**, er en i digtning sædvanlig ordstilling, jfr. f. eks. Fáfnismál 1: *hverra ertu manna mögr.*

Subjektet i den afhængige spörgesætning er ikke udtrykt ved noget særligt ord: *sé borinn* = *hann sé borinn*, ligesom straks efter *knýja knátti* = *hann knýja knátti.* I oldnorsk er det både i den ældre prosa og navnlig i digtersproget meget hyppigt, at *hann*, som det senere udtryk kræver, ikke står til. Herpå har vi også ellers eksempel i svenske vers: Dybeck fol. 96 (Lilj. 729, Stephens s. 817); ligeså i verset på den skånske Sjörupsten (Lilj. 1431), hvis ordene bör forståes som: *en vá meðan* (og ikke *með hann*) *vápn hafði.* Som subjekt må her i Rök-indskriften menes Våmod, til hvis minde faderen har ladet indskriften riste og hvem vi har fundet betegnet ved **muk-** = isl. *mög-* i hovedsætningen. **niþʀ** står i apposition til subjektet. *hveim sé borinn* uden *niðr* vilde her ikke give passende mening, da Varen straks i indskriftens begyndelse er nævnt som Våmods fader.

Ordret oversat står der altså: Vi fortælle det sönneminde, for hvilken helt han er födt som ætling; det vil sige: jeg fortæller, hvis sönnesön Våmod var.

129—131. Farfaderens navn nævnes i de følgende ord **uilin is þat** d. e. *Vilinn es þat* »det er Vilen»[1]). At navnet *Vilinn* danner alliteration med sönnens navn *Varinn* og med sönnesönnens *Vámóðr*, er vist ikke tilfældigt. Mandsnavnet *Vilinn* har jeg ellers ikke fundet i Norden, og jeg vover ikke med sikkerhed at sige, om det skal sammenstilles med navnet *Willin*, som Förstemann anförer af monum. Boica for år 1034[2]). **is**, der også findes i andre runeindskrifter, har sandsynlig været udtalt *es*, skjönt Gutalag har *ir*.

Efter **uilin is þat** i *e* l. 2 står skilletegn, hvilket altså viser, at de følgende runer begynde et nyt afsnit. Det tör derfor ikke undre os, at medens det, som står foran skilletegnet i denne linje, er skrevet ligefrem, så har vi derimod efter skilletegnet chiffreskrift. Dette sees deraf, at

rhfþrh : is (de to prikker må være betydningslöse) indeholder bogstavforbindelser, som er umulige i virkelige ord. Hvis vi her anvende den samme nögle som i *e* l. 1, så få vi **knuąknat**.

132. **knuą** forklarer jeg som præs. infin. = oldn. *knýja* trykke på, knuge, flytte fra stedet, gldansk *kny* (Danm. gamle folkeviser udg. af Svend Grundtvig nr. 7 A v. 26; nr. 33 F v. 43). **knuą** har efter min mening været udtalt *knýa* eller nöiagtigere *knýą*. Efter *ý* måtte *j* i udtalen let svinde; skrivemåden her med **u**, ikke **ui**, er analog med *flya*, som Vestgötalagen har ved siden af *flyia* (Rydqvist I, 126). Mærkeligt er det, at infinitivs endelse er skreven med *ós*-runen ᚬ **ą** (i chiffreskriften betegnet ved ᚦ), ikke med *ár*-runen ᛅ **a**; **ą** synes her at måtte betegne et igjennem næsen udtalt *a*, og denne

[1]) En forskjellig tydning af **uilin is þat**, som er antydet i Årböger f. nord. oldkynd. 1870 s. 193, opgiver jeg.

[2]) Man tör vel ikke tænke på *Wilini*, der nævnes som en vendisk stamme hos Adam af Bremen (se Zeuss Die Deutschen s. 653. 658), uagtet *Varinn* også er folkenavn.

form af infinitivs endelse danner da et mellemled mellem den oprindelige endelse *an* og den senere almindelig nordiske *a*. At ikke denne skrivemåde med **ą** her skyldes et betydningslöst indfald, godtgjöres derved, at der på smalsiden f står skrevet med kvistruner **fluą**, som er en med **knuą** fuldkommen ensartet form. I andre gamle indskrifter finde vi, skjönt sjælden, den samme form for infinitiv. Således forekommer ᛍᛏᛆᛏᚬ **statą** på den ene Hällestad-sten i Skåne (Rafn Piræeus s. 184, Lilj. nr. 1441) = *standa*. Runerne på Slaka-stenen i Östergötl. (Bautil 848) er nær overenstemmende i form med dem på Rökstenen; tegningen i Bautil er vistnok så ufuldkommen, at indskriften ikke helt kan læses, men jeg tror dog med tryghed at turde antage en af ᛒᛆᚦ **baþ** styret infinitiv, der ender på **ą**. Gryta-stenen i Upland (Dybeck fol. 129, Lilj. 70) har infin. ᚱᛁᛏᛅ **ritą**[1]); dog lægger jeg ikke vægt på dette eksempel, da Åsmund, som har ristet denne indskrift, i alle andre af ham ristede indskrifter bruger formen **rita**. Men næseudtalen af infinitivs *a* må meget tidlig være bleven lidet hörlig eller fuldkommen have tabt sig, ti skrivemåden med *ár*-runen findes i mange meget gamle indskrifter.

133. **knat** er begyndelsen af et ord, som sluttes i tredje linje. Denne linje, hvis runer er stillede modsat förste og anden linjes med toppene ned, har kun foran skilletegnet runer udelukkende af den kortere række. Da de sidste af disse runer danne ordene **uilin is þat**, som også forekomme i anden linje, så sees deraf, at også de runer, som i tredje linje gå forud for de nævnte ord, nemlig **iaiun** skal læses ligefrem og ikke er chiffreskrift.

---

[1]) Når der på Folsberga-stenen i Upland (Dybeck fol. 76, Lilj. 688) er skrevet **kumą** ved siden af **rita**, på Frösö-stenen i Jæmtland (Lilj. 1085) **kristną** ved siden af **kirua**, på den större Jællinge-sten **kristną** (infin., ikke adj. neutr.) ved siden af **kaurua**, så må i disse indskrifter skrivemåden med **ą** være bevirket ved den forudgående nasal.

Med **knat**, der er skrevet i anden linje med chiffreskrift, forbinder jeg **i**, der er skrevet i tredje linje med sit egentlige tegn, og læser som ett ord **knati**, ligesom ved ordet **niþʀ** i det foregående **niþ** er skrevet med chiffreskrift i förste linje, **ʀ** med sit eget tegn i anden linje. — **knati** = oldn. *knátti*, præt. af *kná*; dette, der egentlig betyder »kan», bruges i norrön digtning ofte, forbundet med infinitiv, som et omskrivende verbum, og på samme måde er det brugt her. I svensk er dette verbum ellers ikke påvist, og i det oldnorske prosasprog er det tidlig kommet ud af brug.

134. Stenen har ᚬᛁ **ai** ikke ᛒᛁ **bi**; på den förste af disse runer er der kun én kvist; derunder en betydningslös afskalling, som ikke må tages for en kvist.

ai = oldn. *ei* »altid», sideform til *ey* og *æ*; i glsvensk *e* og *æ*. Formen **ai** forekommer ofte i runeindskrifter som förste led af sammensatte navne. Jeg formoder dette **ai** også i indskriften hos Lilj. 939, hvis slutning vistnok er urigtig meddelt i Bautil 721.

135. **un** har efter min formodning været udtalt *unn*. Jeg forstår det som accus. sg. af et substantiv, der svarer til det oldnorske poetiske *uðr*, *unnr* fem. bölge, oldeng. *ýð*, oldsaks. *úðia*, oht. *undea*. Ordet er som appellativ ellers ikke bevaret i svensk; jfr. Rietz 280 b. Man skulde i accus. sg. her vente **uni**, *unni*, men formen *unn* stöttes dog ved andre gammelsvenske former: accus. dat. *byrþ* (Rydqvist II, 74 f.), accus. dat. *bruþ* (II, 74), dat. *hælgh* (II, 75), accus. *heþ* (II, 73), accus. *fæst* (II, 76). Den givne forklarings rigtighed synes at godtgjöres derved, at vi i det norröne skaldesprog finde et tilsvarende udtryk: *ormr knýr unnir* Völuspá 50, *unnir knúðum* Guðrún. II, 35 d. e. vi reiste tilvands: jfr. *hinn er kiölslóðir knúði* Fms. XI, 196 i et vers.

Som sidestykke kan nævnes, at svensk runeskrift giver os oplysning om, at et andet skalde-udtryk for at

seile var fælles for det norske og svenske digtersprog i oldtiden. Indskriften på Djulefors-stenen i Södermanland (Lilj. 902) meddeler först, af hvem og over hvem stenen er reist, og lader derpå denne halvstrophe fölge:

Hann austarla
arði barði
ok á Langbarða
landi andaðisk.

Denne halvstrophe er i en noget friere form af det versemål, som Snorre anvender i Háttatal str. 72 og kalder *hinn skammi háttr.* *arði, barði* er aldeles misforstået af Dieterich Runensprachschatz; *arði* er præter. af *erja* plöie, og *barði* er dat. af *barð* neutr. stavn (eg. kjölens fortsættelse i skibets stavn). Aldeles samme udtryk forekommer i et vers, der citeres som eksempel på ellipse i en islandsk grammatisk afhandling (Snorra Edda ed. AM. II, 413):

sá er af Íslandi
arði barði.

Ligeså heder det i et vers af den orknöske jarl Ragnvald (Orkn. s. cap. 82; Flat. II, 488):

erjum úrgu barði
út at Miklagarði.

Da sölivet spillede en stor rolle i alle nordiske folks liv og digtning, må vi finde det naturligt, at mange poetiske udtryk, som vedrörte denne livsvirksomhed, var fællesnordiske.

136—138. **knuą knati ai un** betegner altså »han plöiede altid bölgen». Hvem dette gjælder, vise de fölgende ord **uilin is þat** »det er Vilen»; Våmods farfader betegnes altså som en vældig vikingehövding.

De runer af den længere række, som stå efter skilletegnet sidst i tredje tværlinje, kan ikke danne en fortsættelse af det, som er udtrykt ved runerne af den kor-

tere række til höire i samme linje. Hine den ældre jærnalders runer kan her overhoved ikke danne ord, hvilket jeg nedenfor skal söge nærmere at påpege. Ligesom man efter indskriften i tværlinjerne på den brede fremside må læse den ene smalsides runer, således tror jeg, at de hemmelighedsfulde runer på den anden smalside skal læses umiddelbart efter de runer af den kortere række, som er skrevne i tredje tværlinje på den brede bagside.

Af crypt-runer på smalsiden er der to arter. Den anden art er kvist-runer. Da sådanne ellers ikke sjælden forekomme og i flere indskrifter er læste, så gjör vi vist rettest i först at vende os til dem som de letteste. Har vi först fundet nöglen til deres læsning, så vil det kunne hjælpe os videre frem.

Kvistrunerne er:

De to sidste af disse runer er ikke aldeles tydelige på stenen, dog synes deres læsning sikker. Kvistrunerne må have været fortsatte videre til höire, men de fölgende er forsvundne ved afskalling; jeg tror efter 10de kvistrune höit oppe at sé en kvist.

Efter det almindelige princip for kvistruner (jfr. Liljegren Run-Lära s. 50) må kvistene på den ene side angive ætten eller gruppen, medens kvistene på den anden side angive runens plads i ætten. Den 5te og 9de af disse kvistruner vise, at ikke kvistene oppe til venstre her kan angive ætten, ti der er efter den almindelige inddeling af runerækken kun 3 ætter. Jeg antager derfor, at kvistene nede til höire på hver rune angive ætten og kvistene oppe til venstre runens plads i ætten.

Förend vi gå videre, må vi erindre, at **l** i runeristerens alfabet, som ovenfor påvist, står efter **m**.

Hvis vi nu efter ætternes almindelige rækkefölge vilde tage Fröys æt (den gruppe, som begynder med runen *fé*) som den förste, Hagals æt som den 2den og Tys æt som den 3dje, så vilde vi af kvistrunerne få ud: **i n i u ʀ t þ b l i**; men dette giver bogstavforbindelser, som er umulige i ord, og her har vi altså ikke den rette nögle. Vi få da pröve på en anden måde. Undertiden regnedes Fröys æt som den 3dje og omvendt Tys som den 1ste (Liljegren Run-Lära s. 52); hvis vi anvende dette, så få vi: **i n i b r f m u ą i**. Heller ikke dette kan være rigtigt. Vi gå da over til et tredje forsög. Istedenfor **hnias** og **tbmlʀ** delte man undertiden **hniast** og **bmlʀ**, så at Fröys æt og Hagals æt fik lige mange runer (Liljegren Run-Lära s. 52). Dette kan vi på grund af 5te kvistrune ikke anvende her, når vi tage Fröys æt som 1ste og **bmlʀ** som 3dje æt. Men tage vi Fröys æt som 3dje og **bmlʀ** som 1ste æt, så læse vi:

i n i m r f l u ą i.

Herved få vi en ordform **fluą**, som er fuldkommen ensartet med **knuą** *e* l. 2; dette i forbindelse med den omstændighed, at der ikke kommer frem bogstavforbindelser, som er umulige i ord, synes at vise, at den her anvendte nögle er den rette.

Til stötte for den givne læsning nævner jeg, at i de af Stephens, Oldnorthern runic monum. s. 237 f., læste kvistruner i Maeshowe-indskrifterne nr. 8 og nr. 18 er Fröys æt regnet som 3dje, ikke som 1ste, og omvendt Tys æt som 1ste[1]). Det samme er tilfældet ved de af Stephens s. 240 læste *is*-runer på Rotbrunna-stenen

[1]) I nr. 8 læser jeg ikke med Stephens **ærlikr**, der vilde være en besynderlig skrivemåde, men **ærlikr** d. e. *Ærlingr*. Da runen her skulde betegnes ved angivelse af dens plads i ætten, men der ikke fandtes nogen særlig rune for *æ* i nogen af de 3 gamle ætter, så kunde *æ* kun udtrykkes ved 4de rune i anden æt, hvilken betegnelse egentlig gjaldt *ár*-runen. Men for udtrykkelig at angive, at der skulde læses *æ*, ikke *a*, tilföiede

i Upland (Bautil 646); jeg formoder efter tegningen i Bautil, at den förste *is*-rune her skal læses ıııı|l, ikke ıı|l, så at vi få et velkjendt navn for et ukjendt: **airikr hiu**, ikke **nirikr hiu**, som Stephens læser. Samme dag, som dette var nedskrevet, fik jeg i et brev fra Dr. Hans Hildebrand underretning om, at han ligeledes havde fundet læsningen **airikr**. Ved at have opdaget nöglen til kvistrunernes læsning på Rök-stenens ene smalside har vi fået hjælp til at læse de crypt-runer, som er indhugne til venstre på samme side og som åbenbart må læses foran kvistrunerne. Disse crypt-runer til venstre, som ikke er heldig gjengivne på tegningen hos Stephens, er:

Der er her to arter af tegn; den ene art har oventil kvist, som vender mod höire, og nedentil kvist, som vender mod venstre, den anden art omvendt. Disse to arter må meddele de to angivelser, som er nödvendige ved crypt-runer overhoved, nemlig angivelse af ætten og af runens plads i ætten. Da der kun er 3 ætter og der her står 5 sammen af de tegn, som har kvist oventil mod höire og nedentil mod venstre, så må de således formede tegn angive runens plads i ætten, medens de andre angive ætten. Læse vi nu först tegnene over den horizontale streg og derpå tegnene under denne, og vi ligesom ved kvistrunerne regne Fröys æt som den 3dje, så få vi **ruþ**.

137. Jeg forbinder disse tre runer **ruþ** med den förste af kvistrunerne til ett ord: **ruþi**. På lignende måde er i de foran dechiffrerede ord **niþʀ** og **knati** sidste rune

runeristeren under de kviste, som angav runens plads i ætten, en tværstreg på den rette stav; ti i senere runeskrift skrives **æ** ᛭ i modsætning til ᚾ **a**.

R og **i** skreven med anden slags skrift end ordenes begyndelse **niþ** og **knat.** I **ruþi** formoder jeg det hos islandske skalde ofte forekommende sökongenavn *Róði*[1]), der vistnok er dannet af *róðr* masc. roning, accus. *róð* Fms. IX, 36, glsvensk *roþer*, gen. *roþs*, accus. *roþ* (jfr. C. Hofmann i Sitzungsberichte d. königl. Bayer. Akad. d. Wissensch. 1866 s. 138). I Snorra Edda er optaget lange ramser med navne på os tildels aldeles ubekjendte sökonger, hvilke navne bruges af skaldene i omskrivende betegnelser for skib, hav, skjold og lign.; om alle disse må sagn og digtning engang have virket sin krans, og de fleste af dem har engang lydt over hele Norden. På Karlevi-stenen gjenfinde vi et af disse i betegnelsen af havet som *Vandils iarmungrund* (efter Rafns rigtige tydning). Sakse nævner flere, som Birvel, Virvel, Mævel, Revel, Nev, Önev, Hun; og hos ham höre vi endnu gjenklang af sagn om disse sökonger, som for os ellers er forstummede. Det kan da ikke overraske os at finde sökongenavnet *Róði* på Rök-stenen, efter at vi på denne har fundet så meget, som vi hidtil kun kjendte fra islandske og norske skaldedigte. I de glsvenske love betegner *Roþin* den til havet grænsende del af Upland (deri indbefattet Gestrikland) og af Östergötland; men det lader sig ikke paavise, at *Róði* særlig har betegnet en viking fra denne strækning. Her i Rök-indskriften synes **ruþi** ikke at være navn, men poetisk betegnelse for en vikingehövding overhoved.

138. **nimr** 3 ps. sg. præs. indic. = oldn. *nemr*; historisk præsens som **si** *d* l. 1, **likia** *d* l. 3, **si** *e* l. 1. Vistnok vilde skrivemåden **nimR** have stemt overens med hvad der er sædvanligt på Rök-stenen, men **nimr** har et sidestykke i **ualraub**ʳ sidst i *a* l. 4. Verbet skrives i middelalderens svenske bogsprog med *i* i rodstavelsen, i norsk

[1]) Derimod navnet *Rötho* på en viking hos Sakse s. 353 synes at henvise til oldn. *Rauði*.

og islandsk med *e*; begge disse vokaler udtrykkes i Rök-indskriften ved **i**.

139. **fluą** præs. infin. = glsvensk *flyia*, *flya* (Rydqvist I, 125 f.), oldnorsk *flýa*, *flœja*. Af formen *flœja* er der i Svensk ikke spor; den vilde i Rök-indskriften på grund af den brugte skrivemåde ikke kunne adskilles fra *flýja*. Skrivemåden **fluą** er, som forhen sagt, fuldkommen ensartet med **knuą** *e* l. 2.

138, 139. **nimr fluą** d. e. »tager til at flygte» eller »flygter». *nema* forbundet med infinitiv bruges i det norröne skaldesprog ofte, i prosasproget sjælden, for at betegne indtrædelsen af en tilstand eller påbegyndelsen af en virksomhed, dernæst også blot omskrivende. Det fölgende **i** kan ikke tydes, da fortsættelsen, som har været given ved kvistruner til höire, nu er tabt ved afskalling af stenen.

137—139. **ruþi nimr fluą** må vistnok læses umiddelbart efter **knuą knati ai un uilin is þat** »Vilen plöiede altid bölgen» og meningen af hine ord synes da at måtte være, at vikingerne flygtede for Vilen; men med sikkerhed kan dette dog ikke siges, da sætningen ikke er fuldstændig bevaret. Kvistrunerne på smalsiden danne efter min formodning slutningen af den hele indskrift, og jeg sér intet, som tvinger os til at antage, at indskriften har været fortsat på en anden nu tabt sten.

Også överst på stenens bagside ovenover og udover tværlinjerne er en række med hemmelighedsfulde runer indhuggen, og en række med samme slags runer sees lige-ved på topfladen. Man må straks formode, at disse to rækker höre sammen. Jeg skal söge at göre det sandsynligt, at de ord, som er udtrykte ved disse crypt-runer, angive, hvem der har udfört arbeidet med den hele indskrift.

Jeg begynder med runerne överst på bagsiden.

For at kunne læse skriften gjælder det også her at finde, ved hvilke tegn ætten og ved hvilke tegn runens

plads i ætten angives. Fra det forhen udviklede må erindres, at Fröys æt regnes som 3dje og **bmlʀ** som 1ste æt. Vi sé tre korsformede figurer, hver med 4 arme, to arme til venstre og to til höire; på hver arm er der kviste, hvis antal må angive enten ætten eller runens plads i ætten[1]). Jeg antager, at hver af disse korsformede figurer indeholder tegn for to runer, så at de to arme til venstre tilsammen betegne én rune og ligeså de to arme til höire tilsammen én rune. Til venstre antager jeg at kvistene oventil angive ætten og kvistene nedentil runens plads i ætten. Omvendt til höire: der angive kvistene nedentil ætten og kvistene oventil runens plads i ætten. Læse vi nu fra venstre mod höire, så få vi

4de rune i 3dje æt = **ą**
2den rune i 1ste æt = **m**
3dje rune i 2den æt = **i**
2den rune i 2den æt = **n**
2den rune i 3dje æt = **u**
5te rune i 3dje æt = **r**

Endelig er ved 3dje korsformede figur skrevet ligefrem to runer med de samme former som de, der ellers er brugte i den del af indskriften, som er skreven med den kortere rækkes runer. Disse to runer **þʀ** har runeristeren vel skrevet med deres egentlige tegn dels for rummets skyld, dels og fornemmelig for at lette læsningen af chiffreskriften. Da **ʀ** næsten overalt forekommer i et ords slutning, må vi vel antage, at crypt-runerne begynde et ord, som slutter med **þʀ**. Det hele bliver da, når vi stille de to sidstnævnte runer for sig selv:

ąminur

þʀ.

Heri finder jeg ingen mening. Men læse vi de runer, som er udtrykte ved den hemmelighedsfulde skrift,

[1]) Et noget lignende udseende har de såkaldte valld-rúnar på tavle 2 i Liljegrens Run-Lära.

fra höire mod venstre, og derefter de to ligefrem skrevne runer fra venstre mod höire, så få vi en læsning, som synes at kunne være den rette:

runimąþʀ. Dette ord må, hvis det er rigtig læst, betyde enten »runemester» eller »runemestre». Sidste led er nom. sing. eller plur. af »mand». Dette ord heder oldnorsk *maðr*, sjælden *mannr*, *mann*, glsvensk *maþer*, *man*, *mandr*, *mander* (se Rydqvist II, 169 f.), olddansk **mąnr** på den store Skjærn-sten Jylland (Stephens s. 789), **matr** på den ene slesvigske Vedelspang-sten d. e. *mandr* (Wimmer Navneordenes böjning s. 85 f.), **mantr** på den nu forsvundne Torup-sten Jylland efter tegningen hos Worm p. 303 (Stephens s. 804), *mander* i en engelsk optegnelse af de danske runenavne (Stephens s. 103). På en svensk runesten findes som andet led i et navn ligeledes **mantr** (Dybeck fol. 75, Lilj. 687, Stephens s. 721). Den anden svenske form **maþr** læses på to uplandske runestene: Fjuckby-stenen (Dybeck fol. 215, Säve i Univ. Tidskr. III, 4, s. 96. 102) og Lilj. nr. 101. Men en oprindeligere skrivemåde end **maþr** er **mąþr** på Vänderstad-stenen Upland (Lilj. 787, Stephens s. 626) og på Frösö-stenen Jämtland (Lil. 1085), hvorved formen på Rök-stenen stöttes. **ą** synes her at måtte betegne nasalt *a*, der er opstået af *an*. **mąþʀ** på Rök-stenen kunde dog også være flertalsform, udtalt *mæðr* (af *mænðr*), ti runen ᚬ **ą** udtrykker lyden *æ* i de samme tilfælde, i hvilke lyden *a* udtrykkes ved ᚬ **ą**, ikke ved ᚼ **a**; jfr. **trąki** *e* l. 2 = *drængi*. Denne form vilde da svare til den forældede oldnorske *meðr*. Den sædvanlige form i glsvensk er *mæn*, *menn*, men en ældre form er **menr** på Fyrby-stenen Södermanl. (Dybeck 4to nr. 55), **minr** på en sten i Frestad sogn Upland (Lilj. 402, Stephens s. 689), **mitr** på Lund-stenen Skåne (Lilj. 1577, Stephens s. 750) d. e. *mendr*. I gen. plur. **miþa** Foglö-stenen Upland (Lilj. 903, Steph. s. 683) synes **þ** overfört fra formen for nom. og accus.

Det förste led **runi** kan enten forklares af oldn. *rýnni* (ikke *rynni*) Snorra Edda ed. AM. II, 26, indsigt i runers anvendelse, hvilket substantiv er afledet af adjektivet *rýninn*. Eller også kan **runi** forståes som *rýni-*, der efter fast analogi vil være dannet af verbet *rýna*. Dette verbum er kjendt med betydningerne hviske i fortrolighed, granske, forske, men man tör vel formode, at det også har været brugt om at anvende runer (jfr. *rúna* i norske bygdemål, der betyder: sysle med hemmelige kunster, hekse).

Den givne tolkning af **runimąþR** forudsætter med nödvendighed, at et mandsnavn eller flere mandsnavne har været nævnte i forveien. Navnet på den runemester (eller de runemestre), hvem vi skylde den vidlöftigste og i de fleste henseender eiendommeligste af alle bevarede rune-indskrifter, synes da nödvendig at måtte söges i den hemmelighedsfulde skrift på topfladen, ti den er, som forhen sagt, ensartet med den chiffreskrift, som jeg har læst **runimąþR**, og står nærmest sammen med denne.

Det er naturligt, at runeristerne, hvis de overhoved anvendte lönskrift, da navnlig sögte at vise sin kundskab og færdighed ved at skrive sit eget navn på en rigtig kunstig måde. Herpå har vi også flere eksempler, som forhen er nævnte. På Rotbrunna-stenen har runeristeren skrevet sit navn **airikr** med *ís*-runer, medens indskriften forövrigt er skreven med almindelige runer; Maeshowe-indskriften nr. 8 er i sædvanlige runer med undtagelse af runeristerens navn **ærlikr**, der er skrevet med kvistruner.

Læsningen **runimąþR** skal altså stå sin pröve ved sammenligning med skriften på topfladen, men jeg må desværre indrömme, at jeg ikke formår at læse denne, og derved bliver også **runimąþR** tvilsomt. Skriften på topfladen har jeg selv ikke undersögt, men jeg har både dr. Hildebrands og directör Nordenskjölds gjengivelse af

den. Til höire står der ikke som i Säves tegning, ᚨ, men aldeles tydelig ᚱ; og herefter fölger endnu en rune, som mangler i Säves tegning. Denne rune længst til höire har Hildebrand læst **i**; den består efter ham af to halvdele, som ikke danne umiddelbar fortsættelse af hinanden, hvilket efter hans formodning grunder sig på en feil i hugningen. Ligeledes har Nordenskjöld læst denne rune som **i**.

Det synes på forhånd rimeligt, at alle de sædvanlige runer her skal læses sammen. Da de tre förste af disse er skrevne over kvistrunerne, så må vistnok de sædvanlige runer tages foran kvistrunerne. Vi har da först ᛒᛁᚨᚱᛁ **biari**.

Hvis vi nu læse alle kvistrunerne på topfladen efter samme princip som runerne (**runimąþR**) på den bagre bredside og ligesom ved disse begynde fra höire, så få vi:

2den	rune	i	2den	æt	=	**n**
3dje	rune	i	3dje	æt	=	**þ**
2den	rune	i	2den	æt	=	**n**
3dje	rune	i	3dje	æt	=	**þ**
5te	rune	i	2den	æt	=	**s**
3dje	rune	i	2den	æt	=	**i**;

tilsammen **nþnþsi**. Men da dette giver os uudtalelige bogstavforbindelser, kan vi endnu ikke være på ret spor. Det synes nödvendigt at antage, at skrivemåden her er endnu mere hemmelighedsfuld end ved **runimąþR**, forudsat at jeg har læst sidstnævnte ord rigtig. Mulig kan andre löse gåden.

For oversigts skyld gjengiver jeg her under ett den hele med den kortere rækkes runer skrevne indskrift med latinske typer, idet jeg bibeholder stenens linjeinddeling.

Linjerne langsefter på forsiden (*a*).

aftuamuþstąntarunaʀþaʀ:·
inuarinfaþifaþiʀaftfaikiąnsunu
sakumukminiþathuariaʀualraubaʀuaʀintuaʀ
þaʀsuaþtualfsinumuaʀinumnaʀtualraub^{r}
baþaʀsąmąnąumisumąnum · þatsakumąna
rthuaʀfurniualtumąnurþifiaru
miʀhraiþkutumauktu
miʀąnub́sakaʀ

Linjerne tværsover på forsiden (*b*).

raiþiaurikʀhinþurmuþistiliʀ
flutnastrąntuhraiþmaraʀsitiʀnukaruʀ

Linjen med den kortere rækkes runer på den ene smalside (*c*).

kutasinuṃskialtiubfatlaþʀskatimarika

Linjerne langsefter på bagsiden (*d*).

þatsakumtualftahuarhistʀsiku
naʀituituąkiąnkunukaʀtuaiʀtikiʀsua
þąlikia · þatsakumþritàuntahuariʀt
uaiʀtikiʀkunukaʀsatintsiuluntifia
kurauinturatfiakurumnabnumburn
iʀfiakurumbruþrum · ualkaʀfimraþulfsu
niʀhraiþulfaʀfimrukulfsuniʀhąislaʀfimharu^{þ}
ssuniʀkunmuntaʀfimairnaʀsuniʀ ·
nukma * * mi (?) ʀ (?) alu * * k * ainhuaʀiþ * * * * * * * ftiʀfra

Linjerne tværsover på bagsiden (*e*).

airfbfrbnhnfinbantfąnhnu
ʀtrąkịuilinisþat · rhfþrhis
iainulinisþat ·

Når chiffreskriften oplöses, må *e* gjengives:

sakumukminiuaimsiburinip
Rtrąkiuilinispat · knuąknat
iaiunuilinispat ·

Lönskriften på den anden smalside (*f*) har jeg læst:

rupinimrfluąi

Herefter skal jeg söge at gjengive den hele indskrift (både den der er skreven ligefrem med den kortere rækkes runer, og den, der er skreven med lönskrift) med sædvanlig lydbetegnelse, for at ordenes egentlige former tydeligere kan fremtræde. Dog ligger det i sagens natur, at en sådan gjengivelse i mangt og meget må være usikker og unöiagtig. Navnlig kan selvlyden i mangfoldige tilfælde ikke nöiagtig bestemmes, fordi runeskriften betegner vokalerne på en ufuldkommen måde, så at flere beslægtede vokaler udtrykkes ved samme tegn. Også kan det ved flere ordformer ikke bestemmes, om konsonanten har været udtalt lang (dobbelt) eller ei. Men ved den her fölgende gjengivelse har jeg været nödt til overalt at træffe et valg[1]). Flere former, som på den tid, da indskriften blev indhuggen, rimelig var forældede, som *valraubar* (med *b*) og lign., bibeholder jeg; ı **R** og **R r** gjengiver jeg begge ved *r*.

Æft Vámóð standa rúnar þár.
En Varinn fáði faðir
æft fæigjan sunu.

Sagum mogminni þat, hværjar valraubar várin tvár þár, sváð tvælf sinnum várin numnar tvár valraubar báðar saman á ýmissum mannum.

---

[1]) For tydeligheds skyld gjengiver jeg **miR** *a* l. 8 ved *mær*.

Þat sagum annart, hvar fyr níu aldum ann urði fiarmir Hrœiðgutum, auk dó mœir ann ub sakar.

Ræ̋ð þióríkr
hinn þormóði
stillir flutna
strandu Hrœiðmarar;
sitir nú garvr
á guta sínum
skialdi ub fatlaðr
skati mæ̋ringa.

Þat sagum tvælfta, hvar hestr sé Gunnar etu vítt vangi á, kunungar tvæir tigir sváð á liggja.

Þat sagum þrettonda, hværir tvæir tigir kunungar sátin Siólund í fiagura vintr at fiagurum nabnum, bornir fiagurum brǿðrum: Valkar femm Ráðulfs synir, Hrœiðulfar femm Rugulfs synir, Háislar femm Hærvaðs synir, Gunnmundar femm Ærnar synir . . . . . .

Sagum mogminni, hvæim sé borinn niðr drængi; Vilinn es þat.

Knýa knátti æi unn; Vilinn es þat. Róði nimr flýa . . . .

Dette tror jeg at kunne oversætte på fölgende måde:

Til minde om Våmod stå disse runer.

Varen faderen lod skrive
over sön, som vandred heden.

Jeg fortæller om min sön, hvilke to valrov han tog tolv gange, begge på én gang fra forskjellige mænd.

Det fortæller jeg som det andet, hvor han blev omringet af ni flokke af fiender fjærnt fra Reidgoterne, og så fandt han sin död i striden.

Fordum de vikingers
frygtlöse hövding
råded med vælde
for Reidhavets strand.

Rustet på ganger
sidder nu gavmilde
drot, over skulder
skjoldet er hængt.

Det fortæller jeg som det tolvtė, hvor Valkyrjens hest finder foder vidt om pa vangen, der tyve konger ligge fældede.

Det fortæller jeg som det trettende, hvilke tyve konger sad i Selund i fire vintre med fire navne sönner af fire brödre:

Fem Valker (fem af navnet Valke) sönner af Rådulv, fem Reidulver sönner af Rugulv, fem Häisler sönner af Hærvad, fem Gunmunder sönner af Örn....

Jeg fortæller om min sön, hvilken helts ætling han er: det er Vilen.

Han monne altid plöie bölgen: det er Vilen. Vikingen flygter.....

Indskriften, der begynder på den ene bredside, meddeler altså först, at runerne er indhugne til minde om Våmod efter foranstaltning af faderen Varen.

I det fölgende afsnit, der fra forsiden fortsættes over på bagsiden og omfatter alle de linjer, der på denne er skrevne langsefter, dvæler indskriften ved det slag, i hvilket Våmod fandt sin död, fremhæver de heltegjærninger, han udförte, för han faldt, og opregner navnene på de fiendtlige konger, der blev på valen.

Denne skildring af slaget afbrydes ved en i forsidens tværlinjer og på den ene smalside skreven strophe, i hvilken den döde helt föres frem for læseren siddende rustet på sin ganger for at ride til Valhal.

I chiffreskrift, som læses i bagsidens tværlinjer og på den anden smalside, meddeles efterretning om Våmods farfader.

Endelig synes de hemmelighedsfulde tegn på topfladen og överst på den brede bagside at meddele navnet på den, der har udfört arbeidet med runernes indhugning.

Den med den kortere række runer skrevne indskrift på bagsiden er på to sider fuldstændig og på den tredje tildels omgiven af linjer med den længere rækkes runer. Nederst er en tværlinje, hvis runer er skrevne således, at de vende toppene nedad.

Rune 1 må have været ᛋ, men kun ᛁ sees i randen; samme tegn gjenfindes (som rune 22) i den langs efter skrevne linje med den længere rækkes runer. Dette tegn kan her ikke vel være **s**-rune, da rune 11, der har forskjellig form, ikke synes at kunne være andet end **s**-runen. ᛋ må da vel her være samme rune som på Istabystenen i Bleking, hvor dette tegn udtrykker *a* og efter den af mig (Tidskr. f. philol. og pæd. VII, 317) udtalte formodning er en form af *ár-* eller *jēr*-runen.

Rune 2—7 er **þ g w m o g**; de 5 sidste med de i den længere række almindelige former. **þ** er lidt afvigende.

Rune 8 synes at være en særegen form af **u**-runen; det er vistnok ikke en binderune, således som det synes på tegningen hos Stephens.

Rune 9 kan mulig være en sjælden form af **e**-runen, der almindelig har formen ᛖ, men som i to norske indskrifter (Veblungsnes og By) er skrevet ᛗ. Man tör neppe tænke på **d**-runen, ti den forekommer på Rökstenen 4 gange med en ganske anden form. Der kan ikke læses ᚦᛁ, som tegningen hos Stephens kunde synes at antyde.

Rune 10 ᚽ findes også to gange i linjen langsefter blandt den længere rækkes runer. Det er vel snarest

n-runen, der i den længere række ellers har formen ᚾ eller ᚾ. Dog forekommer, som jeg andensteds har sögt at vise, ᛆ i to med den længere rækkes runer skrevne indskrifter (Lindholm- og Veblungsnes-indskrr.) med betydning af **a** (se Arböger for nord. oldkynd. 1872).

Rune 11 synes at være ᛊ hvilket tegn forekommer som **s**-rune på Stentofte-stenen; dog er runen her meget utydelig og usikker. På Kinnevad-stenen i Vestergötland (Årböger f. nord. oldk. 1871 s. 221) forekommer samme form som på Stentofte-stenen, med undtagelse af, at runen der er vendt til den anden side.

Rune 12 er aldeles udslidt og ulæselig.

Rune 13 er vel blot en ornamental forandring af ᚠ.

Rune 14—18 er **þ d h o þ**.

Rune 19. Den yngre form ᛦ for **ʀ** istedenfor den ældre ᛉ findes blandt den længere rækkes runer også på Järsberg-, Stentofte- og Räfsal-stenene.

Rune 20. ᛝ forekommer 4 gange på Rök-stenen. Denne form er mærkelig, da den ikke er funden på nogot andet mindesmærke. Den må vist, som Stephens mener, være en af de mange former for **ng**; denne form synes mindre oprindelig end de ellers forekommende former for denne rune.

Rune 21—23 er **g o l**.

Rune 24. **d**-runen har her en form, som ligner meget formen på Thames-kniven (hos Stephens s. 362). Men afvigelsen fra den form, som runen har en gang i samme linje og begge gange i linjen langs efter, er dog snarest blot tilfældig.

Runerne i linjen, som går langsefter, er:

g þ o þ ʀ n͡g g o l d n͡g n d g o ᚬ n þ ʀ h o ᛅ l n͡g

Stephens gjör opmærksom på, at rune 3—8 i denne linje forekomme i samme rækkefölge i linjen nedentil.

ós-runen har i den længere runerække almindelig formen ᚨ med överste kvist udgående fra den rette stavs

top. Den her forekommende form ᚼ, der er mindre oprindelig, kjendes dog også fra andre med den længere rækkes runer skrevne indskrifter, således fra Kinnevadstenen (Vestergötland).

I den nederste af de tre tværlinjer oventil på bagsiden (*e* l. 3) fölger efter **uilin is þat** et nogenlunde korsformet skilletegn og derpå

ᛟᛟ. Mellem disse to **o**-er og fölgende **o** synes der blot at kunne læses én rune, ti kun da få vi 24 runer i linjen. Dr. Wimmer skylder jeg den bemærkning, at det neppe er uden hensigt, at der i hver af de to linjer med den længere rækkes runer ligesom også i hver af de tre tværlinjer oventil på bagsiden er 24 runer. Runen synes at bestå af en stav, som oventil er tydelig, men nedentil kun svagt öines, og ved siden deraf en kort stav oventil, der sér ud som den korte **s**-rune. Stephens læser **k**, kanské med rette. Runen har da mulig havt omtrent samme form som på Björketorp- og Stentoftestenen (jfr. Tidskrift for philologi VII, 335; VIII, 200).

Derpå ᛟ.

Så ᛁᛁᛁ **sss**. Denne form for **s** hörer, såvidt vi véd, slet ikke hjemme i den længere række. En ganske anden form synes, som ovenfor nævnt, at forekomme blandt den længere rækkes runer i tværlinjen nedentil. Runeristeren har da taget hin runeform fra den kortere række og vilkårlig sat den ind blandt runer af den længere række, kanské blot fordi denne runeform tog lidet rum, så at han ved at bruge den lettere kunde få plads til 24 runer i linjen.

Endelig ᛇ. Denne rune står på Vadstena-brakteaten umiddelbart foran **p**-runen og svarer da der til den rune, som i det oldengelske runealfabet heder *eoh* eller *ih* og betegner *eo* eller *i*. På Krogstad-stenen synes samme tegn brugt i den aldeles forskjellige betydning af ᛏ **t**. I Rök-indskriften kan tegnets betydning ikke bestemmes;

dog kan det mærkes, at intet andet tegn for **t** forekommer her blandt den længere rækkes runer.

At den ældre jærnalders runer på Rök-stenen ikke i sin almindelige betydning kan danne fuldstændig skrevne ord, er klart, ti vi finde her på flere steder konsonantforbindelser, som er umulige i ord. Stephens siger: »I take both lines to be either contractions or crypt-runes, some kind of cipher.» Men det forekommer mig langt sandsynligere, at disse runer, som H. Hildebrand s. 90 mener, her er anvendte uden nogensomhelst sproglig betydning, at runeristeren selv ikke har forbundet nogen mening med dem. Dette er navnlig tydeligt ved runerne efter skilletegnet i *e* l. 3; de mange ᛟ'er og de mange ᛁ'er efter hinanden vise, at vi her hverken har forkortet skrivemåde eller chiffreskrift. Det samme må da efter al rimelighed også gjælde de to andre linjer med den længere rækkes runer.

Hildebrand mener, at disse runer er indhugne her for at fylde de i forveien opdragne linjer. Dette gjælder neppe andre runer en de, som er skrevne sidst i *e* l. 3. Runerne af den længere række i linjen langs efter kan ikke antages at være indhugne for at fylde en linje, som blev tom, efter at den indskrift, som indeholdt ord, var skreven til ende, ti det bliver da uforklarligt, at hine runer stå i överste, ikke i nederste, linje. Runeristeren må på forhånd have bestemt sig til at omgive indskriften på bagsiden med en ramme af den ældre jærnalders runer. Hensigten dermed var vistnok den, at disse ved sine gamle former og som ulæselige for almenheden skulde give mindesmærket et ærværdigt og hemmelighedsfuldt eller fantastisk præg.

Deraf, at den kortere og den længere rækkes runer her forekomme ved siden af hinanden på samme sten, tör jeg ikke slutte nogetsomhelst om disse to skriftarters oprindelige forhold til hinanden, uden det alene, hvorom

vi har mangfoldige vidnesbyrd, at i de bygder, hvor begge skriftarter findes, optræde den længere rækkes runer tidligst. Den omstændighed, at den mand, der taler til os gjennem den vidlöftige med den kortere rækkes runer skrevne indskrift, efter al rimelighed ikke forstod den længere rækkes skrift, — denne omstændighed kan efter mit skjön ikke, som Hildebrand s. 90 mener, tale imod, at hin skrift kunde være fremstået af denne, når den proces hvorved dette skede var, som jeg også af det nævnte forhold på Rök-stenen må slutte, tilbagelagt århundreder, för Rök-indskriften blev indhuggen.

At tegn af den ældre skrift på Rök-stenen er anbragte ved siden af den yngre jærnalders runer, skyldes neppe et indfald af en enkelt mand. Det har sandsynligere været en skik, hvis udbredelse i tid og rum vi nu ikke kan bestemme, men som vel har fulgt med en vis stilart, der har gjort sig gjældende ved udförelsen af indskriften i det hele. Af denne skik er der ellers kun ett spor. I Ingelstad-indskriften i Östergötland (Stephens s. 837 f.), der i skriftform og sprogform er beslægtet med Rök-indskriften, begynder anden linje med :ᛞ: Denne **d**-rune tör vistnok aldeles ikke læses sammen med den övrige indskrift; den er, ligesom den længere rækkes runer på Rök-stenen, uden sproglig betydning.

Besynderligt er det, at runer både af den længere og kortere række ligeledes er skrevne af en og samme mand på en af ben gjort norsk rune-calender, der var i Ole Worms eie og hvis ene side er afbildet i Worms Fasti Danici 2den udgave s. 92 og derefter hos Stephens s. 867. Denne rune-calender har blandt den længere rækkes runer tegn, der i form mere end andre nu kjendte indskrifters runer ligne de tegn for **þ** og **ng**, som på Rök-stenen stå blandt den længere rækkes runer. På denne rune-calender findes også et runetegn af

den længere række, der har væsentlig samme form som Lindholm-indskriftens rune for k ᛦ.

Den runemester, der har indhugget indskriften på Rök-stenen, har efter al sandsynlighed kjendt den længere rækkes runer fra et eller snarere flere nu forsvundne mindesmærker fra den ældre jærnalder, som på hans tid stod reiste i Sverrig og da vel snarest netop i Östergötland. Af de former, som den længere rækkes runer har på Rök-stenen, kan mulig gjöres enkelte slutninger om runeformer på disse nu forsvundne mindesmærker, fra hvilke de er lånte.

Disse stene fra den ældre jærnalder kan ikke have havt runerne i de samme gamle former, som vi finde f. eks. på guldhornet fra Gallehus, på stenene fra Tune, Möjebro, Berga, Tanum. De har havt ᛦ, som på Järsberg-, Stentofte- og Räfsal-stenene og således som i den kortere række, ikke ᛉ; ᛄ, ikke ◇; ᛍ, som det synes, ligesom på Stentofte-stenen, ikke ᛊ eller ᛋ; ᚫ, som i den kortere række, ikke ᚨ; ᚽ, hvis den ovennævnte formodning er rigtig, som vokaltegn, ligesom på Istaby-stenen. Tvilsom er formen ᛗ for e og endnu mere ᛉ for k. Disse runeformer synes at vise en noget senere udvikling end den, vi se i brakteaternes indskrifter; se min afhandling i Årböger f. nord. oldkynd. 1871, andet hefte. De nu forsvundne östergötiske (eller vel ialfald svenske) mindesmærker med indskrifter af den længere rækkes runer, om hvilke Rök-stenen indirecte giver os underretning, har da snarest tilhört 7de eller vel tidligst anden halvdel af 6te århundred.

Når vi betragte de runer af den kortere række, hvormed största delen af Rök-stenens indskrift er skreven, så sé vi, at deres former tildels er noget afvigende fra de almindelige. Disse afvigende runeformer tilhöre

ikke udelukkende Rök-stenen, men gjenfindes i det væsentlige ligedan på endel andre svenske runemindesmærker, som sammen med Rök-stenen (1) danne en gruppe for sig. De, som jeg kjender er fölgende:

2. En sten indmuret i Kälfvesten (nu Vestra Stenby) kirke nordöst for Vadstena, Östergötland: Bautil 904, Stephens s. 724, Lilj. 1173.

---

3. En sten indmuret på indre side af söndre ringmur om Slaka kirke, sydvest for Linköping, Östergötland: Bautil 848, Lilj. 1136. En anden tegning gjort af lektor Joh. Wallman er mig meddelt af dr Hans Hildebrand. I förste linje læser jeg: **uiʀ baþ . . ą** (**satią**? eller **satą**?) [**st**]**ain þin**[**a**].

---

4. En inskrift indhuggen på et berg ved Ingelstad, vest for Norrköping, Östergötland: Stephens s. 837 f., Lilj. 2027. Den er nu ikke at gjenfinde.

---

5. En sten för i Kärnbo kirke i Södermanland: Bautil 740 (Lilj. 2026); en anden tegning af friherre O. Hermelin er i Vitterhets Akademiens arkiv i Stockholm. Stenen skal have været i Ärja kirke, förend den kom til Kärnbo (Dybeck Svenska Run-Urk. 4to I s. 22). Den er nu fört til Gripsholm, hvor jeg har undersögt den og taget papiraftryk af indskriften.

Kärnbo-indskriften har aldrig været tolket. I sin helhed vil den neppe kunne tolkes, da det, vi har, er et fragment og da flere runer på dette fragment er næsten aldeles udslettede.

Den nedre linje langsefter er den tydeligste. I den stå sikkert fölgende runer:

ᚽ·ᚦᛁᚽᚠᚠᚴ·ᛏᛁᚴ·ᛁᛁᚠᚢᚠᛁ·ᛁᚽᚠᚠᚴᚴᚠᛁᛁᚢᚢᚴ·ᚠᚱᚢᚦᚢᚱᛏᛁᚽᚢᚠᚱᚠᛁᚠᚴᚾᚱᚠᚢ

(Runernes former kan her ikke nöiagtig gjengives).

Prikken efter rune 1 er utydelig. Mulig er tilsigtet en prik efter andet **aft**, som Bautil har det. Efter **ulf** kan jeg tydelig blot sé 1 prik; Bautil har 3.

Jeg læser:

[stai]n þina (a)ft mik sialbʀ in aft kaiʀulf bruþur min uarb iak hrau = oldn. *stein þenna ept mik siálfr en ept Geirúlf bróður minn varþ ek* ....

Den korte tværstreg oventil på förste **m** er lidt utydelig, da den er flydt sammen med den linje, som danner ramme over; men på den anden **m** er tværstregen fuldkommen tydelig.

Denne indskrift er vigtig, fordi den giver os et aldeles uomtvisteligt eksempel fra den yngre runealder på, at den, der har gjort mindesmærket istand og skrevet indskriften, taler i förste person. Jævnför herom mine bemærkninger i Tidskr. f. philol. og pæd. VII, 217, 336 og 356 f.; VIII, 187—189.

Til venstre mangler i det mindste de 4 förste runer i ordet **stain**, derforan et verbum og foran dette igjen verbets subjekt. Objektet for **uarb iak** söger jeg i **hrau**. Jeg kan ikke finde noget fuldstændigt ord i disse 4 bogstaver alene eller ved til dem at knytte en eller flere runer i tværlinjen. Jeg tror derimod, at der umiddelbart efter **hrau** har været skrevet noget i samme linje. Med fuld sikkerhed lader sig nu her intet læse, men de træk, jeg skimter efter **hrau**, synes mig at have dannet ᚱ **r**. Jeg formoder altså her **hraur**, hvilket jeg tolker som identisk med glsvensk *rør* n. (Rydqvist II, 110) stenrös, f. eks. sådan en, som kastes over en afdöd, oldisl. *hreyr* (i *Tryggvahreyr* cod. Fris. s. 92); deraf *reyra* begrave i stenrös. Vistnok gjör *hreysi, hreysar* det sandsynligt, at anden *r* i *hreyr* er opstået af *s*, hvorfor man her i Kärnbo-indskr. skulde have ventet ᛁ **ʀ**, ikke ᚱ **r**; men vi finde i Rök-indskr. og andre indskrr. af samme gruppe denne regel undertiden brudt.

Den anden langlinje synes snarest at måtte læses så:

ᛚ·ᛅᚠᛅᚱᛅᛁᚦᚢ⁝ᛁᚿᚽᚢᛅᚱᛁᛅᛧ·ᛅᛁᚴᚢ·ᛚᛆᚴᛙᚢᚦᚱᚴᚢ·ᚦᚱᛁᛅᛧ·ᛒᛅᚱᚦᛅᚴᚿ·ᛒᛅᛌᛁ·

Prikken efter rune 22 og 31 er ikke sikker, dog sér jeg efter rune 31 tydelig større mellemrum end ellers mellem de enkelte runer i samme ord. Rune 4 er usikker. En ret stav er tydelig; men hvilken kvist der har været på denne, kan ikke tydelig sees, da der på midten er noget afflækket. Runen synes mig snarere ᛅ **a** end ᚿ **n**. Rune 39—43 er meget utydelige. Mellem rune 40 og 41 er der noget bredere rum end ellers mellem to runer; dog har der i dette rum neppe været nogen rune (**i**). R. 43 er, såvidt jeg kan sé ᚿ **n**, ikke ᛌ **s**, skjönt jeg har været i tvil. R. 47 er ikke sikker; den synes mig snarere ᛁ **i** end ᛆ **ą**.

Jeg formoder altså, der står:

. . . **l afaraiþu** : **in huariaʀ aiku ląkmuþrku þriaʀ barþakn basi** = oldn. . . . . *en hverjar eigu langmœðgur þriár Barþegn Bassi.*

Da . . . **l afaraiþu** danner slutningen af en sætning, hvis övrige dele er tabte, så er det naturligt, at disse runer ikke med sikkerhed lade sig tolke så, at deres mening i sammenhængen bliver klar; formelt er flere opfatninger mulige.

Den sætning, der begynder med **huariaʀ**, synes at måtte være en afhængig spörgesætning, der kanské har været styret af et verbum (mulig med betydningen »fortælle»), som har stået på det tabte stykke.

huariaʀ ląkmuþrku þriaʀ opfatter jeg som objekt for verbet **aiku**. **ląkmuþrku** vilde i oldnorsk hede *langmœðgur*. Det ligger nær i **muþrku** at sé en unöiagtig skrivemåde eller senere form for **muþrkuʀ** (jfr RUNO accus. pl. i den med den ældre jærnalders runer skrevne indskrift på Einang-stenen i Valdres), men en anden opfatning er mulig. I nom. fl. af hankjönsstammer på *-n* og i nom.

acc. fl. af hunkjönsstammer på *-n* er nemlig *-r* i oldn. ikke oprindeligt, men tilsat efter analogi, se Lyngby i Tidskr. f. philol. VI, 48 f. Ved nom. fl. af stammen *hanan* synes således lydudviklingen at have været fölgende: *hanans* (som i Gotisk) *-hanan* (som i det ældste nordiske runesprog) *-haną -hana -hanar*. Mulig har vi da i **muþrku** den forudsatte mellemform, i hvilken det sluttende *n* er faldet bort men *r* endnu ikke tilföiet.

muþrku udmærker sig fremfor oldn. *mæðgur*, glsvensk *møþgur* (Rydqvist II, 219) moder og datter (eller dötre), estsvensk *miggar* kvinder (Russwurm, Eibofolke II, 323; Leffler, Konsonantljuden i de svenska allmogemålen s. 65), jfr. norsk dial. *megga* kvinde, ligesom fremfor oldn. *mæðgin*, gl. *møþgin* (Rydqvist II, 115), på en uplandsk sten hos Dybeck fol. 105 **miþkin**, på en ölandsk sten hos Lilj. 1587 **müþkini**, moder og sön (el. sönner), derved, at det udlydende *r* i stammen af ordet »moder» er bevaret. Ligeså læses på Ängvreta-stenen i Upland (Dybeck fol. 263, Stephens s. 633, Lilj. 265) nom. **faþrkaʀ** = oldn. *feðgar*, på Dyb. fol. nr. 90 = Lilj. 718, i Upland, acc. **feþrka**.

huariaʀ' aiku ląkmuþrku þriaʀ må vistnok sige: hvilken moder, mormoder og mormoders moder de har.

Subjektet for **aiku** söger jeg i de to efter **þriaʀ** fölgende ord, i hvilke jeg, dog ikke uden tvil, formoder mandsnavne. Hvis jeg med rette har læst **barþakn**, kan dette navn være sammensat af *barð* skjæg og *þegn*. **basi** synes at være mandsnavnet *Bassi*. I hvad forhold *Barþegn* og *Bassi* må tænkes at stå til den, der har skrevet indskriften, kan ikke af det fragment, vi har, sees.

I tværlinjen kan jeg vistnok med sikkerhed læse flere runer; men navnlig mod slutningen er endel yderst utydelige eller endog næsten aldeles udslettede, så at jeg ikke kan tolke det hele. Jeg forbigår derfor her denne linje.

---

6. En sten fra Björkö, Färentuna härad, Attundaland, Upland: Dybeck Stockh. 55, Lilj. 334. Denne stens findested ligger i ringe afstand over Mälaren i öst for den foregående stens hjem. Det stykke, hvorpå indskriften er, findes nu i Stockholm blandt statens samlinger, hvor jeg har seet den.

---

7. En jærnring i Forsa kirkes dör, nordre Helsingland: Stephens s. 684 f., Lilj. 1592. Denne indskrift, der hidtil kun meget utilfredsstillende er tolket, håber jeg en anden gang at få behandlet.

---

8. En sten fra Tjängvide i det sydöstlige Gotland: Stephens s. 224, Dybecks Runa 1845 plade 3 og 4; Annaler for nord. oldkynd 1852 pl. 6 og 7 a. Stenen er nu i statens museum i Stockholm, hvor jeg har undersögt dens indskrifter.

Til höire læser jeg:

ᚱᛅᛁ⁝ᛏᛁ⁝ᛏᛅᛁᚽᛁᚽᛅᚠᛏᛁᚢᚱᚢᚠᛅᚱᚢᚦᚢᚱᛁᛁᚽ⁝ᛁᛁᚴᚢᛁᚠᛅᚱᛏᚢᛁᚱᚴᚢᚽᛁᚠᛁᚴ

(Runernes former kan her ikke nöiagtig gjengives).

Rune 13 har lighed med ᚽ **ą**; men den överste korte skråstreg har en så uregelret form, at den synes mig at være en tilfældig flænge. **stainią** vilde desuden ikke være let at forklare. Jeg læser ᚽ **n**.

I rune 23 havde jeg forlængst formodet en form for **b**. Læsningen som ᛒ **b** skylder jeg prof. Stephens, der har meddelt mig den i brev. Senere har jeg fundet den sikret ved at undersöge stenen selv.

Om der er 3 prikker efter r. 31, tör jeg ikke med sikkerhed sige; én er tydelig.

R. 44 er, såvidt jeg kan sé, ᚴ **k**, ikke ᛉ.

Jeg deler ordene således:

... **raisti stain in aft iurulf bruþur sin : sikuifar tu (u)ir kuni fil** = oldn. ... *reisti stein en ept Jórúlf bróður sinn. Sigvífar dó verr. gunni féll.*

I förste sætning er **stainin** det eneste, som gjör vanskelighed. Det kan ikke vel være **stain** med den bestemte artikel, ti en sådan brug af denne vilde være uden eksempel i runeskrift[1]). Heller ikke tör man med fordobling af det fölgende **a** læse **stainina** og forstå dette som *stein þenna*, ti en sådan skrivemåde vilde i en så gammel indskrift være uden analogi. At erklære **stainin** for skrivfeil for **stain** vilde kun være tilladt i yderste nöd. Snarest formoder jeg, at **in** = oldn. *en* her er brugt som copulativ (ikke adversativ) partikel ganske i samme betydning som det almindelige **auk** (*ok*). Dette kan stöttes derved, at **in þa** i stavlöse helsingske runeindskrifter (f. eks. på stenen på Tuna kirkegård) er brugt, hvor andre indskrifter bruge **auk**. Også tör kanské nævnes, at oldn. *en* formelt, som det synes, er identisk med oldfris. *en*, *ende* (i de vestligste egne), oldsaks. *endi* (i Münchener hskr. af Heliand 990 *en*), *ende*, foran vokaler også *end*, oht. *enti*, hvilke ord i betydning svare til oldn. *ok*. Jfr. på Fjenneslev-stenen i Sjæland (Thorsen, Runemind. s. 277): **sasur risþi stin an karþi bru**. Hvis denne formodning om **stainin** på Tjängvide-stenen er rigtig, må foran **raisti** ikke blot have stået subjekt men også förste **aft** med deraf styret navn. Rigtignok vækkes nogen betænkelighed ved den ordstilling, som da må forudsættes.

Det mandsnavn, som her i accus. er skrevet **iurulf**, forekommer også i gårdsnavnet *Jórúlfsstaðir* i Skeynafylke Munch, Beskriv. over Norge s. 74 (dog har Aslak

[1]) Lilj. 5 har **stainin**, men det er feil for **stain** i Bautil 307. Hvor Lilj. 966 har *stainin*, læser Säve (Sigurds-ristn.) **stai : ain**. Endelig er **stainin** Lilj. 1721 bortfjærnet ved læsemåden **stain** hos Säve Gutn. urk. nr. 46.

Bolts jordebog s. 25 en anden navneform). Förste led gjenfindes i kvindenavnene *Jórunn*, *Jóreiðr*, *Jóra* og mulig i mandsnavnet **iurar** i Södermanland (Säve Sigurdsristn. s. 39).

sikuifar forstår jeg som *Sigvífar*, gen. af et kvindenavn *Sigvíf*. Förstemann nævner 31 oldtydske kvindenavne, der ende på *wib* eller *wif*, deriblandt *Siuwyf* fra 9de årh. i Wigands tradd. Corb. 417. Dette *Siuwyf* er identisk med det nordiske *Sigvíf* og hörer ikke, som Förstemann mener, til got. *siujan* sy. *Sigvíf* er dannet af *víf*, neutr. der, når det anvendtes i kvindenavne, naturlig måtte böies som et hunkjönsord. *Sigvíf* er, som de fleste kvindenavne, egentlig et valkyrjenavn og betegner en kvinde, som råder for seier; i en oldengelsk galder (f. eks. hos Kemble, The Saxons in England I. 404) forekommer *sigewíf* i tiltale til valkyrjer.

Istedenfor den blotte dativ *gunni* vilde i oldn. digtning i sådan forbindelse almindelig siges *at gunni*, oldeng. *æt gúðe*; men *gunni* kan forsvares som instrumental dativ.

Oppe til venstre er mellem to rette linjer ligeledes ristet en række runer nedenfra opad. Disse er meget utydelige, og jeg har ikke kunnet få noget helt ud af dem. Jeg tror at sé, at der til slutning står begyndelsen af runealfabetet ᚠᚢᚦᚬᚱᚴᚼᚽ

Den form af *ós*-runen, som jeg tror at sé, er her påfaldende, da også *b*-runen i denne indskrift har kviste til venstre af den rette stav; dog synes kvistene på sidstnævnte rune her at være længere og at stå tættere sammen.

Inskriften til venstre har aldrig været fortsat forbi skibsfiguren og har aldrig været forbunden med indskriften til höire. Heller ikke har der nogensinde været ristet runer oppe i buen til venstre.

Ved betragtningen af runeformerne og skriftens hele ydre anordning samt lydbetegnelsen og sprogformen for Rök-indskriftens vedkommende vil det være rigtigt at sammenligne de nævnte syv beslægtede indskrifter; men denne sammenligning må her blive mangelfuld, fordi jeg af indskrifterne fra Slaka og Ingelstad ikke kan benytte fuldkommen tilfredsstillende kopier og fordi indskrifterne på Kärnbo- og Tjängvide-stenene tildels er yderst utydelige eller endog ulæselige, samt endelig fordi Slaka- og Kärnbo-stenene kun er levnede som fragmenter.

Åbenbart beslægtet med den nævnte östsvenske gruppe af runeindskrifter, skjönt ikke umiddelbart sammenhörende og i det hele af lidt yngre præg, er en gruppe af norske runeindskrifter, som, når bortsees fra en sten ved Vangs kirke i Valdres, er indskrænket til Jæderen, og en dermed nær overensstemmende række af runeindskrifter på öen Man, nemlig de som Munch i Annaler for nordisk oldkyndighed 1850 s. 273 lader danne förste klasse.

Enkeltheder, der er eiendommelige for den nævnte gruppe af svenske runeindskrifter, er indsprængte mellem det sædvanlige i fölgende svenske indskrifter: på Kolunda-stenen i Södermanland (Dybeck, Svenska Run.-Urk. 4:to nr. 60; en anden tegning, af friherre O. Hermelin, i Vitterhets Akademiens arkiv), på Igelstad-stenen i Upland (Bautil 247, Lilj. 624), også skjönt mindre på Gilberga-stenen i Upland (Bautil 560, Lilj. 262)[1]).

Jeg skal nu gjennemgå Rök-indskriftens runeformer i det enkelte.

f ᚠ har væsentlig sin almindelige form; kvistene er på Rök-stenen, og ligeså i nr. 5, meget store og begynde langt nede på hovedstaven.

[1]) Om indskriften på stenen ved Rotna qvarn i Värend (Bautil 1007) hörer til samme gruppe som Rök-stenen, tör jeg efter de mig bekjendte afskrifter ikke afgjöre.

u ᚢ. Krumstaven begynder oftest et godt stykke nedenfor den rette stavs top. Det samme er tilfældet i de ovenfor nævnte indskrifter nr. 2, 4, 5, 6, 7, 8. Denne form er tildels brugt på Kolunda-, Igelstad- og Gilberga-stenene, men findes desuden i overmåde mange indskrifter, som ikke höre til den her omhandlede gruppe.

þ ᚦ har væsentlig sin almindelige form. Krumstaven er i de her omhandlede indskrifter gjærne meget lang og strækker sig i Rök-indskriften undertiden til den rette stavs ender. Krumstaven er i nr. 5 noget fladtrykt på midten.

ą ᚬ har i de indskrifter af denne gruppe, i hvilke runen forekommer (1, 3, 5, 7) regelmæssigt kvistene skrånende nedad mod höire; på Slaka-stenen ᚼ. Om indskriften til venstre på Tjängvide-stenen danner en undtagelse ved at have formen ᚮ, er ikke sikkert. I modsætning til runeformen i næsten alle andre norske i den kortere rækkes skrift affattede indskrifter skråne kvistene nedad mod höire også i de jæderske indskrifter og på Vang-stenen samt i indskrifterne på Man.

r ᚱ har væsentlig sin sædvanlige form. Krumstaven går ikke ind til den rette stav på midten og begynder på Rök-stenen gjærne, ligesom i de fleste indskrifter af denne gruppe (nr. 2, 5, 6, 7, 8, Kolunda-indskriften), lidt nedenfor den rette stavs top. Sidestaven til höire er på Rök-stenen ofte kantet oventil istedenfor afrundet.

k ᚴ har sin almindelige form. Kvisten begynder i flere af de her omhandlede indskrifter langt nede på hovedstaven.

h ᚽ. Dette er en af de for Rök-indskriften mest særegne runeformer. Runen for **h** forekommer ikke i nr. 2, 6, 7. Nr. 5 har samme tegn (ᚽ eller ᚿ) for **h** som Rök-stenen, mulig også nr. 8 til venstre; derimod har efter begge tegninger nr. 3 ᚼ. Om nr. 4 tör jeg her intet sige. Væsentlig samme form for **h** ᚿ forekommer

på Klepp-stenen på Jæderen samt på tre kors på Man, ett på Andreas kirkegård (Cumming fig. 9, Munch, Chronica nr. 13), ett ved Kirk Michael (Cumming fig. 13, Munch nr. 10) og ett på Braddan kirkegård (Cumming fig. 22). Denne form for **h** har nærmest udviklet sig af ᚽ, som findes på Tuv-stenen fra Jæderen.

n ⊦. Har i nr. 1, 2, 5, 6, 7, 8, kvist alene på höire side af staven; nr. 3 har ᚿ.

i ᛁ.

a ⊦ på nr. 1, 4, 5, 6, og væsentlig ligedan på nr. 7; ᛆ nr. 3; ⊣ nr. 2 og 8. Kvistens stilling til hovedstaven er ved denne rune ensartet med forholdet ved runen for **b**. ⊦ for **a** forekommer også i endel andre runeindskrifter, jfr. Stephens s. 135.

s ˈ nr. 1, 2, 3?, 4, 5, 7, 8; også bl. a. Kolundastenen samt de med den her omhandlede gruppe beslægtede indskrifter på Jæderen og Man.

t ᛐ på Rök-stenen; i förste linje 2 gange ᛏ. ᛐ og ᛨ nr. 8. Ligeledes begynder på nr. 2 kvisten lidt nedenfor stavens top. ᚴ nr. 5, 6, og væsentlig ligedan nr. 7.

b ⊧ nr. 1, 5, 6 og væsentlig ligedan nr. 7; ⫣ nr. 2[1] og som prof. Stephens först har iagttaget på Tjängvidestenen, hvor dog kvistene er længere og stå tættere sammen; ⧧ nr. 3. ⧧ for **b** forekommer ligeledes på Igelstadstenen og ved siden af ᛒ på Gilberga-stenen. **b**-runen er en af de for den her omhandlede gruppe mest karakteristiske former. Nr. 1, 5, 6, som for **b** har ⊧, har for **a** ⊦; nr. 2 og 8 har for **b** ⫣ og for **a** ⊣, nr. 3 for **b** ⧧ og for **a** ᛆ. Formerne for disse to runer fölges altsa ad. I Norge findes ⫣ for **b** på Vang-stenen i Valdres samt pa stenene fra Nærheim, Kleppe, måské også Stangeland på Jæderen; stenene fra Tuv og midtre Helleland på

[1] ᚴᚢᛒᛚ må med Stephens læses **kubl**; ordet er altså ikke, som Dybeck Ant. Tidskr. f. Sverige 1, 184 mener, det samme som **kuial** på Långarn-stenen i Upland.

Jæderen har ᚼ i samme betydning. ᚿ for b er fast i den ene gruppe af runeindskrifter på Man og læses endelig på den ved Largs fundne spænde. Jfr Stephens s. 139.

m ᛐ. Denne eiendommelige runeform er brugt både på Rök-stenen og på nr. 5. m forekommer ikke på nr. 2, 6, 7, og som det synes, heller ikke på nr. 3, 4, 8[1]. I de jæderske og manske inskrifter har m sin sædvanlige form.

l ᛚ. Har på Rök-stenen og i de fleste indskrifter af samme gruppe væsentlig den sædvanlige form. ᛙ nr. 6; på nr. 4, som det synes, ᛏ, hvilken form også kjendes fra den jæderske Tuv-sten.

R ᛧ eller ı nr. 1, 2, 3, 5, 6, 7; også på Kolunda-stenen. Undertiden er runen noget krumböiet. Også denne runeform er karakteristisk for den her omhandlede gruppe af indskrifter. Runen findes dog ikke i nr. 8, uagtet der i den var anledning til at anvende den. Heller ikke er den brugt i de jæderske og manske indskrifter.

Man ser ved alle de otte foran nævnte indskrifter tydelig den samme tendens til at simplificere runeformerne, hvilken tendens navnlig viser sig deri, at kvistene eller bistavene ved de fleste runer indskrænkes eller sættes længer ned på staven, og at bistave, der gå i modsatte retninger, gjærne undgåes.

De stavlöse runer eller Helsinge-runerne, som Magnus Celsius i 1675 med mærkværdig skarpsindighed först læste og hvis former sees f. eks. i Nova acta regiæ soc. scient. Upsal. vol. I (1773) p. 4, har vistnok udviklet sig af en skriftart, som har været nær beslægtet med den, der kjendes fra Forsa-ringen i samme landskab[2]. Dette viser sig i de kileformede skråstave; fremdeles i

[1]) Säve har i nr. 8 læst ᛘ, hvor indskriften, som jeg tror, har ᛚ.

[2]) Den mening, at de almindelige runer med stav omvendt skulde have udviklet sig af de stavlöse Helsinge-runer (Liljegren Run-Lära 37), er æventyrlig.

Helsinge-runen ᛍ for **u**, der har udviklet sig af **ᚢ**, og i Hels.-runen ᛌ = **s**. Forsa-ringens ᛓ for **b** danner begyndelsen til en forandring, som er fört videre i Hels.-runen / for **b**. Hels.-runen ˙· for **R** er sandsyndlig opstået af ᛍ. Helsinge-runerne for **n**, **a**, **t**, **l** forudsætte netop de former, som forekomme i Forsa-indskriften eller de med denne nær beslægtede indskrifter. Kun Helsinge-runen for **h** ᛂ forudsætter en form ᚼ, der er oprindeligere end Forsaringens runeform.

Også i hele den ydre anbringelse af indskriften har Rök-stenen lighed med de runestene, som jeg har henfört til samme gruppe. Rökstenens runer er indhugne mellem rette linjer dels langs efter dels tværs over stenen. Forsa-indskriften kan her ikke sammenlignes, da dens retning naturligvis er bestemt derved, at den er ristet på en ring. Men nr. 2—6 og 8[1]) har alle ligesom Rök-stenen runerne mellem rette linjer; nr. 2, 3 og 8 linjer langsefter, nr. 4 og 6 tværlinjer, nr. 5 to linjer langsefter og én tværlinje. Kolunda-indskriften er ligeledes i rette linjer, og ved en af de stavlöse Helsinge-indskrifter (Nova acta reg. soc. Ups. vol. I, tab. 2, fig 1; Lilj. 1064) er denne skik bevaret, medens i de övrige stavlöse Helsinge-indskrifter den yngre manér med slyngninger, tildels ormslyngninger, er bleven anvendt.

Rök-indskriften adskiller ikke de enkelte ord, men bruger skilletegn for at udhæve afsnit. Væsentlig det samme gjælder nr. 7, 8. Nr. 4 adskiller heller ikke (ialfald i regelen) de enkelte ord og har ved de to linjers begyndelse og anden linjes slutning tegn, der ellers er skilletegn. I nr. 2, 3, 5, 6 er ordadskillelse anvendt, men i nr. 2, 5, 6 ikke overalt.

---

[1]) I buen oppe til venstre på Tjängvide-stenen har der aldrig været runer, som man efter tegningerne kunde tro.

Skilletegnet ⬩ eller ⸍ er sat i Rök-indskriften for at angive, at et afsnit er afsluttet: efter **mąnum** *a* l. 5; efter **likia** *d* l. 3; efter **bruþrum** *d* l. 6; efter **is þat** *e* l. 2 og *e* l. 3. Et lignende langagtigt skilletegn ' er brugt to gange i nr. 2, idetmindste én gang i nr. 6. Ved slutningen af forste linje på forsiden har Rök-stenen ⁚·; dette tegn forekommer ikke i de andre beslægtede indskrifter, som derimod bruge 3 prikker over hinanden. Hint skilletegn er hyppigt i (endog temmelig sene) håndskrifter fra middelalderen, f. eks. de, der er skrevne i England og på Island. Samme tegn afslutter förste linje i en endnu ikke rigtig forklaret, i latinsk skrift affattet indskrift ved St. Vigeans i Skotland (Proceedings of the soc. of antiquaries of Scotland, vol. VII part. I, Edinburgh 1869, s. 23 og 4de tavle). De stavlöse Helsinge-indskrifter bruge 3 eller 2 prikker over hinanden for at adskille afsnit eller af og til (aldrig conseqvent) for at adskille ord.

Når samme rune skulde ende et ord og danne begyndelsen af det derpå fölgende, så skrives runen i Forsa-indskriften ligesom i Rök-indskriften kun én gang. Af samme regel er der (når vi kun tage hensyn til nærmere beslægtede indskrifter) spor i Kärnbo-indskriften og i de stavlöse Helsinge-indskrifter (samt mulig i Tjängvide-indskr.); derimod har Björkö-indskriften **þita aft**.

I henseende til lydbetegnelse er der stor overensstemmelse mellem Rök-indskriften og de andre syv. De stå heri alle på et meget antikt trin i sammenligning med de fleste andre svenske indskrifter, der er skrevne med den kortere rækkes runer.

Alle mangle de særegne tegn for *æ*, *e*, *o*, *ö* (åbent og lukket), *y*, samt for *d*, *g*, *p*.

a (runen *ár*) betegner lyden *a* (kort og lang, ligesom skriften overhóved ikke skjelner mellem kort og lang selvlyd) samt *æ*. Dog betegner **a** i Rök-indskriften ikke *a* og *æ* foran nasal eller nasalt *a*; men i nr. 7, hvor præpositionen *á* en gang er skreven **an** har en afvigende og sandsynlig senere skrivebrug trængt sig ind ved **an** (= *hann*) og **anunr**.

i betegner *i* og *e*.

u betegner *u*, *o*, *y*, *ö*. I **biurn** på Forsa-ringen og efter min formodning i **muk-** på Rök-stenen er **u** omlydsvokal; denne har sandsynlig været udtalt enten som det *o*, der ikke er opstået ved omlyd, eller også noget mere åbent.

ą (runen *ós*) betegner i 1, 3, 5, 7 ikke lyden *o*; dette röber ælde og har sikkerlig været regel ved alle indskrifter af den her omhandlede gruppe. Runen forekommer ikke i nr. 2, 4, 6, og i nr. 8 kan dens lydværde ikke bestemmes. At *ós*-runen ikke betegner *o* gjælder også for de jæderske indskrifter og Vang-stenen i Valdres; derimod er i de manske indskrifter den ældre betydning af runen kun tildels fastholdt. Runen *ós* forekommer i Slaka-indskriften ligesom i Rök-indskriften i infinitivs endelse, hvor derimod Björkö-indskriften har runen *ár*. Forsa-ringen har runen *ós* i præpos. **ą** og **ąn** = old *á*, der på Rök-stenen skrives ligedan, samt i accus. pl. masc. **tuą** = oldn. *tvá*.

Tvelydene udtrykkes ved tegnene for begge de to vokaler, af hvilke de bestå. På Rök-stenen synes **ai** undertiden at betegne lyden *æ* (**airnaʀ**, **raiþ**) og **au** undertiden at betegne lyden *o* (**þiaurikʀ**, **þritaunta**), *g* (det åndende *g*) i ind- og udlyd betegnes i den her omhandlede gruppe ved runen **k**, aldrig ved **h** (hvorvidt nr. 3 gjör en undtagelse, kan jeg ikke bestemme).

I brugen af runen *ýr* ᛁ **ʀ** ved siden af runen *reið* ᚱ **r** stemmer Rök-indskriften nær overens med nr. 2, 5,

6, 7, også med Kolunda-indskriften. Et af *s* opstået *r* i udlyden betegnes i alle de nævnte indskrifter (ikke i nr. 8) ved **ʀ**. Med undtagelserne **ualraub**^{r} *a* l. 4 og **nimr** *f* på Rök-stenen er skrivemåden **anunr** på Forsa-ringen og **sikuifar** på Tjängvide-stenen (mulig også **h́raur** på Kärnbo-stenen) ensartet. Ligeledes er et af *s* opstået *r* i indlyden betegnet ved **ʀ** i **uaʀin** på Rök-stenen, og på samme måde i **kaiʀulf** på Kärnbo-stenen; ti at *r* i oldn. *geirr* er opstået af *s*, godtgjöres bl. a. ved finn. *keihäs* hasta og ved det af Keltisk lånte gr. γαῖσος. lat. *gaesum*, jfr. Thomsen, Den got. sprogklasses indflydelse på den finske s. 66, 123, Zeuss-Ebel, Gramm. celtica 52. Rök-indskriften *a* l. 2 har nominativ **faþiʀ** med **ʀ**, hvor der i udlyden oprindelig har været *rs*, ligeså har Björkö-indskriften **tutiʀ** nominativ; også synes **uiʀ** på Slaka-stenen at maatte forståes som nominativ (= **uir** på Tjängvide-st.). Udenfor nominativ skrives derimod **bruþur** Kärnbo-stenen, **faþur, muþur** Kolunda-stenen. Med nomin. **faþiʀ** kan fremdeles jævnföres skrivemåden **siikuʀ**[1]) for **sikurʀ, sikurþʀ** Kälfvesten-st.; afvigende er derimod **uarʀ** og **fur** på Forsa-ringen, hvis disse ord betyde *varðar* og *fyrr*.

Et oprindeligt *r* i udlyden betegnes derimod i disse indskrifter i regelen ved runen *reið*.

Foruden de i det foregående nævnte eksempler kan anföres ᛆᚢᛌᛐᚱ (ti således tör man vist læse istedenfor ᛆᚢᛌᛁᚱ i Bautil) **austr** på Kälfvesten-stenen, **hiar** Kolunda-st. En undtagelse danner **(a)ftiʀ** på Rökstenen, hvis ordet betyder »efter», **iftiʀ** (som der synes at måtte læses) på Kolunda-st. (jfr. **furiʀ** Forsa-ringen); men »efter» blev ligesom »over» allerede i indskrifter med den længere rækkes runer skrevet med runen *ýr*, vistnok ved indflydelse af adverbier og præpositioner, som endte på et af *s* opstået *r*. En undtagelse synes også **huaʀ** Rök-st.

[1]) Dog har en mig foreliggende afskrift af nr. 2 **sinkuʀ**.

a l. 6 at danne. Med Forsa-indskriftens brug af **R** og **r** stemmer i det væsentlige den stavlöse Malstad-indskrift, hvor heller ikke forskjellen conseqvent er gjennemfört.

En mærkelig overensstemmelse er der mellem Rök-indskriften og Kärnbo-indskriften i brugen af **b** ved siden af **f** i indlyd og udlyd. Rök-indskriften har med **b** **ualraubaR**, **ub**, derimod med **f** **tualf**, **tualfta**, **raþulfs**, **hraiþulfaR**, **rukulfs**; aldeles på samme måde har Kärnbo-indskriften med **b** **sialbR**, men med **f** **kaiRulf**. Jeg har i min tolkning af Björketorp-indskriften i Tidskrift for philol. VII, 328 f., VIII, 198 nævnt mange eksempler fra nordiske med den kortere rækkes runer skrevne indskrifter på skrivemåden med **b** i indlyd og udlyd for det sædvanlige **f**, af hvilke eksempler navnlig de fra manske indskrifter her bör fremhæves (**þorlaibr**, **þurlabr**, **habrs**, **ulb**), da disse indskrifter, som forhen nævnt, i runernes former har beröringspunkter med Rök-indskriften. Også har jeg nævnt, at *lf*, *rf* i islandske håndskrifter skifter med *lb*, *rb*, og at nogle nulevende nordiske bygdemål udtale *b* (*bb*) i efterlyden i visse lydforbindelser istedenfor *v*. Men forholdet i Rök- og Kärnbo-indskrifterne er forskjelligt, ti de skrive i samme lydstilling i ind- og udlyd i nogle ord **b**, i andre **f** og skjelne mellem disse to bogstaver i overensstemmelse med forholdet i de med den længere rækkes runer skrevne nordiske indskrifter og i andre germanske sprog, navnlig oldhöitydsk, tildels oldsaksisk, gotisk. De to nævnte indskrifter har altså her fastholdt et lydforhold, som er tabt i almindelig oldnordisk; dog må det her lades uafgjort, om denne forskjel er nedarvet ved tradition fra ældre indskrifters skrivemåde eller ældre digtes sprog, hvilket forekommer mig sandsynligst, eller om den hörtes i det dagligdags sprog, da Rök-indskriften og Kärnbo-indskriften blev indhuggen. Således stemmer **ub** på Rök-stenen med hensyn til **b** overens med UBAR »over» på Järsberg-stenen

(indskrift med længere rækkes runer), oldsaks. *obhar*, *obhana*, oldhöitydsk *ob*, *oba*, got. *ub-uh* (dog got. *uf*, *ufar*); **raubaR** på Rök-stenen stemmer overens med got. *raubōn*, oldsaks. *rôbh*, oht. *roub*, *roubôn* o. s. v.; **sialbR** på Kärnbo-stenen med got. *silba*, oht. *selber*, *selbo*, oldsaks. *selbho* (dog oldsaks. *self*). På den anden side findes **f** ligesom i **tualf** på Rök-stenen også i got. *tvalif* (sjælden *tvalib*), oht. *zwelif*, oldsaks. *tuelif*; ligesom i **ulf**, **ulfs**, **ulfaR** på Rök-stenen og Kärnbo-stenen således også i WULaFa, WULaFr på Istaby-stenen, WOLAFr på Stentofte-stenen, WOLAFA på Gommor-stenen, got. *vulfs*, oht. *wolf*, oldsaks. *wulf*. Foruden de to nævnte indskrifter synes Tryggevælde-indskriften (Stephens s. 807) at være den eneste med den kortere rækkes runer, der har opretholdt den gamle forskjel mellem *b* og *f*, den har efter Stephens's læsning **nairbis** (jfr. det oldtydske mandsnavn *Nerbo* hos Förstemann) ved siden af **ulfs**, **ulf**.

I det foregående har jeg ikke nævnt Rök-stenens form **nabnum**. Denne form afviger fra den almindelige gammelsvenske *namn* eller *nampn* (Rydqvist IV, 250 f.), ti *nampn* måtte efter Rök-indskriftens skrivemåde have været skrevet **ną̄mbnum** eller **ną̄bnum**, derimod slutter den sig til udtalen *nabbn* i Islandsk og i norske bygdemål[1]). Lydforbindelsen *mn* i svensk *namn* reproducerer vistnok det oprindelige, men da det germanske fællestrins *mn* og *bn* i Nordisk er faldet sammen, så forudsætter **nabnum** vistnok **hrabn** for »ravn», **iabn** for »jævn» og kan da sammenstilles med HARABANAr på Järsberg-stenen, got. *ibns*, tydsk *rabe*, *eben*.

Forholdsordet *á* (på) er på Forsa-ringen ligesom på Rök-stenen skrevet både **ą̄n** og **ą̄**. ~~På Malstad-stenen skrives *í* både **in** og **i**.~~

[1]) I Nerike skal der efter Djurklou og Hofberg udtales *bn* eller *vn* for *mn*.

Herved er jeg kommen over til betragtningen af sprogformerne. Også med hensyn til disse er der flere fremtrædende ligheder i det enkelte mellem Rök-indskriften og de andre indskrifter, som jeg har forenet med den i én gruppe, ligesom sproget overhoved i alle disse indskrifter er meget antikt (dog, navnlig i Forsa-indskriften, indsprængt med senere former).

Kälfvesten-indskriften er den eneste svenske (når vi sé bort fra Bleking og Skåne) foruden Rök-indskriften, som har accusativformen **sunu** i ental. **suaþ** på Rök-stenen gjenfindes **i suaþ** (eller **sua aþ**) på Forsa-ringen.

Med hensyn til det gammeldags **u** (udtalt *v*) i **karuR** kan jævnföres infin. **karua** Björkö, i hvilken form *v* dog også ellers er vedligeholdt, dat. **staþui** som sidste led i to stedsnavne og accus. **aikui** neutr. eiendom på Forsa-ringen. Jeg har tvil, om *v* i de to sidstnævnte former nogensinde har været hört i det levende sprog. **staþui** kan efter formen hverken være dativ af et til isl. *stöð*, gen. *stöðvar*, (også i stedsnavne, f. eks. *Sævarstöð* Völund. 17, 20) svarende ord eller af glsvensk *staþvi* masc. (Rydqvist II, 184); i stedsnavne bruges almindelig *staðr* masc., fl. *staðir*, men dette udgår fra en grundform *stadi -s*, ikke *stadvi-s:* i **staþui**, hvis der virkelig står så på Forsa-ringen[1]), synes derfor **u** d. e. *v* indfört ved feilagtig analogi. **u** i **aikui** lader sig, såvidt jeg sér, ikke tilrækkelig stötte ved andre former, hvad enten vi henföre det til roden eller til suffixet.

Ligesom *ð* er faldet bort foran *r* i **þiaurikR** d. e. *þióðrekr* Rök, således forekommer **siikuR** (hvis denne læsning er rigtig) d. e. *Sigurr* = *Sigurðr* Kälfvesten, **uarR** = *varðar* Forsa; jfr. **nur** = *norðr* Malstad.

aft »efter» nr. 1, 2, 5, 6, 8. Også anvendelsen af denne gamle form er betegnende for den her behandlede gruppe. Jeg har ikke fundet den på nogen runesten i

[1]) Man er fristet til at tænke på, at indskriften har **staþum** (**†** ikke **l**).

Södermanland uden nr. 5, ikke på nogen i Gotland uden nr. 8. Upland har vel omkring 1000 runestene, og flertallet af disse giver en ordform for »efter»; dog har jeg ikke fundet **aft** på flere end 2 — siger og skriver to — uplandske runestene, nemlig Lilj. 109 (Stephens 621) og Lilj. 327, foruden på nr. 6. I Östergötland har jeg foruden på nr. 1 og 2 seet **aft** i to indskrifter: Lilj. 1155 (Antiqvarisk tidskrift för Sverige I, 79) og Lilj. 1183 (Stephens 656, jfr. Antiqvarisk tidskrift f. Sverige I, 113); i Vestergötland, i én (Torin nr. 24). Det findes, såvidt jeg véd, ikke på nogen runesten fra Medelpad, Helsingland, Gestrikland, Vestmanland, Nerike, Småland, Öland, Vermland; på én i Skåne (Bautil 1159). Derimod er **aft** almindeligt på runestene i Danmark. Det fortjener her opmærksomhed, at denne ordform i Norge ikke findes i runeindskrifter udenfor Jæderen og at den, ligesom den på Rök-stenen brugte form **fur**, gjenfindes på Man. **ftiʀ** d. e. **aftiʀ** på Rök-stenen, hvorefter nomen ikke fölger, synes at betyde »efter»; på Forsa-ringen er den længere form **furiʀ** (ikke **fur**) brugt, hvor nomen ei fölger.

Mindre karakteristisk er overensstemmelse i endel andre ordformer, der også findes i mange andre svenske indskrifter: ligesom Rök-stenen har **is** for »er», således Forsa-ringen og de stavlöse Helsinge-indskrifter **uas** for »var». — *hann* skrives både på Rök-stenen og på Forsa-ringen uden *h*; begge indskrifter har formen **auk**.

Endelig et par sammenstillinger, som gjælde udtryk og syntaktiske eiendommeligheder.

Foruden på Rök-stenen har vi **faþi** med **runaʀ** som objekt kun i Forsa-indskriften og i to stavlöse indskrifter fra Helsingland; i Forsa-indskriften og i nr. 1067 hos Lilj. begynder den sætning, hvis verbum er **faþi**, ligesom i Rök-indskriften, med **in**, og i Malstad-indskr. fölger, ligesom i Rök-indskriften, en sætning med verbet i förste person flertal.

Ligesom Rök-indskriften har **þaʀ** med betydning »disse», således formoder jeg, at der i förste linje af Kälfvesten-indskriften, hvis slutning nu skal være ulæselig (Stephens 724), har ståct **kubl þat** ᚦᛆᛐ, medens tegningen i Bautil efter runen for *a* kun har den lodrette ramme uden nogen kvist ved. Derimod har nr. 6 og 7 **þita,** nr. 5 **þina,** ligeså nr. 3 (**þin**[**a**]) og de stavlöse Helsinge-indskrifter.

Jeg har formodet, at forholdsordet ved **uąki ąn** og **siulunt i** på Rök-stenen fölger efter det styrede ord; ligeså har Kolunda-stenen **faþur auk muþur iftiʀ.**

Den del af indskriften til höire på Tjängvide-stenen, som fölger efter skilletegnet, og indskriften i överste langlinje på Kärnbo-stenen synes at afvige fra det jævne prosaiske udtryk og at nærme sig til den poetiske stil, uagtet ordene ikke danne verslinjer. Hvis dette er rigtigt, har vi deri en karakteristisk overensstemmelse med Rök-indskriften. Ordstillingen i **huar histʀ si kunaʀ** og [**h**]**uaim si burin niþʀ trąki** på Rök-stenen, hvor de sammenhörende ord er adskilte ved mellemskud navnlig af en verbalform, er ensartet med ordstillingen i **sikuifar tu (u)ir** på Tjängvide-stenen, **huariaʀ aiku łąkmuþrku þriaʀ barþakn basi** på Kärnbo-stenen. Den sistnævnte sætning ligner også i indhold [**h**]**uaim si burin niþʀ trąki** på Rök-stenen: begge synes at være afhængige spörgesætninger, der tale om den persons forfædre, til hvis minde indskriften er ristet. Hvis jeg på Tjängvide-stenen med rette har læst **kuni** og forklaret dette ved *gunni,* så må dette ord, som flere i Rök-indskriften, siges at være lånt fra det poetiske sprog.

Ligesom Rök-indskr. har vers ind imellem prosaen, således synes Malstad-indskr. at have to verslinjer[1]).

[1]) Der må læses: **siulfiʀ uarþ um lanti | þisu uis**[**i**]**ʀ.** Man har hidtil feilagtig læst **þisuri,** men **ri** hörer til mandsnavnet **nuri,** ikke, som man hidtil har læst, **nu.**

Den indskrift-typus, som har fået sin mest fremtrædende anvendelse på Rök-stenen, synes engang at have været meget udbredt i Östergötland, da den der kan påvises på fire forskjellige steder ligefra Bråvikens bund i öst til bygderne om Vettern i vest. I Södermanland, der er så rigt på runemindesmærker og det endog med gammelt præg, er denne typus derimod kun tilstede i svage spor i de indre Mälar-landskaber, hvor vi finde den på Kärnbo-stenen og blandet med en anden typus på Kolunda-stenen. Til Kärnbo-stenen slutter sig naturlig den på den nærliggende uplandske Björkö i Mälaren fundne sten. Denne er det eneste mindesmærke i Upland, på hvilket vi iagttage denne indskriftform, og det uagtet vi fra Upland kjende omkring 1000 runemindesmærker, af hvilke dog de allerfleste, således alle, der er ristede af Åsmund, Ypper (eller Ybber?) og Bale, har et yngre præg end de her omhandlede. Kun enkelte stænk fra Rök-indskriftens typus er indsprængte i de forövrigt forskjelligartede indskrifter på en sten (Gilberga) i Vendels härad i Tiundaland og en (Igelstad) i Lyhundra härad i Attundaland. Rök-indskriftens typus synes altså aldrig at have været almindelig i Svearnes hovedland. Der er intet spor af den i Gestrikland, der, også med hensyn til runemindesmærker, kan regnes til Tiundaland; i Gestrikland findes ligesåvel som i Tiundaland, indskrifter ristede af Åsmund Kåressön og hans fælle Sven, samt én af Ypper. Heller ikke i söndre Helsingland er fundet noget runemindesmærke, som viser slægtskab med det på Rök.

Derimod læse vi i nordre Helsingland på Forsaringen en indskrift, hvis typus er meget nær beslægtet med Rök-stenens. Dette er efter min mening ikke et betydningslöst tilfælde; jeg tror tværtimod, at denne ene indskrift, der må være ristet en ikke ganske kort stund efter kristendommens indförelse, har bevaret en skrift-

form, der tidligere må have været temmelig almindelig i nordre Helsingland. Dette slutter jeg deraf, at en indskrift-typus, der er nær beslægtet med den på Forsaringen fremtrædende, efter min mening ligger til grund for den i nordre Helsingland udbredte gruppe, der består af indskrifter med stavlöse runer. Og denne gruppe viser igjen sammenhæng med de for Medelpad eiendommelige runeindskrifter.

Dette forhold synes at tyde hen på, at nordre Helsingland ved oldtidens slutning har stået i nærmere forbindelse med Östergötland end med Svearnes nærmere liggende landskaber. Dette, der ikke lader sig forklare af den geographiske beliggenhed, synes at stemme overens med forholdet under en ældre periode.

Jeg tror her at kunne benytte de resultater, som er vundne ved dr. Hans Hildebrands vigtige afhandling »Den äldre jernåldern i Norrland» i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige II, 222—333. Hovedbygden i Helsingland var den nordre del, Sundheden, d. e. det sydlige höiland, ved hvilket navn der er taget hensyn til Medelpad. I disse to landskaber fandtes i den ældre jærnalder en udbredt og kraftig befolkning, hvis kultur, som oldsagerne vise, var nær overensstemmende med det sydlige Sveriges. Derimod synes söndre Helsingland og Gestrikland ikke at kunne have havt nogen, ialfald betydeligere, del i det kulturliv, som i hin tid rörte sig i de nordenfor liggende landskaber og som der synes at have varet ligeså længe som i Götaland; også i Mälar-landskaberne er der efter Hildebrand i modsætning til Norrland kun fundet lidet, som tilhörer den udvikling, der betegner den ældre jærnalders senere del[1]).

Dette af Hans Hildebrand for den ældre jærnalders vedkommende påviste forhold kunde under forandrede

[1]) Dog er der i Upland fundet efterligning af en constantinsk medaljon (Månadsblad 1873 s. 40).

tilstande fortsættes i den yngre jærnalder, kunde bevirke, at de livs- og kulturformer, som gjorde sig gjældende i Östergötland endnu ved hedendommens slutning derfra let overförtes til nordre Helsingland og Medelpad.

I de svenske landskaber vest for Östergötland har Rök-stenens indskrift-typus, efter hvad vi véd, ikke været brugt, heller ikke söndenfor har jeg på Sveriges fastland fundet noget sikkert spor af den; men ett mindesmærke vidner om, at den har været kjendt ude på Gotland[1]). Det er da overraskende at finde flere tydelige overensstemmelser med en noget yngre typus, som kan påvises i en hel gruppe på Jæderen og i en enkelt indskrift överst i Valdres i Norge; fra Jæderen er denne efter min formodning overfört til Man. Vi spore her et slægtskab, der må grunde sig på historiske forhold, om hvilke skriftlige kilder intet synes at melde; dog er en umiddelbar forbindelse vistnok ikke at antage. Her er ikke stedet til at gå nærmere ind på dette æmne.

Jeg har i det foregående omtalt runemindesmærker, som i skrift- og sprogform er særlig beslægtede med det på Rök; disse stå på et med Rök-stenen sideordnet eller noget yngre udviklingstrin. Nu opstår det spörsmål: hvilke forudsætninger har Rök-indskriften og de ensartede indskrifter med hensyn til skrift- og sprogform? hvilke er de indskrifter, til hvilke den form, der fremtræder på Rök-stenen, nærmest slutter sig som en yngre udviklingsform? Dette spörsmål er fuldt berettiget, ti også med hensyn til mindestene og de på dem indhuggede indskrifter (og navnlig gjennem disse kan vi for hine tiders vedkommende fölge skriftens anven-

[1]) De på Gotland fundne stene, der ligesom Tjängvide-stenen har ophöiede figurer, har, forsåvidt der på dem findes runer, indskrift af en anden typus.

delse) er der, ligesom ved alle andre kulturytringer, overalt en sammenhængende udvikling at antage; det nye er aldrig nyt i strængeste forstand, men slutter sig til noget ældre; forandringen foregår skridt for skridt, omend til enkelte tider hurtigere end til andre, tildels under större eller mindre indflydelse udenifra, fra én eller flere sider. Som svar på det ovenfor fremsatte spörsmål må da först fremhæves, at Rök-stenens indskrift-typus ikke finder sine forudsætninger i Svearnes hovedlande, Upland og Södermanland, de bygder, i hvilke skikken at riste runer på mindestene ved kristentidens begyndelse blev almindeligere end i noget andet nordisk landskab. De i Södermanland og endnu mere de i Upland rådende indskrift-typer (forsåvidt den kortere rækkes skrift angår) synes mig i væsentlige (dog ikke i alle) stykker yngre end Rök-stenens[1]). Jeg söger den sidstnævntes forudsætninger i syd. Vistnok formår jeg ikke at påvise den typus, af hvilken den, vi finde i Rökindskriften og de andre af samme gruppe, umiddelbart har udviklet sig, men af de bevarede mindesmærker stå, såvidt jeg skjönner, ingen nærmere ved denne end de alleræIdste danske og sydsvenske indskrifter med den kortere rækkes runer, af hvilke jeg her navnlig vil fremhæve de på stenene fra Helnæs og Flemlöse i Fyn samt fra Sölvesborg i Bleking, hvilken sidste har en rune af den længere række. Sölvesborg-indskriften står igjen vistnok i sammenhæng med de i den længere rækkes skrift affattede blekingske indskrifter. Jeg skal söge at stötte denne opfatning ved at sammenstille nogle ligheder, der hver for sig tildels har lidet at betyde, da flere af dem også gjælde for andre indskrifters vedkommende, men som tilsammentagne synes mig at have vægt.

[1]) Men jeg benegter ikke hermed, at denne ældre typus endnu var i brug på en tid, da hine yngre var blevne almindelige.

1. Indskrifterne på stenene fra Sölvesborg, Helnæs, Flemlöse, Kallerup, Snoldelev, Glavendrup og på flere af de ældste danske runemindesmærker er anbragte mellem rette linjer, hvilket også gjælder flere med den længere rækkes runer skrevne indskrifter. De blekingske med den længere rækkes runer skrevne indskrifter er ligeledes mest anbragte i lige rækker, der dog ikke er adskilte ved rette linjer. I nogle af de nævnte indskrifter, som de på Kallerup-, Snoldelev- og Björketorp-stenene, begynder skriften i alle linjerne fra samme side, ligesom i det hele på Rök-stenen. I andre er de sammenstående rækker vendte mod hinanden, således på Helnæs- og Flemlöse-stenene, ligesom ved *e* linje 3 i forhold til *e* linje 2 på Rök-stenen. På Stentofte-stenen skifte linjer langsefter med tværlinjer.

2. Ordadskillelse er ikke anvendt på Helnæs-, Flemlöse-, Istaby-, Björketorp-, Stentofte-stenene. Ordadskillelse er ikke gjennemfört på Sölvesborg- og Snoldelev-stenene.

3. På Sölvesborg-, Kallerup-, Snoldelev-stenene er brugt det langagtige skilletegn ❜.

4. *ós*-runen har i alle de nævnte indskrifter kvistene skrånende mod höire og betegner ikke *o*, men *a* (og *æ*) foran nasal konsonant eller *a* med næselyd.

5. Runerne *reið* og *ýr* adskilles ligesom på Rök-stenen. Ligesom *ýr* forekommer i indlyd i **uaRin** på Rök-stenen, således i **nuRa** på Helnæs- og Flemlöse-stenene. Undtagelserne **ualraub**[r] og **nimr** på Rök-stenen kan sammenlignes med skrivemåden **raknhiltr** på Glavendrup-stenen.

6. Formen ᛔ for **b** på Rök-stenen synes nærmest at være opstået af ᛒ, hvor kvistene ikke udgå fra den rette stavs ender. Helnæs-stenen har ᛒ.

7. I Helnæs- og Flemlöse-indskrifterne er der ingen anledning til skrivemåde med **b** som Rök-stenens

ub, **ualraubaʀ** ved siden af **ulfaʀ**, men Tryggevælde-stenen har **nairbis** ved siden af **ulf** og Björketorp-stenen med den længere rækkes runer UÞARABA.

8. **sunu** acc. sg. masc. forekommer på Sölvesborg- og Helnæs-stenene, ligesom på Rök- og Kälfvesten-stenene.

9. Udtrykket *fáði* forekommer på Helnæs- og Flemlöse-stenene.

10. Begyndelsen af Rök-indskriften **aft uamuþ stąnta runaʀ þaʀ** er ensartet med begyndelsen af Flemlöse-indskriften **aft ruulf stątʀ stain sasi**. En tabt indskrift i Skåne (Lilj. 1445) skal mulig læses: **aft kunąr skalt stantʀ sa**.

11. Formen **aft** er fælles for Rök-stenen og andre stene af samme gruppe med Helnæs- og Flemlöse-stenene og mange andre danske runestene; jfr. ovenfor. Også fortjener det opmærksomhed, at Flemlöse-indskriften efter de to gamle tegninger har havt **aftiʀ** absolut, derimod **aft** som præposition, ligesom efter min formodning Rök-indskriften.

12. *sá*, *sú*, *þat* forekommer uden tilföiet *si* i betydning »denne» på Rök-stenen (og Kälfvesten-stenen?) ligeså på Slesvig-stenen og på de med den længere rækkes runer beskrevne stene på Björketorp og Istaby i Bleking samt på Einang i Valdres Norge.

13. Skrivemåden **fiarumiʀ** på Rök-stenen med **u** synes ensartet med **kuþumut** på Helnæs-stenen.

14. De ældste danske runemindesmærker med den kortere rækkes skrift fölge ikke den regel, at ingen rune skrives to gange i træk; men denne regel er heller ikke fulgt i alle indskrifter, der höre til samme gruppe som Rök-indskriften. Ligesom Flemlöse-stenen efter de to gamle tegninger havde *fáði* skrevet med **aa** i förste stavelse, således har Kälfvesten-stenen, hvis ordet er gjengivet rigtig i Bautil, **siikuʀ** (uagtet vokalen *i* her er kort). På Snoldelev-stenen sé vi i skrivemåden **kunualtstain** be-

gyndelsen til den regel, at en rune kun skrives én gang, hvor det ene ord ender med den bogstav, med hvilken fölgende ord begynder. På Björketorp-stenen er denne regel, ligesom på Rök-stenen, gjennemfört. Når der på Rök-stenen endog er skrevet **tualraub**ʳ for **tua ualraubar**, kan dette sammenlignes med RUNORONU på Björketorp-stenen, der synes at skulle betyde RU(NOʀ) NORONU.

15. Den, som har ladet minderunerne riste, taler i Kärnbo-indskriften og tildels (**sakum**) i Rök-indskriften i förste person; det samme er efter min tolkning tilfældet i indskrifterne på Björketorp- og Stentofte-stenene og på mange andre mindesmærker, der har indskrifter med den længere rækkes runer.

Hvis jeg har ret i, at de ældste danske indskrifter med den kortere rækkes runer samt indskriften på Sölvesborg-stenen i Bleking af alle kjendte indskrifter stå nærmest ved den typus, af hvilken Rök-indskriften og den dertil hörende gruppe har udviklet sig, så kan forholdet opfattes på to måder:

enten har Östergötland tidligere havt indskrifter nær beslægtede med indskrifterne på Sölvesborg-, Helnæs- og Flemlöse-stenene, så at indskrift-typen på Rökstenen har udviklet sig i Östergötland selv;

eller også har denne indskrift-typus udviklet sig i en sydligere egn og er derfra bleven bragt til Östergötland.

Vi mangle, såvidt jeg sér, for tiden midler til at afgjöre dette; men andet alternativ forekommer mig på grund af flere usikre antydninger, som jeg ikke her skal fremhæve, at være sandsynligst.

Jeg har udförlig udviklet hele dette forhold, fordi det forekommer mig at være af vigtighed med hensyn til den særlig skandinaviske runeskrifts ældste historie. Jeg antager i overensstemmelse med prof. Stephens (årböger for nord. oldkynd. 1867 s. 196) og med de danske

sproggranskere Jessen og Wimmer, at den særlig skandinaviske runeskrift har udviklet sig af den længere rækkes skrift, og jeg håber engang at skulle få belyst dette nærmere. I modsætning hertil har de fleste forfattere betegnet den kortere runerække som den, der bedre har vedligeholdt det fælles grundalfabets eiendommelighed; men da denne kortere række ikke fremtræder i nordiske runeindskrifter för i den yngre jærnalder[1]), så må den — har nogle ment — være indkommen fra östen med de nordiske folk, som omstyrtede den ældre jærnalders kultur. Videre betegnes Svearne af nogle som den nye kulturs egentlige bærere og Mälarlandskaberne som den egn i Norden, de först har betrådt. Man mä da nödvendig også antage, at Mälarlandskaberne er den skandinaviske egn, hvor det særlig nordiske runealfabet tidligst har været brugt; siden må det derfra have udbredt sig til Götaland, Danmark og hele Norden[2]). Men denne mening, at den særlig nordiske runeskrift fra Upland skulde have udbredt sig over hele Norden, står efter min mening i bestemt strid med hvad rune-mindesmærkerne selv vise. Disse har intet, som hentyder på det nævnte forhold. Tværtimod har indskrifterne i Svearnes hovedland en forholdsvis yngre karakter. De ældste indskrifter med den kortere rækkes runer findes i Danmark og Sydsverige. Navnlig må fremhæves Helnæs- og Flemlöse-stenene fra Fyn, Kallerup-

[1]) Prof. Thorsen har (Danske runemind. s. 359) udtalt en modsat mening, men de derimod af dr. Jessen (Tidskr. f. philologi V, 297) reiste indvendninger synes mig fyldestgjörende.

[2]) Olde »Om de Skandin. runornas omedelbara ursprung från det äldsta Feniciska alfabetet» Lund 1871 s. 1 og s. 21 påstår således, uden at anföre noget bevis, at skriftrækken, der bestod af de 16 runer, med Svearne kom til Upland og derfra udbredte sig over hele Skandinavien. Denne opfatning er endog gået over i skoleböger, således i Odhners Lärobok i Sveriges, Norges och Danmarks historia s. 4.

og Snoldelev-stenene fra Sjælland; den på disse anvendte skrift har kun de 16 runer, men flere runeformer, som afvige fra de sædvanlige, stemme overens med former, som findes i de med den længere rækkes runer skrevne indskrifter. Et trin længer tilbage föres vi efter min formodning ved Sölvesborg-stenen i Bleking og, som jeg tror, Räfsal-stenen i Bohuslen, der fremvise en rune, der mangler i den kortere række. Også sprogformer tale for flere af de nævnte indskrifters höie ælde. Et trin endnu længer tilbage föres vi ved den forholdsvis sene form af den længere rækkes skrift, som vi kjende fra blekingske stene (selv om de nu levnede stene, som jeg har sögt at vise, skulde være forholdsvis unge), og som vi efter Rök-stenens runer i tre linjer på bagsiden mulig tör formode på nu forsvundne mindesmærker i Östergötland.

Det er således i de danske og sydsvenske landskaber, vi finde de ældste former af den særlige skandinaviske runeskrift og den seneste form af den ældre jærnalders skrift; i disse egne må da vistnok (hvilket jeg også formoder af andre grunde, som jeg her ikke skal udvikle) den kortere rækkes skrift först have dannet sig, og, som jeg tror, af den længere rækkes. Fra disse egne spredtes den ad mange veie og i mange indbyrdes lidt afvigende former. Fra Götaland kom den vistnok til Svearnes landskaber; til Norge förtes den kortere rækkes skrift, som jeg en anden gang skal söge at vise, ad flere veie, af hvilke én rimelig gik fra Vestergötland. Men vi har så få mindesmærker tilbage fra denne skrifts tidligere brug, at det er os umuligt overalt at fölge dens udbredelse med sikkerhed.

Vi har seet, at den i den kortere rækkes skrift affattede indskrift på Rök-stenen (dog chiffreskriften her

ikke medregnet) med hensyn til tegnenes form og betydning samt skriftens anbringelse slutter sig nær til adskillige andre indskrifter. Heri tör derfor ikke sees en enkelt mands påfund, men mindesmærket på Rök danner med hensyn til skriften det mest fremtrædende led i en udviklingsrække, er den mest iöiefaldende repræsentant for en egen ved mindestene gjældende stil. Stilens eiendommeligheder fastholdtes derved, at man efterlignede ældre mindestene, og disse eiendommeligheders udbredelse fra bygd til bygd fremmedes sandsynlig tildels, således som i den förste kristne tid i Svealand, ved vandrende runemestere (der vel undertiden tillige var skalde), hvilke drev det at tilhugge mindestene og udstyre dem med runer som en fast syssel. Vi har seet, at ordformer og udtryk tildels fulgte med den særegne skriftform, altså også tilhöre stilens eiendommeligheder, hvorfor de ikke uden videre kan antages at gjengive det sprog, som taltes i vedkommende landskab, da stenen blev reist.

De med Rök-stenen nærmest beslægtede runemindesmærker kan måské også give nogen veiledning med hensyn til den tid, på hvilken den er reist, skjönt den synes at have et ældre præg end de fleste andre. Jeg holder det, trods Stephens's modsatte mening (Runic monum. s. 686), for hævet over enhver tvil, og håber engang senere at skulle kunne godtgjöre, at Forsa-ringen er fra kristelig tid, og det endog ikke fra den förste tid efter kristendommens indförelse. Nu fortæller Adam fra Bremen, at Adalbert, der var erkebiskop i Bremen 1045—1072, sendte Steinfinn til Helsingland, hvor denne vandt mange sjæle for kristendommen. Derefter tör Forsa-ringen ikke henföres til en ældre tid end slutningen af 11te århundred. Nu har vistnok både sprogformerne og brugen af runerne i Forsa-indskriften et ikke så lidet yngre præg end i Rök-indskriften; også vil man

kanské finde det rimeligt, at gammeldags skrivemåde længere holdt sig i det mere afsidesliggende Helsingland end i en af Göternes hovedbygder. Men de to nævnte indskrifter har dog såmeget tilfælles, at man bliver betænkelig ved at sætte Rök-indskriften mer end 100—150 år tidligere end Forsa-indskriften.

En sikrere slutning tör gjöres fra Kärnbo-stenen, der åbenbart står meget nærmere i tid ved Rök-stenen end Forsa-ringen. Den synes vistnok, således som Dybeck (Svenska run-urkunder, 4to s. 22) mener, efter sin form at være en lagt gravsten; man kunde derefter være fristet til at henföre den til den förste kristelige tid; men at dette vilde være urigtigt, fremgår vel af udtrykket **uarb iak hrau[r]**, hvis jeg har tolket det rigtig *varþ iak rør*. Dette udtryk synes, uagtet hauglægning ikke var ukjendt i den ældste kristelige tid (jfr Liljegren Run-Lära 122), at före os tilbage til hedendommen. Da Kärnbo-indskr. snarere er yngre end ældre end Rök-indskr. (hin har **þina** med betydning »denne», denne **þaR** med betydning »disse»), så tör vi efter dette vel sikkert henföre Rökstenen til hedensk tid.

Hvis jeg har ret i det, rigtignok meget indirecte, forhold, som jeg har formodet mellem den gruppe, hvortil Helnæs-stenen hörer, og den, hvortil Rök-stenen hörer, så passer også dette til den for Rök-stenen givne tidsbestemmelse, ti Helnæs-stenen, der tilhörer en ikke så lidet oprindeligere typus, har Wimmer og jeg sat til omkring 800 eller förste halvdel af 9de århundred, og man tör vel formode, at det gamle i Götaland holdt sig lidt længer.

De mange kunstlerier, som på Rök-stenen vise sig i brugen af runeskrift, anvendelsen af flere arter af chiffreskrift eller lönskrift giver ikke nogen synderlig veiledning med hensyn til tidsbestemmelsen. Vistnok forud-

sætte slige kunstlerier en langvarig og hyppig brug af runeskriften; men at de tidlig var kjendte, sér man navnlig af den omstændighed, at et håndskrift i St. Gallen (nr. 270), som henföres til 9de eller 10de århundred og som rimelig er skrevet efter engelsk original, giver underretning om forskjellige arter af chiffreskrift, ved hvilke den engelske runerække lægges til grund, deriblandt en slags kvistruner, som kaldes *hahalruna* (Stephens runic monum. s. 239; W. Grimm über deutsche runen s. 110 f.). Også andre håndskrifter omtale disse kvistruner, således et vaticansk håndskrift fra slutningen af 10de århundred, hvilket kalder dem *hagalrune* (Germania XVI, 256). Det er vistnok rimeligt, at runeristeren selv har hittet på enkelte af de kunstlerier som er anvendte i de på Rökstenen forekommende forskjellige arter af chiffreskrift; men det synes neppe tvilsomt, at han i det væsentlige også her har sluttet sig til en vidt udbredt, skjönt ikke af alle kjendt og på mindestene ifölge disses bestemmelse sjælden anvendt skik. At lönskrift, der angav hver rune ved tegn, som viste, til hvilken gruppe den hörte og hvilken plads den indtog i vedkommende gruppe, brugtes i England, det sér man ikke blot af det nys nævnte håndskrift i St. Gallen, men også af en indskrift på en sten ved Hackness i Yorkshire (Stephens 467). Den begynder med oldengelske runer, har derpå kvistruner og endelig nederst ordet *ora* (bed!) i latinske uncialer; den er derfor vistnok en gravskrift. Indskrifterne på flere mindestene i Södermanland (f. eks. Bautil 767, 819) begynde med sædvanlige runer och slutte med kvistruner, som hidtil ikke er læste. Med en art chiffreskrift, som ikke forekommer på Rök-stenen og som i håndskriftet nr. 270 i St Gallen og i andre håndskrifter kaldes is-runer, har runemesteren Erik på Rotbrunnastenen i Upland (Bautil 646) skrevet sit navn. Rökstenen giver således ikke det eneste eksempel på an-

vendelse af lönskrift i en minde-indskrift. Andre runeindskrifter, i hvilke lönskrift er anvendt, er mere at betragte som övelser i en ledig stund, der skal vise runeristerens færdighed. Således de to forhen nævnte indskrifter fra Maeshowe på Orknöerne, der er læste af Stephens; den ene af disse er ristet af den »runekyndigste mand vesten for havet», således som runeristeren i sædvanlige runer betegner sig selv.

Den forkortede skrivemåde, at **r** over linjen i **ualraubar** *a* l. 4 betegner **ar** og **þ** over linjen i **haruaþs** *d* l. 7 sandsynlig betegner **aþ**, kunde vistnok först opstå, efterat runeskriften længe havde været i brug; men jeg vover ikke deri at söge et bestemtere tidsmærke. Heller ikke skilletegnenes form synes at give os nogen sikker veiledning ved tidsbestemmelsen.

Hidtil er kun de sprogeiendommeligheder i indskriften sammenstillede, som frembyde overensstemmelse med beslægtede indskrifter. Jeg skal nu söge at karakterisere Rök-indskriftens sprog i det hele. Det springer da straks i öinene, at mange sprogformer bære et så gammelt præg, at de synes at pege tilbage til en tid, der ligger forud for den, hvilken alle eller ialfald de allerfleste med den kortere rækkes runer skrevne indskrifter tilhöre.

ąnart, tualf, tualfta, faikiąn give os former, som engang må have været brugte i Nordisk, men af hvilke vi ellers ikke har spor. Andre sprogformer, som ligeledes vise en höi ælde, har sidestykker i enkelte andre med den kortere rækkes runer skrevne indskrifter, navnlig sådanne, som höre til samme gruppe som Rök-indskriften: Forskjellen mellem **b** (f. eks. **ualraubaʀ**) og **f** (f. eks. **ulfaʀ**) i indlyd og udlyd. **ąn** ved siden af **ą** for forholdsordet *á*. Accusativformen **sunu** i ental. **karuʀ**. Endelsen **ą** d. e. nasalt *a* i infinitiv. Måské **mąþʀ** med nasalt

a. Fremdeles kan nævnes som gamle former: **sakum** d. e. *sagum* for det sædvanlige *sægjum*; **tuaiR tikiR** i samme betydning som *tiughu*; **umisum** med bevaret *i*; **ai** altid; nominativformen **niþR**; **hraiþkutum** med bevaret *h*. Sidestykker i flere indskrifter har præsens **is** d. e. *es*; enstavelses-formerne **aft** og **fur**, med hvilke **ub** kan sammenstilles.

Tilsyneladende ældgamle former er **fiakura**, **fiakurum**, om hvilke jeg dog har sögt at vise, at de er mindre oprindelige end de ellers kjendte former *fióra* (*fiura*), *fiórum*, og at de aldrig har været almindelige. I forbindelse hermed kan nævnes, at formen **satint** (præt. conj.), der ligeledes som fuldstændigere end den ellers kjendte let kunde tages for ældgammel, aldrig kan have været hört i det levende sprog, men må antages at udtrykke udtalen *sātin*.

Flere af de ovennævnte former synes, efter et skjön at dömme, ikke at kunne have været brugelige i det dagligdags sprog senere end i 9de århundred eller vel endog dettes begyndelse. I underlig modsætning til disse ældgamle former stå andre, der, hvis min opfatning af dem er rigtig, må være forholdsvis unge. Dog tör jeg ikke være tryg for, at jo enkelte af disse ved en afvigende tolkning kan forsvinde. **airnaR** *d* l. 8 gjengiver efter min formodning udtalen *Ærnar* (= oldn. *Arnar*); i denne form vil vi altså, hvis jeg her ikke er på vildspor[1]), have en vokalsvækkelse, som ikke synes at harmonere med de för nævnte sprogformer og som man först skulde vente i forholdsvis sen tid. **tua** synes (jfr rettelser) på to steder brugt som nom. pl. fem. og er yngre form end *tvár*. *e* l. 3 forekommer **un** d. e. *unn* som accusativform i ental, men den ældre form er *unni*. Med lönskrift er skrevet **knuą** *e* l. 2, ikke **knuią** d. e. *knýja*, ligeså **fluą** *f*, ikke **fluią**. **miR** *a* l. 8 synes at være d. s. s.

[1]) Hvis navnet **airnaR** derimod står i forbindelse med adjectivet *ern* stærk, dygtig, så röber formen i ingen henseende senere tid.

oldn. *meirr*, og skrivemåden synes at forudsætte en udtale uden tvelyd. Samme ord forekommer sikkert som andet led i **fiarumiʀ** *a* l. 6—7 = oldn. *firrmeirr*. Også förste led **fiar** har en mindre oprindelig vokal end oldn. *firr* (af en grundform *ferrir*, *fersis*). Det samme gjælder efter min mening **skialti** *c* d. e. *skialdi* ligeoverfor det sædvanlige oldn. *skildi*. Også kan nævnes **þritaunta** *d* l. 3 »trettende», hvor **au** synes at udtrykke lyden *o*, der her er en mindre oprindelig vokal. **sitiʀ**, der stemmer overens med den sædvanlige gammelsvenske form, er, da verbet böies stærkt, vistnok mindre oprindeligt end den almindelige oldn. form *sitr*, skjönt Latinen har *sedēre*.

Disse yngre sprogformer synes at vise, at hine andre, til hvilke de stå i mere eller mindre påtagelig modsætning, er brugte her i indskriften ikke fordi denne er indhuggen i så ældgammel tid, men ved efterligning af det ældgamle eller ved en traditionel bevarelse af dette, som har været knyttet til en særegen stilart af minde-indskrifter eller til en vis skole (om jeg så tör udtrykke mig) af runeristere[1]). Når den mand, der forfattede indskriften på Rök-stenen, vilde benytte rigtig gammeldags sprogformer, der ikke tilhörte det sprog, han selv talte, så var det naturligt, at han en enkelt gang, som ved **satint**, greb feil, ligesom den antikiserende tendens i Forsa-indskriften synes at have fremkaldt to former (**aikui** og **staþui**), som neppe nogensinde har været hörte i det levende sprog og som stå i skjærende modsætning til andre sene former i samme indskrift (**ufak**, **kilan**, **anunr**, **þita**, **aku** d. e. *águ* = oldn. *eigu*, **sik** i dativs forhold[2]).

---

[1]) Lignende dömmer Wimmer (navneordenes böjning s. 75 anm. 1): »denne sten indeholder både i tegn og former en mærkelig blanding af gammelt og nyt sammen med ting, der hverken synes at være det ene eller det andet».

[2]) I de stavlöse Helsinge-indskrifter findes ligeledes måske ældre og nyere sprogeiendommeligheder om hverandre.

Heller ikke kunde han undgå ved siden af de ældgamle former i Rök-indskriften at optage fra sin egen tids sprog enkelte meget yngre former; efter disse sidste, og ikke efter hine gamle, må man da söge at bestemme indskriftens tid. Vi tvinges efter mit skjön til at gå ned til midten eller slutningen af 10de århundred, for hvilken tidsbestemmelse andre grunde tidligere er anförte. På den anden side vover jeg ikke at sætte indskriften til en synderlig senere tid.

Runeristeren har også brugt mange ord og vendinger, der ikke kan antages at have hört hjemme i hans samtids levende folkesprog. Disse har han vistnok tildels bibeholdt fra ældre rune-indskrifter; men navnlig synes hans forbillede eller kilde at have været de heroiske kvæder, af hvilke sikkerlig en mængde hörtes i folkemunde i Östergötland på den tid, da Rök-indskriften blev indhuggen. Og det er ikke blot på de steder, hvor indskriftens ord er ordnede i verslinjer, at dens udtryk er valgte i lighed med de oldsvenske skaldes sprog. Jeg skal her sammenstille de mest fremtrædende eiendommeligheder med hensyn til ordforrådet.

þiaurikʀ, d. e. konge, er som appellativ ikke bevaret i det norsk-islandske skaldesprog, ligesom substantivet *ríkr* i Nordisk overhoved som appellativ kun har holdt sig i afledninger. **þurmuþʀ**, d. e. dristig, forekommer heller ikke ellers, men i det norröne skaldesprog finde vi talrige ensartede adjektiver, hvis sidste led er *móðr*. Hunkjönsordet **ualraub** eller *valrauf*, d. e. bytte som tages fra en falden fiende, er i Nordisk ellers ikke kjendt, uden, som det synes, fra et eneste vers, der tillægges Brage gamle. Et par udtryk for kongen, hövdingen har Rök-indskriften tilfælles med norröne digte: **stiliʀ** — oldn. *stillir*; *skati*. Ligeså gjenfindes **marika** gen. pl. i det oldn. poetiske *mæringr* en gavmild mand, **flutna** gen. pl. i *flotnar* sökrigere, mænd. — Fölgende ord og udtryk, som

enten overhoved eller i den her anvendte betydning er ubrugelige i middelalderens svenske bogsprog, tilhöre ligeledes Nordmændenes og Islændingernes gamle digtning samt tildels deres tidligste prosa: **faþi runaʀ** skrev (eller lod skrive) runer; **faikią̹n** af *feigr* i betydning »död»; **miʀ** = oldn. *meirr* i betydning »derpå»; **ub** = oldn. *uf, of* som udfyldende partikel; **nimr** = oldn. *nemr* med infinitiv som omskrivende verbum; ligeså **knati** = oldn. *knátti* med infinitiv; **tuaiʀ tikiʀ** med fölgende nomen i samme casus. Et gammelt præg har fremdeles sætningsforbindelsen med **suaþ**; **uaim** (for **huaim**) brugt adjektivisk; **þaʀ** med betydning »disse»; **muk-**, hvis jeg har tolket det rigtig, = isl. *mög-* af *mögr* sön; mindre afgjort **altum** dat. pl. i betydning »flokke»; **fatlaþʀ**.

Ordstillingen synes på flere steder, hvor ordene ikke danne verslinjer, at kunne kaldes poetisk: **uą̹ki ą̹n** d. e. *vangi á* og **siulunt i**, hvis jeg rigtig forbinder disse ord. Det samme synes at gjælde for fölgende steder, hvis ordstilling dog har enkelte sidestykker i den ældste islandske prosa (i den stockholmske homiliebog): **tuaiʀ tikiʀ kunukaʀ suaþ ą̹ likia** = oldn. *tveir tigir konungar svát á liggia*, hvor **suaþ** ikke står i spidsen af den underordnede sætning; **uaim si burin niþʀ trą̹ki** = oldn. *hveim sé borinn niðr drengi;* **huar histʀ si kunaʀ** = oldn. *hvar hestr sé Gunnar.*

Deri tör man overhoved kanské sé Rök-indskriftens störste betydning, at den om det oldsvenske (ti det synes unödvendigt her at bruge det snævrere udtryk: götiske) skaldesprog samt om de mythiske og heroiske sagn, til hvilke dette skaldesprogs udtryk knyttede sig, giver en fyldigere forestilling end noget andet mindesmærke. Vi få et bestemt indtryk af, at dette sprog, disse udtryk og disse sagn, som blev benyttede af de svenske skalde, i det hele og i de fleste enkeltheder har været det samme som eller nær overensstemmende med

hvad vi forlængst har kjendt fra norsk-islandske olddigte[1]).

Et poetisk udtryk for at seile er **knuą un**, ligesom *knýja unnir* forekommer i norröne digte. **ruþi** har jeg tolket som sökongenavnet *Róði*, formodentlig her brugt som appellativisk betegnelse for en vikingehövding. Ligesom de af Islændinger optegnede sagn kalde Sjæland *Selund* og for samme tid kjende *Reiðgotar* som nordisk folkenavn, således finde vi her **siulunt** og **hraiþkutum**.

Ulven kaldes her, hvis min tolkning er rigtig, **histʀ kunaʀ**, Gunns hest. Vi tör af dette udtryk slutte, at *Gunnr* eller *Guðr* også hos Svenskerne var navn på en valkyrje og at også de kjendte forestillinger om overmenneskelige kvinder, som red på ulve; jeg har påvist, at ulven i norrön skaldskab undertiden betegnes som valkyrjens hest. Vi sé fremdeles, at også svenske skalde har skildret et blodigt slag ved at fremhæve, at troldkvindens eller valkyrjens grå hest fandt rigeligt foder at mætte sig med på stridsvangen. Endelig har jeg fremhævet, at det samme billede efter skaldenes manér er fastholdt i de forskjellige sætningsled (*hestr, etu, vangi*).

Videre slutninger tör man mulig drage af det for »hest» brugte ord **kuta** (dativ), hvori vi gjenkjende oldn. *goti*. Om dette ord, som aldrig bruges i prosa, kan jeg ikke tiltræde Lottners mening i Kuhns zeitschr. für vergleich. sprachforsch. V, 154 (jfr. Hofmann Blekinger inschriften s. 135), at *goti* skulde betegne hingsten som den, der »udgyder» sæden, og at betegnelsen »hingst»

[1]) Navnlig Svend Grundtvig har i sit skrift om Nordens gamle litteratur fremhævet, at overmåde mange svenske samt endel danske runeindskrifter vidne om, at ikke alene alle nordiske folk brugte det samme folkelige versemål (*kviðuháttr*) med korte stavrimede verslinjer, af hvilke i regelen 4 par, således som på Rök-stenen, dannede en strophe, men at også det folkelige poetiske udtryk over hele Norden i oldtiden var væsentlig det samme.

skulde være overfört på stridbare mænd. Heller ikke kan jeg, uagtet *goti* hest i sin oprindelse falder sammen med entalsformen af folkenavnet *Gotar*, tro, at skaldene kaldte en hest *goti*, fordi Goterne i almindelighed havde de bedste heste; ti den norröne digtning synes tydelig at pege hen på en anden betydningsudvikling. Gjukungen Gunnar, der kaldtes Goternes konge[1]), havde nemlig en hest *Goti*[2]), der ved dette navn var betegnet som en gotisk hest. Og fordi nu dette navn var vel kjendt fra den heroiske digtning, blev det af skaldene overfört til at tjene som betegnelse for enhver hest, ligesom navnet på Odens ganger *Sleipnir*, på Sigurd Fåvnesbanes *Grani*, Hognes *Hölkvir*, Atles *Glaumr* o. s. v. Ligeså betegner *Skiöldungr* og *Buðlungr* egentlig hövdinger af bestemte i sagnet navnkundige ætter, men skaldene bruge dem i mere almindelig betydning: konge, hövding. En sådan appellativisk brug af de anförte navne kunde först opstå, efterat de i sin egentlige særlige betydning gjennem lange tider ofte havde været nævnte i sagn og digt; *Goti* kunde i skaldesproget ikke blive udtryk for enhver hest, förend digtningen om Gjukungerne var gammel og vel kjendt hos folket. Hvis min mening om ordets oprindelse er den rette, synes altså ordet **kuta** på Rökstenen (hvilket man ingen grund har til at betragte som lån fra et andet nordisk lands skalde) at forudsætte, at digtningen om Gjukungerne allerede længe för den tid, på hvilken Rök-stenen blev reist, var kjendt i Sverige; og man tör kanské endog tænke sig, at den der gjennem en længere udvikling, efterat ældre kvæder om samme æmne var trængte tilbage, havde skudt frem i en digtform, der i mange hoveddrag var ensartet (men

[1]) Se f. eks. *Grímildr gotnesk kona* Guðr. II, 17.

[2]) *Gunnarr reið Gota* heder det i Völsungasaga cap. 27 tydelig efter et gammelt kvæde og i Kálfsvisa (Snorra Edda I, 484; Sæmundar Edda i min udgave s. 334).

naturligvis ikke i alle enkeltheder overensstemmende) med den, vi kjende fra Sæmundar Edda. Disse slutninger tör ikke synes for dristige, da de af Carl Säve i Södermanland opdagede Sigurds-ristninger, der sandsynlig er fra omkring midten af 11te århundred, give et uigjendriveligt bevis for, at Svenskerne ved begyndelsen af kristentiden fortalte nogle af hovedpunkterne i sagnet om Sigurd Fåvnesbane fuldkommen overensstemmende med Nordmændene og Islændingerne.

Når vi i sætningen *hvar hestr sé Gunnar etu vítt vangi á* på Rök-stenen finde en kunstig poetisk omskrivning brugt og de övrige sætningsled valgte derefter, så bliver det ikke længer så påfaldende på Karlevi-stenen på Öland at læse en strophe, der har samme slags *kenningar* og samme versemål som de islandske og norske *drápur;* Rök-indskriften indeholder tildels forudsætningerne for Karlevi-indskriften. Det i denne brugte versemål kan, efter hvad vi ved, ikke nogensinde have været almindeligt i Sverige og Danmark; men på den anden side har man ikke ret til at betegne den kunstige skaldedigtning som ganske fremmed for Svear, Göter og Daner og til at erklære Karlevi-indskriftens strophe for at være digtet af en norsk viking. Dette sidste er så meget mere usandsynligt som indskriften for *m* har ᛘ, der hidtil ikke med denne betydning er fundet i en eneste norsk indskrift, og som den afdöde, over hvem stenen er reist, siges at have hersket over land i Danmark; også synes **kr̨antari** d. e. *grandari* (med *nd*) at være en unorsk form[1].

[1] Derimod kan jeg ikke med Thorsen runemindesmærker s. 132 og Svend Grundtvig om Nordens gamle litteratur s. 105 anm. 1 holde den i Flatöbogen I, s. 213 anförte strophe, som tillægges Sven Tjugeskjæg, for et fuldgyldigt vidnesbyrd om, at den kunstige skaldedigtning har været övet af Daner.

Det er i det foregående påvist, at Rök-stenens indskrift i mange måder afviger fra de sædvanlige minde-indskrifter, der med simple ord, skrevne på tydelig og letforståelig måde, nævne den döde og hans gjærning i livet. Hin har derimod et fantastisk præg. Dette træder stærkt frem allerede i de valgte skrifttegn. Slutningen af indskriften er affattet i forskjellige arter chiffreskrift, der skal vanskeliggjöre læsningen og vise runeristerens kunst. Og de runer af den længere række, der som en ramme omslutte indskriften på den brede bagside, må for den slægt, der så Rök-stenen reist, have stået som tegn uden egentlig mening, kun ubestemt og hemmelighedsfuldt dragende tanken til længst henfarne tider. Den nævnte forskjel fra de sædvanlige minde-indskrifter med sit jævne, ligefremme udtryk fandt vi fremdeles i Rök-indskriftens sprogform (og tildels retskrivning), ligesom i dens ord og vendinger, der i det hele kunde betegnes som lånte fra den heroiske digtnings sprog. Men allermest viser Rök-indskriftens fantastiske karakter sig i det, som den meddeler, og i den fremstilling, hvori dette meddeles.

Indskriftens hovedindhold er Våmods bedrifter i hans sidste kamp, men fremstillingen er ikke den nögterne fortællers, derimod skaldens. Og disse bedrifter selv synes mig uimodsigelig at tilhöre digtningen, ikke den historiske virkelighed. Våmod tog 12 gange valrov fra (d. e. fældede 12 gange) to mænd samtidig. Og videre: Han vovede sig ind iblandt fienderne og fandt da omringet af 9 flokke sin död; jeg minder om, at tallene 9 og 12 spille en stor rolle i folkesagn og folkedigt. Og endelig: I samme kamp faldt 20 konger, af disse 20 var 5 og 5 brödre, alle brödre havde samme navn, og de 20 kongers 4 fædre var igjen brödre. Kan nogen tage dette for virkeligt? Det fantastiske i fremstillingen viser sig også deri, at fortællingen fra det 2det punkt springer over til det 12te.

Hvorledes skal nu hele dette forhold opfattes? Kan det tænkes, at en fader kunde tro at hædre sin sön ved på hans mindesten at fortælle hvad der påtagelig var usandt? Kunde hans frænder og granner tåle at læse på mindestenen om begivenheder, som de måtte vide aldrig havde tildraget sig? Jeg har vanskeligt for at forestille mig dette. Her gjælder væsentlig det samme som når Snorre siger: *engi mundi þat þora at segja . . þau verk . .*, *er allir þeir er heyrði vissi, at hégómi væri ok skrök, . . . þat væri þá háð en eigi lof.*

På den anden side må det fremhæves, at indskriften er vidlöftigere end indskriften på nogen anden sten og at den er udfört med stor omhu; at mindesmærket må have været kostbart og kun kan forudsættes at have været reist af en mægtig og anseet mand. Derfor kan det visselig ikke være uden mening og hensigt, ikke skyldes et vildt indfald. En sikker forklaring véd jeg ikke at give, men jeg vover ialfald at nævne fölgende formodning. Kan det ikke tænkes, at en hövding, som levede i Östergötland engang i 10de århundred og som udledede sin herkomst fra (eller på anden måde stod i forbindelse med) en i sagnet og digtningen berömt oldtidskonge ved navn Våmod, over denne har reist stenen på Rök? Når islandske skalde i middelalderen forfattede kvæder, hvilke de udgav for at være digtede af gamle sagnhelte, som Ragnar Lodbrok, hans hustru og sönner, så kunde vel også en svensk hövding ved oldtidens slutning lade opföre et mindesmærke over en sagnkonge, hvilket han udgav for at være reist af dennes fader. Denne formodning turde mulig stöttes derved, at de på stenen forekommende mandsnavne, om end enkelte af dem også i senere tid er brugelige i Sverige, dog i det hele synes at pege tilbage til en tid, der ligger forud for det 10de århundred[1]). Man mærke således navnet

[1]) Dog har vi jo kun et yderst ufuldstændigt kjendskab til hin tids

på den döde *Vámóðr*, på hans fader *Varinn* og farfader *Vilinn;* fremdeles *Valki*(?), *Rugulfr*, *Háisl*, *Hærvaðr*(?).

De forhold, i hvilke Våmod i indskriften er stillet, vil da efter den nævnte formodning ikke tilhöre den tid, på hvilken stenen er reist, (midten eller slutningen af 10de århundred?), men en langt fjærnere tid. Helten kaldes folkekonge (**þiaurikR**), uden at vi kan sige noget bestemtere om denne kongemagts betydning udad (i forhold til Sveakongen) eller indad. Hans folk kaldes Reidgoter, og han siges at herske over Reidhavets strand. Dette synes, som för nævnt, at antyde, at man ved oldtidens slutning i Sverige tænkte sig Reidgoterne også som Götalands befolkning i en tidligere periode, der da vel falder indenfor den tid, som vi efter de jordfundne sager kalde den ældre jærnalder. Sagnet og digtningen har sagtens nævnt Reidgoterne som Våmods folk, og af sagnet er mulig også de ham tillagte heltegjærninger tagne.

Det betegnes ikke tydelig, hvor og mod hvem den strid stod, i hvilken Våmod faldt; men intet antyder, at det har været en strid mellem Göter og Svear. Han synes at have kjæmpet mod 20 konger eller vikingehövdinger, som i flere år havde holdt til i Sjæland.

Når runeristeren på stenen også har indhugget runer af den længere række, der ikke var en på hans egen tid brugelig skrift, tör dette efter det foregående mulig opfattes så, at man ansâ disse tegn for den for Våmods tid eiendommelige skrift. Det er da naturligt, at man også har benyttet sig af en rigtig gammeldags sprogform, som den hörtes i de heroiske digte.

Hvis disse formodninger om Rök-stenen er rigtige, må det jo indrömmes, at indskriften som sprogmindesmærke får et noget betinget værd. Sproget er nemlig ikke i det hele det, som var almindeligt på den tid, da

---

navne. Også de stavlöse Helsinge-indskrifter fra kristelig tid indeholde mange mandsnavne med et ældgammelt præg.

stenen blev reist; mellem ældgamle former har enkelte gange en yngre tids eiendommeligheder sneget sig ind, og endelig synes en enkelt form (**satint**) tildels at skyldes vilkårligt påfund. Men de allerfleste ord og former vidne dog selv tilstrækkelig om sin ælde og ægthed, og i det hele tör vi i indskriften med tryghed finde en uforfalsket kilde til kundskab om det ældste svenske sprog, som er bevaret fra en tid, da den længere rækkes runer ikke mere var almindelig skrift. Det bör fremhæves, at dette ældgamle sprog ingensteds, såvidt jeg kan sé, viser blanding af elementer af forskjellig herkomst, et svensk og et götisk eller et nordgermansk og et sydgermansk. Det tör f. eks. sikkert antages, at et ord som **þiaurikʀ** tidligere også har været brugt i Nordisk, da der i navne og afledninger jo er spor af dette *ríkr* konge.

Jeg har påpeget mange eiendommeligheder ved Rökindskriften, som ikke udelukkende tilhöre denne, men gjenfindes i en gruppe af svenske rune-indskrifter. Også i endel andet har den vistnok havt sine sidestykker og forudsætninger; således, formoder jeg, med hensyn til det fantastiske præg, hvori efterligning af det ældgamle kommer tilsyne. I denne henseende kan trods al forskjel indskrifterne på Björketorp- og Stentofte-stenene i Bleking sammenlignes; det er foran nævnt, at de også frembyde enkelte andre lighedspunkter med Rök-indskriften. Jeg har sögt at vise (i. tidskr. for philol. og pædag. 7de og 8de årgang), og jeg fastholder i det væsentlige den mening, at Björketorp-stenens indskrift er affattet i det sprog, som taltes ved hedendommens slutning og kristentidens begyndelse, men at retskrivningen i flere henseender har efterlignet den ældre jærnalders indskrifter, ligesom skrifttegnene ikke er de på rune-

risterens tid almindelige, men den ældre jærnalders runer. Rök-stenen og Björketorp-stenen har altså det tilfælles, at den ældre jærnalders runer på begge er indhugne i en tid, da den kortere rækkes runer var den sædvanlige skrift; men Björketorp-stenen er deri forskjellig, at på den udelukkende den længere rækkes runer er anvendte, og det således, at de danne virkelige ord. Begge indskrifters indhold har et fantastisk præg[1]), medens deri for övrigt ingen overensstemmelse finder sted. Ordene og vendingerne i Björketorp-indskriften er efter min mening ligesom i Rök-indskriften tildels tagne fra det poetiske sprog, uagtet ordene ikke slutte sig sammen i verslinjer.

Stentofte-stenens indskrift, der ligeledes helt igjennem er skreven med den ældre jærnalders runer, synes at have overfört fra Björketorp-stenen endel ord, som er sammenstillede uden mening. Den övrige del af Stentofte-indskriften, som udtrykker en virkelig mening, er affattet i et sprog, som er en blanding af former fra aldeles forskjellige tider, dels fra den ældre jærnalder, dels fra oldtidens slutning, og som da tydelig er efterligning i sen tid af det sprog, som læstes på mindestene fra en længst forgangen alder. Ikke blot heri er, trods al forskjel, overensstemmelse med Rök-indskriften, men Stentofte-indskriftens begyndelse »For ni sönner, for ni gjæster Hådulv . . . [og] Herjulv [reiste dette mindesmærke]» synes ligesåvel fantastisk som Rök-indskriften, ligesålidt at udtrykke en historisk virkelighed. Også Stentofte-indskriftens ord og udtryk synes tildels at höre hjemme i skaldesproget.

---

[1]) Björketorp-stenens indskrift kan efter min tolkning oversættes således: »Forbandelse. Den som ödelægger dette, ham mon döden ramme. Her ristede jeg Hadd mållös i dunkle tegn arg trolddoms ramme runer; jeg frygter de nordiske hædersruner». At navnet på den, over hvem stenen er reist, har været nævnt på en anden med Björketorp-stenen sammenhörende nu tabt sten, er muligt, men ubevisligt.

De to nævnte blekingske stene, af hvilke jeg holder Björketorp-stenen for den ældste, synes at kunne være omtrent samtidige med Rök-stenen[1]). Jeg formoder altså, at vi ved de tre nævnte runestene har eksempler på en ensartet manér, der ved oldtidens slutning i Sverige tildels gjorde sig gjældende med hensyn til minde-indskrifter. Denne manér trådte frem i efterligning af det ældgamle og i fantastiske eiendommeligheder, der endog kunde gå så vidt, at den hele indskrift var grundet på digt, ikke på historisk virkelighed. Overensstemmelsen med de blekingske stene tyder, ligesom flere för nævnte momenter, hen på, at Rök-stenens forudsætninger ikke er at söge i Svearnes hovedland.

Rettelser og tillæg.

Side 9, linje 3 f. n. En nu tabt og i afskrifterne tildels forvansket indskrift fra Skåne (Lilj. 1445, Bautil 1259) har efter min formodning lydt: **aft kunar skalt stantR sa.**

S. 12 l. 13. þAR læs þAR.

S. 16 l. 3. Professor Carl Säve finder samme particip **sagat** i **nu is sal sagat** Dybeck fol. 183 (Lilj. 207).

S. 16 l. 17. **uiR sutum** i Malstad-indskriften betyder, som prof. C. Säve bemærker, ikke »vi satte», men »vi sögte», »vi hentede».

S. 17 l. 7. Prof. Säve forstår **ukmini** som *ungminni*, ungdoms-minde, således at Våmod skulde være död, me-

---

[1]) Jeg har tidligere (tidskr. for philol. VII, 341) henfört Björketorp-stenen til omtrent midten af 11te århundred. To af de tidsmærker, som jeg nævnte, AK = oldn. *ek* og AR = oldn. *er*, må vistnok opgives som grundede på feilagtig tolkning. Jeg opfatter nu FALAHAK som *falk* (d. e. *fal ek*) og UTIAR UELA med tvil som *um tiár véla*. De yngre sprogformer, som blive tilbage, synes efter mit skjön ikke at forbyde henförelse til en noget ældre tid end midten af 11te århundred.

dens faderen endnu var ung, og lang tid, för stenen blev reist. Men synes ikke ordene **sitiʀ nu** o. s. v. at skulle vække forestilling om at indskriften er forfattet straks efter sönnens hauglægning?

S. 19 l. 19. Gustav Storm (Sagnkredsene om Karl den store og Didrik af Bern) forfægter en anden mening om tilblivelsen af visen om Didrik og hans kjæmper.

S. 25 l. 6. I Sjonhem-indskriften skal det efter prof. Säve hede **hielbin**. Säve nævner som niende eksempel **kuþ hulbin** Dybeck fol. 177 (Lilj. 197). Docent Fr. Leffler opfatter **kuþ** i forbindelsen **kuþ hialbin** som flertalsform og levning af hedensk sprogbrug; idet han stötter sig til Ældre Vestgötalags *sua se mær gud hull* og *biþiæ sua sær guþ holl*, hvor han forstår *guþs* om flertalsform. Han mener, at *Kristr* er bleven forbundet med verbets flertalsform efter falsk analogi af *guþ*.

S. 27 l. 2 f. n. Dr. Hans Hildebrand har ved fornyet undersögelse fundet, at Rökstenen har **tua**, ikke **tuaʀ**; *a* l. 4 må da i lighed hermed udfyldes **tua (ua)l-raubar**. Ældre Vestgötal. giptar b. 8 har to gange *tva* og straks derefter én gang *tvar*.

S. 28 l. 22. Docent Leffler mener, at andet *þ* i *þoþoro* er opstået ved sammenstöd af *t* og *h*.

S. 29 l. 9 f. n. Prof. Säve anförer et lignende eksempel fra Dybeck 4to nr. 21 (Lilj. 836), hvor han formoder **is filiþi kuþuis** d. e. **is fil i liþi kuþuis**. Også jeg havde tolket stedet således.

S. 31 l. 12 f. n. Anförselen af **ąnar** fra Lilj. 878 må stryges, ti ordet er der efter prof. Säve indsat af Peringskiöld.

S. 33 l. 17. Også Stephens hos Torin (Westergötlands runeinskrifter nr. 6) læser på Saleby-stenen **miþ altum**, hvilket han dog vistnok med urette oversætter »med de gamle».

S. 34 l. 21. Det reneste Dalmål (i Elfdalen) har efter prof. Säve kun formerne *wunnin*, *wurðin*, *wultin*.

S. 35 l. 16. Om navnet *Hreiðgotar* andensteds mere.

S. 39 l. 3 f. n. De ord, jeg har formodet på Egby-stenen, **munu iki mirki miʀi uirþa**, har efter prof. Säve docent Hj. Kempff 1871 læst på stenen selv; se rettelser til Upplands Fornminnes-förenings tidskrift. Häft. 2.

S. 40 l. 4 f. n. Både prof. Säve og jeg formode, at **ᚭᛁᛏ ait** på Igelstad-stenen er feil for **ᚼᛁᛏ hit**.

S. 41 l. 16. For gotlandsk *jäu*, som jeg havde hentet fra afhandlingen om Gotlandsk i Dansk histor. tidskr. 1843, bör det efter prof. Säve hede *iau*.

S. 41 l. 7 f. n. Dybeck oct. nr. 11 læs: Dybeck 4to nr. 10.

S. 42 l. 13. **þurmuþi** kan indeholde glsvensk *þura*, ligesom oldn. *harpslagi*, *harpsláttr* indeholder *harpa*.

S. 43 l. 16. Præs. **sitr** forekommer i en ölandsk indskrift Lilj. 1307 (Säve).

S. 44 l. 21. Prof. Säve mener, at man Dyb. oct. (rettere 4to) nr. 57 kunde læse **kaurt**.

S. 45 l. 15 f. n. På Saleby-stenen i Vestergötland (Torin nr. 6, Lilj. 1346) har Stephens læst **uf briuti**, hvor **briuti** vel snarere er verbum 3. ps. sg. præs. conj. end substantiv (Stephens's tolkning af de nærmest forud-gående ord er meget usandsynlig). Ved dette sted bliver det sandsynligt, at **ub** i Glimminge-indskriftens **huks ubbriutʀ** (Bautil 1162; Stephens runic monuments 702) og i Skjern-indskriftens **ubbirut** eller **ubbiruti** (Stephens 789) er = oldn. *of*, som P. A. Munch mente, og ikke = oldn. *upp*.

S. 46 l. 22. Med en anmelder i Upsala-Posten for 21 Januar 1874, P. J. L[indal], og med Vigfusson i Oxforder-ordbogen antager jeg at *skati* hövding er samme ord som det i svenske almuesmål forekommende *skate* noget op-eller ud-skydende, trætop, landodde og lign.; jfr. norsk dial. *skat* n. topenden af et træ, *skata* löbe ud i en spids, *skate* m. i Telemarken træstamme uden grene. Samme

rod findes i sanskr. *skand* springe, lat. *scando*, glirsk *scand*, perf. *rosescaind* sprang frem, og i flere sprog.

S. 51 l. 2 f. n. Jeg har tænkt mig muligheden af, at der på Forsa-ringen var ment **ą tarstaþum** og **ąn iurtstaþum**, og at den lille tværstreg på **ᛏ m** var bleven utydelig. Pastor L. C. Wiede antager, at de runeformer, som tegningerne her vise, er de oprindelige på ringen, men læser dog **ą tarstaþum** og **ą hiurtstaþum**. Prof. Säve formoder, at der bör deles **ą niurtstaþui**, af *Niurþr*, jfr. **akuart** Dybeck oct. nr. 55 for **akuarþ**. Men man skulde da snarere vente *Niarþar-*.

S. 52 l. 4. **in** findes ikke i Malstad-indskriften, ti denne har efter prof. Säve **þrim bium** og **a** foran **þrim**.

S. 56 l. 10. Det ældste og reneste Dalmål (i Elfdalen) har efter prof. Säve *trättå*.

S. 57 l. 4. Prof. Säve sammenligner Lilj. 925 (Dybeck 4to nr. 49, Stephens s. 691): **rakna raisti stain þansi at suin buta sit auk sifa auk raknburk at sit faþur. kuþ hilbi at hats. uit iak þet uaʀ suit uestr miþ kuti.** Her er skrevet **t** for *nn* men **n** for *n*. — Docent Leffler mener, at det for forståelsen af **t** i **satint** er af vægt, at **s** i **siulunt** følger efter; jfr. **þintsa** i runeindskrifter for **þinsa**. Denne forklaring lader sig dog ikke anvende på de övrige af mig anförte ensartede eksempler.

S. 64 l. 17. K. A. Hagson forklarer stedsnavnet *Valkebo* härad i Östgötl. af mandsnavnet *Valki*.

S. 66 l. 9 f. n. Prof. Säve formoder nu, at det gotlandske mandsnavn *Roklundur* hörer til gotl. *roka* »vara orolig, göra ofred och buller», jfr. gotl. *rok* eller *rauk*, råka, isl. *hrókr*.

S. 67 l. 2 f. n. Kelterne brugte det med oldn. *gísl*, obses, identiske ord cymr. *gwystl*, corn. *guistel*, breton *gwestl*, irsk *giall* som sidste led i personnavne; se Revue Celtique I, 341.

S. 69 l. 4 f. n. Prof. Säve formoder, at der skal

læses **harupþs** og at dette er istedenfor **har-hrupþs**; han jævnförer dette navn *Hær-hróðr* med oldhöitydske navne *Kisal-hrod, Adal-rod, Siga-rod* o. s. v. Man kan ikke sammenligne det gamle germanske navn *Haruth*, ti dette svarer til oldn. *Hörðr*.

S. 71 l. 11 f. n. Lilj. 1064 har efter prof. Säve **stain þina ftiʀ**. Säve nævner, at den meget unge indskrift (fra om 1468?) på Gotland Lilj. 1912, som nu forlængst er udslettet, skal have havt **btir** for **abtir**.

S. 75 l. 15 f. n. Prof. Säve nævner som muligt, at **an** foran **ua** på Sjörup-stenen skal forståes som *hann*.

S. 77 l. 21. Prof. Säve jævnförer Norrl. *knia* eller *kni* »bemöda sig starkt, streta», jfr. hos Rietz *kni* (*knidde*) tvinga, öfvervinna.

S. 82 l. 6 f. n. For 137 skulde stå 139. Derefter skulde også tallene for de fölgende ord i indskriften rettes. — S. 89 l. 4. **tuaʀ** læs **tua**.

S. 89 l. 12. Efter **karuʀ** er **ą** udeglemt.

S. 89 l. 5 f. n. Mellem **-ʀiþ** og **ftiʀfra** burde have været åbent rum. — S. 90 l. 4 og 3 f. n. *tvár* læs *tvá*.

S. 95 l. 20. ᛟ læs ᛟᛟ. — S. 110 l. 9. Forsa-ringens runeform læs Rök-stenens runeform.

S. 115 l. 31. Ordene »På Malstad-stenen skrives *i* både **in** og **i**» stryges.

S. 116 l. 32. Formen **aft** findes på Leckö-stenen hos Torin nr. 24, hvor Lilj. 1362 har **ift**.

S. 123 l. 4 f. n. Tegnet ᚠ med sideformerne ᚫ og ᚬ for **b** er ikke, som Stephens Runic monuments p. 39 mener, en virkelig *ós*-rune og er ikke opstået af tegnet for *o*, fra hvilket det i én og samme indskrift bestandig adskilles, ligesom det, som Rök-indskriften viser, ikke står på *ós*-runens plads i rækken.

S. 127. Ytringerne her önskede jeg nu, navnlig efter fundet af Vatn-stenen fra Örlandet, forandrede.

Hedniska edsformulär i äldre Vestgötalagen.

Af Leopold Fredrik Leffler.

De edsformulär *(munhaf)*, som förekomma i äldre Vestgötalagen, visa sig vid en strängare granskning af deras språkliga form, ursprungligen hafva haft en i väsentlig mon olika betydelse mot den, som man hittils tillagt dem. Vi skola i det följande framlägga bevisen för detta vårt påstående.

I äldre Vestgötalagen, Af Mandrapi 1, § 2 förekommer edsformeln *Sva se mær gud hull*, strax derefter skrifven *Sva se mær guð hol*, och Af Mandr. 3 pr. alldeles lika som på förra stället samt Af vaþæsarum 4 likaså, dock *holl* för *hull*. I yngre Vestgötalagen återfinnes samma formulär på trenne ställen i Dræpare bolkær (III och VIII) men ej här fullständigt utskrifvet utan förkortadt till *s. s. m. g. h.* Hos Rydqvist (Svenska Språkets Lagar II, 50) anföres detta uttryck såsom exempel under det maskulina *guþ*. Det kan emellertid icke undgå att väcka uppmärksamhet, att *hull* (el. *hol*), så framt *guþ* vore mask., här stode högst ovanligt för *hulder*. Rydqvist har sökt förklara detta (a. st. IV, 345) såsom ett fall af konsonantisk assimilation; han yttrar, efter att hafva anfört flere exempel på assimilation af *ld* till *ll*, »I VGL. I till och med *hull* och *holl* för *hulder*, *holder* nu *huld*». Här skulle således ett, såsom Rydqvist sjelf antyder, ovanligt fall föreligga, då nominativ-märket *r* assimilerats med föregående *ll*. Hos Rydqvist skall man emellertid icke finna något enda härmed

Det i denna afhandling använda stafsättet är redaktionens, icke författarens.

jämförligt fall upptecknadt. Att nominativ-märket eller verbal-ändelsen *r* i fornsvenskan, liksom i fornnorskan, ja oftare i det förra språket, assimilerats med (eller bortfallit efter) ett föregående *enkelt l*, är väl bekant, och härpå anföras ock af Rydqvist flere exempel (a. st. IV, 346), såsom fornsv. *dal* för *dalr*, *stol* för *stolr*, *gal* för *galr*. Men att *ll* assimilerat ett följande *r* i de nämnda fallen är i fornsvenskan lika oerhördt som i fornnorskan. Liksom fornnorskan alltid har *kollr*, *fellr*, *allr*, har ock fornsvenskan, särskildt Vestgötalagen, alltid med bibehållet *r*: *kolder* eller *koller*, *falder*, *alder* (eller *alþer*). Hos Rydqvist finnes ock under substantiven *staller*, *bilder*, *fiælder*, *kolder*, *walder*[1]), *skiolder*, verben *skælla*, *gialda*, *valda*, *falla*, *halda* (bestyrkta presensformer *scieldr*, *giælder* el. *giæller*, *valdær*, *falder*, *halder*), samt adjektiven *milðer*, *vilder* el. *viller*, *sniældær* el. *sniller*, *fulder* el. *fuller*[2]), *skyldær* el. *skyller* intet enda exempel anfördt på former utan nominativ- eller personalmärket -*r*. I fornsvenskan kan visserligen ett böjningsändelsens *r* i gen. och dat. sing. samt gen. plur. falla bort efter *ll*, t. ex. *fulli*, *fullar* för *fullri*, *fullrar*. Men detta kan ej gälla såsom skäl för antagande af samma bortfall i nomin., då det redan i VGL. så väl som i många andra fornsvenska urkunder förekommer äfven efter andra konsonanter än *ll*, såsom *k*, *d*, m. fl. (se Södervall, Hufvudepokerna af Svenska språkets utbildning s. 19), och sålunda visar sig vara icke en af den föregående konsonanten framkallad fonetisk process — såsom assimilationen af enkelt *nr*, *lr*, *sr* i dessa fall i frno. (och till

---

[1]) *val* förekommer i nom. utan *r* i sammansättningen *grundval*, der vi äfven nu ha enkelt *l* (i motsats till frno. *grundvöllr*).

[2]) *full* förekommer i nomin. äfven utan *r* (se ä. VGL., Af Mandr. 14, 1), men det är här, såsom Lyngby har uppvisat (Antiquarisk Tidskrift utg. af Nord. Oldskrift-Selskab., årgång. 1858—60, sid. 269), ett helt annat ord än *fulder*, nämligen det frno. *fúll* (för *fúl-r*).

en del äfven i fsve.) eller bortkastandet af *r* efter *n* eller *s* med föregående konsonant i frsve. (Södervall, a. st.) och i sista fallet redan tidigt i frno. (Wimmer, Oldnordisk Formlære s. 52) måste anses vara — utan helt enkelt en begynnelse till upplösning af det äldre fornskicket i kasusböjningen, något som icke i fornsvenskans första period får utsträckas till adjektivens nominativmärke. (Se Södervall a. st. sid. 18 jämförd med sid. 61—62).

Då sålunda *hull (holl)*, såsom vi nu anse oss hafva ådagalagt, icke kan i det ifrågavarande edsformuläret fattas såsom nom. sing. mask., återstår ingen annan möjlighet än att fatta det som nom. plur. neutr. *Guþ* måste således äfven stå i nom. plur. neutr., som det i gamla tider var, då det betecknade de hedna gudarna (jfr i Gotlands Historia *troþu a haiþin guþ*).

En bekräftelse på riktigheten af denna uppfattning vinner man, om man undersöker, huru det ifrågavarande edsformuläret lyder i yngre fornsvenska urkunder. I de öfriga landskapslagarne hafva vi icke funnit det, men i Magnus Erikssons Landslag återfinnes det i Þingmala Balk. I och lyder så: *sua se mik guþ hulder*. Likaså finnes det i Magnus Erikssons Stadslag, Konungxbalken I, § 1, der det lyder: *Swa se mik gudh huldher*. Här finna vi alltså den nyare konstruktionen med *gudh* och *hulder* som nom. sing. mask. Man har, synes det, icke längre förstått det gamla konstruktionssättet och ombildat formeln, så att den skulle passa för den nya betydelse, som man inlade i den, hvilken fordrade att *guþ* skulle vara mask.

På likartadt sätt förhåller det sig nu med ännu ett edsformulär i vårt gamla språk. I äldre Vestgötalagen, Af Mandrapi, 1, § 3 heter det: *Biþia sva sær guþ hull*, samma balk 3, § 1: *Biðia sua sær gud holl*, Af særæ malum bolkar 1: *byþia sva sær gud hol*. På 17 stäl-

len till i äldre Västgötalagen hafva vi funnit denna formel, hvaraf 14[1]) hafva formen *holl*, 1[2]) *hol* och 1[3]) *hull*[4]), i allt med de tre föregående 19 ställen, der en form af adjektivet *hulder* (*holder*) förekommer, som endast kan vara nom. sing. fem. eller nom. eller ack. plur. neutr. Efter *biþia* skulle vi här vänta ackusativ och derför ock formen *hollan*, om *guþ*, såsom Schlyter i Glossariet till Vestgötalagen anger, endast vore maskul. sing. i denna lag; men då *guþ*, såsom vi af det föregående funnit, äfven förekommer, och just i ett annat edsformulär, såsom neutr. plur., passar formen *holl*, som då ock blir ack. plur. neutr., förträffligt härtill. Mot denna förklaring skulle nu kunna invändas, att redan i äldre Västgötalagen exempel finnes derpå, att adjektivet bortkastar ändelsen, när det vid verb, som förenas med två ackusativer, står såsom en närmare bestämning till predikatet, så *dömæ hanæ ugill*, Bardaghæ balken 8 (exemplet anfördt af Södervall, a. st. s. 19). Detta exempel står emellertid, så vidt vi kunnat finna, alldeles enstaka och strider mot öfriga ställen i denna lag, der adjektivet förekommer såsom predikatsackusativ, t. ex. *latæ dömæ han fridlösæn*, Bardbalk. 1, § 2; *dömæ ugildæn han*, Af Mandr. 1, § 3, 8 (3 ggr), 9, þiuuæ bollkær 3 pr.; *sic trolekæn særiæ*, Retlosæ bolkær 1; *lösæn latæ (þiuf)*, þiuuæ b. 5, § 1; *kallær han forfallalösan*, Kirkiu b. 14, § 3[5]). Alla dessa fall med regelbunden konstruktion synas nu tala för, att man, då så är möjligt, också bör

---

[1]) Kirkiu Bolkær 12, § 2; Giptar bolker 9, § 5, 6. 7; Retlosæ bolkær 5 pr., 3 pr., 2 ggr, 9 pr.; Jordþær bolkær 2, § 1, 2, 7 pr., 15 pr., § 1: samt þiuuæ bollkær 17.

[2]) Retlosæ bolkær 9 pr.

[3]) Giptar bolker 7.

[4]) Till det 17:de (20:de) stället komma vi längre fram.

[5]) Jämför ock *kallar han sannæn at væræ* Af Mandr. 3, § 2; *vittnæ han sannan þiuf væræ*, þiuuæ b. 3 pr.

uppfatta det 19 gånger återkommande *biþia sva guþ holl (hull, hol)* som fullkomligt regelbundet, d. v. s. med det predikativa adjektivet stående i ack. plur. neutr. och följaktligen äfven *guþ* i ack. plur. neutr. Det må för öfrigt anmärkas, att exemplet *dömæ hanæ ugill* är ej fullt analogt med det ifrågavarande fallet, ty den feminina ändelsen *-a* kunde lättare falla bort än den maskulina *-an*, hvilket också öfverensstämmer med det historiska förloppet i svenskan under tredje perioden af dess utveckling, då, enligt Södervall a. st. s. 89, »femininets ändelse *-a* (i ack. sing.), hvilken för öfrigt mindre användes, försvinner långt tidigare», än den mask. *-an*, som »förekommer ända in i 18:de årh.» — Ville man i det ifrågavarande exemplet söka förklara *ugill* som nom. sing. genom någon stark ellips, passar denna förklaring dock icke på — — *guþ holl*, då, såsom vi ofvan visat, *holl* i nom. sing. mask. måste på Vestgötalagens språk heta *holder*.

Kunde man nu visa, att i yngre fornsvenska urkunder edsformuläret *biþia sva guþ holl* vore, på samma sätt som vi ofvan visat vara förhållandet med formeln *sva se mær guþ holl*, ändradt i öfverensstämmelse med en nyare åskådning, som fordrade ett maskulint *guþ*, vunnes härigenom fullständig bekräftelse på den uppfattning, vi i det föregående sökt göra gällande. Vi skola nu visa, att så verkligen är förhållandet. Men först hafva vi att anföra det 20:de exemplet på denna formel ur slutet af äldre Vestgötalagen, det näst sista i denna skrift. Det lyder så: *biþi sva sær guþ hollæn* þ i u u æ b o l l k æ r 14. På detta enda ställe i äldre Vestgötalagen finna vi således adjektivet i ack. sing. mask., hvadan *guþ* således här fattats som sing. mask. Att likväl denna konstruktion, som kommit in i slutet af äldre Västgötalagen och strider mot 19 andra ställen, är nyare, tro vi skola framgå af det följande.

I yngre Vestgötalagen förekommer ifrågavarande edsformulär på mångfaldiga ställen, ehuru i dennas äldsta handskrift alltid angifvet endast med förkortningen *b. s. s. g. h.* 22[1]) sådana ställen hafva vi antecknat. Af dessa kan man icke bestämdt veta, huru formeln i Vestgötalagens yngre språk har lydt, ty af det två gånger utskrifna *bithia sik sua guth hollan*, Kirkyubalker III och XXV, får man icke draga några slutsatser rörande lydelsen af de öfriga ställena, enär Kyrko-balken är hämtad från en yngre handskrift — det ofvan anförda exemplet har ju ock *th* för *þ* — än det öfriga af yngre Vestgötalagen. Man finner emellertid häraf, att den yngre handskriften har den form, som vi velat göra gällande som den yngre. Det samma är nu förhållandet i åtskilliga andra yngre handskrifter, i hvilka formeln är fullständigt utskrifven. Så har codex *L*, som enligt Schlyter är skrifven omkring år 1470, i Kirkyu balker III: *hwll*, men XXIX: *bedhy sik swa gudh hullan* (Schlyter, VGL. s. 83, not 47 och s. 91, not 15). I K. b. XV har så väl denna kodex som kodex *K*, enligt Schlyter skrifven i förra hälften af 15:de århundradet: *bithi sik sua gud hollan* (Schlyter s. 87, not 23). I de »anteckningar af okänd författare», hvilka Schlyter utgifvit tillsamman med Vestgötalagarne, återfinna vi slutligen tvänne gånger ifrågavarande edsformulär, men — märkligt nog och för riktigheten af vår uppfattning vittnande — här affattadt i samma form, som det hade i äldre Vestgötalagen, nämligen så lydande: *biði swa sær guð hol*, IV, 18, § 2, 13. Dessa anteckningar äro näm-

[1]) Kirkyubalker XV, XXIX; Af vaþæ sarum bolkær XII; Dræpare bolkær III, XIX; giptæ bolker XIIII, XVI; Retlosæ bolker XVII, XX; þiufua bolker XI, XLVIII, LII; iorþæ balkær II, III, XV, XXXIIII, XXXVI; additam. 11 pr., § 6, 9; 12 § 1 (2 ggr). Stundom är *biþi sik* utskrifvet och blott *g. h.* (en gång *h. g.*) förkortadt. 2 ggr är *h* uteglömdt, hvilket Schlyter anmärker.

ligen betydligt äldre än de nyss nämda handskrifterna; de äro enligt Schlyter skrifna omkring år 1325.

Af de öfriga landskapslagarne hafva Östgöta- och Skånelagarne i stället för detta edsformulärs *guþ hull* (eller *hollan*): *guþ hialpa*, hvaremot det i Södermannalagen återfinnes under följande form: (om konungen) *biðiande sik sua guð hullan baðe til sial ok lijf*, Additam. 1, § 3; vidare (om lagmannen): *biðiande sik ok allum almoghanum sua guð hullan*, Additam. § 5. I de öfriga landskapslagarne hafva vi ej funnit detta edsformulär, men i Magnus Erikssons Landslag fins det på fyra ställen och der lyder det: *sua biþer iak mik guþ hullan*, Kunungxbalken V, § 8 och, likasom i Söderm.-L., VI, § 5; *biþia sik sua guþ hullan*, Eghnobalken XII och Þiuuabalken XIX, i flere handskr. här *hialpa*[1]) i st. f. *hullan*. I alla dessa yngre skrifter finner man alltså, som man kunde vänta, den yngre formen.

Ett ytterligare talande bevis för, att *hullan*, såsom vi här påyrkat, är den yngre och *holl* den äldre konstruktionen, skola vi till slut anföra. På alla de 11 yngre ställen, der vi funnit *hullan* eller *hollan*, stå ock, på nyare vis, ackusativformerna *sik* och *mik* i st. f. de äldre dativformerna *sær* och *mær*, hvilka senare deremot återfinnas på alla de 19 ställen i äldre Västgötalagen, som hafva *holl*[2]) samt på de ställen i »anteckningar af okänd författare», som hade *holl*. Ett undantag härifrån gör blott det enda ställe i äldre Västgötalagen, som har *hollæn;* här står nämligen *sær*.

Den iakttagelse, vi här gjort rörande användningen af *mik* och *mær*, slår äfven in på det första edsformuläret, som vi ofvan sid. 145, 147 anfört. Den af oss så-

---

[1]) Magnus Erikssons Stadslag har ock i Konungxbalken 1, § 1: *Swa bidhir iak mik gudh til hielpa*.

[2]) För fullständighetens skull må anmärkas, att i Jordþær bolkær 2 § 1 *sær* är öfverhoppadt, men i § 2 utsatt.

som äldre uppvisade konstruktionen med *holl* åtföljes alltid af *mær*, den yngre *hulder* af *mik* (se exemplen sid. 4 samt 7—8).

Det är visserligen sant, att denna förändring af *mær*, *sær* till *mik*, *sik* kräfves af det yngre språket för öfrigt i de skrifter, i hvilka dessa senare former förekomma, men just denna omständighet, att edsformulärens språkliga form i detta fall moderniserats, talar ju för vårt antagande att man äfven i *huldær* och *hollan* har att se yngre former, samt afgjordt emot att man i dessa sistnämnda, befintliga i yngre skrifter och stående tillsamman med andra yngre språkformer, skulle hafva att se de äldre, men deremot i de uti äldre skrifter och tillsamman med andra äldre språkformer stående *holl*, *hull* de yngre afstympade formerna.

Vi erinra slutligen om ett tredje edsformulär, som förekommer i äldre Vestgötalagen en gång och, så vidt vi känna, blott denna enda gång i svenskt fornspråk, nämligen det bekanta: *guþ hylla at sær ok at græmia*, Af Mandrapi 1, § 2. Af likheten i åskådning och till en del äfven i uttryck (*hylla—hull*) med de förra formulären draga vi den slutsatsen, att denna edsformel är lika gammal som de båda andra ofvan afhandlade, hvaraf är sannolikt, att *guþ* äfven här är att fatta som neutr. plur.

Den bevisning, vi nu framlagt, synes oss afgörande tala derför, att *guþ* i äldre Vestgötalagens edsformulär är neutr. plur. Det har varit nödvändigt att vara något omständlig, att noggrant väga skälen för och emot, då det gält att bevisa detta hittils äfven af våra främste forskare förbisedda förhållande.

Vi gå nu att tillse, hvad denna användning af *guþ* såsom neutr. plur. i de ifrågavarande edsformulären innebär. Vi ha redan erinrat om, att detta ord användes i denna form, då det betecknade de hedna gudarne. Da det i det gamla språket, fornnorskan såväl som forn-

svenskan, användes om de kristnes Gud, är det deremot alltid mask. sing. Häremot skulle nu ordets användning i de ifrågavarande edsformulären strida, så framt de kristnes Gud verkligen här åberopades. Men den tolkning, som hittils gifvits af dessa ställen, hvarigenom denna betydelse inlagts i dem (»Så vare mig Gud huld» och »bedja så sig Gud huld»), grundar sig, såsom vi ofvan visat, på ett missförstånd af den språkliga formen. Och då nu ordet *guþ* visar sig här hafva den samma form, som eljest användes om de hedna gudarne, synes det vara all anledning att antaga, att det äfven här afser dessa, att sålunda dessa edsformulär förskrifva sig från heden tid och heden tro samt att de här, liksom så många andra rättssedvänjor, bibehållits in i den kristna tiden, men med tillämpning på den kristne Guden; hvilket också småningom på sätt, vi ofvan uppvisat, föranledt en omändring af den språkliga formen.

Oaktadt inga andra exempel härpå finnas i fornskrifter, vore det emellertid väl icke alldeles omöjligt, att *guþ* kunnat till en början begagnas i neutr. plur. äfven om den kristne Guden, om det fornnorska *goð*, n. pl., såsom Vigfusson förmodar (Oxford-ordboken s. 207 under art. *goð*), icke syftade på »a plurality of gods», utan »as the Hebrew אלהים, to the majesty and mystery of the Godhead», i hvilken händelse det ju mycket lämpligt kunde begagnas i plur. om den kristne Guden. Men mot denna tolkning af det hedniska *goð* strida bestämdt sådana ställen som Völuspås:

þá géngu regin öll
á rökstóla,
ginnheilög goð,

och strax nedan *goðin öll*, v. 23 (Bugges upplaga), samt v. 26, der *þórr* säges ej hafva med de andra gudarna gått *á rökstóla:*

þórr einr þar vá
þrunginn móði
hann sjaldan sitr o. s. v.

Att *goð* derför i hednisk tid betydt *gudar, gudamakter* liksom *regin, rögn, bönd, höþ*, synes säkert. Det passar då ej om den kristne Guden.

Med de ifrågavarande edsformulärens hedniska ursprung stämma äfven uttrycken *holl* och *græmia* om *guþ*. Det förra ordet begagnas om hedniska gudamakter i äldre Eddan, t. ex. *holl regin* (Lokasenna 4), *hollar vættir* (Oddrunargrátr 9), och det senare återfinna vi äfven i Eddan i uttrycket: *grempu eigi goð at þér* (af Brage yttradt till Loke, då han utfor i smädelser mot åsarne, Lokasenna 12), ehuru väl båda dessa ord senare äfven begagnas om den kristne Guden (se Oxfordordboken under *gremja* och *hollr*), hvilken användning såsom vi finna, har hedniska anor.

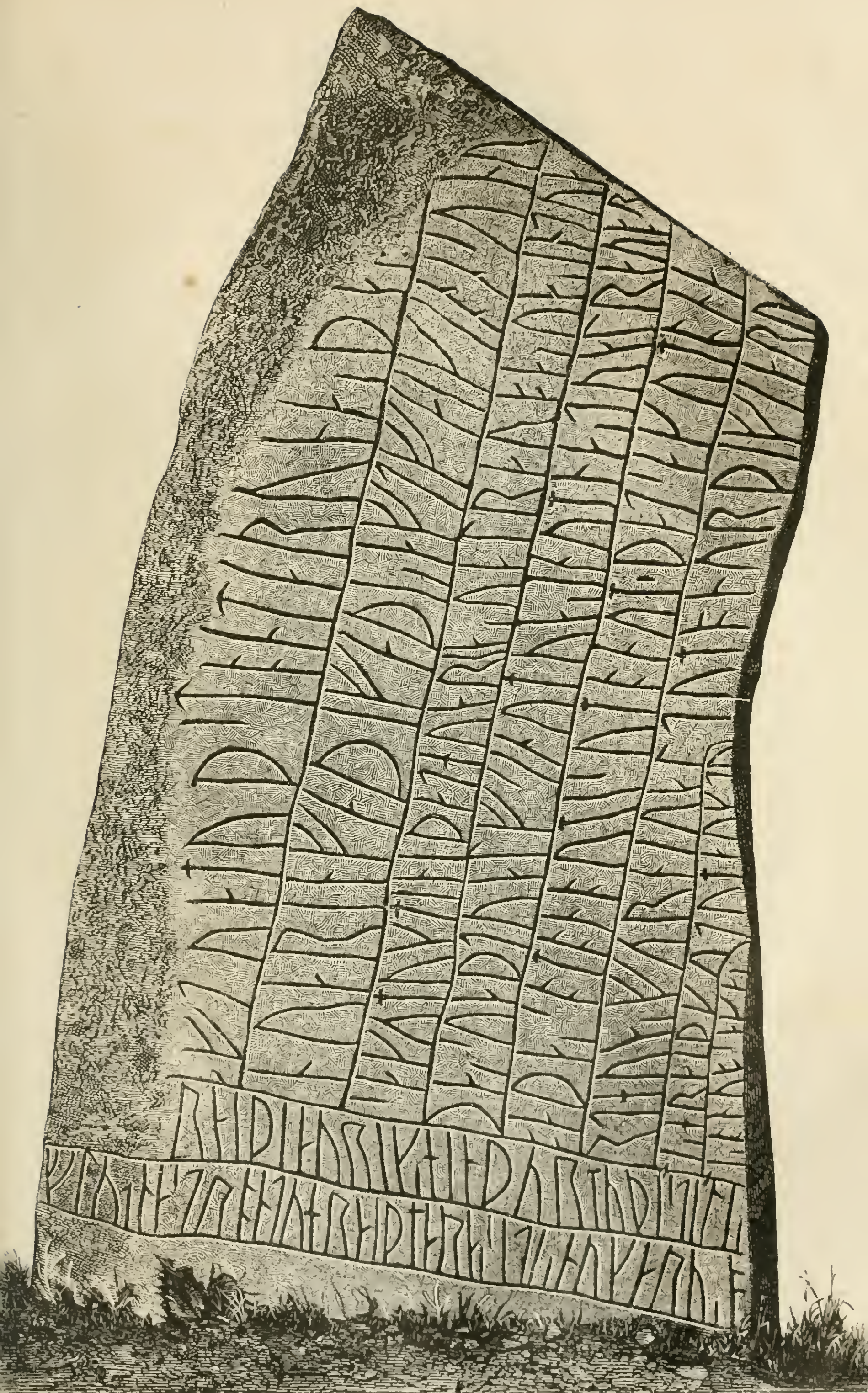
Det må vidare märkas, att *græmia guþ*, såsom vi förut påpekat, blott en enda gång förekommer i fornsvenskan, hvilket äfven talar för att det här är ett gammalt hedniskt uttryck som lefde qvar med svagt lif.

Af det föregående finna vi alltså, att Vestgötalagens edsformulär innehålla en önskan, att de hedniska gudamakterna måtte vara edens afgifvare hulda. Detta förhållande saknar icke sin kulturhistoriska betydelse såsom visande, hurusom hedniska tänkesätt och former bibehöllo sig långt in i kristen tid. Det ger oss äfven en inblick i rättegångssättet under den rent hedna tiden, det visar oss, hvilken utomordentlig vigt den hedniske nordbon lade vid eden, då icke en viss gud, utan samtliga gudamakter vid den samma åberopades. Och bibehållandet af detta hedniska edsformulär i oförändrad lydelse i äldre Vestgötalagen ger oss anledning att förmoda, att denna vördnadsvärda urkund lika väl bibehållit många andra hedniska rättssedvänjor.

Efterskrift.

Sedan ofvanstående var affattadt och färdigt att afsändas, har förf. hos Cleasby-Vigfusson under artikeln *gramr* funnit följande uppgift: »*Gramr, wrath,* esp. of the gods, in the heathen oath formula, sé mér goð holl ef ek satt segi, gröm ef ek lýg, whence the Christian, Guð sé mér hollr ef ek satt segi, gramr ef ek lýg, N. G. L. ii. 397, 398.» Den senare formeln förekommer flerstädes i de norska lagarne, så på det första af de nu nämda ställena ordagrannare återgifven: *Guð se mer hollr af ek satt sæghi gramr ef ek lygr*, och på s. 398 flere gånger under formen *sua se mer guð hollr sem ek sat* (el. *satt*) *segi* (el. *segir*) *gramr ef ek lygr*. Men hvarifrån Cleasby-Vigfusson fått edsformulärets hedniska lydelse eller uppgiften om ett dylikt hedniskt edsformulärs tillvara, veta vi icke. Finnes det någonstädes i den isländska litteraturen, är det ju ett afgörande bevis — så vida flere bevis behöfvas — för riktigheten af vår ofvan framstälda åsigt om Vestgötalagens motsvarande edsformulärs hedniska ursprung. Af de nordiska lagarne är denna sistnämda den enda, som har bibehållit denna edsformels äldsta form med *guþ* i neutr. plur. Ty liksom de norska lagarne har ock Grågåsen sing.: *se guþ hollr þeim er heldr griðom. en gramr þeim er grið rýfr* (I, 114, s. 205 i Finsens edition). I de danska lagarne hafva vi icke funnit detta formulär (Jyske Lov har *svâ hjalpæ hanom guth* II, 4 och *hjalpæ mik svâ guth ok then helghæ bok* II, 43). För öfrigt kan här anmärkas, att i Grågåsen förekommer *goð* såsom neutr. sing. i uttrycket *þeim se goð gramt* (II, 112, s. 192 hos Finsen), samt att en handskrift af de norska lagarne har på flere ställen *gramt* i st. f. *gramr* i de ofvan anförda edsformulären.

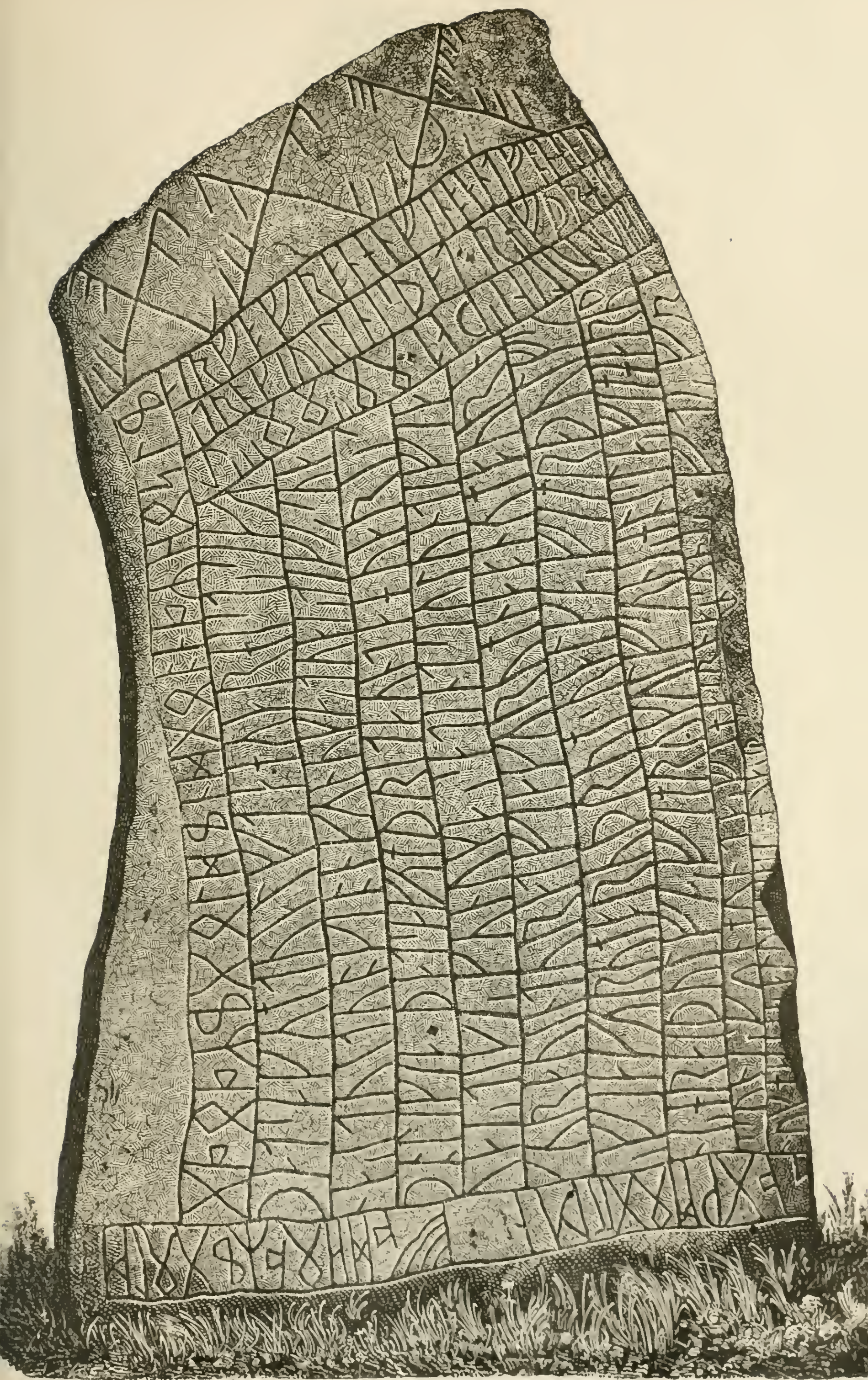
Med hvad vi ofvan yttrat om uttrycket *græmia guþ*, såsom antagligen af hedniskt ursprung kunna jämföras sådana i isländsk poesi förekommande uttryck som *gramr er yðr Óðinn, mér skyli Freyr gramr, Dönum váru goð gröm.* (Se Cleasby-Vigfusson under *gramr*).

Rökstenen. Första sidan.

Rökstenen. Andra sidan.

Rökstenen. Tredje sidan.

Rökstenen. Fjerde sidan.

Om Rök-stenen.

Af professor George Stephens.

Med stor glädje har jag läst min lärde vän prof. S. Bugges lärorika afhandling om denna sten. Den är ett välkommet bidrag till dess läsning, och, som vi alle väntade, hedrar sin skarpsinnige författare. I vissa delar har han, efter min mening, utan tvifvel träffat det rätta. Han har dessutom på ett utmärkt sätt lyckats finna nyckeln till de hemliga runorna — de flesta af dem, och hela frågan har vunnit mycket under hans behandling.

Men detta märkliga monument är mycket svårt att förstå. Språket är så gammaldags (som jag tror ännu, från det 9:de århundradet), flera af runorna äro ovanliga, orden äro icke afdelade af stenhuggaren, och till svårigheten af indelningen kommer svårigheten att afgöra när och hvar en bokstaf skall fördubblas (läsas två gånger, fast huggen endast en gång). Tillika är skriftens allmänna innehåll i mycket olika alla andra sten-grafminnen, och vi sakna upplysande paralleler från annat håll.

Härutaf kommer fördelen af att flere runologer försöka detta monuments behandling. Till sist skola vi väl i det närmaste kunna beherrska den märkeliga inskriften. Men vi må icke glömma att vi känna mycket litet till de förhistoriska tiderna i Sverige, att många för oss så dunkla uttryck kunna vara namn på folk eller fylkeland eller half-mytiska half-poetiska omskrifningar (känningar), och att tidens alfabet (9:de årh.) kunde icke

skilja i skrift **g** och **k**, **d** och **t**, **b** och **p** etc. som i det äldsta (forn-nordiska) och i det yngsta (»stungna» skandinaviska) futhork. Ett exempel härpå är ordet **tikir**, som jag på ett ställe tror vara = **tíkir**, *hundar*, men på ett annat = **tigir**, *tio-tal.*

Då 11 år äro förflutna sedan mitt första försök att läsa denna ristning, och det har vist sig att den af mig begagnade kopian af runorna var på flera ställen felaktig, och då nya runfynd hafva sedan skett och hela runstudiet har tagit ett stort steg framåt, vågar jag ännu en gång taga itu med Rök-stenen. Jag begynner med att kasta min gamla öfversättning på elden, erkänner strax att **ᚼ** är **h** (icke **e**), men fasthåller att **ᚬ** må läsas som alltid, **o**, icke **ą**. Hvad **ą** betyder, vet jag icke. Om **æ**, hvarföre icke trycka det som **æ**? Men vi hafva ingen rättighet att gifva nya teoretiska valörer till runbokstäfver, mera än till latinska eller grekiska. Liksom prof. Bugge, följer jag fotografiens text, utan ändring.

Jag har, som jag tror, läst alla de skandinaviska kryptrunorna. Men på samma gång har jag tagit de många runristningarna i en något olika ordning än förut.

Härigenom visa sig runorna som följer:

a) Framsidan, 8 stående linier:

aftuamuþstontaruńaʀþaʀ :·
inuarinfaþifaþiʀaftfaikionsunu
sakumukminiþathuariaʀualraubaʀuaʀintuaʀ
þaʀsuaþtualfsinumuaʀinumnaʀtualraubʳ
baþaʀsomonoumisumonum · þatsakumona
rthuaʀfurniualtumonurþif iaru
miʀhraiþkutumauktu
miʀonubsakaʀ

b) Framsidan, 2 liggande linier:

raiþiaurikrhinþurmuþistilir
flutnastrontuhraiþmararsitirnukaruro

c) Framsidan, kanten:

kutasinumskialtiubfatlaþrskatimarika

d) Baksidan, kanten, chifferskrift. Först läst af prof. Bugge. Se hans s. 82, och p. 236 i mina Old-Northern Runic Monuments:

ruþinimrfluoi

e) Baksidan, toppskriften, i chiffer. Först läst af prof. Bugge:

sakumukminiuaimsiburiniþ

f) Baksidan, toppskriften 2, slutet af perioden. Icke i chiffer:

rtrokiuilinisþat.

g) Baksidan, resten af toppskriften, i chiffer. Som de stå, äro runorna (**rhfþrh : is**) meningslösa. Bugge har användt sin nyckel (klass 1, **bmlr**, kl. 2, **hniast**, kl. 3, **fuþork**), och, genom att taga runan näst efter den som är inhuggen, får han

knuokat

som han anser förträffligt. Men detta kan jag icke erkänna. Jag tager klasserna i deras vanliga ordning (**fuþork**, **hnias**, **tbmlr**) och dernäst (hvad som i gamla dagar var lika så vanligt som motsatsen) nedskrifver den bokstaf som är näst före den inhuggna (**a** i st. f. **b**, **b** i st. f. **c**, **c** i st. f. **d**, etc.). Detta gifver oss:

okruokna

h) Baksidan. Toppskrift 3, ända till punkten (der de 8 forn-nordiske stafvarne begynna):

iaiunuilinisþat.

i) Baksidan. Resten af linien, ramens linie inunder och till venster, allt i hufvudsakligen forn-nordiska runor. Allt detta förmodar jag vara i chiffer eller förkortad skrift, och innehålla någon bön eller grafformel eller klagan den tiden bekant, i sammanhang med hjelten **Uamuþ's** död. Der synes vara en bestämd parallel i

þdhoþ⅄ n͡g goldg
þ o þ⅄ n͡g goldn͡g

På latinska monument ifrån medeltiden ha vi inskrifter lika så långa och lika så oförståeliga (till följe af förkortning etc.), fast vi känna så väl till medeltidens kristliga mytologi, under det att vi ha föga eller inga kunskaper om hela kapitel af våra förfäders tro i hednatiden.

j) Baksidan. Alla de 9 stående linierna med vanliga runor:

þatsakumtualftahuarhistʀsiku
naʀituituokionkunukaʀtuaiʀtikiʀsua
þolikia · þatsakumþritauntahuariʀt
uaiʀtikiʀkunukaʀsatintsiuluntifia
kurauinturatfiakurumnabnumburn
iʀfiakurumbruþrum · ualkaʀfimraþulfsu
niʀhraiþulfaʀfimrukulfsuniʀhoislaʀfimharu[þ]
ssuniʀkunmuntaʀfimairnaʀsuniʀ · ftiʀfra
nukmo(nau)alui(rk)iainhuaʀiþ(a) . . . .

Denna sista linie är skadad, och till en del oläslig. Men jag läser den som ofvan står, strängt följande fotografien (då jag aldrig sett stenen). Bugge läser något annorledes, och tar **ftir fra** sist.

k) Baksidan. Toppen. Qvist-runor, läsas från höger till venster. Först lästa af Bugge. Men jag kan icke följa honom. Han tar sin klassordning (**bml⅄**, **hniast**, **fuþork**) som gifver honom

runimo

som ingen mening gifver. Deremot tager jag den vanligare ordningen här (**tbml**ʎ, **hnias, fuþork**), och får

runibo

l) Baksidan. Toppen. De två vanliga runorna

þr

m) Framsidan. Toppen. De 5 vanliga stafvarne emellan de andra, af Bugge korrekt lästa som

biari

n) Framsidan. Toppen. Qvist-runor. Läsas från höger till venster. Icke lästa af Bugge. Jag tager ännu en gång de vanliga run-grupperna (som under lit. *k*), och tager ännu en gång (som så vanligt) bokstafven näst före den skrifna (som under lit. *g*). Allt är nu klart. Vi få det saknade verbet

huhuan.

Jag tror nu att hela stenen är läst, med undantag endast af de ganska få runor som äro bortbrutna under lit. *j*, och meningen till och med af dessa kan man godt tänka sig. Men tolkningen! Här kunna vi icke vänta allmän enighet. Men jag hoppas att mitt försök skall göra klart ett och annat i den dyrbara inskriften.

På ett par ställen följer jag min vän Bugge nästan helt och hållet. Med C. Säve, dr H. Hildebrand och Bugge läser jag nu **in uarin.** Under lit. *j* tager jag dr Hildebrands och Bugges **tuair tikir** som *tjugo*, men endast på sista stället. Naturligtvis bibehåller jag vissa delar af min första, till en del misslyckade tolkning. Jag ordnar nu inskriften i de naturliga afdelningar, som här ofvan äro angifna.

A. Till hvilken mans minne stenen restes.

aft uamuþ stonta runaʀ þar.

Efter Vamuth stå runor dessa.

aft, en af de många variationer som denna preposition har på monumenten. — **uamuþ**, mansnamn, acc. s., icke förut påträffadt, med rätta tolkadt af Bugge som = **ve-mod, ve-förare**, den svåre emot sine fiender. Vi ha ett forn-engelskt namn **uua**, och tillika **æsc-wa**. — **stonta**, 3 pl. pr. — **runaR**, n. pl. f. — **þaR**, n. pl. f.

B. Af hvem stenen restes.

in varin faþi, faþiR,
aft faikion sunu.

Men Varin reste detta, fadern
efter sin fege (aflidne) son.

i i **in** från sidolinien. — **faþi**, 3 s. p., gjorde, uppreste, svarar till **fæihido** på Einang-stenen, till **fauœþo** på Ruthwell-korset, till **feg**(de) Ainmouth-korset. Står framför **stin** på Jättendal-stenen (Liljegren 1071): **kunburka faþi stin þina**. — **faþiR**, n. s. — **aft**, prep. — **faikion**, acc. s. m. Den af Odin utvalde är *feg*, kan icke undgå sitt öde. Således poetiskt ord för *död*. — **sunu**, acc. s. i gammal form.

C. Hvad fadern säger om sin son.

sakum, uk mini þat:
huar i aR-ual
raubaR uaRin
tuaR, þaR's ua‿aþ
tualf sinum
uaRinum naRt,
ual-raubr
baþ, aR somo,
noumis‿su-monum.
þat sakum onart:
huaR fur niu altum
on‿nurþi-fiaru, miR;

hraiþ-kutum auk tum‿
mir on ubs akar.
raiþ‿þiaurikr,
hin þurmuþi
stilir flutna,
strontu hráiþ-marar.
sitir nu karur‿
rok‿kuta sinum,
skialti ub-fatlaþr,
skati marika.
ru þi nimr fluoi!
sakum, uk mini:
‿i uaimsi burin‿niþr troki;
uilin is þat.
okr uoknai ai un;
uilin is þat.

Sågo - vi, och minns - du det:
Hvar, i långt - förflutna kamp - dagár,
rofvets Varin (= krigets hjelte, = Vamuth)
der han - slogs framåt
med - sine tolf
Variner djerft —
vann - sig, den - ärans höfding,
tvenne seger - byten
från - Noumis sjö - folk.
Det sågo - vi dernäst:
Hvar han - for - fram med - nio krigs - skaror
än - längre, mot Nord - kusten;
ökte - han Hred - Gotarnes makt,
väldig på Ubbs åker (hafvet);
herrskade den - folk - starke
(han den - själ - stolte

båtmännens styrare)
öfver - Hred - Gotarnes strand.
Nu sitter - han, fullt - utrustad,
vid - krigs - häst sin,
skjöld - hans på - axeln,
de - ryktbares ypperste.
Sin - ro, så, tager - han på - sitt - drakskepp!
Sågo - vi, och minns - du:
I - hvilken är - född en - arfving till - denne - krigare;
Vilin är det (= V. heter han).
För - oss - begge må - han alltid blod - färga böljan!
Vilin är det!

I sanning en märklig grafruna. Om jag icke har missförstått det hela, ett slående prof på den fornnordiska klagan. Först, den högtidliga formeln, *Vi sågo, minns du det!* Derefter en 8-liniers stanza i stafrimmad vers. Så för andra gången *Vi sågo*, efterföljdt af en och en half stanza. Tredje gången *Vi sågo*, och 4 verslinier.

Afdeln. 1. Jag öfversätter **sakum**-formeln med *Vi sågo*, derföre att denna tolkning (och ingen annan) gifver enhet och kraft åt faderns utsaga om *Sonens* och *sina egna* bedrifter. Han var ögonvittne till dem begge. Efter Bugge's läsning, är sonens namn icke nämndt i hela den långa grafklagan. Jag tager **raubar uarin** som sonens namn, men tillika som poetiskt uttryckt, en »känning». Och vi måste minnas, att **uarin** är icke allena ett mansnamn, men också ett klass-namn. Konungs- och folknamnet **warin**, **werin**, **warn** var namnkunnigt i de skandogotiska landen 2000 år tillbaka.

sakum, 1 pl. p., icke endast eller egentligen en herremans pluralis i stället för singularis, men en verklig pluralis, — *Jag och mina förnämsta krigare och närmaste slägtingar.* **k**'et (**g**'et, **sagum**) som är bortfallet i den äldsta fornnorskan, behålles vanligen i fornsvenska och forn-

engelska. — **uk**, ock, vanligen **auk**, **ok**, men äfven i många andra former. — **mini**, 2 s. imperat., glöm du icke! — **þat**, acc. s. n. — **huar**, adv. stället hvar, slagfältet der. — **i**, prep. Ordet har i denna ristning intet **n**, men **n**'et är qvar i **on**. Inga lagar gälla för sådana språkets och dialekternas kapriser. — **aʀ - ual**, acc. s. n. *år - val*, tidiga slagtning, ty jag anser att denna första stanza omtalar Vamuth's första större krigsbedrift. Detta compositum har jag icke sett förut. — **raubaʀ**, g. s. f. rofvets. — **uaʀin**, n. s. Hedersnamn ifrån stammen likasom ifrån fadren. **raubar - uarin**, fiende-röfvaren, är derföre en stolt »känning» för *hjelten Vamuth*. — **tuaʀ**, acc. pl. f., två. — **þaʀs** = **þar is** = **þar's**, der som. — **ua**, 3 s. p., han vog, fäktade. — **aþ**, framåt; denna partikel skrifves ofta **aþ** (för **at**), i synnerhet der den har linie-accent. — **tualf**, d. pl., med tolf. — **sinum**, d. pl. m., *sine*. Meningen blir här förträfflig. Men taga vi den som *gånger*, få vi 12 gånger 2 (= 24, just 2 hvar gång) krigsbyten — som är allt för smaklöst. — **uaʀinum**, d. pl. m. af **uarin**, utvalde, stamhjeltar. — **naʀt**, adv. djerft, häftigt. — **ual-raubr**, acc. pl. f., = segervinningar. — **baþ** 3 s. p. bad sig genom att slåss, tog med svärdets mun. — **aʀ**, n. s. bud, tjenare, höfding. — **somo**, g. s. f. ärans, af heder. Ordet har många former i de äldsta tiderna, är både m. och f., och **o** för **u** förekommer ofta. — **noumis**, g. s. I en sådan segersång vänta vi ovilkorligen namnet på segerplatsen. Kanhända hafva vi här *Naums-fjörðr* i *Naumdœla-fylki* i Trondhjems stift, med dess stora öar och många sjöfolk. I min första tolkning delade jag: **on oumis** och gissade på **umi**, nu landet vid *Umeå* i Norrland. Detta är äfven antagligt. Allt hvad jag vill är — namnet på lokalen. — **su-monum**, d. pl. Det fornskandinaviska ordet för *sjö* har många former, en af de vanligaste i run-inskriften är **su**.

Afdeln. 2. **þat**, som förut. — **sakum**, 1 pl. p. — **onart**,

acc. neutr. annat, nästföljande. Eng. **other**, isl. **annarr**, masc. På runstenar ha vi: n. s. m., **anar**, **anþar**, **onar**, **onon**; d. s. n. **aþru**; acc. s. m. **ænæn**, **anan**; n. pl. m. **intrir**; n. pl. n. **anin**; ac. s. n. *(här)* **onart**. — **huaʀ**, som förut. — **fur**, 3 s. p., for, tågade. — **niu**, d. pl. med nio. — **altum**, d. pl., skaror af 80 män, beväpnade afdelningar. Vamuth var således i spetsen för 720 män, eller i alla fall en betydlig truppstyrka. — **on**, emot. — **nurþi-fiaru**, d. s. f., kusten nord på. I gamla composita är slut-**r** både närvarande och icke (t. ex. **nurþ-fiaru** och **nurþr-fiaru**). Jag anser **i** här vara antingen bindvokal eller en försvagning af **r**. Vi vänta här ett ortnamn, och **nurþi-fiaru** ser ut som ett ortnamn. Vi veta intet om stället som mentes. Men dessa för oss allmänna uttryck kunde ha en skarp lokal betydning. Ordet **noruegr** sjelf kan vara generelt nog, men vi veta att det kom att betyda — skarpt nog — *Norge*. — **miʀ**, adv, **mera**, framåt. — **hraiþ-kutum**, d. pl., till Hred-Gotarne, som jag tror ännu, de konfedererade folklanden Öster- och Vestergötland. Stenen står i Östergötland. — **auk**, 3 s. p. han ökte, utvidgade. Om min tolkning är rätt, är detta en egendomlig form. Som **raubar** är bredt för **robar** och **þiaurikr** för **þio[þ]rikr**, m. m., så är **auk** bredt för **ok**, ännu mera kompakt, från den reduplicerade **ai-auk**, än isl. **iók**. Men i så fall är det den länge sökte gammalsvenska p. t. af **auka(n)**. Se Rydqvist, Sv. Spr. Lagar, I, 170. — **tum**, acc. s. m. *dom*, magt, glans, Odins eller svärdets bestämmelse. Denna mening, så allmän i fornengelska, har visst varit bekant i Skandinavien. Vi ha ännu spår i isl. *heiðinn dámr*, ett hedniskt land, hedendom, gen. *heiðins dóms*, etc. — **miʀ**, n. s. m., ljus, klar, namnkunnig. — **on**, på, som förut. — **ubs**, g. s. m. — **akaʀ**, acc. s. m. **ubs-akar**, sjökongen Ubbs kampåker, plöjd af hans krigshästar (skepp), en känning i den gamla stylen. **ubbi** (ett bekant namn) betyder den förskräcklige. Jag kan icke uppvisa detta

uttryck för *hafvet*, *oceanen*, annorstädes, men vi ha en hel svärm af sådana benämningar för *sjö*. Många till hälften skapades af stafrimmets behof. — **raiþ**, 3 s. p. *réd*, styrde. Nu komma vi till fast mark, ty här kan jag som oftast följa Bugge. — **þiaurikR**, n. s. m., folkmäktig. — **hin**, n. s. m. best. art. — **þurmuþi**, n. s. m. själstolt, utan skräck. — **stiliR**, n. s. m., herskare, prins. — **flutna**, g. pl. m., af sjöfolket. — **strontu**, d. s. f. **raiþ strontu**, styrde strandlandet. — **hraiþ-maraR**, g. s. m., af Hred-Gotarnes haf. Troligen på Östergötlands kust vid Östersjön. — **sitiR**, 3 s. pr. Icke allena *sitter* men af gammalt äfven omfattande meningen *att bida*, *vistas*. — **nu**, adv. — **karuR**, n. s. m., utrustad, med sina vapen och smycken och krukor etc. på eller nära sig. — **Rok‿kuta**, d. s. m., vid (icke på) hans krigshäst. Slut-**r**'et i **karuR** är icke en del af roten. I stället för att hugga **Rr**, tager runsmeden **R** två gånger. Bugge's **itu‿uit** (**u** först som vokal och sedan **w** el. **v**) är mycket våldsammare. Jag anser **rok-kuta sinum** som mycket mera poetiskt än **o kuta sinum**. **rok-kuta** är **rog-guta**, kamp-häst. Hästen **goti** var namnkunnig som tillhörande Gunnar Gjukung, som gifte sig med Brynhild, hulpen af den verldsberömde Sigurd Fafnesbane. Sedan en krigshäst i allmänhet. Men detta visar oss att denna sago-cyclus var vidt bekant i Sverige i det 9:de århundradet, 100 år före de tvenne runstenarne med Sigurds saga på som prof. C. Säve har utgifvit. — **sinum**, d. s. m. — **skialti**, d. s. m. med sin sköld. — **ub-fatlaþR**, n. s. m., fästad öfver sin axel. Vi finna figurer af sköldar så burna på Bayeux-tapisseriet och på andra ställen. — **skati**, n. s. m., herre, höfding. — **marika**, g. pl., af de yppersta. — **ru**, acc. s. f., sin hvila. — **þi**, abl. s. n., derföre, så. — **nimr**, 3 s. pr. tager han. — **fluoi**, d. s. n., samma ord som isl. **fley**, forneng. *floege*, norsk *fløy* (se Aasen), eng. *fly*, ett lättseglande fartyg. Här, med **i**, dat. neutr., då **i** är på sin plats. Dessa sista

5 linier måla en nordisk sjökonungs grafkammare i 9:de århundradet. Hans krigsskepp är hans dödsbädd, hans krigshäst dödas och lägges nära honom, och den liflöse hjelten halfsitter med sköld på armen, och tager sin sista hvila. Denna formel om *ro i grafven* har jag funnit på många stenar, både med de äldre och de yngre runorna.

Afdeln. 3. **sakum**, 1 pl. p. som förut. — **uk**, och — **mini**, minns du, som förut. — **i**, i, genom. — **uaimsi**, d. s. m., hvilken, med den emphatiska enklitiska ändelsen **-si**, som så ofta i pronomina. Jag har icke förr sett denna ändelse efter pronomen **huar** (som sällan förekommer i rune-inskrifter), men anser **i uaimsi** här som analogt med **i þaim-si (huki)** (i denne grafhög) på Karlevistenen. **uaimsi** för **huaimsi**, som **uit-uoki** för **huit-uo**(n)**ki** (**hvit-vongi**) längre fram, då **h** ofta tages från eller lägges till i gamla inskrifter. — **burin**, p. p. n. s. m., är boren, född. — **niþʀ**, n. s. m., en son, ett barn. — **troki**, d. s. m., till drängen, den djerfve, höfdingen. Här **troki** för **tronki** = **drongi**, som så ofta. På denna sten ha vi **troki** för **tronki**, **kunukar** två gånger för **kununkar**, och **uoki** för **uonki**. Ordet *dräng* har otaliga former på runstenarne. Vi ha **trok (drong, dring, dreng)** på 2 stenar i Vestergötland, **trök** på 3 stenar (2 i Vestergötland och 1 i N. Jutland), och **truk** på en sten i Skåne, alla i acc. sing. — **uilin**, n. s. mansnamn. — **is**, 3 s. pr., är, **is**, ännu *icke* **ir**, **er**. — **þat**, nom. abs. indecl., *det*, den person jag talar om. — **okʀ**, dat. dual. (forn-engelsk **ung**, m. Goth. **ugk**), till, åt, för oss två. Längesedan utdöd i Sverige. — **uoknai**, 3 s. pr. konj., må han rodna, må han blodfärga. Norsk-isl. **vökna**, att blifva våt. Annars icke förut funnet i någon annan skandinavisk dialekt. Här begagnadt aktivt, som så ofta med sådana ord i gamla dagar, och poetiskt, (med **bloþi** underförstådt), att färga, dränka,

med blod. Blir min läsning gillad, ha vi här den enda 3 s. pr. konj. i hela inskriften, och denna slutar in **-ai** (icke **-e**, som i fht., **-æ** eller **-e**, som i forneng., eller **-a** som i fornsax., eller **-i** som i isl. etc.). Således har den samma antika form som i Wulfilas mæsogot., t. ex. **bairai, ligai.** Hade vi gotiska minnen 500 år äldre än Wulfila, kunde vi se om den tiden fanns ännu ett **t** (**d**), som i sanskrit *(bhár-ê-t)*, Zend och Latin *(fer-a-t)*. — **ai**, adv., alltid. — **un**, acc. s. (? f.), våg, bölja. — **uilin is þat**, som förut.

Läsaren har redan märkt att jag uppfattar detta stycke helt annorlunda än Bugge. Icke allena tror jag att det är på vers, men jag anser att hela afsigten är olika. Bugge tror, att meningen är att omnämna **Varins** *fader*; min tanke är, att **Varins** folk skall hugnas med nyheten att den döde sonen (Vamuth) icke är barnlös.

Ett sådant särskildt och »tråkigt» tillägg omförmälande *farfaderns* namn, finnes mig veterligen, på ingen runsten. Skall han nämnas, är det alltid i begynnelsen, på det simplaste sätt.

fastulfr, sun uiulfs, lit hakua stain at . . . . . Granheden, Söderm. Lilj. 977.

osur, stufs sun, raisþi stin þansi auft bruur, sun sin. Stenalt, N. Jutland. Worm. Mon. p. 289.

kunar, sun farulfs, lit kiara . . . . . Hargs å, Uppl. Dyb. fol. 2, 129; Lilj. 439.

þorlaibr, þoriulbs sunr, raist krs þona aiftir ulb, sun sin. Ballaugh, Man. Cumming, pl. 1, fig. 2.

iualfir, sunr þurulfs eins rauþa, risti . . . . . Kirk Michael, Man. Cumming, pl. 4, fig. 13.

Så andre stenar, förutom sådane med **arfi** i meningen *son*.

Varin var en konung eller något dylikt; hans faders namn var bekant, och behöfde icke läggas till så smaklöst och långtrådigt. Men ingen broder eller syster till **Vamuth** omtalas. De deltaga icke med fadern i denna

minnesgärd. Det synes derföre som om **Vamuth** var *den ende sonen* (kanhända det enda barnet) — och han var fallen! Konungen är barnlös, snart skall landet vara kronlöst, ingen bröstarfving, endast utsigter till blodiga ätt-tvister om hvem skall följa **Varin**. Men **Varin** och hans närmaste veta — hvad som var obekant för folket — att **Vamuths** drottning hade födt honom *en son*, kanhända efter hans fall! Denne gosse är nu farfaderns stolthet. Om allt går väl, skall *han* fortsätta **Varins** och **Vamuths** verk. Hred-Gotarnes sol skall icke sjunka! — Och härifrån, i min tanke, uppkommer hela denna notisens jubilerande karakter, det två gånger upprepade *Hurrah:* **uilin is þat.** Detta, annars så smaklöst, blir nu ett af de vackraste känsloutbrott som jag kan minnas på någon grafsten i något land. **Vamuth** *är hädankallad. Jag är gammal och svag. Men* **Vamuths** *unge arfving skall en gång föra Hred-Gotarnes banér ännu längre än vi, och färga Hred-mers vågor i våra fienders blod!*

D. Hvad fadern säger om sig sjelf.

þat sakum tualfta:
huar histR sikunaR
it, uit-uoki on,
kunukaR tuaiR;
tikir [= tikir] **sua þo likia.**
þat sakum þritaunta:
huariR tuaiR tikiR [= tigir] **kunukaR**
satint siulunt i
fiakura uintur,
at fiakurum nabnum,
burniR fiakurum bruþrum:
ualkaR fim, raþulfs‿suniR;
hraiþulfaR fim, rukulfs‿suniR;

hoislaR fim, haru(a)þs sunir;
kunmuntaR fim, airnaR sunir.
ftir [= **iftir**] **fra nuk mo(na u)alui(rk)i;**
ainhuaR i þ(**a**)(? im uik)**i** (fial).

Det sâgo - vi, jag - den - tolfte:
Huar Sigyns Häst (= Ulfven)
åt, Uit - vång på,
konungar två;
som - hundar så ligga de!
Det sâgo - vi, jag - den - trettonde:
hvilka två tio (= tjugo) konungar
mätte - sitta Seland i
fyra vintrar,
med fyra namn,
födde af - fyra bröder:
Valkar fem, Rathulfs söner;
Hraithulfar fem, Rukulfs söner;
Hoislar fem, Haru(a)ths söner;
Gunmundar fem, Airns söner.
Derefter hörde-jag mångfaldige af-desse-mäns bedrifter;
hvarenda - af - dem i denna [*långa - kamp föll*]*!*

Nu tror jag, vi komma till kong **Varins** egna äfventyr, krigsföretag hvari han sjelf deltagit (kanhända i sällskap med sin unge son) i forna tider. Begge dessa händelser inledas med det enkla *Vi sâgo*, och begge äro de i versform, men namnlistan, naturligtvis, endast ett slags högtidlig prosa.

Afdeln. 1. **þat sakum**, som förut. Jag och elfva af mina hirdmän, vi sâgo. — **tualfta**, n. s. Jag den tolfte. — **huar**, som förut. — **histR**, n. s. m. Hästen. (**hingist** = **higist**, **hiist**, är allaredan sjunket till **hist**). — **sikunaR**, g. s. f. af **sigun**, **sigyn**. En hittills icke funnen »känning» för *Ulfven*, af samma slag som så manga andra i forntiden. Sigun,

Sigyn, Signy var den falske Lokes halfdemoniska hustru, och tillhör således hela gruppen af hexaktiga väsen. — **it**, 3 s. p., åt, slet på. — **uit-uoki**, d. s. m. **vit-vång**. Efter min förmodan = **huit-uoki**, *hvit-vång*, likasom **uamsi** för **huamsi**, **h** fallet bort eller lagdt till är vanligt öfverallt. Ett half-**h** kunde godt vara qvar i uttalet, som så ofta i gamla codices och på gamla stenar:

Huar Histr sikunar
it, [H]uit-uoki on.

Här, tror jag, ha vi ortnamnet. **Vang** är gräsfält, fruktbar lågliggande sträckning, och ordet var så allmänt och älskadt af våra skando-gotiska förfäder att Mæso-Gotarne kallade paradiset *Waggs*, och Anglernes ord för paradis var *Neorcsna-wang*. Som så vanligt i Skandinavien, **w** faller bort, och ordet är nu allbekant som *äng*, *eng*, *ing*, mycket ofta som sista led i ett ortnamn. Sådana i Norge äro förträffligt belysta af Martin Arnesen i hans »Etymologisk Undersøgelse om Norske Stedsnavne», Frederikshald, 1865, 8:vo. Alla sådana namn i Sverige hade troligen ännu i 9:de århundradet deras **w** i behåll. Ett modernt *-inge*, *-onge* eller *-ünge* var den tiden i allmänhet **-wang**, **-wong**, etc. Jag vill endast utpeka att icke långt från Östergötland hafva vi tvenne **Hvit-vong**-ställen. Det ena, *Hvitinge*, *Hvetinge* eller *Hvitunge* (nu *Hvittinge)* finns i Öfver-Selö socken, Södermanland; det andra, *Hvitinge* eller *Hvitonge* (nu *Hvittinge)* är i Upland. (Se »Svenska Riks-Archivets Pergaments-bref», del. 3, Stockholm 1872, 8:o, s. 57). — **on**, prep., som förut. Ställningen här, efter ordet som den styr, är ännu ett bevis att vi här ha verslinier. — **kunukaʀ**, n. pl. m., konungar. — **tuaiʀ**, n. pl. m., tvenne. Alla detaljer förbigås. Med äkta, forn-episk korthet se vi endast de tvenne konungarnes lik som åtel för ulfvarne. Förmodligen lågo många simplare lik nära dem. Hred-Gotarne hade gjort ett segrande infall i deras folk-

land. — **tikir**, n. pl. m., eländiga hundar. I svenska bokspråket nu för tiden är *tik* fem., och betyder en hynda, speciclt af sämre ras. Här se vi att i 9:de århundradet var det masc. I verkligheten, säger Rietz i sitt värdefulla Svenskt Dialekt-lexikon, är *tik* fem. hufvudsakligen i Svea-målen, men i Göta-målen masc. Men Östergötland hör till Göta-målens område. Också i danskan är *tiig* masc., och i England har *tike* alltid varit masc. Enligt Aasen, är *tik* numera fem. i Norge. Ordet, synes mig, är här ovilkorligen = *rackare-hundar*. I den gamla Norden var det allmänt att använda hund som skällsord emot en fiende, död eller lefvande. På detta sätt blir ordet här passande som stafrimsord, och vi slippa de förfärliga *20 konungar* som falla *på en gång*! I nästa afdeln. ha vi verkligen 20 konungar, men de falla under flera års bittra fejder. Runorna kunna icke urskilja **k** och **g**, men läsaren skulle strax märka skilnaden emellan **tíkir** och **tigir**. — **sua**, så, nu, som så ofta. — **þo**, n. pl. m., de. Nom. pl. m. af **þe** finnes i ungefär 30 olika former, med och utan slut-**r**. Bland de senare ha vi **þu** på Ledingestenen, Upland (Dyb. fol. 4, n:o 14; C. Säve, Uppl. Fornminnesfören., 2, 1872, p. 54). **þurkir uk suin þu litu risa stin þina iftiʀ** . . . . . Det är ingen stor skilnad i vokalens färg emellan **þu** och **þo**. — **likia**, 3 pl. pr., ligga der de föllo.

Afdeln. 2. **þat sakum**, som förut. — **þritaunta**, jag den 13:de, jag och 12 andre med mig. — **huariʀ**, n. pl. m., hvilka. — **tuaiʀ**, n. pl. m., två. — **tikir**, n. pl. m., tior. — **kunukaʀ**, n. pl. m., konungar. — **satint**, 3 pl. pr. conj., måtte sitta i läger, dvaldes som soldater. Verbet har den gamla **n**-ändelsen med dess skarpa ljud (skrifvet **nt**), om hvilket allt jag har talat vidlyftigt i mitt Runoarbete, ss. 737, 738, 740, 741, 885, 886. Prof. Bugge erkänner nu att jag hade rätt. — **siulunt**, ? acc. s. fem. *Sjælland* i Danmark. Här igen ha vi ortnamnet, men denna gången kunna vi igenkänna stället. — **i**, prep.

efter ordet som den styr, således half-vers. — **fiakura**, ac. pl. m., fyra. En dialektisk **g**-form. — **uintur**, acc. pl. m., vinter, år. — **at**, prep., med. — **fiakurum**, d. m. Se **fiakura**, ofvan. — **nabnum**, d. n. namn. Här må förstås klannamn, hvart barn har dessutom haft ett särskildt binamn. — **burnir**, p. p. n. pl. m., födde. **i** tages från sidolinien. — **fiakurum**, d. m., fyra. — **bruþrum**, d. pl. m. — **ualkaʀ**, n. pl. m., män med namnet **Valk**. — **fim**, n. pl., fem. — **raþulfs**, g. s. m. af Rathulf. **aþ** är en bindruna. Namnet är nu *Ralph*, *Ralf*, o. s. v. i England. — **suniʀ**, n. pl. m., söner. — **hraiþulfar**, n. pl. m., män kallade Hraithulf. — **fim**, n. pl. — **rukulfs**, g. s. m. af Rukulf. — **sunir**, n. pl. — **hoislar**, n. pl. m., män vid namn Ho(g)isl. — **fim**, n. pl. — **haruþs**, g. s. m., **þ** (= **aþ**) skrifven öfver linen, att spara rum. Af Har-wath. — **sunir**, n. pl. — **kunmuntar**, n. pl. m., män af namnet Gudmund. — **fim**, n. pl. — **airnar**, g. s. m. af Airn (Irn, Ern). — **sunir**, n. pl. — **ftir**, derefter, sedan. — **fra**, 1 s. p., jag lärde, hörde, genom att spörja och forska. Rydqvist (Sv. Spr. Lagar I, 151) har icke funnit infin. i svenska, men förmodar *fræga*. Perf. är allmänt som **fra**. I mesogot. (**fraihnan**) är p. t. **frah**. I forneng. (**fricgan**) har jag icke träffat p. t., men att döma af p. p. ge**frugen** var p. t. visst **frag** eller **frah**. I norsk-isl. (**frega**) var det **frág** eller **frá**. Här är **g** allaredan bortfallit. Vi kunde läsa **fraɴ‿ɴuk**, som vore ett sidoverb af samma betydelse, men hittills icke (som jag vet) funnet i Skandinavien. Hittills ha vi alltid 1 pl. i **um**, pluralis, icke som dignitets-märke, men såsom omfattande de närmaste krigarne och ättmännen. Här ha vi **fra** i sing., då handlingen är personlig. Han hade sjelf efterforskat. Flere af hans kamrater kunde, under dessa många år, vara fallne eller bortreste. — **nuk**, acc. pl. n., nog, många, mångfaldiga. Norsk-isl. **gnog** behåller spets-**g**. Sedan går detta **g** öfver till **i**, och så faller det bort. Tyskarne säga ännu *genug*. Af gammalt användes

detta ord både i apposition med substantivet (som här), och med subst. i gen. — **mona**, g. pl. m., af dessa män, konungar och krigsfolk. — **ual-uirki**, acc., pl. n., kampdåd, slag-bedrifter. Detta gamla **uirki** är nästan detsamma som **verk**, men nyttjas specielt att bilda composita (**ill-virki**, **þrek-virki**, etc.). Detta compositum har jag icke sett förr. — **ainhuaʀ**, n. s. m., enhvar. — **i**, prep. — **þa**(? im), d. s. n., det, detta. Detta är troligtvis ordet. Plats finnes endast för ett kort ord och ett kort verb. Stafrims-bokstafven (svarande till **v** i **val-virki**) var troligen **u** (**v**). Jag föreslår **uiki** (**víki**, neutr. dat. af **vík**), krig, slag. Härtill passar godt det **i** som finnes qvar. Det korta verbet var då förmodligen **fia!**, som ofta förekommer på runstenar. Meningen i alla fall är gifven. Enhvar — omkom.

E. Hvad fadern sade till stenhuggaren.

runi boþʀ
biari huhuan.

Dessa - runor bjuder - han
Biar att - hugga.

Sist kommer den vanliga formeln, om hvem som huggit runorne. Som ofta, på vers. — **runi**, acc. pl. f. Som vi ha exempel i hundradevis af denna acc. med **r** **runar**, **runor**, **runir**, så ha vi half-hundrade exempel (förutom flera i fornnordiska runor) på **runa**, **runor**, **runi**, utan **-r**. — **boþʀ**, 3 s. p., bjuder, befaller. Första gång jag har sett detta ord på en runsten i presens. Jag känner endast ett exempel af en sådan formel i presens. Bräckestad-stenen, Uppl. Lilj. 242, Dyb. fol. 231:

kiulin ristiʀ
runo þas.

Jag tror att detta verbum har valts för att få ett passande stafrim till **b** i **biari**, och att presens nyttjas för

att få den fallande stafvelsen **r** = **ir**, som mera musikalisk. **i**-et skrefs icke, i de svåra kryptrunor, att spara plats. Formen förutsätter ett gammalt **buþa**, **boþa**, hellre än den vanliga **biuþa**. — **biari**, d. s. af mansnamnet **biar(a)** (**bir**), likasom **ari**, sidoställt med **birin**, **birn** och **arin**, **arn**. — **huhuan**, inf. med **-an** icke **-a**. Enligt min text, är detta det enda infinitiv, och det slutar med **-an**. Skulle detta ord här förnekas, må alla kryptrun-läsningar förnekas, både hos Bugge och mig, fastän de äro strängt exakta.

Jag har icke kunnat tolka de forn-nordiska kryptrunorna. Vi känna för litet till våra förfäders hedniska traditioner. Om versio vulgata vore förlorad, kunde vi icke veta att **A. M. G. PL. B. I. M.** etc. betydde **Ave Maria, Gratia Plena, Benedicta Inter Mulieres**, etc. och så *ad infinitum*. Men innehållet af hela inskriften synes mig nu klar. Den tillhör det hedniska Sverige i 9:de seklet, och är en fotografisk bild af tiden. Allt är »blod och jern».

Skalden, kanhända kong **Varin** sjelf var ingen vanlig diktare. Några af verserna äro värdiga sjelfva Eddan.

Må denna stolta sten länge stå på Östergötlands slätter, att förtälja om Hred-Gotarne och gamla Sverige i den senare bragdrika jernåldern!

Kassiteriderna och tennet i forntiden.

En geografisk undersökning[1])

af

Hans Hildebrand Hildebrand.

Som i Europas kulturhistoria förekommer en tid då bronsen var den förnämsta metallen d. v. s. den af hvilken man gjorde redskap och vapen, eftersom bronsen under den rena bronsåldern bildades af allenast koppar och tenn, samt då slutligen tennet förekommer i naturen helt sparsamt och på vidt skilda ställen, blir det en fråga af största intresse: hvarifrån fick man under denna aflägsna forntid det tenn man använde? Svaret bör kunna gifva ganska intressanta upplysningar om den äldsta handelns gång och historia.

Det svar, som man härpå gifver, plägar lyda så: tennet kom från Kassiteriderna och dessa ligga i England, hvarest man återfinner dem i nutidens Scilly-öar. Detta svar torde dock näppeligen uthärda en närmare granskning.

Redan från början torde en liten rättelse i detta svar böra göras. Å Scilly-öarna lärer icke finnas något tenn[2]), hvadan, derest Kassiteriderna verkligen legat

---

[1]) Hufvuddragen af denna afhandling utarbetade jag för flera år sedan och har sedan dess en och annan gång anfört mitt slutresultat, hänvisande till en blifvande utförligare uppsats — den som här föreligger.

[2]) Enligt uppgift af Wilkinson. Man har visserligen velat i vissa ortnamn se vittnesbörd om tennets forna förekomst på öarna, men ortnamnsförklaringarna ur de keltiska språken äro ännu alltför osäkra, för att man skulle kunna på dem bygga några antaganden.

i sydvestra England, det blir nödigt att i stället för Scilly-öarna sätta några uddar i Cornwall, hvarest tenn verkligen förekommer. En förvexling mellan öar och halföar kunde lätt förekomma. Mäster Adam af Bremen[1]) kallar Kurland en ö.

Den förste författare, som omtalar Kassiteriderna, är **Herodotos**, men han har icke mycket att säga om dem: »om de yttersta trakterna i vestra Europa har jag intet visst att säga; — — jag är icke förvissad att några öar med namnet Kassiterider finnas, från hvilka tennet kommer till oss — — men väl kommer det från den yttersta trakten»[2]). Således i vestern lågo Kassiteriderna enligt den mening som fanns på Herodotos' tid (det femte århundradet f. Kr.) och som han icke vågade godkänna.

Under de århundraden, som närmast följde, hade man tillfälle att blifva närmare bekant med förhållandena i vestra Europa, i synnerhet sedan Romarne börjat åt dessa trakter vidga sitt välde. Det dröjer dock ganska länge innan Kassiteriderna åter komma på tal. Jag har icke i något intill vår tid bevaradt arbete funnit något yttrande förr än hos **Diodoros** från Sicilien, som ännu lefde på Cæsars och Augusti tid och i tretio år samlat bidrag till sitt stora verldshistoriska arbete. Han berättar att man i Britannien, i trakten af udden Belerion (det n. v. Cap Landsend) uppgräfde tenn. Köpmännen, som kommo dit så flitigt att de inverkade civiliserande på traktens befolkning, uppköpte tennet, förde det öfver till Gallien och sedan på hästryggar genom detta land till Rhones mynning[3]).

---

1) Adami Gesta 3:e boken, kap. 16.

2) Tredje boken kap. 115. *Περὶ δὲ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ τῶν πρὸς ἑσπέρην ἐσχατιέων ἔχω μὲν οὐκ ἀτρεκέως λεγειν... οὔτε νήσους οἶδα κασσιτερίδας ἐούσας, ἐκ τῶν ὁ κασσίτερος ἡμῖν φοιτᾷ... ἐξ ἐσχάτης δ' ὤν ὅ τε κασσίτερος ἡμῖν φοιτᾷ.*

3) Bok. 5 kap. 22.

Litet längre fram tillägges: »mångenstädes i Iberien (Spanien) finnes tenn, men det förekommer icke på jordytan såsom några påstått, utan det uppgräfves och smältes liksom guld och silfver. Ofvanom Lusitanernas land (d. v. s. i nordvestra Spanien) finnes mycket tenn på öarna som ligga utanför i oceanen och hvilka man af denna orsak kallar kattiterider (tenn-öar). Derjämte föres mycket tenn från ön Britannien till det motliggande Gallien och transporteras sedan af köpmännen på hästrygg genom Celtica[1]) till Massalia (Marseille) och Narbo (Narbonne[2]).

Någon tvetydighet finnes här icke — två tennorter, den ena i Britannien, den andra i Spanien; och vidare — i Spanien, icke i Britannien ligga Kassiteriderna. Man har ingen anledning att betvifla uppgifternas riktighet. Tennhandeln på Britannien kände Diodoros tydligen ganska noga, att döma efter hans detaljerade beskrifning — jag har här icke återgifvit alla detaljerna —, och den angifna vägen för den britanniska handeln var vida tidigare känd för Romarne. När den yngre Scipio Africanus önskade insamla underrättelser om Britannien vände han sig till köpmän från Marseille, Narbonne och Corbilo[3]), en stad nära mynningen af Loire, i hvilken trakt äfven de sjöfartsöfvade Veneterna bodde, som antagligen öfverförde Britanniens tenn till fastlandet[4]).

Men Diodoros hade lånat sina uppgifter af en annan man, rhodiern **Posidonios**, Ciceros och Pompeji vän († 51

[1]) Landet mellan Garonne, Atlantiska hafvet, Seine och Provence.

[2]) *Ὑπεράνω γὰρ τῆς τῶν Λυσιτανῶν χώρας ἐστὶ μέταλλα πολλὰ τοῦ καττιτέρου. κατὰ τὰς προκειμένας τῆς Ἰβηρίας ἐν τῷ Ὠκεανῷ νησίδας τὰς ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος καττιτερίδας ὠνομασμένας. Πολὺς δὲ καί ἐκ τῆς Βρεττανικῆς νήσου διακομίζεται προς τὴν καταντικρὺ κειμένην Γαλατίαν* o. s. v. (5,38).

[3]) Polybius, fragmenter af 34 boken, 10,7.

[4]) Naves habent Veneti plurimas, quibus in Britanniam navigare consuerunt. Cæsar, De bello gallico 3,8.

f. Kr.). Denne begaf sig vid pass år 112 f. Kr. på resor och besökte då Spanien; han vistades en hel månad i Gades[1]). Honom anför den frejdade geografen Strabon († 24 e. Kr.) som hemulsman för sina uppgifter om de spanska metallerna. »Posidonios tillägger», säger han, »att tennet icke, såsom historieskrifvarne påstått, förekommer på jordytan, utan uppgifves det förekomma hos barbarerne ofvan Lusitanien och på Kassiteriska öarna och *äfven* föres det från Britannien till Marseille. Hos Artabrerne, de ytterste åt norr och vester i Lusitanien, blomstrar jorden enligt honom af silfver, tenn och hvitt d. v. s. silfverblandadt guld.» Ur jorden, som nedföres af floderna, vaskas dessa metaller af qvinnorna[2]).

Skildringen af Spanien afslutar **Strabon**[3]) i det 5:te kap. af tredje boken med en utförligare redogörelse för Kassiteriderna. De äro till antalet tio, ligga nära hvarandra i hafvet norr om Artabrernas hamn[4]), en är obebodd, de andra bebos af en nomadiserande boskapsskötande befolkning, som för tenn, bly och hudar tillbyta sig lerkärl, salt och kopparsaker (eller bronser). Allra först var det allenast Fenikerne som gingo dit från Gades att handla, hvarvid de höllo vägen hemlig för alla. Då Romare en gång följde en skeppare för att lära känna marknaden, satte skepparen sitt fartyg på grund, dermed dragande följeslagarne i samma förderf; sjelf undkom han

---

[1]) Jfr flera uppgifter hos Strabon.

[2]) Bok. 3 kap. 2. Müllers och Dübners upplaga s. 132.

[3]) Strabon, en grek från Pontus, var en god kännare af litteraturen samt företog vidsträckta resor, för att samla material till sitt stora geografiska arbete. Han kom i vester så långt som till Sardinien.

[4]) *Αἱ δὲ καττιτερίδες — — κεῖνται δ' ἐγγὺς ἀλλήλων πρὸς ἄρκτον ἀπὸ τοῦ τῶν Ἀρτάβρων λιμένος πελάγιαι.* Artabrerne bodde i nordvestra hörnet af Spanien, Artabrernas hamn var hafsviken vid Ferrol och Coruna, Artabrernas udde (Nerium) Cap Finisterre.

likväl och erhöll en belöning af statskassan. Emellertid gjorde Romarne många nya försök och lärde känna vägen. Och när äfven Publius Crassus kommit till dem och förnummit att metallerna uppgrofvos från ett ringa djup och att folket var fredligt, visade han att detta haf redan befares af hvem det lyster, ehuru det är större än vattnet som skiljer från Britannien. — Detta om Spanien och bredvidliggande öarna»[1]).

Härmed måste vi sammanföra ett annat ställe (s. 99), der det heter att Tenn-öarna ligga i hafvet norrut gent emot Artabrerne, »ungefär i det britanniska klimatet»[2]). Man kan icke häri se ett bevis för öarnas hänförande till England, ty det heter å samma ställe att Britanniens vestliga del ligger i norr midt emot Pyreneernas vestliga ända, Kassiteriderna deremot i norr från Artabrerne (eller Cap Finisterre). Antager man att Tenn-öarna lågo långt från Spanien, blir man dock nödsakad antaga att de lågo så långt i vester från Britannien som Spaniens nordkust är lång[3]). Ej heller ligger häri något bevis för påståendet att Kassiteriderna lågo fjärran från Spanien[4]), ty enligt Strabon låg Britannen helt nära intill det euro-

---

[1]) Strabon, samma upplaga s. 145, 146.

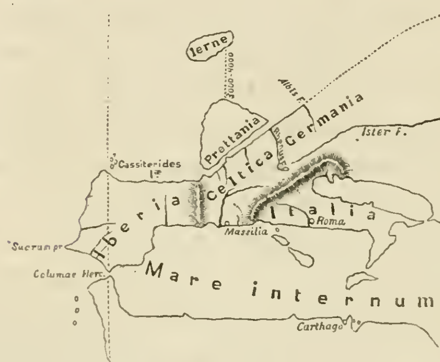
[2]) *Κατὰ τὸ Βρεττανικόν πως κλίμα.*

[3]) Vi måste dervid äfven ihogkomma, att Strabon icke har ett ord att säga om Kassiteriderna i sitt kapitel om Britannien.

[4]) Man har, inläggande i Strabons ord mera än de nödvändigt innehålla, sökt Kassiteriderna i Frankrike, på hvars vestra kust tenn verkligen förekommer. Icke obetydliga tennlager och äfven bevis för deras forntida bearbetning finnas i Limousin och Marche; i södra Bretagne har man ock funnit gamla tenngrufvor samt i dem en slipad stenmejsel, en bronscelt (hache en bronze), äfvensom andra fornsaker, hvilka tyckes vara af romersk härkomst. Såväl i Bretagne som i Limousin—Marche förekommer guld i de öfverliggande alluviallagren. Matériaux pour l'histoire de l'homme, 2:e année s. 325, 327. Äfven i departementet Allier har man funnit fordom brukade tenngrufvor. Matériaux, 5:e année s. 261. Det är visserligen vanskligt att bestämma till hvilken tid dessa grufvor

peiska fastlandet. Man jämföre blott den nedanstående figuren, återgifvande en del af kartan n:r 2 i Müllers nyss citerade upplaga, hvilken karta är uppgjord i närmaste öfverensstämmelse med Strabons uppgifter.

Det uppgafs, att Fenikerne drefvo handeln på Tennöarna från Gades. Romaren, hvars upptäcktsresa fick ett så sorgligt slut, följde således utan tvifvel ett från Gades utgånget skepp. Förmodligen skedde detta mellan det första och det andra puniska kriget, ty under det senare eröfrade Romarne Gades.

Publius Crassus som Strabon nämner, var enligt professor Teuffel[1]), den bekante triumvirns fader P. Licinius Crassus, hvilken efter sitt konsulat år 97 f. Kr. i flera år förvaltade det bortre Spanien, hvarest han bekrigade Lusitanerne. Som Galæcia först under kejsar Augusti tid blef fullständigt lagt under Romarne, kan man icke gerna antaga att Crassus ryckte fram landvägen till Spaniens nordkust, utan är det vida sannolikare, att han efter gammal sed företog färden från Gades norrut till dess han kom till Tennöarna. Genom sin seger öfver Lusitanerne gjorde han denna väg trygg och för alla öppen, ty äfven den tidens Romare voro icke större sjömän, än att de höllo sig längs kusterna, hvarigenom de kunde blifva beroende af strandboernes sinnelag. Och den spanska halföns vest-

böra hänföras. Att de bearbetats redan under bronsåldern är visst icke omöjligt, men deras betydelse torde då hafva varit af en mera lokal natur. Att med Simonin söka Kassiteriderna vid Loires mynning är icke rimligt, då det står i strid med de gamla författarnes fullt bestämda vitnesbörd.

[1]) Pauly's Realencyclopädie 4 s. 1063.

kust d. v. s. afståndet mellan Gades och Artabrernas udde var enligt Strabon längre än afståndet mellan Pyreneernes ändar och det motliggande Britanniens vestra del[1]).

Strabons kommentatorer antogo, såsom vi framdeles skola se, att Kassiteriderna lågo tätt invid Spanien.

Strabon har intet att berätta om det engelska tennet[2]) och man får måhända deraf draga den af andra förhållanden styrkta slutsatsen att Britannien på hans tid icke längre var en betydande tennort. Som detaljunderrättelserna om den brittiska tennhandeln saknas hos honom, synes Diodoros icke hafva fått dem från Posidonios, hvilken likväl åtminstone har nämnt Britannien som en tennort, utan från annat håll.

Pomponius Mela, som lefde på kejsar Claudius' tid, således vid midten af vår tideräknings första århundrade, berättar i sin verldsbeskrifning, att kassiteriderna ligga »in Celticis» d. v. s. i nordvestra Spanien.

Den spanska halfön beboddes i forntiden af tvenne stammar, den iberiska och den keltiska. Efter de skarpsinniga och grundliga undersökningar som Wilhelm von Hulmboldt begynte och Henrik Kiepert kompletterat, innehade Kelterne den sydligaste delen af Portugals vestra kuststräcka, hela mellersta och norra Portugal jämte den innanför liggande delen af Spanien (Guadianas, Tajos och Dueros dalområden) samt norr om Minho kusten till och med det nordvestra hörnet af Spanien; Artabrerne eller Arotreberne d. v. s. nybyggarne voro de ytterst boende Kelterne i norr[3]).

---

[1]) Enligt Strabon gick Englands sydkust parallelt med fastlandet från Pyreneernes vest- (eller enligt honom nord-)ända till Rhens mynning, ifrån hvilken man kunde se öfver till öns sydöstra hörn Cantium (Kent). Afståndet mellan Gades och Nerium uppgick deremot till 5840 stadier.

[2]) Utom det redan anförda citatet ur Posidonios.

[3]) Se Kieperts karta sid. 164 i Berlinska Vetenskaps-Akademiens Monatsberichte för 1864. — Melas Chorographia, ed. Parthey s. 73.

Melas uppgift står således i bästa öfverensstämmelse med de andra vitsorden från den klassiska forntiden och vi få så mycket hellre fästa oss vid hans ord, som han var född i Spanien, lefde i en af Fenikerne anlagd stad på södra kusten (Tingentera), samt skref sin bok utan att känna Strabons stora verk[1]).

Att det brittiska tennet i betydlig mon försvunnit ur verldshandeln sedan det spanska tennet blifvit tillgängligt för Romarne, torde vi få sluta deraf, att den år 79 e. Kr. vid Vesuvii utbrott omkomne äldre Plinius icke känner Britannien som en tennort. När han i sin fjerde bok (kap. 119) talar om spanska förhållanden, berättar han, att Kassiteriderna ligga »ex adverso Celtiberiæ», på ett annat säger han: »gamla fabler berätta att hvitt bly (plumbum candidum, han kallar det äfven p. album), hvilket Grekerne kalla kassiteron, finnes på öar i det Atlantiska hafvet och transporteras på farkoster, som äro bildade af flätverk öfverdraget med läder. Numera känner man med visshet, att tennet uppkommer (gigni) i Lusitanien samt förekommer i Gallæciens sandjord, hvari det igenkännes genom sin tyngd». Sedan han vidare redogjort för metallens förekomstsätt och smältning tillägger han: »I Gallæcien finnes icke något bly, under det det närliggande Cantabrien är rikt allenast på bly; af tennet får man aldrig silfver, men väl af blyet»[2]).

[1]) Jfr G. Partheys uppsats i samma akademis Monatsberichte för 1865, s. 528 f.

[2]) Han menar, att väl bly och silfver, men icke silfver och tenn förekomma i samma malmer. Historia Naturalis 34, 156—158. (Citaterna äro gjorda efter Silligs upplaga). På ett tredje ställe heter det att Midacrithus (tydligen Melkarth, den fenikiska handelns gudomlige representant) uppfunnit tennet, hvilket från mythens språk öfversatt till den rena prosans betyder: Fenikerne voro de förste som upptäckte och använde tennet (H. N. 7, 197). Vi skola framdeles se att detta icke är sannt.

Ännu en antydan om det brittiska tennets ringa betydelse vid vår tideräknings begynnelse ligger deri att Cæsar visserligen vet att tenn förekommer i Britannien, men han känner icke hvar; han påstår nämligen att det förekommer »i det inre af landet»[1]).

Kassiteriderna förekomma under ett annat namn i Dionysios Periegetes' rimmade verldsbeskrifning, som antagligen författats mot slutet af vår tideräknings första århundrade[2]). Invid Europas yttersta ända »den heliga udden» (Cap St. Vincent) ligga Hesperiderna (Vestöarna) hvarest tennet uppkommer; der bo Ibererne. Men de två britanniska öarna ligga vid Nordhafvets strand midt emot mynningen af Rhen — eller som orden lyda v. 561—566:

αὐτὰρ ὑπ' ἄκρην
Ἱρὴν, ἣν ἐνέπουσι κάρην ἔμεν Εὐρωπείης.
νήσους Ἑσπερίδας, τόθι κασσιτέροιο γενέθλη,
ἀφνειοὶ ναίουσιν ἀγαυῶν παῖδες Ἰβήρων.
Ἄλλαι δ' Ὠκεανοῖο παραὶ βορεώτιδας ἀκτὰς
δισσαὶ νῆσοι ἔασι Βρετανίδες ἀντία Ῥήνου.

Uppgiften att Tenn-öarna lågo vid den heliga udden beror antagligen på en förvexling med udden Nerium[3]).

Festus Avienus öfversatte detta Dionysios' arbete på latinsk vers, dervid görande hela framställningen bredare. De anförda orden lyda hos honom så:

Propter Atlantei tergum salis Æthiopum gens
Hesperides habitant; dorsum tumet hic Erythiæ,

[1]) In mediterraneis regionibus. De bello gallico 5, 12.

[2]) C. Müller, Geographi græci minores 2, s. XIX.

[3]) En annan förklaring af Ukert och Müller (se den senares Geographi græci menores 2, s. 139) synes mig föga antaglig. De antaga nämligen att Hesperiderna äro detsamma som Festi Avieni Œstrymnider och att deras namn står i sammanhang med Ostimniernas, hvilka bodde vid Frankrikes nordvestra udde, som af Pytheas och Eratosthenes ansågs vara Europas yttersta. Vi skola se att Œstrymniderna af Avienus hänföras till en långt sydligare trakt än Ostimniernas.

hicque Sacri (sic terga vocat gens ardua) montis:
nam protenta jugum tellus trahit; hoc caput amplæ
proditur Europæ. Genitrix hæc ora metalli
albentis stanni vènas vomit. Acer Iberus
hæc freta veloci percurrit sæpe faselo.
Eminus hic aliæ gelidi prope flabra aquilonis
exsuperant undas et vasta cacumina tollunt.
Hæ numero geminæ, pingues sola, cespitis amplæ,
conditur occidui qua Rheni gurgitis unda,
dira Britannorum sustentent agmina terris[1]).

Enligt detta Avienus' arbete låg Britannien således *fjärran* (eminus) från Tenn-öarna.

Till Dionysios' arbete skrifver sedermera den lärde Eustathios, erkebiskop i Thessalonika 1160—1198, en kommentar, i hvilken det bland annat heter: »vid den s. k. heliga udden ligga Kassiteriderna. De äro tio till antalet, och kallas af Dionysios Hesperiderna»[2]).

Under loppet af det andra århundradet lefde i Alexandria den lärde geografen och astronomen **Claudius Ptolemæus**. I hans geografi uppräknas bland öar som ligga vid sidan af (παράκεινται) Hispania Tarraconensis de tio Kassiteriderna i vesterhafvet, hvilkas läge bestämmes till 4° i öster från de lyckliges öar och till 45° 30′ norr om eqvatorn. För jämförelsens skuld må ett par andra uppgifter anföras: udden Nerium 5° 15′ öster, 45° 10′ norr; Artabrernes hamn 5° 20′ öster, 45° norr; Loires utlopp 17° 40′ öster, 48° 30′ norr; Cap Landsend, utanför hvilket Scilly-öarna ligga, 11° öster, 52° 30′ norr. — Enligt honom var således afståndet mellan Scilly-öarna och Kassiteriderna mycket stort; de senare ansågos af honom ligga i vestnordvest från Cap Finisterre.

---

1) Descriptio orbis terræ v. 738—749. En annan öfversättare af Dionysios, den på kejsar Justiniani tid lefvande Priscianus följde sitt original trognare. Jfr Geographi græci minores 2, s. 195 (v. 574—578).

2) Geogr. gr. minores 2, s. 451. Samma uppgift förekommer i Eustathius' kommentarier, Geogr. gr. min. 2, s. 326.

Den nyss nämnde **Rufus Festus Avienus**, prokonsul i Afrika år 366 och i Achaia 372 e. Kr. skref äfven ett versifieradt arbete öfver Medelhafvets, Svarta och Kaspiska hafvens kuster, vanligen kalladt hans Ora maritima, men af dess tretio böcker återstår allenast en del af den första. Någon handskrift finnes icke bevarad och den tryckta texten af år 1488, hvilken man derföre måste följa, innehåller uppenbara fel. De Saulcy, som behandlat verserna om Galliens medelhafskust, har icke kunnat få dem att passa in på de från andra källor väl kända förhållandena annorlunda än genom att företaga våldsamma textförändringar[1]).

Vid den Atlantiska bugten, heter det i denna dikt, ligger staden Gaddir, som tidigare kallades Tartessus, här ligga Hercules' stoder, Abyla och Calpe, här uppstiger toppen af en utskjutande bergsrygg, hvilken fordom kallades Œstrymnis och är riktad åt den ljumma södern (v. 84—93). Namnet Œstrymnis förekommer icke hos någon annan författare, och man har derföre varit något tveksam med afseende på uddens läge. Somlige förstå dermed promontorium sacrum, vår tids Cap San Vincent, andra deremot det nuvarande Cap Finisterre[2]).

Under — d. v. s. invid och, enligt sammanhanget, bortom — denna udde upplåter sig den œstrymniska viken, i hvilken ligga spridda de på tenn och bly rika Œstrymniderna; folket der är mycket öfvermodigt och dristigt. De fara på oceanen med farkoster af hopfäst

---

[1]) Revue archéologique 1867 (januari och februari). För att få korrekt mening föreslår De Saulcy t. ex. att förändra versen

Per Daliternos, per Chabilcorum sata

till

Per Segalaunos, perque Volcarum sata.

Får man göra så starka förändringar kan man få den mening man önskar af hvad som helst.

[2]) Lemaire's anmärkning s. 415. Antagligen förvexlar Avienus med Dionysios de båda uddarna.

läder och bark (v. 93—107). — Med den Œstrymniska viken måste här menas Biscaya-viken, ehuru dess utseende icke tänktes lika med det verkliga förhållandet. Avienus och andra synas hafva antagit att denna vik började icke vid Cap Finisterre, utan ända ned vid Cap San Vincent, hvarigenom Spanien fick ett långsträckt, trekantigt utseende. Uti Œstrymniderna återfinna vi sannolikt Kassiteriderna, ehuruväl beskrifningen mycket afviker från Strabons. Hvar de än äro att söka i den stora vik, hvars tvenne sidor afslutas med Cap Finisterre eller med Cap San Vincent å ena sidan och å den andra med Bretagnes yttersta spets, uppgifver Festus Avienus icke närmare. Berättelsen att öborne använde läderfartyg gifver ingen vägledning, ty under det Plinius säger (7, 56) att sådana användes i den britanniska oceanen, säger Strabon (s. 155) att de voro i bruk hos Lusitanerne — läderbåtarne kunna således mycket väl förenas med Kassiteridernas läge invid Spaniens kust[1]).

Men härifrån far man i tvenne dagsresor till den heliga ön, som är ganska vidsträckt och bebos af Hibernerne. Och i närheten ligger vidare Albionernas ö (v. 108—112). — Häri har man velat se det afgörande vittnesbördet för Kassiteridernas identitet med Scilly-öarna, och invändningen att Avieni uppgift afviker från alla de äldre författarnes angående Tenn-öarnas läge, har man sökt göra kraftlös genom den anmärkningen, att han hade hemtat sina uppgifter ur puniska källor. Men man har dervid förbisett att Avienus, som således skulle vara så väl underrättad, talar emot Scilly-theorien, i det han vid redogörelsen för de närliggande öarna nämner *först* Irland, *sedan* Britannien. Den enda rimliga slutsatsen af

[1]) Man har ansett läderbåtarna utmärka fenikiskt inflytande, men hittills har, så vidt jag vet, ingen uppvisat att Feniker användt sådana. Att de voro i bruk i Mesopotamien bevisar naturligtvis icke att de användes äfven af Fenikerna.

hans framtsällning torde vara den, att sedan man efter två dagars färd kommit till Irland, kommer man, om man fortsätter vägen, till Britannien.

I öfrigt är det ingalunda säkert att den punkt, från hvilken afståndet räknas till Irland, äro Œstrymniderna.

Ast *hinc* duobus in sacram sic insulam o. s. v. kan fullkomligt lika väl räknas från hela den *œstrymniska viken* som från de i denna liggande öarna, och om vi uppfatta sammanhanget så, att Avienus efter att hafva beskrifvit *viken* nu fortgår vidare med orden *härifrån* d. v. s. från vikens bortersta gränspunkt (nordvestra Frankrike) har man tvenne dagars segling till Irland, få vi en geografisk bestämning, som ganska väl kan förlikas med den tidens temligen orediga begrepp om det vestra Europas karta.

Och att detta *hinc* gäller viken och icke öarna, att *dessa*, enligt Festi Avieni uppfattning, icke ligga invid hvarken Irland eller Britannien visar sig fullkomligt otvetydigt af hvad han i det följande säger: den som djerfves från de œstrymniska öarna *(ab insulis œstrymnicis)* styra sin farkost öfver hafvet åt det håll der Lycaonis gör luften sval d. v. s. åt norr, han kommer till Ligurernas öde land, hvars inbyggare blifvit förjagade af Kelterne. Att dessa Ligurer icke kunna vara de i norr om det tyrrhenska hafvet boende är tydligt, men några trodde fordom att desse ursprungligen bott i norra Gallien, hvarifrån de förjagades af Kelterna. Förmodligen hade likheten mellan namnen Ligures och Liger (floden Loire) gifvit anledning till denna äfven af Avienus hyllade åsigt. Också sätter Artemidoros (enligt Stephanos byzantinarn), liksom äfven Eusthatios de två namnen i förbindelse. At Avieni ord kan man derföre icke gerna gifva annan tydning än den, att den som från Œstrymniderna färdas åt norr kommer till Loire, men i sådant fall och då midt i Biscayaviken icke finnas

några öar, nödgas man antaga att äfven Avienus förlade Tenn-öarna till Biscayavikens södra kust[1]).

Af denna undersökning framgår således det resultat, att ingen enda af forntidens författare förlägger Kassiteri-

---

[1]) Då i senare tid mycken vigt fästats vid Avieni uppgifter, aftrycker jag dem här efter den Lemaireska upplagan V, s. 414 f. (Paris 1825):

Hic Gadder urbs est, dicta Tartessus prius:
hic sunt columnæ pertinacis Herculis,
— — — — — — — — —
Et prominentis hic jugi surgit caput,
(Œstrymnin istud dixit ævum antiquius)
— — — — — — — — —
Sub hujus autem prominentis vertice
sinus dehiscit incolis Œstrymnicus,
in quo insulæ sese exserunt Œstrymnides,
laxe jacentes, et metallo divites
stanni atque plumbi: multa vis hic gentis est.
Superbus animus, efficax solertia,
negotiandi cura jugis omnibus:
notisque cymbis turbidum late fretum
et belluosi gurgitem oceani secant.
Non hi carinas quippe pinu texere
acereve norunt: non abiete, ut usus est,
curvant faselos; sed rei ad miraculum
navigia junctis semper aptant pellibus,
corioque vastum sæpe percurrunt salum.
Ast hinc duobus in Sacram (sic insulam
dixere prisci) solibus cursus rati est.
Hæc inter undas multa cespitem jacet,
eamque late gens Hibernorum colit.
Propinqua rursus insula Albionum patet.
— — — — — — — — —
— — — — — Si quis dehinc
ab insulis Œstrymnicis lembum audeat
urgere in undis axe qua Lycaonis
rigescit æthra, cespitem Ligurum subit
cassum incolarum: namque Celtarum manu
crebrisque dudum præliis vacuata sunt.

Müllenhoff anser (Deutsche Alterthumskunde s. 91) udden Œstrymnis vara Bretagne och då det är för honom omöjligt att förena detta med Avieni senare uppgift, anser han denna vara felaktig. Den i texten upptagna tolkningen af *hinc* = viken d. v. s. dess bortre ända gör det möjligt att, såsom sammanhanget synes fordra, göra Œstrymnis till Promontorium Sacrum (efter den senare romerska tidens förvexling med Nerium) och upphäfver all strid mellan Avieni båda uppgifter.

derna till Britannien, att under det Herodotos icke lemnar någon bestämd uppgift, hänföras dessa öar af Posidonios, Diodoros från Sicilien, Strabon, Pomponius Mela, Plinius d. ä., Dionysios Periegetes samt hans öfversättare Festus Avienus till Spanien, dit de synas hänföras af den sistnämnde äfven i hans original-arbete, och denna åsigt om Kassiteriderna i Spanien, som vi kunna följa från andra seklet f. Kr. till fjerde seklet e. Kr., fortlefver ännu i det sjette århundradet (Priscianus), ja i det tolfte (Eustathios), hvadan ock geografer från århundradena närmast före vårt eget förlade dessa öar till Spanien. Och hvem kan väl mot alla dessa forntidens vittnesbörd förlägga dem annorstädes än till Spanien och derinom till Galicien?

Vi kunna af denna sak lära oss, att inom vetenskapens verld äfven sådana påståenden, som åtnjuta allmänt godkännande och eftersägas i oändlighet, tid efter annan behöfva pröfvas med den större kritiska erfarenhet som hvart decennium medför.

Men om Kassiteriderna icke lågo vid eller i England bortfaller äfven hvarje bevis för det numera alldagliga påståendet att Fenikerne gingo till England för att der hemta tenn. Ingen af forntidens författare berättar något dylikt; tvärtom finnas uppgifter, såsom vi redan sett, att det engelska tennet fördes öfver Kanalen till Gallien och sedan till de icke-fenikiska städerna vid Medelhafvet, det grekiska (fokeiska) Marseille och Narbonne. Men härmed bortfaller äfven sista stödet för antagandet att Feniker någonsin kommit till Britannien. Man har visserligen velat finna andra bevis utöfver de historiska, som här befunnits falska, för deras dervara. Man har påstått, att en tenntacka, funnen i England och förvarad i en engelsk samling, skulle vara af fenikisk upprinnelse, men för detta hennes ursprung anföres alls

intet annat bevis än att hon ser egendomlig ut[1]). Det beviset torde dock näppeligen bestå inför en vetenskaplig kritik.

Man har funnit ett genljud af fenikiska ord i sydengelska ortnamn, men man synes dervid hafva följt mera lösa hugskott än verkliga språkjämförelser. Jag vet icke, om någon i sägnerna om Judar och Saracener som tenngrufvearbetare i Cornwall trott sig se minnen af fenikisk grufdrift derstädes; Max Müller har upplyst, att de ortnamn man anfört till stöd för dessa sägner, allsintet bevisa för dem, i det dessa ord äro allenast engelska förvrängningar af äkta korniska (d. v. s. keltiska och således indogermanska) ord[2]).

Man har slutligen i den engelska bronsåldern sett alster af fenikisk kultur, men de som påstått detta, hafva inom den nordiska bronsåldern urskilt tvenne grupper af föremål, af hvilka den ena förklarats vara fenikisk — ett påstående som jag för min del icke kan godkänna — den andra deremot icke, men de nordiska bronsålderstyper, som förklarats vara fenikiska, återfinnas icke i England, såsom redan dr F. Wibel i Hamburg påpekat. Det återstår derföre intet annat än att med de framstående kännarne af såväl engelska som klassiska och orientaliska fornsaker, den nyligen aflidne John Younge Akerman och Augustus W. Franks förklara, att i England är hittills intet föremål funnet, som kan kallas fenikiskt[3]).

---

[1]) Jfr t. ex. Wilkinsons not i Rawlinson's Herodotos 2, s. 418.

[2]) Giebt es Juden in Cornwall?, i hans Essays, tredje delen (den tyska öfversättningen af Chips from a german workshop).

[3]) Professor Nilsson omtalar (Bronsåldern s. 162) fynd af fenikiska inskrifter i Skottland och Irland. Jag känner intet närmare om arten af dessa inskrifter, men jag har icke hos engelska arkeologer sett dem åberopas.

Grekiska och romerska författare voro tydligen öfvertygade att det i Spanien fanns tenn och att det der fanns i betydliga massor. Det finnes ock ett annat alldeles oberoende vitsord för samma verklighet. I klagoqvädet öfver Tyros säger profeten Hezekiel (27, 12): »Tarschish (Tartessos, Spanien) handlade med dig och lät komma silfver, jern, *tenn* och bly in uppå din marknad.» Det oaktadt har man i nyaste tid förnekat att någon tennproduktion värd att omtalas finnes eller har funnits på den spanska halfön. Dr G. Smith, författare till ett temligen okritiskt arbete, The Cassiterides, hvilket blifvit uppmärksammadt mer än det förtjenar, har af bekanta i Spanien fått den uppgift att i Spanien vinnas allenast obetydliga qvantiteter af tenn, förnämligast af arbetare som sakna regelbunden sysselsättning och leta efter tenn i floderna i närheten af Galiciens och Zamoras granitberg; på spanska regeringens föranstaltande brytes intet tenn. Han tillägger följande reflexion: »det märkligaste draget hos tenngrufdriften synes vara grufvornas varaktighet. Hvarhelst inom den historiska verlden tenn blifvit produceradt i någon betydlig mängd, der finnes det ännu i öfverflöd. På Banca är förrådet outtömligt och Cornwall kan ännu lemna årligen så mycket som någonsin tillförene[1].» Reflexionen är svag och den faktiska uppgiften är oriktig.

Dr Smith säger, att der tenn i myckenhet funnits att taga, der tryter det aldrig — ett påstående som väl torde tarfva bevis — och han sluter deraf, att der tenn nu ej hemtas i någon betydligare grad der har det aldrig funnits. Han förgäter dervid att en tillgång kan finnas utan att begagnas, och i ett land som nutidens Spanien torde detta mer än väl kunna inträffa.

Den faktiska uppgiften är oriktig. Man hemtar än i dag tenn ur grufvor på den spanska halfön, och detta

---

[1]) Cassiterides s. 45.

sker äfven genom den spanska regeringens försorg. Jag lånar följande uppgifter ur den officiela katalogen för 1862 års verldsutställning i London.

Spain. Class 1.

33. *Chief of the mineral district of Burgos.* Pit cone, coke — — — sulphate of soda, **tin.**

36. *Chief of the mineral district of Galicia.* Refractory clay, — — — oxide of manganese, **oxide of tin, metallic tin.**

Härtill bör läggas:

Portugal. Class 1.

8. *A. P. da Costa, Bragança.* Copper pyrites, **oxide of tin,** and metallurgic products.

16. *Company (Perseverança mining), Porto:* Antimony and **tin ores.**

30. *Garcia, C. A. C., Bragança:* **Bars of tin.**

37. *J. G. Roldun, Lisboa:* **Tin ore.**

Enligt Lubbock påstår don G. Schulz, den spanska bergsskolans föreståndare i sitt arbete Descripcion geognostica de Galicia, att man fordom måste hafva fått mycket tenn i Spanien.

Men man känner icke några tenn-öar vid Spaniens kust. Det är sannt, men man känner ej heller några tenn-öar vid Englands kust. I ena såväl som i andra fallet måste man antaga att öarna varit halföar eller småningom blifvit det. Denna oegentlighet i uttrycket bevisar således intet.

Kassiteriderna lågo således i Spanien. Men dessa öar voro icke den enda tennorten, tenn kom *äfven* från Britannien.

[1]) Prehistoric times s. 608.

Vi skola nu tillse, huruvida de spanska Kassiteriderna voro den äldsta tennorten eller om tenn i den aflägsnaste forntiden kom från ännu ett annat eller kanske andra håll.

Tenn användes i blandning med koppar för att göra denna mera hård och lämplig för användande. Det förekommer således under både brons- och jernåldern.

Namnet bronsålder uppkom först i Norden och tillades en derstädes förekommande kulturperiod, under hvilken man icke kände andra metaller än den af koppar och tenn sammansatta bronsen och guldet. Brons, som icke har annan tillsats än tenn, är dyr, emedan tennet finnes på så få ställen och derföre måste föras långa vägar. Så fort man kände någon annan metall att tillsätta kopparn, en metall, som kan åtminstone delvis ersätta tennet, använde man denna, ty redan tidigt lärde man sig att hushålla. Den metall, med hvilken man först sökte ersätta tennet var blyt. Chemiska analyser af vår bronsålders bronser visa, att den tidens folk i Sverige icke kände bly. Detta bevisas äfven af en annan omständighet. Bly och silfver vinnas ur samma malmer, men liksom bly icke träffas i vår bronsålders bronser som en afsigtlig beståndsdel, så saknas äfven silfret i vår bronsålders fynd.

Under jernåldern kände man icke blott koppar och tenn och guld, utan äfven jern, bly och silfver, ja Romarne blandade äfven zink i sin brons. Vilja vi utröna till hvilkendera perioden historiens äldsta folk hört, hafva vi att tillse hvilka metaller de kände. Så fort för ett folk nämnes att det känt silfver eller jern eller bly, kunna vi veta, att det icke var ett bronsålderfolk, äfven om det, som minne af aflägsnare tider, ännu begagnade bronsvapen jämte dem af jern. Skulle det kunna bevisas, att ett folk kände bly och silfver utan att känna jern — något sådant folk är mig icke bekant — måste vi visser-

ligen säga, att det befann sig på bronsålderns stadium, men ingalunda på *vår* bronsålders. De två bronsåldrarne voro för hvarandra främmande.

Det var, enligt de gamles vittnesbörd, Fenikerna, som förde Kassiteridernas tenn på verldsmarknaden; vi hafva följaktligen, då vi vilja finna svaret på vår fråga, att tillse huru vida Fenikerna och de folk som stodo i förbindelse med dem, egde tenn förrän de förre kommo till Spanien och Kassiteriderna.

Man har under den senaste tiden kommit till det resultat, att Fenikerna från tidigare hem vid den Persiska viken vandrat åt vester och nedsatt sig på Medelhafvets strand, i det land som efter dem kallades Fenikien. Den relativa tidsbestämningen för denna invandring är säker; under den tolfte egyptiska dynastien funnos Feniker eller Kanaaneer ännu icke i Syrien, men när Abraham vandrade in funnos de der. Lenormant antager derföre i öfverensstämmelse med sin kronologi, att invandringen försiggick mellan 2400 och 2300 f. Kr. Som bekant, äro de kronologiska systemen något varierande, ehuru i detta fall olikheterna icke betyda mycket. Enligt Lieblein regerade den tolfte dynastien 2268—2103. Följer man honom, faller således den kanaaneiska invandringen något senare. Professor G. Rawlinson hänför den t. o. m. till 1300-talet, men detta synes vara väl sent.

Denne Abraham, som kom till Syrien något efter Kanaaneernas invandring, var rik på *silfver* och guld (1 M. B. 13, 2), fick en stor myckenhet *silfver* af konungen i Gerar (sydvestra Syrien) Abimelech (1 M. B. 20, 16), köpte för *silfver* en graf åt sin maka i Chetiternas land (1 M. B. 23, 9, 15). På Abrahams tid fanns således icke rens bronålder i Syrien.

Abrahams ättling Josef såldes för *silfver* till Midianitiska köpmän som voro med sina varor på väg till

Egypten (1. M. B. 37, 35) och något senare gömdes hans *silfver*bägare i Benjamins säck (1 M. B. 44, 2). Efter Josefs tid qvarstannade Judarne i Egypten, men tvungos till sist genom oerhördt förtryck till en utvandring. Man antager i allmänhet att detta skedde under loppet af 1300-talet. Så t. ex. Lenormant och Lieblein. På tabernaklet som Moses byggde i öknen sattes fötter af *silfver* (2 M. B. 26, 19). Bland bytet, som Israels barn togo från de slagne Midianiterna, uppräknas guld, *silfver*, koppar, *jern*, **tenn** och *bly* (4 M. B. 31, 22). Og, konungen i Basan, hade en *jern*säng (5 M. B. 9, 11); en *jern*yxa omtalas i 5 M. B. 19, 5. De Kananeer, som Josua mötte i Palestina, hade *jern*vagnar (Jos. 17, 16, 18.).

Under 1300-talet f. Kr. fanns således uti Syrien icke någon bronsålder, utan tvärtom förekom der både jern, silfver, bly och tenn, och detta ehuru Fenikerne då ännu icke hade hunnit så långt i vester som till Spanien.

Af alla de städer som uppblomstrade på den fenikiska kusten blef Sidon snart den förnämste, men den rika handelsstaden var icke i politiskt hänseende fri. Egyptens krigiska konungar af den adertonde dynastien underlade sig Syrien och detta land förblef ett egyptiskt lydrike intill den tjugonde dynastiens utgång, d. v. s. från förra hälften af 1600-talet till slutet af 1200-talet (enligt Lenormant) eller under tiden 1490—887 (enligt Lieblein). Fenikerna rönte under denna tid ett starkt inflytande från Egypten, deras kultur blef en halfäkta egyptisk. En halfegyptisk smak fortplantades derföre från Sidon och de andra städerna till de fenikiska kolonierna i östra delen af Medelhafvet och vid det Svarta. Under den sidoniska tiden höllo sig Fenikerna nämligen inskränkta till dessa trakter, Epeiros, Södra Italien och Sicilien voro de yttersta målen i Europa för deras handelsresor; deras vestligaste kolonier lågo i trakten af Karthago och Hippo. Det är möjligt att Sidonierna

under tidernas lopp, om de fått ostörda utveckla sitt handelsvälde, hade hunnit ännu längre, men under loppet af 1400-talet, således något före Israeliternas utvandring från Egypten, hade kring midten af Medelhafvet uppkommit en stark libysk-grekisk-italisk sjömakt, som oroade Egyptens faraoner och hämmade Sidonierna. Israeliternas invandring i Syrien vållade derefter hvarjehanda omhvälfningar, som kändes äfven i Fenikien, och något derefter uppkom det filisteiska väldet. För dettas anfall föll Sidon år 1209 f. Kr.

Nu blef Tur (Tyrus) den mäktigaste staden. Dess köpmän och nybyggare gingo allt längre åt vester. Utica grundlades enligt några 1158, enligt andra 1170, och något senare än Utica anlades Gadir, det n. v. Cadiz. Det var först inemot år 1100 som Fenikerna fattade fast fot i Spanien och således kommo i tillfälle att draga fördel af detta lands rika metalliska tillgångar.

Till de citat jag nyss meddelat ur Mose och Josua böcker, må läggas några upplysningar om metallerna, som omtalas i de egyptiska inskrifterna före det syriska väldets grundläggning i Spanien; ja af försigtighet för att icke råka i kollision med några afvikande kronologiska system, skall jag icke gå längre än till Sidons fall d. v. s. jag stannar ett sekel före den spanska kolonisationen.

En del af den egyptiska dödsboken lär hafva varit ristad i *jern* redan under den fjerde dynastiens tid[1]), och redan den tiden högg man hieroglyfer i de hårdaste stenar, hvilket enligt anställda försök icke kan göras hvarken med sten eller brons. Tuthmos III af den 18:de dynastien, just han som lade vestra Asien, äfven Fenikien, under Egypten, har låtit på månget monument inrista berättelser om sina segervinningar och byten. Ofta nämnas deribland *silfver*, guld och koppar. Från Retennu,

---

[1]) Chabas, Etudes sur l'antiquité historique s. 62.

Assyrerna, tog han guld, *silfver*, koppar, *jern* och *tenn*, från vestliga Syrien tog han fyra *jern*kärl med handtag af *silfver*, från landet Asj i norra Palestina fick han *jern*, hvilket uttryckligen omtalas som i landet frambragt, *tenn* och elefanttänder. I Libanon hemtas än i dag jernmalm[1]). Något senare hemtade Rameses II guld och *silfver* från Fenikien[2]).

Om vi skulle antaga att Kassiteriderna varit den äldsta kända tennorten, skulle detta innebära att Fenikerne innan de hunnit Spanien — och med dem alla folken kring Medelhafvet samt vid Eufrat och Tigris — befunnit sig midt i stenåldern eller på sin höjd hade hunnit svinga sig upp till en kopparålder. De anförda uppgifterna i Bibeln och på de egyptiska monumenten visa, att Fenikerne och deras grannar kände flera metaller, äfven jernet. Af hvilken metall Fenikernas flesta redskap och vapen voro arbetade vet ingen menniska, ty vi sakna alla forntida uppgifter derom, men äfven om de liksom Egypterne *oftare* använde bronsen än jernet, de kände dock jernet liksom silfret och de lefde således ingalunda i en ren bronsålder, kunna derföre icke heller gerna hafva varit de som gåfvo upphof till bronsåldern i norra Europa.

Ett bibelställe och två egyptiska segerberättelser m. fl. tala uttryckligen om tennet under en tid, då Fenikerne icke ännu foro till Spanien. Det kunde således icke hafva varit tenn från Kassiteriderna. Hvarifrån kom det då?

Vi måste tänka på någon asiatisk fyndort, och helt naturligt vända vi då våra blickar mot det land, som i våra dagar förser verldsmarknaden med tenn, Indien, i synnerhet smaöarna vid Malacca. Men med skäl har

[1]) Chabas s. 60. Brugsch, Die Geographie der Nachbarländer Ägyptens s. 31, 38, 52.

[2]) Brugsch, s. 18.

professor Nilsson m. fl. yrkat, att från Indien kan icke det forntida tennet hafva kommit. En grekisk köpman som lefde i Egypten under vår tideräknings första århundrade[1]) har lemnat oss en redogörelse för handeln på det Röda hafvet, enligt hvilken tenn fördes från Egypten *till* flera indiska orter. Detta hade näppeligen skett derest det indiska tennet redan varit kändt. I samklang dermed uppgifver Plinius (34, 163) att i Indien saknas tenn, hvilket Inderne tillbyta sig mot ädla stenar och perlor.

I grekiskan heter tenn *κασσιτερος*, i sanskrit *kastîra*. Man har deri sett ett vittnesbörd att tennet och dess namn fördes från Indien till Grekland. Men detta är mot det redan omnämnda factum intet bindande bevis. Man kan nämligen lika väl påstå, att namnet från Grekland kommit till Indien. Till stöd derföre kan nämnas, att *κασσιτερος* förekommer redan hos Homeros, under det kastîra först under medeltiden förekommer i sanskritlitteraturen.

Strabon berättar i sin 15 bok kap. 2 att i Drangernas land finnes tenn. Drangiana är det nuvarande Seistan inom Afghanistan och kring steppfloden Hilmend. För en inre asiatisk tennort talar den omständigheten att bland bytet, som Moses tog från Midianiterna, hvilka bragte det inre Asiens varor till Egypten, förekom tenn. Om tennorten låg i Drangiana kunna vi ock lätt förstå, att Totmes III kunde få tenn i tribut af Retennu, som bodde i Mesopotamien. Att Drangiana i forna tider haft en stor betydelse för handeln bevisas ock af de vigtiga handelsvägar som gingo ut härifrån. I sammanhang härmed förtjenar framhållas att ett gammalt sanskrit-namn för tennet lyder *Javanischta*, hvilket sätter denna metall i förbindelse med Javanerne, hvarmed Hinduerne be-

[1]) Man har utan skäl kallat honom Arrianos. Se Müllers Prolegomena till Geographi minores græci I. s. XCV ff.

tecknade folken i vester, i första hand sina grannar i Persien[1].

Tills vidare torde vi få stanna vid detta resultat. I den aflägsna tid, då hvarken Indiens eller Spaniens eller Englands tenn var kändt, under det likväl tenn användes i vestra Asien, är det rimligast att anse detta tenn vara kommet från Drangiana. Man har åtminstone en bestämd uppgift[2] att tenn förekommer der, och en dylik uppgift finnes icke för en annan trakt i den äldsta historiska forntidens verld. När Fenikerne hade upptäckt tennet i Spanien, fingo de den spanska tennhandeln i sina händer, och derefter organiserades äfven landhandeln i Gallien, så att det britanniska tennet kom till Medelhafvet. Den tiden torde det drangianska tennet icke mera hafva spelat någon stor rol i landen vid Medelhafvet.

Men det är derföre icke gifvet att Drangianas tenngrufvor lemnades obrukade.

Fenikerne kommo till Spanien och grundlade der sitt välde, hvilket när de i följd af omhvälfningarne i Asien förlorat sitt välstånd och sin makt, småningom öfvertogs af Karthagerna. Tennhandeln, som sålunda under tiden 1100—700 var tyrisk, blef under perioden 700—206 punisk. Allt sedan 600 låg den brittisk-galliska tennhandeln i händerna på de grekiska kolonierna Massalia m. fl. Innan det puniska väldet föll i Spanien, hade i Gallien

---

[1]) Enligt Gobineau, Histoire des Perses 1, s. 152 finnes tenn sannolikt äfven i Elburs.

[2]) Af vigt är ock den omständigheten, att Midianiterna, som förmedlade handeln mellan det inre af Asien och Egypten (Midianitiska köpmän passerande genom Palestina förde Josef till Egypten) innehade när de besegrades af Moses äfven tenn (se ofvan). F. de Rougemont (Die Bronzezeit) har tidigare antagit att Egypterna i den äldsta tiden fingo sitt tenn från Asien, och har i sammanhang dermed påminnt om Midianiterna och Drangerna.

och Britannien det keltiska elementet utbildat sig i en ganska hög grad. När detta element begynte der uppträda, kunna vi för tillfället lemna derhän; jag vill allenast påminna derom, att de galliskt-brittiska mynten icke äro annat än barbariska kopior af de guldmynt, som Alexander den stores fader Filip lät prägla. Vi kunna på grund deraf säga, att åtminstone på Alexander den stores tid fanns i de två landen på båda sidor om den engelska kanalen keltisk nationalitet och keltisk kultur. Men denna grundar sig på bekantskap med jernet och är således yngre än den rena bronsålderns odling.

I Norden fortgick den rena bronsåldern, så vidt vi nu veta, till eller inemot Kristi födelse. När den började veta vi icke, men den kan icke hafva feniklskt eller puniskt ursprung, ty både Feniker och Puner kände innan de kommo till det Atlantiska hafvet, jern, silfver och bly och funno dessa tre metaller ymnigt just i Spanien. Från de historiska Kelterna kan den nordiska bronsåldern ej heller leda sitt ursprung, ty äfven de voro bekanta med jernet, och de för dem utmärkande fornsaksformerna saknas alldeles i Norden.

Men om vår bronsålders kultur sålunda stod *till sitt ursprung* främmande gent emot dessa vestra kulturformer, kunde likväl förbindelser dem emellan hafva funnits. Det kan väl tyckas rimligast att Nordens bronsåldersfolk fick sitt tenn från England, så mycket hellre som den nordiska bronsålderns land sträcker sig i vester utmed Nordsjön och omfattar, skulle jag tro, äfven norddelen af Nederland. Men om tennet verkligen hade kommit från de keltiska Britternas land, skulle väl icke då något af den brittiska kulturens alster äfven hafva funnit väg till våra bygder?

De fjällryggar som gå midt igenom Europa synas redan i de äldsta tiderna hafva varit af stor betydelse för kulturutvecklingen; de skilja Europa i tvenne stora

kulturområden, det norra och det södra. Den nordiska stenåldern uppenbarar sig kring öfre loppet af Weichsel, i Galicien och Polen, men dess hufvudbygder ligga sedan kring Östersjön och i söder om Nordsjön. Från dessa nordligare trakter synes stenålderskulturen hafva dragit sig upp mot midt-Tysklands berg, under det en skiljaktig kultur uppenbarar sig söder om dem, i Donaus dal. Liksom i en senare tid norddelen af Nederland synes hafva varit oberoende af den brittiska kulturen, så rådde mellan de två landen en bestämd skiljaktighet redan under stenåldern. Stenåldern i England hör samman med stenåldern i Belgien och i Frankrike.

Under de följande perioderna inträdde visserligen mera invecklade förhållanden, ty stenåldersfolket hade gjort åtminstone något för odlingens utbredande och dermed väsentligen banat väg för sina efterföljare, som i följd deraf utbredde sig med mindre svårighet. Men man finner det oaktadt att den senare periodens kulturområden icke sällan täcka stenålderns. Man kan äfven för bronsåldern skilja mellan en nord- och en sydeuropeisk verld, dock hör nu den ungerska provinsen i vissa afseenden[1]) till den norra kulturens land. Under det den södra bronskulturen allt mera utvecklar sig, upptager jernet och derefter ombildar sig, upptager blyet och silfret, blir hvad man särskiljande kallar grekisk, romersk, gallisk, brittisk kultur, qvarstår den norra bronskulturen ren, utan jern, utan bly och utan silfver. Den södra och den norra kulturen innehade områden som lågo jämsides och beröringar kunde icke alldeles uteblifva, men den utöfvade allenast sido-inverkningar.

Under det den nordiska bronskulturen sålunda håller sig ren, synes det vida troligare att hon mottog de

[1]) Den ungerska bronskulturen skiljer sig från de senare utvecklingarne af den klassiskt grekiska kulturen, ehuru hon torde hafva stått denna ursprungligen mycket nära.

nödvändiga förutsättningarna för sin tillvara, kopparn och tennet, på vägar och från orter som lågo utom den historiska, bly- och jern- och silfverbrukande verlden. Det synes mig icke vara otroligt att det var Drangernas tenn, som begagnades under Nordens bronsålder, men att det, om så var, fördes hit på vägar, som gingo utom det historiska området, på vägar norr om det Kaspiska hafvet, således ungefär på samma väg, som i en senare tid det arabiska silfret gick upp till Östersjön och Sverige. Att en ren bronsålderskultur funnits i Asien norr om de gamla historiska folken lär oss Herodotos, när han berättar om Massageterna, under hvilkas bekrigande perserkonungen Kyros fann döden år 529[1].

Denna handelsväg skulle således hafva gått genom Ryssland. Vi måste dervid komma ihog att handelsvägen och den ursprungliga invandringsvägen icke behöfva sammanfalla. Jag påminte nyss om den arabiska silfverhandeln, dess väg betecknar icke en invandringsväg.

I öfrigt har jag ännu icke uppgifvit hoppet att man skall kunna komma att uppvisa äfven invandringsvägen genom Ryssland. Worsaae har visserligen förnekat detta och han, liksom Montelius, hafva trott sig kunna se i den ungerska bronsåldern en antydan om en vestligare invandringsväg för den nordiska bronsålderskulturen. Mot denna uppfattning nödgas jag uttala en reservation; den ungerska bronsålderskulturen står helt visst sido-ordnad med den nordiska och måste således den enes såväl som

---

[1]) Herodotos berättar 1, 215 om dessa Massageter. De äro bågskyttar och spjutbärare samt bruka stridsyxor. Guld och koppar använda de till allt. Till sina spjut och piluddar och stridsyxor nyttja de intet annat än koppar, men sina hufvudprydnader och gördlar och axelband utsira de endast med guld. På samma sätt bekläda de hästbringorna med kopparbrynjor; men på tyglarna och betslen och hufvudremmarne nyttja de guld. Men af jern och silfver nyttja de ingenting; icke heller träffas de i deras land, då deremot koppar och guld finnes der i öfverflöd.

den andres ursprung sökas längre bort. Beviset för min uppfattning hoppas jag få framlägga i den länge tillämnade uppsatsen om den ungerska bronsåldern. Tills denna hinner afslutas ber jag att få hänvisa på en del af framställningen i tredje kapitlet af De förhistoriska folken i Europa.

Worsaae säger visserligen: »i Ryssland kan allenast med stor inskränkning vara tal om en egentlig bronsålder, Ryssland kan hvarken betraktas som en utgångspunkt eller som ett genomgångsled för det öfriga Europas bronsålder. De ryska bronssakerna bilda tvärtom en skarpt afsöndrad, synbarligen yngre och afgjordt råare grupp som uppenbarligen närmare ansluter sig till norra och mellersta Asien än till Europa»[1]). Vid genomläsningen af Worsaaes afhandling Om Rusland og det Skandinaviske Nordens bebyggelse og ældste kulturforhold, ur hvilken dessa ord äro lånade, finner man dock, att bronsåldern i det egentliga Ryssland ännu är för litet känd för att man skulle kunna våga ett sådant påstående. Den råare, asiatiska bronsåldern, som så mycket afviker från den europeiska, förekommer bort åt Ural och äfven bortom detta berg, och från denna trakt äro nästan alla Worsaaes figurer hemtade; för det öfriga, från det mellersta och vestra Ryssland har han nästan ingenting sett och kan derföre icke draga så omfattande slutledningar som han gjort.

Det duger icke, när fråga är om Ryssland, ett land der hittills så föga blifvit gjordt för andra fornsaker än de skythiska, att bedöma de arkeologiska förhållandena efter det gränslöst lilla som hittills blifvit funnet. Först sedan i Ryssland stora museer blifvit bildade och systematiska undersökningar företagits, först sedan man kunnat sammanställa fyndgrupperna och typerna samt så-

---

[1]) Årböger for Nordisk Oldkyndighed 1872 s. 349—354.

ledes kunnat skilja äldre och yngre och följa utvecklingens gång, har man rätt att med Worsaae förneka, att Ryssland varit ett »genomgångsled» för den nordeuropeiska bronsåldern.

Men har man det ringaste skäl att uppställa den af Worsaae tillbakavisade förslagsmeningen eller är denna rent af godtycklig? Så länge man i de Europas land, hvilkas fornsaksförhållanden äro väl kända, kan följa utvecklingen tillbaka till en viss gräns, men allestädes saknar vittnesbörden om den äldsta utvecklingen och då denna nödvändigt försiggått någorstädes, har man ingen annan utväg än att förslagsvis förlägga skådeplatsen för denna tidigaste utveckling der, hvarest de geografiska förhållandena äro gynnande, detta allt naturligtvis med hänvisning till den dom som kan och bör fällas, sedan fornsaksförhållandena i det land som sättes i fråga blifvit kända, men väl att märka så grundligt kända att man kan derinom följa den typiska utvecklingen[1]).

Det är för den vetenskapliga arkeologien i närvarande stund en olycka att hennes system icke är fastställdt, ej heller tillfälle gifvet att öfverse materialet. Man arbetar i allmänhet inom inskränkta områden och blir derigenom mer eller mindre ensidig i sina slutsatser. Derunder kommer man alltför lätt att förgäta de allravigtigaste af den jämförande fornforskningens grundsanningar.

---

[1]) Det är naturligt, att *hela* den ryska bronsåldern skall icke visa sig ega ett åldrigare tycke än den nordiska, men väl torde det hända, att man skall kunna följa de ryska bronsålderstyperna tillbaka till former som äro fundamentala äfven för de nordiska och vesteuropeiska. Förmodligen fanns bronsålderskultur qvar i Ryssland, äfven sedan hon derifrån hade utbredt sig.

Indskriften på Rökstenen.

Efterslæt

af

Sophus Bugge.

Ved den forhen givne tolkning af Rökstenens runer har jeg nu ikke så lidet at rette og tilföie.

Begyndelsen **aft uamuþ stanta** har sidestykke også i indskriften på Örja-stenen i Skåne, der nu er i Lund. Denne begynder **statR aft**, hvor **a** er betegnet ved ✱.

a linje 2 er **in uarin faþi faþiR** ikke rigtig verslinje, da navet *Varinn*, der er stillet foran, måtte have del i allitterationen. Derimod er

faþi faþiR
aft faikian sunu

et rigtigt vers. Jeg tror derfor nu, at dette vers er overfört fra en ældre runeindskrift.

sakum *a* 3, *sagum*, tör snarere forståes som: »lader os fortælle».

Det vanskelige ord, som fölger efter **sakum** tör jeg ikke længer forstå som *mögminni*, da en form **mukmini** vilde stå i for stærk strid med **sakum**, **fiakura** o. s. v. med **a** og med **sunu**, hvor **u** i anden stavelse er bibeholdt. Ingen af de s. 18 opförte omlydte former er fuldkommen ensartet. Leffler (Om v-omljudet o. s. v., Upsala 1877, s. 15), som med rette forkaster min tidligere tolkning, foreslår **mukmini** = *mógminni* »folkminne». Men *múgr*, glsvensk *mugher, mogher* betyder folkemasse, folkemængde og synes efter sit begreb ikke at passe godt her.

Helst forstår jeg nu **ukmini** som *ungminni* »noget som endnu er i friskt minde». Jfr *ungt vinfengi, ung trúa.*

Formen **suaþ** (*a* l. 4 og *d* l. 2—3) = *svá at* er fuldstændig ensartet med *þvíð* = *því at,* hvilken form jeg kan påvise i háttalykill Rögnvalds jarls.

Ved **tumiʀ** (*a* 7—8) foretrækker jeg nu den förstnævnte opfatning, som også dr. Wimmer holder for den rette. For den taler form (**i** ikke **ai**) og ordstilling. **tumiʀ ą̨n ub sakaʀ**, *dømir ann ub sakar,* »han afgjör striden»; ene seirer Våmod over ni flokke af fiender. Heltens död er da ikke her udtrykkelig nævnt, men kun antydet i den fölgende strophe og i indskriftens begyndelse.

Participet **fatlaþʀ** forekommer i Skånske lov: *suærþ ufætlæt* Thorsens udg. s. 43, *swærþ u fætlat* Schlyters udg. 1, 138.

At **ą̨n** (*d* l. 2) efter **uą̨ki** skulde betyde *á,* på, forekommer mig nu at være lidet sandsynligt, da *á* i fölgende linje og endnu to gange på stenen er skrevet **ą̨**. De former (**ą̨n** og **in**), som jeg til stötte anförte af Forsaindskriften og af Malstad-indskriften, er forsvundne. Og *in* med betydning af »i» 4 gange i Vestgötal. (s. 52) bör vistnok opfattes som den latinske form, ligesom man finder *non, uel* og andre latinske ord i skrifter, som er affattede på Islandsk, og ligesom der i VGL. selv I þiuuæ B. 6 § 1 og 7 er skrevet *IIII^or* (d. e. *quatuor*) for *fiura.*

Ved stedet på Rökstenen vover jeg ikke at vende tilbage til min ældste opfatning, hvorefter man skulde læse: **huar histʀ sikunaʀ itu (u)it uą̨ki ą̨ (ą̨)n** og forstå det som: *hvar hestr Sigynar etu vítt vangi á hann* (af *hinna*). Ti *Sigyn* fremstilles ikke i islandske kilder som en troldkvinde, der rider på ulve, men som en Åsynje; og **ą̨n** som præteritum er betænkeligt allerede, fordi det er en indicativform, men også af andre grunde. Mulig tör man afslutte en sætning med **huar histʀ si kunaʀ itu** = *hvar*

hestr sé Gunnar etu og forbinde til én sætning: **uit uąki ąn kunukaʀ tuaiʀ tikiʀ suaþ ą likia** = *vítt vangi ænn konungar tvæir tigir sváð á liggja* »så at tyve konger endnu ligge vidt på vangen». Formen **ąn** (ikke **in**) »endnu» kunde stöttes ved **an** på Forsa-ringen, hvis jeg har ret i at tolke dette som *ænn*, fremdeles. Men ordstillingen bliver rigtignok ved den nævnte forklaring meget kunstlet, navnlig derved at **suaþ** fölger efter 6 ord i samme sætning. (**uit** kunde også tages til den förste af de to sætninger.)

ruþi *f* kunde efter formen være dativ af *róðr*, glsv. *roþer*, roning, eller af *ræði* n., åre. Da sætningen er ufuldstændig bevaret, lader ordet sig ikke med sikkerhed forklare.

Vigtige oplysninger har jeg vundet derved, at jeg, siden »Rettelser og tillæg» blev trykte, har havt adgang til at granske helsingske rune-mindesmærker i original. Disse vil jeg andensteds behandle udförlig; her sammenstiller jeg i al korthed de rettelser, som jeg med hensyn til dem kan give.

Forsa-ringen.

Som allerede Arendt har seet, har ringen ꞁ som tegn for **h**, ᛙ som tegn for **m**. Man må læse: **hafskaki . halkat . ą hiurtstaþum**, ikke **ąn iurtstaþum . tarstaþum**, ikke **tarstaþui**. Herved rettes mine ytringer s. 18, 51, 107, 109, 112, 115, 116, 133, 147.

Ringen har ikke **ufak** (s. 133), men **ufakʀ**, som Arendt har læst.

Ringen har **suaþ**, ikke **suaaþ** (s. 28, 31, 116). Jeg forbinder nu **furiʀ suaþ** med betydning »imod det som».

Jeg forstår nu ikke **aikui** som et ord (s. 116, 133), men læser **aiku i** som to sprogrigtige ord.

an neppe = *hann* (s. 112, 117), men snarere = *œnn*, fremdeles.

uarʀ ikke af *varða* (s. 113, 116), men af *værða*, *verða*.

Ringens alder må sættes endnu senere end til slutningen af 11te århundred (s. 128).

Ringens skrift er neppe overfört umiddelbart fra Östergötland (s. 120), da Kärnbo-stenens skriftform er nærmest beslægtet.

Også på ringen er þ-runens sidestav flere gange fladtrykt til höire (s. 107).

Stene med stavlöse runer.

Den rune, man har læst som **h** (s. 110), er runen *kaun* **k**.

Malstad-stenen har ikke **fisiulfa** (s. 16), men **fikiulfa**; ikke **siulfiʀ** (s. 118), men **kiulfiʀ**. Den har ikke verslinjer (s. 118). Man må efter **nur i** (»nord i», ikke mandsnavn) læse **uika** (stedsnavn, ikke **uisʀ** efter **þisu**).

Hertil knytter jeg enkelte bemærkninger om andre i min afhandling nævnte runeindskrifter.

På Kärnbo-stenen (s. 101) er tegnet efter förste rune foran **a**-runen et langagtigt skilletegn.

På Tjängvide-stenen (s. 104) er vistnok, som jeg nu tror, **raisti stainin aft** ment som **raisti stain aft**.

Fugli-stenen (s. 14) har efter dr. Wimmer ikke **sunu**, men **bruþur**.

Glimminge-stenen (s. 146) har efter dr. Wimmer ikke **huks ubbriutʀ**, men **huas ubbriuti**.

På Fjuckby-stenen (s. 52) forklarer dr. Wimmer **an** som navn.

På Hällestad-stenen (s. 77) kan **statą** være ment som **stąta**, da graphisk omsætning ofte kan påvises i runeindskrifter.

På Kungsberga-stenen (s. 25) læste Dahlgren (1851) **hialbi ai.**

Stenen ved Rotna qvarn i Värend (s. 106) har jeg 1876 forgjæves sögt; den synes nu at være forsvunden.

Til slutning endnu kun det, at den af Curio udgivne tegning af Rökstenens forside er en gjentagelse af nr. 5 i Bures »Monumenta Sveo-Gothica hactenus exsculpta» (1624).

Februar 1877.

Bidrag till svensk språkhistoria.

Af

Leopold Fredrik Leffler.

1.

Uppkomsten af konjunktionen *um (om)*.

Det fornsvenska *um*, nysvenska *om* såsom konjunktion synes icke hafva blifvit tillfredsställande förklaradt af de forskare, som uttalat sig om detta ords ursprung. Det antages nämligen allmänt, att konjunktionen *um* uppstått af den en gång samnordiska, likbetydande konjunktionen *ef*, i det att det slutande *f* i sistnämda ord öfvergått till *m*. Så yttrar Rydqvist i *Svenska Språkets Lagar* [SSL.], IV, 318: »Utan tillhjelp af öfvergången *f*—*m* har man svårt att förklara F.Sv. konj. *um* (si), sedan och ännu *om*, i denna mening främmande för Isl.» Jfr ock SSL. V, 172. Att redan Lyngbys mening var denna framgår af hans yttrande om förhållandet mellan Jyske Lovs *of* eller *af* och Skånelagens *um* (se *Udsagnsordenes böjning i jyske lov og i den jyske sprogart.* Af K. J. Lyngby. Köbh. 1863. S. 2). Äfven Bugge har nyligen framstält samma åsigt. Han anser »svensk *um*, senere og endnu *om*» vara »en mindre oprindelig Form» af fornnorska *ef*, Forsaringens **if**, forndanska *ef*, *æf*, *af*, *of*, hvilka två sista former »har bevaret *f*, men forandret Vokalen.» »Men», tillägger Bugge, »denne Form *um* er rimelig bleven brugt i Danmark før end i Sverige» (se *Rune-Indskriften paa Ringen i Forsa Kirke i Nordre Helsingland* udgivet og tolket af Sophus Bugge. Christ. 1877. S. 17).

Oaktadt denna åsigt, såsom man finner, delas af Nordens främste forskare, skall sannolikt mången icke kunna undgå att finna den väl djärf. Mot den samma kan, som det vill synas med skäl, anmärkas, att intet stöd för denna, på nordiskt språkområde eljest ej förekommande, öfvergång af slutande *f* till *m* kan anföras. Härtill kommer, att det antagande af danskt ursprung för fsve. *um* såsom konjunktion, som Bugge tyckes göra, ej synes rätt tilltalande bland annat därför, att det icke är i äldre Vestgötalagen [äVGL.] utan i Uplandslagen [UL.], som man först träffar *um* såsom konjunktion, hvarom mer i det följande.

Jag vågar här föreslå en annan förklaring, som ej behöfver grundas på en eljest ovanlig ljudlag, och till stöd för hvilken man kan hänvisa till säkra, jämlika fall.

Den svenska (och danska) konjunktionen *um*, *om* är ursprungligen intet annat än prepositionen *um*, *om*. Jag går nu att söka med bevis styrka denna åsigt, att med stöd af de älsta skriftliga urkunderna uppvisa utvecklingen af konjunktionen *um* ur prepositionen *um*.

I äldre Vestgötalagen finnes, såsom Rydqvist påpekat, SSL. V, 172, icke någon konjunktion *um*, endast prepositionen. I den därnäst älsta fsve. lagboken, Uplandslagen, finnes däremot denna konjunktion, men i textkodex blott på ett enda ställe. Jag uppskjuter att granska detta närmare och vänder mig först till den något yngre Östgötalagen [ÖGL.]. Här finnes framför hvarje balk en förteckning på innehållet af samtliga flockar i balken. I Kristnu-balken börjar hvarje sådan flocköfverskrift med *um* (*vm*) med undantag af en (bland 31); t. ex. *Um huru kirkiu skal byria* (flock 1), *Um æn kirkia kan brinna* (fl. 5), *Um huat præstær a* . . . (fl. 9), *Um paska skuld ok klokkara giald* (fl. 10), *Vm at egh ma ep* . . . *ganga* (fl. 16). Endast flocken 23 har *Huru man*

öki .., där den efter en nu förlorad handskrift tryckta upplagan af 1607 [B] har *Vm huru*. Af alla dessa fall, då prepositionen *um* börjar flocköfverskriften, må det särskildt betraktas, då *um* styr en hel sats början de med konjunktionen *æn* (om). *Um æn* ... är där egentligen, öfversatt på nysvenska, *om* (prep.) *om* (konj.) ..., d. v. s. angående om ... eller rörande det fall, att ... (jfr Rydqvist, SSL. V, 173 not. *. Denna början till flocköfverskrift återkommer i ofvannämda balk 13 gånger. En enda gång förekommer emellertid där i st. f. *um æn* blott *um*, nämligen i öfverskriften till flocken 3. Där heter det: *Um præstær ælla kirkia dela um skötninga innan hæfþa*. Där är *um* uppenbarligen nyttjadt som konjunktion. I flocköfverskrifterna till nästa balk (Kunungx eþzsöre) träffas *um æn* .. 24 gånger, men ingen gång ensamt *um*. I Drapa-balken likaså *um æn* .. 15 gånger, ej ensamt *um* .. i textkodex, men i B. en gång. I Uaþamal-balken förekommer *um æn* .. 30 gånger och ensamt *um* en gång, nämligen i öfverskriften *Vm kunungx man . biskups . hærtugha . hærra uarþa hugne fullum sarum . ok um þerra þukka* (fl. 12). B. har därjämte ensamt *um*, där B har *um æn* .., på ännu två ställen. Flocköfverskrifterna till Gipta-balken ha 13 gånger *um æn* .. och ingen gång ensamt *um* i A, men en gång i B. I Ærfþa-balken börja 8 flocköfverskrifter med *um æn* .., ingen med ensamt *um* i A, men 2 i B. Eghnasalurbalken har *um æn* 17 gånger, ingen gång ensamt *um* i A eller B, men en gång i D (samtidig med A), hvarjämte i B flock 9 börjar med *än man kiöpir* i st. f. *um æn* .. Vinsorþa-balken har *um æn* .. 10 gånger och ensamt *um* blott i B en gång. I Ræfsta-balken träffas *um æn* .. 9 gånger och ensamt *um* blott i B 2 gånger. I Bygda-balkens flocköfverskrifter förekommer slutligen *um æn* .. 39 gånger och ensamt *um* som konjunktion ingen gång i A, men 4 gånger i B, där dess utom 9 flock-

öfverskrifter börja med blott *æn* i st. f. *um æn*.. Man finner häraf, att i hufvudhandskriften till ÖGL. *um* såsom konjunktion förekommer 2 gånger, där man skulle väntat *um æn*.., som också i samma handskrift träffas 178 gånger i alldeles likartade fall med de tvänne, då ensamt *um* nyttjas, samt att i samma fall *um* som konjunktion träffas 15 gånger i B och en gång i fragmentet till handskrift D. Utom i nu angifna fall förekommer *um* aldrig i ÖGL. såsom konjunktion i st. f. *æn*, hvilken senare konjunktion däremot där är ytterst allmän. Särskildt kan påpekas, att i det fragment af ÖGL., som Klemming utgifvit (i redogörelsen för *Svenska Fornskrift-Sällskapets allmänna årsmöte* 1873), *æn* förekommer omkring 30 gånger som konjunktion i betydelsen om, men ingenstädes ersatts af *um*.

Af det nu anförda framgår otvetydigt, att bruket af konjunktionen *um* i ÖGL. befinner sig i sin allra första början. Det samma är förhållandet i Uplandslagen. Man finner där, i textkodex, *um* såsom konjunktion användt blott en enda gång och i ett alldeles likartadt fall med dem i ÖGL., nämligen i början af en flocköfverskrift. I Manhælghis-balken börjar öfverskriften till flock 39 i textkodex så: *Vm man slæppi þiuffi*..., medan de något senare handskrifterna B och C där ha *Æn man*... På andra ställen börja flocköfverskrifterna i denna lag med *æn* som inledande konjunktion i betydelsen om, men *um æn*.. förekommer ej där, liksom UL. har *Huru*... i flocköfverskrifterna i st. f. ÖGL:s *Um huru*... I detta afseende står UL. på en yngre ståndpunkt än ÖGL., där det flocköfverskrifterna inledande *um* endast några få gånger bortfallit framför *æn, huru*, hvarom se här förut.

I Södermannalagens [SML.] textkodex förekommer äfven *um* såsom konjunktion några gånger i flocköfverskrifter omväxlande med *um æn*.. (sällsynt) eller ensamt *æn*. Så i Iorþa-balken en gång *Vm landboe scal iorþ ater-*

sighiæ, men *Vm æn flere bindæ köp a en* och *Æn bröþer delæ* . . ., *Æn nocor six* . . ., på hvilka båda senare ställen den obetydligt yngre handskriften B har ensamt *um* i st. f. *æn*, liksom i 4 af de 7 flocköfverskrifter, som B har mer än A, medan de 3 öfriga af dessa börja med *æn*. I Bygninga-balken förekommer i A *um* såsom konjunktion en gång i början af en flocköfverskrift, men *æn* 2 gånger; B har där *um* flere gånger. I öfriga balkar har A blott *æn* i flocköfverskrifterna[1]), men B har där flere gånger *um* som konjunktion[2]).

Af hvad nu blifvit anfördt torde framgå såsom i hög grad sannolikt, att bruket af *um* såsom konjunktion i fsve. först uppstått i sådana fall, då det älsta språkbruket fordrat *um æn*, d. v. s. då den sats, som skolat inledas med en konjunktion betydande om, äfven styrts af prepositionen *um*. Genom en ellips af den egentliga konjunktionen — här, såsom ofvan visats, *æn* — har den konjunktionela betydelsen af detta *æn* sammansmält med den prepositionela i *um*, och på detta sätt har slutligen *um* från preposition öfvergått till konjunktion. Denna utveckling kan jämföras med den likartade, då i fsve. *þa*, *þaghar*, *siþan* öfvergått till konjunktioner. Där har näm-

---

[1]) Särskildt förtjäna påpekas flocköfverskrifter sådana som Vm *ofsinnis arf* . *oc* æn *man dræper til arfs* (Ærfþæ-balken 6) och Vm *bi* æn *þe hittæs* (Bygninga-balken 30).

[2]) Jag har här blott afsett de flocköfverskrifter, som finnas på en gång anförda framför hvarje balk. Men dess utom upprepas i SML. flocköfverskriften ofvanför hvarje flock. Små olikheter förefinnas ofta nog mellan dessa båda flocköfverskrifter. Så väl i kodex A som B finner man sålunda ena gången *um* och andra gången *æn*. Så har A i Köpmala-balken 3: Æn *nokor sæll* . . 1:a gången, men Vm *nocor* . . . 2:a gången, på hvilket senare ställe däremot B har *æn*. På samma sätt växla *um* och *æn* i samma flocks öfverskrifter flere gånger i B. — I ofvan anförda flocköfverskrift Vm æn *flere* . . . har B på senare stället blott *æn*. Däremot har B i den senare flocköfverskriften till flock 1 i Kununx-balken *Vm huru*, där A har ensamt *huru*.

ligen den relativa partikeln *ær* eller *sum*, hvilken efter de nämda orden i fsve. i andra fall kvarstår, blifvit utesluten, och på detta sätt har det föregående adverbet blifvit förvandladt till konjunktion. Se härom Rydqvist, SSL. V, 180—1, där exempel på båda användningarna finnas anförda. Gotlandslagen [GL.] erbjuder exempel på ellips af ofvannämda konjunktion *en* (med temporal betydelse) efter *siþan*, som förekommer ensamt i samma betydelse som och omväxlande med *siþan en*[1]). Närmast jämförligt med denna förvandling af *um* från preposition till konjunktion är det äfven i fsve. började bruket af prepositionen *innan* som konjunktion, hvarom se Rydqvist SSL. V, 163. Äfven i fornnorskan förekommer denna samma utveckling, såsom man finner af följande uppgift i Cleasbys och Vigfussons *Icelandic-English Dictionary* [IED.] s. 132: »In the earliest and best MSS. distinction is made between eptir er (*postquam*) þegar er (*quum*), meðan er (*dum*), síðan er (*postquam*), and on the other hand eptir (*post*), þegar (*jam*), meðan (*interdum*) síðan (*post*, *deinde*); .... but in most old MSS. and writers the particle is left out ....» En långt tidigare samnordisk utveckling af samma slag föreligger sannolikt i bruket af den ursprungliga prepositionen *at* äfven som konjunktion, hvilken användning i flere fall synes bero på en ellips af en relativ partikel eller en konjunktion. Jämföras kan ock uppkomsten af den fornnordiska konjunktionen *nær* ur prepositionen. I vårt bibelspråk finnas flere anmärkningsvärda fall, som förete en slående likhet med det här ofvan undersökta. Så användas där prepositioner som *efter*, *vid* såsom konjunktioner; t. ex.: *Efter* tu såg mig, Thoma, tror tu (Joh. 20: 29); *Efter* han nu war en Prophet, ... såg han thet (Ap. Gern. 2: 30) [jfr Och *efter* thet några af them wordo för-

[1]) Jfr Cod. Bur. 151[8]: *matte iak* .. *se* .. för *iak doe*, där *för* (= *förr*) öfvergått till konjunktion (= innan) genom ellips af *æn* i dess 3:e betyd. än

härde, ... gick han.. (Ap. Gern. 19: 9)]; Och *wid* the gingo, til at kundgörat hans Lärjungom, si, tå mötte Jesus them (Matth. 28: 9). I nysvenskt hvardagsspråk äfvensom i våra allmogemål finner man ej sällan prepositioner använda såsom konjunktioner; t. ex.: vänta, *till* (*te*) jag kommer; akta dig, *för* han ä ond; *efter* du inte vill, så...

Vi hafva nyss sett, att Södermannalagens flocköfverskrifter inledas stundom med konjunktionen *æn*, stundom med *um* användt som konjunktion. Båda konstruktionerna utgå där, enligt min tanke, från ett ursprungligare bruk af *um æn*... I stället för t. ex. *Um æn bröþer delæ* började man säga, antingen genom ellips af *æn*,: *um bröþer delæ* eller ock, genom bortkastande af den hela satsen styrande prepositionen *um*,: *æn bröþer delæ*. I följd af detta bruk af *um* och *æn* utan åtskillnad i alldeles likartade fall måste helt naturligt snart den uppfattningen bilda sig, att *um* och *æn* voro fullkomligt synonyma konjunktioner, och att man sålunda kunde använda det förra ordet hvar som hälst i stället för det senare. I en sådan användning i stället för *æn* i fall, där icke prepositionen *um* kan tänkas hafva älst styrt en med *æn* inledd sats, förekommer *um* som konjunktion första gången i SML. på 3 ställen därstädes. I dess Kirkiu-balk, 12: pr., heter det: *hæwin ærwingiæ walð þe iorþ ater lösæ* .... vm *han rætter ærwingi ær*, men några ord efteråt träffas: *þa æn rætter ærwingi ær* ...; i Manhælghis-balken 36: pr.: .. vm *han fangin warþer*, och 36: 1: *penninga þeræ* vm *nocre æru*, där den något yngre handskriften B dock båda gångerna har det äldre *æn*. Andra handskrifter af SML. från slutet af 1300- och från 1400-talet ha ofta *um*, där A har *æn*.

Jag öfvergår nu till att redogöra för bruket af *um* som konjunktion i yngre Vestgötalagen [yVGL.], hvilket är af synnerligt intresse såsom bringande i dagen ett

nytt led i utvecklingens kedja och gifvande en märklig bekräftelse på hvad de förut behandlade lagarne ha att upplysa om uppkomsten af konjunktionen *um*.

Flocköfverskrifterna i yVGL. börja allmänt med *um* som konjunktion. En enda gång kvarstår emellertid, märkligt nog, det af mig såsom äldre uppfattade bruket af börjande *um æn*, nämligen i þiufua-balken, där öfverskriften till flock 37 lyder så: *vm æn bonde vitir annan abyrþ;* jämför *vm huru* ... flere gånger i början af flocköfverskrifter (så þiufua-b. 17, Rætlosæ-b. 1, 3). Det kan tilläggas, att i flocköfverskrifterna förekommer *um* som konjunktion blott i början, där ursprungligen *um æn* kan tänkas hafva stått; eljest ha dessa alltid *æn*. T. ex. *vm ormylio oc* æn *maþer slar* .. (Iorþæ-b. 45); *vm þessæ væghæ* æn *vgilder lighiæ* (Forn.-b. 32). Af största betydelse för en rätt uppfattning af uppkomsten af konjunktionen *um* i svenskan äro följande förhållanden i yVGL. Denna lags flocköfverskrifter återgifva mycket ofta ordagrant första början af själfva flocken. En vigtig afvikelse finnes emellertid: flocköfverskrifterna börja med konjunktionen *um*, men själfva flocken börjar med *æn!* Så är flocköfverskriften i Aruæ-balken 10: vm *bonde gipter ðottor sinæ meþ munð ok malæ*, men själfva flocken börjar så: *Æn bonde giptir dottor meþ munð ok meþ malæ;* så i Giptæ-balken 11 flocköfverskriften: vm *anogth fostræ bær nyclæ bonðæ*, men själfva flocken: *Æn annöþof fostræ bær niclæ bondæns;* i Retlosæ-balken 2 flocköfverskriften: vm *biscup skal takæ*, men flocken: *Æn biscup skal takæ;* i þiufua-balken flocköfverskriften 27: vm *þen sum stolin ær callar sik eig þiuf aghæ*, men motsvarande flock: *Æn þen sum stolin er callar* ....; flocköfverskriften 47: Vm *varir men kiænnæ grip sin i adru landæ*, men själfva flocken: *Æn varir men æller lænder kiænnæ grip sin . i . adru landi;* i Iorþæ-balken 34 och 44 flocköfverskrifterna: vm *maþer callar*

sik fæ mark aghæ, vm *callar tiældru vra(r)ngæ ligiæ*, men flockarne själfva: *Æn maþer callær sik aghæ egho a fæ marko*.., Æn *tiælðru vil flytiæ oc callar vranct ligiæ*... Likaså förtjäna att jämföras flocköfverskriften i Retlosæ-balken 24: vm *fæ warþer læst* och själfva flockens begynnelseord: Æn *lestir hest æller oksa*..., samt flocköfverskriften i þiufua-balken 33: vm *þiuft hittis meþ husfru* och flockens början: *Nv* æn *hittir* .... *þer sum husfrughæ hauer niclæ til*... Jag har ansett mig böra anföra alla af mig påträffade exempel, på det att skillnaden mellan flocköfverskrifternas började konjunktion *um* och själfva flockarnes i regeln däremot svarande *æn* måtte falla tydligt i ögonen. Detta förhållande kan icke förklaras på annat sätt än, såsom ofvan skett, genom antagande af att *um* står för *um æn*, ett antagande som därigenom vinner ett kraftigt stöd. Användningen af *um* som konjunktion i yVGL:s flocköfverskrifter beror sålunda på en utveckling af ett äldre språkbruk, som där fordrat prepositionen *um* framför konjunktionen *æn* — ett språkskick, som på ett ställe kvarlefver, såsom ofvan påpekats —, medan åter i själfva flockarnes början helt naturligt konjunktionen i regeln är *æn*, då någon preposition *um* där aldrig kunnat hafva sin plats framför detta *æn* och genom ellips däraf förvandlas till konjunktion.

Användningen af *um* såsom konjunktion i yVGL. har emellertid sträckt sig något längre än nu nämnts. I ett par fall finnes nämligen *um* användt som konjunktion äfven i början af själfva flocktexten. Så börjar i Dræpare-balken flock 40 på följande sätt: Wm *löskæ mæn vt rikis gangæ hem at manni ok ðræpæ .... þa skulu þe*..., hvarmed må jämföras flocköfverskriftens ord: *vm vt rikis maþer ðræper man.* Retlosæ-balkens 22:a flock lyder i hufvudhandskriften så: Vm *fæ flögher . i . giærþi sva at ingin æltir . liggi vgilt.* Æn *vr giærþi flogher far bana af . giælde þen ater garþ a*, hvaremot tre

andra handskrifter i st. f. det börjande *vm* ha *æn;* härtill svarar flocköfverskriften vm *fæ flögher sælft i giærþe ok far bana af.* I dessa 2 fall — de enda af detta slag, jag funnit — har uppenbarligen *um* inträngt från flocköfverskrifterna och utträngt det äldre *æn.* Särskildt lärorikt är det sista anförda fallet, där *um* från flocköfverskriftens början inträngt i flockens början, men blott i en handskrift af fyra, medan däremot *æn* kvarstår inuti flocken. Här finna vi altså *um* användt som konjunktion i fall, där icke *um æn* kan tänkas förr hafva stått, men bruket af *um* härstädes utgår dock medelbart från *um æn.* Från detta skede i utvecklingen är vägen icke lång till det, då *um* hvar som hälst användes i st. f. *æn.* I yVGL:s hufvudhandskrift förekommer emellertid *um* aldrig — så vidt jag kunnat finna[1]) — användt i st. f. *æn* i andra än de 2 fall, för hvilka nu redogjorts, d. v. s. i flocköfverskrifternas början samt, 2 gånger, i självfva flockarnes början.

I yVGL:s Kirkyu-balk, som hittils förbigåtts, då den ej finnes i hufvudhandskriften utan i en något senare handskrift, är rörande användningen af *um* såsom konjunktion följande att märka. Flocköfverskrifterna ha äfven där allmänt *um* användt som konjunktion. I självfva flockarne är *æn* den vanliga konjunktionen för om. Flock 43 börjar så: Æn *tithaköp skal gifua löska man . gifui...,* medan flocköfverskriften lyder: Um *tithaköp skal göra.* I texthandskriften börja däremot 3 flockar med konjunktionen *um.* Så flock 27: *Nv* um *barn þorf kristno oc mather husl,* där flocköfverskriften har: Um *barn thorf kristnu . mather husl ælla olnengh.* Här är emellertid att märka, att 2 handskrifter sakna *Nv um,* som därför kan vara senare tillagdt med ledning af flocköfverskriften. Flock 32 börjar: Um *gæster dör at bonda,* och flock-

[1]) Glossaret ger ingen annan uppgift om förekomsten af konjunktionen *um* i yVGL. än denna: »K. ind. 1—5 etc.»

öfverskriften är alldeles lika lydande; en handskrift har på förra stället: *Dör gesther*... Flock 42 slutligen börjar: Um *bonde dör i sokn oc uil i annare ligia*, hvilket ordagrant återfinnes i flocköfverskriften. Dessa fall äro alldeles likartade med de nyss behandlade i öfriga balkar af yVGL. Men dess utom förekommer *um* som konjunktion en gång inuti en flock i st. f. *æn*, där en sådan omedelbar inverkan af flocköfverskriftens lydelse ej kan hafva egt rum, utan där *um* ersatt *æn* i följd af den begynnande uppfattningen af det förra ordet såsom i egenskap af konjunktion fullt likberättigadt med det senare. I flock 28 heter det nämligen: *þætta ær eet*. æn *biscuper hauer*... *Annat* æn *han syuker ær*. *þriþia* vm *han ær*.... *Fiærtha* æn *han*.. *sigher*, och än en fjärde gång brukas *æn*. På det ställe, där *um* inträngt i textkodex i st. f. *æn*, ha två handskrifter kvar det äldre *æn*. Användningen af *um* på nu anförda ställe är den samma, som vi förut funnit på tvänne ställen i SML.

Om förekomsten af *um* såsom konjunktion i öfriga handskrifter från början och medlet af 1300-talet må följande anmärkningar här få plats.

I Bjärkörättens handskrift B (skrifven något efter 1329) förekommer *um* som konjunktion inuti en flock 1 gång (1: 1), där den något yngre handskriften A har *en*. I denna handskrift A påträffas däremot *vm* för det vanligare *æn* (*en*) 3 gånger (9: 1, 13: pr., 32: 2), alla gångerna inuti en flock, där icke *um æn* kan tänkas hafva stått.

I yngre Vestmannalagens handskrift C (från förra hälften af 1300-talet) är *um* för det äfven förekommande *æn* (oftast skrifvet *en*) ytterst allmänt i början af flocköfverskrifterna. I andra fall är konjunktionen *um* där högst sällsynt[1]); i Bygninga-balken 8: 1 träffas: [*samo*

[1]) I glossaret finnes ingen uppgift om förekomsten af konjunktionen *um* i yVML.

lagh æro om æng] vm [*han akr yuir æng*], där handskrift B har *æn* (här har kanske den straxt förut stående prepositionen *um* medverkat vid utbytet af *æn* mot *um*). Om förhållandet i texthandskriften af yngre Vestmannalagen [yVML.] se nedan.

I äldre Vestmannalagen träffas *um* som konjunktion 1 gång, nämligen i þiufnadhs-balken 1: pr., där det heter: *hawi bondin wald at sökia en sökia wil . giwa* wm *giwa wil;* flocköfverskrifter saknas i denna lag.

I Helsingelagens flocköfverskrifter förekommer i textkodex *vm* som konjunktion 2 gånger (Manhæliæs-balken 34; Wiþerbo-balken 23), medan *æn* i öfriga, ej talrika fall nyttjas; den efter en förlorad handskrift tryckta upplagan af 1609 (B) har *um* 3 gånger i flocköfverskrifter, en gång där A har *æn*, och flere gånger *än*, en gång (Wiþerbo-balken 23) där A har *vm*. Utom i detta sist anförda fall förekommer *um* såsom konjunktion i st. f. *æn* på tvänne andra ställen i A, där B har kvar *æn*, men här inuti flockarne (Kyrkiu-balken 12: 1, Köpmalæ-balken 1). Dess utom förekommer *wm* som konjunktion inuti flocktexten på 2 ställen, där äfven B har denna nyare form (Köpmalæ-b. 4, Wiþerbo-b. 14: 3).

I Magnus Erikssons Landslag [MELL.] omväxlar *um* ytterst ofta med *æn*[1]).

Codex Bureanus har äfven *um* som konjunktion jämte *æn* (t. ex. 18^{20}, 25^{25}, 102^{12}, 184^{18}).

Slutligen kan anmärkas, att *um* såsom konjunktion förekommer jämte *än* i Konunga och Höfdinga Styrelsen[2]).

---

[1]) I glossaret till Schlyters upplaga af MELL. finnes icke *um* som konjunktion upptaget.

[2]) T. ex. s. 6 (Bures upplaga) 3 ggr, s. 23, 26, 61, 82, 83; å s. 7 förekommer den nyare formen *om* 2 ggr [Denna form för prepositionen träffas redan i yVML:s texthandskrift, som äfven i andra fall har en ovanligt tidig öfvergång från *u* till *o*]. — Det bör anmärkas, att Landt-

Um såsom konjunktion saknas däremot, liksom i äVGL., i Gotlandslagen. I denna användning synes *um* ej häller förekomma i Smålandslagen samt i texthandskriften till yVML., hvilken senare till och med har *æn* i flocköfverskrifter sådana som *Hær six* æn *owermaghi giör manne sar, Nu tæls* æn . . .[1]), medan den samtidiga handskriften C har omväxlande *Hær sighs* um och . . æn.

Af den utredning, som nu blifvit gjord rörande den älsta användningen af *um* som konjunktion i fsve., kan med ganska stor sannolikhet en icke ovigtig slutsats dragas angående den trakt af Sverge, där bruket af *um* såsom konjunktion först uppstod. I de tre Götalagarne, äVGL., Gotlandslagen och Smålandslagen förefinnes, såsom nyss nämts, icke detta bruk. I ÖGL:s älsta handskrift, från medlet af 1300-talet, är detta bruk ytterst sällsynt, och utvecklingen af *um* från preposition till konjunktion är där ännu i sitt första skede, d. v. s. konjunktionen *um* träffas där blott (2 gånger) i flocköfverskrifternas början växlande med *um æn*. I yVGL:s texthandskrift, samtidig med ÖGL:s, finna vi utvecklingen af konjunktionen *um* hafva i det allra närmaste fullständigt genomgått detta sitt första skede och börjat inträda i sitt andra skede, d. v. s. *um* har där från flocköfverskrifternas början inträngt (2 gånger blott) i flockens början. Först i yVGL:s kyrkobalk, i handskrift från senare hälften af 1300-talet, finna vi konjunktionen *um* i tredje skedet af dess utveckling, d. v. s. *um* förekommer där, ehuru blott 1 gång, inuti en flock. I Svealagarne visar sig däremot denna utveckling hafva

---

manson i sin *Undersökning öfver språket i skriften: Um Styrilsi Kununga ok Höfdinga*, Uppsala 1865, s. 86, endast upptager *æn* bland konjunktionerna, men icke *um*.

[1]) I dessa fall står säkerligen *æn* för *um æn*, hvaraf den af mig här förut framstälda uppfattningen af flocköfverskrifternas början *æn* såsom stående för *um æn* får ett nytt stöd.

börjat tidigare. Redan i Uplandslagen, från år 1300, träffa vi ett spår af konjunktionen *um* i dess första utvecklingsskede. I Södermannalagens handskrift A — skrifven »ej långt efter 1327» — och ännu mer i dess obetydligt yngre handskrift B — »ej långt efter 1335» skrifven — har utvecklingen gått vidare inom detta skede och vi finna till och med där redan utvecklingens sista skede hafva börjat inträda. I andra handskrifter af Svealagar från förra hälften af 1300-talet, såsom Bjärköarättens handskrift B och yngre Vestmannalagens handskrift C, finna vi likaledes redan *um* såsom konjunktion i dess tredje[1]) utvecklingsskede. I Svealagarne spårar man altså uppkomsten och utvecklingen af bruket af *um* såsom konjunktion omkring ett halft århundrade tidigare än i Götalagarne. I Svealand synes därför detta bruk hafva uppkommit, och därifrån har det spridt sig till Vestergötland något tidigare än till Östergötland.

Rörande bruket af *um* som konjunktion i yngre handskrifter, än de här undersökta, kan följande uppgift ur Rydqvists SSL., V, 173, här lämpligen anföras: »det konditionala *æn* .... förlorade sig .. under loppet af 15:de årh., vid hvars midt det kämpar en mycket underlägsen strid med *om*, men varseblifves någon gång, t. ex. Kristf. Lands L. G. B. ind. XIV, Æ. B. 11: 1; snart blef *om* enväldigt.» Jfr dock Tillägg 1 här efteråt.

Härmed har jag, så fullständigt som det varit mig

[1]) Det bör anmärkas, att den indelning i tre skeden af utvecklingen, som här gjorts med ledning af yVGL., ingalunda behöfver hafva ovilkorlig tillämpning på Svealagarne, där blott första och tredje utvecklingsskedena röja sig. Där kan utvecklingen mycket väl, såsom förhållandet också ofvan (s. 222) blifvit framställdt, hafva gått omedelbart från det första skedet till det, som här ofvan kallats det tredje; medan särskildt i yVGL. på grund af för denna lag egendomliga förhållanden, om hvilka se ofvan s. 223, ett mellanliggande skede förmedlat utvecklingen. Detta är ock orsaken, hvarför yVGL. i det föregående behandlats efter SML.

möjligt och sakens vigt synts kräfva, redogjort för uppkomsten och utvecklingen af *um* i svenskan, och jag hoppas hafva öfvertygande ådagalagt denna konjunktions ursprung ur den lika lydande prepositionen.

I sammanhang med den föregående undersökningen och till fullständigande däraf måste äfven bruket af *um* som konjunktion i forndanskan upptagas till granskning.

I Skånelagen [Sk.L.] träffas *um* som konjunktion redan i allmänt bruk, så väl i flocköfverskrifter som eljest i själfva texten. De flocköfverskrifter i Hadorphska handskriften [A], som ha konjunktionen *um*, äro 3—6 samt 73. Blott 5 flocköfverskrifter till äro i A[1]) affattade på svenska, och af dessa börja 3 med prepositionen *vm* (den 4:de med *horo*); eljest saknas i denna lag flocköfverskrifter eller äro de affattade på latin. I texten förekommer *um* allmänt som konjunktion och är där den enda i bruk varande konjunktion med betydelsen om. Några exempel på dess användning må anföras. Flock 3 börjar så: *Barn* vm *föt warþær . þa scal þæt* . . .; fl. 4: *Dör kunu* ... *oc warþær skialnaþ hwilkit* .. *lifthi* ... *ællær* um *them skil um at barn fic cristindom* . *þa ær* . .; fl. 5: *Far bondæ sön konu* .... *oc aflær barn* .... vm *tha dör* .. *tha taki* . . .; fl. 6: *Swa ær oc* vm *bonden foræ* (läs före); fl. 7: . .*þæræ aruæ* vm *þe æræ döth* . . . (jfr fl. 8, 11, 12, 73, 74, 207 m. fl.). Som man finner, lemnar Sk.L., i olikhet mot förhållandet i de älsta fsve. lagarne, där konjunktionen *um* förekommer, ingen säker upplysning om första uppkomsten af nämda konjunktion. Då emellertid i A flocköfverskrifter finnas, som börja både med prepositionen och med konjunktionen *um*, och då en gammal handskrift (den Ledreborgska från medlet af 1300-talet) nästan utan undantag har flocköfverskrifter börjande med prepositionen eller konjunktionen *um*, saknar man icke, med kännedom om de förhållanden, som ofvan

[1]) Runhandskriften [B] saknar alldeles flocköfverskrifter.

blifvit uppvisade för fsve., skäl att antaga, att utvecklingen varit den samma som där, ehuru i fda., såsom i så många andra fall, språkutvecklingen hunnit längre än i fsve.

I den Skånska Kyrkrätten [Sk. Kr.] äro förhållandena i flere afseenden afvikande från det i Sk.L. herskande språkskicket, oaktadt den förra är bevarad i samma två älsta handskrifter, som den senare. Där träffas så väl *um* som *æn* som konjunktioner, och en handskrift, C, har dess utom äfven konjunktionen *æf (ef)*. Exempel på användningen af *um* som konjunktion i handskriften A af Sk. Kr. äro: *Kirkia* um *wighth warþær* (början till flock 1); *kirkiæ* um *lös warþer* (början till flock 2); *biuþi til reps* um *reþ drögh ær* (fl. 5); *swa oc* um *han takær* .... um *han dyl* (fl. 9); *skæræ sic* .. um *ængin wil* (fl. 13); *þa* um *han wil ey* (fl. 16); *witi* ... *at* um *man gör* (fl. 16). Detta torde vara, i det allra närmaste åt minstone, samtliga fall, då *um* där förekommer som konjunktion utan att vara föregånget af *æn*, hvilket uttryckssätt *æn um* .. här nedanför skall särskidt granskas. På de flesta af de nyss anförda ställena träffas konjunktionen *um* i alla handskrifter, äfven i C, hvilken på ännu ett ställe har vm *han wil* (fl. 8). Konjunktionen *æn* åter förekommer på följande 3 ställen i handskriften A: æn *ey orkær hin* ... *fylli* ... (fl. 3); æn *man fæstær* ... *þa a han* (9); æn *han gör þæt* . *þa scal han* (16). Äfven runhandskriften [B] har på alla dessa ställen ensamt *æn*. Men i Thorsens edition af denna handskrift (*Skånske Lov og Eskils skånske Kirkelov* ..... ved P. G. Thorsen. Kjøbh. 1853) är ordningsföljden i textaftrycket på det första af dessa ställen ändrad till *æn orkar æi*, det andra stället oförändradt bibehållet, vid det tredje *um* insatt i texten inom klammer samt i en not anmärkt: »um, som ej findes her i Hdskr., kan vel ej godt være borte (i Had. Udg. er det også udeladt).» Dessa oberättigade ändringar

bero uppenbarligen därpå, att tillvaron af en fda. konjunktion *æn* med betydelsen om blifvit förbisedd. Ännu på 2 andra ställen, om hvilka mer straxt i det följande, har B ensamt *æn* som konjunktion, där Thorsen insatt *um* inom klammer efter *æn*[1]). I glossaret till Schlyters upplaga af *Skåne-Lagen* (Lund 1859) har det på dessa senare ställen förekommande *æn* blifvit riktigt uppfattadt. Det säges nämligen, att där »omissa v. *um*, quam habet textus,» — d. v. s. handskrift A — »v. *æn* accipit hanc significationem . . .» Anledningen till att i Thorsens upplaga *æn um* blifvit insatt i st. f. ensamt *æn* är troligen den, att *æn um* i B, liksom i A, är mycket allmänt förekommande.

I handskrift A af Sk. Kr. förekommer nämligen, såsom redan blifvit antydt, sällan ensamt *um* som konjunktion utan oftast *æn um*, som träffas omkring 29 gånger[2]), dels (5 gånger) i flockarnes början, t. ex. *Æn um man plöghær* . . . (5), *Æn um mislekin warpær* . . (11), dels inuti flocktexten, t. ex. *æn um wighya scal . pa sculu* . . (1), *æn um han dyl . witi* . . (4). Helt naturligt faller sig att öfversätta detta *æn um* med men om. En närmare

[1]) På intet af dessa ställen har dock *æn* »med udeladt um» betydelsen af »om end», såsom Lund förmodar (Se *Det ældste danske skriftsprogs ordforråd. Ordbog til de gamle danske landskabslove* . . . . [Ordb.] Af G. F. V. Lund. Købh. 1877. S. 173.). Denna betydelse än om, d. v. s. om också, tillkommer för öfrigt, så vidt jag kunnat finna, icke ens *æn um* någonstädes. Endast en gång, nämligen i flock 5, där det heter i A: *æn um af hanum repæs . pa haui fore giort æruaþe sino* . æn um *han saþe sæþ sinni.* — om det första *æn um* se straxt i det följande —, skulle man med något skäl kunna tolka dessa senare gången förekommande *æn um* så. Men den riktiga tolkningen är säkerligen denna: . . *foregiort æruaþe sino, æn, um han saþe, sæþ sinni:* hafva förgjort sitt arbete men (el. och) sin säd, om han sådde. Denna tolkning stödes af en mängd andra handskrifters (»DEFHKLMQRT &c.») oc *um* i st. f. æn *um*, samt några yngre handskrifters: *oc sæth sine, vm han hawir saat.* — B har på första stället *æn af hanum* . . . i st. f. *æn um* . . . . (jfr s. 223 här).

[2]) Den gång ej medräknad, som ofvan i n. [1]) afhandlats.

granskning visar emellertid, att detta *æn* ingalunda är den samnordiska konjunktionen *en*, *æn*, men, (ännu mindre den lika lydande med betydelsen än) utan den samma nordiska konjunktion med betydelsen om, som vi äfven funnit vara allmän i fsve. samt 3 gånger ensam förekommande i otvetydiga fall i Sk. Kr:s handskrift A. Texten skulle altså i dessa fall, då *æn um* träffas, hafva tvänne konjunktioner, båda med betydelsen om, den ena omedelbart efter den andra. Detta torde synas mången otroligt. Men en jämförelse mellan de olika handskrifterna visar denna uppfattnings riktighet. De båda handskrifterna A och B öfverensstämma, såsom redan blifvit nämdt (s. 231), på 3 ställen i bruket af ensamt *æn* som konjunktion med betydelsen om. Men dess utom har B på 2 ställen ensamt *æn*[1]), där A har *æn um* (5, 8); på det första af dessa ställen ha äfven flere andra handskrifter (P, T etc.; se Schlyters upplaga af Sk.L. s. 361, n. 14) ensamt *æn*. Äfven andra handskrifter ha ensamt *æn*, där A och B hafva *æn um*. Så handskr. C 1 gång i fl. 7 (2 andra gånger dock här *æn um*), 1 gång i fl. 11 (ofvan anförda början af flocken), 1 gång i fl. 15 (andra gånger *æn um*); så handskr. P i början af fl. 5. Andra handskrifter åter ha i många fall ensamt *um*, då A och B ha *æn um;* detta är i synnerhet förhållandet med handskrifterna G och L. Särskildt förtjänar påpekas det ställe i fl. 8, där A har *æn um* och B ensamt *æn*, medan här G har ensamt *um!* Dessa samma 3 varianter träffas i fl. 9 på det ofvan (s. 231) anförda ställe, då A och B ha ensamt *æn*. Där har nämligen C och många andra handskrifter ensamt *vm*, medan åter åtskilliga andra handskrifter ha *æn um*. I sammanhang härmed kan påpekas, att C m. fl. ha *æn vm* på det första af de s. 231 angifna ställena, där A och B ha ensamt *æn*, samt att på det tredje af dessa ställen C och G ha *um* (C *ok um*),

[1]) Jfr s. 232 och n. [1]) därstädes, sista raden.

medan många andra handskrifter ha *æn um*. Denna växling mellan *æn*, *um* och *æn um* synes mig nu böra förklaras så, att *æn* är den älsta och ursprungligen den enda konjunktionen med betydelsen om i Sk. Kr. Senare inträngde här *um* som konjunktion, då *æn* blef föråldradt och dess ursprungliga betydelse började glömmas. Stundom fick *æn* kvarstå, stundom utbyttes *æn* mot *um*, men i talrika fall uppfattade afskrifvaren den ursprungligen subordinerande, konditionala konjunktionen *æn*, om, såsom den koordinerande, adversativa konjunktionen *æn*, men, och insatte då *um* efter *æn*, som fick kvarstå och måste antaga den nya betydelsen men. Huru åter bruket af *um* som konjunktion uppstått, därom lemnar Sk. Kr. ingen bestämd upplysning. Så mycket göra dock de nu påpekade förhållandena i denna lag sannolikt, att *um* i Sk. Kr. icke uppkommit af ett äldre *ef* (eller *of*). Emellertid har en handskrift af Sk. Kr., nämligen C, såsom redan blifvit nämdt, just denna konjunktion *æf*, växlande med *æn* och *um* (och *æn um*). Detta förhållande kan dock, enligt min tanke, ingalunda användas som bevis för antagandet af uppkomsten af konjunktionen *um* ur *ef*, hvilket snart skall visas.

De ställen, där handskriften C af Sk. Kr. har *ef*, *æf*, äro följande: *Æn ef* i början af flock 5, där A, B ha *æn um* (stället är anfördt ofvan s. 232), inuti samma flock *æn æf* (det ställe, som behandlats här s. 231 n. [1]), samt likaledes i samma flock *æf*, där A, B (och öfriga handskrifter) ha ensamt *um* (detta ställe är anfördt ofvan s. 231), fl. 9 *Æn æf*, där A, B. m. fl. ha *æn um*, fl. 11 *Æn æf* (A, B m. fl. *æn um*), men en rad förut i flockens början ensamt *Æn* (jfr s. 232 här), samt slutligen i flock 12 *Æn æf*, där A, B m. fl. ha *æn um*, G, T ensamt *um*. På 5 af dessa 6 ställen föregås *æf* (*ef*) af *æn*, och på det 6:te, där så ej är förhållandet, kan *æn æf* icke stå (: ***biuthi til rep*** æf ***repdrøgh æn***). Dessa *æn*

æf växla nu med talrika *æn um* samt med ensamt *æn* (3 ggr) eller *um*. Jag förmodar nu, att äfven där *æn* öfver alt är den ursprungliga konjunktionen, och att i st. f. eller, i öfverensstämmelse med hvad nyss yttrats rörande *æn um*, efter denna gamla, ej mer förstådda konjunktion insatts antingen *um*, liksom i A, B och andra handskrifter, eller ock af den, säkerligen icke skånske, möjligen jutske afskrifvaren den för det skånska, liksom för det svenska, lagspråket främmande konjunktionen *æf* (*ef*[1]). Isammanhang med och såsom ett kraftigt stöd för denna nu senast framstälda förmodan bör påpekas, att handskriften C i ett annat märkligt fall afviker från alla öfriga handskrifter af Sk. Kr. och öfriga skånska laghandskrifter och synes ansluta sig, ehuru på ett högst egendomligt sätt, till jutskt skrifbruk. I C nyttjas nämligen flere gånger, i st. f. den där äfven förekommande relativa partikeln *ær* (som), en form *æthæ*, *æth*[2]), som eljest är fullkomligt okänd i fda. i denna ovanliga och svårförklarliga betydelse. Jag vågar rörande tillkomsten af detta *æthæ*, *æth* framställa följande förmodan. Denna form har i C inkommit genom en jutsk afskrifvares sammanblandning af den relativa partikeln *ær* (som) och den i fda. handskrifter ganska vanliga formen *ær* af den disjunktiva konjunktionen *ællær*. Jyske Lov har däraf ej formen *ær*, men jämte *ællær* formerna *æthæ*, *æth*, hvilka i denna betydelse — enl. Lunds Ordb. — endast förekomma i nämda lag. Däremot förekommer i Jyske Lov aldrig den relativa partikeln *ær* (som), utan i dess ställe *thær* (enl. Lunds

[1]) Det ställe i 5, där *æn æf* förekommer, som blifvit omnämdt s. 232 n. [1]), har, efter hvad jag förmodar, i st. f. den nuvarande lydelsen i C: *æn um af hanum repes haui fore giort ærwithi sinu . æn æf han sathi sæth sinum*, ursprungligen lydt: *æn af hanum . . . sinu . æn han sathi*, (haui fore giort) *sæth sinni*.

[2]) Förekommer, enligt Schlyters glossar, 9 gånger.

Ordb.; se ock V. Såby, *Om sprogformen i de sællandske love* i *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie*... 1872 [ANO], s. 203, 204). Då den jutske afskrifvaren nu fann partikeln *ær* i den skånska handskrift, han skulle afskrifva, och från sin egen munart ej kände någon partikel *ær*, men från andra fda. handskrifter, t. ex. af de sælländska lagarne och Sk.L., kände *ær* i betydelsen eller, jämte som, råkade han att vid afskrifningen åtskilliga gånger i st. f. *ær* insätta det för honom därmed liktydiga *æthæ*, *æth*[1]). Godkännes denna förklaring — och någon annan synes knappast tänkbar[2]) —, vinnes ett starkt stöd för den ofvan framstälda uppfattningen af det i C förekommande *ef* såsom inkommet genom jutsk inverkan[3]). Det bör slutligen tilläggas, att det förhållande, att *ef* och *um* förekomma jämte hvarandra i samma handskrift, bestämdt talar mot att *um* här uppkommit ur *ef*. Det är nämligen omöjligt, att *um* omedelbart uppstått ur *ef;* en följd af mellanformer måste ovilkorligen tänkas hafva förmedlat öfvergången, om en sådan antages hafva egt rum. Denna utvecklingsföljd tänkes sannolikt hafva varit följande: *ef* — *of* — *om* — *um*. Men med

[1]) Månne *æth* och *ær* ursprungligen äro samma ord, båda utgående från en grundform **æþr* (fno. *eðr*), det förra genom vanligt bortfall af slutande *r*, det senare genom utstötning af *þ* framför *r*, liksom i sve. *lur* af *luper* (fno. *lúðr*). *er*, *far* af *eder*, *fader* m. fl.? Eller är *ær* blott en skrifform för *ællær*? — Lund (Ord. s. 174) ser i *ær* »en forkortet eller sammentrukken form af *ællær*». Schlyter åter anser det på talrika ställen i olika handskrifter af Sk.L. (äfven i A, B) förekommande *ær* hafva tillkommit »errato, sine dubio» (glossaret till Sk.L. s. 627) samt sätter i noten 69 till 12 »male» efter det samma.

[2]) Att nyisländskan har »sometimes *eð*, but usually 'er'» (IED), är säkert blott ett tillfälligt sammanträffande. Den nyisl. formen *eð* har möjligen uppkommit i fall, då partikeln *er* gått omedelbart framför ord början de med *l* och *n*.

[3]) Det bör erinras därom, att formen *ef* icke träffas i några nu kända jutska handskrifter, men denna form ligger naturligtvis till grund för den vanliga jutska formen *of*.

detta antagande stämmer synnerligen illa det förhållande, att i C endast *ef*, *æf* och *um* träffas, men intet spår synes till af de förmenta öfvergångsformerna. På en utveckling af *ef* till *um* inom nämnda handskrift är således icke att tänka. I andra fda. handskrifter finnes visserligen formen *of*, men den har vid sidan af sig städse formen *um*, aldrig *om*, i de älsta handskrifterna; endast i vida yngre och sämre handskrifter förekommer denna, såväl i fda. som i fsve. uppenbarligen yngre, form *om*.

Till sist må rörande Sk. Kr. anmärkas, att en handskrift, O (Arn. Magn. 36, 4:to) från början af 1400-talet, en enstaka gång har *off* (fl. 8), där C m. fl. ha *vm* (A, B ha ej detta ställe, jfr ofvan s. 231); denna form är säkert äfven att tillskrifva jutsk inverkan.

Af de sällandska lagarne må här närmast till undersökning upptagas Eriks Sællandske Lov, såsom i afseende på språket stående närmare de skånska lagarne, än Valdemars Sællandske Lov gör (jfr Såby, ANO. 1872 s. 204).

I den handskrift, Arn. Magn. 455, 12:mo [här kallad A], som ligger till grund för Thorsens upplaga af Eriks Sællandske Lov [ESL.], är i de öfver hvarje flock förekommande flocköfverskrifterna *um* såsom konjunktion, liksom äfven som preposition, ytterst allmänt. Blott en enda gång förekommer i öfverskrifterna konjunktionen *of*, näml. I, 2: of *kunæ sighær* . . . ., hvilket äfven återfinnes i det lilla prof af handskrift C 39 Stockh., som Thorsen aftryckt i slutet af ESL. På detta ställe har däremot det med »en noget yngre Hånd end Håndskriftet» skrifna registret till lagen [Thorsen, ESL. s. 11, 159) *vm*, liksom äfven den handskrift, Arn. Magn. 26 [här kallad B], efter hvilken Kolderup-Rosenvinge har utgifvit lagen. I det nyssnämda registret, som allmänt har *um* liksom A, träffas emellertid på ett annat ställe det där alldeles enstaka stående *of* (I, 23: of *man skif-*

tær . . .). I B är likaledes *um* i öfverskrifterna allmänt, men en enda gång träffas *af* (II, 34: *Af hand hogs af*), där det i samma handskrift förekommande registret liksom öfriga handskrifter (äfven A) ha *um*. Likaledes träffas *af* en gång i en flocköfverskrift (I, 7: af *sön wil*...) i en yngre handskrift, Arn. Magn. 22, 4:to, medan öfriga handskrifter där ha *um*. I nyssnämda register till B är *um* som konjunktion allmänt, men äfven där träffas en gång *af* (III, 3: Af *man mælær* . . .), där öfverskriften öfver texten, liksom handskrift A, har *um* (samma register har äfven 1 gång, i st. f. det vanliga *um*, prepositionen *af*, nämligen I, 16: *Af ganggæarf*, där textens öfverskrift har *um*). I själfva texten till ifrågavarande lag är *um* allmänt förekommande som konjunktion[1]). Emellertid träffar man i A en gång *af* (II, 26: *af hin vil;* B har där *of*) och omkring 11 gånger[2]) *of*[3]); på de flesta af dessa ställen har B äfven *of*, på 3 ställen har B *ok*, en gång *um* (III, 53) och en gång intet (nämligen ensamt *utæn*, där A har *vtæn of*, I, 46). Vidare träffas i handskriften A, ehuru ännu sällsyntare, konjunk-

[1]) T. ex. I, 3, 9, 11, 16, 21, 22, 24 m. fl.; II, 2, 21, 30, 33, 45, 46, 49 m. fl.; III, 3, 10, 26, 27, 29, 30—32, 39, 45, 46 m. fl. Särskildt förtjäna påpekas ett par ställen, där liksom i yVGL. (se ofvan s. 224) flocköfverskrifterna och början af flocken äro affattade i liknande ordalag. Så lyda i III, 34 och 38 öfverskrifterna vm *nokær callær a annar um giald* och vm *kunæ takær enlop man*, medan själfva flockarne börja på följande sätt: Vm *noker callær uppæ annær um giald* . . . och Um *nokær konæ latær liggi hos sic* . . .

[2]) I, 30, 46; II, 35, 51, 56, 63, 64, 76; III, 1, 37, 52. III, 51 har B *of*, där A har *oc;* möjligen är detta förhållandet på ännu ett eller annat ställe. — Såby yttrar med rätta (ANO, 1874, s. 221), att af formerna »*of* (*af*) og *um*» är i ESL. »det første forholdsvis temmelig sjældent.»

[3]) Ett af dessa ställen bör fullständigare meddelas, då *of* här står omgifvet af prepositionen och konjunktionen *um: sva er oc um annæn fot* of *han warthær læstær* . *sum um annær ær mælt. Æn* um *orne warthær annæt af huggit* . . . . (II, 35).

tionen *æn* med betydelsen om, såsom i I, 7, där det heter .. *hans dottær ær man hauær fangæt . tha ma hun oc kallæ sin houæthlot ut i allæ fæ munæ . oc i køpæ iordh* æn *hun ær . ey meræ en halflot*[1]), på hvilket ställe 2 andra yngre handskrifter, nämligen Arn. Magn. 9, 4:to, och Arn. Magn. 22, 4:to, äfven ha *æn*, medan B där har *um*. Däremot har en pergamentshandskrift, Kgl. MS. 3123, 4:o, den förderfvade läsarten ... *æn hun arffuær æy meræ*... Denna läsart är en intressant bekräftelse på hvad jag ofvan antagit, nämligen att konjunktionen *æn*, om, redan i gamla tider misstagits för *æn*, men[2]), hvarefter i detta fall *hun* hänförts till *dotter* i st. f. till *iordh* och *arffuær* insatts för *ær*, oaktadt här als ej är fråga om arf. I Thorsens upplaga af ESL. är *æn* bibehållet i texten, men i en not anmärkes: »Æn har jeg intet villet forandre ved (det forekommer også således oftere)». Man stannar i ovisshet om, huru utgifvaren här velat uppfatta detta *æn;* i den ett år senare än ESL. utgifna Skånske Lov har, såsom ofvan (s. 231) påpekats, den rätta naturen af detta *æn* som konditional konjunktion blifvit förbisedd. I alla händelser vågar jag ej lita på uppgiften, att *æn* förekommer »således oftere», d. v. s. som konjunktion om, så vidt därmed afses ESL.[3]). Jag har icke påträffat ett sådant *æn* i denna lag mer än på ännu ett ställe, som angifves i Lunds Ordb., nämligen I, 11, där det i A heter: *Æn swa scal han thet liusæ a thingi*.

---

[1]) Interpunkteringen har jag tagit från B för att visa, att denna handskrift riktigt fört *æn hun ær* till *iordh*.

[2]) Möjligen döljer sig en sådan förändring från *æn*, om, till *æn*, men, på talrika andra ställen under en enkel, redan i gamla tider företagen, omkastning af ordningen af samma slag som den af Thorsen till Sk. Kr. 3 föreslagna (se härom s. 231). Månget *Æn warthær sua* (och dylika fall) kan stå för ursprungligt *Æn sua warthær*.

[3]) Möjligen har utgifvaren tänkt på sådana fall, som afses i not 2 här.

æn *han takær*..., hvaremot B har ...*for æn han*...[1]). Förmodligen genom något slags förbiseende[2]) uppgifves i Lunds Ordb., att å först anförda ställe i ESL., I, 7, läses *æm* (i st. f. *æn*), och det heter därför, att där liksom på ännu ett ställe i ESL., hvarom straxt, »synes æm = um (om, hvis)». Ett sådant *æm* träffas verkligen i A en gång, enligt så väl Thorsens som Kolderup-Rosenvinges vittnesbörd, nämligen i II, 51, där det på ett ställe heter: *æm han wil,* medan det ett par rader nedanför läses: *um han wil;* B har äfven på det första stället *um.* Det kan icke vara det ringaste tvifvelaktigt, att detta en enstaka gång i hela litteraturen förekommande *æm* med betydelse om helt enkelt beror på ett skriffel. Fråga kan blott vara, synes det mig, huruvida detta *æm* bör tänkas vara en lemning af ett gammalt *æn,* som afskrifvaren haft för afsigt att, såsom enligt min förmodan i talrika andra fall skett, ändra till *um,* fastän han blott kommit att ändra konsonanten, men låtit vokalen kvarstå, eller huruvida detta *æm* blott är

---

[1]) I Lunds Ordb. angifvas 2 andra ställen, där konjunktionen *æn,* om, skulle förekomma i ESL., nämligen I, 5 och II, 58. På det första af dessa ställen saknas dock ordet *æn* alldeles, och på det andra fins det ej i betydelsen om — jag frånser här så väl som öfver alt förut och i det följande från sådana ställen som *æn tho, æn thot,* hvilka äfven af Lund särskildt angifvas —; möjligen afser Lund sista punkten i II, 58, som i A börjar så: *Æn thet bætræ tha*..., där dock tydligen ett *ær* är öfverhoppadt, som också i B finnes mellan *æn* och *thet,* då *æn* altså har betydelsen men. — Behöfver jag försäkra, att icke något otidigt klanderbegär utan endast nödvändigheten af att så fullständigt och säkert som möjligt utreda hithörande förhållanden föranledt de anmärkningar, som några gånger i denna uppsats måst göras mot ett så nyttigt arbete, som Lunds Ordb., som särskildt för dessa undersökningar varit af största gagn.

[2]) Det bör påpekas, att både Thorsen och Kolderup-Rosenvinge uppgifva läsarten *æn.* Möjligen har Lund med ledning af det senare, säkert styrkta *æm* ansett det första *æn* vara ett skriffel för *æm.* Men detta vore att rätta det riktiga efter skriffelet, i st. f. att motsatsen borde ske.

ett enkelt skriffel för det förut och efteråt i samma kapitel talrika gånger förekommande *um*, liksom omvändt några gånger (I, 17, II, 59) i handskrift B af ESL. *um* (*-nær*, *-wæl*) förekommer i st. f. det i A förekommande och eljest vanliga *æm* (*-nær*, *-wæl*). Eller är *æm* skriffel för *æn* på samma sätt som *sithæm*, *sum* i ESL. s. 17, 159, för *sithæn*, *sun?*

De nu skildrade förhållandena i ESL. gifva oss icke någon säker upplysning om första uppkomsten af konjunktionen *um*. Emellertid synes det antagandet äfven där hafva sannolikhet för sig, att prepositionen *um* först i flocköfverskrifterna öfvergått till konjunktion och därifrån inträngt i själfva texten. I fsve. och den skånska munarten af fda. har, enligt hvad här förut utvecklats, första skedet af denna utveckling bestått däruti, att konjunktionen *æn* uteslutits efter prepositionen *um*. Med afseende på ESL. kan man emellertid stanna i tvifvelsmål, huruvida icke jämte *æn* äfven konjunktionen *æf* från början funnits och sålunda i flocköfverskrifterna ursprungligen så väl *um æn* ... som *um æf* ... förefunnits. I sådant fall skulle stundom *æn* stundom *æf* hafva eliderats vid öfvergången från prepositionen *um* till konjunktionen, men lemningar af båda de gamla konjunktionerna *æn* och *æf* dock finnas kvar i lagen. Jag uppskjuter att närmare pröfva detta spörsmål, till dess att den andra, äldre sälländska lagen blifvit undersökt.

I Valdemars Sællandske Lov [VSL.] förekomma, liksom i ESL., alla 4 formerna *æn*, *um*, *af*, *of* af den konditionala konjunktionen om. Den första formen träffas endast några få gånger; så II, 27: *Æn swa warthær at*..., hvarest Thorsen i en not anmärker: »Enten mangler vel her of, eller der er at læse varthær sva»; III, 1: *næfnæ tolf gothæ men af bygdæn* . æn *the æræ til* ..[1]). Dessa båda *æn* träffas i hufvudhandskriften Arn. Magn.

[1]) Det senare af dessa ställen angifves i Lunds Ordb.

455, 12:mo, den samma efter hvilken ESL. af Thorsen utgifvits [här A]. Af öfriga handskrifter har den af Kofod Ancher[1]) utgifna, omkring 50 år yngre Arn. Magn. 26 [här B[2]] i II, 27: Æn *of swa worther*, men i III, 1: .. um *the æræ til.* Rörande förekomsten af de öfriga 3 formerna är följande att märka. Den älsta fda. laghandskrift, Arn. Magn. 24, 4:to [här kallad 24[3]], hvilken anses vara från omkring 1275[4]) och som upptager I, 1—I, 6 af VSL., har ingen indelning af lagen i numrerade kapitel (flockar) såsom i A, än mindre i böcker, utan »mange flere ... små alderdommelige Inddelinger med danske Overskrifter, der stundum næsten ere lige så store som selve Indholdet og give forsåvidt et interessant Indblik i det ligesom uvilkårlige i de gamle Loves Tilblivelse» (Thorsens ord i Forerindring, s. 11, af hans upplaga af VSL.); så har handskrift 24 ej mindre än 36 små afdelningar med hvar sin öfverskrift i början af lagen, som i A, B. m. fl. utgör en flock med en öfverskrift, 11 dylika i A:s 2:a flock, o. s. v. I dessa flocköfverskrifter i 24 förekommer *um* ganska allmänt som konjunktion, men *of* ännu oftare; det förra träffas 10, det senare 18 gånger. Endast 4 af dessa 28 flocköfverskrifter återfinnas i B — A är där defekt —, nämligen 3 af dem med *of*, en med *um*, men i B hafva alla dessa 4 konjunktionen *um*. I A finnas inga danska flocköfverskrifter mer än till 1 (Af arf), alla öfriga äro affattade på latin. Till B åter finnas flocköfverskrifter så väl öfver hvarje särskild flock som i ett gemensamt register till

[1]) I *En Dansk Lov-Historie* .... 1 Deel. Kiøbh. 1769.

[2]) Samma handskrift, efter hvilken Kolderup-Rosenvinge utgifvit ESL. Se ofvan s. 237.

[3]) Aftryckt af Thorsen 1852 som början till VSL. samt utgifven i fotolitografiskt aftryck af Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat, Kjøbh. 1869.

[4]) Se företalet till det i not 3 omnämda fotolitografiska aftrycket.

hvarje bok (»skiftæ»). I dessa träffas endast konjunktionen *um*, aldrig *of* (men med prepositionen *um* växlar den oftare förekommande prepositionen *af*[1]). I det af Thorsen aftryckta profvet (de 9 första afdelningarna af I, 1) af handskriften C 39[2]) i Kgl. Bibl. i Stockh. [här C], hvilken har samma ålderdomliga indelning i småstycken med öfverskrifter som 24, ha 4 flocköfverskrifter konjunktionen *um*, ingen *of*. Slutligen är att märka, att i den »omtrent ved 1500» (Thorsen, VSL., Forerindring s. 13) gjorda afskrift af 24, som finnes i Arn. Magn. handskriften 11, 4:o, flocköfverskrifterna, hvilka där finnas till ett antal af 236 mot 85 i A (Thorsen, a. st.; jfr här s. 242), i det af Thorsen aftryckta registret endast hafva konjunktionen *om*, hvarvid dock bör anmärkas att en börjar med *Æn om*. — I sjelfva lagtexten träffas i handskrift 24 så väl *um* som *of*. Med Æn um börja styckena 6, 9, 10, 18, 20, 22, 23, 25, 31, 39, med Æn of styckena 17, 21, 32, 35, 40, 41, 44, 45, 46, 48, 53, 56, 59; dess utom träffas *æn um* och *æn of* inuti texten, det förra 24, det senare 1, 48, 56, samt ensamt *um* 6, 29, 50, ensamt *of* 19, 26, 35, 36, 48, 51, 56. Det i behåll varande stycke af A, som motsvarar början af 24, har *Æn of*, *Æn um*, ensamt *um* och *of* på samma ställen som 24, utom i början af stycket 17, där A har Æn *af* i st. f. Æn *of* (i 24). B öfverensstämmer fullständigt med 24, utom i 2 fall; stycket 48 (början till I, 3) börjar i B med Æn *um* (mot Æn *of* i 24) och

---

[1]) Stundom ha de förstnämda flocköfverskrifterna *um*, där de senare ha *af*. Så I, 9, III, 4. B har på båda ställena Um *arf*, där A har Af *arf*.

[2]) Denna handskrift »nærmer sig i Ælde Arn. Magn. 455», hvilket ock skall vara förhållandet med det norska fragmentet, om hvilket straxt i det följande (Thorsen, Forerindring till VSL. s. 6). — I Forerindring till Jyske Lov säger Thorsen, att C 39 Stockh. är »endnu fra 13. Århundrede».

stycket 56 (I, 5) börjar i B med *Um* (i st. f. *Æn of* i 24). I början af C 39 St. finnas *æn um*, *æn of* och ensamt *um* lika med i A, B och 24. I det norska handskriftsfragment af VSL.[1]), som meddelas hos Thorsen i Forerindring till VSL. s. 7—8, träffas *æn of*, *æn um* och ensamt *of* liksom i öfriga handskrifter. Slutligen är att märka, att den ofvan nämda afskriften af 24, eller Arn. Magn. 11, 4:o, i den hos Thorsen (VSL. s. 83—87) aftryckta delen (upptagande styckena 1—20 af I, 1) har *æn om* i st. f. *æn um* eller *æn of* och ensamt *om* i st. f. ensamt *of*; däri har man naturligtvis ingalunda att se någon fonetisk öfvergång från *of* till *om*, utan den nyare formens inträngande i st. f. den gamla, obrukliga. I hela den öfriga lagtexten från det ställe, där A åter börjar (I. 6 slutet), till och med III, 11 — III, 12, 13 måste såsom ett senare tillägg behandlas särskildt — kan *of* sägas vara den regelbundet förekommande formen och *um* endast undantagsvis förekommande; i synnerhet är ensamt *um* sällsynt[2]) men däremot *of* allmänt[3]), medan åter *Æn um*[4]) i början af punkter ej fullt så sällan omväxlar med det dock vida vanligare och ytterst ofta förekommande *Æn of*[5]). I allmänhet öfverensstämmer B mycket noga med A — jfr hvad som yttrats om för-

---

[1]) Se om dettas ålder föregående not.

[2]) I, 15 (*Sva ær oc um . . .*), II, 41.

[3]) I, 7, II, 29 (*Sva ær oc of . . .*); I, 8, 13, II, 10, 12, 13, 18, 23 (2 ggr), 27, 37, 40, 41, 44, 45, III, 5 (4 ggr), 6 (2 ggr), 8.

[4]) I, 12, 19, 20, II, 30, 42, III, 3, 4; endast III, 2 i början af flocken.

[5]) I början af flockar: I, 8—13, 16, 18—20, II, 4, 6, 7, 9, 10, 12, 16, 21, 26, III, 3. I början af punkter inuti flockarne: I, 8, 12 (2 ggr), 13 (2 ggr), 17, 20 (2 ggr), II, 4, 5 (2 ggr), 7, 10 (4 ggr; B 5 ggr), 12, 13, 19, 23, 31. — Här i not. 2—5 anförda exempel göra icke anspråk på att vara fullt uttömmande; dock torde de närmelsevis vara det och, hvad som här är hufvudsaken, någorlunda tillförlitligt angifva proportionen mellan *um* och *of* i VSL.

hållandet i början af I —, så att B har *um* (och *æn um*), där A har det, och *of* (*æn of*), där A har denna form. Någon enstaka gång afviker dock B och ersätter *of* i A med *um*[1]), liksom i den ofvan undersökta början af lagen och liksom genomgående i flocköfverskrifterna. 5 gånger träffas i A *af* (*Æn af*) i st. f. *of*, som B har på alla dessa ställen[2]).

Till sist må förhållandet i de 2 sista långa kapitlen särskildt undersökas. Redan Såby har visat, att »sprogformen i de to sidste kapitler af loven» (VSL.) »i A. M. 455 er noget forskællig fra de øvrige kapitlers.» »Grunden hertil er», tillägger Såby, »efter al rimelighed den, at disse to kapitler ikke have samme forfatter som resten af loven men ere et senere tillæg til denne (jfr Stemann, den danske retshist. s. 21)» (ANO, 1872 s. 198[3]). Denna uppfattning af språket i III, 12 och 13 bekräftas fullkomligt af det där rådande förhållandet mellan *um* och *of*. Medan, såsom nyss blifvit visadt, i den föregående delen af lagen *um* är undantag och *of* regel, är här förhållandet alldeles motsatt, i det att det förra förekommer 15 gånger, det senare endast 5[4]).

Dessa nu granskade företeelser i VSL. gifva anledning till följande betraktelser. Af största vigt är först och främst den bekräftelse, som här vunnits på den förut-

---

[1]) Så har B I, 20 börjande *Æn um* för *Æn of* i A.

[2]) I, 14, II, 11 (*Æn af*); I, 16, 20, II, 21; det ofvan s. 243 angifna stället höjer hela antalet till 6. I Lunds Ordb. angifvas 3 af dessa ställen.

[3]) Såby tillägger ytterligare: »De mangle nemlig i A. M. 11, 4:to, der er en afskrift af A. M. 24 . . ., hvoraf kan sluttes, at de også have manglet i dette. Ligeså mangle de i »Arvebogen», og det vistnok af samme grund».

[4]) Ensamt *um* förekommer s. 54, 56, 57 (3 ggr), 60 (2 ggr), 61 (3 ggr), 63 (2 ggr), 64 (2 ggr), *Æn um* s. 61; ensamt *of* s. 60 (2 ggr; 2:a ggn: . . . um *thet ær alt til, oc fulnæth* of *thet ær ey alt til* . . .), s. 61 (2 ggr), *Æn of* s. 55. Det bör dock tilläggas, att B 2 ggr (s. 61) har of (*Æn of*), där A har *um* (och *Æn um*).

sättning, som i det föregående gjorts, att flocköfverskrifterna icke äro något nyare tillägg utan hänga till samman med lagarnes älsta redaktion. Det är redan i och för sig sannolikt, att lagmannen, då han för menigheten uppläste hvart särskildt lagstycke, först med några få ord påpekade, hvarom det stycke handlade, som han gick att »tälja». Emellertid saknas flocköfverskrifter i Sverges älsta lagbok, äldre Vestgötalagen (endast Kirkiubalken 3 har öfverskriften *Af kyrkiu ræt*), och man skulle däraf möjligen vilja draga den slutsatsen, att dessa öfverskrifter äro senare tillägg. Att sådant ej är förhållandet synes man dock redan vara berättigad att sluta af de andra älsta fsve. fastlandslagarnes enstämmiga vittnesbörd, hvilket gör det sannolikt, att afskrifvaren eller upptecknaren af äVGL. ansett onödigt att uppskrifva dessa korta, vid det muntliga föredraget framsagda angifvelser af hvarje flocks innehåll. Denna uppfattning vinner nu, som sagdt, bekräftelse af förhållandet i VSL. Vi se där, hurusom den älsta fda. laghandskriften, 24, liksom afskriften däraf, 11, samt handskrift C 39 ha en mängd små afdelningar med hvar sin öfverskrift; i något yngre handskrifter finner man förenkling eller sammandragning hafva egt rum, därigenom att flere afdelningar hafva hopslagits till en och i följd däraf flocköfverskrifternas antal minskats. Slutligen finna vi, hvad som kan anses vara det tredje skedet af denna utveckling, flocköfverskrifterna öfversatta på latin eller alldeles bortfallna, såsom delvis i A. Det kan tilläggas, att ännu en tredje självständig handskrift, Nr. 3123, 4:to, Kgl. Bibl. Köbh. (»noget ældre end Arn. Magn. 11, 4to, og ikke som det nogen Afskrift af Arn. Magn. 24, 4to»), har dessa små indelningar med flocköfverskrifter, »kun ere Overskrifterne stundum lidt kortere og til allersidst ere de slet ikke angivne»[1] (Thorsen, VSL., Forerin-

[1]) Spärradt af mig.

dring s. 14). En blick på det fotolitografiska aftrycket af 24 visar ock, att flocköfverskrifterna, som ofta gå in på senare hälften af flockens första rad samt äro prydligt målade med rödt, måste hafva funnits i den äldre handskrift, hvarefter 24 afskrifvits. Af det nu anförda göres ock i högsta grad sannolikt, att Skånelagen älst haft flocköfverskrifter, fastän sådana alldeles saknas i B, och i A blott finnas till ett ringa antal på danska, men för öfrigt där antingen äro affattade på latin eller alldeles saknas, medan några yngre handskrifter genomgående hafva danska flocköfverskrifter[1]).

Det har varit af vigt för här föreliggande hufvudfråga att närmare undersöka detta spörsmål om flocköfverskrifternas ålder. Ty då hela den utveckling, hvarigenom konjunktionen *um* uppkommit, enligt den här omfattade åsigten, utgått från dessa flocköfverskrifter, måste den invändning mötas, som på grund af några ofvan påpekade omständigheter möjligen kunnat göras, att en så genomgripande språkutveckling ej bort förklaras ur något, som i förhållande till själfva lagtexten kunde vara både oväsentligt och ett ungt och tillfälligt tillägg af en eller annan afskrifvare. Det har varit af vigt att med några ord i motsats till en sådan uppfattning framhålla flocköfverskrifternas betydelse och det berättigade uti att förlägga den här ifrågavarande språkutvecklingens början till dessa flocköfverskrifter. Denna undersökning har, som man finner, lämpligen icke kunnat företagas förr än i sammanhang med behandlingen af VSL. Till det nu sagda skall blott tilläggas, att lagmannen som, enligt här gjorda antaganden, före hvarje flock uppläste dess

[1]) Det kan med afseende därpå förtjäna erinras, att, såsom Wimmer påpekat (Se *Navneordenes böjning i ældre dansk* . . . af L. F. A. Wimmer. [NB.] Kbh. 1868. s. 4—6), den hadorphska handskriften (A) och runhandskriften (B) »begge tydelig udgår fra et og samme håndskrift i modsætning til alle de andre».

öfverskrift, helt naturligt så småningom skulle sträfva efter att förkorta denna senare och i synnerhet de enformiga, oupphörligt återkommande begynnelseorden.

I VSL. har sålunda, antager jag, liksom i andra fda. och fsve. lagar, konjunktionen *um* utvecklat sig ur den lika lydande prepositionen genom en i flocköfverskrifterna försiggången ellips af en ursprungligen omedelbart efter prepositionen följande konditional konjunktion. Hvilken denna senare varit, därom lemnar VSL. icke någon säker upplysning, då ingenstädes i denna lag, lika litet som i öfriga fda. lagar, i motsats till förhållandet i fsve., detta äldre språkskick finnes bevaradt. Då man nu i VSL:s flocköfverskrifter finner *um* växlande med *of*, ligger det onekligen närmast till hands att antaga, att den konjunktion, som utfallit efter *um*, varit just detta *of* (eller dess äldre form *æf*), och att sålunda flocköfverskrifterna älst börjat *Um æf* . . ., hvaraf dels med ellips af *æf* blifvit blott *um* . . ., dels med bortkastande af *um* blott *æf* (*of*), liksom i fsve. af *um æn* . . blifvit dels ensamt *um* . ., dels ensamt *æn*. Emellertid synes en helt annan uppfattning kunna göras gällande. Det har redan länge varit kändt och framhållet, att VSL. röjer tydliga spår af jutskt inflytande. Lyngby[1]) och Wimmer[2]) antogo sådant för alla sälländska lagar (VSL., ESL. och den Sællandske Kirkeloven); Såby har senare sökt begränsa detta antagande till VSL. och bevisat dess giltighet för denna lag. Han anser »jyskhederne» i VSL. vara så många och så stora, att man icke kan vara benägen att förklara dem som »inblandninger af en jysk afskriver», och kommer till den slutföljden, att »forfatteren (samleren) af loven har været en Jyde, der har benyttet østdanske kilder». »De ikke jyske former», til-

[1]) I (Dansk) Antiqvarisk Tidskrift . . . . 1858—1860, s. 245, 247. [DAT.].

[2]) NB. s. 6.

lägger han, »kunne da forklares af kildernes beskaffenhet, nogle af dem skyldes måske også de sællandske afskrivere» (ANO. 1872 s. 226). I denna Såbys uppfattning vågar jag icke fullständigt instämma utan föreslår den jämkning däraf, att lagsamlingen första gången, såsom naturligast är, upptecknats af en sälländsk skrifvare, men sedermera omredigerats af en jute — med dessa antagna två redaktioner af VSL. jfr äldre och yngre VGL. —, som i sådant fall ganska fritt kunnat behandla sitt sälländska original, men dock icke kunnat undgå att låta detta ofta tydligt framträda. Vare nu härmed huru som hälst, säkert synes vara, att språket i VSL. i många fall röjer spår af starkt jutskt inflytande. Med fäst afseende därpå skulle man kunna antaga, att *of*, som är Jyske Lovs allmänna och i det allra närmaste enda konditionala konjunktion, vore en helt och hållet jutsk form, som af den jutske redaktören införts i VSL. I sådant fall skulle *æn*, som aldrig träffas i JL. såsom konditional konjunktion, vara den ursprungliga sälländska, liksom den enda älsta skånska, formen för konjunktionen om, och *um* skulle där bredvid hafva inträngt på samma sätt som i Sk. Kr., men därjämte äfven *of* genom jutskt inflytande. Öfverensstämmelsen mellan sälländskan, skånskan och den allmänna fsve. å ena sidan i fråga om bruket af *æn* och jutskan samt fornnorskan—isländskan å andra sidan i fråga om företrädet för *ef* (*æf*) skulle då bilda ett slags motsvarighet till nämda munarters bruk af formerna *iak*—*ek* (*æk*).

För denna uppfattning af det i VSL. förekommande *of* såsom en ursprungligen jutsk form synas flere omständigheter tala.

Så vittnar därför det sällsynta bruket af *of* i ESL., hvarom se ofvan s. 237—238. Detta behöfver där icke härröra sig från en jutsk skrifvare[1]), utan kan ändock

[1]) Såby vill ej erkänna jutsk inverkan i ESL. (ANO. 1872 s. 221).

vid den tid, då *æn* kom ur bruk, hafva inträngt i följd af det allmänna bruket af *of* i VSL.[1]).

Vidare börja flockarne eller punkterna aldrig med ensamt *of*, såsom ytterst ofta i Jyske Lov, lika litet som med ensamt *um*, utan alltid med *Æn of*.. eller *Æn um*.. Detta förhållande synes kunna antyda en ursprunglig olikhet mellan Jyske Lovs *of* och VSL:s *of*. Det ligger nära till hands, synes det mig, att här använda samma förklaring som vid Sk. Kr:s *æn um*, nämligen den, att *æn* i nämda fall ursprungligen är konditional konjunktion, som senare uppfattats som adversativ, hvarvid de nyare konditionala konjunktionerna *um* och *of* insatts efter den förra, medan de i andra fall, inuti en punkt, där så kunnat ske, alldeles utträngt den. Må hända har en sälländsk afskrifvare insatt *Æn um* i st. f. månget börjande kvarstående *æn*[2]), sedan den jutske be-

---

Spår af en sådan synas dock föreligga i handskriften B. Man träffar nämligen där 2 gånger formen *æk*, där A har *iæc* (redan anmärkt af Såby i not till s. 200, a. st.). Detta *æk* synes härstamma från originalet till B, enär denna handskrifts afskrifvare torde varit en sälläнning att dömma af det *iæk*, som en gång (I, 1. § 16) träffas i denna handskrift af VSL., där AM. 24 har *ac* (i andra fall har B *æc*), samt af formen *stiæl*, som B har öfver alt i de yngre tilläggen III, 12, 13 af VSL., där A har *stæl*, *stel* (jfr dock Såby, ANO. 1872, s. 210—211), hvartill kan läggas, att B några gånger i texten samt alltid i flocköfverskrifterna i VSL. har *um*, där A har *of* (jfr här förut s. 243).

[1]) Formen *af* i ESL. bör väl ock antagas ursprungligen vara jutsk, så framt *of* så uppfattas. Man skulle dock möjligen kunna tänka på, att flocköfverskrifternas sällsynta *af* i B (jfr s. 238) uppkommit af ursprungligt *Af æn*.. genom ellips af *æn* och prepositionen *af*:s öfvergång till konjunktion, i öfverensstämmelse med utvecklingen från *Um æn*.. Att prepositionen *af* nyttjas i flocköfverskrifterna jämte *um*, se ofvan s. 238.

[2]) Att *æn* på ofvan antaget sätt med annan betydelse blifvit bibehållet i början af flockarne, därtill har möjligen en omständighet bidragit, som man till en början knappt skulle vilja tillägga någon språklig betydelse. Det är väl bekant, att man i älsta tider vid afskrifning vida noggrannare sökte återgifva sitt original, än senare var förhållandet. Be-

arbetaren (eller afskrifvaren?) redan gjort liknande ändringar, i det han insatt *of* efter många ensamma börjande *æn*[1]). Denna uppfattning synes styrkas däraf, att alla de äldre handskrifterna, AM. 24, AM. 455, AM. 26 samt de hos Thorsen aftryckta styckena af den i Norge funna handskriften och af C 39 Stockh., så afvikande de i andra fall kunna vara från hvarandra, med ytterst få, lätt förklarliga undantag öfverensstämma i fråga om det växlande bruket af *Æn um* och *Æn of* (jfr här s. 242—245).

Ett ej ovigtigt stöd för den här framstälda åsigten, att det i förbindelserna *Æn um*, *Æn of* stående *Æn* bör uppfattas såsom ursprungligen konditional konjunktion,

---

traktar man noggrant den ålderdomliga handskriften AM. 24, såsom den föreligger i det fotolitografiska aftrycket, skall man därför förstå, att de älsta afskrifvarne måste hafva haft en särskild vördnad för dessa stora, prydligt utstyrda, målade begynnelsebokstäfver, som finnas vid början af hvarje liten flock, och icke gärna, där en annan utväg kunnat tillgripas, velat företaga sig att ändra själfva begynnelseordet och insätta en ny begynnelsebokstaf. Vid en blick på AM. 24 är det lätt att se, huru väsentligt hela dess originals utseende skulle hafva förändrats, och huru betydligt det skulle hafva skilt sig från sitt original, om t. ex. *U* skulle hafva insatts som begynnelsebokstaf i st. f. de nu oupphörligt återkommande sammanskrifna *Æ*, som på många sidor äro de enda förekommande begynnelsebokstäfverna (så s. 3 b, 4 b, 5 a, 6 a, b, 7 a, b, 8 a). Detta samma förhållande kan ha bidragit att framkalla de talrika *æn um* i Sk. Kr. — Man finner häraf, att det kan vara af språkligt intresse att vid aftryck af gamla handskrifter särskildt utmärka de stora, målade begynnelsebokstäfverna, såsom Thorsen gjort i aftrycket af Sk. L. och Sk. Kr. efter Codex Runicus samt af Jyske Lov, men icke af VSL. och ESL., hvilket senare han ock beklagar i Forerindr. s. 7 till den sistnämda lagen.

[1]) Man kunde vara frestad försöka en liknande förklaring af de i AM. 24 förekommande flocköfverskrifternas växlande *um* och *of*. Det förra skulle tidigt hafva inträngt för äldre *um æn*, det andra skulle senare genom jutsk inverkan hafva ersatt ett närmast äldre *æn*. Att i samma laghandskrift flocköfverskrifter kunna börja än med ensamt *um*, än med ensamt *æn*, har förut visats vid undersökningen af de svenska lagarne.

och att *um* och *of* blifvit efter den samma senare insatta, synes lemnas af förhållandet i en handskrift af en sälländsk lagredaktion, som ännu ej blifvit omnämd men här måste med några ord uppmärksammas. Den s. k. Arfboken är, såsom Schlyter visat (i Företal till Sk. L.), en stympad afskrift af den äldre Sällandslagen, VSL., som på 1400-talet börjat användas i Skåne bredvid Sk. L. Den af den skånske afskrifvaren följda handskrift af VSL., som legat till grund för Arfboken, måste enligt Schlyter ha varit äldre än någon af de nu kända fullständiga handskrifterna af VSL., emedan den förra omnämner järnbörd, som blifvit utesluten ur de senare. Nu finner man i den älsta handskriften af Arfboken, Cod. Rantz. 136, från 1430, flerstädes konjunktionen *en* i betydelsen om i början af flockar och punkter. Så I:[1]) En *af giftis søn* .., där alla äldre handskrifter af VSL. ha Æn of *af giftæs* (C. 39: *skiftæs*, AM. 11 *æn om af*..); så i början af 17: En *the oc therre mothir hawir* .. *tha* .., där i VSL. A har *Æn af* ..., B samt AM. 24 och 26 äfvensom det norska fragmentet ha *Æn of* .., samt 11 *Æn om* ..; vidare 34: Æn *thet swa kombir at* ... (ej fullt motsvarande ställe fins i VSL.); början af 39: En *swa kan comma at* .., där B och 24 af VSL. ha: Æn *of thæt worthær sua at;* i början af en ny afdelning af 58 (med stort måladt E): En *swa combir at*..., där i VSL. A och B ha: *Æn kumær* (*kombær*) *thæt swa at* .. (VSL. I, 20); så i »Orbodemål» 24: Æn *swa can komma at* .. *tha* ..., där VSL:s handskrifter A och B ha Æn of *swa kan kumæ* (*kommæ*) ..., medan eljest i denna handskrift af Arfboken i dylika fall, som de nu afhandlade, *En* (*Æn*) *um* är det allmänna och på talrika ställen återkommande, där A och B ha *Æn of*..[2]), liksom äfven i andra fall

[1]) Jag följer indelningen i Thorsens aftryck (Sk. L. s. 224—237).

[2]) Detta senare är i Arfboken ytterst sällsynt. *Æn* (*En*) *of* har jag endast funnit i »Orbodemål» 1 och 2; ensamt *of* synes aldrig förekomma.

konjunktionen *um* i Arfboken allmänt nyttjas. Alla dessa i Arfboken kvarstående början de *En* (*Æn*) med betydelsen om hänvisa, enligt min tanke, på en gammal, nu förlorad handskrift[1]) af VSL., där det början de konditionala *Æn* i talrika fall kvarstått, kanske växlande med *Æn of*, hvilket sista ord, såsom alldeles oskånskt, af afskrifvaren i regeln (jfr s. 252 not 2) utbytts mot *um*. Att antaga, att detta *En* (*Æn*) i Arfboken står genom skriffel för det allmänna *En um*, synes icke berättigadt, då det är fråga om minst 6 fall i en icke synnerligt vidlyftig handskrift, och då dylika skriffel icke förekomma i samma handskrifts afskrift af Sk. Kr., där *Æn um* äfven är allmänt. Jag måste därför fasthålla vid den uppfattningen, att *æn* med betydelsen om i Arfboken tjänar som bevis för, att äfven de älsta handskrifterna af VSL. haft den konditionala konjunktionen *æn* i talrika fall, där de nu bevarade handskrifterna af VSL. ha *Æn um* eller *Æn of*[2]).

En gång (Obm. 17) träffas *En af* .., där A och B af VSL. (II, 4) ha *Æn of*. Så framt dessa *of*, *af* antagas vara ursprungligen jutska, kan därmed jämföras det enstaka *ænsæ* i Arfboken 29 (jfr Såby, ANO. 1872, s. 203).

[1]) Det bör här erinras därom, att Såby i ANO. 1872 s. 199 framställt det antagandet, att Arfboken i Cod. Rantz. utgår från handskriften AM. 24 af VSL. Han anför som stöd därför 4 fall, då dessa båda handskrifter öfverensstämmande ha vigtigare afvikelser från de läsarter, som träffas i handskrifterna AM. 455 (A), AM. 26 (B) och C 39 Stockh. af VSL. Jag vill med anledning däraf framhålla, att dessa af Såby anförda ställen lika väl kunna förklaras så, att AM. och Arfboken i Cod. Rantz. båda utgå från en och samma äldre handskrift af VSL., hvilket ock synes mig vara sannolikast.

[2]) Af följande omständighet skulle man möjligen kunna sluta, att det för Arfboken till grund liggande sälländska originalet af VSL. haft *æn* äfven i många fall, där Arfboken har *Æn um*, hvilket senare ord då skulle vara insatt af den skånske afskrifvaren. Man finner nämligen i Arfboken stundom *um* efter *Æn*, där detta senare redan från början måste hafva varit den adversativa konjunktionen med betydel-

Till sist kan jag ej underlåta att fästa uppmärksamheten vid ett förhållande, som synes mig ej sakna betydelse för frågan om jutskt ursprung för konjunktionen *of*. I fsve. saknas, som ofvan nämts, konjunktionen *æf*, så när som på Forsaringens **if**, hvarom nedan. Däremot finnes i den fsve. litteraturen ett antal ord, som höra nära till samman med denna konjunktion. För dessas former skall straxt redogöras. Först må erinras därom, att fno. har ett starkt neutralt substantiv *ef* (*if*), ett svagt maskulint substantiv *efi* (*ifi*), ett starkt feminint substantiv *efan* (*ifan*), alla betydande tvifvel, samt ett därtill hörande svagt verb *efa* (*ifa*, *-að-*), tvifla, tveka. Dessa ord höra nära till samman med konjunktionen *ef*, som ursprungligen är en absolut nyttjad kasusform af ett substantiv (jfr got. *iba*, *ibai*, ack. och dat. af ett starkt femininum **iba*, som i denna form är bevaradt i fornhögtyskan och hvaraf den fhty. konjunktionen *ibu*, *ipu* uppkommit[1]). Dessa nu nämda fno. substantiv och verbalbildningar hafva i fsve., så vidt de där återfinnas, följande former: *iæf*, starkt neutrum, *iævan*, sta. fem., *iava*, *iæva* (*iefa*, GL.), verb, hvartill kunna läggas de fsve. adjektiven *iafliker*, *iæfliker* (och *uiafliker*) och *iævugher* samt subst. *iævughi*. Man finner, att fsve. i alla dessa ord har bruten form i motsats till fno., som har obruten. Vid sådant förhållande synes det icke vara otill-

sen men. Så flock 24 slutet (med stort måladt *E*): En vm *æræ flere culle tha* . . ., där handskrift AM. 24 och B ha Æn *æræ the fleræ kollæ tha* . .; fl. 45 slutet (med måladt E): En vm *willia the skillies at tha* . . . .; möjligen hör hit ock början af 29: En vm *swa ær oc at vm hon* . . . *tha* . . . Jag förklarar dessa fall så, att afskrifvaren, som varit van att insätta *um* efter *æn*, då detta ursprungligen var den konditionala konjunktionen, äfven kommit att i några fall insätta ett dylikt där opassande *um* efter det adversativa *æn*, men, i det han sammanblandat dessa båda konjunktioner *æn*, af hvilka den ena ej mer lefde i talspråket.

[1]) Jfr A. Bezzenberger, *Untersuchungen über die gotischen adverbien und partikeln*, Halle 1873, s. 91.

börligt att våga det antagandet, att den fno. konjunktionen *ef*, i likhet med substantivet *ef*, i fsve. borde haft formen **iaf*, **iæf*, och icke **æf*[1]), så framt den hade funnits där, samt att uppkomsten af de brutna formerna i fsve. står i samband med försvinnandet af konjunktionen därstädes. Denna nu framstälda förmodan synes i någon mån kunna stödjas af följande rätt märkliga sammanträffande. De två andra fornnordiska munarter utom fornnorskan, i hvilken konjunktionen *ef* säkert funnits, nämligen de forna jutska och helsingska munarterna, ha hithörande verbal- eller nominalbildningar med likaledes obruten form. Svarande till fno. *efa*, fsve. *iava*, *iæva* har fda. ett verb, som i ESL. återfinnes under formerna *iafuær*, *iauær* (pres. sing.) I, 2 (2 ggr), II, 42 i handskriften A, *iæuæ*, *iæuær* I, 33, 2, II, 42 i B. I JL. träffas detta verb i den obrutna formen *æuær* (Fl., C. 39 St., L., U), *euer*[2]) (A) straxt i början af Företalet till lagen. Detta jutska *æuæ* stämmer väl till samman med det jutska *æf* och förhåller sig till det sälländska *iauæ*, *iæuæ* alldeles som det jutska *æk* förhåller sig till det sällandska och skånska *iak*, *iæk*. Liksom fno. och fornjutskan hade äfven den forna helsingemunarten den obrutna formen *ef* af konjunktionen (i Forsa-ringens runskrift återgifven **if**). I den nu lefvande helsingskan synas några hithörande adjektivbildningar finnas, hvilka äfven hafva obruten rotvokal. I denna munart träffar man nämligen följande ord: »*Äflug*, *Äfvansam* o. *Äfvug*, adj., äfventyrlig, som vill lägga sig i allt» (»genuint

---

[1]) Detta antagande skulle, så framt det godkännes, vara af stor vigt för frågan om uppkomsten af konjunktionen *um*. Ur formen **iaf*, **iæf* har nämligen alldeles omöjligt en form *um* kunnat uppstå.

[2]) En af de äldre handskrifterna har den förderfvade läsarten *æruær*. Kolderup-Rosenvinge anför en form *iæwær* blott från en handskrift (G), som äfven af andra grunder måste föras till de yngre (jfr om denna och andra ofvan anförda handskrifter af JL. här längre fram).

Helsingeord»; se *Ordbok öfver allmogeord i Helsingland* utgifven [genom Fr. Wennberg] af Helsinglands Fornminnesällskap. Hudiksvall 1873, s. 87). I det första ordet ser jag det nyssnämda fsve. *iafliker*, betydande tvifvelaktig, osäker; det andra är säkerligen samma ord som det nynorska munartliga *ævasam*[1]), *evsam*, »tvivlraadig» (se Aasen, *Norsk Ordbog* ... Christ 1873. S. 140), fno. *efasamr* (jfr ock fno. *efan-ligr*); det tredje är slutligen en obruten form till det fsve. *iævugher*. Från den älsta betydelsen tvifvelaktig, villrådig, osäker är öfvergången lätt till den ofvan angifna betydelsen den som vill lägga sig i alt, nämligen för att utforska, undersöka, förskaffa sig visshet. Betydelsen äfventyrlig har väl i ordboken tillkommit på grund af någon förmodan om formel samhörighet därmed; eljest kunde betydelseöfvergången från tvifvelaktig till äfventyrlig lätt ha försiggått[2]). — Af hvad nu blifvit anfördt skulle man kunna vara böjd att draga den slutsatsen, att det sälländska verbet *iavæ* lika litet kunnat hafva bredvid sig en form *æf*, som det fsve. *iava* m. fl. dithörande ord med bruten form.

Emellertid erkännes villigt, att det mesta af hvad som här framdragits icke kan göra anspråk på att hafva

[1]) I nynorska munarter lefva ännu substantivformerna *ev* (*æv*) och *eve* (*æve*) samt verbet *eva* (*æva*), som äfven, liksom i fno., har formen *iva;* Aasen, a. st. Detta återfinnes må hända äfven i det af Rietz anförda medelpadska »*eva*, genom frågor utforska» samt i det helsingska verbet *ävas* »1) smått arbeta; 2) vara ifrig onödigtvis, bråka» (ofvannämda ordbok s. 87), hvilket senare enligt Rietz (s. 850) äfven finnes i herjedalskan.

[2]) Dessa helsingska ord begynnande med *äv-* synas gifva stöd åt det ena af de af Bugge framstälda alternativen i fråga om uppfattningen af Forsaringens if, nämligen det enligt hvilket man däri har att se »en Dialektegenhed, hvori Helsingemaalet har stemt overens med Norsk, men derimod afveget fra det ellers kjendte svenske Sprog» (se Bugges s. 216 omnämda afhandling om Forsaringen s. 49 [jfr s. 48]).

någon öfverbevisande kraft. Det slutliga afgörandet i det här framkastade spörsmålet om det sälländska eller jutska ursprunget af Sällands-lagarnes *of* lemnar jag i danske forskares händer. För ett säkert domslut fordras att undersöka öfriga fda. handskrifter, hvari *of* förekommer, något hvarför här icke är platsen[1]).

Ett par ord må egnas åt den Sællandske Kirkelov, som äfven finnes i samma handskrift, AM. 455, som VSL. och ESL. Där träffas *um* och *of* (*Æn of*) lika många gånger. Huru *of* där skall bedömmas sammanhänger nära med uppfattningen af denna form i VSL. och ESL.

Slutresultatet i fråga om de sälländska lagarne blir i alla händelser det, att konjunktionen *um* ingalunda uppkommit ur *of*, utan att den antagligen utvecklats ur prepositionen *um* genom en, älst i flocköfverskrifterna försiggången, ellips af en äldre konditional konjunktion, ehuru några positiva bevis därför ej stå att uppvisa ur ESL. eller VSL.

Mest upplysande med hänsyn till frågan om uppkomsten af konjunktionen *um* är af fda. urkunder Valde-

---

[1]) Särskildt anmärkningsvärdt torde vara, att båda de älsta handskrifterna af Harpestreng, den köpenhamnska och den stockholmska, allmänt ha konjunktionen *of*. Läkebokens »siællandske Herkomst» anses visserligen af Molbech vara otvifvelaktig (se *H. Harpestrengs Danske Lægebog* .... af C. Molbech. Kiöbh. 1826. S. 10), men härför fordras dock andra bevis, än att Harpestreng var »Canonicus Roschildensis». Han skulle väl kunna hafva varit född jute. Anmärkas bör ock, att språket i flere afseenden — för utom bruket af *of* — synes öfverensstämma med den fornjutska munarten. Så har Harpestreng allmänt *æns*, *ænsæ*, *æzæ*, vidare de neutrala formerna *ent* (jfr *ient* Flensborg Stadsrätt 40), *hint* (Molbech s. 19, 23), det förra allmännare i den stockholmska handskriften*) [St.] än i den köpenhamnska [Kh.] — t. ex. *ent* St., Yrte book I, 17, 77, där Kh. har *et* —, hvilken senare ock troligen är afskrifven af en sälländing (Molbech s. 9), samt *sint* i St. Y.-b. I, 17, där Kh. har *sit* [Om formerna *æns* och *sint* jfr Såby, ANO. 1872 s. 202—203].

*) Ett prof häraf finnes aftryckt i *Danske Magazin* . . . 3:e Række. 2:t Bind. Kiøbh. 1845. S. 165 följ.

mars Jyske Lov [JL.], till hvilken jag nu öfvergår. I denna lag är *of* den allmänna konditionala konjunktionen. Den träffas talrika gånger så väl i flocköfverskrifterna som i flocktexten, hvarvid förtjänar erinras om, hvad redan s. 200 blifvit påpekadt, att flockarne ytterst ofta börja med detta *of* (stort måladt *O*), icke som i VSL. med *Æn of*.. Att detta *of* icke har något att göra med den fornnordiska prepositionen *of* (fornnorska *of*, sällan *uf*, fornsvenska **ub** på Rökstenen[1]), utan är en nyare form af det fornnordiska *æf* (fno. *ef*), därom lemnar den i en handskrift af Sk. Kr. förekommande formen *æf* (*ef*[2]) — hvarom se ofvan s. 234 — intet tvifvel öfrigt. Öfvergången från *æf* till *of* har väl framkallats af den labiala konsonanten; jag känner dock icke något fullt jämförligt fall. Formen *of* skall för öfrigt äfven förekomma i fno. ett par gånger enligt Egilsson, *Lexicon Poëticum*, s. 612.

Jämte *of* förekommer i JL. äfven formen *af*, som i yngre handskrifter torde vara ännu brukligare än *of*. Detta *af* måste väl uppfattas som en yngre form af *æf*, vare sig omedelbart därur utvecklad (jfr *ac* af *æc*, det allmänna *wagh* af *wægh*) eller genom *of* (jfr da. *datter*, *malke* af *dotter*, *molkæ*), liksom adverbet *of* har en sido-

---

[1]) Se Bugges afhandling *Tolkning af runeindskriften på Rökstenen i Östergötland* i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige. V, 38. [Rökst.].

[2]) Formen *ef* skall, om man får tro Kolderup-Rosenvinge, äfven förekomma i flere handskrifter af Jyske Lov, men blott e n e n d a g å n g. I nämda författares upplaga af JL. angifves nämligen (s. 22 n. 2), att handskrifterna »A. D. E. F. H. O. R.» på ett ställe i I, 6 ha *ef*, där i den af trycket utgifna handskriften läses *af* (för handskriftens felskrifna *at*). Huruvida detta *ef* verkligen finnes i någon af de angifna handskrifterna, vet jag ej; säkert är, att det ej fins i alla. I Fl. (= Flensborghandskriften) träffas nämligen där, enligt Thorsen, *of*, och där på andra ställen varianter från de andra handskrifterna anföras hos Kolderup-Rosenvinge, träffas endast *of* eller *af*, men aldrig *ef*. Sannolikt är detta *ef* hos Kolderup-Rosenvinge blott ett tryckfel för *of*.

form *af* [så *aflengi*[1]), JL. I, 51, A, men *of længi* dst., Fl.[2]); så ock *af harþær* i Sk. Kr. i runhandskriften och många andra handskrifter, men *of harþær* (*harthar*) i A och C]. Om möjligheten af ett samband mellan konjunktionen *af* och den lika lydande prepositionen se dock s. 250 n. 1[3]).

[1]) Detta *aflengi*, *of længi* är icke, som Lund, Ordb. s. 2, tycks anse, det samma som nydanska *om længe*. Det fno. *of lengi* är nämligen, enligt min tanke, ursprungligen ett sammansatt substantiv och bör därför rätteligen skrifvas *oflengi*, såsom också Codex Regius af den äldre Eddan har (Sigurðarkviða II, 4). Bildningen är den samma som i äldre Eddans *ofdrykkja*, *ofgaman*, *ofreiði*, m. fl. Betydelsen är omåttlig längd; som tidsbestämning i absolut begagnad kasusform: under ett öfvermått af tid, d. v. s. alt för länge. [Att *lengi* är ett gammalt svagt feminin, har jag förut uppvisat i mina *Bidrag till läran om i-omljudet* .... i Nordisk Tidskrift for Filologi og Pædagogik. Ny Række II, s. 5 n. 3]. Skrifsättet *aflengi* i handskriften A af JL. lemnar en märklig bekräftelse på, att ordet är att betrakta som sammansatt och så uttalats, medan å andra sidan *of længi* i Fl. öfverensstämmer med skrifsätt som *of harþær* (se ofvan), *of frælsær* (VSL. II, 28), hvilka ju ock äro sammansatta ord. Helt annat är däremot förhållandet med om længe. Däri har man att se det gamla subst. *længi* styrdt af prepositionen om, äldre *um*, hvilken konstruktion äfven är känd från äldre Eddan, som i Vegtamskviða 3 har *um længi*; i södra Sverge brukas ännu långt om länge, liksom i nydanskan, och gotlandsmunarten har *langt um länje* (jfr ock i sve. *på länge*). Betydelsen af *um længi* är ock ursprungligen en annan än af *oflængi*, nämligen under en lång tid (men ej: alt för lång).

[2]) Om förkortningarna A. och Fl. för handskrifter af JL. se straxt längre fram.

[3]) I en flocköfverskrift i Fl. (II, 40) träffas prepositionen *Af*; handskriften A af JL. har dock där *um*. — Uppmärksamhet förtjänar, att i A någon gång i st. f. prepositionen *af*, som andra handskrifter ha, träffas formen *of*. Jag har antecknat 2 sådana ställen I, 29 och 49. I sammanhang därmed kan nämnas, att den straxt i det följande omnämda Upsalahandskriften af JL. i registret till II, 112 har öfverskriften *Of fynd.* Där är dock möjligen *of* skriffel för *um*, som Fl. och A ha, föranledt däraf, att nästa öfverskrift, som fortsätter på samma rad, börjar med *of*.

Denna form *af* förekommer i den af Thorsen, Kjøbh. 1853, utgifna Flensborghandskriften af JL. [här Fl.] några gånger i flocköfverskrifterna (I, 47, II, 9, 10, 27, 98, och III, 51[1]) samt åtskilliga gånger i texten[2]), hvaraf en gång (I, 3) i flocktextens början (med stort måladt A). På alla dessa ställen har den af Kolderup-Rosenvinge utgifna handskriften[3]), Arn. Magn. 286 folio [här A], formen *of*, medan åter denna handskrift A i talrika andra fall har formen *af*[4]). Äfven i andra handskrifter af JL. växla *of* och *af*. Den senare formen är ännu allmännare än i A i en af mig granskad handskrift af JL. i Upsala Universitetsbibliotek [här U][5]), hvilken dock med ytterst få undantag (såsom I, 19, 40, II, 92) allmänt har *of* i det framför hvarje bok stående registret till flocköfverskrifterna, medan dessa senare, där de återfinnas ofvanför hvarje flock, ofta ha *af* i st. f. *of* (äfven skrifna *aff*, *off* i U).

I Lunds Ordb. uppgifves konjunktionen *æn*, om, förekomma äfven i JL., och som exempel därpå anföres: *æn del han thet ut* (III, 5). Där, liksom i talrika andra liknande fall, är emellertid *æn* ingalunda konditional konjunktion, utan den i JL. allmänna disjunktiva konjunktionen *æn*, men. Något *æn*, om, torde icke kunna uppvisas i JL.

Däremot förekommer i JL., utom de båda nyss-

---

[1]) Vid citat ur JL. använder jag den kapitelindelning, som af Thorsen finnes angifven inom klammer och af Kolderup-Rosenvinge med romerska siffror.

[2]) Såsom I, 1—4, 16, II, 61, 89, 97.

[3]) I *Samling af gamle danske Love* .... III Deel. Kjøbh. 1837.

[4]) T. ex. i flocktexten I, 6 (5 ggr), 15 (2 ggr), 16, 21, 23, 29, 33, 40, 41, 51—53, II, 7, 16, 21, 32, 46. Eget nog är, att A däremot ej har *af* i I, 1—4, där Fl. har denna form. I flocköfverskrifterna har A aldrig formen *af*.

[5]) Jfr om denna handskrift Kolderup-Rosenvinge, JL. s. XIV. Den är väl tidigast från senare hälften af 1300-talet.

nämda formerna *of*, *af* af den konditionala konjunktionen, äfven *um* som dylik konjunktion, hvilket hittils synes hafva blifvit förbisedt, då hvarken Lyngby (på det ofvan s. 216 anförda stället), Såby (i ANO. 1872 s. 220) eller Lund (i Ordb.) omnämna detta. I Fl.-handskriften af JL., II, 53, träffas en så lydande flocköfverskrift: *Vm umboszman wil æi hauæ oc krauær æi allæ næfning i*, medan A i den motsvarande öfverskriften (till 54) har *Of umbæsman kræwær* ... *i*, hvaremot U, som eljest öfver alt i flocköfverskrifterna har *of* (eller *af*), på detta enda ställe har *um*[1]) i registret till flocköfverskrifterna och sålunda där öfverensstämmer med Fl., men åter *of* i öfverskriften ofvanför texten. I två andra gamla handskrifter af JL. träffar man äfven *um* i flocköfverskrifterna, en gång i hvardera handskriften[2]). Så har Cod. Arn. Magn. 4, 4:to, i II, 41: *Um raan lysæs oc fyllugs æi*, där Fl. och A ingen öfverskrift ha[3]); och Cod. Reg. 3657, 12:mo, har till I, 24 flocköfverskriften *Um man takær horkunæ oc wighæs mæth*, där Fl. har intet och A blott *Um horkunæ*[4]). I dessa 3 fall har säkerligen från början stått *Um of* (*æf*), ehuru här *of* (*æf*) utstötts och *um* bibehållits i stället för det vanliga förfarandet, då det började *um* bortkastats och *of* kvarstått. — I Fl. förekommer dess utom *um* som konjunktion på ett ställe i självfva texten, nämligen II, 3, där det heter: *Sannænd mæn skulæ swæræ a lanz thing . vm mandrap . oc vm .. oc vm hærwærki . oc vm afhug . oc* vm *man warthær*

---

[1]) *Um vmbotz man komær æi næfning . i.*

[2]) Enligt de varianter, som anföras i Kolderup-Rosenvinges JL. Möjligen förekomma flere fall, men jag har ej funnit andra upptagna i nämda upplaga af JL.

[3]) I Petersens upplaga af JL. är denna öfverskrift i något afvikande form återgifven.

[4]) Petersen har till denna sistnämda öfverskrift varianten: *Of man takær horkonæ vitænd.*

førth ..... *Æn a hæræsz thing of gvz hus delæʀ with bondæ . oc vm sar . oc vm markæ skial* .... A har däremot där: .... *um afhog . oc of man worther* ..... *A herrætzthing* um *guszhuus dele w. b.*, och U har i öfverensstämmelse härmed .... *af hogh . och* af *man wrthær* ...... vm *guz hus delæ w. b.* Här föreligga anmärkningsvärda fall, då *um* står på öfvergången från preposition till konjunktion, eller genom den försiggångna ellipsen af *of* i sig förenar både den prepositionela och den konjunktionela betydelsen. Eget är, att där Fl. har *um* i denna användning ha A och U. med ellips af *um*, *of* (*af*), medan åter dessa ha *um*[1]) där Fl. har *of*. I dessa nu anförda fall finner man bruket af *um* som konjunktion på jutskt språkområde i dess första början. — I andra handskrifter af JL. än de nu afhandlade[2]) finner man detta bruk hafva gripit mera kring sig. Så har en gammal pergamentshandskrift i Lunds Universitetsbibliotek [här L] (n:o 31, 4:to, *e bibliotheca Meckiana* n:o XXI), hvaraf ett litet facsimile blifvit aftryckt i Kolderup-Rosenvinges JL., i talrika flocköfverskrifter *um* som konjunktion eller, kanske rättare, som på en gång preposi-

[1]) Det bör påpekas, att i A och U på detta ställe *um* kunde vara preposition, då *delæ* där skulle kunna vara substantiv; troligen är det dock verbalform liksom i Fl.

[2]) I texten af U träffar man någon gång i handskriftens senare del *um* som konjunktion. Så II, 89: *æn vm vmbozman wil*, där Fl. har *Æn af* .. och A *Æn of* .. För bedömmande häraf bör anmärkas, att U småningom börjar skrifvas något mindre omsorgsfullt och prydligt och att unga språkformer i senare hälften börja intränga. Så träffas i öfverskriften öfver texten till II, 82 formen *paa* (!), där Fl. och A ha *A*, så flere gånger formen *om* (t. ex. i flocköfverskriften öfver texten till II, 87, men i registret *Vm*; II, 104: vm *innæstæ man oc* om *i. konæ*) för det eljest allmänna *um* (prepositionen). — Rörande formen *om* (af prepositionen) kan i sammanhang härmed nämnas, att denna form en enda gång förekommer redan i A, nämligen i flocköfverskriften öfver texten till I, 10 (*Om utaruingæ*), där dock registret har *Um* liksom Fl.

tion och konjunktion. Så II, 12[1]), 18, 71, 80, 103, III, 6, 19, 38, 47, 50, 52, 56. På många ställen börja dock flocköfverskrifterna i L med *of*[2]). Äfven inuti texten har L. stundom konjunktionen *um;* så II, 45: [*Thet ær boran*] um [*man gangær* ...], där A har *at*, Cod. Reg. 3657 *af*[3]); II, 73: [*swa ær thet oc*] um [*man slær* ...], där A har *af*[4]); III, 2: um [*han wil*], där Fl. och A ha *of*, U *af*[5]). En närmare granskning af själfva handskriften, som jag hoppas längre fram bli i tillfälle att få göra, fordras för att kunna bedömma, om alla dessa *um* böra anses grunda sig på en rent jutsk utveckling eller ha tillkommit genom inverkan af andra danska munarter[6]). — Denna handskrift L är för öfrigt af särskildt intresse för frågan om uppkomsten af bruket af *um* som konjunktion i flocköfverskrifterna. Man finner nämligen i L stundom flocköfverskrifter börjande med *Um huræ* (*hwaræ, hwa*), t. ex. II, 11: *Um hwaræ sum man worthær dræpin*, II, 31: *Um huræ man skal kæræ hærwærki*, II, 29: *Um hwa sum hærwærki wil dela*. Så ha äfven AM.

---

1) Varianter från denna handskrift anföras af Kolderup-Rosenvinge först från II, 7.

2) T. ex. II, 16, 35—37, 49, 58, 62 m. fl.

3) I Fl. saknas denna flock.

4) I Thorsens upplaga af Fl. står *oc* (*of*); handskriften har förmodligen ensamt *oc* genom skriffel för *of*.

5) Alt enligt de af Kolderup-Rosenvinge anförda varianter.

6) Till en sådan pröfning sparas ock att dömma om den i en så gammal handskrift oväntade formen *om* af konjunktionen, som träffas i det af Kolderup-Rosenvinge aftryckta facsimilet af början till I, 1 af JL. i L. (*Barn om thet worth'* ...). Af facsimilet vill det synas, som om *m* vore senare insatt, förmodligen för ett äldre *f* (således *of* ändradt till den nyare formen *om* straxt i början af lagen på en senare tid, då det föråldrade *of* var stötande för ögat), i det att *m* är märkbart mindre än *o* och orden *om thet* flyta i hop till ett, då de särskilda orden eljest äro väl skilda åt i de 10 afbildade raderna af L. I dessa förekommer för öfrigt prepositionen *vm* i denna form 2 gånger. Om formen *om* af prepositionen jfr s. 262 n. 2.

4, 4:to samt 2 andra hdskr. II, 50: *Um huræ gameld barn hællæct ma brytæ*. (Af annan natur äro däremot de *Um hwat, Vm hvræ*, som träffas i A. och Fl. och i flocköfverskrifterna till II, 61, 44). Dessa *Um huræ* bilda en fullkomlig motsvarighet till det af mig antagna *Um of* (*æf*) ... i början af flocköfverskrifterna. (Jfr hvad här ofvan s. 218—220 yttrats om flocköfverskrifternas *Um huru* och *Um æn* i de i fornsvenska lagarne.)

En yngre handskrift (från 1490), den s. k. Odenseska[1]), har allmänt den yngre formen *om*[2]) för *of* eller *um;* där ha uppenbarligen de öfriga danska munarterna gjort sig gällande på den jutskas bekostnad. På samma sätt bör väl äfven det *om*[3]) bedömmas, som jämte *um*[4]) (och *of*?[5]) ofta träffas i en annan handskrift af JL., nämligen Cod. Reg. 584, 8:vo, hvars ålder af Kolderup-Rosenvinge (JL. s. XIV) sättes till »ikke lang Tid» efter 1284, men som säkerligen är vida yngre (jfr n. 3 här).

Detta senare framträdande *om* kan icke tjäna till stöd för den uppfattningen att *of* öfvergått till *um;* ty i de älsta handskrifterna har, som vi sett, konjunktionen formen *um*, och det gäller då, hvad som förut sagts (s.

[1]) Se om den Kolderup-Rosenvinge JL. s. XIII (kallas där P).

[2]) Likaså där *som* för *sum*, t. ex. II, 21.

[3]) T. ex. I, 33, 41, II, 96 etc. Äfven *som* träffas i denna handskrift, såsom ses af den hos Kolderup-Rosenvinge JL. s. XIV aftryckta versen. Handskriften kallas där G.

[4]) T. ex. II, 79, 93.

[5]) Jag kan af de hos Kolderup-Rosenvinge anförda varianterna icke med säkerhet sluta, om denna form verkligen där förekommer. Ofta anges nämligen en variant i en handskriftsform för flere handskrifter på en gång, utan att smärre afvikelser i dessa angifvas. Så t. ex. uppgifves för handskrifterna »D, A, G, F» till I, 48 en flocköfverskrift började med *af*, men F (= Fl.) har där *of* och G har kanske *um;* många gånger angifves så en afvikande läsart, började med *of* för »A, G, P», medan kanske blott A har *of*, men G *um* och P *om*. De i noterna s. 263, 264 härstädes angifna ställena äro därför sådana, där L, G, eller P ensamma anföras. — Jfr s. 258 n. 2.

237), att *of* icke kan ha omedelbart blifvit *um*. De nyss granskade fall i Fl., då *um* förekommer som konjunktion, ge också ett positift stöd — som i fda. eljest icke är att finna — för den åsigten, att konjunktionen *um* uppstått ur prepositionen *um*.

I Flensborgs Stadsrätt är *af* den allmänna, i flockarnes början oupphörligt förekommande, formen för den konditionala konjunktionen. I flocköfverskrifterna, som där äro mycket korta, förekommer blott prepositionen *um*, icke någon konjunktion.

Till slut kan rörande några yngre jutska språkminnesmärken följande nämnas. Den af Thorsen aftryckta[1]) handskriften af stadgar för S:t Knuds Gilde i Flensborg[2]) har allmänt *af* som konjunktion, men en gång *um*. Den kortare texten af Thord Degns artiklar[3]) har däremot endast *um* omväxlande med *om*, hvilken senare form synes vara den enda förekommande i nämda artiklars längre text. Alla dessa äro från 1400-talets senare hälft. I Haderslevs Stadsrätt[4]) är *of* allmännast, men äfven *af* och *um* förekomma (en flocköfverskrift börjas med *of*, en med *um* som konjunktion).

Härmed afslutas granskningen af de forndanska språkminnesmärken, som äro af större betydelse för den här föreliggande frågan. Denna undersökning på det fda. språkområdet har tagit vida mer tid och utrymme, än som behöft egnas åt förhållandena i fsve. Skälet därtill är, som en hvar nu lätt finner, det, att i fsve. första

---

[1]) I *De med Jydske Lov beslægtede Stadsretter* . . . . . udgivne . . . . ved P. P. Thorsen. Kjøbh. 1855. [här Str.].

[2]) Handskriften är, enligt Thorsen Str. s. 71, från »sidste Halvpart af 15. Aarhundrede», »men enkelte Ting i Sprogformen . . . . vise langt tilbage i Tiden».

[3]) Utgifna i Thorsens Str. och i Kolderup-Rosenvinges JL.

[4]) Efter Thorsens upplaga i Str. Om handskrifterna se därstädes s. 64—66.

uppkomsten och bruket af *um* som konjunktion ligger i mycket klarare dag än i fda., att i fsve. de upplysningar, hvarje urkund kan gifva om detta ämne, äro vida mer åtkomliga, vida mer säkra än i fda., där en mera framskriden språkutveckling, en större inverkan af skilda munarter göra mången språklig undersökning i de älsta urkunderna svårare än i fsve. Jag vågar emellertid hoppas, att denna omständliga undersökning inom det fda. språkområdet skall befinnas hafva varit lika befogad som nyttig. Om ock de förhållanden i fsve., som röra en viss språkföreteelse, tyckas aldrig så klara, som här är förhållandet, är det dock nödvändigt att, då samma företeelse röjer sig i den med fsve. så nära beslägtade fda., taga hänsyn till alla där bestående, möjligen mer invecklade förhållanden, som kunna hafva inflytande på frågans bedömmande och rätta förklaring, och att tillse, om utvecklingen där varit den samma som i fsve., och om de omständigheter i fda., som möjligen i en och annans ögon göra det för fsve. vunna resultatet tvifvelaktigt, kunna och böra förklaras på ett sätt, som icke tillåter dylika tvifvelsmål. Att verkligen den här af nu nämda skäl företagna utförliga undersökning rörande konjunktionen *um* i älsta fda. tjänat att styrka den här förut framstälda, på förhållandena i fsve. närmast grundade åsigten, att konjunktionen *um* icke uppkommit ur konjunktionen *ef*, *æf* (genom öfvergång af *f* till *m* och vokalens förvandling), såsom förut allmänt antagits, utan ur prepositionen *um* genom ellips af en äldre konditional konjunktion (*æn* eller *æf*), vågar jag hoppas.

Tillägg 1. Om bruket af några andra prepositioner än *um* som konjunktioner redan i de fsve. landskapslagarne. Till det redan sagda a s. 220—2 kan följande läggas. Ytterligare upplysande med hän-

syn till bruket af *um* som konjunktion och styrkande dennas uppkomst ur prepositionen är att äfven prepositionerna *til* och *mæþ* flerstädes i de fsve. lagarne nyttjas som konjunktioner. Redan i äVGL. träffas uttryck som: *Moþir takar syna arf . til* (till dess att) *enge sun dör* och ... *kuar sitia til fæstæ hans ær int* (Arfþær-balken 2: pr., 24: 1), jämte andra där *til þæs* fins för ännu äldre, men ej förekommande *til þæs at* (el. *ær*). Likaså i många andra lagar. — *Mæþ* som konjunktion i betydelsen *medan* träffas tre gånger i en handskrift (fragm.) af ÖGL., från senare hälften af 1300-talet, 2 ggr där texthandskriften har *mæþan;* för öfrigt träffas äfven *mæþ* (*meþ, meth*) för *mæþan* någon enstaka gång i andra laghandskrifter. I denna användning träffas *meþ* redan i 2 fsve. runinskrifter, affattade i vers, i orden **meþ altr (stin) lifiʀ** (Lilj. 485, 1287). Oaktadt betydelsen icke rätt passar samman med någon af prepositionens många användningar, torde dock *mæþ* som konjunktion böra förklaras ur prepositionen, då en stympning af konjunktionen *mæþan* ej synes sannolik eller kunna med analogier stödjas. I många dialekter nyttjas ännu *mæ* (*me*) som konjunktion[1]).

2. Om förekomsten af den konditionala konjunktionen *än*, om, ännu i 1600-talets svenska. Redan Rydqvist har i en not till det här förut, s. 229, anförda stället i SSL. (V, 173) med följande ord fäst uppmärksamheten på bruket af *än* i betydelsen om på 1600-talet: »Man blir litet förvånad, när man i ett senare århundrade får tag i ett förlupet *än* af denna bemärkelse, t. ex. Sjölagen Skiplego B. 7 *än* (om) *han vill*, Sjöskade B. 6 *än ther hender skada aff*». — Till denna uppgift kan läggas, att *än* flerfaldiga gånger träffas i

[1]) Jag tillägger här till det s. 221, n. 1 ur Codex Bureanus anförda, att *fyrr, förr* som konjunktion (för *fyrr æn*) redan förekommer i landskapslagarne. Nyda. har ock *før* = förr än.

1643 års lagförslag[1]), t. ex. Thing Måla Rätt 8: 7: .., *än ther någon skiähl är till*, 14: 22: .., *än the willia komma* .., 15: 4, 16: .., *änn hon* ... *är*, 22: 5: .., *än ey lööser* .., 22: 7: .., *än the någon hafwa*, 22: 10: .., *än huusbonden* ... *är*; .., *änn han är hemma*. Oaktadt detta ganska vanliga bruk af *än* är det föga troligt, att formen vid denna tid ännu lefde i talspråket. Det sannolikaste synes mig vara, att man sträfvat att efterbilda det från Stads- och Landslagen välkända lagspråket så mycket som möjligt, och därvid, bland andra gamla former, nyttjat det ålderdomliga *än*, om, hvars betydelse måste vara en hvar välbekant på grund af dess allmänna förekomst i de gällande lagarne och dess bruk därstädes i samma läge som och omväxlande med *om*. Formen *än* för *om* hade förmodligen för 1600-talets svenskar en lika ålderdomlig och vördnadsvärd klang som en mängd fornformer, för länge, länge sedan försvunna ur talspråket, i vår bibel ha för oss, utan att därför vara obegripliga. — Att särskildt 1643 års lagförslag i många fall slafviskt efterbildat det gamla lagspråket[2]) framgår af sådana där förekommande former som *ofmyckit, taki* (!=*tage*) o. s. v. — I Konung Karl den niondes lagförslag[3]) från 1600-talets första början är äfven *än* i betydelsen om allmänt förekommande, t. ex. s. 94, 112, 113, 119 (3 gånger), 120, 157 o. s. v. I flere fall äro emellertid där Lands- och Stads-lagarnes ordalag alldeles afskrifna; t. ex. s. 118 *Nu än man will Konu festa* (= MELL., Kr. LL., MESL.

---

[1]) Tryckt i *Åtgärder för lagförbättring* 1633—1665. Af C. J. Wahlberg. I. Upsala 1877. I Upsala Universitets Årsskrift. Festskrifter 1877.

[2]) Detta hindrar dock ej, att nya germanismer inkommit, såsom 20: 3: *så fiärran* thet icke skieer (efterbildning af det tyska *so fern*).

[3]) Tryckt i *Handlingar rörande Sveriges Historia* ..... utg. af Kongl. Riks-Archivet. 2:a Serien. Stockh. 1864. Lagförslaget anföres ofvan efter sidorna i detta verk.

Gift.-balken 2: pr.), eller i ofta återkommande smärre uttryck såsom *än the wela* (*wele, wilie*) s. 40, 119, 121 (2 ggr).

3. Om den förmenta förekomsten af konjunktionen *af*, om, i Sk.L. I Lunds Ordb. uppgifves, att äfven i Sk.L. konjunktionen *af* med betydelsen om förekommer. Det afsedda stället i Sk.L. är fl. 155 (i B 8: 1), där det i B heter: *taki sæ byrþi af han gar*, medan A har *takæ sæ byrþi af um han gar.* Sammanhanget därstädes och meningen med detta lagstadgande är följande. Om någon hittar en hval, får han ej betrakta den såsom sin egendom, utan den är vrak. Den, som först hittar hvalen, får taga sig en börda däraf, om han går, och sedan skall han gifva underrättelse om fyndet i kungsgården. I JL. III, 62 är stadgandet något utförligare och tydligare. Det heter där (i Fl.): *hwal oc lyft . oc all storæ fiskæ thær man ma æi bæræ . thet ær alt wræk . oc them a kunung . tho hwa sum hwal hittær fyrst . han skal fyrræ æn han* takær *nokæt* af . *seghæ vmbosz man til . oc havæ for sit æruæth of han ær gangænd sin byrthæn.* Sedan heter det alt jämt om hvalen . . *havær sin lot* . af takæt . *tha skal ængi man* af takæ . . Äfven i ESL., III, 62, finnas utförliga stadganden om detta fall. Där förekommer äfven många gånger uttrycket *af takæ* i fråga om den strandade hvalen (om den, som går, heter det visserligen där med andra ordalag, att han *a sic byrthæn at hoggæ*, men sedan heter det: . . af *at* takæ *hæstæ byrthæn*, . . *farm* af takæ, . . *las* af takæ, . . *farm* af *at* takæ, . . *ey meræ* af thakæ, . . af takæ, . . takær *nokæt* af). Man finner häraf, att *af* på ofvan anförda ställe i Sk.L. måste uppfattas såsom en till verbet *taki* hörande partikel och ingalunda såsom konjunktionen *af*, om. I B måste konjunktionen *um* (eller det äldre *æn*) antagas hafva blifvit vid afskrifningen ute-

glömd. — Tilläggas kan, att Thorsen i sin upplaga af Sk.L. (Codex Runicus) kommaterar så, som om *af* vore konjunktion (: ».. *byrþi, af han gar*..»).

4. Granskning af några outgifna handskrifter af ESL. med hänsyn till förekomsten af de konditionala konjunktionerna *æn*, *of* och *um*. Efter det att ofvanstående affattats, har jag varit i tillfälle att i Stockholm granska en i Kgl. Biblioteket därstädes förvarad, ålderdomlig pergamentshandskrift, märkt C 39, 4:o, innehållande i här angifna ordning JL., VSL., den som flock 13 i 3:e boken af VSL. upptagna Sællandske Kirkelov, samt ESL. Denna handskrift har redan i det föregående (s. 237, 243) blifvit omnämd och för den där företagna undersökningen nyttjad, så vidt kännedom om den samma kunnat inhämtas genom de af Thorsen aftryckta små profven af ESL. och VSL. Handskriften är särskildt märkvärdig därför, att den, liksom AM. 435, 12:mo, i ESL. några gånger har kvar runtecknet ᚦ. Rörande denna handskrifts ålder har förut (s. 243 n. 2) omnämts, att den af Thorsen satts nära lika med åldern af nyssnämda AM. 455 samt senast uppgifvits härröra från slutet af 1200-talet. Säkrast torde dock vara, att sätta den till första fjärdedelen af 1300-talet[1]). Jag skall här nedan meddela de till en del rätt märkliga rön, som från denna handskrift i ESL. kunna hämtas rörande här ifrågavarande ämne. På samma gång komma här några uppgifter att anföras från en annan, något yngre stockholmsk handskrift af ESL., nämligen C 63, 4:o, i Kgl. Bibl., innehållande samma lagar som C 39 men i annan ordning (VSL., [Sæll. Kl.,] ESL., JL.). Denna handskrift är väl från medlet af 1300-talet.

---

[1]) Jfr Thorsens bestämning af denna handskrifts ålder i Forerindr. s. 15 till ESL., där den sättes »til omtrent 1325».

Först är att märka, att C 39 har den konditionala konjunktionen *æn* på samma 2 ställen i början af lagen (I, 7, 11), där A har den, men därjämte på ännu ett ställe, nämligen II, 51, där det heter: *æn han cumær til things oc han scal* ... På detta sista ställe ha däremot så väl A som B: *Æn cumær* (*kombær*) *han til things oc* (*ok*) *han scal* (*skal*) ..., medan C 63 har *æn kumær til things oc han skal* ... C 39 har säkerligen den älsta lydelsen, och ändringen från *æn han cumær* till *æn cumær han* synes bekräfta hvad här ofvan (s. 234, 239) yttrats om den tidigt började förväxlingen mellan *æn*, om, och *æn* men. — I II, 58 (C 39: III, 6) läses, liksom i A,: *æn thet bætræ*, men en annan, gammal hand har öfvan raden mellan *æn* och *thet* tillskrifvit *ær* (jfr här förut (s. 240 n. 1). Likaledes återfinnes i C 39 det från A, II, 51 förut bekanta, märkliga skriffelet *æm* för *æn* eller *um* (jfr här s. 240), hvilken senare form däremot C 63, liksom B, har på detta ställe. Så väl af dessa båda skriffel som af talrika andra öfverensstämmelser synes, att A och C 39 stå hvarandra mycket nära. Då emellertid det är bevisligt, att ingendera handskriften kan vara en afskrift af den andra[1]), måste man antaga, att de båda äro afskrifter från ett och samma original. Då så är förhållandet, måste *æm* antagas hafva

[1]) Ett afgörande bevis är, att *þ* finnes på olika ställen i båda handskrifterna. Så har C 39 i flocköfverskriften till I, 45 *wiþ*, där A har *with*, medan åter A har *mæþ* I, 43, där C 39 har *mæth* (men III, 66 ha båda *mæþ*, liksom äfven båda ha *þ* i *wærnæþ*, A, *warnæþ*, C 39, I, 47), och *eþ*, III, 4, där C 39 har *eth*. — Att för öfrigt C 39, som anses vara något yngre än A, ej kan vara en afskrift af denna, framgår af många omständigheter. Så har C 39 *logh*. II, 51, där A har skriffelet *lost;* vidare har C 39 *utǣ* II, 49, som saknas i A, men hvarom Thorsen i not c anmärker: »utæn findes ikke i Håndskriftet, men kan vel ikke være borte»; o. s. v. (För öfrigt kan det vara af intresse att påpeka, att C 39, liksom A, i III, 20 har en rad oskrifven för några felande ord, hvilka uppenbarligen varit oläsliga i bådas original.)

stått i detta original och därifrån hafva blifvit mekaniskt öfverflyttadt till så väl A som C 39. (I texten står *nær-mær æm* . .; månne en tanke på det ej sällan förekommande *æm nær* bidragit till skriffelet?). Det synes mig nu sannolikast, att *æm* i denna äldre, nu försvunna handskrift står för *æn* (månne handskriften haft *ǣ*, som blifvit orätt upplöst?[1]). — I flocköfverskrifterna har C 39, liksom A, öfver alt formen *um*, ej *of*, utom i I, 2, där båda ha *of* (jfr här s. 237); men i olikhet mot förhållandet i A har äfven registret i C 39 *of* (rätteligen blott *f*, ty det stora målade *H*, hvarmed första flocköfverskriften börjar, har tagit bort platsen för *O*, som däremot uppenbarligen funnits i den handskrift, hvarefter C 39 afskrifvits). — I texten har C 39, liksom A, *af* II, 26, och *of* på alla de ofvan (s. 238) angifna ställena så när som i II, 64, där C 39 har *oc* för *of*. Dess utom har C 39 *of* III, 51, i likhet med B, men afvikande från A, som där har *oc* (jfr här s. 238 n. 2).

5. Granskning af några outgifna handskrifter af VSL. med hänsyn till *æn*, *of* och *um* (kondit. konj.). Från denna samma handskrift C 39 har jag antecknat följande, till en del mycket anmärkningsvärda omständigheter ur VSL. Hvad först den konditionala konjunktionen *æn* vidkommer, så är att märka, att denna träffas, för utom på de samma 2 ställen (II, 27, III, 1) som i A (se här s. 241), bevarad på ännu 2 ställen, nämligen I, 1 § 2 (början): „*En swa warther at . . . tha a*, där AM. 24, 4:to, och B ha „*En um swa worthær* . ., samt I, 5. Detta senare ställe må här något fullständigare meddelas, då det är af intresse äfven ur andra synpunkter. Det heter där i 2:a stycket af I, 5: . . . *hel æth siuk giuæ*

[1]) I sammanhang härmed bör omnämnas, att A flere gånger har *m* för *n*: t. ex.: *sithæm* för *sithæn* I, 33, *sum* för *sun* i registret, I, 17.

kirki æth clostær æth biscop æth præst . ællær nokær .... houæthlot . æn biscop ællær clostær æth kirki kallær a . oc dülæ ... AM. 24, 4:to, börjar på detta ställe efter *houætlot* en ny flock med särskild öfverskrift samt har *Æn of* i st. f. *æn*, hvaremot B har *Um biskop* ... (jfr här förut s. 261). — Med anledning af det nu anförda stycket ur C 39 fäster jag uppmärksamheten på förekomsten i C 39 af den förut endast ur JL. kända formen *æth* af den disjunktiva konjunktionen (jfr här s. 235). Denna form träffas i C 39 ganska ofta så väl i texten som i flocköfverskrifterna (t. ex. den till I, 1 § 14), dock växlande med *ær* och *ællær*. — Från den i tillägg 3 här omnämda handskriften C 63, 4:to, kan meddelas, att denna så väl I, 1 § 2 som II, 27 har *Æn swa warth'* (*worth'*)..., men ofvanför raden är mellan *æn* och *swa* med yngre hand tillskrifvet *vm*. Likaså har C 63 i I, 5: 2 *æn* liksom C 39, men en nyare hand har däröfver skrifvit *om*[1]). Däremot har C 63 på det fjärde stället, där *æn*, om, träffas i VSL., III, 1, *vm* i likhet med B. — I det framför hvarje bok stående registret liksom i de ofvanför hvarje flock för andra gången återgifna flocköfverskrifterna växla *um* och *of* i C 39, första boken af VSL., liksom i fragmentet af AM. 24, 4:to. Öfverskrifterna äro emellertid i C 39 helt andra än i AM. 24, så att icke någon direkt jämförelse mellan de båda handskrifterna kan göras. I den förstnämda handskriftens öfverskrifter till första bokens 75 kapitel träffas, öfverensstämmande i registret och ofvan flockarne, *vm* som konjunktion 18 gånger och *of* 13 gånger, hvar jämte registret har *of* 5 gånger, där man ofvanför flocken träffar *vm*, och omvändt registret *vm* 2 gånger, där flocköfverskrifterna ha *of*. I de till antalet betydligt färre

[1]) C 63 har där *æth* i samma fall som C 39. I andra fall har C 63 formen *æth* oftare än C 39. Så har den förra handskriften *æth tho* II, 21, 22 m. fl. ställen, där den senare har *ær tho*.

flocköfverskrifterna i C 63 träffas *vm* 8 gånger och *of* likaledes 8 gånger i registret till första boken (öfver flockarne träffas dock *vm* 2 gånger, där registret har *of*). I så väl registren som flocköfverskrifterna till andra och tredje böckerna träffas i C 39 och C 63 endast *vm*, och egendomligt nog intet enda *of*. — I själfva texten öfverensstämma i det stora hela C 39 och C 63 med AM. 24, A och B i fråga om användningen af *of* och *um*. Båda de förstnämda handskrifterna ha emellertid *af* (*Æn af*) för *of* oftare än de 3 sistnämda; så C 39: I, 1 § 19: 3, I, 1 § 21: 1, I, 2: 4, I, 3: 1, I, 4, C 63: I, 1 § 19: 3, I, 2: 4, 5, o. s. v. Omvändt har C 39 *Æn of* I, 14, där A har *Æn af*. Högst ovanligt är, att C 39 har *um*, där de andra handskrifterna ha *of* eller tvärtom; så dock C 39, liksom C 63, *Æn um thæt* ... I, 3: 1, där AM. 24 har *Æn of*, men B *Æn um*; så C 39 .. *of* .. I, 3: 3, där AM. 24 och B ha *um*. C 63 har i början af I, 20 *Æn um*, liksom B, men i olikhet mot A och C 39, som ha *Æn of*. — Redan af det här anförda, liksom af många andra omständigheter, framgår, att originalet till VSL. i C 39, i olikhet mot förhållandet i ESL., varit ett annat än originalet till VSL. i A, liksom i AM. 24[1]) och B[2]).

Till sist ett par upplysningar om C 39 och C 63 med hänsyn till början af första boken af VSL. C 39 har flock 1 indelad i 29 små flockar med hvar sin öfver-

---

[1]) Bland afvikelserna från AM. 24 kan med särskildt afseende på Såbys undersökning påpekas, att C 39 ytterst allmänt har *thær*, där AM. 24 har *ær*, likaså *for thy*, där AM. 24 har *for thet*. — Jag inflickar här, att C 39 i VSL. öfver alt har *ak* (*ac*) eller *æk* (*æc*), men aldrig *iak*, *iæk* som i ESL.

[2]) Bland afvikelserna från dessa båda sistnämda handskrifter kan anföras slutet af I, 1 § 19, som i C 39 lyder så: ... *arf til oc hænnæ born . of han dør för æn hun . æn warth' thæt swa* ... (med *æn warth'* börjar § 20, i AM. 24 ny flock med särskild öfverskrift). C 63 öfverensstämmer här med B.

skrift, flock 2 i 9 dylika. I C 63 är hela flock 1 delad i 21 små afdelningar med stora målade begynnelsebokstäfver, men inga flocköfverskrifter.

6. Granskning af några outgifna handskrifter af JL. med hänsyn till förekomsten af konjunktionerna *of* (*af*) och *um*. Från C 39 är följande att märka. I några få öfverskrifter ofvanför flockarne träffas *vm* som konjunktion, där registret har *of;* så I, 18 (C 39: I, 17) *vm stiypsyskæn skil*..., vidare I, 55, II, 22. På det märkliga stället II, 3, har C 39: ... *vm afhog* . *oc of man worthær* ..... *um guthshus delæ with bonden* ...[1]). — Från C 63 kan anföras, att registret alltid har *of*, utom till I, 40 och 55, där *vm* som konjunktion träffas, hvarvid likväl är att märka, att öfverskriften öfver flocken på det förra stället har *of* (men på det senare *vm*). II, 3 lyder så: ... *oc of man wrth'r førth* .... *vm guthz hws eghæn with bondæ.* — Till detta sist anförda ställe har jag funnit en högst intressant variant i handskriften C 37, folio, i Kgl. Bibl. i Stockholm, hvilken handskrift (väl skrifven efter medlet af 1300-talet?) blott innehåller JL. Där lyder II, 3 så: ... *oc um afhog* . *oc um of*(!) *man warther førth meth* .... *um gusz hus delæ with bonde* . *oc um sar*.. Detta *um of* lemnar en slående och välkommen bekräftelse på hvad jag ofvan (s. 262) antagit, att bruket af *um* som konjunktion här uppkommit genom ellips af konjunktionen *of*. Det är ock det enda mig bekanta uttryck i fda. urkunder, som kan sättas vid sidan af det fsve. *um æn*. Om denna handskrift C 37 kan för öfrigt märkas, att ett (yngre?) register till alla böckerna går först. Där

[1]) En anmärkningsvärd form från C 39, ofta förekommande i JL. därstädes, kan jag ej underlåta att här påpeka, nämligen *bir*, plur. af *bi*, hvilken form förut af Wimmer, NB. s. 32 n. ** anförts från en yngre handskrift.

är *af* den herskande formen; dock träffas *of* 2 ggr i III och *vm* som konj. 2 ggr i II, 1 g. i III, på hvilka tre sista ställen *vm* dock ej träffas i öfverskrifterna ofvanför flockarne. I dessa senare träffas däremot konjunktionen *vm* ytterst sällsynt (så II, 54), där registret har *af*. I texten växlar *af* med *of*. — Till sist har jag att meddela resultaten af den granskning, hvilken jag i dessa dagar genom välvilligt tillmötesgående från Lunds Universitetsbibliotek kommit i tillfälle att företaga af den Lundensiska handskriften 31, 4:to, af JL. [här L], redan i det föregående använd efter de af Kolderup-Rosenvinge från och med II, 7 anförda varianter. Här må då genast nämnas, att jag till min stora tillfredsställelse funnit min å s. 263 n. 6 i det föregående framkastade förmodan, att den i en så gammal handskrift som L — väl från förra hälften af 1300-talet — högst oväntade formen *om* af konjunktionen icke vore äkta utan tillkommen genom en senare ändring af *of* till om, på det fullständigaste bekräftad. Icke blott på det här förut anförda ena stället i början af lagen utan genomgående i hela handskriften i den egentliga texten har *of*, sammanlagdt väl på flere hundrade ställen, af en nyare hand ändrats på det sätt, att *f* blifvit utskrapadt och antingen *m* i stället insatt, hvilket oftast skett, eller ock ett streck blifvit satt öfver *o* till utmärkande af *m*; ej sällan synes dock detta oaktadt det gamla *f* i genom[1]). Till belysande af denna egendomliga ändring af handskriften bör nämnas, att en mängd andra äldre språk- eller skrifformer likaledes blifvit ändrade af någon, som velat på detta sätt modernisera handskriften. Så är t. ex. *æth* i det allra närmaste genomgripande ändradt till ællr (med ett konvext streck tillsatt ofvanför); så är *sun* ändradt till son, *æm* till æns, *e* till oc(!), öfver *u* en krok satt, det i en del af

[1]) Någon gång har man börjat utradera *f*, men glömt att tillsätta vare sig *m* eller strecket öfver *o*.

handskriften[1]) nyttjade *œ* (rätteligen *o* med en krok upptill till höger) genomgående rättadt till *ø*, i det att ett streck tillsatts ofvan och ett under *o*[2]) i *œ*, hvarjämte det lilla *e* eller kroken till höger oftast utraderats — i sanning ett underligt vittnesbörd om ett pedantiskt sinne! — Jag har nämt, att *of* i texten blifvit utbytt mot om. Det samma är förhållandet öfver alt i registret framför hvarje bok, där *Of* stått. Däremot har, egendomligt nog, *of* fått kvarstå öfver alt i de med rödt skrifna öfverskrifterna öfver hvarje särskild flock. Rörande bruket af *of* och *um* i register och flocköfverskrifter är för öfrigt följande att märka. Det förra träffas i registret till första bokens 59 flockar talrika gånger (omkring 18), alltid ändradt till Om, men i öfverskrifterna öfver flockarne kvarstående. Äfven *Vm* som

[1]) Förhållandet är nämligen, att handskriften, såsom en närmare granskning utvisar, är skrifven af två händer. Den första (äldre?) handen räcker till och med II, 68, så när som på några ord i slutet. Där börjar en ny hand (med orden *œnnœn stath*), som räcker till denna boks slut. Med tredje boken börjar åter den första handen, som fortgår till och med III, 15 samt ett par ord af III, 16 (. . . *flerœ skipœn*). Därefter vidtager åter på andra sidan af samma blad den andra handen, som fortsätter till bokens slut. Denna andra hand skiljer sig från den första utom genom något mindre stil m. m. just genom formen för *ø*, som af den första skrifves *œ*, af den andra *o* med ett gröfre tecken upptill till höger, ett smalare streck nedtill till vänster (detta senare är lemnadt orättadt af den, som ändrat *œ* till *ø*).

[2]) I det af Kolderup-Rosenvinge i JL. aftryckta facsimilet af L. (jfr här förut s. 263 n. 6) finner man i ordet *dœpt* ett prof på ett sådant ändradt *œ*. Likaledes ser man där — ehuru ej fullt tydligt —, huru *œth* blifvit ändradt (3 gånger). Att *oc* blifvit insatt af en nyare hand för det ursprungligen i L. stående *e* (i orden . . . *tha œr e nœrmœr* . .), hvilket *e* ändrats till *o*, hvarefter *c* tillskrifvits, såsom på talrika andra ställen i denna handskrift, kan man af facsimilet ej säkert sluta, ehuru väl *o* har en ovanlig form. Att kroken öfver *u* i *skulœ* är senare insatt kan man af facsimilet möjligen gissa. — Man finner, att ej mindre än 5 af de yngre ändringarne träffas i facsimilets 10 rader, hvadan detta stycke är synnerligen lämpligt som prof på L.

konjunktion är i registret ganska allmänt; det träffas där 9 gånger, men på 4 af dessa ställen ha de motsvarande flocköfverskrifterna däremot *of*. I andra bokens register träffas *Of* ändradt till Om, 26 gånger (i 80 öfverskrifter) och *Vm* som konjunktion 11 gånger, hvaraf 9 från 55:te flocken. På 7 af dessa senare ställen ha dock öfverskrifterna öfver flockarne *of* i st. f. registrets *Vm*; omvändt ha 2 flocköfverskrifter *vm*, där registret har *Of* (Om). I tredje bokens register ha af 59 öfverskrifter 20 *Of* (Om) och blott 6 *Vm* som konjunktion, af hvilka senare dock 2 ofvan flockarne ha *of*, medan omvändt här *vm* 4 gånger träffas, där registret har *Of* (Om). Redan i det föregående har det blifvit påpekadt (s. 263—264), att i L flocköfverskrifterna stundom börja med *Um huræ* o. d. motsvarande ett antaget *Um of* (*ef*). En jämförelse mellan registret och flocköfverskrifterna visar, att dessa i hela handskriften rätt vanliga inledningsord *Um huræ* (el. *hwaræ*) .., *Um hwa* (*sum*) .., *Um huilk* .., *Um at* .. än i registret, än i öfverskrifterna ofvanför flockarne sakna *Um* och börja med ensamt *huræ*, *at* o. s. v. — Oanmärkt bör här ej lemnas det om förhållandet i yVGL. (jfr här s. 223) erinrande bruket i L., att flocköfverskrifterna ofta nog äro alldeles lika med början af texten, och att i sådant fall, då de förra börja med *Vm*, den senare börjar med *Of*; så är t. ex. i I, 46, flocköfverskriften *Vm ornæm ær i by* (= Reg.), men texten börjar: *Of* (Om) *ornum ær* .. — Af särskildt intresse är en flocköfverskrift i bok III i L. Den lyder så: *Vm fæ worth' intaket i korn*, medan registret där har: *Vm fæ æth' worth'* ... Där har altså *um* öfvergått från preposition till konjunktion genom en ellips, icke af konjunktionen *of*, utan af den relativa partikeln *thær*. Redan i VSL. träffas några fall, som äro något likartade med det nu nämda. Där har I, 2: 2 i AM. 24 flocköfverskriften *Vm thæn iorh sithæn warth*

aflæt ær hun kom i fælægh, medan själfva flocktexten börjar *Æn um al thæn iorh* ær [C 39: *thær*] *sithæn war aflæth ær* [C 39: *thær*] *hun kom* .., och nästa stycke har öfverskriften: *Vm the børn . i . fælægh sitæ* ..., där texten har ... *the børn ær sua sitæ i fælægh* ..

På det märkliga stället i II, 3 har L: ... *vm afhog . ok of* (om) *man worth' waldfærth* ..... *vm guszhws eghæn . ok vm saar* ... Oaktadt L här har *of*, förekommer dock *um* som konjunktion inuti texten på ej så få ställen. Af sådana har jag, utan att för detta ändamål hafva noggrant genomläst hela texten, påträffat följande 4, förutom de 3, som här förut (s. 263) antecknats: I, 15: *æn vm the wiliæ* (men straxt efter *æn of the wiliæ*), där Fl. har *æn of* .., A *æn af* ..; I, 16: *Slik sammæ logh ær vm fath' mal* (el. *mæl*) *sinæ bærn i geen*, där Fl. har *Sklict samæ ær of fath'* .., men A ... *oc father melle* .. (*oc* är där uppenbarligen, som ofta i de sälländska lagarne felläsning för *of*); I, 24: *swa ær ok vm fath' wisse hoor* .., där Fl. och A ha *of*; II, 13: .. *a han ok vm han haldær* .., där Fl. har .. *oc tho at han* .., men A .. *oc af han* .. Af dessa 7 ställen kunna 3 förklaras genom ellips af *of* efter *um*, nämligen de som ha *swa ær vm* .., *slik* .. *ær vm* (så förhåller det sig med det fall, att); i de öfriga måste *vm* antagas hafva inträngt i st. f. *of*.

Man stannar i någon tvekan om, huru denna, i jämförelse med förhållandet i öfriga här uppmärksammade äldre handskrifter af JL., allmännare förekomst af konjunktionen *um* i L. i synnerhet i register och flocköfverskrifter men äfven i själfva texten skall förklaras. Man skulle kunna tänka sig saken så, att af det ytterst ringa uppslag till bruket af *um* som konjunktion, som spåras i Fl., snart nog ett alt allmännare bruk af den samma äfven i den jutska munarten började uppstå[1]).

---

[1]) Ett fall, som erbjuder mycken likhet med utvecklingen af kon-

Men man kunde ock vara frestad att däri se, ej en själfständig jutsk språkutveckling, utan en, för öfrigt helt naturlig, inverkan af de sälländska och skånska munarterna[1]), motsvarande den som ofvan blifvit antagen för den händelse att *of* i ESL. uppfattas såsom hafvande inträngt från jutska munarten, dock där medelbart genom VSL. — Rörande handskriften L må till sist anmärkas, att den troligen ej är en afskrift af den Ostenska handskriften, så som Kolderup-Rosenvinge, JL., s. XIII, antager. Jag vill här blott påpeka två omständigheter, som tala däremot. I början af Företalet har L *æuær*, men den Ostenska handskriften den vrängda formen *æruær*. I slutet af Företalet har L en märklig variant, som jag ingenstädes återfunnit. Det heter nämligen där: *Hertogh abel kristofor svn* (son) . *Ok vffæ* . . . (Fl. och A ha . . . *kristofor* (*cristofer*) . *oc* . . .).

Upsala 31 december 1877.

junktionen *um* ur *um of*, är det i JL. så väl i Fl. och A som L m. fl. allmänna bruket af *utæn* växlande med och i samma betydelse som *utæn of*. Än hafva vissa handskrifter det förra, andra det senare, än tvärt om.

[1]) Jämföras kunna flere fall, där L möjligen kan anses visa spår af dylikt inflytande. Så träffas i L, I, 57, *myllæ* ett par gånger i texten, som eljest oftast har *mylnæ*, *mællæ* i registret och flocköfverskriften — Fl. och A ha blott *mylnæ*, *mylne* (jfr om den assimilerade och den oassimilerade formen af detta ord Lyngbys s. 216 härstädes anförda skrift Udsagn. böjn. s. 1—2) —; I, 51 *byggiæ* i texten och flocköfverskriften, *bygiæ* i registret, där Fl. har *byggi* och A likaså på det första stället men *byggiæ* på de båda andra (jfr Lyngby, Udsagn. böjn. s. 28, 34, Såby ANO. 1872 s. 201); allmänt bruten form af verbet *stæla*, såsom II, 90 registret *stial*, flocköfverskrift och text *stiæl*, II, 95 *stiælæ*, II, 101 *forstiælæ*, *-styælæ*, *stiæl*, III, 47, i registret och flocköfverskriften *stiæl* (intet motsvarande i Fl., A), medan Fl. och A öfver alt ha *stælæ*, *stæl* (*stel*), utom en gång, (II, 101), där A har *stiæl* bredvid *forstælæ*. Eller månne dessa nu anförda former i L böra förklaras såsom tillhörande en annan jutsk munart än den i Fl. återgifna (men närmande sig den i A)? (Jfr med afseende på *stælæ*—*stiælæ* Såby, ANO. 1872 s. 200, 210—211).

2.

Landskapslagarnes *alf (half).*

I några af de fsve. landskapslagarne förekommer en feminin substantivbildning, som till sin form på ett i ögonen fallande sätt afviker från den eljest i fsve. och ännu i nysve. brukliga. Denna ovanligare form synes hittils icke hafva blifvit rätt förstådd. Jag går att här framlägga en förklaring af ifrågavarande fall, hvilket är af särskildt intresse, emedan däraf synes, att en jämförelse med fno. (isländskan) icke alltid är tillräcklig för förklaringen af fsve. ordformer, utan att öfriga beslägtade germanska språk stundom kunna sprida ljus öfver fsve., där ej fno. är i stånd därtill.

I yVGL. samt ÖGL. träffar man flerstädes ett substantiv *alf*, äfven, ehuru mer sällan *half*, hvilket till sin betydelse af hälft, sida motsvarar och till sin form äfven står nära ett i andra landskapslagar förekommande *halva* eller *alva*, det nysvenska *halfva*. I yVGL. Addit. 11: 16 träffas sålunda *af mannæ alf* 3 gånger och *af kono alf vt komin* (*komnir*) 5 gånger, som i ordboken öfversättes med »födde af manssidan, eller qvinnosidan». Likaså träffas i yVGL., Rætlosæbalken 30, i handskriften K (från förra hälften af 1400-talet) *af manna ælf* (= *alf*) *vt comne.* I Addit. 11: 18, yVGL., läses: *ær i kollæ hwarium alt kunu alf*, där betydelsen är något olika: kvinnosida, d. v. s. kvinliga ättlingar, kvinnor[1]). I ÖGL. träffar man i Ærfþa-balken 3: 1: *dele aruit a manna alf ællæ kuinna*, där handskriften F (från senare hälften af 1500-talet) har ... *Mans halff* .., på

[1]) I en not anmärka utgifvarne: »Pro *kunu alf* legendum quidem videtur *kunur*.»

samma ställe .. *þæn sum sik tæl a manna alf ok kuinna alf gange fran*, i Eþsöre-balken 24: *a þæs alf* (F *halff*), Gipta-balken 29: 1: *gangin .. a bætri alf* (F *halff*); dess utom förekommer i denna lag ett par gånger en plural dativ *alwm* (i det af Klemming utgifna fragmentet 1 gång *aluom*, i F en gång *halffuom*), som till betydelsen (vägnar) något afviker från det förra ordet och till formen lika väl kan höra till *halva*. Formen *halv* träffas i Svealagarne med säkerhet endast en enda gång, nämligen i UL., Ærfþæ-balken 7: 3, där den efter en nu förlorad handskrift tryckta upplagan af 1607 [E] har *adhre halwini*[1]); texthandskriften [A] har dock där *halwnni* (= *halvunni*) liksom i samma balk *aff mannæ* (*quinnæ*) *halw* (E *alwm*), *a bætri halw* (annan handskrift *alw*), där *halw*, som i Ærfþæ-balken 1: 1 i 2 handskrifter skrifves *halfw* (A har där *aff — halfwm*; jfr i Conf. 2 gånger *halwm*, 1 g. *alwm*), är att tolka som *halvu* (ej som *halv*, ty detta skrifves i UL. *halff*[2])). SML. och VML. ha formen *halva*; SML., Ærfþæ-balken 3: 2, *til bætre halw* (= *halvu*), och i Conf. 2 ggr *af .. aluum*, äVML. har 1 g. *i bætre halvu* och flere gånger *halwm*, yVML:s Ærfda-balk har 3: *a cono halfwo* (annan handskrift *halwm*), 8: 3: *aff andre halwonne*, 12: pr. *takær æi halfwa fore halfwo*. I Helsingelagen [HL.] träffas *a quinnæ halfw, a mannæ halfw, a aþru halw*, och Iorþæ-balken, 8: 1, *a baþær halfwær*, där *halfwær* står för *halvur*, då i HL. *-ær* ofta förekommer för *-ur* och öfver hufvud *æ* i ändelser för *u* (se Företalet s. III till Schlyters upplaga af HL.).

I fda. förekomma ock formerna *alf*, *half* jämte *alvæ*, *halvæ*. I Sk.L. har handskriften A 3 gånger *um* (*a ofna*) *-alf*, på det sista stället dock med utstruket *h* (på det

[1]) Denna form, som är af ett visst intresse, fins ej upptagen i glossaret till UL.

[2]) En yngre handskrift, F (från slutet af 1500-talet) synes dock ha uppfattat ordet så och i följd däraf vanstält texten.

andra förmodar Schlyter, att *hafæ* förut stått. B har på första stället *half* — det andra fattas —, på det tredje *halfa* (för *halfæ*). Andra handskrifter ha äfven *half*, därjämte *afl* (= *alf*), *afle*, *aluæ* m. fl. former. I ESL., VSL. och JL. träffas *af* — *haluæ* (för äldre **halvu*), hörande till formen *halva*[1]).

Huru förhåller sig nu denna form *alf* (*half*) till formen *halva* (*alva*)?

I ordboken till VGL. förklaras *alf* stå »pro *halvu* a *halva*», och i glossaret till SkL. heter det i öfverensstämmelse därmed: »*Alf* (pro *halvu*, a *halvæ*)»[2]). Detta förklaringsförsök synes hvila på det antagandet, att den oblika formen *halvu* af det svaga femininet *halva* förkortats till *halv*, och att sedan häraf en ny nominativform bildats. En sådan utveckling är emellertid något i vårt fornspråk oerhördt och kan icke antagas hafva försiggått. Väl bortfaller ändelsen *u*- i dativ af starka feminina, t. ex. *iorþ* för *iorþu* — hvilket förhållande synes hafva föranledt ofvan anförda förklaringsförsök —; men detta gäller ingalunda om de svaga femininerna.

I Lunds Ordb. åter finner man så väl *alf* som *halvæ* upptagna under adjektivet *half*, hvars »særegne brug» i dessa fall dock jämföres med »isl. hálfa».

Den rätta förklaringen af ordet *alf* (*half*) ligger emellertid mycket nära till hands. Ordet är nämligen en gammal stark feminin bildning, som förhåller sig till den svaga formen *hálfa* alldeles som fno. *sál* till *sála* (själ), *sin* till *sina* (sena), eller som de fsve. maskuli-

---

[1]) Hit hör väl knappast det svårförklarliga *half mannæ nærmær* i ESL., A (äfven i C 39 Stockh.), hvarom se Lunds Ordb. s. 54.

[2]) Likaledes finner man detta försök till förklaring upprepadt i den, efter det att ofvanstående affattats, utkomna *Ordbok till Samlingen af Sveriges Gamla Lagar* af Dr C. J. Schlyter, Lund 1877 [LL. Ordb.], där det å s. 21 heter: »*Alf*, f. (för *halvu*, af *halva*)».

nerna *mugher*, *holmber* (fno. *múgr*, *hólmr*) till *mughi* (i allmoge), *holme* (fno. äfven *múgi*, *hólmi*).

En jämförelse med andra germanspråk bekräftar till fullo nu framstälda förklaring. I gotiskan finnes nämligen ett starkt femininum *halba*, som förekommer 2 gånger i dativ singularis i uttrycket *in þizai halbai* (2 Cor. 3: 10, 9: 3), återgifvande den grekiska textens ἐν τούτῳ τῷ μέρει, i detta hänseende (i vår bibel på förra stället återgifvet med i thenna måtton, på det senare med uti thetta ärende); en svag hithörande bildning finnes däremot ej i gotiskan. Äfven fornsaxiskan, fornfrisiskan och angelsaxiskan ha endast en stark feminin substantivbildning af ifrågavarande ord, nämligen fsa. *halbha* (sida, riktning), ffris. *halue*, ags. *healfu* (båda betydande hälft, sida). På fsve. ståndpunkt blir den regelrätta motsvarigheten härtill *half*. Ett sådant starkt feminint substantiv saknas alldeles i fno. (isl.), som i stället har den svaga formen *hálfa*, det fsve. *halva*. Till denna svaga bildning finnas äfven motsvarigheter i andra germanspråk. Sålunda har fornnederfrankiskan ett svagt *halva* (sida), och fornhögtyskan har så väl ett svagt som ett starkt *halba* (sida, del, trakt).

Denna växling inom och mellan de särskilda germanspråken af starka och svaga substantivbildningar är en välkänd sak, som icke här behöfver någon närmare belysning genom exempel. Mer ovanligt är emellertid, att fno. endast har en svag form att uppvisa, där fsve. har en stark, ensam förekommande eller jämte en svag sidoform. Några dylika fall, hvilka, så vidt jag vet, ingenstädes finnas sammanstälda, må här anföras till ytterligare belysning af förhållandet mellan fsve. *half*, *alf* och fsve. *halva*, fno. *hálfa*. Ett dylikt fall med likaledes feminina bildningar å ömse sidor är fsve. *hæll* (häll), stark feminin *ja*-stam *(hallja-)*[1]) jämte *hælla*, svag feminin

[1]) Om detta ord, som af Rydqvist, SSL. II, 62, med orätt samman-

jan-stam *(halljan-)*, men fno. blott *hella*. Andra exempel äro fsve. *kyld* (köld) jämte *kuldi*, fno. blott *kuldi*, fsve. *þyrster* (törst) men fno. *þorsti*, fsve. *stæþ* (städ), starkt neutrum, jämte *stæþi*, svagt maskulin, och *stæþia*, svagt feminin, men fno. blott *steði*, svagt maskulin, fsve. *ankul* (ankel), starkt maskulin, men fno. *ökkla*, svagt neutrum[1]. Jämför ock nysve. *spof*, fno. *spói*. Synnerligen många flere exempel af detta slag torde knappast stå att uppvisa. Fsve. kan i alla dessa fall genom bevarandet af de gamla starka stammarne sägas stå på en äldre ståndpunkt än fno. (isl.)[2].

Slutligen må några ord yttras om formerna *alf*, *alfa* utan det början de *h*. Det synes icke omöjligt, att bortfallet af *h* först skett i sådana fall, då ordet står som senare led i en sammansättning, såsom i de fsve. *manna-alf*, *kunu-alf*, hvarest *h* lätt kunnat utfalla, och därifrån spridt sig till andra fall. Man har eljest svårt

föres med den rena *a*-stammen *hall*, se mina *Bidrag till läran om* **i**-*omljudet* ..... i Nord. Tidskr. for Filol. Ny Række. II B. S. 309, not 1.

[1]) Denna fno. svaga form — hos Fritzner och Wimmer skrifven med ett *k*: *ökla*, hvilket måste vara en mindre ursprunglig form än *ökkla* (*kk* = *nk*) — är uppenbarligen en helt ung nybildning föranledd däraf, att så många kroppsdelars namn äro svaga neutra (såsom fno. *auga*, *eyra*, *hjarta*, *lunga*, *nýra*, *eista*, *flagrbrjóska*, *viðbeina*). Rydqvist uppgifver, SSL. II, 39, för isl. den starka formen *ökkull*, men denna form finnes hvarken hos Fritzner — som jämte *ökla*, såsom han skrifver ordet, har ett svagt mask. *ökli*, den nyisländska formen af ordet, — eller i IED såsom självständigt ord, hvaremot i ett par sammansättningar en form *ökul-* upptages, som dock enligt IED ej hör hit utan bör skrifvas *hökul-*. — Svenska munarter ha äfven de svaga formerna *ankla*, *akkla*, *åkkla*, äfven *akkle*.

[2]) I flere af de här anförda fallen ha dock nynorska munarter starka former liksom fsve. och nysve. Så ha de förra *kjöld* och *kuld*. f., och *kyld*, m., jämte *kulde*, endast den starka formen *sted* (*ste*) samt formerna *okkel* (*okkul*, *okkål*), *hökkel* (*hökul*; *h* har väl i dessa former tillkommit genom sammanblandning med ett helt annat ord *hökel*, *hykjel*, bakknä, fno. *hækill*) jämte *okla*, *okle*. Jfr förra noten.

att förstå, hvarför adjektivet *halver* fått behålla sitt *h*, medan det dithörande substantivet så ofta förlorar sitt. Att dömma af de i IED s. 242 meddelade exemplen *austr-álfa, norðr-álfa, vestr-álfa, lands-álfa* synes det samma gälla för fno.

3.

Gutalagens *taki launs, firi heptalauns.*

I företalet till *Gotlands-Lagen, utgifven af* Dr *C. J. Schlyter,* Lund 1852, s. IV, anmärkes »såsom en grammatikalisk egenhet», att »genitivus stundom förekommer i stället för accusativus eller nominativus» i nämda lags älsta handskrift [A], hvarpå som exempel anföras: »*firi fiauratigi nata*, cap. 16: 2; *briautr yfrsta banda*, 26: 8; *firi heptalauns, taki so launs*, 43; *siextighi marca silfs*, Hist. 2». Af de här anförda fallen, hvilka förmodligen afsetts, då det straxt längre fram i företalet till GL., s. VI, yttras, att »språket i Gotlandslagen ofta är i grammatikaliskt afseende inkorrekt», har Säve i sina *Gutniska urkunder* .... [Gutn. Urk.]. Stockholm 1859, s. XVII—XIX, ovedersägligen uppvisat konstruktionens grammatikaliska regelbundenhet i det första, andra och femte exemplet; *nata* och *marca* äro nämligen genitiver styrda af den gamla plurala ackusativen *tighi* (i fno. i denna användning *tigu* med *u*- stammarnes andra ackusativform), och *banda* är ackusativ singularis af ett svagt substantiv *bandi*[1]). Med afseende på de tredje och fjärde exemplen yttrar däremot Säve Gutn. Urk. s. XVIII: »Till försvar för de anförda genitiverna uti talesätten *firi heptalauns, taki so launs* vet jag intet att andraga, såvida icke till grund derför skulle ligga någon för länge sedan glömd stark ellips, i senare fallet kunde man kanske tänka på ett *taki so til launs*, men kanske bero de blott på ett genom skriffel tillkommet *s*».

[1]) Detta ord finnes nu för GL. angifvet äfven af Schlyter i dennes LL Ordb.

Jag vågar här framlägga ett försök att förklara dessa båda hittils oförstådda fall, då *launs* förekommer i GL. Det synes vara af så mycket större intresse att få en tillfredsställande tydning däraf, som genom en sådan de sista grammatikaliska oregelbundenheter skulle undanrödjas, hvilka man sökt uppvisa för GL. och hvilka ansetts röja »början af språkets förfall» och vara »vigtiga bevis emot en hög ålder» af själfva lagen[1]) (se Schlyters Företal till GL. s. VI). Andra fall än de ofvannämda, hvilka möjligen äfven afsetts af Schlyter och Rydqvist (jfr den senares antydan i SSL. I, 349, om »åtskilliga språktecken» af yngre karaktär i handskrift A af GL.),

---

[1]) Det bestämdaste beviset »emot en hög ålder» af GL. ser Schlyter (Företal till GL. s. IX) i stadgandet om ogotländskt folk, att två systrar ärfva lika med en broder. Åtskilliga skäl synas mig emellertid tala för, att detta stadgande är ett yngre tillägg till den redan färdiga och upptecknade lagredaktionen. Det träffas i A som § 5 af flock 24. Att det ursprungligen ej hört dit är redan af innehållet tydligt. Detta finner man ock så väl af det framför lagen i A upptagna innehållsregistret, där åt ofvannämda stadgande en särskild flock med öfverskrift *Af ogutniscu fulki* anvisas, ehuru denna senare i texten till samman med 5 andra flockar hopslagits till en — sådant har i A händt i många fall, i likhet med hvad här förut (s. 246) påpekats i flere handskrifter af VSL. —, som ock af förhållandet i de danska och plattyska öfversättningarna, där stadgandet återfinnes i en särskild flock (i den förra fl. 33 med öfverskrift *vgullandsk folck*, i den senare fl. 30 med öfverskrift *van vngotnischen volke*). Förhållandet i B är egendomligt, och däraf hämtar jag ett stöd för nyssnämda antagande. Där finner man nämligen icke denna flock angifven i registret och där är i texten detta stycke tillfogadt vid slutet af [eller: efter?] den som § 4 af flock 24 i A upptagna 36 flocken i B *Aff Gutnischi kuno*, dit den naturligtvis ej als hör; härvid är tillika att märka, att de första orden *En vm o gutnisct folck* i B äro skrifna med rödt bläck, hvilket eljest är förhållandet med rubrikerna i B. Alt detta synes nu få sin naturliga förklaring, om man antager, att ifrågavarande stadgande är senare tillagdt, hvarvid man i de älsta handskrifterna, såsom i originalet till B, glömt att för detta stycke tillägga en ny tittel i registret samt inuti texten sökt genom de 4 första begynnelseordens skrifvande med rödt efterbilda de i den gamla lagtexten

hafva nämligen likaledes befunnits vara strängt regelbundna och icke tjänliga som bevis på språkets grammatikaliska inkorrekthet eller handskriften A:s sena affattningstid. Så är den singulara feminina genitivändelsen *-ur* icke någon ortografisk egenhet, såsom den af Schlyter uppfattas (Företal till GL. s. IV), utan, efter hvad Säve uppvisat (Gutn. Urk. s. XV), den regelbundna gutniska formen för svaga femininer i nämda kasus, hvilken åter uppkommit genom en för gutniskan egendomlig analogibildning efter de starka femininernas singulara genitivändelse *-ar* (jfr Wimmer i ANO. 1868 s. 287 f.) — ej, såsom Säve antog, af ett samgermaniskt *-ons* —, hvilken

---

brukliga rubrikerna. Det andra stödet för ofvan gjorda antagande är af språklig natur. Uti ifrågavarande stycke förekommer nämligen ett uttryck: *þan sum blopi ier nestr,* som afviker från det i A eljest flere gånger brukliga. I 20: 3 heter det nämligen: *þan sum blopz ier nestr,* och 20: 10 *iru beþin bloz iem ner,* hvilka båda uttryck med sin intressanta, absolut nyttjade genitivform — väl att öfversätta med i s l ä g t e n och att sammanställa mrd de bekanta fno. uttrycken *lífs, draums, svefns vera,* de fsve. *þessa hems, inbyrþis, framleþis* m. fl. (jfr ock GL:s *lapigs, oþans*), ursprungligen ett slags lokala genitiver — förefalla vida mer ålderdomliga än det förstnämda med dativ. Detta ger intrycket af att vara en senare ändring på en tid, då konstruktionen med genitiv föreföll föråldrad, hvilken ändring må hända uppkommit därigenom, att man hänfört *blops* till *nestr* — att det ej hör dit synes styrkas af det i GL. äfven förekommande uttrycket *miþan bloz ir til* (någon fins till i s l ä g t e n) —, eller möjligen efter den gjorda bekantskapen med ÖGL:s Ärfdabalk — förmodligen källan för ifrågavarande stadgande om ogutniskt folks arfsrätt — och de där förekommande *þæn sum niþium ær næstær ok knæm ær kunnastær, niþium ner ok knæm kunnughær* (dessa dativer synas mig snarare böra uppfattas som l o k a t i v a: i s l ä g t e n, i s l ä g t l e d e n, än, såsom de förklaras af E. Schwartz, *Om oblika kasus ock prepositioner i fornsvenskan från tiden före år 1400 . . .* Upsala 1878, s. 55, 84, som styrda af adjektiven eller som dat. respiciendi . — Skulle den här framstälda förmodan finnas antaglig, förfaller Schlyters af ofvannämda arfsstadgande dragna slutsats, att »Gotlandslagen ej kan antagas vara äldre än från senare hälften eller närmare slutet af 13:de århundradet» (Företal till GL. s. IX).

analogibildning kan sägas vara en följdriktig fortsättning af den samnordiska i nomin. och ackus. pluralis af svaga feminina (från *-*u* till -*ur*) och naturligtvis lika väl kan antagas ha uppstått på 1100- eller 1000-talet eller än tidigare som i »medlet af 14:de århundradet», ja snarare vid någon af de förstnämda tidpunkterna än vid den sistnämda. Så är vidare ändelsen -*ir* för -*ar*, såsom äfven Säve uppvisat (Gutn. Urk. s. XVII), den allmänna forugutniska ändelsen i genitiv sing. fem. af pronomina, hvilken försvagning af vokalen är en gutnisk dialektegenhet, som, lika litet som t. ex. det gutn. *et* för *at*, behöfver hänvisa till medlet af 1300-talet, så mycket mindre som i äVGL:s älsta handskrift redan i slutet af 1200-talet försvagning af *a* till och med i rotvokalen träffas i *þæn* (men i GL. *þan*), och i ändelser ofta t. ex. i infin. -*æ* för -*a*, i genitivändelsen -*ær* för -*ar*, o. s. v. Så är konjunktivens plurala -*n* icke, såsom Rydqvist, särskildt med fäst afseende på GL:s förmodade sena ålder, är benägen att fatta det, en nybildning, utan, såsom Bugge uppvisat (Rökst. s. 23—27), en äkta fornform, hvilken GL., därigenom i ålderdomlighet stående öfver alla fsvc. urkunder, använder utan växling med den yngre formen på -*i*. Så styr, efter hvad Säve (Gutn. Urk. s. XVI) ådagalagt, *millan* icke ackus., *til* icke dativ, och såsom här skall visas, *firi* icke genitiv, såsom Schlyter i ordboken till GL. förmodar[1]).

Af GL. finnes, som kändt är, en dansk öfversättning, »skrifven i medlet af 16:de århundradet» och företagen efter en gutnisk text, »som numera är alldeles förlorad» (Schlyter, Företal till GL. s. XVI, XVII), således en annan än handskrift A. Vid tvifvelaktiga ställen i A bör det

[1]) Jag frånser här från allehanda uppenbara skriffel, såsom *til þairi kirkiur* för . *þairir* . (jfr Säve. Gutn. Urk. s. XVII), m. fl. Om *blops*, hvars språkriktighet af Säve svagt ifrågasättes (Gutn. Urk. s. XVIII), se föregående not.

sålunda vara af intresse att efterse lydelsen i nämda danska öfversättning [här DÖ.]. Det ställe i A, flock 43, som lyder så: *cumbr fastr weþur o cliptr til manz þa taki ertaug firi heptalauns kennjs hann ai atr þa taki so launs sum firi annur lamb*, har i DÖ. följande lydelse: *Kommer vgilt væder oc er vklifft tiill mandz : ta maa han tage en ertug for thet han haffuer foruarit hanem : kennis han icke igien : da tage hanem lösen liige som för anner lamb :* (början af fl. 63). Då man här finner det i A förekommande *taki so launs* motsvaras af det danska *tage hanem lösen*, ligger förklaringen af *launs* i A nära till hands: det står för *lausn*, och denna senare form har uppenbarligen funnits i den gotländska text som förelegat den danske öfversättaren. Ordet *lausn* (lösen) passar här synnerligen väl, då i de båda följande flockarne uttrycket *atr loysa* (igenlösa) nyttjas om egaren till bortgången vädur, bock eller get. Visserligen förekommer i flock 40 *taki þinglaun*, fl. 42 *taki laun*, men detta hindrar naturligtvis ej, att ett annat uttryck straxt efteråt kunnat användas. Härtill kommer, att ordet *lösn* just i detta fall, nämligen i fråga om bortgångna kreatur, är allmänt i två af fastlandets gamla lagar. Så har Södermannalagen i Bygningabalken 31: pr: *Lösir han ei fæ sit ater . . . . . fæ sit ater lösæ . . . . taki swa fæ sit ater vtan lösn. Falz at eþe giwi lösn sum skilt ær . . . . wari þa lösn þæs fea . . .*, samt 6: 1: . . *löse þa bonde fæ sit ater með lagha lösn . þættæ ær lagha lösn . . .*, 15: 1: . . . *lösis vt með lagha lösnum*, likaså . . *lagha lösn* 28: pr, handskrift B. I Magnus Erikssons Landslag träffas *wari lösn þes fæsins . .*, Bygninga-balken 37: 1, och *löse þem* [svin] *ater meþ lagha lösn*, 11: pr. (jfr ock þinna-balken 31: *taki sit ater vtan lösn*).

Efter hvad nu uppvisats, torde det icke böra anses för djärft, om äfven i det första uttrycket *taki ertaug firi heptalauns* ordet *launs* förklaras som *lausn*, oaktadt i detta fall den danska öfversättningen ej ger den ledning

för tolkningen som i det senare. Betydelsen behöfver ensamt i följd af denna uppfattning af *launs* ej bli mycket olika mot den, som af Schlyter angifves för *heptalaun* — hvilken läsart på nu ifrågavarande ställe träffas i den yngre handskriften [B] —, nämligen »lön för tillvaratagande (af kreatur)», då orden *laun* och *lausn* till betydelsen ligga hvarandra så nära (jfr lösen — ersättning — lön; jfr i fsve. *lösn* i betydelse hittelön). Sammansättningen *heptalau[s]n* är emellertid, då *hepta* med nu angifna betydelse uppfattas som verb, högst ovanlig och saknar, så vidt jag kan se, alla analogier i de nordiska språken. Särskildt kan anmärkas, att ingen liknande sammansättning finnes upptagen hos Osthoff, *Das verbum in der nominalcomposition im deutschen, griechischen, slavischen und romanischen*. Jena 1878 (å det ställe, där de nordiska språken afhandlas), ej häller hos Rydqvist, SSL. V, 78—87, där »verbets sammansättning» i svenskan afhandlas. Man synes därför berättigad, för att icke säga uppfordrad, att söka förklara äfven den första sammansättningsleden på annat sätt, än Schlyter gjort. Jag föreslår då att tolka *hpptalausn* med lösande el. befrielse ur tjudret. *Lausn* får då en i fno. vanlig betydelse (se Fritzner och Vigfusson), och *hepta* blir vid denna tolkning att föra till det i flere fsve. lagar välkända ntr. *hæfti, hæpti*, fängelse, i Kristofers landslag äfven hälla l. tjuder, hvarmed fäkreatur fängslas ute på marken (Schlyter LL. Ordb.), i hvilken senare betydelse ordet brukas i pluralis och äfven (i Hels. L.) har formen *hæptur*. Sammanhanget blir med denna tolkning det, att den, som upptagit den lössprungna väduren, får tänkas ha fängslat honom i tjuder och för att lösa honom därur och återgifva honom åt rätte egaren har rätt att fordra en örtug. Jfr i GL. 26: 2, 4: *soyþ senn hepta* och *uxi at lagum heptr*.

Genom denna tolkning blir, sedan äfven i *firi fiauru-*

tighi nata genitiven visats bero af *-tighi*, ej af *firi* (se ofvan s. 290), intet fall öfrigt, då det behöfver antagas, att prepositionen *firi* i gutniskan, afvikande från den öfriga fsve. samt fno., styrt genitiv, såsom för tvänne fall i GL. antages i Schlyters ordbok till denna lag[1]).

Såsom bevis mot nu gjorda förklaring kan ej med skäl åberopas, att så väl B på båda de nu anförda ställena har *laun*, ej *lausn*, som ock, efter hvad det vill synas af den plattyska öfversättningen, — som återger det första stället med .. *dar uor das he yn vf vyng*, och det andra med *so sal he dar van habin syn lon* — dennas gutniska original äfven haft *laun*. Ty just därför, att, såsom ofvan nämts, formen *lann* ett par gånger förekommer i de närmast föregående flockarne, kan det äfven i några handskrifter ha inträngt i det följande i st. f. *lausn*.

Att skrifformen *launs* i GL:s handskrift A, jämte det en gång förekommande *lausn* (Hist. 5), träffas för *lausn* är intet oväntadt. Omkastning af konsonanter träffas nämligen mycket ofta i denna handskrift. Schlyter har, i Företal till GL. s. IV, som exempel därpå anfört skrifsätten *sonch*, *haflt*, *gapr*, *silgdu* för *sochn*, *halft*, *garp*, *silgdu*. Omkastning af *s* är för öfrigt väl bekant från många fsve. urkunder; t. ex. i äVGL. *huls*, *vilx* för *husl*, *vixl* (*vigsl*). I Hels.-L. förekommer en dylik, som är af stort intresse med hänsyn till GL:s *launs*; där träffas nämligen, i texthandskriften, ständigt skrifsättet *löns* el. *lööns* för *lösn*.

Till sist må mot Schlyters förklaring af *launs* som genitiv singularis af *laun* anmärkas, att *laun*, *lön* i det gamla språket älst är neutrum pluralis, hvaraf sedan — genom samma lätt förklarliga utveckling som gjort de ursprungligen plurala neutrerna *lagh*, *sax* till femininer (det förra har först i senare tider därefter blifvit mask.) —

---

[1]) Dock tillägges i ordboken under *firi*, 5 nisi *-laun* legendum sit .

ett singulärt femininum uppkommit. En genitivform *launs* förutsätter däremot ett singulart maskulinum, som ingenstädes kan uppvisas och icke kunde vara att vänta i medlet af 1300-talet, lika litet som man vid denna tid kan tänka sig ett sådant »språkets förfall», att ett verb som *taka* sättes med objektet i genitiv.

Jag vågar hoppas, att det nu anförda är tillräckligt för att göra det i hög grad sannolikt, att GL:s *launs* står för *lausn*. Med begagnande af till en del hittills allmänt förbisedda hjälpmedel hoppas jag en annan gång få återkomma till den här något vidrörda frågan om åldern af GL:s handskrift A, som varit föremål för olika meningar bland våra främste forskare.

Anm. Dessa *Bidrag till svensk språkhistoria* skola, därest oförutsedda hinder ej inträda, fortsättas och komma bland annat att innehålla följande längre afhandlingar: *Om förekomsten på svenskt språkområde af den omljudsartade inverkan, som kan utöfvas af det af* **z** *(lent* **s***) uppkomna* **r**. — *Textkritisk och grammatikalisk behandling af en fornsvensk (forngutnisk) runhandskrift (Liljegren, Runurk. Nr 2826).* — *Om* **i***-omljud i dativ singular vid den fornsvenska substantivböjningen.*

Ofvanstående uppsatser voro korrekturlästa i Maj 1878.

Två svenska biografier från medeltiden.

Meddelade af Henrik Schück.

I.

[De vita domini Petri Olavi]

Mscr. Harl. 612 f. 291 b. col. 1160.

Venerabilis et deo dignus Petrus de ciuitate Skenyngie oriundus patrem Olauum et matrem vero Botildam mediocres secundum seculum magnos tamen in iustificacionibus domini progenitores habuit. Mater cum ignoraret se grauidam audiens, quod pater suus Petrus ciuis lundensis vir magne deuocionis et laudabilis fame iam obisset, lacrimis multis et oracionibus a Deo postulabat, vt si filium aliquando pareret, patris sinceritatem et deuocionem hereditaret. Vouit eciam, quod Petrus vocaretur et quod eum divino seruicio omnibus diebus manciparet. Peperit igitur hunc et iuxta votum suum Petrum vocauit ad Domini seruicium, vt Deo promiserat, dedicandum. Hic qualis in futurum fieret, in primordijs infancie ejus prodigijs et signis varijs demonstratur. Nam cum adhuc in cunis iaceret, officio nutricis portatus sub diuo iam vix viginti dies a natiuitate habens oculos suos celo et stellis infixit. Circumspiciens vndique iocundo vultu contra tante etatis condicionem claritati et pulchritudini celestis luminis applaudebat, sed portatus in domum vagire plurimum cepit. Iteratis vero vicibus sub diuo po-

situs, quasi adiocans claritati luminis et stellis ab omni ploratu conquieuit, de quo parentes et vicini ualde admirati dicebant: »Quis putas puer iste erit, qui non fescenninis nec dulcedine matrum lactis, sed tantum pulcritudine celestium luminarium delectatur!» Nimirum hec celi et syderum inspeccio signum erat in eo future spiritualium et celestium delectabilis consideracionis. Vilescebat namque ei a primeua etate mundus cum oblectacionibus suis solaque celestium meditacio mentem et intellectum eius delectabiliter mirabili dulcedine condiebat. Cum siquidem venerabilis Petrus trium vix annorum esset nec ad plenum vocem formare sciret, more paruulorum equitare gestiencium baculo usus pro equo discurrebat per domum; parentibus et familie valedicens ad Romam se equitaturum asserebat. Extra domum parentum in huiusmodi leuitate discedens deuenit ad saltum non longe a ciuitate frutectis et rubetis satis densum. Parentes vero eius querentes eum inter vicinos et cognatos non invenerunt. Fontes vero et piscinas, in quibus eum submersum fuisse timebant, diligenter perscrutati sunt. Post triduum autem ab vno ciuium pastore pecora oberrancia inter frutecta requirente sub vna iunipero puer ad modum letus et hilaris inuenitur, cui pastor: »Bone infans, tu multum letaris. Pater tamen tuus et mater dolentes quesierunt te;» ad quem puer utcumque potuit loquebatur hylari vultu dicens se esse in Roma. Hocque restitutus parentibus pluries affirmabat. Porro illius dono factum non ambigitur, qui ex ore infancium et lactencium perficit laudem, cuius postmodum largiente gratia triduum penitencie in romanis regionibus in multis consolacionibus anime sue annis circiter triginta peragebat. Et quoniam parentes eius memores erant domini in toto corde suo, docuerunt filium suum ab infancia timere Deum, vnde puer bone indolis eorum sancta opera et monita in corde suo quasi fundamenta construxit. Mores eorum et actus

maxime operum misericordie vt prudens filius disciplinam patris audiens tota mentis alacritate consectatur. Sed ille, qui semper primordia bona in ipso ortu molitur inficere, perpendens, quod virtutum rudimenta fundata nequit subuertere, cepit mox sancti iuvenis inuidere felicibus incrementis. Nam cum quinquennis esset et quicquam operis ex precepto parentum extra portam ciuitatis cum coeuis perageret, vidit quendam veteranum seminudum pretereuntem, sed frigore dentes concucientem, cui sanctus puer compaciens eum interrogat, si in domum matris sue secum vellet declinare, ad quem senex: »sequar te quocunque perrexeris.» Puer uero nichil mali suspicatus, vt hospitem introducat, precedit. Intrantibus illis ciuitatem puer benignus, ne inuitatus ab eo diuerteret, crebro retrospicit viditque, quod is, quem pauperem putabat, se effigiauerat in vnum monstruose stirpis enachine, cuius caput cunctis domibus ciuitatis eminebat. Territus iuvenis a facie eius volucri cursu domum patris petijt, quem crudelis hospes insecutus portam domus lapide grandi impegit adeo, quod vestigium impulsus lapidis illius, quam diu maceria porte incorrupta esset, indelebiliter remaneret, indicium euidens in hoc cunctis relinquens se illum antiquum serpentem cunctis animantibus callidiorem esse, qui in innocentum semitis venenum mortiferum non desinit euomere sue fraudis. Innocenter itaque decursis domi puerilibus annis liberalibus disciplinis traditur imbuendus et, quantum etas illa paciebatur, puer bone indolis a Deo sortitus ingenium et animam bonam scientiarum fundamenta vigilanti exercicio collocauit. Postmodum sicut sapiens architectus superedificare studuit spiritualis sapiencie et virtutum rudimenta vnde a leuitatibus ludorum, que dissoluunt mentis stabilitatem, eciam in puerili etate se refrenabat, vt nunquam se cum dissolute ludentibus commisceret. Insuper vt efficacius veritatis alumpnus sapienciam inueniret, Christi passionibus communicare studuit. Vulnerauerat

enim cor eius sagitta caritatis divine, ut ardenti affectaret desiderio hoc sentire in corpore suo, quod et in Christo Jesu; vnde tribus funibus de pilis animalium et iubis equorum complicatis pro lumbari cingulo et pectorali ad nuda carnis usus est ob recordacionem ligaminum et vulnerum Christi, quorum funium asperitas tenerum corpus eius vsque ad liuores et vulnera valide sauciabat. Et ne terra corporis eius spinas et tribulos malorum affectuum germinaret, sentes et vepres in sinum ad nuda carnis ex predictis nodosis funibus prius sauciate multociens congessit. Cumque cerneret se inimicus talibus disciplinarum terroribus a puero deici et prius fuisse calcatum, quam per etatem potuisset peccare, terribili fantasmate visibiliter sanctum iuuenem aggressus est. Nam vna die, dum solito more ecclesias et monasteria ciuitatis skenigensis peragraret, in ponte trans flumen, quo itur ad monasterium sanctimonialium, vidit diabolum in horribili specie ore hyantem, quia fiduciam habet, vt Jordanis influat in os eius. Sed puer sanctus crucem Christi sibi signauit in fronte talique armatus casside et lorica fidei circumdatus comimus accedit constanter dulce nomen Jhesu inclamando. Mox ante oculos eius repentino raptu dyabolicum illud portentum in flumen preceps ruit. Porro sanctus iuvenis per viam suam ibat gaudens et magnificans deum, qui ante faciem eius deiecit inimicum. Sed ille perpetuus generis humani inimicus acrius temptat repulsus et quanto magis se contempni conspicit, tanto validius temptacioni insistit, vnde efficacius machinamentum suum ad tollendam de corde sancti iuuenis dileccionem Dei adhibuit. Cepit enim incaute titillare sensus eius pubescenti corpori insolita voluptatum incendia subministrans, vnde cogebatur tirunculus Christi cogitare, quod nesciebat, et illarum rerum pompas in animo voluere, quarum non nouerat experimenta. Jam non ex aduerso bellum sed intra menia mentis sentit proruisse inimicum,

iratusque sibi pectus pugno cedit, flagella ingeminat, omni cilicio asperiorem loricam ferream vulgari gothico pantzer dictam die noctuque induit. Porro hanc loricam in longinquis peregrinacionibus portare solebat scilicet ad beatam virginem in Aquisgrano, quod distabat a ciuitate habitacionis sue XL dietas, et ad alia sanctorum loca longe posita. Hyemali etiam tempore cum intensius frigus inhorrescit, vrceum plenum aqua in camera sua habuit, in quo se, vt carnis incentiua in se pululancia reprimeret, vsque ad vmbilicum immersit, donec fortitudo et virtus Behemoth, que in lumbis et vmbilico eius est, cooperante gratia Dei deficeret. Estiuo vero tempore in pauimento camere sue vepres et tribulos stravit, super quibus temptacionis hora volutatus corpus suum, vndique graviter sauciatum reddidit, vt sic per vulnera carnis letalia euaderet vulnera mentis, vt vel sic sincerius inebriaretur dulcedine vulnerum saluatoris, quia dulce fuit ei et summa consolacio cum Christo Jhesu vulnerari et intima affliccio carnales illecebras meditari. Diverse temptaciones ideo sibi acciderunt, vt palam faceret Deum suum amatorem, quia vasa figuli probat fornax et homines iustos temptacio. Ad hoc enim amici Dei exquoquuntur tribulacionibus, vt uasa electionis euacuentur nequicia et impleantur gratia. Quales vero conflictus cum aduersario habuerit, postquam venerabilis sacerdocij susceperat dignitatem, longum est enarrare. Sed ex multis pauca hic ponere decreui, ut sciatur, quam benigne misericors Deus erigit sustinentes se, et quod timenti Deum non occurrunt mala, sed in temptatione liberat et seruat a malis. Hic igitur venerabilis pater Christi sacerdos factus videns se ad tam excellentis honoris et dignissimi ministerij gradum esse vocatum arcius in omni honestate morum et vite sanctimonia studuit Domino famulari, quod videns et inuidens temptator ille pestifer tota malicie sue debacacione virum Dei nunc corporali effigie nunc invisibili fantasmate aggreditur debellandum.

Nocturno namque tempore cum in camera sua oracionibus et sacris meditacionibus inuigilaret, in diversis formis hostis se corporeo eius sensui ingerebat, vt sic eum a spiritualis consolacionis dulcedine, cui ab inicio sue preuaricacionis inuiderat, impediret. Cum semel iret ad monasterium in Watzsteno comitatus duobus socijs, scilicet Syundone Foutha et Vezselbenk, in saltu, qui interiacet ciuitatem Skeningensem et Watzstenom, venerabilis Petrus socijs ut precederent innuit, ut eo quiecius oracionibus et meditacionibus sanctis vacaret. Illis ad nutum eius precedentibus statim affuit ille pervigil viator in specie hominis, qui circuit terram et perambulat eam querens, quem devoret, arripiens eum et trahens intra densitatem saltus, vt irruat super eum cum dampnata et horribili sua societate plagisque crudelibus inflictis. Ad inuocacionem dulcissimi nominis Jhesu et gloriose virginis Marie quasi semivivum dereliquit. Memorati vero socij eius in Watzsteno eum non inuenientes reuersi per viam, qua ipsum reliquerant, vident eum in silua manibus et pedibus reptantem totum liuidum et sauciatum. Consternati requirunt huius violencie actorem, quibus respondere non potuit, donec post paululum recollectis sensibus cum eis in via quieuisset. Aperiens tandem os suum benedixit Deum liberatorem suum, qui non deserit diligentes se. Narrat quoque, quomodo incidisset in manus crudelium et quomodo ad inuocacionem nominis Jhesu et gloriose virginis Marie illa maledicta societas ab eo aufugit. Adiutorio autem sociorum suorum ad Wadzstenom deductus oratorium introiuit prostratusque in oracione ante ymaginem crucifixi plene restitutus pristine sanitati. De sero cum esset in hospicio, presentibus memoratis comitibus suis apparuit iterum diabolus in specie hominis ostendens ei tabulam vnam, in qua depicta erat ymago habens tres nares. »Vide, inquit, miser et dampnate eternaliter vna mecum, in hoc exemplo errorem fidei tue! Tu fatue confiteris et

adoras vnum Deum et trinum in personis, quod nulla racione credendum est. Considera tabulam meam, que tres nares numero loco realiter discretas continet, quarum quelibet in loco sue quantitatis distincta consistit.» Venerabilis Petrus signo crucis se muniens respondit: »recede Sathana, opera tua cuncta mendacium sunt. Ego enim credo in vnum Deum creatorem celi et terre.» Sicque legens symbolum dixit: »vnum Deum in tribus personis ex toto corde meo confiteor et adoro.» Ad hanc fidei confessionem aduersarius disparuit. Predicti vero duo socij eius in domo secum manentes concertacionem verborum inter se colloquencium audierunt, neminem nisi tantum Petrum adesse viderunt. Cumque in nocte sequente vigilaret more solito in oracione, affuit iterum diabolus proiecitque ante pedes eius quendam manipulum seu fasciculum straminum dicens: »miser et propter errorem tuum dampnande, straminibus istis numeratis tollam te cum corpore et anima.» Ad hanc vocem occulta Dei moderacione valde perterritus et a singulari confugio oracionum distractus adeo, quod nichil aliud recordari possit nisi *in nomine patris et filii et spiritus sancti* et Ave Maria; hec continuando numeravit illa stramina. In diluculo audiuit uocem dulcissimam mentem eius mirabiliter confortantem: »Pater diligit istum. Veniemus ad eum et mansionem apud eum faciemus.» Ipse enim beatus Petrus ab puericia sua intima deuocione sanctam trinitatem specialiter venerabatur, vnde, sicut in subsequentibus patebit, laudator sancte trinitatis meruit appellari. Hujus enim sancte deuocionis affectione contra omnes diaboli infestaciones confortatus, quamuis innumeras maxime nocturno tempore ab eo sustineret incursiones, tamen nulla die pretermisit offerre sacrosanctum corporis Christi misterium salutare. Quadam die Domino Petro celebrante in vna ecclesia ruinosa tectum ex uetustate demolitum corruit; populis hinc inde dispersis pars tamen eiusdem tecti capiti celebrantis imminens nullo

corporali subpodiata fulcimento pendula stetit, donec sacrificio consummato Petrus dignus Dei sacerdos depositis sacris vestibus inde securus abcessit; sed ipso ab altari abscedente cum paramentis sacris pars illa cum fragore magno cecidit penitus dissoluta. Quam acceptum erat Deo eius sacrificium, Deus pater beate Birgitte reuelauit. Cum enim beate memorie Petrus celebraret missam presente beata Birgitta, dixit Deus pater ad eam: »licet pauce persone in mundo personaliter interfuerunt isti misse, tamen omnis celestis exercitus et omnes anime in purgatorio consolabantur ab illa.» Semel cum esset apud limina beati Erici Vpsalie in sollempnitate ipsius sancti et staret indutus sacris vestibus, per negligenciam ministri contigit aquam non adesse nec minister pre multitudine populorum se comprimencium exire capellam potuit pro aqua ministerio necessaria. Deuotus Christi sacerdos ad oracionem se paululum dedit, surgensque ab oracione ampullam aqua plenam inuenit. Prouidit enim ei de aqua sacrificij, qui dilecto suo Abrahe preparauit victimam holocausti. Affectus vehementer diuini amoris dulcedine omnem mundi gloriam arbitratus est ut stercora. Et quamuis sufficienter liberalibus sciencijs eruditus extiterit, opulentorum reddituum beneficijs et dignitatibus spretis ad instanciam maiorum ciuitatis skeningensis domum sancti spiritus pro pauperibus deputatam regendam suscepit. De exiguis impendijs memorate domus ac piorum subuencionibus sibi tenuem victum et humilem amictum retinens cetera pauperibus in domum illam collectis varijs infirmitatibus grauatis alias in plateas expositis hilari mente ministrabat. Ad eorum lectos quotidie sedens sanctorum exempla relegens paciencie virtutem eis studuit commendare. Et velut mater filiorum molestijs compaciens eorum dolores dulcibus affatibus delinivit, familiam in obsequio pauperum deuotam ad ministrandum debilibus solicite prouidebat. Reuera multe compassionis erat ad pauperes, infirmes et

calamitatibus afflictos, malefacientibus sibi benefaciens suosque secundum euangelium diligens inimicos. Vnde propter hec et alia pietatis opera mirificauit eum dominus et excelsum fecit signis et prodigijs multis, de quibus aliqua, que adhuc in carne viuens operatus est eius virtute, qui solus facit mirabilia absque numero, litterarum studui monumentis tradere. Cum quadam vice proficisceretur adiunctis sibi socijs suis Siunda Foutha et Vezelbæng ad limina beati Ericij regis et martiris in Vpsalia, in exitu de ciuitate Skeningensi occurrit eis demoniachus quidam, qui ruptis iam vinculis ferreis homines et iumenta morsibus, unguibus et lapidibus lacescere solebat, cui benignus pater, sicut semper solitus erat afflictis ex intimis compaciens, se obuium dedit socijs suis rabiem furiosi declinantibus apprehensaque manu furiosi in nomine sancte trinitatis mutescere jubet. Mirum dictu! Demoniacus ille, qui prius nec capi nec teneri potuit, venerabilem patrem sequitur per decem dietas ad limina beati Erici de nocte cum Domino Petro in lecto quiete dormiens sicque meritis viri Dei et precibus a demonio plene mundatus est. Cum vero Dominus Petrus venisset ad Vpsaliam et in capella sancti martiris sacris staret indutus vestibus...

Require supra in proximo, ubi tangitur de celebracione.

Quadam nocte cum vacaret oracionibus, apparuit ei dyabolus dicens: »ex quo tibi nocere non permittor, tamen tuis nocebo.» Sequenti die percepit a referentibus, qualiter in ipsa nocte sororem suam nomine Margaretam sanctimonialem in dormitorio sororum quassauerat semiuiua relicta. Confregerat enim eius manum transuersans eam a iunctura propria cum ingenti cruciatu. Sed veniens ad eam Beatus Petrus scuto munitus oracionis tactu manus sue manum cum brachio diabolico insultu demolitam pristine reddidit sospitati. Multa quidem alia admiracione digna fecit per eum Dominus, que propter humilitatis

custodiam ille humilitatis alumpnus sub modio et fragilitatis vase proprie magnopere studuit occultare.

Fama denique deuocionis et sanctitatis eius crebrescente pro consilijs salutaribus a multis et magnis cepit uisitari. Eo vero tempore, videlicet anno Domini millesimo ccc quadragesimo sexto, insignis sponsa Christi beata Birgitta omnium feminarum decor mirandis sancti spiritus illustracionibus coruscabat, cui preceptum fuit a Christo ad urbem romanam peregrinari, ibidem stare, donec sibi esset de agendis aliter reuelatum. Cum sollicita uero esset de patre spirituali in tam longinqua peregrinacione habendo — nam magister Mathias in theologia vir magne sanctitatis et in vita spirituali peritissimus in expedicione contra paganos cum rege erat transiturus, cuius directioni in vita spirituali per plures annos juxta imperium Christi obediverat humiliter et deuote — precepit ei Christus, ut omnem solicitudinem proiceret in eum, quia ipsi cura est de ea et quia iam prouiderat de fideli direccione et magistro, vnde misit eam ad uenerabilem Petrum prouisorem domus sancti spiritus Skeningie, quem suum nominauit amicum et sancte Trinitatis laudatorem. Insinuans igitur beata Birgitta domino Petro de peregrinacione sua divinum oraculum rogauit humiliter eum, ut in hac sua peregrinacione vellet propter Deum sibi in spirituali conuersacione fieri director et preceptor, qui totus spiritu accensus incuntanter assensum prebuit paratumque esse ad omnem Dei uoluntatem. De hoc voto viri Dei hylari et prompta voluntate certificauit beatam Birgittam gloriosa virgo Maria per hec verba: »Ille bonus amicus filij mei, quamuis contemptibilis a mundanis reputatur, erit tibi in spirituali vita necessarius et ad opus sibi ex parte mea iniungendum fructuosus. Benedictus sit ille pro sua bona voluntate.» Veniens vero Romam rexit totam domum et familiam beate Birgitte in magna animi tranquillitate prudens in temporalibus dispensator. In spirituali uero vita factus est eis peritis-

simus director et magister, vnde preceptum fuit a Christo beate Birgitte sibi obedienciam facere et ei sicut ipsi Christo in omnibus obedire, quam obedienciam inuiolabiliter vsque ad obitum suum studuit obseruare, ut eo presente nollet loqui aut oculos leuare nisi ex licencia preceptoris. Venerabilis eciam Domina Katarina filia beate Birgitte cum quibusdam de familia Deo deuotis eandem obedienciam ex mandato beate Virginis eidem factam humiliter tenuerunt. In tanta autem dulcedine eis prefuit, ut non tantum preceptor tanquam prelatus bonus forma gregis factus verum eciam vt mater dulci sollicitudine filios confouens ab omnibus venerabatur. Administracionem suam iuxta apostolum sine vituperio exhibebat in multa paciencia, in tribulacionibus, in necessitatibus, in angustijs, in plagis, in laboribus, in vigilijs, in ieiunijs, in castitate, in longanimitate et in caritate non ficta. In hijs quomodo se inconfusibilem ministrum exhibuerit, pauca proloqui destinaui. Cum beata Birgitta iuxta preceptum Christi primo venit Romam, curia Domini pape tenebatur in Auinione et fiebant in vrbe propter impunitatem malorum innumeri excessus contra iusticiam publicam. Sed benignus Deus, qui neminem vult perire, per reuelaciones diuinas beate Birgitte factas errores et excessus eorum arguens innotuit eis presentis vite discrimina et pericula animarum. Verum quia stulti doctrinam et sapienciam despiciunt, ceperunt odio habere arguentes se zelantes mortem in errore vitę. Conuenerunt igitur in vnum aduersus dominum et sanctos eius, volentes beatam Birgittam morte turpissima condempnare. Excecauit enim eos malicia eorum. Petrum vero confessorem eius non reuerentes canes multi tempore illo contumelijs et insidijs persequebantur. Sed in omnibus superauerunt per Jhesum Christum in paciencia multa, quoniam Dominus cum eis fuit, et ideo gaudentes contumelias pro domino sustinebant. De venerabilis Petri commendabili paciencia breuiter aliqua memoria digna retexam. Cum

beatus Petrus secundum consuetudinem suam uisitaret loca sanctorum extra muros Rome et solus propter liberiorem contemplacionem iter ageret, incidit in latrones. Sed qualiter gratia veri Samaritani in iumento paciencie ad stabulum divine consolacionis subiectus est, ipse veritatis preco sanctus Johannes Baptista eadem hora beate Birgitte in oracione existenti dignatus est reuelare in hec verba: »O filia, de amici tui spirituali uictoria te non turbari oportet. Miles ille amicus Dei vicit de inimico pulcram uictoriam. Inimicus incaute accurrebat post eum uolens eum ledere in hoc, quod irasci deberet contra latrones se spoliantes. Ille quidem contra hostis lanceam insultauit frangens illam et ipsum lancea sua propria transfixit, in hoc quod, cum omnia sibi abstulissent, remota ire commocione dicebat illis: Amici, si placet vobis bibere, habeo adhuc vinum in flascone. Secundo transfixit eum alia lancea, in hoc ut, dum abstulerunt ei capam, ipse eis sine impaciencia prebebat tunicam. Tercia lancea eum transfixit, in hoc quod ipsis recedentibus ab eo nudo remanente gaudenter regraciabatur Deo pro hijs suis tribulacionibus orans pro illis suis lesoribus ex intima caritate.» Deinde viam suam arripiens de sue nuditatis pudore minime verecundabatur, ex cuius victoria tota nostra societas congaudebat. Quanta vero in infirmitatibus corporis uigebat spiritus fortitudine, penne officio non preualet aliquis aperire. A tempore enim illo, quo ex permissione diuina sicut quondam beatus Job a Sathana in corpore cepit flagellari, usque ad obitum suum varijs sui corporis atterebatur incommodis. Accidit enim vna dierum, cum Dominus Petrus esset in domo habitacionis beate Birgitte iuxta campum florum, precipitatus fuit de superiori parte domus usque ad terram inuisibili tactu inimici. Cuius adeo grauis corporis collisio fuit, ut crure et latere totaliter conquassatis quasi mortuus a familia plangebatur; ex qua percussione, quo ad usque vixit, de-

bilis in manu quasi tactus paralisi et claudus in pede cum tocius corporis extenuacione permansit. Quia acceptus Deo erat, necesse fuit, vt temptacio probaret eum. In omnibus infirmitatibus semper hilaris, commemorans illud apostoli: »Non sunt condigne passiones huius temporis ad futuram gloriam.» Et quamuis corpore debilis uigebat tamen dulcedine spiritualis consolacionis, vnde fratribus in conuentu monasterii narrabat ad commendandam eis paciencie et longanimitatis virtutem, qualiter pluribus annis stetisset Rome cum beata Birgitta in paupertate maxima, in tribulacionibus multis, in periculis plurimis, et quomodo omnis aduersitas per graciam Dei cooperabatur eis in bonum. Mirabili siquidem spiritus dulcedine repletus eandem omnibus in consilijs spiritualibus eum consulentibus maxime in confessionis sacramento studuit impertiri. Specialem namque graciam in administracione huius sacramenti dicitur habuisse; verba eius quasi stimuli erant duriciam peccatricis consciencie emollientes, ut alligatos a Sathana solueret et sanaret medicinali remedio penitencie salutaris. Vnde occurrit memorie de vno mencionem facere, qui videns plures ad meliorem uitam per sollicitudinem et deuota consilia Domini Petri conuersos accessit ad eum petens, vt eius confessionem audiret, cuius voto uenerabilis Petrus benigne annuit sciens eum fama magnum tirannum et pauperum oppressorem. Flectit ille genua sed vnum verbum et ad interrogacionem confessoris promere nequibat. Considerans vero uenerabilis Petrus deceptoris diaboli hoc opus esse, mente tenus oracionem facit viditque diabolum guttur et linguam memorati peccatoris laqueo suo constringere, quem potenti virtute nominis Christi et gloriose virginis Marie fugere compellit auferens eius vasa et dirumpens laqueum quem tetendit. Soluto taliter ligamine insidiatoris absconditi cepit scelera diu celata cum amaritudine anime sue confessori detegere euertens domum consciencie ab adolescencia sua. Hic

sepius protestabatur se numquam antea talem graciam habuisse, quam contricionis graciam specialem plures alij pro salubribus anime sue consilijs in confessionis foro ad Dominum Petrum accedentes se adeptos relacione veridica testabantur. Nec alicui in dubium hoc vertatur, cum spiritus sanctus diversimode dona sua distribuit vnicuique, prout vult. Mirabili siquidem incendio in interiori homine calescebat, quo frigidos et torpentes ignito et salutari eloquio inflammauit. Testabatur venerabilis pater frater Magnus primus confessor ordinis sancti Saluatoris, quod cum portarentur reliquie beatissime matris nostre beate Birgitte de vrbe Roma ad regnum Swecie et aliquando necessitate pausacionis et sompnij in hospicijs publicis in eodem lecto cum viro Dei domino Petro cogeretur requiescere, in noctis profundo silencio eundem virum Dei ad latus suum cubantem motu quodam mirabili persensit agitari. Credens vero eum febribus seu alia infirmitate correptum leuiert pectus viri Dei contingebat et, an aliquid mali pateretur, requisiuit, cui, ne mentalis eius interrumperetur iubilus, imperat silencium dicens: »Frater quiesce, sile, alias tibi causam motus et caloris hujus aperiam.» Sequenti die requisitus ab eo, quid motus et calor illi pretenderunt, respondit: »frater dilecte, motus ille et calor non fuerunt passiones infirmitatis corporalis sed ex affectu anime redundancia quedam et motus incorpore causabantur, que pre dulcedine interne iocunditatis cohibere nequeo.» Aliquando existens in oratorio ad audienda diuina misteria raptu contemplacionis a sensibus abstractus colore roseo in vultu resplenduit ebrietate spiritus in disposicione corporis foras erumpente. Inter deuotos aut quos semper habebat familiarissimos internos cordis affectus abscondere non potuit. Nam inter verba edificatoria totus quibusdam ad modum honestis gesticulacionibus hilarescebat ad mencionem sancte trinitatis et nomen Jhesu et gloriose virginis, naturali wltus disposicione mutata colore rubeo quasi

aureo enitebat. Quam benignus et largus pauperibus et miseris personis extiterit, ex hoc, quod subiungitur, videri potest. In primordio institucionis ordinis in Watzsteno sicut adhuc beata Birgitta superstite venerabilis Petrus magister et confessor sibi a Christo deputatus domum et familiam eiusdem rexerat. Ita toti congregacioni fratrum et sororum vigili et paterna sollicitudine preerat in temporalibus et spiritualibus moderatissimus dispensator. Venit eo tempore ad monasterium quidam rusticus adducens secum vnam uaccam pro offertorio, cuius paupertatem ex habitu vir Dei perpendens eum ad se vocat blande requirens, quot filios haberet aut quot vaccas eorum vsibus reseruasset. At ille: »duos filios paruulos sub matris custodia habeo. Vaccam vero, quam vnicam habui, deuocione beate Birgitte attractus optuli sperans michi meritis eius in corpore et anima suffragium.» Cuius deuocione congaudens pius pater dixit ei: »Scio pro certo, quod oblacio tua Deo est acceptabilis. Sed ex parte eius et gloriose virginis Marie et beate Birgitte vaccam istam tibi redono. Insuper filijs tuis valorem vnius vacce superaddo.» Missaque manu in crumenam pauperi promissam pecuniam numerauit adhortans, ut in justificacionibus mandatorum Dei se et filios suos exerceret. Pauper vero cum proposito melioris vite et lucro temporalis subsidij gaudens ad propria remeauit. Fuit sermo viri Dei valde preciosus et uerus, ut, que aliquibus prediceret, indubitanter euenirent. De hijs siquidem aliqua recensere in scripto dignum reputaui. Erat Domino Birgero filio beate Birgitte vnicus filius nomine Vlpho, qui infancie teneritudine innocentissime decursa ad annos discrecionis veniens arridentis huius seculi vanitatibus contemptis ex patris sui benigno consensu in monasterio Watzstenensi se obtulit Domino militaturum facta professione et obediencia in manu viri Dei. Nouus Christi tirunculus in omni humilitate et vite sanctimonia discipline regulari se studuit conformare, quem vir Dei intime

diligens sibi versum illum *qui pius prudens* scribi fecit de ympno *vnius confessoris* et non ut tantum continue legeret, sed in congregacione, ut in se obseruaret, ammonuit ei secreto et publico predicens, quod infra annum esset ab hoc seculo migraturus, cuius sermonis euidenciam mors adolescentis eodem anno subsecuta declarauit. Quarundam eciam personarum disposiciones et affectuum qualitates vel personas illas videns vel de eis audiens, vt postmodum compertum est, amicis spiritualibus insinuavit. Quadam vice in crepusculo vespertino cum fratre vno sedens in refectorio fratrum, horas cum fratre illo legebat, quidam vero de fratribus ignorans aliquem intus esse ingreditur refectorium, mox, vt illos legentes aure percepit, egredi festinabat. Ignorante Domino Petro, quis introgressus fuisset, dicit ad fratrem secum horas et psalmos ruminantem: »Exi post fratrem illum et considera, quis sit.» Et frater ille e vestigio precipientis patris mandato expleto narrauit viro Dei dicens: »Pater reuerende, de quo queritis, erat frater Johannes Prest.» Et ille: »scias pro certo, quod ille frater Johannes Prest habet spiritum Dei et erit magnus in vita spirituali.» Interrogatus a fratre, vnde hoc sciret, respondit: »fratre illo in refectorium introeunte percepi odorem mire suavitatis, quo cor et anima mea mirifice exultabant»; quod postmodum experimento verissimo omnibus constabat. Nam idem frater Johannes Prest miro modo sacre scripture affectus studio suauitatis eloquia ad salutem plurimorum eructabat factus bonus odor Christi multis ex eius doctrina salutari conuersis ad vitam meliorem. Audiens semel vir dei de quodam magno principe, quod peregrinaturus esset ad sanctum sepulchrum, referentibus sic respondit: »Ille, de quo hec dicitis, non veniet ad terram sanctam, quia irretitus a diabolo non permittitur propositum suum consummare»; quod rei probauit exitus. Nam ante obitum suum non potuit votum illud salubre effectualiter adimplere, quamuis pluries hoc attemptáret. Ceterum

viri pestiferi ab inicio ordinis sancti Saluatoris in destruccionem eiusdem ordinis moliti sunt, inter quos quidam, qui videbantur aliquid esse in populo facientes sibi nomen, vt delerent Jherusalem, principes potissimum clericorum secularium et regularium suggestionibus et mendosis confictionibus incitati insultum feraliter exercebant, vnde factum est, vt is, qui super negocia regia constitutus fuerat in prouincia Osgocie Thomas nomine cognomento Hozsteedh, veniret ad locum exturbare volens et eradicare nouellam plantacionem fratrum et sororum, quam plantauerat dextera altissimi. Intrauit igitur sanctificacionis locum scilicet Monasterij Watzstenensis vallatus satellitibus regis locutusque est ad virum dei cum superbia dicens: »Mandatum habeo a domino meo rege domum istam fiscalem facere. Sed pro nunc alcioribus negocijs regis occupatus partes superiores regni ascendam et, cum in pace reuersus fuero, dispositurus sum de domo hac secundum beneplacitum meum et domini mei regis voluntatem. Vnde precipio tibi, veterane, et tuis sub obtentu vite et rerum vestrarum de loco isto discedere et hinc vobiscum tollere ossa illius vetule Birgitte.» Ad quem vir dei: »Amice dilecte, quando reuersus fueris, nos hic non videbis.» Recedit ille fremens et frendens locum sanctificacionis in reditu suo in prophanos vsus sacrilege redacturus. Vir dei considerans conuentum nouellum pusillanimitate deici optimis exhortacionibus et vere fideli prophecia eorum animos reddidit consolatos, inter cetera sic eis dicens: »Pusille grex, noli timere! Imperator celestis hunc locum gloriose virgini matri sue specialiter donauit, quem humana presumpcio in perpetuum minime vsurpabit. Nec tyrannus ille minax vmquam ad Watzstenum reuertetur nec vos a loco isto secularis potestas exturbet, quoniam hereditas hec gloriose virginis permanet in seculum.» Et non cecidit ex omnibus verbis viri dei vnum in terram, sed verbum, quod loqutus est contra tyrannum, euenit, nam paucis diebus post recessum

eius a loco, contra quem superbe locutus fuerat, gladijs interijt inimicorum.

Nouerint vniuersi, quorum interest seu interesse poterit in futurum, quod nos Gerwinus Confessor generalis et Conuentus fratrum Monasterii de Watzsteno in regno Swecie attendentes, quod abscondere sacramentum regis bonum est, sed opera dei, que in et cum sanctis suis operatur, reuelare et confiteri honorificum est, fecimus conscribi vitas et conuersaciones laude dignas primorum institutorum et locatorum palmitum vinee ordinis nostri, scilicet domini Petri Olaui, magistri et confessoris sanctissime matris nostre beate Birgitte, et domine Katerine filie eiusdem gloriose matris nostre, qui indiuidui comites peregrinacionis et perfectissimi emulatores sanctissime vite eius extiterunt solliciti et peruigiles in ordinis nostri negocijs iuxta reuelaciones diuinas vsque ad consummacionem huius mortalis vite perdurantes, quorum vite ordinem ex personarum fide dignarum cum eis per plura annorum curricula conuiuencium memoriter acta et origines retinencium assercione certissima in literalem formam redactum in monimentum futurorum penes nos inter annalia nostra reseruamus. Exemplar vero de gestis eorum in istis presentibus quaternis transcriptum sigillo confessoris muniri fecimus in legencium maiorem certificacionem et ne uera et indubia pro dubijs receptentur. Datum monasterio nostro Watzstenensi Anno ab incarnacione domini millesimo quadringentesimo vicesimo septimo die vicesima mensis Junij.

II.

De Vita Sancti Nicholai.

Incipit prologus in vitam beati Nicholai quondam episcopi lincopensis. In nomine domini Amen. Nos Kanutus dei et apostolice sedis gracia episcopus ecclesie lincopensis et capitulum ibidem in regno Swecie premissa nostri humilima et deuota recommendacione de vite, virtutum et miraculorum meritis aliqua, quibus venerabilis in Christo pater dominus Nicholaus Hermanni quondam episcopus lincopensis beate memorie claruerat et claret presentibus, ad vniuersorum noticiam volumus peruenire. Licet enim periculosum sit propter temptacionem adulacionis aut presumpcionis laudare viros iustos, dum adhuc viuunt in corpore, tamen post mortem secure eorum merita extollere possumus, maxime quorum finis optimus vitam precedentem commendat, vnde Job ait: »deridetur iusti simplicitas, lampas contempta in conspectu diuitum, parata ad tempus statutum.» Sicut enim Gedeon et socij sui ad tempus absconderant lampades suas et postea tempore congruo fractis laguncalis, dum lampades choruscarunt, inimici eorum sunt perterriti et prostrati, ita eciam cum sanctis et iustis viris actum est. Nam dum viuerent ab impijs erant despecti et pro nichilo reputati. Sed post mortem, dum subito miraculis choruscharent, sunt eorum derisores exterriti et sepius ad meliorem vitam reuocati. Meritorium ergo et valde necessarium est vitam eorum conscribere et ad futuros destinare, sicut Ambrosius de

inuencione corporum sanctorum Geruasij et Prothasij loquens dicit: »In diuinis voluminibus reus scribitur, qui non studuerit gratis dare, quod ipse gratis accepit. Quidquid enim ecclesie dei profuturum erat, subtraxisse arguitur, cum noluerit tradere omnibus, quod ipse non celandum accepit, vnde et psalmographus canit: »Justiciam tuam non abscondi in corde meo. Veritatem tuam et salutare tuum dixi. Non celaui misericordiam tuam a consilio multorum.» Et pro hoc opere quasi vicissitudinem a deo postulans adiecit: Tu autem domine ne elonges misericordiam tuam a me; quasi deo diceret: Sicut ego feci alios misericordiam inuenire, ita ipse non paciare longe fieri misericordias tuas a me.» Hijs verbis videtur Ambrosius innuere, quod valde periculosum est lucernam ardentem sub modio abscondere, quam dominus super candelabrum vult per aperta miracula ponere, vt luceat omnibus, qui in domo sunt. Hinc est, quod merita venerabilis patris domini nostri Nicholai sancte memorie quondam episcopi lincopensis iam in luce posita secure magnificare et predicare compellimur et ad noticiam futurorum litterarum tradere monimentis, maxime quia cum eo, dum adhuc viueret, conuersati sumus et vitam eius sanctam oculis nostris conspeximus. Duplici enim de causa merita sanctorum celebramus et recolimus; primo vt deus laudetur et honoretur in sanctis suis, qui eos non solum in celis glorificat, sed eciam in terris eorum sanctitatem per crebra miracula manifestat; secundo vt populi per eorum sancta exempla excitentur ad bona opera, vt imitari non pigeat quos celebrare delectat atque ita non desperent homines eciam sibi, si noluerint, iustificacionis graciam posse præstari.

Igitur cum pater et pastor noster prefatus post mortem suam multis miraculis coruscauerit, timemus argui pro scelere ingratitudinis, si vitam eius et miracula ad honorem dei et ad salutem populorum non studuerimus aperire. Merito enim ipsum possumus comparare Barach,

qui ad exhortacionem Delbore prophetisse collegit exercitum in montem Thabor et fugatis inimicis liberauit populum Israel. Nam cum primo iste factus fuisset episcopus et reuelaciones beate Birgitte ad eum peruenissent, factus ex earum auditu deuocior et feruencior multa grauia vicia, que tunc per totum regnum Swecie quasi quoddam diluuium inundabant, ipse primo in sua diocesi totis viribus extirpauit et omnes coepiscopos suos ad hoc ipsum in suis terminis faciendum pijs ammonicionibus fraternaliter inducebat. Sed cum alii tepide procederent, ipse diligentissime exequebatur opus dei, quippe qui amplius de domino sciebat. Quasi alter Mathathias forciori zelo iusticie accensus erat, vnde merito de ipso dicere possumus, quod tempore suo inter prelatos omnes Swecie non est inuentus similis illi, qui conseruaret legem excelsi. Et licet de singulis sanctis solempnizare non possumus, tamen iustum est, vt quelibet regio aut eciam ciuitas vel parochia suum patronum speciali honore veneretur, sicut precepit dominus in lege Moysi: »honora patrem tuum et matrem tuam.» Uerbi gracia: »Tu honoras tuum patrem, ego uero meum.» Francia colit Dyonisium, Anglia Thomam, Swecia uero Sigfridum, et nos in diocesi nostra lincopensi patrem nostrum Nicholaum venerari et pro eius canonizacione laborare debemus quem in celis triumphantem vna cum beata Birgitta nouum canticum decantantem credimus, vt merito ipse et ipsa congratulando diuine dignacioni cum graciarum accione dicant: »Surge Delbora et decanta canticum, surge Barach et apprehende captiuos. Dominus in fortibus dimicauit.» Ipse enim viciorum extirpator et virtutum plantator erat feruentissimus, sicut inferius dicetur, cum ad descripcionem virtutum suarum veniemus, que statim hijs subinfertur.

Explicit prologus. Incipit vita eiusdem Nicholai episcopi.

Beate igitur et venerande memorie Nicholaus quon-

dam episcopus lincopensis ex honestis et iustis parentibus Skeningensis ciuitatis in regno Swecie patre videlicet Hermanno, matre uero Margareta secundum carnem originem duxit. Hic adeo annos pueriles innocenter domi transegit, ut tam parentes quam vicini et cognati eius de hoc plurimum mirarentur. Scolis autem gramaticalibus appositus tam vigilanter inhesit, ut multociens prandium et cenam negligeret amore proficiendi, ymmo ut eciam matre sua ex hoc indignante horum carencia puniretur, cepitque bone indolis esse et mundi lasciuiam et carnis oblectamenta declinare ieiunijsque et abstinencijs diuersis, vt expedicior fieret in cursu viarum domini, se continuo exercere. Cum autem pedagogus filiorum beate Birgitte factus esset eandemque in gramaticalibus, vt ipsemet in quadam notula fatetur, instrueret, tam honeste, deuote et mature se in curia eiusdem dicta Vlfaas gessit, vt plurimum ab ea intimi amoris diuini complecteretur affectu. Que cum, ut fidelissima relacione accepimus, ab eodem scolare rogata dominum pro eo attencius deprecaretur, accepit a beata virgine responsum, quod futurus esset lincopensis episcopus, qui et nouam regulam suam et ordinem primum introduceret et in monasterio suo institueret watzstenensi, quemadmodum rei postmodum per omnia probauit euentus, vnde et prefata domina Birgitta ipsum extunc episcopum suum familiariter vocare consueuit, quod tamen ille pro nichilo reputauit. Missus vero Parisius cum artibus, quas liberales uocant, aliquanto tempore immoratus est et sue mentis delectacio, que semper in deum tendebat, minime in eisdem diu valuit retineri, Aurelianos se transtulit, ubi sacre theologie, juri canonico et ciuili non segniter insudando ad gradum in vtroque iure promotus profecit iuuenis miro modo, cuius tamen gradus suscepcionem vix aliquis pro certo in vita sua ab eo percipere poterat, antequam post mortem suam inde [litere] in archiuo suorum secretorum vna cum pecia de cilicio et bulla confirmacionis episcopij

sui reperte sunt, vbi aurum obrisum a nonnullis eo aperto sperabatur cercius inueniri. Claruit siquidem ipso a scolis reuertente, quam studiosus fuerat in eisdem. Nam cum factus canonicus tam vpsalensis quam lyncopensis ecclesiarum esset et in quadam congregacione Stokholmis ciuitate scilicet regia venisset et in conspectu tam prelatorum quam magnatum regni curatus ciuitatis eiusdem rescriptum apostolicum domino archiepiscopo vpsalensi Petro auunculo dicti domini nostri Nicholai presentasset super quarta funeralium contra fratres minores ibidem degentes quodam fratre eminentis literature partem fratrum suorum contra iura canonica fouente et defendente, accepta licencia et benediccione ab archiepiscopo predicto ipsum fratrem responsalem et iniurie defensorem sacrorum canonum racionibus conuictum obmutescere fecit. Deinde gracia proficiens pariter cum etate, cum assumptus esset in archidiaconatum lyncopensem, carnem suam ieiunijs et abstinencijs macerabat. Omni namque sexta feria buccella panis cum sale et aqua contentus est. Quandoque eciam a prandio ferie quinte vsque ad prandium sabbati sequentis nichil omnino gustabat, et cum sibi a quodam commensalium suorum clericorum diceretur: »Domine mi, periculose agitis sic abstinendo», respondit: »Michi nichil nocebit, satis fortis sum.» Rarissime vero cenabat diebus, quibus hoc licebat, nisi propter aduentum aliquorum carorum hospitum. Aspera vero ueste iugiter utebatur ad carnem refrenandam; in conuersacione sua tam benignus habebatur, quod felicem se reputabat, qui eius collocucioni, consilio vel conuiuio interesse potuisset, vnde et tam a magnatibus quam plebeis miro modo dilectus erat. Largus fuit in elemosinis, nam continue pauperes quam plures recreabat et precipue quadragesimali tempore. Tunc enim qualibet die exceptis alijs mendicantibus sex pauperes scolares de maioribus, qui pre verecundia mendicare hostiatim erubescebant, sufficienter refouebat. Studijs, predicacionibus, leccionibus ac

oracionibus sedulus intendebat nec sinebat aliquod tempus preterire ociosum, quo non vel honestis vel deuotis occupacionibus insistebat aut operibus misericordie vacabat. Hospitalitatem autem mentis tota hilaritate admisit, quam tamen non diuicie terrene sed bona voluntas adimplebat, ita quod plurimi admirantes dicerent: »Iste archidiaconus maiora opera hospitalitatis exercet quam aliqui episcoporum», vnde et se arguentibus de tanta liberalitate consueuit respondere: »Melius est nobis a deo collata sic distribuere quam superstitibus nostris de hijs materiam relinquere litigandi». Super afflictis vero materna semper gestabat viscera et, quibus non poterat affectum miseracionis impendere, lacrimosis oculis et suspirijs intimis exhibebat affectum. Constitutus autem vicarius in spiritualibus predecessoris sui Nicholai episcopi quondam lyncopensis non amore, timore, odio aut parcialitate aliqua a iusticia flecti poterat, vnde persecuciones et perturbaciones multas a tyrannis passus est, que ad plenum scribere neminem posse credimus. Pluries enim exprobrabant sibi, quod dominum suum episcopum regis et regni proditorem foueret et ei assistenciam preberet, et quam pluribus alijs contumelijs et opprobrijs et dampnis rerum temporalium affecerunt, ita quod se in ecclesia cathedrali lyncopensi non mortis metu sed amore iusticie prosequende et zelo domus dei cum clericis suis interdum includeret ipsis tyrannis valuas ecclesie obseruantibus, ne sibi refeccio inferretur, sed ut ipsos inde cogentes fame exire compellerent iuxta suam crudelitatem cruciandos. Sed nutu dei quedam nobilis matrona et deuota vidua domina Katerina de Korsnes intrans et exiens ecclesiam tanquam mediatrix inter tyrannos et eundem dominum archidiaconum victui necessaria diuino nutu occulte cum ancillis suis inferebat. Bis eciam sub persecucione regum Magni Swecie et Haquini regis Norwegie supellectili sua et omnibus comestilibus spoliatus est. Domino vero suo domino Nicholao episcopo predicto

a facie persecucionum predictorum regum fugam ineunte ad partes extraneas ex mandato eiusdem Nicholai episcopi et diuina iusticia prosequenda terrenam potestatem nichil formidans in reges ipsos et eorum complices graues nimium et intollerabiles tyrannides et iniurias in ecclesiam, clerum et ecclesiasticas personas exercentes sentencias excommunicacionis et interdicti intrepide fulminauit, pro quorum seuicia non inueniebatur, qui vna secum pro tunc in toto regno se murum opponeret pro domo domini exceptis paucis personis de capitulo lincopensi. Quamobrem eciam misit literas archiepiscopo vpsalensi et suis suffraganeis pro assistencia sibi facienda, nec inuentus est, qui hoc facere vellet metu mortis. Sed ipse nichilominus in inceptis perseuerauit pro iusticia decertans confidenter magis eligens mortem, si deo placuisset, quam ecclesie et libertatum eius pati conculcacionem. Supradictis vero regibus Magno et Haquino Skeningiam venientibus ac coram se barones, milites, militares tributarios ac totam communitatem citantibus, inter quos eciam citatus ex mandato regis comparuit et dominus noster Nicholaus archidiaconus predictus cum vno canonico nomine Nicholao Johannis, quibus cum predicti reges verbis ignominiosis plurimum insultassent sciscitati, cur ab eis excommunicati essent, quibus constanter prefatus archidiaconus Nicholaus respondebat: »Non ego vos excommunicaui, sed quandam literam legi, in qua denunciabamini excommunicati», ad que alter istorum regum ait: »Ob hoc uos omnis bonitatis vacui et degeneres reportabitis mala premia», ad quod ille: »Hic sto ante vos. Corpus meum in vestra est potestate. De ipso facite, quod vobis placet, animam meam perdere non potestis»; cuius vt constanciam ipsi reges considerassent, ceperunt minis insistere, vt eum ad suum nutum flecterent. Nitebantur enim extorquere pro emendacione offense, qua se lesos ab eo reputabant, quod in aduentu eorum ad Lincopiam in processione eis veniret obuiam totus clerus

ciuitatis nudis pedibus et funibus in collis suspensis reatum suum publice in hoc facto recognoscentes; quod cum prorsus abnuerent, iussi sunt ad propria redire, vt ibidem ab ipsis regibus iudicarentur. Cumque reges predicti Lyncopiam venissent, missi sunt, qui cereos et faculas ecclesie afferrent, vt coram regibus arderent, qui a sepedicto domino archidiacono Nicholao responsum acceperunt: »Dicatis dominis vestris, quod non sunt digni, ut coram eis candele de adipe ardeant et minus cerei», quod cum tercio ab eo responsum fuisset et regibus nunciatum, quia duo primi nuncij verba in forma, qua ab ipso prolata sunt, referre nolebant, accensi ilico reges in magna ira et furore mandauerunt satellitibus suis, ut ante conspectum eorum adduceretur et viuus incendio traderetur. Sed victus precibus et importunijs instanciis clericorum protunc secum existencium, vt locum daret ire et vtilitati consuleret ecclesie, sicut rei postmodum probauit euentus, cessit et satellitibus ad perpetrandum scelus conceptum a regibus indictum per vnam curie portam intrantibus ipse exiens cum suis dei adiutorio euasit, quo percepto dicti missi satellites ascensis caballis suis velocissimis fugientes insequuntur animo male agendi. A via iustorum deuiantes protegente suos dextera dei casso labore ad dominos suos redierunt. Sic iustus iste non solum hac vice sed alias multociens offerebat se sponte periculis martirium suscipere pro iusticia, si deo placuisset, preparatus, ita quod tyranni admirantes plurimum de eo dicerent: »Iste archidiaconus libenter martir fieret.» Cum autem sanctitatis eius fama et zelus pro domo domini Romam ad aures sancte Birgitte foret perlata, dixit nobilis domina Katerina filia eiusdem beate Birgitte: »talis vir nobis esset multum necessarius pro cenobio nostro in Swecia construendo, si induci posset ad ordinis habitum assumendum», cui mater respondit: »Non, filia, hoc erit, quia ad maius officium, ut pluribus proficiat, est vocandus.» Et cum sancta Birgitta ad dominum pro eo

in Roma pro tunc intercederet, ut inceptis viriliter perseueraret, accepit diuinum responsum: »Oras, inquit dominus, pro eo, quia consanguineus tuus est,» cum ipsa ignoraret eum de sua existere parentela, cuius dominus oracionem exaudiuit hanc eidem beate Birgitte reuelacionem de ipso ostendens: »Filius loquitur: Recordare, quia misi te ad magistrum, quem nominaui materiam episcopalem. Et dixi, quod per quatuor fieri posset potus salubris, qui tamen magister non venit ad episcopatum, quia sic deum habere voluit, ut nichil de mundo contemptibile pateretur. Nunc dico tibi de alio, quem eciam uoco materiam episcopalem et erit, cuius corpus ego ipse confortabo et saluabo et custodiam de laqueis diaboli, cuius conscienciam non obumbrabit astucia inimici, cuius animam mater mea michi presentabit, a quo tria peto: primo ut progrediatur caute et non plus debito procedat in via; secundo ut transiliat muros et fossas presentando michi quod karissimum habeo, id est animas proximorum; tercio quod non preponat sinistrum pedem dextro nec alium pedem prius eleuet, nisi alium prius solide subsistere sciat. Quid significat, quod caute debet procedere in via, nisi quod cautus sit in temptacionibus non nimis abstinendo, ne debilitetur natura in laborando, nec plus iust indulgendo corpori, ne caro contra animam insolescat. Secundo quod transiliat muros et fossas. Isti muri sunt impedimenta et contrarietates, quibus amicus meus impeditur et attediatur lucrando animas. Hec autem impedimenta sunt timor potencium, fauor adulancium, comminacio malignancium, pudor et dampnum mundi, amicicia amicorum carnalium, quies vtilitatis priuate. Hec transiliat amicus meus per confidenciam in deo, per stabilitatem fidei, per dulcedinem et desiderium eterne vite. Fosse vero sunt temptacio carnalis delectacionis, inpugnacio immundorum spirituum, pusillanimitas mentis, leticia dissoluta, tristicia immoderata, obduracio et frigiditas mentis. Hec transcendat episcopus meus per consolacionem

scripturarum, per exempla et vitas patrum, per consideraciones culparum et misericordiarum sibi factarum, per contricionem et continuam confessionem, per discussionem diuini iudicij et formidinem incerte mortis. Si episcopus istos muros transcenderit et fossas, tunc thesaurum michi preciosum, id est animas, mihi lucrari poterit, et ego Deus ero cum eo in corde et ore et seruabo corpus eius, ne iacula maglignancium perueniant ad cor eius. Uerumptamen conatus dyaboli non effugiet, quos ego deus deiciam ab eo. Duo vero pedes duo sunt affectus placendi, scilicet deo, ut vitam eternam obtineat, et alius placendi hominibus, ut proficiant ad deum. Sic ergo episcopus extendat pedem sinistrum, id est sic placeat hominibus, scilicet ammonendo, conuersando et compaciendo errantibus, ut non displiceat deo et mandatis eius, sic eciam extendat pedem dextrum, id est sic exerceat misericordiam, vt non obliuiscatu riusticiam. quia gloriosius apud deum est racionem reddere de moderata misericordia quam de superhabundante equitate. Quod uero episcopus non eleuet pedem, nisi alius solide subsistat, significat quod affectum et zelum nequaquam exercere debeat in peccantes nisi prius cognita et diligenter discussa veritate. Non enim est sanctior Dauid, qui etiam in iusticia facienda errabat, sed errando cognita veritate se iuxta consilium diuinum correxit.» Hac autem reuelacione habita sollicicior reddebatur ad singula in ea contenta obseruando. Deinde dictis duobus regibus permissione diuina ob suorum excessuum immanitatem a regno disturbatis rege Alberto electo et dominante iterum dictus Nicholaus episcopus antecessor suus ad sedem suam reuertitur. At vbi dissensio non modica inter ipsum regem et principes terre orta est et videret dictus archidiaconus episcopum suum consilijs eorum nimis secularibus se immiscere eumque corrigere volens et non proficiens, se ab eo penitus subtraxit non modicas exprobraciones a rege propter eum passus; quasi denudato consilio coram rege fugit

in Norwegiam delatusque sedi apostolice et per eandem a sede sua depositus est et translatus ad ecclesiam tiniensem. Quidam quoque frater Godscalcus de ordine predicatorum predicte ecclesie lyncopensi per papam preficitur, qui, cum vix vnum annum in episcopatu peregisset, a tyrannis impetitus pro ecclesie libertatibus est extinctus electusque postmodum idem archidiaconus Nicholaus via inspiracionis, de quo nobis sermo, a suo capitulo in episcopum lincopensis ecclesie in regno Swecie. Licet plurimum renitens tandem nolens volens consensum tamen ad hoc tribuit, et veniens Auinionis, vbi curia tunc erat, pro confirmacione sua, licet multos habebat aduersarios se impedientes missos a principibus terre, numquam tamen pro persona sua, exaltanda rogabat apud dominos cardinales; sed semper vt ecclesie lyncopensi de ydonea persona prouideretur. At vbi per medium annum et vltra fecisset, videntes cardinales constanciam et humilitatem eius ceperunt pro eo viriliter agere, confirmacione que obtenta ibidem in episcopum se fecit consecrari prefato domino Nicholao predecessore suo diem extremum tanquam exule in Norwegia nocte precedente diem consecracionis eius concludente. Accidit enim hoc tanquam miraculum a deo, quia dubitabatur a multis, an prefatus frater Gotscalcus episcopus canonicum habuisset ingressum, ne viro dei esset in scrupulum, vt alterius cathedram videretur coram deo et hominibus aliquo modo occupare. Vocatus igitur a domino tanquam Aaron, vt pontifex fieret et esset, repente mutatus est in alium virum. Et quamuis prius in vita sua multum deo et hominibus acceptus habebatur, abundancior tamen postmodum omnium diuinarum tradicionum emulator existens ieiunijs, vigiliis, oracionibus, elemosinis, et aliis pietatum operibus intendebat omnes vigilias et profesta sanctorum in pane et aqua ieiunando ita, quod vix aliquis familiarium suorum eum interrogare ausus fuit, vtrum vel quando vellet ieiunando a piscibus abstinere.

Quadam enim vice dominus Benedictus de Hundabergh prebendatus lincopensis officialis suus in temporalibus ab eo sciscitatus est, an a piscibus vellet abstinere in illa die. Pia indignacione ab eo correptus est dicente: »quid ad te facias cibaria parari nec sit tibi cure, quibus cibarijs vescar!» Multociens enim cibarijs, prout statui suo congruebat, preparatis et ante eum allatis illo die pane et aqua vtebatur. Nec vmquam nisi semel in die refeccionem sumpsit nec ad mensam communem tempore cene residere voluit sed in dormitorio suo tam tempore visitacionis quam alias, licet interdum intentissimum frigus erat, pijs studijs, vigilijs et oracionibus ac contemplacionibus beatis insistebat, aliquando modicum potus aliquando penitus nichil degustans. Lecto suo nonnumquam diligentissime strato sepissime in pauimento quiescere super pellem vrsinam aut nudam terram latere vno aut alia re loco ceruicalis sub capite posita dormire deprehensus est. Pluribus uero noctibus nullo strato vsus sedens ad libros suos quietem modicam fesso corpori dedit. Ipse enim non sine magno tedio uestes nouas induens multociens dixit: »Si status ordinis mei pateretur, magis grossis quam preciosis induerer indumentis. Quid carnem vermibus dandam prodest ornare?» Eandem quoque carnem suam iugi attriuit cilicio, ne vnquam ipsa caro sui dominium spiritus obtineret. Erat eciam valde compaciens et super afflictos pia gestans viscera, quibusque, opere dum prodesse non potuit, lacrimas compassionis largiter impartitur. Cum enim quidam intollerabilis princeps Karolus Benedicti ciuitatem lincopensem confiscaret quoad comestibilia ad stipandum castrum suum, ipse festinato occurrit ei in foro dicte ciuitatis sapientissime et clementissime perorans modi ut ab huiusmodi impietate cessaret, et ille e contrario respondisset, quod nullo modo vellet nec posset, quia timeret obsidionem castri sui et ideo modis omnibus eum oporteret congerere alimenta, fleuit amore dei misericordiam inuocando. Alios eciam quosdam

duos innocentes ab impijs grassatoribus captos, videlicet Olauum de Tijft et Swenonem Swerdslipara, impetitos pro homicidio ac cathenatos ad funera occisorum tanquam reos. Ductos extra ciuitatem lincopensem ad locum, vbi plectendi tunc essent, et inuentos iam poplitibus flexis et oculos habentes velatos spiculatore vibratum tenente gladium ipse pre debilitate corporis a duobus quasi portatus quantocius occurrens a mortis confinio velut alter beatissimus Barensis Nicholaus strenue liberauit. Sed quot litteras et interuentus strenuos ad regem Albertum et reginam Margaretam et regni potentes pro communitatis et ecclesie liberacione et status tranquillitate emiserit, non est in pondere vel mensura. Quodam eciam tempore cum rustici coadunati in quodam districto diocesis sue videlicet Tiustia sedecim grassatores et iniuriatores, quorum princeps eisdem pro prefecto deputatus fuerat, occidissent, et regina Margareta plurimum super hoc fuisset indignata volens, ut magno exercitu magnatorum in eosdem uindicaretur, preuenit huiusmodi inhumanum propositum vir dei sibi contra rigidissime comminando dicens: »Si hoc feceris, te excommunicacionis gladio feriam, totum regnum istud ecclesiastico supponam interdicto! Tu preponis pauperi communitati tirannos et grassatores et non defensores et ideo non mirum, quod aliquando de hoc irascetur deus!» Obtinuit apud reginam, quod illi pauperes liberi et sibi reconciliati dimitterentur. Semper enim pro tranquilla vita et quieta communitatis ipse amator pacis pro sui possibilitate zelatus est, nedum spiritualiter set eciam temporaliter sua priuata commoda minime attendens. Magnopere eciam iusticiam exsequebatur non verens resistenciam potentum neque imperij principatum siue minas, quod juris et iusticie erat inflexibiliter tenens, arguens pro mansuetis terre, in gladio spiritus, quod est verbum dei, stans contra reges horrendos in spiritu iudicij et ardoris, ne insontes oues, pro quibus Christus mortuus est, more luporum rapidius inuaderent

laniandas, ita ut nonnulli, quorum non erat in hijs, que dei sunt, sana mens, vitam et verborum eius stimulos in arguendo insaniam estimabant, alijs vero, quibus erat mens sanior, gracias deo agentibus, quod tam viriliter pro iusticia decertaret. Potuit hoc recolere dominus Henricus archiepiscopus inmediatus predecessor moderni, qui dum in quodam consilio aliqua regis et principum voluntati contra priuilegia prouincie sue et sacros canones incaute dimisisset eo non presente, veniens eidem et alijs coepiscopis suis et prelatis in tantum exprobrauit, quod eundem archiepiscopum dei et ecclesie proditorem uocaret, obtinuitque virtute canonum, quos optime nouit, et verborum constancia, ut omnia sic promissa irritarentur. Potuit eciam hoc recolere rex Albertus, quem in capella beati Olaui ecclesie lincopensis hoc verbo dei nudato gladio aggressus est coram magna turba suorum et regni optimatum et clericorum dicens: »Dispone nobis pacem et iusticiam in regno. Tu es rex noster et ad te hec pertinent facere; alias inglorius cum pudore discedes de regno. Corrigas primo te ipsum, quia iniustus es, adulter es, hereticus es;» unde et ipse rex plurimum commotus arrepto pugione uoluit eum in eodem loco inuasisse. Sed pastor ille verus viciorum extirpator rigidus aperiens vestes in pectore suo dixit: »Ecce, presto sum! Punge. Ego dico tibi veritatem.» Sed qualiter interfectores domini Gotscalci episcopi predecessoris sui predicti ad romanam curiam miserat pro absolucione ac erga regem pro eorundem cohercione laborauerit, alibi scripta sunt, ne sermo noster iam prolixum nimis paciatur. Principem eciam quendam, videlicet dominum Vicchonem de Witzen, in claustro fratrum minorum Sudercopie in presencia magnatum regni redarguit, pro quo predecessorem suum prefatum Gotscalcum episcopum hij occiderant, quos prohibere poterat et non prohibuit, persuadens, quod penitenciam condignam subiret sicut interfectores illi, qui eum manibus proprijs interemerant, cumque ille sibi

mortem comminaretur, si extra septa claustri veniret, sine omni trepidacione respondit: »Vadam securus ad plateas minas tuas pro nichilo ducens. Facito, quod volueris, non declinabo.» Quemdam eciam magnatorum dominum Stenonem Benedicti regni Swecie senescallum seuerius increpauit in audiencia principum in stuba sua Lyncopie pro certis excessibus, cui ilico ad nutum principum eorundem se in tantum humiliauit veniam postulans, ac si grande peccatum commisisset, dicens: »Homo peccator sum.» Et sic superbiam eiusdem principis deiecit et ad humilitatem ipsum reuocabat. Iturus eciam semel ad regis et dominorum congregacionem cuidam de capitulo dixit: »Si interfectus fuero, caueatis diligenter, ne diuina celebrentur, sed interdictum ponatur.» Ecce pro iusticia et veritate agonizans, si placuisset deo, mori desiderabat! Cum rex Albertus ipsum et capitulum suum Lyncopie residentes aliquando talliare niteretur, ipse velut alter Helyas, qui in diebus suis principem non timuit, ei remota omni pusillanimitate respondit in stuba curie prepositi lyncopensis sic dicens: »In nullo vobis obligamur, presertim cum postquam regiam adepti fuistis dignitatem, numquam alicuius iusticie complementum a vobis consecuti sumus,» ex quibus verbis rex graui furore accensus arrepto pugione sibi mortem realiter iam secundo minabatur inferre. Set aliqui de principibus se interposuerunt, ne maliciam suam adimpleret, vno eorum acclamante: »Domine episcope, ite ad vesperas et nolite dominum meum ad iracundiam amplius prouocare.» Et sic exiens a consilio eorum in ecclesiam se recepit deo gracias referens, quod pro nomine Ihesu et iusticia dignus haberetur contumeliam pati. Fuit etiam magne maturitatis numquam iocis secularibus deditus. In conuiuijs magnatorum prandens nec ad leticiam ineptam per aliquas dissoluciones et vaniloquia defluxit, sed semper eodem vultu, eodem animo perseuerabat, et cum vltra consuetum in mensa carorum suorum aliquando detineretur, quamuis

ipse in cibo vel potu non excederet, tamen ne alios scandalizaret humiliter excessum suum confitendo dixit: »Nolite dilecti mei perniciosum exemplum de me recipere moram prolixiorem in mensa faciente.» In mensa vero propria eius silencium magnum seruabatur, ita quod vix fas alicui fuit screare et minus linguam ad vana laxare. Post leccionem, que satis protrahebatur, vsus fuit exhortacione et doctrina sana et maxime ad clerum peregrinum et tyrannos, quos ideo sepissime mensa sua honorando inuitauit, ut tempus captaret eosdem ad vite viam adducendi sua melliflua doctrina. Fuit eciam profunde humilitatis in omni statu suo. Nam primam missam suam exclusa omni pompa seculari pro defunctis in exequijs antecessoris sui in archidiaconatu cantauit. Primam vero missam suam episcopalem eodem die, [quo] Lyncopiam redijt post consecracionem suam, celebrauit ministrari faciens cuilibet persone de capitulo et notabilibus viris alijs et mulieribus de suis proprijs que offerrent. Dum eciam aliquando pro carorum animabus elemosinam pauperibus faceret, ipsemet, licet episcopus esset, non dedignabatur lintheo accinctus ipsis, antequam ipse cibum sumeret, necessaria ministrare. Nonnunquam iuxta mandatum domini pedes ipsorum mendicancium lauit largas eis elemosinas distribui faciens. Omnes aduersitates et tribulaciones vndecumque et a quibuscunque illatas pacienter sustinuit. In infirmitatibus suis tam paciens fuit, quod licet grauissimas in corpore sustineret passiones, numquam tamen verbis aut gestibus inde querulabatur aut impaciencia mouebatur. Dampna temporalium pro nichilo ducere solebat, ac si nichil triste accidisset, iocunditatem faciei ostendens. Cum enim casu inopinato incendium seu aliquid aliud sinistri iuxta mundanum cursum accideret, gracias deo retulit, quod magis ei huiusmodi aduersa ex permissione dei eueniret, qui haberet, vnde suam indigenciam resarciret, quam pauperibus, qui si talia sustinuissent, inedia depressi succumberent et se

releuare non possent. Panem suum ociosus non comedit nec cor eius torpore aut desidia tabescebat, sed semper in aliquo bono opere se exercendo vigilabat. Historias et legendas de sanctis, videlicet Anna dei genitricis virginis Marie matre dignissima, Ansgario archiepiscopo bremensi, qui primus fidem catholicam ante beatum Sigfridum predicauit in Suecia, ac beata Birgitta patrona nostra nouiter canonizata ac plura alia celebri stilo composuit et in ecclesia sua lincopensi instituit decantanda, que et lacius iam per multas dioceses accepta decantantur. Tempore autem visitacionis in recipiendis procuracionibus summe cauebat, ne ea, que super hijs statuta erant, aliqualiter transgrederetur, conuocans officiales et familiares suos et inhibens eis sub interminacione maledictionis eterne, ne minuscula qualiacumque eciam minima et sponte oblata reciperent, ne que sua sunt querere viderentur, sed que Ihesu Christi. Animarum autem commodis tanquam diligens pastor continue inuigilabat nunc sancta exempla operibus ostendendo, nunc sacris exhortacionibus ad viam celicam errantes in deuio viciorum reducendo. In diuinis celebrandis aut agendis officijs tantam deuocionem et cordis contricionem diuina sibi largiri dignata est clemencia, ut nonnumquam in celebracione missarum oculi eius pre gaudio spirituali uisi sunt rorem effundere lacrimarum horasque canonicas distincte ualde et deuote legebat. Cum vero de passione domini aliquando sermonem faceret, tanta compassione erga eam affectus est, quod lacrimarum stille maxillas eius madefacerent. Sed quid multis immoramur? Omnia opera eius bona et laude dignissima erant nec vlla increpacione digna. De ipso enim aliqui probabiles et experti viri, apud quos vita sua sancta et conuersacio clara et nota habebantur, dicebant, quod merito de illo dici possunt, que in ympno *De vno confessore* cantantur: *Qui pius, prudens, humilis, pudicus, sobrius* etcetera. Quantas autem infestaciones a malignis spiritibus perpessus sit et precipue

in pontificatu, non est facile enarrare, qui eum in noctibus sompnum capere aut quiescere vix sinebant. Inuidentes enim eius virtuosis actibus nitebantur ipsum a sancto proposito retrahere, et nonnumquam a lecto surrexit putans, quod seruitores sui insolencias illas, quibus a demonibus infestabatur, perpetrarent. E multis autem vnum in medium proferimus. Nocte quippe quadam cum omnes sopori se dedissent et cancellarius eius vir multum prouidus et discretus dominus Gudherus canonicus lyncopensis in proximo hospicio prope eum dormiret, intempeste noctis silencio tantus strepitus et fragores terribiles in ipsius dormitorio audiuit, quod parietes omnes cum fundamento et tecto tremerent, qui expergefactus ex illo ingenti motu timore horribili concussus est. Formidini enim sibi erat, quod tota domus funditus euerteretur, et nichilominus surgens a lecto signo crucis edito egreditur ad considerandum, vnde horroris tam grandis commocio procederet. Nichil omnino, quod eum terrere poterat, deprehendit, quod statim crastina die canonicis et familiaribus eiusdem narrauit dicens: »iam non miror, quod dominus meus conqueritur, quia in noctibus pre insolencijs et strepitibus quiescere non valet. Hac enim nocte certa experiencia didici, quod querimonia sua iusta est ex euidenti causa procedens,» qui et rem vt erat eisdem manifestauit. Post innumeras autem tribulaciones et persecucionum molestias, de quibus omnibus eum dominus eripuit in presenti, ut excellencius remuneraret in futuro, placuit ipsum de hac lacrimarum valle tandem educere. Febribusque cepit vexari et quamuis graues in corpore imminentis mortis sustineret passiones, vix tamen aliquando in lecto diebus sue egritudinis, vt ualetudinarijs mos est, decumbere voluit, sed tamquam optime sanus in vita sua cum canonicis et familiaribus suis ad mensam, licet manducare vel bibere non valeret, impiger residebat loquens et suadens de regno dei. Visitauitque eum paulo ante finem uite eius strenuissimus

miles dominus Birgerus beate Birgitte prefate filius et suus quondam discipulus et alius miles nobilis cum eo pariter nomine Vlfo Johannis; sed quam gratulabundum et compassiuum se ipsis ostenderit, sine lacrimis vix fari quimus. Nam quasi toti regno Swecie et precipue proceribus et optimatibus in personis illorum duorum valedixit petens humilime ab eis omnium offensarum et forefactorum suorum indulgenciam et preces pro se ad dominum deum fieri ab eisdem et omnibus alijs regni proceribus, hinc inde lacrimarum riuis largiflue defluentibus agens gracias pro obediencia et reuerencia sibi factis, et quod illum indignum suo videre in tam precelsa dignitate sustinuerant pacienter, extremo vero obsecrans, ut ipsi regni optimates in vita et moribus se corrigerent; alioquin formidabilis dei vindicta procul dubio eis imminet. Et non longe post illis militibus ab eo diuertentibus iterum coram capitularibus suis, sicut pluries consueuerat, nunc oretenus nunc litteris ammonuit eosdem principes regni ceterosque, cuiuscumque status existerent, tam iurisdiccioni sue subiectos quam aliene, vt vitam suam in melius mutarent. Taliaque edidit circumstantibus verba mandans ea consiliarijs et optimatibus regni nunciari consequenter dicens: »Isti indigine sunt miseri homines. Deus miserat eis verba sua per beatam Birgittam huc in regnum, sed ipsi non attendunt ea nec curant plus quam iudei, priusquam exterminati sunt. Quare propter sanctam Ihesu Christi mortem dicatis eis et moneatis ipsos, quod caritatem inuicem habeant, concordiam et equitatem, compassionem super miseram communitatem et conuertant se a sua maledicta cupiditate, ingenti superbia, inuidia, superfluitate et vita luxuriosa et reuertantur ad deum suum toto et humili corde. Alias scire debent pro certo, quod filij eorum et propinqui vix post eos sibi in bonum retinebunt suum proprium patrimonium et multo minus ea, que ipsi cum tanta cupiditate, rapina et impietate erga suum proximum aggre-

gauerant, quia scriptum est: si ipsi a malicia non reuertantur, labores eorum alieni diripiant et disperdam eos in omnem ventum. Quapropter deus mittere dignetur eis suam graciam, ut ipsi possint inniti illi consilio, quod ipsemet deus eis dat in reuelacionibus cum sancta Birgitta, alias ineuitabiliter omnes antique progenies peribunt et noua milicia ortum habebit in regno, que deum et proximum diliget et pre oculis habebit. Sed michi videtur, secundum quod clerici et laici se modo gerunt, plaga dei et vindicta propter graues peccatorum excessus nondum hic recipiet finem, quia hic maior et copiosior emenda requiritur, et inspiciat quilibet suam conscientiam, tunc inueniet suam intencionem, voluntatem et opera.» Cumque sentiret se morti proximum, extra domum petijt educi et reclinatorium parari, vnde posset ecclesiam suam clarius intueri, vbi contra ipsam ecclesiam respiciens vbertim lacrimatus est, ita ut creditur nunc in corde suo pro statu ipsius in futurum prospero dominum tacite fere per vnius hore spacium exorasse et eam omnipotenti deo, beate virgini Marie et apostolis eius Petro et Paulo, quorum intitulatur patrocinio, intime commendasse. Deinde in domum suam quam exiuit reductus in stratu suo se recolligens feliciter in domino requieuit anno incarnacionis eiusdem m° ccc xcj. sexto nonas Maii etatis sue anno lx° quinto, pontificatus vero sui anno xvij. regnante domino nostro Ihesu Christo, cui cum patre et filio et spiritu sancto sit honor laus et gloria in secula seculorum Amen.

De miraculis S. Nicholai.

Hic consequenter ponuntur aliqua miracula, pauca de multis, quibus post obitum suum a Deo clarificatus est Dominus Nicholaus beate memorie quondam episcopus lyncopensis, et primo de quodam Jacobo a multis tribulacionibus liberato, videlicet captiuitate, vinculis, maris fluctibus et alijs pluribus mortis periculis; et hec non secundum ordinem cursus temporis, quo ista sibi contingebant, sed secundum ipsius vouentis seu deponentis narracionem describuntur.

Anno a natiuitate domini Millesimo CD Ij, vltima die mensis Februarii, hora terciarum vel quasi prope summum altare ecclesie cathedralis lyncopensis in presencia dominorum Johannis Bonda, Laurencii Odonis, Ragwaldi Anundi, Petri Ouinga, Olaui Pauli, Johannis Swartprest, Frawidi Olaui canonicorum Lyncopensium Jacobus Baker quondam pistor sancte memorie domini Nicholai episcopi lyncopensis ad sancta Dei euangelia iuratus deposuit de hijs infrascriptis: primo quod anno domini M° CCC. XC. Vii, cum ad quindenam ante Penthecostes fuisset de castro Mysgheborgh ducatus Stetynensis in Alemannia, vbi tunc habebat domicilium, ad ciuitatem Anclem, falso impetitus, quod interfuisset, dum quedam mulier fuisset rebus spoliata, ita quod ipsa mulier spoliata diceret eum esse verum illius facti perpetratorem in quadam silua inter Wredland et Anclem, vnde captiuatus in domum lictoris ducitur et vinculis in pedibus et collo duriter constringitur ac per scabinum ciuitatis nomine Penselin

tormentatur et per lictorem, ut huius facti se reum fateretur, qui eum transuersalem in hasta quadam suspenderunt verso capite deorsum et pedibus sursum submittentes incendia fumigancia et tandem depositum repleuerant salsugine alecum calefacta ita horribiliter, quod non posset plus de liquore hujusmodi sua interiora intrare, aliquos etiam dentes sibi excucientes et tandem peluim ardentem pectori eius supposuerunt ad finem, ut fateretur sibi obiecta esse vera, quibus ille quasi nichil mali inde senciens respondit: »Testis est michi Deus, quod numquam illa feci, que michi imputatis, nec quicquam michi de hoc constat, quia seruiui cuidam sancto episcopo in Swecia, a quo aliud didici, quam tantis impietatibus implicari.» Cui scabinus cum iuramento affirmavit: »Siue hoc feceris, siue non feceris, caput tuum perdas;» vtique quod et sequenti die fuisset factum, si dominica dies non institisset. Illis autem abeuntibus circa medium noctis vxor lictoris cum candela veniens prescidit vinculum, quo manus eius ad tergum ligate erant. Erat autem in carcere eodem quidam alius, qui de furto erat accusatus, vnde se deberet per candentis ferri portacionem purgare, ad quem dictus Jacobus dixit: »Karissime, est quedam domina sancta in partibus Swecie nomine Birgitta et quidam episcopus sancte vite nomine Nicholaus, cui seruiui, sed vtrum ille mortuus sit, ignoro. Inuocemus eorum auxilium toto corde. Spero enim firmiter, quod nos innocentes liberabunt.» Qui captivus uouit, quod si liberaretur, ipsos haberet in deuocione et reuerencia cunctis diebus vite sue, qui et in crastino de carcere eductus se purgavit ferro candenti et liberatus est nichil senciens lesionis prodiditque socium suum, quod vincula ferrea ab eo resilijssent, sicut et ipsi nocte factum est excepta vna sera compedis in dextera tibia posita; qui continuo accurrentes confirmauerunt eum nouis et forcioribus ferramentis ad collum et manus et tibias et in custodia firmiori posuerunt, vbi

cum de nocte desolatus iaceret, quasi in extasi apparuit ei dictus dominus episcopus Nicholaus in habitu, quo eum in partibus nouerat, et vna domina prouecte etatis cum eo dicens: »quid facis hic miserabilis?» At ille: »Karissime Domine, non sum dignus, ut ad me veniretis in tam turpem domunculam.» At ille respondit: »noli timere! Fuisti longo tempore seruus meus, et ideo ab istis penis liberaberis.» At idem Jacobus dixit: »O Domine mi, que est domina illa, que vobiscum est?» At ille: »sancta, inquit, Birgitta est. Inuocasti enim nos.» Et sic visio illa statim disparuit; quod audientes duo captiui in proxima camera iacentes et duo scolares et due mulieres de familia lictoris quesiuerunt, quinam essent, qui cum eo loquebantur, quibus ipse narrauit veritatem per ordinem prout erat dicens ad illos captiuos: »Si uolueritis deuote inuocare eos, qui mecum erant et michi loquebantur, liberabimini»; qui se libenter hoc facturos responderunt uouentes visitare sacrum sanguinem in Wilsnach, beatam Birgittam in Watzstenum et sepulcrum beati episcopi Nicholai et narrare ea, que cum eis meritis dictorum sanctorum facta sunt. Statim autem nocte sequenti compedes ceciderunt de tibijs eorum et omnibus dormientibus liberi euaserunt. Similiter et eidem Jacobo dormienti ferramenta omnia, quibus constrictus erat, de collo, manibus et pedibus soluebantur, ita ut libere potuisset abire, si uoluisset, sed timens custodes noluit exire vincula, ut cum hora se offerret oportunius recederet. Predicti autem scolares et mulieres mane facto dixerunt lictori personas aliquas dicto Jacobo fuisse locutas ipsis audientibus. Lictor vero ad dictum Jacobum ingressus et videns omnia vincula reserata et soluta et duos captiuos effugisse posuit ambas tibias eius in vno cippo ligneo et ab vtraque parte compedes ferreas, manus etiam vtrasque ad truncum ligauit manicis ferreis, ita quod miserabiliter corpus eius pendebat ad modum rote incuruatum per sex dies, quod audiens sutor quidam, cujus

suggestione primo captus fuit, penitentia ductus sibi alimenta et necessaria ministrauit et accessit ad scabinos et consules ciuitatis rogans, ut vinctum eius aliqualiter mitigarent, quia ad simplicia verba sua fuit captiuatus, timens etiam quod veritate comperta puniretur vel a ciuitate pelleretur, ad cuius preces scabini annuerunt, ut ad tibias compeditus cum alijs in domo libere iret et ad ignem sederet. Tunc venit ad ciuitatem Anclem quidam Pryze de Ilwent capitaneus predicti castri Myczeborgh; conuocatis scabinis et potentibus ciuitatis dixit: »Homo, quem sic tormentatis et adhuc vinctum tenetis, innocens est et mecum in castro Mygeborg fuerat honeste conuersatus requirens me pro iusticia de malefactoribus suis, qui eum spoliauerunt rebus et bonis suis ad CCC Marcas Fynkenogh, videlicet Wyndugeplata et Hertugh Johanne.» Et adiecit: »nisi istum in toto dimiseritis liberum et ad plenum satisfeceritis sibi pro iniurijs et dampnis illatis, quotquot ego invenero de conciuibus vestris, paribus penis puniam et affligam.» Tunc quidam potentes ciuitatis accesserunt ad dictum Jacobum, videlicet Grauisin et Johannes Pryzke cum aliis, volentes habere ab eo caucionem, ne exerceret contra eos pro iniurijs memoratis inimicicias, quam et eisdem fecit. Dominica autem Trinitatis, que est octava Pentecostes proxima, predicti potentes ciuitatis vna cum alijs triginta viris in cimiterio sancti Nicholai ibidem nudipedes et laneis induti fecerunt dicto Jacobo vnam sonam seu reconciliacionem rogantes humiliter, quod propter Deum indulgeret ipsis, quod ignoranter in eum commiserunt, promittentes omnia sibi per ipsos infra ciuitatem eorum ablata restitui, et sic predictus Jacobus liberatus est. Interea quinta die, postquam predictus Jacobus fuit captiuatus, audientes quatuor cognomine de Lepele, qui facinus illud perpetrarunt, ipsum Jacobum innocentem pro illo facinore tormentatum scripserunt scabinis predictis, recognoscentes se hoc fecisse et quod nulli alij hoc inputarent, sed scabini de huiusmodi

pro tunc nichil aduerterunt reputantes hoc collusorie fuisse factum.

Idem Jacobus suos mortales mirabiliter evasit inimicos. Item Anno Domini M°. CCC. XC. VII ad octo dies ante Michaelis predictus Jacobus in oppido Warbende terre Stargardie impetitus ab inimicis suis inuocato beato Nicholao domino suo euasit mirabiliter eosdem volentes eum interficere. Nam cum quidam carpentarius in domo eum cum bipenni voluisset in capite percutere, eundem a se repulit et in focum deiecit, vnde irati plures socij eius numero decem eum inuaserunt fugientem extra tabernam, vbi sub vmbra cuiusdam arboris aperte coram eis stabat, sed nullus eorum ipsum videre poterat luna licet pro tunc de nocte lucidissime resplendente, donec ipsum querere cessantibus a quodam bono viro hospicio receptus fuit, cui etiam Jacobo eadem nocte in sompnis beatus Nicholaus episcopus dominus suus apparuit dicens: »Tu miserabilis, isto vespere in magno periculo constitutus fuisti, et nisi ego stetissem ante te et te abscondissem, interfectus fuisses, etiam si centum vitas habuisses.» Quidam vero burgensis secum pernoctans et hec audiens putabat aliquem viuentem in carne secum locutum fuisse et dixit ad dictum Jacobum: »Quis est, qui tecum loquebatur?» Respondit ille: »Quidam episcopus sancte vite de Swecia, cui alias octo annis seruiui. Et frequenter michi in necessitatibus subuenit.» Et hec dicens ignorabat, quod esset mortuus. Sequenti autem mane dicti infestatores sui reconciliantes se ei rogauerunt eum pro Deo, vt ipsis parceret et offensam suam indulgeret.

Item. Idem Jacobus secundo inimicos suos mirabiliter euasit. Item ad quartale vnius anni postea predictus Jacobus in predictam tabernam cum curriculo suo hospitandi gratia ad idem oppidum Werbende declinavit impetitusque erat a quodam cum gladio dicto Jænz et iam vibrato gladio, vt feriret eum capite, dictus Jacobus cum baculo,

quo ignem composuit, ictum ferientis a se auertit et impediuit gladio de manu eius a longe exiliente. Puerque dicti Jacobi ad campanam currens pulsauit, quod audientes tam predictus inuasor quam alij ad occisionem dicti Jacobi parati fugierunt, vnde et de nocte etiam sequenti sibi apparens dictus beatus Nicholaus episcopus in sompnis dixit: »nisi eciam te iam adiuuissem, iterum vitam amisisses.» Et videbatur sibi, quod responderet: »Deus sit merces vestra, Domine mi, et ego ero servus uester libenter, vbi potero.» Mane autem sequenti dicti inuasores humiliter eciam se eidem Jacobo reconciliauerunt et remisit eis judice oppidi ius suum contra eosdem inuasores prosequente.

Idem Jacobus liberatur a latronibus et alij cum tribus curribus. Item prefatus Jacobus mirabiliter fuit liberatus a latronibus eum tam in persona quam in rebus opprimere volentibus. Cum enim venisset ad quandam ecclesiam vastitate hostili destructam nomine Gandalo marchionatu Brandeburgensi, venerunt quindecim armati latrones ad eum et socios suos cum duobus curribus, et ipsemet Jacobus erat in tercio curru, dum iter agerent hujusmodi, et inuadentes eos captiuauerunt et ad siluam in noctis crepusculo perduxerunt, vt eos strangularent; vbi cum quidam descendisset de equo nomine Hermannus filius cuiusdam consulis de Debelin et cepisset dictum Jacobum per collum manibus post tergum ligatis, statim soluta sunt vincula ipsius Jacobi, qui et consurgens prostrauit latronem subtus se adeo valide, quod pilleus ferreus de capite eius cecidit. Et quamuis nox tenebrosa ex toto tunc erat, tamen tantum luminis super faciem latronis venit, quod eum recognouit diligenter dicens ad eum: »O Hermanne, quare sic michi facere voluisti? Tu enim scis, quod dixeras et spoponderas michi bonum et quamobrem vis me interficere?» Ad quod latro: »Nosti tu me?» At Jacobus: »Nonne deberem te nosse, quia quando vendidi tibi auenam in Lyken, promisisti michi cum socijs tuis, quod deberetis in auxilio michi in

istis negotiis meis esse et in nulla obesse.» Tunc latro verecundia ductus cum magna difficultate obtinuit a socijs suis, quod dimiserat eum et omnes currus sequaces cum rebus eorum liberos. Sequenti uero nocte dictus dominus Nicholaus episcopus cum sancta Birgitta sibi in sompnis apparuit dicens: »Ecce iuvimus te et comitiuam tuam!» Et cum euigilasset, quesiuerunt socij sui, quis cum eo loquebatur. Respondit sicut prius. At illi: »Sine dubio sanctorum auxilium habuimus, alias nunquam euasissemus.» Et nouerunt suas oblaciones cum primis intermeantibus Lyncopiam mittere. Et tunc temporis predictus Jacobus audiuit predictum dominum Nicholaum in Domino obiisse.

Liberantur quinque naues a naufragio mirabiliter.

Item anno Domini M° CCC. XC°. VIII° dictus Jacobus cum quodam nauclero dicto Henrico Luch velificare intendens de Stetin versus Berwin in Norwegiam et, cum peruenissent ad mare vento eis contrariante, applicuerunt ad quendam portum in Norwegia dictum Selloo, vbi cum mansissent per quatuor septimanas cum alijs quatuor nauibus ibidem applicantibus, tandem in vigilia beati Thome Apostoli exiuerunt portum illum, et cum in altitudinem maris venissent, creuit tempestas valida et durauit per octo dies continuos, ita quod omnes naues ille quinque timore et labore concusse periclitari ceperunt et jacturam bonorum fecerunt ignorantes penitus quo diuertissent, ita quod de naui, in qua erat dictus Jacobus, eiecerunt xv. lastarum onus. Cum autem dictus Jacobus per illas octo dies vna cum alijs nautis stetisset in sentina ad exhauriendum aquas, que influxerant per vehementem inundanciam tempestatis, et pre laboris et sompni carencia fuisset ex toto viribus euacuatus, adeo quod sanguis sibi exivit ex ore et naribus et nichil sicci haberet in corpore sed vestimenta omnia ex fluctuum seuicia madidata, dixit ad nau-

clerum: »Prouideas tibi vnum alium loco mei, quia ego nunquam vlterius sufficio laborare.» Perterritus nauclerus et quasi de vita diffidens, ·quia non habuit laborantes, misit tamen ad laborandum ibi fessos quos habuit. Cum vero Jacobus predictus ad pausandum caput suum reclinasset, apparuit sibi dictus episcopus Nicholaus et vna mulier secum dicens: »Jacobe, uos estis in magno periculo!» Respondit: »vtique Domine!» At ille: »offeratis uinum et oblatas ad primam capellam, ad quam venire contingat, et ego cum beata Birgitta, que hic mecum est, liberabimus vos ab istis periculis.» Eodem modo ideo dominus Nicholaus cum beata Birgitta apparuerunt aliquibus personis in alijs quatuor nauibus existentibus, quod eandem oblacionem facerent pro sui liberacione, persuadentes. Euigilanti autem dicto Jacobo interrogauit eum nauclerus, quis esset qui secum loquebatur. Respondit, quod episcopus talis, »cui alias in Swecia seruiui, cum sancta Birgitta illius terre patrona apparuit michi premonens, vt ad capellam, ad quam primum veniremus, deberemus offerre vinum et oblatas et libераremur ab ingruente mortis periculo.» Illi autem incontinenti promiserunt se illud facturos et statim tranquillitas facta est in mari et prosper ventus successit eis, ita quod quinta die natiuitatis Domini applicuerunt ad quendam portum, vbi requiescit corpus cuiusdam Sancte Helene, et est ibi capella lignea sub vertice montis fabricata in honorem ipsius sancte Helene. Attamen edificia non sunt ibi nisi solummodo illa capella nec quisquam ibi habitat et ille locus distat ad xv. miliaria ab illa parte bergensi, ita quod si ulterius ad duas leucas processissent, propter scopulos circumiacentes mortis periculum non euasissent. Cum autem ad dictam capellam ligneam omnes homines de predictis nauibus conuenissent vinumque et oblatas, ut eis intimatum fuerat, deuote obtulissent, querere inter se ceperunt, quinam fuissent episcopus et mulier, qui illos de tantis periculis eruissent. Alij dixerunt illum

esse episcopum Cantuariensem sanctum Thomam, alij vero illum et illum, et mulierem autem, que esset, penitus ignorabant, quod audiens dictus Jacobus conuocatis illis omnibus dixit: »ego noui episcopum illum, nam seruiui sibi alias octo annis continue et erat vir sancte vite nomine Nicholaus episcopus Lyncopensis, mulier vero illa quam vidistis est patrona in Watzsteno nomine sancta Birgitta. Isti duo non solum hac vice apparuerant michi sed eciam pluries et liberauerant me misericorditer de diuersis tribulacionibus et mortis periculis.» Tunc illi benedicentes deum in sanctis suis cum venissent ad locum optatum, scilicet ciuitatem Borgen, in honorem dictorum sanctorum episcopi et sancte Birgitte obtulerunt per singula capita quinque marcas cere in prompta pecunia dicentes dicto Jacobo, quod quamtocius ad illas partes veniret et Alamanniam reuersus fuisset, caperet illam pecuniam et empta cera pro eadem faceret de ea fieri naues et suspendi tam Watzstenis quam Lyncopie ob recordacionem liberacionis hujusmodi miraculi per dictos episcopum et dominam Birgittam eis facti.

Punitur idem Jacobus incredulus visioni sibi per beatum Nicholaum facte.

Item Anno Domini M°. CCC. XC. IX. dictus Jacobus velificans de Dyaker in Skanere applicuit ad castrum Walgast ad aliquos dies ante festum Martini in Alamannia, vbi cum essent et naucleri nauium ipsius noticiam habentes instabant sibi, quod deberet ibi ducere uxorem, quo respondente, quod ad hoc omnino indeliberatus esset, quousque expediuisset negocia sua in Swecia; cui scilicet Jacobo venienti versus Stetyn quadam nocte apparuit sibi in sompnis dictus episcopus Nicholaus dicens: »tu non vis exire patriam istam, antequam duo expellunt te ab ea.» Et statim disparuit. Qui euigilans habuit verba ista cordi suo infixa

cogitans, qualiter hyemem illam ibi duceret sine nimijs expensis, et sic cogitans iniuit societatem cum quodam vectore de Dania. Emebantque pariter alec et tulerunt versus Nouam Stargardiam, quibus ibi venditis emerunt ibidem triticum et siliginem et deduxerunt iterum versus Stetin et ibi vendiderunt. Dictus vero Jacobus quecunque recepit pro prompta pecunia emit socio suo non habente promptam pecuniam sed recipiente mutuo omnia que deduxit. Tandem cum dictus Jacobus iuisset cum bonis suis de dicta villa Dania versus Stetin, socius suus vector predictus propter debita, in quibus tenebatur, timuit illo ire scilicet versus Stetin et mandauit per nuncios suos creditoribus suis, quod dictus Jacobus totam pecuniam leuasset, quam ipsi deberent habere, et jam ab illo deberent eam requirere, quo scilicet Jacobo ibidem veniente statim creditores predicti vectoris arrestabant illum, donec solueret illud omne debitum vectoris antedicti, quod extendebat se ad viginti marchas Fynkenog, super quibus cum dictus Jacobus reconuenisset eum in loco habitacionis sue Dania antedicte, iurauit ad sancta Dei euangelia coram iudice ciuitatis, quod in nullo sibi tenebatur. Postea vero reuertebatur in Stargardiam cum paucis que retinuit et cum venisset ibi ad hospicium suum, invenit ibi quendam famulum de arte pelliparia, cuius noticiam ante habuit in Stetin, qui rogauit eum, ut solueret pro eo expensis factis in hospicio et ipse suo tempore vellet sibi libenter refundere, quod dictus Jacobus intuitu pietatis fecit soluens pro eo ad sex marchas Finkenog, pro quibus ad maiorem cautelam restitucionis faciende tradidit eidem Jacobo sex pellicia, vnum longum et quinque breuia, rogans, vt eadem pro competenti precio uenderet et sibi ipsi solueret de eodem, que pellicia propter pluuias inclusit in quadam lagena, famulo autem predicto se seruicio cuiusdam pellificis aptante, qui post dies aliquos dixit ad dictum Jacobum: »ex quo tu es necessitatus in tantum et in me misericordiam

fecisti, si placet, ego fide iubebo pro te vbi volueris ad vnam lastam tritici, cuius modi triticum idem Jacobus sub sponsione dicti famuli recepit et tulit ad dictam villam Damagardh, quo cum venisset, fecit triticum moli in farinam et poni ad saccos et ad nauem vna cum dicta lagena deduci deferendas versus Sundis, quo facto venit ad eum dictus famulus de arte pelliparia dicens: »nonne iam bene feci tecum ordinando triticum?» Et adiecit: »si redieris siue non, ego soluam pro te triticum illud,» qui valedicentes mutuo discesserunt vnus ab alio. Jacobus autem predictus dixit ad nauclerum: »istam farinam et istam lagenam sub custodia tui pono, quousque venit vnus nomine meo ad te nomine Gudschalcus et ipse illarum racione liber de naulo tecum transibit,» quod nauclerus annuebat. Jacobus autem predictus secessit pedester versus Stetin, vbi navem aliam conduxerat pro alijs bonis suis. Predictus vero famulus pelliparius reuersus est ad nauclerum in Dania, quem nauclerus credens esse socium dicti Jacobi, quia interfuit, quando lagenam et farinam predictas ad nauem posuit, permisit, quod aperuit predictam lagenam, vnde accepit xv. marchas Finkenog et vnam tunicam et duas caligas et vnum par calciorum dicti Jacobi et dicta sex pellicia, de quibus vnum dedit nauclero et vnum seruitori naucleri et iterum clausit lagenam vacuam et posuit in eodem loco, in quo prius iacuit, quo facto dictus famulus pelliparius reuertebatur Stargard dicens illi, a quo mutuasset triticum nomine Godhechino: »nisi festinanter veneris versus Daniam, nunquam habebis obulum pro tritico tuo, quia ille, qui illud recepit, in precinctu est de istis partibus recedendi et ego promissionem, quam tibi super hoc feci, hic renoco et reputo esse nullam.» Qui quidem Godechinus creditor considerans dictum pelliparium minus sufficientem ad soluendum insequebatur Jacobum memoratum et inuenit eum in Anclem et adduxit eum secum ad consules ciuitatis querens consilium, qualiter

secum ageret, quod sua posset vel pecuniam pro eis rehabere, qui pro iusticia dixerunt sibi, quod deberet sequi bona predicta versus Sundis et ibidem iudicialiter repetere bona sua et, si bona Jacobi ad principale debitum soluendum se non extenderent, posset eum in indicio ibidem pro residuo conuenire, qui quidem Godekinus associato sibi uno alio socio cum lanceis et gladijs compulit dictum Jacobum secum ire versus Sundis, quo cum venissent expectabant nauem, in qua erant bona predicta, per quatuor dies, in quibus dictus Godekinus observabat dictum Jacobum, ne aufugeret nec alicubi sine statu et voluntate ipsius diuertere posset. Tandem naui veniente omnia, que in eadem habebat dictus Jacobus, memoratus Godekinus sibi sumpsit, quo soluto ad ultimam egestatem deuenit, et sic verificata est visio, quam vidit in sompnis predictum episcopum sibi dicentem: »non vis exire partes istas, nisi duo expellant te.» Interea vero quod obseruabatur sic ante aduentum nauis in Sundis, interim apparuit sibi episcopus cum beata Birgitta: »Ecce Jacobe, tu noluisti ire ad Sweciam, quando dixi tibi, et ideo ista tibi acciderant. Sed adhuc vade ad Sweciam.» Cui cum Jacobus respondit, vt sibi videbatur: »Domine mi, ego habeo ibi multos aduersarios et malos et timeo, quod non possum ibi secure venire,» respondit: »uade, ego promitto tibi, quod nichil tibi nocebit, vbicumque iueris in regno illo. Verumptamen tribulaciones aliquas pacieris. Sed cum ad Lyncopiam perueneris, omnia, que tibi euenerant, manifesta ibi coram duobus canonicis videlicet Johanne Bonda et Laurencio Odonis.» Et hijs dictis visio disparuit.

Sanatur presbiter a dolore dencium subito et eodem punitur negligens votum atque sanatur.

Anno domini millesimo CCCC ij° die Beati Bartholomei Apostoli dominus Michael presbiter tunc vicarius

apud ecclesiam Kerna lincopensis diocesis vehementer paciebatur dolorem dencium ex corrosione vermium et reducens ad memoriam sanctam et irreprehensibilem vitam domini Nicholai quondam episcopi lincopensis et qualiter adhuc in humanis agens circa afflictos pia semper gestabat compassionis viscera votum uouit, ut si Deus meritis et intercessione illius venerabilis episcopi pristinam dencium sanitatem restituere sibi dignaretur, vestibus laneis indutus et discalciatus peditando visitare deberet sepulchrum ipsius domini Nicholai episcopi in ecclesia lincopensi et ibi humiliter offerre dimidiam marcham cere, quo voto emisso statim a passione illa miserabili perfecte conualuit, ac si nichil mali habuisset, et modicum postea obtulit ceram ipsam alias predicti voti circumstancias pretermittens. Reuoluto igitur anno et appropinquante beati Bartholomei festo multo acriori et vehemenciori dolore dencium et corrosione vermium idem Dominus Michael quam prius vexabatur et in tantum, quod multis diebus neque cibum neque potum ualuit deglutire. Tunc memor transgressionis voti prius emissi doluit et penitenciam egit ac patrocinium eiusdem domini episcopi de nouo inuocare cepit; vouit, quod si Deus ipsius meritis adhuc sibi dignaretur propiciari et sanitatem pristinam restituere, de ecclesia sua Berkebergh, quam pro tunc ipse presbyter obtinebat, laneis indutus et nudipes cum omni devocione qua posset peregre uisitaret sepulchrum ipsius domini episcopi et in ecclesia cathedrali vnam missam de sancta Trinitate legeret, in qua et memoriam pro defunctis haberet, quo uoto emisso paulatim dolor remittebatur in tantum, quod sequenti die nichil mali sensit veniensque Lyncopiam in profesto natiuitatis beate Virginis Anno Domini Millesimo CD°. III°. votum suum deuote implens et hoc coram me Laurencio Odonis et alijs canonicis protunc presentibus intimauit.

Monialis sanatur a graui infirmitate muta.

Anno Domini M°. CD°. V° XVIII° die mensis marcij soror Benedicta Nicholai monasterii wretensis diocesis lyncopensis infirmata maxime, ita ut muta per diem naturalem et dimidium in lecto iacuit quasi mortua in tantum, quod ex toto desperabatur de vita eius. Suppriorissa tandem nomine Hillica persona prouecte etatis et deuota octogenaria cum suis sororibus plurimis existens ibidem dixit: »ego audiveram multa miracula fieri Lincopie per illum gloriosissimum episcopum Nicholaum patrem nostrum, cui si soror nostra valeat aliquantulum respirare et loqui, uotum faciemus, et ego cum licencia abbatisse votum facio Deo et sancto suo Nicholao, quod ipsa soror Benedicta nudipes ad sepulchrum ipsius uadat et ego secum cum alijs sororibus per abbatissam licenciatis et offerat ibi vnum cor de cera; quo voto emisso eadem soror statim aperuit oculos et loqui cepit dicens: »Cor meum ita grauatum fuerat, quod respirare nequiui nesciens, vbi fui, sed vestris oracionibus credo me esse sanatam.» Tunc ille uotum retulerunt sic pro ea factum et respondit se illud per omnia completuram licencia ad hoc accedente et statim conualuit. Testes huius sunt sorores illius monasterij numero quasi triginta, que votum suum complens hec coram nobis Laurencio Odonis preposito et Laurencio Gedda prebendato lyncopensi deposuit.

Naute a tempestate saluantur.

Anno Domini M° CD° quinto Ingridis Benedicti relicta Laurencii Holmgerson, Helena Laurencii filia uxor Laurencii Magnusson, Cristina Gudhmundi filia uxor Nicholai Timberman, Holmo uxor Oratsons, omnes iste de parrochia monasterii Askaby diocesis lincopensis peregrinando versus Aquisgrani exiuerunt portum Malmo in Scania velificando versus Lybek in Alamannia, que cum alijs in eadem naui

post exitum portus fuerunt tribus diebus et tribus noctibus in mari, ac in secunda nocte superuenit tempestas tam vehemens, quod omnes desperabant se euasuros mortis periculum. Tandem per omnes, qui in naui erant, voto facto ad diversos sanctos nec affuit remedium sed magis magisque tempestas inualescebat. Tandem iste quatuor mulieres ceperunt inuocare patrocinium domini episcopi Nicholai, quem adhuc viuentem sciuerunt sancte vite uirum, cuius eciam fame sanctitas iam crebrescit, et statim cessauit tempestas et bona aura veniente secunda die peruenerunt saluis omnibus ad dictam ciuitatem lybicensem. Mulieres ipse huc Lyncopiam redierunt. In crastino beati Laurencii Martiris et medio iuramento suo hec deposuerunt fore vera, et, sicut in mari vouerunt, ad dicti domini Nicholai episcopi sepulcrum fecerunt vnam missam hic in ecclesia cathedrali, vbi corpus eius requiescit, solempniter decantari. Facta et deposita sunt hec in presencia dominorum Laurencii Odonis, Johannis Bonda, Ragualli Anundi lincopensium canonicorum et Benedicti de Hundaberg prebendati dicte ecclesie lincopensis et Tirgilli Rawalli curati in Næsby.

Puer mortuus ad vitam redit.

Anno domini M°. CD° quinto pestilencia seuiente puer quidam Rauualdus nomine trium annorum filius Olaui Rawalsson Ketilberg parrochie Blaxstadha diocesis lyncopensis apostemate in inguine recepto decubuit et breviter uisus fuit cunctis astantibus ultimum spiritum exalasse, ita quod pater eius predictus Olauus et mater sua Ingridis et Oudo auus Ingridis et Margareta auia eiusdem parui ymmo octo persone astantes credebant eum totaliter esse defunctum legentes et orantes pro anima ipsius, ita etiam quod spuma plurima de ore exiret et colorem mortui hominis haberet et omnia mortui signa pretenderet et illas nigras guttas haberet, ex quibus perpendere licet tales habentes mortem effu-

gere non posse. Pater vero predictus Olauus incepit puerum signo crucis signare et legit quinquies pater noster et aue maria pro defuncto, sub qua lectura uenit ei in mentem, ut uotum ad sepulchrum domini Nicholai pro eo faceret, si vitam suam recuperare posset. Et modico interuallo facto deprehenderunt idem pater et mater paruum unum ruborem in maxillis defuncti apparere et in palpebris suis, et tandem cepit primo moueri in membris et demum spiritum ducere et demum oculos aperire et vitam consequi et viuit hodie sanus et incolumis, id est die apostolorum Petri et Pauli de anno domini M° CD° XI. Hec deposuerunt pater et mater et cognati predicti pueri et est fama publica per totam illam parrochiam et viciniam feceruntque hanc insignem gratiam cum magno cordis gaudio puero eodem presente coram populi multitudine hic Lincopie publice de ambone predicari omnibus Deum in sancto suo ex hoc laudantibus hec coram me Laurencio Gedda canonico lincopensi et pluribus alijs suo firmantes iuramento esse vera.

Quidam a quartanis febribus liberatur.

Anno domini M°. CD°. septimo quidam Hanus Henzel nacione theotonicus de Stekaholme venit Lincopiam cum voto suo, videlicet quatuor marcis cere, quod fecerat ad reuerendi patris sepulcrum Nicholai episcopi lincopensis, referens se febribus quartanis, quas per unum integrum annum passus fuerat, voto predicto emisso continuo liberatum, de cuius voti emissione dicit constare domino Petro in Lofta canonico lyncopensi et alijs pluribus, et hec iuramento deposuit predictus Hanus presentibus nobis Laurencio Gedda canonico lyncopensi et Vlphone sacrista. Anno quo supra.

Quidam a dolore oculorum sanatur in instanti.

Anno domini M°. C°. VII quidam Willelmus in Asmindzstad parrochie Ekbyborne diocesis lyncopensis graui dolore oculorum quassatus per continuas sex ebdomadas nichil videns vouit uotum, vt sepulchrum domini Nicholai episcopi lyncopensis visitaret cum oblacionibus suis, si *et cetera*, quo emisso miro modo in instanti oculorum caligine detersa sanitati plene est restitutus compleuitque uotum suum eodem anno laudans Deum in sancto suo presente me Vlphone sacrista lyncopensi, Anundo Marci vicario ad sanctum Laurencium ibidem hec suo iuramento dicens esse vera.

Sanatur mulier a dolore oculorum.

Anno Domini M°. CD. primo Cristina relicta cuiusdam Olaui in Kullerstad de Kurkyoby diocesis lyncopensis dolorem oculorum per quatuordecim dies passa votum fecit domino Nicholao lincopensi, ut eius sepulchrum visitaret pedestris *et cetera*, quo emisso sanitati integre restituta est, ita quod nullum dubium habuit de tam subita sanacione dicti sancti meritis gloriosis, compleuitque uotum suum anno Domini M. CD. VII presente me Vlphone sacrista et alijs juramento suo hec firmans esse vera.

Sanatur quidam mirabiliter contractus ore et vultu.

Anno Domini M° CD°. VIII° circa Lucie Virginis Johannes frater et prouisor domus domini Ingonis de Orabergh curati nocte quadam, cum dormiret in lecto suo, videbatur sibi in sompnis, quod aliquis daret sibi alapam in maxilla sinistra, qui procul dubio erat hostis humani generis, vnde ipse clamare cepit. Statim expergefactus surgens et uolens loqui non potuit nisi balbuciendo, ita quod vix intelligi poterat sinistram partem oris habens vsque

ad aurem contractam et dextrum oculum vsque ad alteram partem oris e conuerso depressum habens, vnde cunctis apparuit enormiter deformatus et quasi spectaculum tribulacionis et doloris. Tandem in crastino circumcisionis Domini immediate post hoc sequenti ad consilium fratris sui predicti et domini Laurencii Gedda canonici lyncopensis uotum fecit ad dominum Nicholaum lincopensem, animatus eciam ad hoc per suam vxorem propriam, cui dormienti quidam apparuit in vestibus albis episcopalibus dicens: »Dic Johanni marito tuo, quod Lyncopiam veniat et ibi curabitur», vnde et uotum suum magis firmauit, ut si sanitatem recuperare posset pristinamque loquelam, peregre visitaret sepulcrum beati Nicholai, quo emisso et firmato voto statim cepit conualere, et successive os, oculi et maxille ad suum rectum statum reformabantur, compleuitque votum suum hujusmodi statim eodem anno feria quinta proxima post purificacionem beate Marie Virginis sanus et incolumis nullam habens deformitatem, expedite locucioni restitutus presentibus dominis Stenone abbate in Munkaliue de Norwegia, Laurencio preposito, Johanne Bonda, Laurencio Gedda canonicis lyncopensibus et pluribus alijs, coram quibus vna cum fratre suo predicto presbitero iuratus deposuit hec esse vera, et est publica uox et fama per totam parrochiam atque prouinciam de hoc prodigio.

Sanatur miles subito a dolore tibie.

Anno domini M° CD. IX dominica Quasimodogeniti dominus Nicholaus Magni miles existens in monasterio Aluastri diocesis lyncopensis tantum dolorem obtinuit in sinistro pede, quod illum mouere non posset nec sentire, quod aliquis eum tangeret leui panno siue alias, quem familiares sui cum magna difficultate super equum leuantes ad curiam suam, que prope erat, reduxerunt dolore illo quatuor continuos dies perdurante, ita quod ambulare non posset nisi

habitis duobus baculis sub utrisque ascellis. Sequenti uero feria quinta proxima nimium contristatus, eo quod Lyncopiam iuxta suum promissum venire non posset ad exequias sororis sue uocante eum domino Kanuto Vdonis milite et marito eiusdem domine Helene de Nesby defuncte ad diem tricesimam peragendas, cui cogitanti de miraculis et meritis sancte memorie domini Nicholai episcopi lyncopensis consilium incidit, vt ipsum in sui auxilium inuocaret, vouitque vt ad eius sepulcrum peregre veniret et pedem de duabus marcis cere in signum miraculi offerret, si *etc.* Voto uero emisso statim ipse dolor euanuit, ita quod de mensa sanus surgeret et paruo baculo pro aliquali sustentacione contentus pergeret quo uellet laudans Deum in sancto suo cum gaudio magno. Votum uero suum feria secunda immediate sequente deuote compleuit in presencia dominorum Laurencij prepositi et Laurencij Gedda et aliorum plurimorum dicens in veritate se numquam tam subitum leuamen super passione aliqua in suo corpore prius sensisse. Testes huius miraculi sunt dominus Johannes abbas de Aluastra, Egardus Krumedik armiger et omnes familiares eiusdem domini Nicholai militis assistentes, dum deponeret et hec referret.

Sanatur mulier a mirabili cruciatu. Grande miraculum.

Anno Domini M°. CD. quinto circa purificacionem beate Marie Virginis Metta uxor Petri Rityngx Maagh ciuis nicopensis strengensis diocesis a vicesima nona die mensis Julij et deinceps ad purificacionem beate Marie Virginis ex grauissimo cordis tremore et dolore tantum vexabatur, quod quasi amens effecta nullam omnino quietem habere poterat, nisi quamdiu in hyeme de niue nimium perfunderetur vel in ipsis niuibus nuda uolitaretur, et libenter totam substanciam mundi pro vnius hore quiete, si suffecisset, expendisset, quia in tantum horribilis erat cruciatus eius,

quod etiam sonus ex cordis labore audiretur, ac si cum baculo super cussinum vel aliquod tale percuteretur. Igitur sorte ad diuersos sanctos emissa, ut moris est vulgi, ipsa nouem vicibus continue indicante sorte votum vouit dictus Petrus pro ipsa vxore sua, vt ad dominum Nicholaum episcopum lincopensem peregrinaretur, si *etc.* Nocte igitur sequente, dum ipsa iaceret in lecto vigilans pro dolore nihil nisi sola mente capere vel tractare volens, vidit sibi astare quemdam in albo suppellicio et mitra episcopali, qui inclinando se dixit: »Firmiter teneas quod uouisti, quia liberata es de tribulacione tua,» et benedicendo eam signaculo sancte crucis statim disparuit, et ex illa hora predicta mulier sensit releuamen et deinde infra octo dies immediate sequentes plene conualuit laudans deum in sancto suo. Annoque Domini M° CD VIIJ°, cum illa diu negligeret votum suum predictum adimplere, horribili tumore capitis et oculorum dolore torqueri cepit, ita ut omnino visu priuari timeret. Uoto iterato emisso et penitens de sua ingratitudine sanitatem recepit venitque Lincopiam cum marito suo, qui prius eam quodammodo impediuerat a primi uoti adimplecione, votum suum complens cum humilitate et deuocione anno Domini M° CD. IX die apostolorum Petri et Pauli in presencia dominorum Johannis Hacquini et Anundi Marci presbyterorum de choro lyncopensi ecclesie, et illud miraculum est notum quasi per totam ciuitatem nycopensem; et hec predicta voventes suo iuramento firmaverunt esse vera.

Sanatur serpente percussus.

Anno Domini M°. CD. VII. circa festum natiuitatis beate Marie virginis Tidemannus Gudzscalci de Elmisbodhum parrochie Wretta diocesis lyncopensis cum inferret annonam de agris suis in horreum suum, serpens quidam absconsus in gelima percussit eum in digito scilicet in medico dextre

manus, qui ex simplicitate putans dolorem digiti mitigari tumoremque eius minui apposuit linguam humectans digitum saliua, vnde lingua statim infecta fuit ex veneno et tota facie et collo subito ita intumuit, quod loqui non potuit. Vxor igitur eius Ingeburgis nimium ex inde contristata, quod sine confessione et sacramentis intestatus ita subito moreretur, vidensque sine speciali gratia Dei eum mortem euadere impossibile esse, vouit ex intimo corde pro vita et sanitate dicti mariti sui vnam manum de cera ad sepulcrum domini Nicholai episcopi Lincopie cum omni deuocione qua posset se oblaturam credens certissime eum ipsius sanctissimis precibus posse saluari, et statim mira Dei gratia sancti meritis et fidei affuit mulieris, ita quod infra dimidie hore spacium tumor ille euanuit cum dolore, ut loqui potuit, et infra octo sequentes immediate dies pristine sanitati tam in manu quam in facie sine omni aliquo medicamine vel remedio, excepto quod partem digiti lesam abscidit, omnino restitutus est votumque compleuit anno Domini M° CD. nono die commemoracionis beati Pauli apostoli. Testes huius sunt Magnus Folkonis in Nybele parrochie Lyongh diocesis lyncopensis, Nicholaus Swenonis et Bondo Laurencij in Scallathorp eciam parrochie Lyongh, vbi tunc congregauit messem suam.

Sanatur puella a dolore et infirmitate.

Anno Domini millesimo CD. X°. circa festum pasche Olauus Haluardi in Duarghstadum parrochie Nyachiil diocesis lyncopensis vna cum vxore sua Katerina vouerunt pro Ingifride puella terciumdecimum etatis sue agente annum, quam mortuo patre eiusdem educauerant, vt si ipsa meritis gloriosi domini Nicholai episcopi lyncopensis ab vlcere magno et horribili ad modum pugni, quo ad tres septimanas continue acriter in oculo suo dextro extiterat cruciata, posset sine lesione et difformitate perpetua liberari,

ad sepulcrum eiusdem domini Nicholai Lyncopie peregrinando oculum vnum de cera in signum miraculi secum facti vtique offerrent, quo voto emisso dolore cessante ulcus illud subito et miraculose euanuit et infra quatuor dies immediate sequentes plene conualuit, ac si nichil doloris in ipso oculo vnquam passa fuisset. Votum huiusmodi compleuit idem Olauus cum dicta puella eodem anno infra octavas corporis Christi.

Sanatur subito sacerdos a dolore capitis.

Anno Domini M° CD° VIII° circa festum beati Nicholai Dominus Sighfridus Olaui coralis asloensis ecclesie beate Virginis in regno Norwegie cum per tres ebdomadas et vltra grauissima infirmitate et presertim nimio dolore capitis suppressus fuisset lectoque continue decubuisset in tantum, quod a sensibus corporis quasi alienatus esset, ita quod de vita non solum ipse sed et omnes eum intuentes desperare ceperunt, tandem cum uota ad diuersorum sanctorum loca pro salute eius recuperanda pluries emisissent, ipse tantum votum suum ad beatum patrem Nicholaum Lincopie faciens ita subito curatus est, ut eodem die dolore cessante resideret et infra dies tres post hoc omnino pristine sanitati restitutus est. Hic uotum suum compleuit Lyncopiam veniens et hec iuratus deponens fore vera.

Equus e puteo eripitur mirabiliter.

Anno Domini M° CD. IX° die commemoracionis beati Pauli equus cuiusdam Petri Magni in Redhæk parrochie Verna diocesis lyncopensis cecidit in quendam puteum altitudine octo cubitorum geometralium, qui puteus artus fuit, ita quod equus se in eo nullo modo vertere potuit sed mansit ibi eo modo quo cecidit, scilicet posteriori parte deorsum et capite sursum, et cum per vicinas villas discurrissent pro auxilio due mulieres, scilicet Helena et Gunnildis, quodam Petro de Konunxwi superueniente, Ingridis uxor eiusdem

Petri cum Katerina et Helgha vicinis suis nimis anxie, eo quod mariti earum essent Lincopie, appositis fortissimis funibus et duobus paribus boum, quibus forciores in tota illa parrochia non erant, ruptis funibus ad equum subleuandum de fonte nichil profecerunt et, cum desperando desisterent, vna dictarum mulierum videlicet Helena dixit: »Impossibile est aliquibus hominibus aliquali arte vel ingenio equum istum subleuare, sed inuocemus sanctum Dei Nicholaum episcopum lyncopensem, vt per eius adiutorium miraculose subleuetur.» Ad cuius suggestionem dicta Ingridis uouit eidem domino Nicholao vnum equum de cera ad sepulchrum eius se oblaturam, et statim voto emisso tantum mulieribus chamum equo tunc appositum, ne caput sibi frangeretur in lapidibus, tenentibus paruo fune prolongatum subito equus de fonte leuatus est sine omni difficultate et absque bobus et omnibus alijs instrumentis. Votum hujus compleuit dictus Petrus eodem anno die Beati Dionisij sociorumque eius martirum in presencia domini Johannis Bonda, Olaui Pauli canonicorum et Anundi Marci vicarij ad sanctum Laurencium Lyncopie hec vera suo affirmans iuramento.

Anno Domini M° CD X° inter festa assumpcionis et natiuitatis beate Marie Virginis Botildis vxor Petri de Sieladal parrochie Oratompta diocesis lyncopensis laborans in partu usque ad mortem, ita quod nulla spes erat vite de eadem obstetricantibus eam mulieribus istis videlicet matre sua Cristina et Cecilia vxore Haquini de Weseuik et Margareta de Lakhellom, quarum vna videlicet Margareta sorte, ut moris est vulgi, deprehendit, vt uotum pro ea facerent ad sepulchrum beati Nicholai episcopi lincopensis, ut si partum fundere posset et mortem euadere, visitaret sepulchrum dicti sancti offerendo ibidem imaginem infantis de cera, quo uoto emisso partum edidit monstruosum et grossum nimis videlicet duos gemellos simul vno exitu sexus mulieris in vm-

bilico et stomacho coherentes brachijs se amplexantes, vnde dicta mulier mortem euadens conualuit in breui compleuitque uotum suum cum marito suo dicto Petro in profesto concepcionis beate Marie Virginis laudans Deum in sancto suo iurauitque tactis sanctis euangelijs, quod, nisi fuisset adiutorio Dei et huius sancti suffulta, nunquam mortem euasisset. Fuit enim hoc miraculum stupendum satis, quod tam grossum et conuolutum fetum tam tenera mulier vita comite fundere potuit.

Anno Domini M° CD. XII Ericus Petri de Anunstadha parrochie Rakuro diocesis lyncopensis puer nouem annorum cum cultello lesit se in pupilla oculi sui dextri, ita quod eam fere in duas partes per medium diuiserat et cecus illo oculo remansit succesiue oculo male sanato aqua et humore continuo ex eo defluentibus. Cum nullam spem humanitus haberet de recuperando visu, parentes eius circa festum Michaelis eodem anno vouerunt, ut cum puero eodem visitarent sepulchrum beati Nicholai. Quo facto statim humor ille fluere cessauit et paulo ante natiuitatem domini, cum idem puer de sero extra domum discurrisset, cum gaudio rediens ait ad matrem: »Sit benedictus Deus et ille beatus episcopus! Jam ego bene video cum altero oculo meo sicut cum alio.» »Et quomodo», inquit mater, »tibi accidit?» Respondit: »cum oppilarem manu mea alterum oculum, cum quo video, aperto oculo meo dextro, quo prius nichil potui videre, vidi lunam in celo splendere.» Sequenti autem die, vt hoc mater et alij probarent, occultato oculo vidente priore discrete palpare, ire ac tangere potuit quidquid vellet et ab eo peteretur, et clare videt hodie oculo illo sicut altero sine omni difformitate excepto paruo vestigio in pupilla apparenti, quod vix deprehendi potuit. Complevitque dicta mulier mater pueri cum eodem uotum suum dominica quarta post pascha anno Domini M° CD XIII tactis euangelijs iurans hec fore vera coram nobis Martino Cantore,

Laurencio Gedda lincopensibus canonicis et magistro Petro chorali ibidem et multis alijs presentibus.

Anno Domini M° CD. XIJ in quadragesima in mense Marcij dominus Ericus Tyrgilli canonicus in ecclesia beate virginis collegiata in ciuitate et diocesi asloensi in Norwegia de naribus suis vehementissimum sanguinis fluxum vno die integro naturali passus in tantam debilitatem incurrebat, quod penitus de vita sua desperabatur, qui ad se conuocatis fratribus suis canonicis cogitat de testamento suo et alijs tamquam in extremis agens ordinare, qui cogitare ceperunt, ad quem sanctorum pro eo uotum facerent, si ab huiusmodi fluxu posset liberari et sanari et sorte data per dominos Sigordum Olaui et Nicholaum Anundi presbiteros prebendatos, qui duo prius de grauibus passionibus se liberatos confitebantur meritis domini Nicholai quondam episcopi lincopensis, ad quem sanctorum pro dicti Domini Erici curacione uotum jacerent, videlicet ad sanctum Olauum vel ad sanctam Birgittam vel ad beatum Nicholaum Lincopie, et cum deprehendissent sorte, quod ad Lincopiam pro eo votum facerent et cum hoc fecissent, statim in eodem puncto cessauit fluxus sanguinis huiusmodi de naribus eius coram magna populi multitudine illuc ad spectaculum confluente sanitatemque plenam recepit, omnibus Deum et sanctum suum cum eo laudantibus. Hec iuratus deposuit dictus Dominus Ericus votum suum complens anno Domini M° CD. XIIJ feria vj. ante dominicam Palmarum coram nobis Laurencio Gedda canonico lincopensi et Magno Petri scolastico ibidem paratus hec probare per totum collegium predictum et plurimos de laycis pro tunc presentibus.

Anno Domini M° CD. XII Magnus Petri puer fere triennis filius Petri de Berghum parrochie Klokkorike diocesis lincopenssis in carnispriuio cum ad stabulum equo-

rum iret, quidam polidrus calce testam capitis in fronte confregit, ita quod testa capitis ipsius cum carne et crinibus fuit mota a suo loco recto sursum membrana cerebri nuda remanente, vnde per diem naturalem iacuit sine loquela et motu sanguine incessanter fluente, ita quod vix potuit discerni esse viuus. Pater uero et mater timentes de huiusmodi pueri periculo atque morte votum fecerunt beato Nicholao, quod si predictus puer superuiuere posset et pristinam sanitatem recuperare, visitarent sepulchrum domini Nicholai peregre cum puero et oblacionibus et vnum caput de cera ad sepulchrum eius offerrent, quo facto statim sine mora reuixit in eo spiritus, cepit loqui convaluitque successiue adhibitis medicamentis et est hodie sanus et incolumis. Hec nota sunt dicte toti parrochie et est publica uox et fama, quod ita verum est, sicut prefertur. Hec iurata deposuerunt in presencia dominorum Laurencij Odonis prepositi, Laurencij Gedda, Finuidi Olaui canonicorum lincopensium predictus Petrus et Katerina mater dicti pueri et Sigfridis de eadem villa dominica quarta post pascha anno proximo sequenti scilicet M° CD° XIII°.

Anno Domini M° CD. X in nocte purificacionis beate virginis Andreas filius Olaui in Ridyo parrochie Waanga puer vii annorum contractus fuit subito manibus et pedibus, brachijs et tibijs et quasi colligatus iacuit in vnum globum, cuiusmodi passio durauit ad xiiij dies, cuius pater Olauus predictus et Katarina mater eiusdem votum pro eo fecerunt ad sepulchrum beati Nicholai, ut cum eo illuc pergerent et offerrent dimidiam horam denariorum. Mirum in modum voto facto pro eo subito conualuit, absque mora se erigens et solus transiens per domorum limina libere quo vellet, vnde letabantur omnes gratias agentes Deo. Hec deposuerunt Hemingus auus eius et pater et mater ejusdem pueri.

Anno Domini M° CD. V. circa festum purificacionis beate Marie Virginis dominus Johannes Folconis prepositus wexionensis incidit in graues infirmitates, que durauerunt continue vsque ad quindenam ante festum omnium sanctorum proximum. Amici autem sui videntes eum viribus corporis ex toto destitui consuluerunt ei, quod faceret votum alicui sancto pro sanitate corporis recuperanda. Ipse autem tunc aliquantulum mentis compos fecit votum ad beatam Birgittam in Watzstenom et ad beatam Ingridam in Skaningia vouens, quod si earum meritis et precibus restitueretur sanitati, visitaret reliquias illarum cum oblacionibus, quo voto sic emisso amisit loquelam per duos dies et duas noctes. Videns quidam amicus suus dominus Andreas Beronis canonicus vexionensis, qui ei prius sacramenta dominici corporis et extreme unccionis ministrauerat, videlicet eum corporis sic fore sensibus destitutum votum fecit pro eo ad dominum episcopum Nicholaum in Lincopia, quod si ipsius intercessione loquelam recuperare posset et pristinam sanitatem, sepulchrum eius peregre visitaret et ibi offerret quatuor marchas cere. Voto sic de uespere emisso in mane sequentis diei incepit perfecte loqui et ad sensus pristinos redire et paulatim infra quindenam conualescere. Anno autem Domini M° CD VI^{to} dominica passionis eiusdem venit idem dominus prepositus Lincopiam offerens suas oblaciones per se, quas pro eo dictus canonicus deuouerat, glorificans Deum in sancto suo, presentibus domino Laurencio preposito, Johanne archidiacono, Johanne Bonda, Ragwallo Anundi et Laurencio Gedda canonicis lincopensibus. Testes huius sunt dominus Abraham canonicus vexionensis et dominus Andreas predictus eciam canonicus vexionensis, et notum satis est illud omnibus habitantibus in ciuitate vexioniensi.

Magister Johannes de Wiborgh diocesis aboensis amissas literas regis reinuenit uoto facto.

Anno Domini MCDXLJ Magister Johannes de Wiborgh curatus in ecclesia cathedrali aboensi missus ad dominum regem Ericum pro exequendis negocijs arduis concernentibus dominum electum aboensem videlicet magistrum Magnum alias archidiaconum ibidem, qui postquam omnia expediuisset ad votum apud regem protunc in Helsingborgh existentem et iam remote recessisset a presencia domini regis et peruenisset ad portum dictum Falsterbodha, cadente pera de cingulo eius perdidit in ea regis litteras domino pape et toti collegio cardinalium directas, pro quibus missus fuit impetrandis, propter quod vltra modum animo perplexus, eo quod ad regem iterato reuerti maximam verecundiam reputabat et ad dominum suum tanquam puerilis nuncius vacuus venire timebat. Diuersis sanctis pro reinuencione earundem uotum faciens multamque pecuniam in missis dicendis consumens et, cum nichil proficeret, conuertit se ad hoc perquirendum per quasdam horrendas coniuraciones, sed nichil sic proficiens dedit se nauigio apud dominum suum malens indignacionem quam apud regem' tantam verecundiam sustinere. Cumque vnam dietam fecisset in mari vna cum abbate Aluastri diocesis lincopensis et alijs pluribus notabilibus personis suarum tribulacionum omnino insciis, vovit beato episcopo Lincopensi, quem audierat multis miraculis clarere, se visitaturum sepulchrum eius cum oblacionibus et ieiunaturum vigiliam eius cunctis diebus vite sue, si eum in tanta necessitate iuuaret, et licet principaliter prius multa vota emisisset, istud tamen finaliter vouit, et ecce sequenti die de mane venit ventus contrarius et repülit nauem ad portum Falsterbodha, vnde exierant, abbate predicto et omnibus alijs clamantibus publice, qui aderant, «quoniam propter illas litteras reinveniendas Deus nos redire compellit.» Mox igitur vt nauis ad portum applicuit,

littere prefate per plebanum ville sunt magistro prefato presentate et in gaudium luctus eius est conuersus, vnde Deo et sancto suo gratiarum actiones ab omnibus referuntur. Hec prefatus uouens iuratus deposuit coram nobis Laurencio Odonis preposito, Martino cantore, Laurencio Gedda canonicis lincopensibus et pluribus alijs die cathedracionis Sancti Petri anno Domini predicto.

Sacerdos grandevus de sanctitate Domini Episcopi male iudicans exanimis factus sanatur.

Anno Domini M°. CD. quinto quintadecima die mensis Julij honorabilis vir Dominus Hermannus de Atuidhe diocecis lincopensis vir grandeuus magne abstinencie et deuocionis, cuius in tota diocesi lincopensi pro tunc vix secundus quoad Deum de sacerdotibus ruralibus inueniebatur, sedens cum alijs quasi iocando dixit: »mirabile quid videtur, quod iste dominus episcopus lincopensis Nicholaus ita subito post mortem suam choruscare dicitur miraculis, cum corpora apostolorum Petri et Pauli multis annis post passionem eorum occultata fuerunt, antequam quidquam de eis innotescebat et minus quod per eos post mortem aliqua miracula fiebant.» Iste plebanus die sequenti hoc est die decollacionis beati Johannis Baptiste, dum de mane legeret horas, videbatur sibi, quod ympnus de ipso sancto, qui incipit *almi prophete*, fuit intricate compositus habens obscurum intellectum, pro quo clarius habendo et intelligendo incepit studere et materiam in corde reuolvere et subito cecidit de loco, in quo sedebat, sensus amittens et mutus ex toto effectus est. Cumque sic iacuisset a mane vsque ad vnam vel duas horas ante meridiem, accessit ad eum filius fratris sui nomine Hermannus, qui erat dispensator domus sue et ait: »Domine, vultisne, vt fiat alicui sancto votum pro uobis, ut possitis loquelam et pristinam sanitatem recipere?» Quo annuente, quod sic, ait dispensator: »cui sancto vultis facere votum?» Et nominauit sibi plures

sanctos. Tandem scilicet ille plebanus ad se aliquantulum reuersus cepit cogitare de verbis, que priori vespere quasi obloquendo et detrahendo contra episcopum dominum Nicholaum dixisset, penituit et uolens loqui nec valens nisi tantum istam semiuocem emisit *bis, biscop*. Tunc dispensator: »vultis ad episcopum Nicholaum?» Tunc respondit *a. a. a.* At dispensator: »si Deus meritis illius sancti restituerit uobis loquelam et aliquantulum de pristina sanitate, ego offeram pro uobis ad sepulchrum illius sancti dimidium talentum cere», quod audiens plebanus intra se vouit, quod libenter offerret integrum talentum cere et haberet in reuerencia illum sanctum omnibus diebus vite sue, quo uoto emisso plebanus sompnum cepit et euigilans cepit loqui benedicens Deum, qui in sanctis suis mirabilia operatur, et surgens horas suas compleuit et eodem die celebrauit missam. Quamuis per moram temporum perfectius de infirmitate conualuit, quam huiusmodi derisionis causa incurrit, veniens autem huc Lincopiam sexta die Decembris cum oblacionibus et uoto suo narrauit, quanta Deus fecerat intercessione domini Nicholai, et hec in presencia dominorum Laurencij Odonis prepositi, Martini cantoris, Johannis Bonda et Ragualli Anundi canonicorum lincopensis ecclesie et hec nota sunt per totam prouinciam Atwidhe.

Mulier habens manum contractam aridam sanatur in instanti.

Anno Domini M°. CD°. XII. dominica Judica Margareta Siunida ancilla domini Andree in Biornasætra, cum ex graui infirmitate et longa manus eius contracta, inualida, frigida et quasi omnino arida effecta est in tantum, quod tam ipsa quam omnes eam intuentes desperarent de eius restitucione, dicto domino Andrea votum pro ea emittente, vt ad sepulchrum domini Nicholai Lincopiam peregrinando et manum ceream offerendo deuote ueniret, quo facto manus ipsa infra quatuor dies post hec pristine

sanitati est restituta compleuitque eodem anno votum suum coram domino Amundo Marci et domino Johanne Tordonis presbiteris lincopensibus iuramento suo firmans hec esse vera.

Mulier muta efficitur et in pede tacta ardoribus igneis sanatur vt patet et de visione cuiusdam pueri.

Anno domini M° CD° secundo domina Benedicta vxor Petri Kyrningh militaris ad tres septimanas ante festum Michaelis vadens ad messores suos in agro et, vt ad eos venit, subito cecidit ad terram et muta effecta incepit tenere pedem suum dextrum in manibus et mutato colore facta est in facie quasi liuida et nigra, ita quod nichil aliud credidit, quam quod ignis infernalis eam tetigisset, propter quod sui eam ad curiam suam reportauerunt et vocato domino Hemingo curato suo de Asby diocesis lyncopensis viro deo deuoto, qui tunc presens erat in curia sua predicta, vt audiret confessionem eius, qui iuit ad eam quatuor vicibus, nec potuit proferre vnicum verbum, sed pre uehemencia doloris vix ferre potuit, quod vnus crinis ad dictum pedem venisset. Tandem in hoc dolore et anxietate recordata fuit, qualiter quidam Kanutus de Sundhult parrochie Frinnaridh diocesis lyncopensis quondam retulit sibi vnum grande miraculum tempore domini Nicolai alias episcopi lyncopensis ipsius episcopi meritis sine dubio factum. Contigit itaque cum idem dominus episcopus erat in visitacionis officio apud ecclesiam Lomaridh, quando sermonem per se ipsum faciebat ad populum, quod quidam iuuenis etatis xij annorum filius predicti Kanuti confirmandus staret circa patrem suum scilicet ipsum Kanutum, cepisset puer valde perterritus quasi refugium petens tenere totis viribus patrem suum et amplectens eum brachijs astringeret se fortiter ad corpus eius per totum sermonem oculos habens semper in ecclesia ad vnum certum locum, fini-

toque sermone et officio confirmacionis impenso confirmandis antedictus Kanutus petiuit a filio suo predicto, quare sic in sermone tremebat et eum amplexabatur, qui sibi ad hec nichil omnino respondit. Ad tres autem septimanas postea cepit puer ipse grauiter infirmari, qui statim uocauit ad se patrem suum et matrem suam et dixit: »Pater tu alias quesiuisti a me, quid mihi erat et quid rerum habui, quando episcopus ad populum sermonem fecit, et cur ita tremens tenebam te. Iam tempus est quod dicam tibi. Est verum, quod quando episcopus incepit predicare, surrexit quidam mortuus de terra multum deformis, in tantum quod de corpore suo nichil nisi ossa coherencia mirabiliter videbantur. Iste mortuus per totum sermonem appodiauit se ad parietem ecclesie et diligenter ascultans ad episcopi verba inclinauit se humiliter episcopo, dum super populum fecit benediccionem. Postea loquebatur ad me dicens: »Puer gaude, quia in breui uenies ad creatorem et redemptorem tuum, secum gaudium perpetuum habiturus; et hoc tibi signum, quia hodie ad tres septimanas apprehendet te infirmitas, de qua non resurges.» Hijs dictis mortuus ipse in locum, ubi stabat et vnde ascendit, statim descendit et nusquam postea comparuit.» Et propterea dixit ad patrem suum et matrem: »Non fui ausus uobis ista prius reuelare, quia mortuus ille michi prohibuit. Et idcirco non doleatis, sed congratulamini michi, quia ad gaudium vadam.» Hec autem, sicut puer ex verbis mortui predixerat, euenerunt. Ista predicta domina Benedicta frequenter hec mente reuoluens dixit intra se: »Dilecte domine episcope Nicholae, ex quo ista sine dubio tuis meritis te adhuc in carne posito facta sunt, quanto magis iam deo coniunctus, si velis, poteris me tuis intercessionibus adiuuare. Et ego nudipes et laneis induta pedestris cum oblacionibus meis cum omni humilitate libentissime visitabo sepulchrum tuum.» Mirabile dictu,

statim vt hec intra se voluisset et uouisset, in continenti perfectam recepit sanitatem. Hec predictus dominus Hemingus in verbo veritatis retulit esse vera.

Sanatur Sacerdos a magna egritudine per annum pressus.

Cum quidam dominus Petrus Gudmundi plebanus de Elmebodha dyocecis wexionensis in lecto infirmitate continua decubuisset per annum et pre egritudinis magnitudine factus fuisset insensatus, tandem veniens ad domum suam dominus Johannes prepositus wexionensis et videns eum vix respirare valentem profectus ad ecclesiam celebrauit ibi missam, qua finita uotum fecit pro illo infirmo ad episcopum Nicholaum Lincopie, quod si meritis et intercessione illius deus dignaretur sibi reddere pristinam sanitatem, ipse dominus Petrus deberet peregre visitare sepulchrum ipsius domini episcopi cum oblacionibus suis; quod si ipse conualescens non faceret vel ipsum de illa infirmitate prius decedere contingeret, extunc ipse dominus Johannes prepositus promisit perficere pro eo votum ipsum. Quod cum retulisset dicto domino Petro decumbenti, ipse loqui non valens, quamuis mentis admodum compos erat, quasi respondendo signis annuit se velle libentissime adimplere, que pro ipso uouerat. Et statim recuperata loquela cepit sedere in lecto regracians Deo et illi sancto et post tam diutinam infirmitatem paulatim conualuit, ita quod quocumque uoluit sine cuiusuis alterius iuuamine ambulare potuit infra mensem inmediate sequentem, anno autem Domini M° CD septimo die ij[a] mensis Octobris venit Lincopiam perficiens uotum suum.

Sanatur amens fere vno mense ad sepulchrum Domini Nicholai.

Anno domini M° CD VIJ xj die mensis Septembris Hermannus Magni de Qwernatorp parrochie Ketel-

stadha diocesis lyncopensis subito fuit amens factus et sic insensatus omnino mansit fere per vnum mensem. Amici autem sui et propinqui ipsius condolentes miserie sue votum fecerunt pro eo ad episcopum Nicholaum lyncopensem et tamen nullum remedium sensit, antequam in vigilia Epiphanie Domini anno natiuitatis eiusdem M° CD VIIJ, qui dum peregrinando per suos in quodam vehiculo allatus venisset prope Lincopiam et vidisset cathedralem ecclesiam, in qua corpus domini Nicholai requiescit, tunc equi perterriti subito ceperunt exorbitare et permaxime cursitare, ita quod dictus Hermannus cecidit de vehiculo et equi per se retrouersi quasi per vnum magnum miliare ad propria discurrebant. Dictus uero Hermannus per suos de terra leuatus videns cathedralem ecclesiam incepit melius habere et statim paulatim sensus recuperare et noticiam hominum habere et venit ad sepulchrum domini Nicholai episcopi offerens et complens votum per suos pro eo factum et recedebat inde sanus et sensibus restitutus. Testes horum iurati sunt infrascripti videlicet predictus Hermannus, Nicholaus piscator de Wrettynge parrochie Heghersstadha, Sweno Watzstonis de Vpheem parrochie Tiærastadha diocesis lyncopensis.

Sanatur semimortuus puer triduo iacens.

Anno domini M° CD Vij prima dominica quadragesime Nicholaus filius Swenonis Bilder in N. parrochie Ringarwm infirmabatur ex pestilencia, que tunc inualuit, et iacuit tanquam mortuus per tres dies, ita quod parentes et circumstantes ignorabant, vtrum mortuus vel viuus esset. Tandem pater conuersus ad patrocinium domini Nicholai inuocauit eum cum magna deuocione et vouit, ut si puer iste iam attingens octauum etatis sue annum posset vitam et sanitatem recuperare, offerret imaginem vnius pueri de cera factam ad sepulchrum

predicti domini Nicholai Lyncopie, et hoc uotum fecit in gallicantu et in mane sequentis diei puer incepit plene conualescere et de hoc constat toti vicinie eius.

Quidam tumorem vehementem habens in pectore sanatur.

Item Johannes Petri de Langedhe parrochie Grita diocesis lyncopensis, cum decem septimanis in lecto decumberet, in tantum quod nec se mouere posset et de vita sua tam ipse quam omnes eum intuentes desperarent, tandem anno domini M° CD° circa festum Johannis Baptiste uouit domino Nicholao se ad sepulchrum eius debere peregrinari et oblacionem suam ibi in cera et denarijs offerre. Et statim uoto emisso tumor et dolor, quem in pectore paciebatur, imminutus est et cepit euomere magnam habundanciam sanguinis per viij dies et deinde infra mensem plenam sanitatem recepit uotumque compleuit anno immediate sequente die apostolorum Petri et Pauli. Testis est Tyrgillus Botuidi de Dall parrochie Skellewiik diocesis lyncopensis et constat de hoc toti parrochie Grita; in presencia domini Anundi Marci hec deponens.

Mulier verberata grauiter pregnans sanatur.

Anno domini Millesimo CD VIJ xviij die mensis Maij Ingridhis vxor Holmgeri prope pontem habitans in parrochia Motalon diocesis lyncopensis cum decem septimanas haberet, postquam in vtero concepisset, percussa est a clientulis cum quadam securi, eo quod non daret eis cereuisiam gratis et abundanter ad bibendum, in tantum quod per mensem se a lecto mouere non posset, et mulieres intuentes eam dicebant eam partu iam priuatam et impossibile alicui mulieri taliter lese posse partum ad effectum producere. Clientuli autem accusati coram domino suo Esberno capitaneo Ostgocie et illo

dicente, quod comburi merito deberent, fugam ceperunt voto tamen prius emisso ad dominum Nicholaum episcopum lyncopensem pro salute mulieris et pro partus produccione viui in mundum, vt infans ibi portaretur et oblacio pro eo ibi offerretur. Voto sic emisso mulier hec audiens dixit intra se: »hoc votum libenter complebo, eciam si ipsi nolunt, quia compater meus est et bene de gracia eius confido.» Ab illa ergo hora ipsa conualuit et partum produxit viuum, qui et baptisma recepit et adhuc viuit scilicet hoc tempore complecionis uoti videlicet anno immediate sequenti die apostolorum Petri et Pauli, vbi Ingegridhis predicta hec ita esse in veritate asseruit teste Johanne procuratore in curia episcopi in Watzstenom et dixit de hoc constare quasi toti parochie Motala. In presencia autem domini Anundi Marci vicarii ad Sanctum Laurencium Lincopie hec deposita sunt.

Quidam grauibus febribus percussus sanatur.

Anno domini M° CD VIIJ° feria sexta proxima ante dominicam Palmarum Johannes Ingeualdi familiaris domini Finwidi de Rook diocesis lincopensis, cum iam quatuordecim diebus continuis febribus tam acriter percussus esset, quod se a lecto mouere non posset et quasi omnino amens effectus esset, cum igitur nocte inter sextam feriam et sabbatum intollerabiliter a dictis febribus torqueretur et diuersos sanctos pro sui liberacione inuocasset et nichil profecisset, recordatus est miraculorum domini Nicholai Lincopie et dixit: »O Deus, si verum est de sancto tuo Nicholao, quod tantis choruscat miraculis et coram te sanctus est, appareat in me.» Et cepit dominum Nicholaum inuocare et se ad sepulchrum eius peregrinari uouit et ecce, quod mirabile est, pestis predicta a pulsacione cessauit quasi auscultans ad verba prolata, et

continuo subsequtum est tantum frigus, quod nunquam tale sensit prius. Et iterum subsequtus est maximus tinnitus aurium et sonus quasi torrentis impetuosi et sub illo sonitu sompnum cepit, quod prius non potuit, ad multos dies et euigilans se sanum et incolumem inuenit et fortis ad laborem suum surrexit eodem mane, ac si illam infirmitatem minime passus fuisset, et easdem febres nunquam postea sensit, vnde constat domino Finwido predicto et quasi toti parrochie votumque compleuit anno eodem die apostolorum Petri et Pauli in presencia domini Amundi Marci et Petri Lydichini presbiterorum lincopensium et hoc iuratus deposuit.

Quidam percussus graui dolore in sinistro humero et brachio sanatur.

Anno domini M° CD VIIJ° Botwidus Sartor de Brigxstadhum parrochie Klokkarike diocesis lincopensis tantum dolorem in sinistro humero et brachio passus est, quod continue ix diebus naturalibus nullam requiem nec eundo nec iacendo habere potuit, sed semper sedit eiulans et clamans pre doloris vehemencia quasi amens. Tandem feria quinta proxima ante purificacionem beate Virginis Amundus Ingonis eiusdem ville et parrochie et Benedictus filius eiusdem Anundi ibidem videntes angustiam et dolorem eius nimium posuerunt sortem ad tres sanctos, videlicet ad sanctam Birgittam in Watzsteno et Ingridem Skæningie et dominum Nicholaum episcopum Lyncopie, super voto faciendo de eius liberacione, et cecidit trina vice continue super dominum Nicholaum Lyncopie, voueruntque tam ipse Botuidus, vtcunque potuit, quam ipsi, ut sepulchrum eius peregre visitaret et oblacionem suam ibi offerret, si saltem aliquod remedium inueniret et leuius habere posset. Statim ergo quasi eadem hora melius habuit et in tantum conualuit, quod

sabbato immediate sequenti sartire et suere bene posset, ac si dictum dolorem nunquam passus fuisset, et plene restitutus sanitati benedixit Deum in sancto suo. Votum uero suum compleuit anno eodem die apostolorum Petri et Pauli in presencia dominorum Johannis archidiaconi lincopensis et Olaui curati de Skærssund diocesis lincopensis et Amundi Marci vicarii ad Sanctum Laurencium Lincopie presbiterorum.

Quedam graui capitis dolore percussa vltra viginti annos sanatur.

Anno domini M° CD VIIJ die apostolorum Petri et Pauli in presencia dominorum Johannis Danielis prepositi ruralis Westanstaang et Anundi Marci vicarii ad Sanctum Laurencium Lincopie ac Erici Dunbonis choralis lincopensis personaliter constituta Ragnildis vxor Magni Joari de Likkia parrochie Rinna diocesis lincopensis fatebatur in verbo veritatis, quod viginti annis et vltra tantum dolorem capitis assidue paciebatur, quod tempore passionis nec videre nec audire nec loqui sed nec iacere vel sedere poterat, sed quasi amens caput brachijs et manibus pressit, quod sibi videbatur sagittis acutissimis perforari, donec ad terram corrueret et totum euomeret, quod in ventre haberet, et sic longo tempore quasi mortua iaceret, donec a marito vel ab ancilla de terra leuaretur. Tandem ad suggestionem cuiusdem Magni Grito parrochie Wybi diocesis lincopensis, qui graciam domini Nicholai prius expertus est, petijt a marito suo, ut sortem poneret ad tres sanctos, videlicet ad sanctam Birgittam de Watzsteno et Ingridhem Skenyngie et ad Nicholaum Lincopie, super peregrinacione sua, si Deus respicere dignaretur miseriam eius et tribulacionem. Marito ergo hoc beniuole annuente et vna cum Olauo et Nicholao fratribus suis sortem mittente cecidit sors trina vice continua super dominum Nicholaum. Vo-

uerunt ergo tam ipsa quam ipsi flentes et intimo corde supplicantes dominum Nicholaum, quod si dicte mulieri dignaretur subuenire, ipsa sepulchrum eius peregre visitaret oblacionem suam ibi oblatura et hoc anno predicto in maiori ebdomada die videlicet parasceues; et ab illa hora sanata est et a predicto dolore penitus liberata, ita quod illum nunquam postea sensit nec vllum incommodum aliqualiter ab eo pertulit. Votum ergo anno et die prius positis compleuit benedicens Deum in sancto suo. Testes huius sunt frater Torstanus lincopensis ordinis minorum, dominus Nicholaus Magni miles et constat quasi toti prouincie Gestrinxhereth. Hec mulier consueuit respondere consulentibus sibi, vt incantacionibus vteretur ad mitigandum dictum dolorem: »In predicacionibus audiueram et in confessione receperam talibus non credere et minus experiri. Talia nolo, sed expecto misericordiam Dei, donec sibi placuerit michi misereri.» Et ita in verbo fidei sue et sancti Dei meritis sanata est.

Puer manu contractus sanatur subito.

Anno Domini M° CD VIIJ° in quadragesima Thomas filius Magni Stenari de Hogha parrochie Gislastadha diocesis lincopensis lesit se in manu dextra cum quodam cultro, qui dolor tantum inualuit, quod nerui contrahebantur et euanuerunt et manum nec claudere nec aperire potuit sed nec dormire et minus aliquid cum ea operari posset. Vrgente tamen patre puerum ad laborem cepit contristari et dominum Nicholaum in sui auxilium inuocare ac sibi uouere, vt sepulchrum eius Lincopie peregre visitaret oblaturus in signum miraculi vnam oram denariorum, si sanitatem manus corporisque requiem aliqualiter reciperet. Voto uero emisso statim eadem nocte

sompnum cepit pleneque sanitati restitutus sanus surrexit votumque compleuit eodem anno die apostolorum Petri et Pauli presente patre et constat toti vicinie sue.

Dolorem dencium triginta annis passus sanatur.

Anno domini M° CD VIJ circa festum pasche Halstanus de Asabergh parrochie Heghrstadha diocesis lincopensis audiens de fama sanctitatis domini Nicholai episcopi lincopensis ac miraculis eius cepit eum inuocare. Dixit: »O sancte Dei, si tibi placuerit, mihi eciam sicut ceteris misereri et michi remedium aliquod conferre contra dolorem dencium, quem triginta annis et vltra continue passus sum vehementem, sepulchrum tuum cum oblacione mea vtique peregrinando visitabo in festo apostolorum Petri et Pauli proxime futuro.» Voto tali emisso remedium affuit. Dolor euanuit nec vltra eum sensit. Donec idem tempus preteriret et votum complere differret, tunc iterum ad quatuordecim dies post idem festum dolorem illum recepit tam intensissimum, quod inde perterritus vouit iterum firma fide, quod si dolorem illum iterato amitteret, sequenti anno vita comite sub eodem festo vtique quod vouerat efficaciter adimpleret. Iterum misericordia dei illi affuit et dolorem illum omnino propulsauit, ita quod illum nunquam vltra passus est. Votum ergo huiusmodi compleuit anno Domini Millesimo CD VIIJ° die apostolorum Petri et Pauli sub iuramento contestans hec esse vera et dicens de hoc constare toti parrochie supradicte sue habitacionis.

Mulier dolore ventris cruciata ad mortem sanatur satis subito.

Anno domino M° CD VIJ circa dominicam Inuocauit Estridis vxor Siggonis de Sæby parrochie Hæghrstadha

nouem diebus naturalibus graui et repentino dolore et torsione ventris ac membrorum cruciabatur, in tantum quod tam ipsa quam omnes eam intuentes de vita eius desperarent. Tandem sorte missa super peregrinacione eiusdem cecidit sors trina vice ad dominum Nicholaum. Ipsa vero cum circumstantibus tam marito quam Laurencio eorum inquilino et vxore eius Ingeburgh votum emittentibus ad dominum Nicholaum, vt pro salute recuperanda sepulchrum eius peregre visitaret, quasi eadem hora melius habuit et eadem die surrexit plene sanitati restituta votumque compleuit in festo apostolorum Petri et Pauli eodem anno.

Mulier partu periclitans peperit mortuum, qui voto facto reuixit.

Anno Domini M° CD VIIJ° feria quarta proxima post diem annunciationis beate Marie virginis Katerina vxor Johannis Sighurdi de Sæby parrochie Hegerstadha duobus diebus naturalibus in partu periclitabatur. Mulieres ergo presentes videntes, quod sine speciali gracia Dei et miraculi cooperacione hec predicta Katharina parere non posset, vouerunt domino Nicholao pro ea, vt saluata et sanata ad Lincopiam peregre veniret, et uoto emisso statim peperit, sed infans mortuus erat, quod mulieres obstetrices videntes grauiter ferebant eiulantes. Mater vero, que prius pre doloris vehemencia ad earum votum nil attendere potuit, ad horam post partum sensus recepit et uocem, qua prius priuata fuerat, vidensque natum mortuum vouit ex intimo corde, quod et prius mulieres vouerant, videlicet quod peregre visitaret sepulchrum domini Nicholai lincopensis vna cum infante et ibi in signum miraculi infantem cereum offerret, si ob merita illius gloriosi domini vita infanti donaretur et baptisma reciperet. Vix verba hec compleuit et infans re-

uixit et baptizatus est et adhuc viuit, hoc est tempore complecionis voti videlicet eodem anno die apostolorum Petri et Pauli, prout tunc dictis obstetricibus presentibus, scilicet Estride vxore Nicholai Siggonis et Cristina relicta Edhari de Drettinge eiusdem parrochie, cum matre sic periclitante attestantibus et constat toti vicinie eius de hoc miraculo. Hec in presencia dominorum Anundi Marci et Erici Dunconis choralis sunt deposita.

Mulier insensata ad sepulchrum beati Nicholai adducta sanatur.

Anno domini M° CD VIJ Giridhis vxor Petri Nicholai de Degheroo parrochie Wardzbergh quatuordecim diebus continuis priuata fuit omnino sensibus corporalibus, in tantum quod neque loqui neque se de loco in locum mouere racionabiliter sciret nec alicuius persone noticiam haberet. Tandem ad hortacionem curati ibidem, videlicet domini Petri idem Petrus maritus suus et Daniel Johannis gener eius ciuis lyncopensis eandem Giridhem ad sepulchrum domini Nicholai episcopi adduxerunt et ibidem vna secum orauerunt suum auxilium implorantes oblacionem suam ibidem offerentes. Et statim mira dei gracia affuit inuocantibus et ibidem ad sensus pristinos est reuersa ipsaque eodem die plene sanitati pristine restituta, ita quod postea sibi tale quid nunquam accidit, et hoc die beati Petri apostoli ad cathedram. Testes huius sunt dicti dominus Petrus de Warzbergh et idem Petrus maritus eius, et est notum toti parrochie predicte Warzbergh.

Sanatur puer epilepticus.

Anno Domini M° CD° VIIJ° feria quarta proxima ante festum beati Bartholomei apostoli Ericus filius domini

Conradi Nipritz militis quartum agens etatis sue annum subito, cum in lecto dormiret, cepit anxiari, clamare et flere et oculos uelut mortui euertere ac linguam et labia dentibus prescindere ac despumare pre nimia morbi inualescencia, ita quod pater et mater domina Cecilia et auia Botildis nomine ac omnes alij presentes omnino de vita eius desperarent peterentque patrem exire, ne morte lugubri filij interesset, et post vnius hore spacium et amplius cepit mater tristis de remedio aliquo cogitare. Inciditque ei consilium, vt uotum faceret pro eo ad dominum Nicholaum lincopensem quondam episcopum, ut si meritis eius posset sanitatem et vitam recuperare, vnam ymaginem cere ad tumulum eius offerret eumque nudis pedibus laneis induta visitaret puerumque secum adduceret, cum primum sanus fieret et incolumis, et quod nunquam carnes comederet, nisi prius hec omnia compleuisset. Mira res! Statim uoto emisso post paruulam horulam cepit puer leuius ferre oculosque rectos tenere et paulatim ad sensus suos et ad racionem redire eodem die adhuc bibens et ludens sanitati pristine omnino restitutus, vnde omnes gaudio sunt repleti de sanitate predicti pueri sic subito recuperati votumque suum predicta mater pueri cum matre sua Botilde die beati Laurencij martiris compleuit. Testes huius sunt parentes cum tota familia sua.

Sanatur quidam a graui infirmitate multum subito.

Anno domini M° CD° VIJ° Petrus Johannis de Prangxtorp parrochie Taaby diocesis lyncopensis per sedecim septimanas tantum dolorem pariter et timorem tocius corporis sui passus est, quod se nec de loco, in quo iacebat, mouere posset nec alij eum sine horrore intueri vel tangere possent. Tandem ad suggestionem cuiusdam Ragwaldi in domo Henrici dicti Fodekrook dicentis

se adiutorium subitum in maximo et intollerabili dolore sensisse inuocato auxilio domini Nicholai episcopi lincopensis, dictus Petrus vouit se visitaturum eiusdem domini Nicholai sepulchrum et vnam candelam de cera oblaturum, si eius meritis reciperet sanitatem, quo voto emisso statim tumor euanuit et dolor cessauit, et deinde paulatim sanitatem pristinam plene recepit, quam prius multis medicorum experimentis nullo modo recuperare potuit, votumque huiusmodi deuote compleuit anno Domini M° CD IX vna cum vxore sua Cecilia.

Sanatur infans a graui infirmitate.

Anno Domini M° CD IX Gudmundus in Hiepstadha parrochie Warzbergh diocesis lincopensis et vxor eius Katherina habentes infantem nomine Ingegerdhis de etate vnius anni cum dimidio, que infirmata circa primam ebdomadam quadragesime quatuor diebus nihil humidi vel sicci in vite alimentum recipiens, sed quasi moriens et tam vitam miserabilem non finiens continue mansit, vouerunt pariter infantem ad sepulchrum domini Nicholai debere portari ibique vnum infantem de cera offerri, si *etc.* Et statim voto emisso infra trium horarum spacium plene conualuit. Uotum huiusmodi mater predicti infantis vna cum infante deuote compleuit eodem anno dominicale infra octauas Corporis Christi.

Quidam sanatur subito a dolore tibiarum, quem passus fuerat integro anno.

Anno domini M° CD° IX in vigilia apostolorum Petri et Pauli comparens Lyncopie Karolus Wimundi de Risparydhe parrochie Alsidha diocesis lincopensis in Niwdhung iuratus deposuit, quod per integrum annum tanto dolore tibiarum incessanter torquebatur, quod se de loco in locum sine baculorum sustentacione et maximo cru-

ciatu mouere non posset. Tandem superuenit quidam Nicholaus Diekn de Hwetelandis dicens sibi: »in veritate expertus sum sanctitatem domini Nicholai episcopi lyncopensis, quia ipsam infirmitatem, qua tu premeris, per annum passus fui et voto ad eum emisso sanatus sum subito. Ergo uoue sibi et sanaberis!» Qui Karolus cum consensisset et votum fecisset, ut Lincopiam visitaret peregre, si *etc.* et tres marcas cere offerre vouisset, statim dolor euanuit et infra octo dies sanitatem pristinam plene recuperauit.

Sanatur mulier passa per integrum annum grauem corporis infirmitatem.

Anno Domini M° CD VIJ Margareta vxor Nicholai in Askon parrochie Hagaby Hogha circa festum sancti Olaui regis et martiris, cum per integrum annum quadam mirabili passione, videlicet quod quasi totum corpus eius combustum fuisset et nichil omnino in omnibus membris sanum apparuisset, lecto decumberet, sorte ad diuersos sanctos missa et ipsa ad sepulchrum domini Nicholai trina vice ipsam vocante vouit se ad eum Lincopie debere peregrinari et vnam marcam cere ibi offerre ob sanitatem sui, et statim passio illa cessauit caroque eius, que antea quasi ignis rubea per totum corpus apparuerat, in pristinum colorem est mutata et ipsa sana in omnibus membris sub breui tempore surrexit. Votum uero huiusmodi deuote compleuit anno Domini M° CD° IX in vigilia apostolorum Petri et Pauli vna cum Ingridhe Johannis Thoriri eiusdem ville et parrochie.

Sanatur quedam subito satis XV diebus ceca dolore oculorum.

Anno Domini M° CD° IX° in quadragesima Helena filia Johannis Thoriri de Asko parrochie Haghaby Hogha XV

diebus ceca omnino nihil videns ex grauissimo dolore oculorum voto per parentes eius ad dominum Nicholaum Lyncopie emisso infra noctem diei uoti emissi dolore cessante visum recepit ac per se de lecto ac domo, in qua iacuit, exiuit eundo quo uoluit sine ductore, uotumque compleuit mater eius Ingridhis vna cum ipsa puella anno eodem in vigilia apostolorum Petri et Pauli. Testes huius sunt Margareta vxor Nicholai et vxor Petri Girmundi Ingridhis vicine eiusdem, et constat dicte toti parrochie de hoc miraculo.

Sanatur puer a mirabili corporis deformitate et passione.

Anno Domini M° CD° IX circa purificacionem beate Marie virginis Ingeburghis vxor Magni Haquini de Hatwidh parrochie Odhinswi habens filiastrum puerum etatis dimidij anni, qui per vnum mensem in tantum deformatus erat, quod nec visum nec sensus haberet, sed faciem erectam et occiput ad tergum retortum. Postquam eundem puerum ad diuersos sanctos pro salute eius vouisset et ei nichil profuisset, vouit domino Nicholao Lyncopie duos oculos de cera se oblaturam et puerum, dum tantum etatis habuerit, quod super equm sedere posset, ad sepulchrum ipsius gloriosi domini Nicholai debere peregrinari, si *etc.* Voto vero sic emisso puer conualescere cepit et infra octo dies sanitatem pristinam plene recuperauit. Votum huiusmodi compleuit dicta Ingeborgh anno eodem in vigilia apostolorum Petri et Pauli vna cum Petro et Nicholao vicinis suis.

Sanatur bos pestilenticus quinque diebus continue subito satis.

Anno Domini Millesimo CD° VIIJ° circa festum penthecostes Ericus de Wrinda parrochie Eedh lyncopensis diocesis cum uxore sua Ragnilde in Tiustia, cum morbo quodam pecudum dicto lungosoot nimium ingrauescente

quinque vaccis ipsa peste iam mortuis bouem haberent sibi ad agriculturam nimis necessarium, qui quinque diebus in terra iacens nec caput semel leuans sine potu et cibo manebat et intollerabilem de se fetorem dabat, tandem dictus Ericus de eius sanitate desperans eum cum duobus equis et uehiculo in campum de curia sua detulit bestijs deuorandum dicens se amplius nullam curam eius velle agere. Vxor autem eius Ragnildis dixit: »Bone marite, permittas me hic ista nocte secum manere et faciamus domino Nicholao votum episcopo quondam lyncopensi, cuius miracula in diuersis locis audiuntur, de offerendo sibi vno boue de cera, si *etc.*» Quo de uoto consenciente vna cum uxore ad domum reuertebatur intime inuocantes diuinum Nicholaum in sui auxilium. Mane ergo facto sequentis diei ambo in campum exiuerunt et bouem stantem inuenientes ipsum secum adduxerunt ac in partem agrorum dictam geerdhe dimiserunt pro vberioribus pascuis, qui infra octo dies pristine sanitati plene restitutus ad pascua cum ceteris pecudibus reuertebatur. Votum huiusmodi compleuit dicta Ragnildis anno sequenti in vigilia apostolorum Petri et Pauli.

Sanatur mulier a dolore tibie subito.

Anno Domini M° CD° IX circa medium quadragesime Margareta vxor Haraldi consulis skeningensis grauissimo dolore dicto beenverk in sinistra tibia torquebatur tribus diebus continuis, vt requiem vllam capere nequiret. Vouit se igitur ad sepulchrum domini Nicholai peregre profecturam et tibiam de cera oblaturam, quam cicius in tantum conualesceret, et sanitatem statim recepit. Sed dum uotum differret, dolor idem circa festum beati Botulphi Abbatis magis grauis quam prius redijt et ipsam iterum triduo molestabat. Inuocato autem iterum

domino Nicholao dolor cessauit et ipsa sanitati pristine restituta gaudens votum compleuit in vigilia apostolorum Petri et Pauli eodem anno.

Sanatur equa a passione graui voto pro ea facto.

Anno Domini M° CD° IX° circa festum penthecostes Magnus de Nesby parrochie Gardby diocesis lyncopensis habens equam, que nimia et intollerabili cruciabatur infirmitate dicta flugh per diem naturalem continue. Post multa experimenta infirmitati adhibita vouit domino Nicholao Lyncopie dici vnam missam, si *etc.* Et eadem hora surrexit sana, ita quod sequenti die cum ea necessarium opus, ac si numquam aliquid infirmitatis pertulisset, perfecit, vnde constat toti vicinie eius votumque compleuit mater eiusdem Magni anno eodem in festo beatorum Petri et Pauli.

Sanatur mulier a graui infirmitate.

Anno Domini M° CD° VIJ° prima ebdomada quadragesime Ingeburghis vxor Johannis Beltara ciuis watzstenensis octo septimanis continue ex graui infirmitate lecto decumbens vouit domino Nicholao, quod, quam cicius posset, sepulcrum eius Lyncopie peregre visitaret, et statim infra paucos dies plene conualuit. Anno igitur Domini M° CD° VIIJ° circa festum Michaelis, cum votum huiusmodi complere distulisset, eadem infirmitate prosternebatur et vsque ad festum pasche sequens continue vexabatur. Recogitans igitur, quod votum alias factum domino Nicholao Lyncopie non compleuisset, et imputans sibi, quod ideo merito hec pateretur, vouit iterato intimo cordis desiderio firmans votum huiusmodi cum omni deuocione se completuram, et statim infirmitate aliquantulum mitigata infra octo dies pristine sanitati

restituta est. Votum igitur gaudens compleuit anno Domini M° CD° IX in festo apostolorum Petri et Pauli. Testes huius sunt Sighridis vxor Laurencij sutoris et constat quasi maiori parti ciuitatis.

Quidam excecatus per tres ebdomadas subito sanatur.

Anno Domini M° CD° IX° circa festum penthecostes Magnus Nicholai de Boostenstorp parrochie Alsidha diocesis lincopensis ex grauissimo dolore oculorum cecus omnino effectus per tres ebdomadas lecto decumbebat. Voto emisso ad diuinum Nicholaum Lyncopie eodem die surrexit de lecto et lumen recepit, ita vt eciam ad arandum circa vesperam eiusdem diei in agrum exiuit. Qui votum compleuit anno eodem die apostolorum Petri et Pauli.

Mulier passa grauem dolorem subito sanatur.

Anno Domini M° CD° VIIJ ante natiuitatem Domini Asa vxor Finuidi de Sandiuik parrochialis Wreta diocesis lyncopensis, cum xiiij diebus lecto decubuisset ex grauissimo languore tibiarum suarum, et diuersis uotis emissis pro salute sua et nichil ei profuit, vouit domino Nicholao lyncopensi, vt sepulcrum eius peregre visitaret et vnam oram denariorum offerret, et statim eadem nocte dolor immutatus est. in tantum quod mane sequentis diei sana surrexit et ad peragenda officia sua facta est satis potens, que uotum compleuit anno sequenti die apostolorum Petri et Pauli.

Infirma per annum sanatur, uotum negligit, recidiuat et iterum sanatur.

Anno Domini M° CD VIIJ° circa festum natiuitatis Domini Ingefridhis vxor Haquini Bouastason de Hatogha-

stad parrochie Skellewijk diocesis lincopensis habens filiam xiij annorum, que prius per integrum annum infirma fuerat, et uoto emisso tam ad dominum Nicholaum lincopensem quam ad sanctam Birgittam in Watzsteno sanitati pristine est restituta. Que cum votum domini Nicholai sine complecione omiserat, infirmitate grauiore redeunte et ipsam iterum tam acriter cruciante, quod crus eius dextrum ex doloris uehemencia et tumencia in partes confringi videretur et pes eius dexter ad nates per neruorum contractum colligaretur, durantibus hijs a festo Michaelis vsque ad dictum tempus videlicet natiuitatem Domini, voto igitur iterato dicta Ingefridhe ad dominum Nicholaum Lyncopie renouante pro salute filie sue et de omissione complecionis uoti predicti sic punite crus idem quasi per medium videlicet ex vtraque parte perforatum de se horribilem saniem et putredinem emisit et deinde ceperunt nerui extendi ac pes ipse ad statum pristinum redire, ita quod infra paucos dies ambulare potuit et quo uoluit se transferre putredine tamen de dicto vulnere cruris fluere non cessante usque hodie videlicet die complecionis uoti, hoc est anno Domini M° CD° IX° die apostolorum Petri et Pauli, quo compleuit dicta Ingefridis cum dicta puella pedestres venientes ad sepulchrum domini Nicholai.

Releuatur quidam duobus annis decumbens.

Anno Domino M° CD IX circa festum purificacionis Elauus Haquini familiaris domini Aruidi de Liong diocesis lincopensis, cum per duos annos grauissima infirmitate percussus quasi in extremis laborans sacramentisque munitus continue lecto decubuisset et sine aliorum iuuamine in tapeto vel reda portatus numquam domum, in qua infirmus iacueret, eciam si ignis superuenisset, exire potuisset, sorte missa ad diuersa loca

sanctorum sors trina vice dictauit uotum emittendum ad sepulchrum domini Nicholai lyncopensis. Illo autem Elauo hoc gratanter annuente statim dolor et languor ille imminutus euanuit et ipse infra octo dierum spacium tantum conualuit, ut duobus baculis sub ascellis positis pergeret quo uellet et sic ambulando Lyncopiam peruenit, anno eodem in festo apostolorum Petri et Pauli votum suum deuote complens. Testes sunt predictus dominus Aruidus et Petrus Kelason et constat omnibus parrochianis circumuicinis.

Mulier partu periclitans voto pro ea facto subito sanatur et partus mortuus viuificatur.

Anno Domini M° CD VIIJ° circa festum beate Katerine virginis et martiris Ingridhis vxor Mathei in Markatorpe parrochie Lonsaas diocesis lyncopensis in partu laborans per viij dies continuos periclitabatur. Ipsa igitur in extrema necessitate constituta sine sensibus et racione obstetrices videlicet Walburghis vxor Sunonis in Lonsaas et Katerina vxor Petri Laurencij eciam de Lonsaas, cum graciam gloriosi domini Nicholai quondam episcopi lyncopensis experte fuerant vouerunt pro salute mulieris et partus viuificacione eiusdemque baptismatis percepcione, quia eum iam mortuum et totum liuidum ex vtero matris proiectum viderunt, se vna cum dicta Ingridhe sepulchrum domini Nicholai Lincopie peregre visitaturas ibique ymaginem vnius infantis de cera in signum miraculi oblaturas. Et sic uoto emisso ad spacium quarte partis vnius hore partus vitam adeptus est et baptismam et genitrix sensus et sanitatem est adepta. Votum uero compleuerunt dicte due mulieres vna cum ipsa Ingridhe anno sequenti videlicet M° CD IX° die apostolorum Petri et Pauli.

Mulier a longo oculorum dolore sanatur subito.

Anno Domini M° CD° VIIJ Cristina vxor Alexandri de Skonabergh parrochie Normalosa diocesis lincopensis a prima ebdomada quadragesime vsque ad festum beati Olaui regis et martiris continuo lecto decumbens et nimio dolore oculorum omnino excecata eo tempore igitur uouit se ad sepulchrum domini Nicholai Lyncopie peregre profecturam sine lineis vestibus et calceis et duos oculos de cera oblaturam, si *etc.* Voto uero emisso dolor eadem nocte imminutus est et visus redijt, ita quod infra dies octo sequentes sana ad corpus et visum sicut antea plenarie est effecta. Votum huiusmodi compleuit anno Domini M° CD IX die commemoracionis beati Pauli. Testes huius sunt dictus Alexander maritus eius et Haquinus Johannis de dicto Skonabergh cum alijs pluribus.

Ad vitam reducitur mortuus ad duas horas.

Anno Domini M° CD° VIJ° circa festum Michaelis Petrus filius Magni Aruidi de Kulla parrochie Flidstadha puer vnius anni quodam subito morbo dicto spraang tam horribiliter percussus est, quod omnibus aduenientibus et videntibus vltra duas horas diei omnino appareret mortuus nullum omnino vite signum habens. Superueniens autem quidam Nicholaus dictus Bergh de Kerratorp parrochie Klokkarike misit sortem secundum morem vulgi ad diuersos sanctos pro vita pueri recuperanda. Et sorte trina vice dictante uouit infantem ex parte patris, cum tunc temporis non adesset, ad sepulchrum domini Nicholai gloriosi Lyncopie presentandum et graciam dei secum factam publicandam. Cum autem mater pueri cum VI personis presentibus flens et eiulans votum huiusmodi gratum haberet plenissime confidens de sanctitate dicti domini Nicholai, puer inde dextram manum mouere cepit ac deinde paulatim infra trium

horarum spacium pristine sanitati plenarie restitutus est, ita vt patre reuertente domum in crepusculo, cum votum factum fuerit, hora vesperum nullum infirmitatis seu lesionis vestigium in puero comprehendere potuit. Anno Domini M° CD IX° ipse Magnus Aruidi pater dicti pueri et Nicholaus Bergh cum puero die commemoracionis beati Pauli sub iuramento hec vera asserebant in presencia domini Anundi Marci vicarij ad sanctum Laurencium Lincopie et Laurencij de Ridh et aliorum plurimorum fide dignorum votum adimplentes.

Cecatus vulnere circa oculum pristinum lumen recepit.

Anno Domini M° CD IX dominica passionis Haquinus Erici de Didrixhitto parrochie Vreta diocesis lyncopensis, cum discordantes et se mutuo vulnerare uolentes quosdam niteretur concordare et se interponeret, lesus est in oculo suo dextro, in tantum quod ex intenso dolore flueret aqua sine omni intermissione ab oculis eius, ita vt visu omnino priuaretur. Vulnere licet circa oculum sanato cum multis medicaminibus adhibitis vota ad diuersos sanctos emisisset, nichil omnino remedium sensit. De visu vnquam recuperando cepit omnino desperare. Tandem die apostolorum Petri et Pauli Petrus filius et vicinus eius dixit ei: »Pater mi, numquam audis sanctitatem domini Nicholai Lincopie et miracula, que fiunt precibus eius? Certissime scias, quod si firmiter eum in auxilium tui invocaueris et uotum feceris, quod nudis pedibus et sine lineis sepulchrum eius peregre visitabis et sibi vnum oculum de cera offeres, remedium indubitanter de dolore inuenies et visum pariter recipies.» Quod cum dictus Haquinus annueret, adiecit idem Petrus: »Surge et flecte genua, vtcumque potes, et voue, quod dixi», quod et idem Haquinus fecit, et statim eodem momento dolor decrescebat, ita quod quarta die immediate sequenti oculum ipsum aperire valuit et lumen celi videre

et sic paulatim pristinum lumen recepit. Votum vero eiusdem deuote compleuit eodem anno die octauarum apostolorum Petri et Pauli. Testis est idem Petrus cum omnibus vicinis suis et constat inde quasi toti prouincie. In presencia dominorum Anundi vicarij ad sanctum Laurencium Lincopie et Tidhekini Alberti choralis lyncopensis hec iuratus deposuit.

Mori incipiens reducitur ad vitam.

Anno Domini M° CD VIIJ° circa festa apostolorum Philippi et Jacobi Ramborghis filia Magni Olaui de Hoklo parrochie Klokkarike diocesis lincopensis quintum decimum etatis sue agens annum, cum xiiij diebus lecto decubuisset gravissima infirmitate percussa et iam sensibus amissis mori inciperet, vt omnibus apparuit, pater eius et quidam vicinus suus Clemens nomine et frater eiusdem puelle sorte ad diuersos sanctos missa hac trina continua vice annuente vouerunt ipsam ad sepulchrum domini Nicholai nudis pedibus et sine lineis peregre profecturam et vnam marcam cere oblaturam ob sanitatem pristinam recuperandam. Et statim voto emisso puella predicta melius habuit et exinde sanitate redeunte infra tres immediate dies sequentes ad sensus plenarie redijt, de lecto surrexit et ad plenum conualuit. Votum autem huiusmodi deuote compleuit ipsa puella vna cum patre suo predicto Magno et Magno Aruidhi de Kulla parrochie predicte testibus ad predicta anno sequenti in octauis apostolorum Petri et Pauli in presencia domini Anundi Marci predicti et aliorum plurimorum fide dignorum.

Sanatur a febribus et morte quidam.

Quidam Thomas Petri familiaris domini Kanuti Boecij militis de Stekahws in Kindia diocesis lyncopensis ex

intensissimis febribus, quas per integrum annum pertulerat, nimis attenuatus ceperat subitaneo dolore capitis et tocius superioris partis corporis ita horribiliter cruciari, ut omnes eum intuentes de vita eius omnino desperarent. Tandem voto pro eo emisso ad dominum Nicholaum lyncopensem subito tam a febribus quam a dicto dolore omnibus admirantibus est sanatus, qui anno Domini M° CD° IIIJ circa festum omnium sanctorum hec coram me Anundo Marci predicto iuratus deposuit.

Sanatur qui dolorem oculorum paciebatur.

Anno Domini M° CDV° circa natale domini Benedictus Knifwasmidhr ciuis lincopensis a grauissimo dolore oculorum per uotum ad sepulchrum domini Nicholai emissum, scilicet vt duos oculos de cera in signum gracie sibi facte offerret, liberatus est. Sed quia uotum distulit complere, iterum eodem anno circa festum sancti Erici regis et martiris acriori quam prius oculorum dolore percussus est, ita ut iam sibi oculos erui ex doloris vehemencia crederet, de visu vnquam recuperando omnino desperatus. Tandem recogitans de ingratitudine sua et sanctitate domini Nicholai et gracia prius sibi facta cum intimis suspirijs iterato vouit et dolore subito recedente lumen recepit.

Sanatur que mortua reputabatur fracto crure.

Anno Domini M° CD° IIJ° quedam mulier Cristina in Tutatorp parrochie Braxhult diocesis lincopensis portans cadum aque subito casu cecidit in terram et fracto crure doloreque nimio inualescente mortua ab omnibus reputabatur. Uoto vero pro ea emisso ad sepulcrum domini Nicholai Lyncopie respirare cepit et dolore miraculose cessante sanitati pristine in breui restituta est uotumque compleuit anno Domini M° CD° iiij^to^ in festo

apostolorum Petri et Pauli vna cum Johanne Laurencij de Fagerhult parrochie Hesleby diocesis lyncopensis teste ad prescripta coram me Anundo Marci hec iurata deponens.

Sanatur quidam de vita desperans.

Anno Domini M° CD. IX° die commemoracionis animarum Petrus Michaelis domine Margarete regine familiaris circa Stokholm de nocte cepit quadam infirmitate grauari, ita quod sanguine de ore et naribus mirabiliter defluente insensatus efficeretur et de vita eius ab omnibus eum intuentibus desperaretur. Tandem ad sensus plene reuertens vouit ymaginem de cera ad sepulchrum domini Nicholai Lyncopie ob sanitatem pristinam recuperandam se oblaturum et ante complecionem huius voti carnes non commesturum. Uoto vero emisso statim dolore cessante pariter et sanguinis fluxu sanitateque paulatim reuertente infra duos dies immediate sequentes plene conualuit. Votum huiusmodi deuote compleuit anno eodem circa festum sancti Martini episcopi in presencia dominorum Andree Jacobi sacriste et Anundi Marci vicarij ad sanctum Laurencium Lincopie hec iuratus deponens.

Infans quasi biduo mortuus ad vitam reducitur.

Anno Domini M° CD IX° circa festum sancte Lucie Torstanus infans decem septimanarum filius Magni Sadhlamakara ciuis sudercopensis repentino quodam morbo dicto hald percutiebatur in tantum grauiter, quod duobus diebus naturalibus nec oculos leuans nec aliqualiter respirans et minus mammillas sugens omnibus mortuus apparebat. Tandem Holmstanus de Mysingrom pater dicti Magni, cum tunc mater infantis Katerina cum infante in

domo eius esset parrochie Byornaseter diocesis Lincopie, dixit matri infantis: »Voue te infantem peregrinando ad sepulcrum domini Nicholai Lincopie portaturam et ymaginem ceream ibidem in honorem illius gloriosi domini oblaturam et infans pro certo conualescet.» Qua consenciente et votum emittente infans in eodem momento conualuit, oculos aperuit et fleuit ac mammillas matris, quas ipsa gaudens sibi prebebat, sugere cepit. Katerina autem predicta cum predicto infante votum huiusmodi anno immediate sequenti die beati Blasij martiris deuote complens medio iuramento in presencia domini Anundi Marci vicarij ad sanctum Laurencium Lincopie et Johannis Haquini choralis lincopensis hec vera esse testabatur.

Sanatur manu contracta.

Item Ingridhis relicta Haquini de Edhe parrochie Wardhanes diocesis lyncopensis anno Domini M° CD IX. circa festum sancti Michaelis tanto dolore in manu sua sinistra percussa est, vt ipsa manus omnino contracta ab illo tempore vsque ad natiuitatem Domini remansit. Uoto igitur facto domino Nicholao Lincopie, videlicet vt sepulcrum eius peregre visitaret et vnam missam in sui veneracionem dici faceret, statim infra eandem septimanam plene sanitati restituta est et a dolore pariter curata. Votum huiusmodi compleuit anno domini M° CD X°. secunda die pasche in presencia dominorum Johannis archidiaconi lincopensis et Anundi Marci predicti et alijs pluribus.

Sanatur peregrinus ad sanctum Olauum.

Anno Domini M° CD X° dominica proxima ante festum Johannis Baptiste Suno de Gretabodhom par-

rochie Eedh in Tiustia diocesis lyncopensis, cum in peregrinacione ad sanctum Olauum iam Niderosie tribus diebus naturalibus in dextro genu tantum dolorem et tumorem passus esset, quod nec se de loco mouere potuit et de sanitate recuperanda penitus desperaret, ad suggestionem cuiusdam Sigridhis Gerekoswens de Lyncopia uouit domino Nicholao Lyncopie ad sepulcrum, antequam in domum reuerteretur, se velle vnum genu de cera peregrinando offerre, si *et cetera*. Et eodem die dolore et tumore pariter descendentibus ita sanatur, quod quocumque vellet posset libere ambulare. Uotum autem huiusmodi deuote compleuit anno eodem in crastino septem fratrum cum testibus, qui simul affuerunt et viderunt, Jyrgillo de Kirkioby et Johanne de Swinabek eiusdem parrochie Eedh in presencia dominorum Laurencij Gedda canonici lyncopensis et Anundi Marci vicarij ad sanctum Laurencium.

Sanatur nobilis domina subito a febribus et a dolore tibie.

Anno Domini M° CD VJ. die beati Michaelis domina Margareta vxor domini Toriri Benedicti militis nobilis de Swecia grauissimis cepit pulsari febribus, ita vt vita priuari timeretur, quibus vsque ad octavas Epiphanie perdurantibus uouit domino Nicholao quondam episcopo lyncopensi ob sui curacionem vnum talentum cere personaliter peregrinando ad sepulcrum eius Lyncopie offerre. Voto uero emisso statim miraculose sanata est. Votum autem huiusmodi ipsa differente anno Domini M° CD X°. circa annunciacionem beate Marie virginis grauissimo dolore in sinistra tibia cum maximo tumore torqueri cepit, in tantum quod octo diebus continuis pedem cum tibia nullo modo mouere posset. Recordans igitur de ingratitudine sua circa uotum complendum iterato vouit dictam ceram cum vna cantata missa se deuote com-

pleturam et statim sanata est. Votumque compleuit dicto anno die beati Lamberti episcopi et martiris in presencia dominorum Johannis Haquini canonici lyncopensis et Anundi Marci predicti.

Quidam rupto viscere, quo eciam comesta defluebant, sanatur.

Anno Domini M° CD X° in ebdomada pasche Gislo in Forsby parrochie Kymstadha diocesis lyncopensis, qui a iuuentute sua quandam intrinsecus rupturam intra cutem in latere suo dextro habuerat tam paruam et leuem, quod, quamuis pars intestinorum aliqua illam intrauerat, numquam tamen sibi dolorem vel aliquod notabile impedimentum exinde nasci cognouerat, tempore igitur predicto ruptura illa ab intestinis vehementer repleta cepit grauissime torqueri et toto corpore intumescere horribiliter et per continuos octo dies naturales tanta constipacione vexari, vt nec ventum a se ejicere valeret. Tandem in huiusmodi grauissimi cruciatus remedium cepit dominum Nicholaum lyncopensem in sui auxilium inuocare vouens se cum oblacione sua duarum videlicet marcharum cere offerenda, quam cicius conualesceret, ad sepulcrum eiusdem gloriosi domini velle deuotissime peregrinari, quo voto emisso statim cepit semel sternutare, vnde intestina intrinsecus commota sunt, ita ut statim cepit ventum a se ejicere et tumor ille nimius cessauit. Deinde cutis in inguine eius rupta est, ita ut non tantum sanies et putredo ex vlcere, sed eciam cibus, quemcumque caperet, cunctis videntibus emanaret. Domino igitur Nicholao pro uita deuocius inuocato viscera cum cute compaginata sunt et mirabiliter sanatur, ita quod nullum doloris vestigium idem Gyslo postea sentiret. Hoc uotum eodem anno xvij° die mensis Junij deuote compleuit glorificans Deum in sancto suo coram me Anundo Marci hec deponens. Sed super istis cita-

tus secundo venit Lincopiam et coram capitulo in sacristia lincopensi circa festum penthecostes hec eadem cum testibus deposuit anno Domini M° CD° XIIJ°. et est istud mirculum famosum valde.

Sanatur quedam in tibia et dentibus.

Anno Domini M° CD X° tempore vindemie inter festa assumpcionis beate virginis et natiuitatis eiusdem quidam Petrus Ouidij consul ciuitatis lincopensis tantum dolorem in sinistro crure suo subito per duos dies accepit, quod illud non poterat mouere, nisi innixus baculo iter agebat, ita quod terram illo pede minime tangere poterat et quod omnino crederet se paralisim in illo crure et pede incurrisse, et cum ad messores suos ad Tindrabek prope Lincopiam sic transiens appropinquaret ponti, cepit cum lacrimis et intimo corde inuocare auxilium sanitatis a beato nostro episcopo dicens: »O episcope Nicholae, si me iuuare uelis oracionibus tuis, ut non fiam paraliticus et consequenter mendicus, credo, quod potes, si dignus essem, et ego libenter uolo portare oblacionem meam ad sepulchrum tuum, antequam domum meam ingrediar.» Et hoc dicto subito sine mora totus ille dolor de crure recessit et ipse sanissimus redditur et repletus gaudio magno cepit clamare ad quendam Laurencium Sunonis compatrem suum dicens: »magna gracia acciderat mihi hodie, quia sanus factus sum meritis beati Nicholai episcopi.» Et statim uotum suum cum gaudio compleuit. Hic non multo post dolorem dencium incurrebat uehementissimum, ita ut aliqui dentes inde de locis suis soluerentur, qui durauit ad tres dies, et, cum anxius circumiret ecclesiam et cimiterium et vellet ire domum, incidit ei talis cogitacio: »O miser non recolis, qualiter te ille sanctus episcopus iuuit, ne bona tua et merces in mari perirent, et sanauit eciam

tuam tibiam? Quare non inuocas eum?» Et statim intrans ecclesiam et flexis genibus ante sepulchrum orauit Deum et sanctum suum inuocauit pro sui curacione, et cum osculatus fuisset eius sepulcrum facta oracione, deinde dolorem sensit statim sublatum et se repletum magno gaudio. Et cum dubitaret, vtrum meritis suis vel alias sic subito in dentibus curatus esset, orauit dicens: »Pater sancte Nicholae, si dolor iste meritis tuis michi sic subito sublatus est, fac, ut redeat mihi ad horam vnam in signum huius rei.» Et statim dolor redijt uehemencior et durauit ad vnam horam, et cum diceret: »credo, quod sicut miser oraueram sic temptando deum et sanctum suum,» et cepit orare, et una hora elapsa, sicut petierat, iterum sanus effectus est vt prius. Hec idem Petrus deposuit iuratus coram nobis Johanne Bonda et Laurencio Gedda canonicis lincopensibus testibus domino Daghero prebendato et domino Johanne Gudmundi chorali et Anundo Dufua et Olauo Duwa ciuibus lincopensibus dicens de vtroque miraculo satis constare tam uxori quam familie sue et quod statim narrauit hec coram deputatis ad scribendum, sed neglexerunt hec describere; sed hec scripta et deposita sunt coram nobis predictis anno Domini M° CD° XIIIJ°.

Cecatus subito sanatur.

Anno Domini M° CD° XIIIJ. ante natale Domini Nicholaus Ricardi filius et Margarete de Hakaridh parrochie Westerlose diocesis lyncopensis quodam vespere ferie quinte duobus oculis subito excecatus causam huiusmodi parentibus omnino nescientibus. Voto facto, quod ad sepulcrum beati Nicholai Lincopie peregrinarentur, et cum hoc complessent parentes, statim, vt curiam suam reintrarent, idem cecatus visum sicut prius recepit et clare videt hodie. Hec predicta Margareta iurata deposuit coram

me Laurencio Gedda canonico lincopensi et populi multitudine ad sepulchrum beati Nicholai predicti die commemoracionis beati Pauli adiciensque duo pecora sua insaniencia statim voto facto ad beatum Nicholaum curata sunt eodem die.

Sanatur pestilencia grauiter [afficta].

Anno Domini M CD XIIIJ. circa festum beati Barnabee apostoli Inga filia Olaui de Thornby viij annorum parrochie Fornusa diocesis lyncopensis in curia sacerdotis domini videlicet Andree de Askaridh apud materteram suam subito cepit clamare et conqueri ad mensam sedens, quod in aure sinistra doleret, acsi ignis superfusus esset ei, et facta est pallida et glauca tanquam mortua cepitque collo intumescere et capite ex pestilencia tunc idem regnante, ita quod oculi sibi dilatarentur, ac si fuissent duo pugni, et duo dentes sibi de fauce exilirent in manum dicte matertere nomine Ingegerdis, ita quod uite eius nulla penitus spes esset, que Ingegerdis vouit, quod si vitam retinere posset et sanitatem, vnam vaccam aut vnum bonum pecus offerret ad sepulchrum domini Nicholai quondam episcopi lincopensis et puellam secum adduceret. Quo facto cepit statim conualescere et infra quinque dies comedere et ambulare. Et eam coram omnibus hic ad sepulchrum domini Nicholai adduxit et coram populi multitudine intimauit votum suum et hec iurata deposuit in octavis Johannis Baptiste coram me Laurencio Gedda canonico lincopensi.

Degluciens acum puella sanatur subito.

Anno Domini M° CD. VIJ° in quadragesima Ramburgis filia Rawalli Nicholai et Margarete de Sudrecopia trium annorum deglutiuit vnam longam acum, quali

mulieres solent velamina capitum suorum figere, cepitque torqueri inde vehementer acu vsque in stomachum descendente, vnde mater anxia ad consilium domini Johannis Haquini canonici lincopensis vouit, quod singulis annis vite sue pro ea offerret ad sepulchrum domini Nicholai Lincopie dimidiam marcham cere, et ecce grande mirum! Uotum fecerunt in meridie diei illius et ante horam vesperum eiusdem diei acus illa de longitudine illius digiti per secessum ab illa separabatur vita puelle predicte sana remanente, vnde parentes supra modum consolati gracias deo egerunt votum suum semper implentes. Hec iurata deposuerunt coram nobis Laurencio Gedda canonico lincopensi, Nicholao clerico ecclesie lundensis, Helghone Lathamo et multis alijs ad sepulchrum eius hec diuulgantes in octauis sancti Johannis Baptiste de anno presenti videlicet M° CD XIIIJ.

Sanatur homo a furia subito.

Anno Domini M° CD XIII° in quadragesima Petrus Campanarius ecclesie Gamblakloster prope monasterium de Monte beate Virginis in Sudermannia diocesis strengensis grauiter infirmabatur, ita ut inde omnino amens effectus est et nichil intelligere nec comedere nec bibere nec cedere igni aut aque sciret et ideo sub custodia et tutela deberet obseruari omnia discerpens et dilanians pre furia, que contingere posset, vnde et in corpore in tantum attenuatus fuit, quod nichil restabat nisi pellis et ossa, et durabat ista infirmitas per continuos quatuordecim dies et vltra, pro cuius curacione sui vouerunt ad diuersos sanctos et nichil profecerunt. Tandem ad consilium vnius nobilis matrone Botildis vxoris Symari Hellexson vouerunt ad sepulchrum beati Nicholai Lincopie, ut si curari posset, ymaginem vnius hominis de cera Lincopiam veniens offerret, quo uoto facto et

firmato per Holmuidum vicinum suum et dictam matronam sine aliquo internallo incepit iste furiosus dormire per continuos duos dies et surgens petijt sibi dari ad comedendum in nomine Domini sensibus suis optime restitutus et iterato se posuit ad dormiendum et surgens iterum nullius furoris et doloris senciens postmodum impedimentum laudans Deum in sancto suo, qui veniens Lincopiam votum suum compleuit hodie, id est feria tercia infra octauas Corporis Christi, et hec coram nobis Laurencio Gedda canonico lincopensi et Magno Petri magistro scolarium ibidem et Sunone Magni presbitero et Petro Pictore ciui lincopensi jurans ad sancta Dei euangelia esse vera cum testibus suis adductis videlicet prefato Holmuido et Johanne filio eiusdem Holmuidi.

Sanatur pestilenticus subito.

Anno Domini M° CD XIII Lucia uxor Sunonis Rawalli de Fielestadhum parrochie Skrukuby diocesis lincopensis votum fecit pro filio suo Andrea sexenni pestilentico in toto, ita quod desperaret de vita ejus, beato nostro lincopensi Nicholao episcopo, si *etc.* Quo emisso puer statim sensit remedium matre hec clare perpendente, quod meritis sancti huius hoc factum sit, et sic rumpebantur vlcera sub aure sinistra ex tempore dextro sanie defluente et puero totaliter conualescente et vivente. Hec iurata deposuit esse vera coram nobis Laurencio Gedda, Finuido Olavi canonicis lincopensibus et Magno Petri rectore scolarium ibidem et dixit de isto constare Johanni Helgonis et Ragnildi vxori eiusdem et Katerine socrui sue.

Omnino cecata visum recepit in via veniendi ad sepulchrum domini Nicholai.

Item eadem mulier Lucia iuramento medio asseruit, quod anno predicto ante ascensionem Domini omnino ceca

octo septimanis effecta, premente eam vehementi dolore oculorum, voto facto ad sepulchrum beati Nicholai Lincopie, vt in honorem eius celebraretur vna missa, ceca exiens domum suam ducente eam Botilde vxore Storberni vicina sua statim, vt venit ad uillam Ginkeloso distantem ad vnum miliare de Lincopia, apertis oculis uidit ecclesiam lincopensem et uoto completo perfecte sanata fuit. Ipso die ascensionis Domini proximo hec iurata deposuit coram nobis predictis, et cecitas ista nota est toti vicinie sue et addidit, quod prius uouit uotum hoc et non soluit et postmodum ceca totaliter facta est et sic iterum uouit et sanitati restituta est.

Quidam cecus visum recepit per sompnium motus ad votum faciendum.

Quidam Andreas Olaui familiaris domine Ermagardis in Stekaholme diocesis lincopensis tam grauem cecitatem in vtroque oculo suo passus est, quod per biennium nec equitando nec ambulando viam discernere potuit, sed per manum alterius ducebatur. Tandem anno Domini M° CD X circa medium quadragesime, cum idem Andreas inter socios suos equitaret, contigit ipsos eundem precedere et ipsius oblivisci. Ipse autem equo suo insidens a via, quam omnino videre non poterat, deuiauit circa terciam horam post meridiem et sic errauit in silua interdum reptans manibus, ut palpando viam caperet, interdum equo insidens intime Domini misericordiam inuocauit, ut eum meritis alicuius sui sancti ad hominum presenciam reduceret. Circa horam igitur octauam vel quasi ad villam ipsam, vbi socij sui erant, miraculose deuenit, vnde plurimum gavisus gratias egit Deo. Lectum autem noctis tempore intraturus diuersos sanctos in sui adiutorium cepit pro visus restitucione inuocare et, cum se lecto reclinasset leui sopore sup-

pressus, uidit quendam bruneis vestibus indutum, cuius agnicionem non habuit, dicentem sibi: »si uis curari, vadas peregrinando ad beatum Nicholaum quondam episcopum lincopensem.» Qui ad se reuersus de lecto surgens uouit genibus flexis se ad sepulchrum domini Nicholai Lincopie peregre profecturum, si meritis eius visum recipere mereretur, et ante voti huius complecionem se ab omni esu carnium abstinere promisit et sic sompno se dedit. Surgens autem de mane statim domos et alias res grandes videre et discernere potuit. Ac deinde paulatim uisum clarum omnino recepit. Votum autem hujusmodi deuote compleuit anno eodem feria tercia proxima ante festum sancti Michaelis in presencia dominorum Johannis Bonda et Olavi Pauli canonicorum lincopensium et Anundi Marchi vicarij ad sanctum Laurencium ibidem.

Quidam cerebri vacuus subito sanatur.

Anno Domini M° CD XIIIJ Petrus Beltare ciuis lincopensis mortua vxore sua post pascha, cum deberet hereditatem diuidere cum heredibus eiusdem, pre dolore et pre mentis anxietate dormire non potuit fere trium septimanarum tempore, vnde vehementer timere cepit, ne amenciam incurreret sensibus amissis aut mortem, nam sensit realiter cerebrum suum intra testam capitis sui concuti et collidi, quociens caput inclinauit aut mouebat quoquo modo. Voto facto cum animi deuocione qua potuit de offerendo vno capite de cera ad sepulchrum beati Nicholai, si *etc.*, statim dormire cepit et sanus esse subito atque statim post ipsum sompnum. Hec iuratus coram nobis Martino cantore, Laurencio Gedda canonico lincopensi et Germundo curato ad sanctum Egidium Sudrocopie et Tordone Tostonis ciue lincopensi voto suo facto dudum completo solus deposuit dicens,

quod alijs non fuit ausus predictum suum defectum tempore infirmitatis illius intimare.

Item anno Domini M° CD XIIIJ statim post pascha Margareta filia Holmundi de Maala parrochie Nyakijl diocesis lincopensis vlcerata est in dextro brachio, ita quod eum minime mouere posset per quatuordecim dies. Voto facto statim cepit melius ferre et curari. Hec iurata coram me Laurencio Gedda predicto deposuit, et publicata sunt hec ad sepulchrum beati Nicholai die apostolorum Petri et Pauli.

Hijs et alijs signis et prodigijs quam plurimis mirificauit Dominus sanctum suum ac venerabilem et colendum exhibet uniuersis, in quorum omnium et singulorum premissorum fidem et testimonium sigilla nostra presenti libello impendenda duximus apponenda. Datum Lincopie anno Domini Millesimo Quadringentesimo Quartodecimo Indictione vii vicesima die mensis Julij.

Et ego Petrus Suenonis clericus lincopensis diocesis publica auctoritate imperiali notarius, quia presentis libelli de vero originali in ecclesia lincopensi reseruato transsumpcioni, copiacioni ac de verbo ad verbum diligenti collacioni seu perlectioni in presencia reuerendissimorum patrum dominorum prepositi et capituli ecclesie lincopensis in loco capitulari personaliter constitutus nec non cuiusdam Johannis Hartman multum specialis pro parte religiosorum virorum dominorum fratrum Roberti Belle et Thome Sterinton professorum in monasterio de Syon ordinis sancti Augustini sancti Salvatoris nuncupati londonensis diocesis in regno Anglie pro nunc in monasterio watzstenensi lincopensis diocesis regni Swecie personaliter existencium instantissime requisicioni originalis libelli productioni et presentacioni copie presentis tradicioni et recepcioni anno Domini Millesimo

Quadringentesimo Vicesimo Septimo Indictione quinta mensis Maij die vicesima tercia hora quasi septima ante meridiem in loco capitulari predicto pontificis sanctissimi in Christo patris et domini domini Martini digna Dei providencia pape quinti anno decimo, omnibusque alijs et singulis supradictis, dum sic vt premittitur agerentur et fierent, vna cum infrascriptis testibus, videlicet domini Suenone Petri et Olauo Jacobi presbiteris, presens interfui eaque sic fieri vidi et audiui ideoque presentem libellum manibus duorum scribarum fideliter scriptum me alijs arduis negocijs prepedito signo et nomine meis solitis et consuetis consignaui vna cum appensione verorum sigillorum predicti domini Kanuti episcopi et capituli sui lincopensis me subscripsi rogatus et requisitus in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum.

Ändringar.

[Handskriften har blifvit bokstafstroget återgifven; dock har kommateringen rättats, hvarjämte stora och små begynnelsebokstäfver ändrats i enlighet med modernt skriftbruk. Alla förkortningar hafva naturligtvis blifvit upplösta. Sid. 11 är meningen tydligen korrumperad, men jag har ej vågat föreslå någon emendation. Endast följande ändringar hafva blifvit gjorda]:

Sid.	1	*står:*	Bocildam *ändradt till* Botildam (så i Digby).
»	»	»	corporis » patris » »
»	2	»	futura (så ock Digby) *ändradt till* future.
»	»	»	consideracio » » consideracionis.
»	»	»	oblacionibus *ändradt till* oblectacionibus.
»	»	»	vicino (så ock Digby) *ändradt till* vicinos.
»	»	»	vno *ändradt till* vna (så i Digby).
»	»	»	ait » ut (så i Digby).
»	»	»	fundamenti *ändradt till* fundamenta (så i Digby).
»	3	»	semiuiuum » seminudum » »
»	»	»	enachini (så ock i Digby) *ändradt till* enachine.
»	4	»	bubescenti » pubescenti (så i Digby).
»	5	»	quo (så ock i Digby) *ändradt till* quod.
»	»	»	carnalis *ändradt till* carnales (så i Digby).
»	»	»	aduersario (så ock Digby) *ändradt till* aduersario habuerit.
»	»	»	hic *ändradt till* pauca hic (så i Digby).
»	»	»	eruit (så ock Digby) *ändradt till* erigit.
»	»	»	sanctimonie (så ock i Digby) *ändradt till* sanctimonia.
»	»	»	milicie *ändradt till* malicie (så i Digby).
»	6	»	cero » sero.
»	7	»	quantitati (så ock i Digby) *ändradt till* quantitatis.
»	8	»	subpodita *ändradt till* subpodiata (så i Digby).
»	»	»	digni (Digby: digne) *ändradt till* dignus.
»	»	»	infirmis (så ock i Digby) *ändradt till* infirmes.
»	9	»	rabie *ändradt till* rabiem (så i Digby).
»	»	»	pleno » plene » »
»	10	»	totum » totam » »
»	11	»	memorie (så ock i Digby) *ändradt till* memoria.
»	12	»	occurrebat (så ock urspr. i Digby) *ändradt till* accurrebat (ändring i Digby).
»	13	*har ordet*	repletus *uteglömts. Det har här insatts från Digby.*

Sid. 14 *står:* disposicine *ändradt till* disposicione (så i Digby).
» » » foris (så ock i Digby) *ändradt till* foras.
» 15 » beate Birgitte (så ock i Digby) *ändradt till* beata Birgitta.
» 17 » veniens *ändradt till* veniret (så i Digby).
» » » imperpetuum (så ock i Digby) *ändradt till* in perpętuum.
» » *är* unum *uteglömdt både i Harl. och Digby.*

»	21	*står:*	alie	*ändradt till*	alij.
»	»	»	laborare	»	laborare debemus.
»	24	»	regnis	»	regis.
»	»	»	archidiaconi	»	archidiaconum.
»	27	»	obumbrabit	»	non obumbrabit
»	29	»	ecclesie lyncopensis	»	ecclesie lyncopensi.
»	»	»	confirmacionemque	»	confirmacioneque.
»	»	»	canonicus	»	canonicum
»	31	»	strennuos	»	strenuos.
»	33	»	Lyncopense	»	Lyncopie.
»	34	»	die	»	die quo.
»	»	»	dedignebatur	»	dedignabatur.
»	»	»	est	»	ei.
»	»	»	premissione	»	permissione.
»	35	»	reuelare	»	releuare.
»	»	»	habebatur	»	habebantur.
»	»	»	cantatur	»	cantantur.
»	37	»	ammonit	»	ammonuit.
»	»	»	alienam	»	aliene.
»	38	»	quarum	»	quorum.
»	39	»	captivatur	»	captivatus.
»	»	»	Frawidus	*bör ändras till*	Finwidus.
»	40	»	at	*ändradt till*	et.
»	»	»	calefacto	»	calefacta.
»	»	»	ipsa	»	ipsi.
»	41	»	et	»	ut.
»	42	»	exercent	»	exerceret.
»	43	»	tabernum	»	tabernam.
»	47	»	Bigitta	»	Birgitta.
»	48	»	antedicta	»	antedicti.
»	49	»	Godhesrino	»	Godhechino.
»	50	»	Soundis	»	Sundis.
»	52	»	Stania	»	Scania.
»	53	»	episcopi	»	episcopi sepulchrum.
»	»	»	Benedicta	»	Benedicti.
»	»	»	perpendere	»	perpendere licet.
»	54	»	et si.	»	si.
»	»	»	mentis	»	membris.
»	»	»	iuramenta	»	iuramento.
»	55	»	ebdomodas	»	ebdomadas.
»	56	»	quam	»	quem.
»	57	»	proximo	»	proxima.
»	»	»	peragendam	»	peragendas.

Sid.	59	*står:*	sanctitati	*ändradt till*	sanitati.
»	»	»	Nyachul	»	Nyachiil.
»	60	»	Alanus	»	Olanus
»	»	»	a	»	e.
»	63	»	Petri	»	Petro.
»	»	»	Marcio	»	Marcii
»	»	»	Klokkorake	»	Klokkorike
»	64	»	sanguinem	»	sanguine.
»	66	»	insciarum	»	insciis.
»	»	»	gaudium	»	in gaudium.
»	67	»	quidam	»	quidquam.
»	70	»	qui	*ändradt till*	quid.
»	»	»	trimens	»	tremens.
»	72	»	inuocaui	»	inuocauit.
»	»	»	sanctitatem	»	sanitatem.
»	73	»	Skellewuk	»	Skellewiik.
»	77	»	vt vteretur	»	vteretur.
»	79	»	Lincopam	»	Lincopiam.
»	»	»	et	»	ex.
»	80	»	note	»	noti.
»	»	»	epilenticus	»	epilepticus.
»	82	»	debet	»	diebus.
»	»	»	diocesis in	»	diocesis.
»	83	»	Quia	»	Qui.
»	84	»	ipsi	»	ipsius.
»	86	»	pre	»	pro.
»	87	»	Sanderik	»	Sandwik (tryckfel Sandiuik).
»	88	»	emiserat	»	omiserat.
»	»	»	tam	»	tamen.
»	»	»	reuelatur	»	releuatur.
»	89	»	et	»	in (efter *Fragmentum*).
»	90	»	alij	»	alijs.
»	»	»	Konabergh	»	Skonabergh.
»	92	»	laneis	»	lineis.
»	»	»	sanctitatem	»	sanitatem.
»	»	»	Magno Aruido et Magno de Kulla *ändradt till* Magno et Magno Aruidi de Kulla.		
»	94	»	septimanum	*ändradt till*	septimanarum.
»	95	»	panundi	»	Anundi.
»	100	»	skiz	»	viz = videlicet.
»	»	»	Johanne	»	Johannis.
»	101	»	attenuatutus	»	attenuatus.
»	102	»	dextre	»	dextro.
»	»	»	rectori	»	rectore.
»	»	»	Johanne	»	Johanni.

Efterskrift.

Föregående tvänne biografier äro hämtade från den i British Museum förvarade handskriften Cod. Harl. 612. Den förra af dem eller Vita Petri Olaui föreligger dessutom i en Oxfordhandskrift Cod. Bodl. Digby manuscr. 172 (fol. 43 följ.).

Den Harleyanska handskriften är utan tvifvel en bland de viktigaste för kännedomen om Birgittas lif och skrifter, och på ett annat ställe skall jag utförligare beskrifva den. Här vill jag blott nämna följande.

Handskriften, som är en bland de väldigaste folianter jag skådat, är $21^1/_2$ engelska tum lång och 15 tum bred. Det ypperliga pergamentet räknar 302 blad, hvilka äro indelade i spalter — inalles 1208. Handstilen, hvilken förefaller vara densamma genom hela boken, är klar och läslig och abbreviaturerna i allmänhet lätt upplösta. På första sidan äro tvänne lappar påklistrade såsom titel. På den ena läses: Quatuordecim libri beate Birgitte ex quibus septem sunt reuelaciones a Christo sibi facte, 8us liber est ad imperatores et reges, 9us ad episcopos, X^{us} vocatur Celeste Viridarium, 11us Regula Saluatoris, in 12° continentur defensoria, 13us est liber attestacionum, 14us est de Vita Sancte Catherine cum alijs. Det samma är med en annan stil skrifvet på den andra lappen; båda dessa stilar äro yngre än den, som förekommer i texten.

Fol. 2 börjar den första boken af revelationerna, som fortgår till fol. 17. Därefter följa bok 2 (fol. 17—29), bok 3 (fol. 29—37), bok 4 (fol. 37—66), bok 5 (fol. 66 —73), bok 6 (fol. 73—95) och bok 7 (fol. 95—104). Därpå vidtager liber celestis Imperatoris ad reges, som fortgår till fol. 125 — alt detta i likhet med de vanliga

Birgitta-handskrifterna. De följande böckerna äro däremot egendomliga för det Harleyanska manuskriptet:

Fol. 125. Incipit liber nonus celestium reuelacionum, qui intitulatur ad pontifices et continet multas alias reuelaciones, que non agunt de pontificibus, ut patebit.

Fol. 133. Explicit liber nonus, qui intitulatur ad pontifices. Incipit liber decimus, qui dicitur Celeste Viridarium beate Birgitte[1]) contextum de quibusdam reuelacionibus celestibus per venerabilem patrem dominum Alfonsum quondam Gienensem episcopum.

Fol. 160. Explicit liber decimus. Incipit liber vndecimus, qui est de regula reuelata et reuelacionibus ad ipsam regulam pertinentibus.

Fol. 169. Explicit liber vndecimus. Incipit liber duodecimus, qui continet quedam defensoria regule et reuelacionum beate Birgitte.

Det första af dessa är Defensorium domini Adam cardinalis Anglie, doctoris in theologia (fol. 169 v. sp. 2 — fol. 184 r. sp. 2), det andra är Defensorium Galfridi de P. Abbatis de Bellando (till fol. 189 v. sp. 1), det tredje och det fjärde äro af Reginald episcopus (går till fol. 208 r. sp. 2).

Den 13:de boken innehåller helgonprocessen (attestationes factas pro canonizatione beate Birgitte) och går till fol. 288 v. sp. 1, där den sista boken — den fjortonde — börjar: Incipit liber XIIII[us] de legendis domine Katerine filie domine Birgitte et domini Petri Olaui et domini Nicholai episcopi lyncopensis.

Början lyder: Vita venerabilis domine Katerine filie beate Birgitte de regno Swecie prime abbatisse in monasterio watzstenensi in eodem regno sito.

Denna legend är i det hela den samma som den år 1483 tryckta, men företer dock ej obetydliga olikheter, i

[1]) En annan afskrift af detta sällsynta arbete finnes i Bodleyanska Biblioteket. Bibl. Canonica nr 475 (en chartaceus in 4:o).

det att somliga partier i den tryckta boken här saknas, under det att andra äro rikare och mera utvecklade. Äfven miraklen förekomma här. Handskriften slutar dock med det närmast före blad D 1 i den tryckta boken anförda undervärket[1]).

Vita Katerine går till fol. 291 v. sp. 2, där Vita Petri Olaui omedelbart börjar utan någon särskild titelöfverskrift, hvilket synes häntyda på, att dessa biografier båda förekommit i samma häfte samt från detta kopierats i Cod. Harl. 612. Detta bestyrkes äfven af slutorden i Cod. Harl. och af manuscr. Digby.

Vita Petri Olaui går till fol. 293 v. sp. 1, där det här sid. 18 anförda intyget läses. Af detta framgår att Confessor generalis Gerwinus och conventet i Vadstena låtit nedskrifva Petrus Olauis och Katarinas biografier, hvilka förvarades »penes nos inter annalia nostra». Af dem hade nu en afskrift införts »in istis presentibus quaternis», hvilken afskrift till yttermera visso den 27 juni 1427 försetts med confessorns sigill. Från denna med sigill försedda kopia måste den Harleyanska texten — såsom vi sedermera skola se — vara en afskrift i första hand.

Fol. 293 v. sp. 2 börjar Nicholaus Hermannis biografi: »De Vita Sancti Nicholai. Incipit prologus in vitam beati Nicholai quondam episcopi lincopensis». Denna biografi fortgår till fol. 302 r. sp. 2, där det här sid. 105—106 aftryckta notarialintyget meddelas. Af detta framgår, att en Johannes Hartman år 1427 infunnit sig i Linköpings stifts kapitel såsom ombud för Robertus Belle och Thomas Sterington, hvilka af det engelska Birgittinerklostret Sion skickats till Vadstena. På Hartmans begäran hade »originalis libellus» af legenden framtagits och

[1]) D. v. s. de fyra sista miraklen i den tryckta boken finnas här ej, hvilket är helt naturligt, då det första af dessa härrör från år 1448. Dessa äro, som man inser, tillagda långt efter affattandet af den ursprungliga framställningen.

af två skrifvare kopierats. Denna kopia hade underskrifvits af notarius publicus Petrus Suenonis samt försetts med sigill af biskop Knut och hans kapitel, hvarefter afskriften mottagits af den nyssnämde Hartman år 1427 den 23 maj »hora quasi septima ante meridiem». Af denna afskrift är den Harleyanska texten en kopia troligen i första hand.

Vi vända oss nu till Oxfordhandskriften (Bodl. libr. Digby mscr. nr 172). Fol. 25 börjar Vita venerabilis domine Katerine filie beate Birgitte de regno Swecie prime abbatisse in monasterio Wastenensi in eodem regno sito. Texten är här alldeles identisk med den i Cod. Harl. 612. Å fol. 43 slutar Vita Katerine, och Vita domini Petri Olaui confessoris beate Birgitte vidtager. Äfven denna legend, som slutar fol. 52 verso med det här sid. 105—106 meddelade notarialintyget, är alldeles lika med legenden i Cod. Harl. 612, så när som på några skriffel och några på annat sätt upplösta förkortningar.

Efter notarialintyget läses följande med en annan hand skrifna anteckning:

»Ista vita sancte Katerine de Wasteno et sancti Petri Olaui scripta in isto libro scripta fuit secundum exemplar illius libri, de quo prescribitur, quod munitur sigillo confessoris monasterij de Wasteno in regno Swecie, in quo quiescunt ossa sancte Birgitte et ossa eius filie sancte Katarine de Wasteno et ossa vnius confessoris sancte Birgitte domini Petri Olaui. Iste liber pertinet Doctori Thome Gascoyne eboracensis diocesis».

Därefter följa i omedelbart sammanhang några af samma hand gjorda anteckningar om magister Petrus, prior Petrus och magister Mathias, hvilka notisers källa säges vara »in libro attestacionum pro sancta Birgitta et in libro de eius sancta vita et miraculis». Notisen slutar med följande källhänvisning: »Hoc patet folio 64 et folio 97 in libro de miraculis sancte Birgitte vidue et sponse

Christi et iste liber vere vocari potest liber de vita et miraculis sancte Birgitte, quia plura bona de eius sancta vita et miraculis continet et est iste liber in monasterio Syon ordinis sancti Saluatoris londinensis diocesis».

Häraf framgår för det första, att Digby-manuskriptet ägdes af Thomas Gascoyne[1]). Denne (född 1403, död 1458) var en af Oxforduniversitetets mest betydande män och en högeligen ansedd teolog. Bland hans skrifter nämnes ock en kortfattad Birgittabiografi, hvaraf den på 1500-talet lefvande fornforskaren Leland såg en kopia i Osenay Abbey's bibliotek. För nunnorna i Sion öfversatte han ock på engelska en biografi öfver S. Birgitta, såsom han själf upplyser i *Loci e libro veritatum* p. 140[2]). Denna öfversättning är antagligen identisk med den, som år 1516 utgafs af boktryckaren R. Pynson i *The Kalendre of The Newe Legende of Englande*[3]). Om hans nära förbindelse med Sion vittnar slutligen den omständigheten, att han till detta kloster skänkte sin egen högst betydande boksamling.

Af Gascoynes anteckning framgår vidare, att Digbymanuskriptet kopierats direkt från den år 1427 i Linköping tagna afskriften, hvilken — ehuru det här ej uttryckligen säges — tydligen tillhörde klostret Sion. Slutligen nämnes här, att samma kloster ägde en kopia af liber attestacionum och en liber de vita et miraculis S. Birgitte.

---

[1]) För hans biografi se Rogers upplaga af *Loci e libro Veritatis, Passages selected from Gascoignes Theological Dictionary* (Oxford 1881). Detta Gascoynes arbete är, som vi skola se, af betydelse för dateringen af den i texten nämnda Sions-handskriften.

[2]) »Quam historiam scripsi latius in vita ejusdem Sanctæ Brigittæ, quam vitam ego transtuli de Latino in Anglicum sororibus et monialibus de ordine Sancti Salvatoris in monasterio Syon.»

[3] Denna har i våra dagar ånyo utgifvits af Blunt i *The Myroure of oure Lady* (Early English Text Society, Extra Series nr XIX 1873). Se särskildt inledningen pag. IX.

Klostret Sion hade grundats i början af 1400-talet[1]). Strax efter k. Eriks och dr. Philippas bröllop i Lund år 1406 hade, såsom Diarium Vazstenense berättar, en engelsk riddare, Henricus Rawinzwatt, kommit till Vadstena och där förklarat sig vilja grundlägga ett birgittinerkloster i England. Sedan han skriftligen förbundit sig härtill, anhöll han, att klostret i och för vidtagandet af de förberedande åtgärderna måtte utsända tvänne munkar till England; hvilket ock bifölls. Detta nya kloster grundades i Hintim nära Cambridge[2]). Men år 1416 (enligt den i England gällande tidräkningen år 1415) grundade k. Henrik V ett nytt birgittinerkloster i grefskapet Middlesex, nämligen Sion, hvilket enligt stiftelsebrefvet skulle upptaga 60 nunnor, 13 prester, 4 diakoner och 8 lekbröder. Redan året förut hade moderklostret sändt till England[3]) fyra redan

---

[1]) Om dess historia se Nettelbla, *Nachricht von einigen Klöstern der H. Schwedischen Birgitte auserhalb Schweden* (Frankfurt och Ulm 1764) samt Blunts nyss nämnda arbete. Ett där citeradt arbete, Aungier, *Historia Syon Monasterii*, har jag ej haft tillfälle att se.

[2]) Att värkligen ett kloster kommit till stånd i Hintim, ehuru det sedermera synes hafva uppgått i Sion, framgår af Sions Martirologium, som om Henricus Fitzhugh (detta var Rawenwathers titel såsom lord) antecknar: »Hic fuit primus, qui introduxit hanc religionem in regnum Anglie et quosdam fratres huius ordinis pro incepcione ipsius de Watzsten transmissos suis sumptibus sustentauit per multos annos, et in partem dotacionis huius monasterij dedit dominium et manerium de Henton in Comitate Contabrigie. Et in morte legavit 20 libras fideliter persolutas vltra predictum dominium, quod valet viginti libras annualis redditus». Han dog år 1426.

[3]) Se härom Diarium Vadzstenense och ett bref i DS ny följd III. 38. Det bref från konungen, på hvilket detta är svar, är otryckt, men finnes Vadstena kopiebok (A. 26) sid. 76 verso. Konungen säger där om Sion, att klostret »in construendo consistit et in structura velociter se festinat». Förut hade konungen afsändt ett annat bref till Vadstena (Vadstena kopiebok A. 26 sid. 76), hvari anledningen till Sions grundläggande vidröres. Konungen säger: »Ad promouendum ea, que diuini cultus atque christiane religionis augmentum ullo modo respiciunt,

invigda nunnor, tre kvinliga noviser samt pater Johannes Kalmarniensis[1]) och dominus Magnus Hemmingi för att vara behjälpliga vid den nya institutionens ordnande. Den nya stiftelsen, som var anlagd efter större måttstock än vanligt[2]), behöfde naturligtvis de för ett birgittinerkloster nödiga böckerna, således i första rummet revelationerna, salvatorsregeln, gudstjänstordningen eller Viridarium B. Marie[3]) samt Nicholaus Hermannis eller Birgerus Gregoriis Birgittaofficium. Revelationerna, som genast efter Birgittas död erhöllo en stor spridning, funnos med all sannolikhet redan i England, och ingenting tvingar oss till antagandet att Sionklostret behöft vända sig till Vadstena för att erhålla en afskrift. Äfven Salvatorsregeln var antagligen välbekant,

---

ecce totis feruet affectibus regie deuocionis continua promptitudo. Hinc est, dilecte nobis in Christo, quod nos ex nobilis et honorabilis viri Domini H. Filz Hugh carissimi et fidelis nostri nuper de partibus vestris ad nostram presentiam reuertentis viuis affatibus eruditi, qualiter vos pia intencione ducte aliquos vestrum ordinem et religionem professos huc in regnum nostrum destinare proponitis claustrum et regulam ipsius ordinis in eodem regno nostro, si nobis hoc ipsum placuerit, deo propitio fundari. Deuocioni vestre, quam exinde plurimum commendamus in domino, significamus per presentes, quod de ipsa intencione vestra sumus admodum contentati et complacenciam exinde cepimus veraciter singularem, vtpote qui iam dicti ordinis fundator et tutor specialis existere volumus nec non ministros eiusdem pro diuina ac sancte matris ecclesie reuerencia beniuolis atque graciosis regij fauoris amplexibus confouere».

[1]) Denne Johannes Johannis, som följande år återvände till Vadstena (Diarium Vazstenense), är icke identisk med den förut omtalade Johannes Hartman (Svensk *Historisk Tidskrift* VII, 98), hvilken år 1428 upptages såsom munk i Sion (Blunt pag. XV). Johannes Kalmarniensis gjorde en afskrift af revelationerna, hvilken nu förvaras i Lunds bibliotek.

[2]) Dess årsinkomster voro vid upplösningen enligt lägsta beräkning 1731 £ 8 sh. 4$^{3}/_{4}$ d., hvilket likaledes efter låg beräkning motsvarar 20,000 £ i våra dagars mynt.

[3]) Detta är ett annat arbete än Viridarium B. Birgitte, som är en afdelning af revelationerna i den af Alfonsus projekterade upplagan. Härom skall jag på ett annat ställe utförligare yttra mig.

då själfva tanken att grunda ett Birgittinerkloster tyckes förutsätta någon kännedom om denna. Däremot är det väl antagligt, att den nyssnämnda deputationen fört med sig gudstjenstordningen och ett Birgittaofficium, ty dessa voro näppeligen kända utanför birgittinerklostren, och dessutom synes det hafva varit vanligt, att moderklostret förärade några handskrifter till dotterstiftelserna, när dessa grundades.

Sion var emellertid en så pass betydande institution, att det ansåg sig böra äga alla handlingar och arbeten rörande orden och dess stiftares personligheter, och förmodligen utskickades i det syftet engelska klosterbröder till de mera betydande birgittinerklostren. Till Rom skickades Symon Wynter, som där tog en afskrift af depositionsprotokollet i Birgittas helgonprocess[1]). Detta framgår af Gascoynes anteckning (*Loci e libro veritatum* pag. 169): »Ut patet in libro attestacionum seu deposicionum, quos Imperator Karolus Quartus et reges et cardinales et doctores sacræ paginæ seu Theologiæ et duo confessores beatæ Birgittæ, magister Petrus Olaui et dominus [Petrus] Olaui, et alii multi deponebant et jurabant Romæ coram papa Gregorio Xj° et papa Urbano sexto de sancta vita et miraculis magnis et pluribus beatæ Birgittæ, matronæ et viduæ prædictæ, et illum librum attestacionum prædictarum ego Thomas Gascoigne, Eboracensis diocesis, in Anglia natus, feci scribi Oxoniæ in vitulinis Oxoniæ secundum copiam illius libri attestacionum pro canonizacione beatæ Birgittæ, quem dominus Symon Wynter, devotus religiosus in monasterio Syon in Anglia, fecit scribi Romæ secundum registrum papæ Martini quinti, quando idem

---

[1]) I Rom finnes — så vidt jag vet — numera blott ett exemplar af Birgittas helgonprocess, nämligen Cod. Ottob. 90 (Vaticanen) — en värklig prakthandskrift. Exemplaret i k. biblioteket i Stockholm, hvilket användts för SRS III är således icke, såsom man förmodat, den enda bevarade afskriften.

Symon Wynter ordinis Sancti Salvatoris, fuit Romæ cum domino Thoma Fyschborne, primo confessore generali in monasterio Syon, quem vulgus vocat Sheene ..... et librum prædictum attestacionum dedi monasterio de Osney juxta Oxoniam.»

Äfven originalen till den nionde och tionde boken i Cod. Harl. 612 förvärfvades antagligen på denna italienska resa, sannolikt i det Florentinska birgittinerklostret Paradisus, där Alfonsus' af Jaen papper — från hvilka dessa böcker stamma — tyckas hafva varit kända. I Sverige funnos endast några obetydliga från Florens skickade utdrag, och i tyska eller franska bibliotek har jag ej funnit något, som häntyder på bekantskap med dem.

Äfven till Sverige skickades emissarier, och genom Diarium Vazstenense veta vi, att tvänne »patres ordinis nostri» vid påsken 1427 kommit från England i ordensangelägenheter »petentes et reportantes raciones[1]) super aliquibus punctis regule». Genom det här anförda notarialintyget veta vi nu, att dessa varit Robert Belle och Thomas Sterington. Vi veta vidare, att de skickat ett särskildt ombud till det närbelägna Linköping för att där mottaga en bevittnad afskrift af Vita Nicholai. Själfva uppehöllo de sig i Vadstena, där de nästa månad erhöllo en likaledes bevittnad afskrift af de där förvarade biografierna öfver B. Katarina och B. Petrus Olaui. Antagligen fingo de äfven afskrifter af Prior Petrus' tillägg till Salvatorsregeln, Vita et miracula S. Birgitte samt möjligen ock några andra arbeten.

Med dessa skrifter begåfvo de sig tillbaka till Sion, där Thomas Gascoyne lät taga en kopia af det häfte, som innehöll biografierna öfver Katarina och Petrus Olaui,

---

[1]) I British Museum finnes »Collacio proposita coram collegio Brigittini ordinis in Sweda per generalem et primum confessorem de Sancta Syon in Anglia» (Arundel Mscr. 11).

liksom han tagit en afskrift af Sions exemplar af Liber attestationum samt Vita et miracula S. Birgitte[1]).

Någon tid därefter beslöt man i klostret att i ett enda band förena alla de viktigaste birgittinerskrifterna, hvilka man på sätt, som här angifvits, från olika håll hopsamlat, och så uppstod Cod. Harl. 612, i hvilken man införde revelationerna dels enligt den vanliga redaktionen, dels enligt Alfonsus' påbörjade, men aldrig afslutade redaktion, vidare Salvatorsregeln, några engelska defensorier för Birgitta samt slutligen Katarinas, Petrus Olauis och Nicholaus Hermannis legender. *När* handskriften kom till, nämnes ej, men som det synes måste detta hafva skett *efter* år 1435. Af Gallfridus' de Bellando defensorium finnes nämligen en annan kopia (Upsala Bibliotek Leg. 1), som slutar med följande tidsbestämning: »Explicit declaratio quorundam articulorum excerptorum de reuelationibus sancte Birgitte edita per venerabilem patrem abbatem Galfridum de Bellaland anglicum sacre theologie professorem eximium, qui eam misit domino episcopo londoniensi in Basiliam Anno Domini 1435». Å andra sidan är det bevisligt, att den existerat redan före år 1450. Den ifrågavarande handskriften omtalas nämligen af Gascoygne. Han yttrar i *Loci e libro Veritatum* pag. 122: »Præcepit Christus per beatam Brigittam, eandem sponsam Christi, quod Prior Petrus Olaui suus confessor ordinis cisterciensis scriberet et in illa regula ostensa beatæ Brigittæ in Castro Wastenensi Lincopensis diocesis in Regno Sueciæ capitulo quinquagesimo iiij^to ipsius regulæ a Christo revelatæ illi Sanctæ Brigittæ, quod Jesus Christus concessit illi religioni Sancti Salvatoris nostri Jesu illas indulgencias, quæ sunt in ecclesia Romæ Sancti Petri ad Vincula. Hæc patent in magno libro de Sancta Brigitta vidua, qui est in monasterio Syon in Anglia columna illius libri

[1]) Hvilken af de olika Birgittabiografierna, som härmed menas, torde nu vara svårt att säga.

662[a], qui liber continet revelaciones divinas in novem libris ostensas beatæ Brigittæ et alia opera et librum attestacionum scilicet probacionum, quæ Romæ fiebant per multas personas fide dignas de ejusdem sancta vita et miraculis plurimis». Det ifrågavarande citatet finnes på den spalt i Cod. Harl. 612, till hvilken hänvisats, och beskrifningen på bokens innehåll stämmer äfven, så vida Viridarium räknas ej till revelationes utan till alia opera.

Kort därefter gör han ett nytt citat, genom hvilket boken än noggrannare beskrifves: »In illa regula revelata Sanctæ Brigittæ in castro Wastenensi in regno Sweciæ Lincopensis diocesis capitulo quinquagesimo quarto scribitur: 'quod Jesus Christus Salvator noster concessit illi religioni Sancti Salvatoris illas indulgencias, quæ sunt Romæ in ecclesia Sancti Petri ad Vincula'; hæc patent in magno libro de Beata Brigitta vidua quondam et principissa Nericiæ in regno Sweciæ, qui liber est in monasterio Syon in Anglia ordinis Sancti Salvatoris et hæc patent in illo libro columpna sexcentesima sexagesima secunda. Mille enim et ducentæ et duæ columpnæ sunt in illo magno libro de Sancta Brigitta in monasterio Syon». Boken har i värkligheten 1208 spalter, men då de fyra första (fol. 1) och de två sista (fol. 302 verso) äro oskrifna, är Gascoynes uppgift således fullt riktig, och det kan ej råda något tvifvel om, att han afser den nu i British Museum förvarade handskriften. Då nu Liber Veritatum af honom nedskrefs mellan åren 1433 och 1457 och denna notis ej tillhör de allra sista, får man väl antaga, att han senast 1450 i Sion sett den väldiga handskriften. När Gallfridus' defensorium väl ej heller infördes i denna omedelbart efter författandet, är det sannolikt, att Cod. Harl. 612 tillkommit på 1440-talet och i hvarje fall med säkerhet under perioden 1435—1457.

Vi vända oss nu från själfva handskriften, hvars

proveniens och datum blifvit bestämda, till de skrifter i denna, med hvilka vi för närvarande hafva att sysselsätta oss.

Biografierna öfver Katarina och Petrus Olaui stamma båda från Vadstena, afskrefvos båda i samma häfte, sägas båda hafva tillkommit på initiativ af generalkonfessorn Gerwinus och Vadstenakonventet samt betraktas öfver hufvud taget såsom *ett* arbete, hvilket allt gör det sannolikt, att båda haft samma författare. Hvilken denne varit, säges dock ej. Arbetet förklaras blott vara »in literalem formam redactum» »ex personarum fide dignarum cum eis (Katarina och Petrus Olaui) per plura annorum curricula conuiuentium memoriter acta et origines retinencium assercione certissima». Men genom uppgiften, att biografierna sammanskrifvits på uppdrag af generalkonfessorn Gerwinus (fecimus conscribi vitas), erhålla vi dock en tidsbestämning, som kan leda oss vidare. Gerwinus valdes nämligen till generalkonfessor i augusti 1426. I april året därpå kommo Robert Belle och Thomas Sterington till Vadstena, och den 27 juni togs afskriften. Biografierna voro således författade på sin höjd några månader förut. Den omständigheten att de båda engelsmännen *förr* — i maj — erhöllo en afskrift af Vita Nicholai häntyder ock möjligen på, att biografierna öfver Katarina och Petrus Olaui då ännu ej voro »in literalem formam redacta». Författaren måste således hafva varit munk i Vadstena kloster augusti 1426—juni 1427.

För både Vita Katarine och Vita Petri Olaui hafva i senare tid författarnamn uppgifvits. Vi kunna nu pröfva uppgifternas tillförlitlighet. År 1464 började man i Vadstena göra allvarliga ansträngningar att få Katarina beatificerad[1]). År 1474 öfversände kyrkomötet i Arboga till påfven en relation rörande Katarinas lif och undervärk, och med

[1]) Se härom Annerstedt SRS III II 268 och Silfverstolpe i *Historiskt Bibliotek* II 1—19.

anledning däraf nedsatte denne en kommission för att pröfva denna fordrans berättigande. För kommissionen framlades 13 punkter, utdragna ur Vita Katarine, och rörande dessa punkter hördes sedermera vittnen. I handlingarna rörande helgonprocessen förklaras munken Ulfo vara författare till »Legenda Katerine sancte memorie»[1]. Denna uppgift är visserligen femtio år senare än själfva händelsen, men den är tydligen riktig, enär Ulfo vid den tid legenden författades värkligen var munk i Vadstena kloster. Han hade till och med åren 1423—1426 varit generalkonfessor och afled år 1433. Då Vadstenadiariet dessutom om honom uppgifver: »scivit nomina personarum, que intricata tanguntur in revelationibus, et multa, que a senioribus nostris didicerat», så stämmer denna karaktäristik ju ganska godt med den bild vi kunna göra oss af författaren till Vita B. Katerine.

Såsom jag redan nämt tyder allt på, att samme man, som författat Katarinalegenden, äfven skrifvit Vita Petri Olaui, men hos Vastovius, hvilken i allmänhet plägar vara väl underrättad, uppgifves en annan författare: »ejus vitam et miracula conscripsit probata fide pater Mathias Laurentii ordinis ejusdem, vir ætate grandævus, ac erga Deum pietate ac religione conspicuus, quam tamen nondum videre potui» (Benzelii upplaga sid. 140). Mathias Laurentii blef munk år 1453 och afled vid hög ålder år 1486; mellan dessa år skulle således legenden, så vida Vastovius' uppgift vore sann, vara författad. Men då den förekommer i afskrift redan år 1427, kan Mathias Laurentii tydligen icke vara författaren, och Vastovius' notis förringar således ej sannolikheten af de skäl jag förut anfört till fördel för Ulfo.

Men måhända hade Vastovius likväl någon grund

---

[1]) Så säges t. ex. om ett af vittnena: »referens se ad vitam beate Katerine conscriptam per celebris memorie dominum fratrem Ulphonem».

för sitt påstående. Den af mig utgifna biografien är nämligen ej den enda, som finnes. År 1888 utgaf lektor K. G. Grandinson ett Fragmentum de Vita et Miraculis Magistri Petri Olaui (*Karlstads läroverksprogram* för 1887—1888). Den af honom efter en handskrift i k. Biblioteket utgifna biografien är, som det genast visar sig, en annan än den i Cod. Harl. 612 intagna. Efter en inledning, som i följd af handskriftens skadade skick nu är till en stor del oläslig, följer ett bref från Petrus Olaui till Nicholaus Hermanni, derefter har författaren infört några revelationes extravagantes, som hafva afseende på Petrus Olaui, och därefter vidtager en kort biografi, som i det hela består af en redogörelse för några undervärk, hvilka Petrus under sitt lif utfört; efter hvarje mirakel följer vanligen en religiös betraktelse. Därpå afslutas det hela med en redogörelse för några undervärk, som Petrus utfört efter sin död, vidare ett nytt utdrag ur revelationes extravagantes och slutligen ett citat från Diarium Vazstenense.

Det visar sig snart, att Stockholmshandskriftens text lika litet kan vara källan till texten i Cod. Harl. 612 som denna kan vara källan till det af Grandinson utgifna fragmentet. Det för båda gemensamma är de mirakler, som Petrus under sitt lif utfört. Stockholmshandskriften innehåller, hvad dessa mirakler beträffar, uppgifter, som icke återfinnas i Cod. Harl. 612 och icke häller kunna antagas vara på fri hand fabricerade, och biografien i Cod. Harl. 612 är så mycket vidlyftigare än det af Grandinson utgifna fragmentet, att det ej kan vara tal om, att detta senare varit källan ens för de mirakel, som för båda äro gemensamma[1].

Det återstår således endast den möjligheten, att båda

---

[1]) Bl. 15 r. Grandinson jämf. sid. 1 i min upplaga; 16 r. Grandinson jämf. s. 2; 18 v. Grandinson jämf. sid. 9; 18 r. Grandinson jämf. sid. 9; 20 r. Grandinson jämf. sid. 12.

hämtat sina notiser ur en gemensam källa[1]), hvilken således måste hafva existerat före år 1427, och om en dylik källa hafva vi värkligen en tillförlitlig underrättelse. I Diarium Vazstenense för år 1408 läses nämligen:

»In isto anno cepit Dn. Petrus, qui fuit magister et confessor S. Birgitte ac ipsius individuus sui itineris comes plus quam per XXX annos, coruschare miraculis, ita quod a festo ad vincula Petri usque ad finem illius anni contingebant plus quam XV miracula, quod probant signa et imagines super sepulchrum ejus in signum miraculi suspensa. Plura eciam alia miracula facit Deus propter ipsum eciam cum pauperibus, qui non sufficiunt propter paupertatem aliquod signum de cera offerre, sed promittunt se cotidie dicere unum pater noster vel plura ad ipsius honorem, qui statim suæ peticionis celerem consequuntur effectum. Hæc omnia miracula alibi conscribuntur.»

Det fanns således en samling af redogörelser för mirakel, som Petrus utfört, och denna mirakelsamling var tydligen af samma art som den, hvilken jag här aftryckt efter Nicholaus Hermannis biografi. D. v. s. så snart något undervärk skedde, hvilket tillskrefs Petrus Olaui, antecknades och protokollerades detta af myndigheterna i Vadstena kloster, hvilka väl ock i denna protokollsbok införde en redogörelse för de mirakel, som Petrus enligt trovärdiga personers vittnesbörd utfört i lefvande lifvet. Här fanns således *materialet* till en biografi öfver Petrus Olaui, men häller icke mer.

På grundvalen af detta material var det som Ulfo

---

[1]) Det förefaller ej alldeles oantagligt, att denna varit affattad på svenska, att döma af det olika sätt, på hvilket samma berättelse återgifves; jämför särskildt berättelsen om den lille Petrus Olauis inbillade resa till Rom (Grandinson 16 r., min upplaga sid. 2), där t. ex. »byherde» på ena stället återgifvits med »bubulcus opidi», på det andra med »civium pastor» och där det svenska ordet »resa» råkat följa med i den latinska texten (»ad talem resam»).

år 1427 skref den första biografien, hvilken möjligen just affattades för att sändas till England med Robert Belle och Thomas Sterington; det något abrupta slutet, där icke ens Petrus dödsår anföres, tyckes häntyda på en viss brådska.

Den andra, af Grandinson utgifna biografien är tydligen senare. Detta är troligt redan däraf, att två biografier öfver samma person väl svårligen författats samtidigt inom klostret. Af ett i biografien meddeladt mirakel blir denna sannolikhet nästan upphöjd till graden af visshet. Sid. 20. v. hos Grandinson anföres nämligen ett mirakel, som börjar med följande ord: »erat quippe in monasterio Vastena frater quidam Tornerus nomine, qui dolorem capitis vehementissimum cum reumate per 26 annos continue passus est» etc. På detta sätt kan näppeligen en ännu lefvande person omtalas, och vi måste därför förutsätta, att frater Tornerus redan var död, då detta skrefs. Tornerus Andreæ, hvilken blef munk år 1407, afled år 1435, och biografien bör således vara författad något senare. Men härmed hafva vi närmat oss den period (1453—1486), under hvilken Mathias Laurentii var munk, och vi kunna då fråga: hvilket är troligare, att biografien författats under perioden 1435—1453 eller under perioden 1453—1486? Senare kan den att döma af stilen svårligen vara.

För att besvara denna fråga, synes man mig böra fasthålla det nära sambandet mellan Katarina och Petrus Olaui, de båda Vadstenahelgonen. År 1464 började man som bekant att göra allvarliga ansträngningar för att få Katarina beatificerad, och det är därför ytterst troligt, att man vid denna tid försökt att äfven förskaffa Petrus Olaui samma heder. För att detta försök skulle hafva någon utsikt till framgång, fordrades, att man till påfven öfversände en biografi, hvilken dels utvisade den höga uppskattning som den redan beatificerade Birgitta uttalat om

den föreslagne kandidaten, dels med så många undervärk som möjligt styrkte hans anspråk på helgonglorian. För detta syfte lämpade sig Ulfos biografi ej fullt, enär denna mera sysselsatte sig med Petrus' lif i allmänhet utan att lägga hufvudvikten på hans förhållande till Birgitta, hvarjämte man här alldeles saknade den ytterst viktiga redogörelsen för de undervärk, som helgonet utfört efter sin död. En ny biografi kunde således anses vara af behofvet påkallad, och som jag tror är det denna biografi vi hafva att igenkänna i den af Grandinson utgifna. Ett yttre skäl till detta antagande tror jag mig hafva funnit i själfva texten. Strax i början läsas de halft utplånade orden: »Pater ejus nomine Olaus, mater autem [Botildis] nuncupati sunt de reg[no Swecie]», hvilken mening tydligen måste restitueras på sätt som här gjorts. Men uppgiften att Petrus föräldrar stammade från Sverige, är tydligen ditsatt till upplysning för en utländsk läsare, och detta styrker mig i antagandet, att biografien författats med afseende på Petrus' projekterade beatificering. Då nu vidare förberedelserna för denna tydligen böra ställas i samband med förhandlingarna rörande Katarina, böra vi sannolikt förlägga affattandet af denna biografi till tiden omkring år 1470. Men vid denna tid var Mathias Laurentii värkligen munk i Vadstena kloster, och då han dessutom synes hafva varit en man med literära intressen[1]), så förefaller det ganska antagligt, att han, såsom Vastovius uppgifver, författat »Vita et miracula Petri Olaui» eller samma arbete, som af lektor Grandinson nu återfunnits.

Beatificeringen var dock en dyrbar affär, och klostret mäktade nog icke att samtidigt bära omkostnaderna för tvänne. Petrus Olauis fick därför anstå, och man lade sig ej ut för honom med samma ifver som för Katarina.

[1]) Den ännu outgifna öfversättningen af Speculum Virginis (i k. Biblioteket) är som bekant värkstäld af honom.

Men att man ej förlorade målet ur siktet, visas af Nicholaus Ragwaldis relation Translatio Katerine (1489)[1]. Författaren yttrar där, »att the, som oss efterlefvande varda, mage betænkia, huadh göra skolandes æhr, ner S. Katharinæ högtijdh skal æhn yttermeer fulbordas, eller om så Gudi täckes att vår helge herra Petrus, S. Catharinæ Tuchtemæstare, skulle æn uphöges hær i jorderijke ibland menniskor, huilken i the helga Trefallighetz åsyn ær dageliga och blifver everdeliga, æller om vij hær i Stadenom vardom framdeeles athsporde, eller af vårom effterkommandom, huru dessa translatio tillgick af S. Catharinæ eller af androm, ther Canonizationes tillstunda, nær Gudi tæckes: först S. Sigfridi Söstersöner, Martyres, item helga Brynolph Biscop i Skarom, h. Biscop Nicolaus af Linkopunge, h. Mester Pædher her i Wadhstenom, Prior Pædher i Alvastrom, h. Fru Ingridh i Skeninge, och om Gudi tæckes att flere varda».

Denna relation skrefs kort efter år 1500, och då hade Petrus Olaui således ej ens nått translationens ära. Vastovius yttrar: »supplicatum fuit pro canonizatione ipsius apud Leonem papam X, sed hæresi gliscente nihil perfectum». Officielt nådde Petrus Olaui således ej ens den lägsta rangskalan bland helgonen, men inom Vadstena kloster samt måhända också inom andra birgittinerstiftelser vördades han dock såsom den »helige» herr Petrus.

Jag öfvergår nu till den andra af de båda biografierna: den från Linköping stammande Vita Sancti Nicholai med dess bihang miracula Sancti Nicholai. Vi vända oss först till bihanget.

Detta består, som man lätt finner, af en samling depositioner, hvilka vid olika tillfällen mellan åren 1402

[1]) SRS III II 268 ff. Katarina blef som bekant aldrig beatificerad. Translationen var ett slags provisorisk helgonförklaring eller rättare en åminnelsefest, som dock ej innebar att den, till hvilkens ära translationen firades, värkligen var helgon.

och 1414 aflagts af olika personer inför än den ene än den andre af Linköpingskapitlets medlemmar, hvilka derom uppsatt protokoll. Dessa anteckningar samlades[1], såsom det å sid. 105 uppgifves, till ett särskildt häfte, hvilket den 20 juli 1414 försågs med kapitlets sigill. Af denna officiella samling erhöll Johannes Hartman den 23 maj 1427 en bevittnad kopia.

Angående tillkomsten af Vita Nicholai, hvartill Miracula utgöra ett bihang, nämnes intet direkt. Af prologen framgår dock, att biografien betraktats som en officiell handling, hvilken sanktionerats af biskop Knut och Linköpingskapitlet. Den författades icke före år 1402, ty det nämnes på två ställen i prologen, att anledningen till biografiens författande varit, att Nicholaus börjat »post mortem miraculis corruscare», och före denna tid synes intet — möjligen ett — undervärk hafva blifvit antecknadt[2]). Ett annat datum erhålla vi af uttrycket »Potuit hoc recolere Dominus Henricus archiepiscopus immediatus predecessor moderni», ty därigenom angifves biografien såsom författad efter år 1408, då ärkebiskop Henricus Caroli afled eller kanske rättare efter år 1409, då Johannes Jerechini invigdes till hans efterträdare; då denne senare år 1419 såsom anklagad för grofva brott flydde från sitt stift till utlandet, är biografien tydligen skrifven mellan åren 1409 och 1419. Prologen gifver oss ännu en tidsbestämning. Det heter nämligen där: »Et licet de singulis sanctis solempnizare non possumus, tamen iustum est, vt quelibet regio aut eciam ciuitas vel parochia suum patronum speciali

[1]) Att de olika protokollen förut varit nedskrifna på lösa blad, synes framgå däraf, att miraklen i den samlade framställningen ej följa i tidsordning. Antagligen voro dock flera skrifna på samma blad, ty för vissa partier synes en viss tidsföljd vara iakttagen.

[2]) Några hade visserligen skett förut, men vittnesmålen äro alla från perioden 1402—1414. Det enda undantaget är Johannes Petris vittnesmål (sid. 73), som synes vara från år 1401.

honore veneretur sicut precepit dominus.... Francia colit Dyonisium, Anglia Thomam, Suecia uero Sigfridum et nos in diocesi nostra lincopensi patrem nostrum Nicholaum venerari et pro eius canonizacione laborare debemus quem in celis triumphantem vna cum beata Birgitta nouum canticum decantandum credimus». Häraf framgår, att man, då detta skrefs, redan börjat arbeta för Nicholaus canonisation. Såsom jag sedermera med handlingar skall visa, började dessa arbeten år 1414 och fortsattes med en viss ifver till år 1417. I följd häraf bör också biografien hafva affattats under dessa år, och vi hafva således all rätt — något som vi äfven utan dessa tidsuppgifter haft — att betrakta biografien såsom en samtidigt affattad del af och inledning till den i samma häfte införda mirakelsamlingen af den 20 juni 1414. Dess källor voro säkerligen de vittnesmål, som aflagts rörande händelser, hvilka timat under biskopens lif. Att några dylika ej anföras bland Miracula beror naturligtvis därpå, att dessa redan bearbetats i Vita.

Biografiens författare nämnes ingenstädes, men tydligen hafva vi att söka honom bland medlemmarna af Linköpings kapitel. Af dessa är ingen bekant för några literära intressen med undantag af Ragvaldus Anundi, som synes hafva författat Vita metrica S. Birgitta[1]) (utgifven i *Meddelanden från det literaturhistoriska seminariet i Lund*), och man kunde därför tänka på honom såsom författare, men dels nämnes han, så vidt jag vet, ej i någon handling efter år 1409, och det är således tvifvelaktigt, om han ens lefde, när biografien affattades, dels synes han ej hafva varit vidare verksam vid vittnesmålens mottagande, dels beror det slutligen på en tillfällighet, att han blifvit känd såsom författare af Vita metrica, och genom en liknande tillfällighet kunde vi ju

[1]) Författaren, som blott kallar sig Ragwaldus, kan ej hafva varit munk i Vadstena kloster. Både Ragwaldus Svenonis och Ragwaldus Olaui — de enda med detta namn — voro lekmän.

återfinna åtminstone namnet på något af en annan samtidig Linköpingskanik författadt arbete, hvarigenom Ragwaldus Anundis nyss omtalade företräde skulle försvinna. Den af kanikerna, som visade det ojämförligt största intresset för Nicholaus' kanonisation var Laurentius Gedda, och då det på mötet i Konstanz gälde att genomdrifva denna åtgärd, var det han, som utskickades att föra stiftets talan (se Diarium Vatzenense år 1417). Då nu biografien är författad i det tydligt uttalade syftet att förskaffa Nicholaus helgonglorian, har man måhända en viss rätt att gissa på Laurentius Gedda såsom biografiens författare. Möjligt är ock, att biskop Knut själf utarbetat den ifrågavarande lefnadsteckningen.

Denna biografi öfver Nicholaus är dock ej den enda, som finnes i behåll från medeltiden.

För några år sedan påträffade nämligen lektor K. G. Grandinson i biblioteket på Stafsund (Ekerö) ett fragment å fyra blad, hvilka tydligen utgöra en del af en nu för öfrigt förlorad biografi öfver den berömde linköpingsbiskopen. Lektor Grandinson, som underrättat mig härom, har dessutom godhetsfullt tillstält mig den afskrift han gjort af det ej alltid lättydda fragmentet, hvilket ägaren af Stafsund, f. d. öfversten, ledamoten af riksdagens första kammare m. m. friherre R. M. Klinckowström tillåtit mig att få låna till Lunds universitetsbibliotek. Fragmentet meddelas här såsom bilaga A.

Fragmentet börjar med en samling punkter, som röra händelser, hvilka tilldragit sig under Nicholaus lif. Därefter vidtager en ny afdelning: »Hic ponuntur aliqua miracula consequenter, quibus in vita sua claruit beatus Nicholaus», hvarefter såsom en tredje och sista afdelning följer: »Sequuntur miracula meritis beati Nicholai predicti post eius obitum facta».

Denna tredje och sista afdelning är, som man märker, blott ett sammandrag af det Harleyanska manuskriptets

De miraculis S. Nicholai. Miraklen följa i samma ordning som i originalet, ehuru särskildt mot slutet flera blifvit öfverhoppade, antingen därför att de ansågos mindre viktiga eller af någon annan nu okänd anledning. Ingen enda uppgift förekommer här, hvilken ej återfinnes i det utförligare Harleyanska manuskriptet.

På ett annat sätt förhåller det sig med de båda första afdelningarna. Åtskilliga af de punkter, som här förekomma, återfinnas väl i det Harleyanska manuskriptets Vita Sancti Nicholai, men andra förekomma der endast antydningsvis och många saknas alldeles. Den Harleyanska texten kan således ej hafva varit källan till dessa delar af fragmentet, lika litet som detta kan hafva legat till grund för det i allmänhet utförligare Vita Sancti Nicholai. Båda måste således hafva en gemensam källa, och denna är tydligen de depositioner rörande Nicholaus lif, hvilkas tillvaro vi redan måst antaga.

Vi kunna nu fråga: hvarför författades denna andra biografi, hvilken efter alt att döma måste förläggas till samma tid som den här redan meddelade? Svaret på denna fråga finna vi lättast, om vi vända oss till biograferna öfver de båda helgon, rörande hvilkas kanonisation man samtidigt petitionerade hos kyrkomötet i Konstanz, nämligen Brynolphus af Skara och Ingrid af Skeninge. Rörande den förre tycktes som bekant omkring år 1490 en bok med den något oegentliga titeln Vita Beati Brynolphi (i st. f. Processus canonizationis Beati Brynolphi). Arbetet inledes med några bref rörande kanonisationen, och efter kyrkomötets svar på de från Sverige inlämnade petitionerna och dess befallning om en i vederbörlig form gjord undersökning om Brynolphus' lif och undervärk läsas dessa ord:

In fine vero dictarum litterarum scripta erant de alterius manu et litteris superioris littere ipsarum litterarum penitus et omnino dissimili et diuersa hec verba, videlicet:

In negotio Canonizationis beati Brynolphi quondam Episcopi Scarensis procuratores et promotores predicti dant, faciunt et exhibent positiones et articulos infrascriptos.» Därefter följer en samling punkter rörande b. Brynolphus' lif, hvar och en börjande med ett *item*. Efter den sista, som rör hans död, läses: consequenter sequuntur miracula pauca de multis, quibus post mortem claruit beatus Brynolphus», och därpå vidtaga nya punkter, hvar och en inledd med ett *item*, rörande dessa undervärk. Det hela afslutas med en redogörelse för det sätt, hvarpå vittnena skulle utspörjas angående deras kännedom om dessa punkter.

På samma sätt sköttes helgonprocesserna rörande Birgitta och Katarina, såsom de ännu bevarade handlingarna utvisa, och det är tydligt, att liknande förhör äfven anstälts rörande Nicholaus och Ingrid.

Af processen rörande Ingrid meddelas här (såsom bilaga B) ett — tyvärr dock föga upplysande — fragment, hvilket påträffats i universitetsbiblioteket i Köpenhamn (Addit. N. 645). Det utgöres af ett enda blad, hvilket tjänar som omslag för Ribe Stadsrätt, men detta blad säger oss dock, *när* förhöret om S. Ingrid hölls. Domprosten Laurentius Oddonis uppträder nämligen såsom vittne och nämner, att han hört en uppgift »a domino Yuaro quondam milite et terre Osgocie capitaneo nouiter defuncto». Enligt Diarium Vazstenense begrofs »Dominus Iwarus legifer Osgocie» den 21 april 1417 och enligt samma källa följde Laurentius Oddonis honom i grafven den 29 juli samma år. Mellan dessa båda dagar bör således förhöret hafva hållits — således vid alldeles samma tid som undersökningen om Brynolphus pågick.

Betraktar man nu det af Grandinson funna fragmentet, finner man lätt dess motsvarighet till de punkter, som uppsatts för »procuratores et promotores in negotio canonizationis beati Brynolphi». Hvarje punkt i fragmentet börjar med

ett *item* — såsom i öfriga helgonprocesser — och är tydligen afsedd att läggas till grund för vittnesmål. Samtliga punkter voro naturligtvis uppsatta med ledning af de depositioner, som af de resp. kapitlen öfversändts till mötet i Konstanz, och detta antagande bestyrkes ytterligare af de bref, som rörande denna sak växlades mellan mötet och de svenska myndigheterna.

I ett bref, utfärdadt den 25 juli 1412 (DS ny följd II s. 527) af Franciscus Burdegalensis m. fl. kardinaler, utlofvas hundra dagars aflat bl. a. åt dem, »qui pro canonizacione domini Nicholai quondam episcopi Lincopensis, qui, vt certa relacione accepimus, in dicta ecclesia Lincopensi diuersis claret miraculis ipsaque ecclesia in se et suis membris conseruari et erigi per eius gloriosa merita gratulatur, fideliter laborauerint siue ad eam fiendam quantumcunque caritatiuum subsidium contribuerint». Det märkligaste brefvet utfärdades den 16 mars 1414[1]) af biskop Knut och Linköpings kapitel. I detta bref, hvilket här aftryckes såsom bilaga C, föreslås Nicholaus och Ingrid till helgon, under det att Brynolphus däremot ej nämnes, tydligen af den anledningen, att Linköpingsstiftet endast ansåg sig befogadt att yttra sig öfver de båda östgötahelgonen Nicholaus och Ingrid; ett liknande bref rörande Brynolphus utfärdades säkerligen samtidigt af Skarastiftet. Sedan biskop Knut och hans kapitel lemnat en kort biografi öfver Nicholaus och omtalat hans undervärk, yttra de sig om dessa senare: »quorum aliqua in quaterno seu libello cum meritis vite eius nostris sigillis fideliter inserta vestre sanctitati in presenciarum dirigimus», och i afslutningen af brefvet återkomma de till samma handlingar: »attento quod attestaciones miraculorum et similiter de vite meritis dictorum canonizandorum[2]), de

---

[1]) Otryckt. Vadstena kopiebok (A. 26) fol. 84. verso ff.

[2]) Häraf framgår, att liknande handlingar rörande S. Ingrid äfven blifvit medsända.

quibus eidem vestre sanctitati supra fecimus mencionem, auctoritate ordinaria recepte et facte sunt exacte, diligenter, fideliter et prudenter deponencium semper medio juramento, prout in dicto libello desuper confecto lacius continetur.»

Några dagar senare eller den 21 mars s. å.[1]) sammanträdde den danske ärkebiskop Petrus och den norske ärkebiskop Eskil i Vadstena och anhöllo i skrifvelse till påfven å egna, konungens och det svenska folkets vägnar, att biskoparne Nicholaus i Linköping och Brynolphus i Skara samt nunnan Ingrid i Skeninge måtte blifva kanoniserade. På tal om de föreslagnes lif och undervärk yttras här: »quiquidem lyncopensis et scarensis predictarum ecclesiarum moderni episcopi et eorum capitula vestris beatitudinis auribus oportunitate captata per libros, litteras et eorum sigilla vt credimus supra et infrascripta lacius intimabunt». Samma begäran understöddes af ett af konung Erik den 1 april i Kalmar utfärdadt bref[2]) samt af en annan skrifvelse, utfärdad af ärkebiskop Johannes i Upsala, biskoparne Andreas i Strängnäs, Petrus i Västerås och Eskil i Vexiö[3]). Äfven här omtalas den till påfven öfversända redogörelsen för helgonens lif och undervärk, »quorum (nämligen Nicholaus' och Brynolphus' undervärk) aliqua cum ipsorum vite meritis reuerendissimi in Christo fratres nostri domini lyncopensis et scarensis episcopi in suis quaternis eorum sigillis signatis lacius inserte vestre sanctitati dirigent», och på samma sätt heter det om Ingrids lif och undervärk: »prout in libello desuper confecto per dictum dominum lyncopensem eidem vestre sanctitati dirigendo lacius continetur».

---

[1]) DS ny följd II. s. 726.

[2]) DS ny följd II. s. 800.

[3]) Brefvet, som är otryckt, finnes i Vadstena kopiebok (A. 26) sid. 84. Det är odateradt, men dateras af Annerstedt (SRS III 138) efter en annan afskrift den 20 mars 1414.

Den 28 april 1414 utfärdades det slutligen i Kalmar fullmakt[1]) för abboten Sten i Munkalif att i detta ärende vara procurator hos den romerska kurian, hvarvid han äfven erhöll uppdrag »super vita et miraculis ipsorum articulos et articula proponendum et probandum».

Under den då rådande kyrkoschismen var man likväl tveksam om lämpligheten att tillmötesgå de från Sverge uttalade önskningarna. Den 27 april 1416 utfärdade mötet i Konstanz, som då betraktade sig som den högsta kyrkliga myndigheten, ett svar på den gjorda framställningen[2]). Här omförmäldes att en kommitté, bestående af åtskilliga personer, hvilkas namn meddelas, blifvit nedsatt, »vt litteris autenticis nec non libellis et instrumentis publicis per regem et alios exponentes predictos super hos destinatis per eos visis et examinatis super hiis omnibus se deligenter informarent». Af kommissariernas rapport hade mötet dock funnit, att tillräckliga skäl för en dylik åtgärd ej förelågo, särskildt under så brydsamma omständigheter som de dåvarande, men på konungens begäran ville mötet dock förordna om en ny undersökning i Sverige »secundum articulos et interrogatoria, que sub bulla nostra vobis mittimus interclusa». Redogörelsen för denna förnyade undersökning skulle sändas antingen till mötet eller den blifvande påfven[3].

Ehuru skrifvet i april 1416 anlände detta bref till Skara först den 10 april 1417[4]), hvarefter undersökningen började och vittnen hördes. Att så äfven skett rörande

---

[1]) Otryckt. Vadstena kopiebok (A. 26) sid 82.

[2]) DS ny följd III. s. 136.

[3]) Detta bref utfärdades ånyo af Martin V den 7 maj 1418 (DS ny följd III. s. 324).

[4]) Se protokollet i Vita Brynolphi. Ännu den 1 mars 1417 gjorde de svenska biskoparne en förnyad framställning till mötet, hvilken visar, att något svar då ännu ej ingått (DS ny följd III. s. 217).

S. Ingrid veta vi genom det här meddelade fragmentet, och vi hafva således all rätt att antaga, att en vederbörlig kanonisationsprocess samtidigt anstälts också angående Nicholaus.

De punkter, som vid denna undersökning framlades, voro, såsom af ofvanstående citat framgår, uppstälda af de kommissarier, hvilka på mötet i Konstanz granskat de inkomna handlingarna, och naturligtvis voro punkterna blott utdrag ur dessa. Själfva de insända handlingarna för alla tre helgonen äro nu förlorade, så när som på miracula Sancti Nicholai, ty såsom ofvan visats är det af Grandinson funna fragmentet ej något utdrag ur den Harleyanska textens Vita Nicholai. Detta jemte dess bihang Miracula S. Nicholai afslutades för öfrigt först den 20 juli 1414, under det att handlingarna till påfven afsändes redan den 16 mars s. å.

Linköpingskapitlet kan slutligen ej självt hafva uppsatt de punkter, öfver hvilka det senare kom att ransaka, ty dels framställas motsvarande punkter rörande Brynolphus såsom förut okända af Skarakapitlet, dels yttrar Konstanzmötet, att ransakningen skulle ske »secundum articulos et interrogatoria, que sub bulla nostra vobis mittimus interclusa», ett yttrande som väl icke fälts, så vida brefemottagaren själf uppstält dessa »articulos et interrogatoria», dels sägas de öfversända handlingarna innehålla de edligen afgifna vittnesmålen, hvilka icke finnas hvarken i de punkter, som meddelas i Vita Brynolphi, eller i det af Grandinson funna fragmentet.

Äfven här nödgas vi således antaga en äldre källa: depositionerna angående Nicholaus' lif och undervärk före döden. Dessa jämte de ännu bevarade depositionerna rörande de undervärk, som helgonet efter sin död utfört, sändes till mötet i Konstanz, hvilket ur dessa gjorde ett utdrag, som delvis blifvit bevaradt i det af Grandinson funna fragmentet, och hvilket utdrag lades till grund för vitt-

nesförhöret vid helgonprocessen. Kort efter det att en med kapitlets sigill försedd afskrift af dessa ofvan nämda depositioner afsändts till den påfliga kurian, bearbetades de intyg, som rörde helgonets lif, och denna bearbetning äga vi kvar i det Harleyanska manuskriptets Vita Nicholai. På så sätt böra vi enligt min tanke föreställa oss förhållandet mellan dessa båda versioner af helgonets biografi.

Såsom vi veta lände de helgonprocesser, för hvilka jag här redogjort, icke till det önskade resultatet: ingen af de tre föreslagna blef beatificerad. Först år 1499 medgaf Alexander VI[1]), att Nicholaus, Brynolphus, Ingrid och Åbobiskopen Hemming måtte få komma i åtnjutande af translationens ära. Redan förut eller år 1492 hade Brynolphus blifvit skrinlagd, Ingrid blef det år 1507[2]), Hemming troligen år 1514[3]) och Nicholaus år 1520[4]). Med anledning af denna translation utkom en tredje biografi öfver den berömde Linköpingsbiskopen, nämligen det numera endast i ett exemplar kända trycket Historia Sancti Nicholai, utgifvet år 1523 från Hans Brasks officin i Söderköping. Arbetet är ett officium, som antagligen författats just med anledning af skrinläggningen af år 1520[5]). Den kortfattade legenden innehåller en biografi, hvilken som man lätt

---

[1]) Celses *Bullarium* s. 209.

[2]) Se Diarium Vadztenense de resp. åren. Jämför därmed *Rimkrönikan* (ed. Klemming II. s. 195, 240), där Ingrids skrinläggning skildras.

[3]) Grönblad, *Nya källor till Finlands Medeltidshistoria*, 605 ff.

[4]) Translationen beskrifves i *Rimkrönikan* (ed. Klemming II: s. 202).

[5]) Att det ej kan vara äldre, är troligt däraf, att jag ej funnit det i något af de många handskrifna missalerna eller breviarierna från medeltiden. Före Alexanders bref af år 1499 hade Nicholaus ej heller någon rätt till ett dylikt officium. Ungefär samtidigt skrefvos troligen ock officier till Brynolphus och Ingrids ära. Officium Brynolphi förekommer i Breviarium Scarense af år 1498. Af Ingrids officium är endast en sequens bevarad, hvilken förekommer i ett handskrifvet

märker består af ett vanligen ordagrant utdrag ur den Harleyanska textens Vita Nicholai. Dock återfinnas icke Lectio octava[1]) och början af Lectio nona[2]) i denna källa. Sannolikt äro dessa uppgifter hämtade från det förlorade protokollet öfver vittnesförhöret år 1417.

---

missale, som tillhörde dominikanerklostret på Ekholmen vid Västerås (aftryckt af Klemming).

[1]) »In sacra scriptura studiosissimus de iure canonico et dictis patrum pulcherrimum volumen edidit, quod Huitebooch appellavit. Moralia Gregorii, Revelationes Birgitte, Cur deus homo et alios plures libros postillavit.

[2]) Flores psalmorum cum missalibus pro ecclesiastica utilitate in propriis sumptibus scribi fecit.

[Bilaga A.]

[Fragmentum Cujusdam libelli De S. Nicholao.]

Item non longe post cum iam in quiete et pace episcopatum suum tenere cepisset, a tumultu hominum se abstraxit per plures septimanas se in [sua][1] domo includens tanquam heremi[ta...] ieiunijs, orationibus et sanctis vigilijs vac[auit?, u]t sic ea que vellet facilius et.....[2] pie enim creditur ipsum pro...a domino impetrasse, qualiter ad c... gloria... tam viuorum quam motuorum posset tempus sui regiminis ordinare et in officio...

Item prefatus beatus Nicolaus propter assumptam dignitatem episcopalis..... suam penitenciam non destituens, sed ad eam magis ac magis... solliciter.......... lectionibus et in scripturis sanctorum patrum vigilijsque orationibus et ieiunijs vacauit.. vigilias et profesta sanctorum in pane et aqua frequentissime ieiunando cum

---

[1] Hål i pergamentet. Angifves i det följande med...

[2] Härifrån och hela sidan utför har man raderat och det till och med så skarpt, att skriften å motsatta sidan delvis lyser igenom, för att skaffa plats åt följande: Längden oppå thet cläde som Henrich Arffwidson vtgiffuit haffuer til 14 Feniker Knechter vthi Småland och Westergötland för Septembris och Decembris månaders sold pro Anno 1566. Längst ned står att läsa: Her uti hans egit Extract och Quittentie Registrit. *Denna och följande noter äro af doktor K. G. Grandinson.*

laucioribus cibis ... refici crederitur(!) a circumsedentibus, que coram eo ponebantur, vnam quoque quadragesimam omni estate ultra solita ieiunia artissime explebat.

Item habitum et tonsuram episcopales decentes portans exceptis visitationis temporibus et alijs ... semper apud ecclesiam suam lyncopensem aut in Watzsteno propter nouelle religionis plantacionem conseruandam residebat diuinisque horis diurnis pariter et nocturnis interesse ... majoribus festorum solempnitatibus ore proprio alta voce solempniter decantare soleb[at..?] Sed .. visitacionis temporibus missam et omnes ipsas horas canonicas coram se cotidie deca[ntare] fec[it] .... et alta voce verum etiam in manerijs suis aliquando residens et alib[i?] .... copiam clericorum semper habuit sibi assistentem et per se missam .... consueuit vsque in finem vite sue atque verbum dei predicauit in mi .... alijs loco et tempore se offerentibus horas quoque canonicas et ali .... t .. batur et consueuit, valde distincte et aperte recitauit.

Item diocesin suam frequenter circuiuit et visitationis officium vtiliter et ... excessus subditorum solicite inquirendo et corrigendo rationes debitas expetend ... et alias superstitiones ac vitia extirpando, confessiones audiendo et ... gendo ac proprio ore miro zelo verbum dei populo predicando et ipsum ad diuin ... do ipse fidelium confirmationes, clericorum ordinationes, ecclesiarum et monasteri ... locorum ac cimiteriórum consecrationes et reconciliationes et alia, que ad s ... curam pertinere noscuntur, fideliter et studiosius exercendo. Ac generaliter or .... apostolicum in episcopis requirenda in ipso perfectissime obseruata fuerunt.

Item quod prefatus sanctus Nicolaus dictam suam ecclesiam lyncopensem .... validos et potentes libertatum et rerum ecclesiasticarum persecutores ... it et defendit ipsosque tyrannos licet pluries sibi insidiantes et ... lacius infra et alibi de eo scriptum est diuina virtute succin[ct

.... sed contra eos processus suos juridicos seruatis seruandis .... ac inferioribus precipue orphanis et viduis contra tyrannos .... iustitiam ministrauit, quorum tyrannorum nonnulli ad... redeuntes ... cionis beneficium meruer[unt?] Alij vero in sua malitia pertinaces disciplin ... mala morte perierunt, ex quorum dampnabili casu alij perterriti .... et eius libertates insurgere retrahebantur, vnde ne dum .... populus tam strennui pastoris et pacis pugilis assistentia confit ..... prosperitatis tam in spiritualibus quam in temporalibus incrementa.

Item fortis iste zelotes velud alter Helyas, qui principem non timuit [contra que]ndam regem Swecie Albertum propter ipsius certos excessus vehementer s[urrexit?] ... monendo obtestans eum, ut iudicium et iustitiam faceret in terra sua contra malef[actores?] .... s et ecclesiastice libertatis violatores mortem subire non metuens ... bis acceptauit.

Item opressos iniuste sepissime ipse potens in Domino liberauit, inter quos quodam tempore duos innocentes captos [et] cathenatos extra ciuitatem lyncopensem ad decollandum deductos velociter pedester licet corpore debilis accurrens ipsos oculis velatis ac poplitibus flexis inuentos ferientis ictum expectantes velud alter beatus Nicolaus Barensis Episcopus strennue liberauit ac vinculis solutis illesos abire procurauit.

Item prefatus sanctus Nycolaus omnes et singulos clericos et laicos sue ditioni subiectos summa protectione fouebat et se ac sua pro eorum pace et quiete exponebat.

Item clericos incontinentes aut alias mulierculas suspectas in domibus eorum aut in vicinio aut familia seu quocumque modo retinentes nullatenus scienter sustinebat, quin ad eorum correctionem usque ad condignam penitentiam et satisfactionem procedebat. Castos vero et virtuosos et deum timentes summopere diligebat. Nam et toto tempore vite sue omnibus eius notitiam habentibus moribus,

verbo et facto adeo castus et pudicus apparebat, quod vt verisimile creditur purus virgo mente et corpore ab hoc mundo sit assumptus.

Item veniam humiliter petentibus et pro excessibus suis contritis ita se conpassiuum sepissime prebuit, ut lacrimas funderet eorum misertus dicens hec verba: vtinam te velles emendare.

Item in tractatibus et consilijs adeo maturus circumspectus et prouidus extitit, vt quasi totius Regni salus in ipso solo eo tempore dependebat; homines vtriusque sexus tam nobiles quam plebei in eorum negotijs et caussis singulare refugium ad eum habuerunt, quibus omnibus semper promptus et paratus secundum sibi a deo datam scientiam miro modo et prudenter (opem) tendebat ac sana consilia communicabat.

Item personas religiosas cuiuscumque ordinis in diocesi sua et extra ex intimis diligebat vite alimoniam in necessitatibus eorum eis largiter ministrando ipsosque contra iniuriatores viriliter defendendo, adeo ut tamquam pater eorum misericordissimus reputabatur. Duodecim etiam pauperes ipse pauperum amator in mensa sua, vbi prandebat, dum in quieto resedit, semper alebat eorum etiam pedes pluries propriis manibus multa animi alacritate abluendo exceptis scolaribus tam maioribus quam minoribus, quorum multos in mensa cotidie sustentauit, plurimos vero in copia magna per elemosinam et fragmenta mense sue tam in cibo quam in potu cotidie refouebat, cum Lyncopie resideret.

Item ut argumentum fidei et deuotionem in populo suscitaret et nutriret pro canonizatione beate Birgitte promouenda in partibus erga regem, prelatos et principes regni instantissime laborauit locumque monasterij beate Brigitte in Watzsteno edificari totis quibus potuit conatibus procurauit. At ibidem primum sanctimoniales et religiosos ordinem beate Brigitte, sancti Augustini et sancti Saluatoris

nuncupati profitentes sub perpetua clausura instituit apostolica auctoritate ecclesiamque suam lyncopensem in diuinis tenendis officijs nunc sanctorum nouas hystorias condendo nunc neglecta quorundam[1] sanctorum festa de nouo instituendo nunc[1] aliqua dudum instituta solempnius ampliando plurimos etiam ornatus et preparamenta tam pro altari quam ipsius ministris donando multipliciter insigniuit.

Item quod instante sui felicissimi obitus tempore cum domino placuit eum plenum virtutibus et per omnia probatum de erumpna huius seculi euocare, cum primum sentiret febrium validam inuasionem, vtpote mortis sue hore prescius cupiens cum apostolo dissolui et esse cum Christo prorupit in hec verba: benedicta sis tu beata virgo Maria mater et domina mea, quia iam ve meum finem recipiet. Vocatisque capellaribus suis dixit eis dissolutionem sui corporis imminere et ideo fore necessarium, vt de futuri pastoris electione tractarent tempestiue. Omnibus quoque diebus egreditudinis sue preter penultimam et vltimam dies ad ecclesiam se duci faciens diuina misteria deuotissime celebrauit in ipsa autem sua extrema egretudine numquam nudus corpore, vt moris est decumbentium, apparuit sed indumentis suis vestitus, tamquam optime sanus foret, loquens ad circumstantes ea, que sane doctrine erant et salutem respiciunt animarum, gratias agens omnibus et singulis tam magnatibus quam plebeis pro reuerentia et obedientia sibi factis indulgentiam profusis lacrimis petens suorum forefactorum orans deum et sanctos invocans magnanimiter exortans omnes ad vite correctionem et specialiter Regni Swecie principes et potentes, quibus mandauit ita verba de ore suo scribere. Et sic percepto sacramento feliciter in domino obdormiuit meritis virtutum et gratiarum meritis a tenera infantia vsque ad vite finem a domino

---

[1] Quorundam—nunc inskjutet mellan raderna af samma hand.

multipliciter insignitus anno domini millesimo tricentesimo nonagesimo primo VI[1] nonas Maij anno vite sue sexagesimo sexto pontificatus vero decimo septimo.

Item quod cum corpus dicti sancti Nicolai more pontificum mortuorum vestiri et ecclesiastice debuit tradi sepulture, inventum erat indutum cilicio, quod idem sanctus Nycolaus portare consuetus erat a tempore sue juventutis.

Item quod iste[2] vir mitissimus non sperauit in pecunie thesauris sed potius omni tempore vite sue tradidit ad vigilandum Domino Deo cor suum; in hoc claruit, nam in capsa sua, cuius clauem semper circa se gestare solitus erat, vbi a nonnullis sperabatur thesaurus inueniri, inventa fuit vna pecia cilicina de opere multum grosso et alique litere, sed nec quidem in eadem vnicus obulus pecunie est inuentus.

Item quod dicti sancti Nycolai transitus de hoc mundo deuote sanctimoniali Cristine monasterii watzstenensis professe diuinitus fuit reuelatus, ut cum dicta sanctimonialis quadam nocte post orationes suas obdormiuisset leui sompno videbatur sibi, quod quedam solempnis processio clericorum albis indutorum cum luminaribus et reliquarijs procederet et tenderet ad monasterium watzstenense beatum [qu]oque Nycolaum totam processionem illam duobus militibus albis etiam indutis hincinde sustentatum omnes anteire. Cui moniali de huiusmodi plurimum admiranti vox quedam insonuit dicens: que vides significant, quod dominus Nycolaus episcopus lyncopensis infra vnum mensem post hec introducendus est in eternam gloriam, et sic visio illa disparuit. Et que hec vidit statim ea sequenti die sororibus suis videlicet Katherine Vemundi[3] ac aliis re-

[1] VI öfverskrifvet med svart bläck = 2 maj. Jfr *Diarium Wazstenense* 1391: in profesto inventionis sancte crucis (också = 2 maj).

[2] Insatt af samma hand och med samma bläck.

[3] Nr 51 i Silfverstolpes förteckning (*Historiskt Bibliotek* I, intagen 1387, † $^{25}/_{5}$ 1391. *Diarium Wazstenense* till anf. år.

uelauit, et idem venerabilis pater Nicolaus infra mensem illum in domino defunctus est et ad celestem gloriam de hoc seculo translatus.

Hic ponuntur aliqua miracula consequenter, quibus in vita sua claruit beatus Nicolaus episcopus. Cum archidiaconatus officio fungeretur, non longe ante sui electionem in episcopum puellam quandam nomine Margaretam filiam Huitichini de ciuitate skeningensi obsessam a dyabolo increpato diabolo perfecte mundauit in monasterio watzstenensi, que puella postmodum multis vixit annis.

Quum apud ecclesiam Lomarydh[1] diocesis sue visitationis officium ageret ac verbum Dei in eadem ecclesia predicaret, quidam iuuenis filius Kanuti de Sundhult parrochie Frunnaridh[2] etatis annorum duodecims tans cum dicto patre suo ibidem ad audiendum verbum Dei cepit perterritus stare et tremere oculosque ad vnum certum locum in ecclesia tenere ad patrem totis viribus se astringens, patre et alijs ad hoc plurimum admirantibus, requisitus autem officio peracto, cur sic tremuisset, perterritus nichil voluit ad hoc respondere. Ad tres autem septimanas postea cepit ipse iuvenis grauiter infirmari, qui vocatis patre et matre dixit ad eos: »pater, tu alias quesiuisti a me, cur sic in ecclesia sub sermone illius boni episcopi territus tremuissem, iam est tempus, ut hoc tibi dicam. Est verum, quod tunc vidi vnum mortuum a terra surgentem mirabilem et deformem in tantum, quod nichil nisi ossa sibi ...... coherentia videbantur, qui appodians se parieti ecclesie diligenter ad verba episcopi predicantis per totum sermonem auscultabat. Eoque finito inclinauit se humiliter episcopo, dum super populum faceret benedictionem. Deinde mortuus ille loquebatur ad me dicens: Gaude puer, quia in breui venies ad crea-

[1] Lommaryd, Norra Vedbo härad, Linköpings stift.

[2] Frinnaryd, Norra Vedbo härad, Linköpings stift.

torem tuum et redemptorem et hoc tibi pro signo, quia hodie ad tres septimanas apprehendat te infirmitas, a qua non resurges et hijs dictis in terram descendit, vnde ascenderat, et id certo vobis non fui ausus ista prius reuelare, quia ille michi prohibuit. Ideo congratulamini michi, quia ad eternum gaudium vadam»; qui postmodum non longe post feliciter est defunctus.

Accidit quod iste beatus Nicolaus anno domini millesimo tricentisimo octuagesimo octauo tam graui infirmitate ac longa lecto decumberet, quod non solum mortis periculum non euadere posse sed mortuus a multis in locis vicinis plangeretur. Quod cum ad aures beati viri domini Petri prioris monasterii Aluastri ordinis cisterciencis, qui confessor fuit beate Brigitte et eam fere triginta annis ad Romam et in Roma necnon Jerusalem comitabatur, qui etiam manifestis miraculis modo clare dinoscitur, peruenisset, respondit: non ita inter nos condictum est, sed de voluntate dei est, quod multa debemus pariter hic in monasterio watzstenensi circa ordinem nouum prius reformare. Interea Prior Petrus reuelatione per beatam Birgittam admonitus scripserat beato Nicolao episcopo literas, vt sibi occurreret in Watzsteno, quas cum recepisset beatus pater Nycolaus episcopus tunc ad ecclesiam suam de grabato apportatus in stratario sedens in pauimento ecclesie pre corporis debilitate ad audiendum diuina hora tertiarum vel[1] quasi de sompno excitatus iussit e uestigio equum sibi sterni et omnes ad iter esse paratissimos. Mira res: gustato modicum de pane et vino equum sanus ascendit et eodem die Watzstenum hora vesperorum peruenit ab huiusmodi grauissimis febribus perfecte liberatus omnibus, qui audiere et videre, admirantibus et deum toto corde laudantibus, cuius iter est vna legalis dieta etiam satis magna, pro qua dieta duas diei tertias expendant.

[1] Med svart bläck öfverskrifvet.

Quidam Henricus de Ly auersus adeo tyrannus a beato viro pro suis certis excessibus excommunicatus in tantum odium et furorem contra eum accessus erat, ut ei insidias in quadam silua tenderet animo eum occidendi prope villam Granbi[1] ipso beato Nycolao iam parato ad ecclesiam suam lyncopensem de Watzsteno remeare. Quod cum sibi a suis nuntiatum esset et cautum fore aut remanere in Watzsteno aut per aliam viam declinare, respondit: »In nomine Ihesu Christi ego paratus sum mori pro iustitia et defensione iurium ecclesie dei, et ideo non timeo eorum malitiam»; et ubi nouit insidias paratas illuc intrepidus accessit Et cum ad locum illum cum suis apropinquaret suspiciens, vidit vnam obscuram nubem et in illa coruos innumerabiles horribiliter crocitantes, ymo ut creditur dyabolos in specie coruorum, et dixit: ecce illic latent, non timeamus. Et cum ad eosdem cum suis apropinquasset, dixit: Ecce ego Nycolaus episcopus lyncopensis, quem queritis, quid vultis? Ac illi penitus siluerunt dimissis in terram capitibus nec quidem vnus illorum os aperire potuit et minus ei nocere et ipse hostium suorum cuneos securus pertransiuit.

Item tempore quodam nimie siccitatis ipso beato Nycolao episcopo pro pluuia in missa quam celebrauit orante et collectam tenente subito ante misse illius finem venit densus ymber pluuiarum subsequente anno illo terre fertilitate copiosa.

Regi Alberto sui deiectionem a regno Swecie predixit atque regno eidem horrendas plagas imminere ac quarundam ciuitatum vastacionem eiusdem regni.

Item cuidam magno principi videlicet Boecio Jonsson mortem suam propinquam et similia multa, que omnia sic euenerunt.

---

[1] Vid landsvägen mellan Skeninge och Vadstena, ungefär 3 kilometer från det senare.

Item a malignis spiritibus quam plurimas infestationes sustinuit episcopatus sui tempore multis annis quasi omni nocte, qui eum vix leuem sompnum permiserunt capere pre strepitibus horribilibus [et] commotionibus, quos super dormitorium eius fecerunt, sed in ipsum nichil amplius perualere potuerunt.

Item dormitorium eius quadam nocte in quo quieuit de intus maxima luce resplenduit, in qua sibi reuelabatur de statu cuiusdam anime, pro qua orauit et quomodo a purgatorio liberari posset.

Sequntur miracula meritis beati Nicolai predicti post eius obitum facta. Inprimis igitur discretus vir Jacobus quondam pistor dicti domini Nicolai episcopi lyncopensis, laicus caminensis diocesis, venit Lyncopiam anno Domini millesimo quadringentesimo secundo vltima die mensis februarii coram capitularibus, notari[is][1] et testibus fide dignis medio iuramento suo tactis sanctis ewangelijs cum intenta deuocione et lacrimarum effusione narrauit et confessus fuit se diuersis temporibus a multis periculis infrascriptis presertim fuisse misericorditer liberatum huius beati episcopi meritis et intercessione.

Primo namque quod idem Jacobus falso crimine accusatus in opido Anclem caminensis diocesis carceri mancipatus ac diris constrictis vinculis peluique plena prunis ardentibus ipsius imposita pectori tormentatus ac eciam ad trabem suspensus capite videlicet deorsum et pedibus sursum positis fumi acerbitate cruciatus necnon alecum salsarum calefacta salsugine violenter potatus et repletus ac alijs quam plurimis penis angustiatus inuocato huiusce beati Nycolai auxilio omnes(!) huiusmodi penarum et tormentorum genera adeo sustinuit, quod ex inde nullam lesionem sensit vinculaque pedum et manuum quibus constringebatur ultro sine omni humano adminiculo sunt

[1] Lucka — af senare hand ett illa gjordt s.

dissoluta, licet illo tempore eundem beatum Nicolaum episcopum ignoraret obiisse.

Item quod idem episcopus Nicolaus pluries sibi in tribulationibus existenti apparuit eundem consolando vnacum beata Brigitta de Watzsteno et de diuersis aliis periculis terra marique liberando.

Anno domini millesimo quadringentesimo secundo dominus Michael vicarius apud ecclesiam Kerna[1] diocesis lyncopensis sanatus esa vt ermibus corrodentibus et graui dolore dentium subito et eodem dolore punitus est negligens votum suum atque iterum sanatus penitens de ingratitudine sua votum suum complens.

Anno domini M°.CCCCV°. sanabatur soror Benedicta monasterii vretensis diocesis lyncopensis monialis muta effecta a graui infirmitate per diem naturalem et dimidium quasi mortua iacens, de cuius vita omnino desperabatur, que voto facto pro eadem ad sanctum Nycolaum statim aperuit oculos et loqui cepit et statim conualuit.

Naute desperantes se mortis periculum euasuros voto pro eis per quatuor matronas tunc in naui existentes anno domini M°.CCCCV°. de parrochia Askobi[2] diocesis lyncopensis ad beatum Nicolaum facto statim cessauit tempestas, et omnes salui ad portum optatum videlicet Liberch[3] peruenerunt.

Anno domini M°CCCCV°. Ragwaldus filius Olaui de Katilsberch parrochie Blaxstada[4] diocesis lyncopensis omnibus mortuus apparens et visus vltimum spiritum exalasse voto pro eo ad sanctum Nycolaum facto reuixit.

Anno domini M°CCCCVij°. Henzel theotonicus nacione de Stekeholm[5] diocesis lyncopensis per annum quar-

[1] Vester om Linköping i Hanekinds härad af Östergötland.

[2] Askeby i Bankekinds härad af Östergötland.

[3] Lübeck.

[4] Blackstad i Norra Tjust.

[5] Stäkeholms slott vid Vestervik.

tanis febribus vexatus voto facto continuo liberatum se sensit.

Anno domini M°CCCCVij°. Wilhelmus de Asmundstada parrochie Ekbiborne[1] diocesis lyncopensis ceeatus graui oculorum dolore per sex ebdomidas voto facto ad beati Nycolai sepulcrum in instanti sanatus est plene videns.

Anno domini M°CCCCj°. Cristina relicta Olaui de Kulderstada[2] diocesis lyncopensis grauissimum oculorum dolorem passa voto facto ad sanctum Nycolaum integre conualuit nullum penitus dubium habens, quin hoc sibi meritis beati viri desuper datum fuit.

Anno domini M°CCCCViij°. Johannes frater et provisor[3] domini Yngonis de Orabergh[4] plebani diocesis lyncopensis in sompnis alapatus in maxilla, vt sibi uidebatur, a quodam, qui forsan erat hostis humani generis, subito enormiter contractus fuit ore et vultu amissa loquela, ita vt vix intelligi poterat, voto facto ad beatum Nicolaum et in sompnis vxore ipsius ad [id monita[5]] statim cepit convalescere et successiue infra mensis spatium os, oculi et vultus eius in suum veterem statum reformabantur.

Anno domini M°CCCCIX° Nicolaus Magni miles regni Swecie nobilis dolore tybie sue qu[o su]bito incurrerat infirmatus, ita ut inutilis sibi ex toto reddebatur, voto facto statim sanitatem accepit.

Anno domini M°CCCCV°. Metta vxor Petri Rytinxmagh ciuis nicopensis diocesis strenginensis tanto tre-

---

[1] Åsmestad i Ekebyborna socken söder om Boren i Östergötland.

[2] Kullerstad socken i Östergötland.

[3] Öfre delen af sidan illa medfaren, starkt brun och med två djupa fåror. Marginalranden alldeles mörk. Orden nästan utplånade till venster om provisor—statum och likaledes radernas sista ord.

[4] Örberga i Dals härad af Östergötland.

[5] Otydligt.

more et dolore corporis vexata, quod inde nullam requiem caperet nisi quantum ex perfusione niuium habere posset cruciatusque eius erat tam horribilis, quod validus ex pulmonis et cordis labore audiretur sonus, voto facto per maritum suum predictum ad beatum Nycolaum nocte sequenti vid[it] sibi quandam personam in superpelicio et more pontificali astantem et dicentem firmiter: tene quod vouisti, quia liberata es a tribulatione tua. Quo dicto benedicens cum signo crucis disparuit et mulier illa statim releuamen bonum sensit et infra octo dies plene conualuit. Hoc autem votum cum diu complere distulisset, nimio oculorum dolore et tumore vexari cepit, ita ut visum[1] omnino [perdere se][2] credebat, que contrita et compuncta de ingratitudine prioris voti sanitatem recepit et votum hoc compleuit vnacum marito suo predicto medio eorum iuramento.

Anno domini M°.CCCCVij°. Tydemannus Gudscalci de Elmesbodum[3] parrochie Wreta diocesis lyncopensis serpente percussus in digito, quo per eum ad os reducto refrigerij gratia ore et toto capite inficitur et inflatur vehementissime, ita ut amissa loquela spiritum putabatur exalaturus, voto pro eo facto ad beatum Nycolaum statim infra vnius hore spatium tumor ille euanuit cum dolore et loquela sibi plene [est][2] restituta.

Anno domini M°CCCCVij°. Ingefridis puella annorum xiij de familia Olaui in Dwergstadha parrochie Nyakijl[4] vlcere magno horribiliter tumente in oculo suo dextro cruciabatur ad tres [s]eptimanas, quod sui oculi lesionem

[1] Orden »ut visum» skrifna ofvan raden, men troligen af samma hand.

[2] Osäkert.

[3] Elmesbo i nordligaste delen af nuvarande Stjernorps socken, norr om Roxen, i Östergötland.

[4] Dvärstad, rakt vester om Nykils kyrka i Valkabo härad af Östergötland.

et faciei deformitatem euadere nequaquam sperabatur, voto facto ad beatum Nycolaum subito plene conualuit sine omni deformitate sui vultus.

Anno domini M°CCCCVij°. Siguidus Olaui presbyter de osolensi(!) ecclesia regni Norwegie tres ebdomidas pre vehementissimo sui capitis dolore lecto decubuit, ita ut non solum sensus et rationem sed eciam vitam amittere timebatur, voto facto subito curatus est, ita ut eodem die dolore cessante sanus in lecto resideret et post tres dies viribus restitutus omnino sanus exsurgeret. Hic aliquos testes adducere non potuit propter maximam locorum distantiam votum suum complens.

Anno domini M°CCCC°ix° Equus Petri Magni (de) Redhabech[1] parrochie Werna diocesis lyncopensis de puteo alto et arto, in quem ceciderat, nulla arte et humano ingenio eripi potuit, sed voto facto una muliere tenente chamum equo eidem impositum paruo funiculo prolongatum subito de illo fonte leuatus venit sanus sine omni difficultate, quem prius duo paria boum cum fortissimis funibus et machinamentis pluribus leuare non valebant.

Anno domini M°CCCCX° Botildis vxor Petri de Sieladal parrochie Eratompta[2] diocesis lyncopensis usque ad mortem in partu grauissime periclitans voto facto ad sepulcrum beati Nycolai partum edidit monstruosum et grossum nimio videlicet duas gemellas sexus muliebris in vmbilico et stomacho concretas et coherentes et se brachiis complexantes, vnde illa mulier in breui conualuit mortis periculum euadens.

Anno domini M°.CCCCij° Ericus Petri de Anundstadha parrochie Rakore[3] diocesis lyncopensis puer annorum ix pupillam oculi sui dextri per medium cultello scindens visu

---

[1] Röbäck vid sjön Vien i södra delen af Värna socken, Bankekinds härad Östergötland.

[2] Örtomta i Bankekind. Sieladal = Skärdala?

[3] Ånestad, nu Vikingstad socken (Valkabo härad, Östergötland.)

eiusdem oculi priuatus est omnino illoque male sanato oculo et humore continuo defluente voto pro sanitate sua ad beatum Nycolaum facto humano omni remedio deficientem visum recepit.

Anno domini M°CCCCij° Ericus Thirgilli canonicus in ecclesia collegiata beate Marie Virginis in Asloya regni Norwegie fluxu sanguinis non mediocriter de naribus suis incessabiliter integro die naturali fluente fere suffocatus spe nulla de vita eius habita votoque tandem facto ad beatum Nycolaum, res mira, valde statim eodem puncto, quo votum pro eo sui emiserunt stetit vnda fluentis sanguinis coram magna populi multitudine illic ad spectaculum confluente omnibus deum et sanctum suum Nycolaum pariter cum eo laudantibus et ipse sanus surrexit.

Anno domini M°CCCC°. Andreas filius Olaui de Rydio[1] parrochie Wanga septennis subito contractus manibus et pedibus et toto corpore in globum conuolutus iacens diebus xiiij voto facto conualuit absque mora.

Anno domini M°CCCCV° dominus Johannes Folkonis prepositus vexionensis regni Swecie grauissime infirmatus a festo purificacionis usque ad omnium sanctorum prorsus viribus omnibus destitutus duobus diebus naturalibus tandem sine loquela et sensu manens post multa vota ad diuersos sanctos facta votum ad beatum Nycolaum episcopum Lyncopensem pro eo dominus Andreas Beronis canonicus in dicta ecclesia wexionensi fecit. De vespere diei vnius et statim de mane sequentis diei incepit perfecte loqui et in breui conualescere et sanissimus deinde Lyncopiam venit votum suum complens.

Anno domini M°CCCCV°. magister Johannes viborghensis curatus ecclesie cathedralis aboensis amissis literis illustrissimi domini Erici Swecie et Dacie etc. regis missis

---

[1] Ett af de Rödja, som finnas mellan Vånga kyrka och Roxens norra strand.

domino pape et cardinalibus pro confirmatione domini magistri Magni archidiaconi aboensis pro tunc electi non audens ad regem verecundia ductus reuerti mari se cum aliis contulit voto facto et inuocato auxilio domini Nycolai episcopi lyncopensis cumque vnam dietam nauis compleuisset vento contrariante compulsi sunt ad portum vnde exierant redire. Et statim ut ad terram applicuisset, venit plebanus eiusdem loci et ipsas literas amissas restituit omnibus admirantibus et deum in sancto suo laudantibus.

Anno domini M°CCCCV°. Hermannus de Adwide[1] plebanus diocesis lyncopensis vir grandeuus et vite bone sedens cum alijs quodam vespere dixit: mirum est, quod beatus Nycolaus lyncopensis episcopus tam subito post mortem suam incepit clarere miraculis, cum corpora apostolorum multis annis occulta fuerunt post passionem eorum, antequam quicquam de eis innotesceret et minus aliqua miracula per eos fiebant post mortem. Sequenti die dum horas dicere inciperet subito in terram cecidit et amissis sensibus omnino mutus effectus est, qui voto pro eo facto per dispensatorem domus sue ad beatum Nycolaum conualuit absque mora, ut eodem die missam celebraret de verbis contra sanctum prolatis penitens.

Anno domini M°CCCCij°. Margareta Siundi ancilla domini Andree de Biornanes[2] diocesis lyncopensis manum habens contractam, invalidam, frigidam et omnino aridam, de cuius sanitate nulla spes erat, facto voto infra breue sanitati restituta fuit.

Anno domini M°CCCCij° Benedicta nobilis domina vxor Petri Kyring militaris de parrochia Assbo[3] diocesis lyncopensis subito in pede suo dextro cepit torqueri igneis

---

[1] Åtvids socken i Östergötland (Bankekinds härad).

[2] [I Cod. Harl. 612 skrifves *Biornasætr* och *Byornasætr*, som tydligen är riktigt. Nu Björsäters socken.]

[3] Åsbo, nära Strålsnäs' station på östra stambanan (Göstrings härad, Östergötland).

ardoribus, ita ut ad terram caderet et exterioribus sensibus priuata iaceret et loquela pre doloris vehementia, voto intra se ut potuit facto sine mora sana surrexit nichil amplius de huiusmodi doloribus sentiens.

Anno domini M°.CCCCij°. dominus Petrus Gudmundi de Elmisboda[1] diocesis vexionensis per annum grauissima infir[mitate] [de?]cubuit, ita ut inse[nsa]tus factus esset. [Vo]to[2] pro eo facto per dominum Iohannem prepositum vexio[nensem] statim recuperata loq[uel]a [et] sensibus cepit lecto residere deo et sancto suo gratias agens et infra breve omnino conualuit.

An[no] domini M°CCCCVij° Hermannus Magni de Quarnathorp parrochie Ketilstadha[3] diocesis lyncopensis amens omnino et insensatus per unum mensem adductus ad sepulcrum beati Nycolai inde sanus recedebat sensibus suis bene res[titutu]s.

Anno domini M°CCCCVij°. Nicolaus filius Swenonis in Aas parrochie Rynga[rum][4] tribus diebus iacuit mortuus ita quod neque parentes eius neque vicinj aliud perpendere potuerunt. Et cum nulla foret spes aut signum vite eius voto facto ad beatum Nycolaum reuixit.

Anno domini M°CCCCViij° Ragnildis vxor Magni de Lykkya parrochie Rinna diocesis lyncopensis xx annis et ultra vehementem dolorem capitis patiens, ita ut tempore passionis huiusmodi insensata redd[eret]ur et ad terram corrueret et euomeret omnia, que in stomacho haberet, et quasi mortua iaceret, donec per alium leuaretur, voto facto ab illo dolore liberata est, ita ut numquam eum postea sensit.

---

[1] Elmeboda, Konga härad, Småland.

[2] Hål efter hopsyningen.

[3] Källstad vid Tåkern (Dals härad, Östergötland).

[4] [Namnet nästan utplånadt. Läsningen efter Cod. Harl. 612. Ringarums socken i Hammarkinds härad.]

Anno domini M°CCCCix° Thomas filius Magni Stenari de Hogha[1] parrochie Gislastadha ma[n]um habens ex vulnere male sanato contractam et ad laborandum inutilem, in qua vehementem suscepit dolorem, voto facto in gallicantu noctis statim post sompnum mane sequente surrexit plene sanitati restitutus.

Anno domini M°CCCCVij° Halstanus de Asabergh parrochie Hagrstadha[2] diocesis lyncopensis triginta annis dolorem dentium patiens voto facto sanatur, quod in prefixo termino negligens adimplere iterato vehementiorem quam prius dolorem in dentibus accepit, sed penitens de ingratitudine sua et iterum vouens sanatur perfecte.

Anno domini millesimo CCCCViij° Katharina vxor Sigurdi de Sæbij[3] duobus diebus partu periclitans tandem voto facto mortuum abortiuit, que post vnam horam ad sensus aliqualiter rediens et partum suum mortuum fore percipiens regemuit et votum faciens cum omni deuocionis instantia pro vita infantis aborsi, qui statim reuixit et baptizatus est.

Item Anno domini M°CCCVij° Gyridis vxor Petri Nicolai de Dygre[4] parrochie Wardbergh insensata ad sepulcrum beati Nycolai adducta sanatur.

Item Anno domini M°CCCCVij° Petrus Iohannis de Pramsdorp parrochie Tabij[5] diocesis lyncopensis xiij septimanis totius corporis tumore et dolore vehementissimo lecto decumbens voto emisso statim cepit conualescere et sanitatem recepit, quam prius multis medicorum experimentis recuperare non potuit.

---

[1] Höga sydost från Gistads kyrka (Skärkinds härad, Östergötland).

[2] Hägerstad, Kinds härad, Östergötland.

[3] [Kan möjligen läsas *Stæby*. Cod. Harl. 612 har *Sæby*, som ock här torde vara den riktiga läsarten. Mannens namn är i Cod. Harl. 612 Johannes Sighurdi.]

[4] Degeryd i Vårdsbergs socken öster om Linköping.

[5] Tåby norr om Slätbaken.

Item Anno domini M°CCCCViij° Ingefridis vxor Haquini Boastason parrochie Skellewick[6] habens filiam xiij annorum per vnum annum infirmam voto facto ad beatum Nycolaum et beatam Birgittam in Watzsteno sanatur, sed voto completo ad beatam Birgittam et non ad beatum Nycolaum eadem puella grauius torqueri cepit manu et dextro pede ita ut pes eius ex neruorum contractu naribus adhereret, voto autem iterato et penitentia de ingratitudine facta plene sanata est.

Item Anno domini M°CCCCViij° Ingridis vxor Mathei in Marchatorp parrochie Lonsaas[2] diocesis lyncopensis partu laborans diebus octo periclitabatur, que sensibus iam amissis abortiuit, votoque facto post spatium quarte vnius hore statim partus ille vitam adeptus est et baptisma et mater sanitatem perfectam.

Item Anno domini M°CCCC°. Cristina vxor Alexandri de Skonaberg[3] parrochie Normalosa diocesis lyncopensis longo dolore oculorum omnino ceca voto facto dolor eadem nocte imminutus est et visus redijt.

---

[1] Skällvik söder om Slätbaken.

[2] Lönsås sydost om Boren (Bobergs härad, Östergötland).

[3] Skonberga i Normlösa socken (Vifolka härad, Östergötland).

[Bilaga B.]

[Fragmentum processus canonizationis b. Ingridis.]

[*Ena sidan.*] Item super XVIJ articulo qui incipit: Item propter lapsum temporis antiquati loco sepulture dicte sancte Ingridis etc. Interrogata dixit contenta in dicto articulo fore vera, quia sic ea pro veris et vt vera ab eiusdem testis loquentis filio carnali, qui tunc scolaris existens eidem exhumacioni presens interfuit, didicit et audiuit, quodque de eis fuit et est publica vox et fama.

Item super XVIIJ articulo, qui incipit: Item quod subsequente die cum ossa beate Ingridis etc. Interrogata dixit contenta in dicto articulo fore vera, quia sic ea pro veris et vt vera didicit et audiuit a dicto filio suo carnali, qui tunc scolaris erat iuuenis in ipso monasterio domicilium tenens eaque sic fieri vidit et audiuit et eidem testi loquenti matri sue visa et audita retulit et etiam a dictis sororibus eiusdem monasterij eadem contenta pluries audiuit.

Item super XIX articulo, qui incipit: Item quod eodem die vna sorore dubitante de vno osse etc. Interrogata dixit contenta in dicto articulo fore vera, quia sic a nobili domina Gerthrude tunc vxore domini Göztaui Mathie militis, que sic ea fieri vidit et in testem huiusmodi miraculi vocata presens interfuit, didicit et audiuit.

Item super generalibus interrogatorijs suprascriptis eadem testis loquens per nos interrogata et diligenter examinata dixit suo, quo supra, medio iuramento, quod non.

Item super fama et deuocione eiusdem beate Ingridis interrogata suo, quo supra, medio iuramento dixit, quod magnam deuocionem erga eandem beatam Ingridem ab infancia sua habuisset et haberet quodque plura miracula et virtutes eiusdem sancte Ingridis meritis secum Deus

operatus est. Exemplifica[.....] de dolore grauissimo oculi sui dextri, quem vltra sex septimanas continua [.....], sed facto voto eidem beate Ingridi vsum eiusdem oculi sanum recepit dolore subito mitigato. Ipsa autem teste loquente huiusmodi voti complectionem differente nec perficere curante seu verius negligente, dolore nimio et pristino grauiore in vtroque oculo percussa est, quem, cum passa esset per quindenam, intelligens in se sui negligenciam vindicari iterato voto facto et expleto sanitatem subito recepit duobus annis postea nondum elapsis vel completis. Item dixit eadem testis loquens, quod de anno domini MCDXV circa principium mensis augusti tam grauem dolorem tibiarum passa est, quod se de loco mouere non poterat, et cum in tanto dolore constituta se versus monasterium Wreta ordinis cisterciensis lincopensis dyocesis cum consensu sui mariti transferre ibique, quoad viuerent, stare proposuissent, apparuit eidem testi loquenti in sompnis quedam virgo in amictu splendido sic dicens: si te ab isto loco, videlicet domo habitacionis tue, ipsi monasterio beate Ingridis contiguo animo alibi standi, quoad vixeris, receperis aut transtuleris, scias indubitanter, quod aut contracta aut ceca, quoad vixeris, remanebis. Hac autem visione perterrita et quasi celitus premonita animum dicti mariti sui mutauit et premonicionem......

[*Andra sidan.*] ......huiusmodi meritis beate Ingridis cum graciarum......acceptauit eamque sibi factam beate Ingridis meritis reputauit et reputat laudans dominum. Et tandem fuit isti testi iniunctum prout supra.

Die sabbati xxij predicti mensis super primo dictorum articulorum, qui incipit: in primis igitur ponunt et probare intendunt, quod hec gloriosa domina beata Ingridis etc. Venerabilis et circumspectus vir dominus Laurentius Odonis prepositus lincopensis etatis lxxij annorum, vt dixit, [dixit] contentum in dicto articulo fore vera, quia sic ea pro veris et vt vera a venerabili viro fratre

Philippo ordinis minorum, viro magne deuocionis, et a domino Yuaro quondam milite et terre Osgocie capitaneo nouitér defuncto didicit et audiuit et a multis alijs diuersis locis et temporibus.

Item super ij articulo, qui incipit: Item quod ab omnibus terre incolis, clericis et laycis etc. Interrogatus suo, quo supra, medio iuramento dixit contenta in dicto articulo fore vera referens se ad famam publicam et notoriam.

Item super iij articulo, qui incipit: Item quod in coniugio nobilis iuxta terre morem tradita etc. Interrogatus dixit prout supra immediate addens, quod etiam audiuit ea sic dici a circumspectis viris Hartleuo Bolk et Johanne Klinga quondam proconsulibus skeningensibus diuersis locis et temporibus.

Item supra iiij articulo, qui incipit: quod hec sancta domina Ingridis eius marito mortuo etc. Interrogatus dixit contenta in dicto articulo fore vera referens se ad famam publicam, notoriam et manifestam.

Item super quinto articulo, qui incipit: Item hec beata domina Ingridis iterato Romam petijt etc. Interrogatus dixit prout supra immediate.

Item super vj articulo, qui incipit: Item quod hec beata domina semper bonis iuste atque sancte vsa etc. Interrogatus dixit prout supra immediate addens, quod veraciter dici audiuerat, quod frater eiusdem beate Ingridis prefectus et vt dicitur tyrannus fuerat et ob hoc beata Ingridis suspicans domino preces fudit et pecuniam iniuste acquisitam et a pauperibus forsan violenter extortam in squamas versam inuenit.

Item super vij articulo, qui incipit: item quod tempore, quo edificacioni dicti monasterij insudaret, quendam scolarem etc. Interrogatus dixit contenta in dicto articulo fore vera referens se ad famam.

Item super viij articulo, qui incipit: item eodem

tempore hec beata domina Ingridis discordes etc. Interrogatus dixit se nil inde scire.

Item super IX articulo, qui incipit: item quod subsequenter secessit in partes Dacie videlicet ciuitatem etc. Interrogatus dixit prout supra in tercio sue deposicionis articulo.

[Bilaga C.]

[Littere de canonizatione b. Nicolai et b. Ingridis.]

Sanctissimo in Christo patri ac domino suo karissimo, domino ... digna dei prouidencia sacrosancte romane ac vniuersalis ecclesie summo pontifici ac reuerendissimis in Christo patribus et dominis cardinalium collegio sacrosancto humiles et deuoti filij Kanutus dei et apostolice sedis gracia episcopus et capitulum ecclesie lyncopensis in regno Swecie cum omni humilitate et reuerencia oscula pedum beatorum votisque et mandatis sacri collegij in omnibus obedire fideliter et deuote. Fons sapiencie, verbum dei in excelsis, qui gratis hominibus terrenis graciam influit et merita vt in eis dona inueniat, que coronet, qui assumpta fragilitatis nostre carne de terra virginis ascendit totamque mundi superficiem sue celestis benediccionis inundancia sic largiflue irrigauit, vt virorem sancte spei germenque sacre fidei cum diuine caritatis fructu sicut prope ita et longe positi per successiua seculorum tempora in multorum sanctorum splendoribus ad decorem domus dei et animarum correccionem in agro domini inuenirent utiliter ad metendum; hic idem, sapiencia patris dei et virginis filius, in hac quasi ultima regione mundi Swecia elapsis iam annis ferme sexaginta beatam Byrgittam de dyocesi nostra lyncopensi oriundam quasi venam fontis viui eandem sponsam atque canale gracie sue vocando tantis graciarum aquis fecit efferbere, vt non solum

regno Swecie verum etiam quasi toti orbi terrarum per omnia salutis pocula propinaret. Hic etiam nostris in temporibus gloriosissimum patrem et antecessorem immediatum mei Kanuti predicti dominum Nicholaum Hermanni in ciuitate skeningensi Osgocie nostre dyocecis de iustis, deuotis et honestis parentibus oriundum, ab ipsa infancia domino seruientem, virum virtutis et magne gracie aput deum et homines, modestum, castum, sobrium, humilem, pudicum, pacificum et omni morum honestate preclarum, beate Byrgitte predicte in grammatica instructorem et ob vite sue sanctimoniam sincere dilectum super speculam ecclesie nostre lyncopensis annis iam elapsis circiter quadraginta in presulem et domino dignum episcopum sublimauit, qui eandem annis decem et septem nobiliter rexit, seruiens domino magno feruore spiritus iugiter die ac nocte jejuniis, oracionibus et elemosinis ac omnigenis aliis pietatum operibus liberalissime insistendo. Hic, postquam ad pontificalis apicis dignitatem capituli sui eleccione et via inspiracionis ascenderat, robur debilium, correccio errantium, ereccio ruencium, consolacio merencium tam efficax inuentus est, ut non solum ecclesie, cui prefuit et profuit, verum etiam tocius regni Swecie omnium deformium formosus in stola sua gradiens reformator existeret, utpote ad quem tam principes quam plebei tamquam ad fontem vite in quacunque necessitate constituti pro consilio et releuamine sicut ceruus hausto veneno properarent. Hic regibus, principibus et tyrannis tam archidyaconus quam episcopus se semper murum pro domo domini viriliter opposuit, veri pastoris in se ymaginem et non ydolum representans. Hic fidei feruidus zelator sortilegos et incantatores ac hereticos diocesim suam circumiens et debitum ministerium plebi sue impendens a finibus ecclesie sue fortis zelotes magnanimiter propulsauit. Hic cultor trinitatis cultum in domo dei et ornatum varium pro diuinis peragendis ministeriis largiter ampliauit, sanctorum

patronorum in regno Suecie et aliorum sanctorum neglectas aut suppressas solempnitates celebrandas instituit et renouauit, sacra hystoriarum officia de nouo condidit mira dulcedine plena, que in ecclesia sua decreuit decantanda, inter que beate dei genitricis Marie mater beata Anna beataque Birgitta prefata sponsa Christi de Vatzsteno ac sanctus Ansgarius bremensis archiepiscopus, qui primo fidem catholicam in dicto regno Swecie predicauit, ad suum dictatum tripudiant in ore laudancium in suis solempnitatibus et exultant. Hic monasterium in Watzsteno nostre diocesis sub vocabulo sanctarum Marie et Byrgitte ordinis sancti Augustini sancti Saluatoris nuncupati ab eadem beata Byrgitta fundatum et conuenienter dotatum apostolica et ordinaria auctoritatibus primus deuotissime instituit et constantissime inchoauit, vbi duos conuentus vtriusque sexus deo psalmum et hympnum die noctuque dicentes ad mandatum et voluntatem Iesu Christi et matris eius Marie virginis gloriose discreto numero personarum recensuit et statuit in perpetuum recludendos, pulcherrimas eis constituciones describens pro regulari obseruancia diuina sapientia plenas, vbi eciam, videlicet in Vatzsteno, tamquam domui sue bene presidens amore noue religionis ibidem instructe et excolende vinee sibi indubie celitus commendate domum habitacionis sue et suorum successorum instaurari fecit non delectatus alibi quam ibidem et apud ecclesiam suam residere visitacionis et aliorum arduorum temporibus duntaxat exceptis. Hic verborum Iesu Christi ac beatissime virginis Marie matris eius et sanctorum plurimorum dicte beate Byrgitte in reuelacionibus suis traditorum diligentissimus, fidelissimus et cum primis exstitit perscrutator sapientissimus et benignissimus acceptator et liberalissimus dilatator, que quidem reuelaciones, quanta diuine gracie dulcedine redundant, vniuersalis et sancta romana ecclesia iam predicat et cognoscit. Hic ad prefate beate Byrgitte canonizacionem

omnem diligenciam viribus et operibus peruigili sollicitudine apposuit vitam et eius miracula redigens in memoriam sempiternam. Hic peruigil operarius in messe seminauit et sparsit que iam creditur centupliciter messuisse. Hic post aurum non abiit nec sperauit in pecunie thesauris sed omnia, que de iurisdiccione sua et alias iuste poterant ei prouenire, dispersit deditque pauperibus et in alios pios vsus conuertit, dicens: ista sunt peccata populi dei et ideo non oportet de illis vestiri et vesci delicate. Hic est etiam fratrum amator et suorum in domino filiorum protector, qui prelatos et canonicos suos apud ecclesiam cathedralem per residenciam continuam cum iocunditate in vnum fecit habitare hoc per certas constituciones pie statuens futuris temporibus inuiolabiliter obseruari eorumque redditus et prouentus, qui prius minus suffecerant, loco distribucionum cotidianarum pensata in hoc ecclesie sue vtilitate non modica sagaciter adaugebat. Verum, pater sanctissime et domini metuendissimi, si cuncta istius beati viri narrari debeant virtutum insignia, quibus tam in vita quam post mortem emicuit et emicat de presenti credimus diem prius quam paginam posse deficere, eciam si Josue virtus diem huiusmodi in longius prorogaret, sed hec pauca de presenti vestre sufficiant sanctitati, et, ut rebus finem imponamus, hic reuerendissimus episcopus, dominus suauissimus et pater noster prelibatus beate memorie deo et hominibus dilectus omnique virtutum carismate refertus anno felicissime vite sue sexagesimo quinto, anno vero domini millesimo CCXC primo optimo fine, videlicet omnibus sacramentis ecclesie catholice perceptis ac decurrentibus lacrimis in maxillas eius pre dulcedine amoris dei, conscientia securissima, spiritu et animo integris ac in aspectu quadam leticia wltus sui, ut alias frequenter solitus erat, infusus, Lyncopie apud ecclesiam suam in domino feliciter obdormiuit. Et quia de torrente voluptatis diuine in via sicienter potasse optime comprobatur, propterea exaltatus

iam velud lignum, quod secus decursus aquarum viuencium plantatum fuerat, fructus dat virtutum in miraculorum muliplicacione signorumque ac prodigiorum choruscacione vltra quindecim annos continuatorum, quorum aliqua in quaterno seu libello cum meritis vite eius nostris sigillis fideliter signato lacius inserta vestre sanctitati in presenciarum dirigimus quibusque clarissime emicat et effulget adeo, quod non possumus nec audemus diuine animaduersionis formidine trepidantes ipsius de cetero abscondere sanctitatem, tanto presertim quia plerique nostrum, qui sub gremio sanctitatis eius educati sumus, conuersacionem eius sanctam ac puram vidimus et nouimus teste deo et conscienciis nostris.

Ceterum, beatissime pater, quasi ex officio nostro premissis adicimus per presentes, quod idem fons sapiencie, verbum dei in excelsis dei et virginis filius Ihesus Christus, nouum etiam quendam fluminis impetum dei ciuitatem letificantem profuderat in terra nostra venerabilissimam quandam dominam, dominam videlicet Ingridem de Scheningia quondam sanctimonialem genere quidem nobilem sed moribus nobiliorem ex gothorum prosapia oriundam memoriaque celebrem et insignem. Hec ab illo, qui celis excelsior est, tam in vita quam post mortem in omni verbo glorie nedum per ciuitatem Scheningensem sui incolatus et terram Osgocie ac totam dyocesim nostram predictam verum etiam per totum regnum Suecie ac alias exteras regiones choruscantibus signis et prodigiis incessanter claret et iam annis plurimis continuatis tam excelsa et deo dilecta habita, inuenta et reputata est, quod nulli penitus dubium sit apud nos, quin digna sit in memoriam et laudem verti hominum et tamquam lucerna candelabro ecclesie luculencius superponi. Fumus enim aromatum eius indicat, quid in ea celitus agitur et est actum, siquidem ab infancia sua per omnem statum vite sue domino deo toto corde dinoscitur seruiuisse sobrie, pie et iuste viuendo in hoc seculo in jeiuniis,

vigiliis, oracionibus et abstinenciis multis ac elemosinis et ceteris pietatum operibus se in justificacionibus domini jugiter exercens et maxime postquam ad viduitatis aream terendam a deo transmissa est. Mortuo namque marito postquam jure hereditario multa bona tam mobilia quam immobilia ad eam essent deuoluta, Christum fecit heredem vniuersorum seipsam superimpendens et confestim mundo renuncians cepit ardencius solito celestia meditari et in lege domini tamquam a voluptatis vinculis absoluta attencius ambulare. Orauit enim ad dominum cum clamore valido et lacrimis et exaudita est pro sua reuerencia. Hinc est, quod locus, in quo monasterium et ecclesiam instauraret, sibi diuinitus est ostensus. Deinde repetitis vicibus Romam expetiit pro eiusdem monasterij confirmacione, quam tandem a Martino papa quarto ad votum obtinuit non sine magnis laboribus et expensis. Sed et Iherusalem et alia sanctorum loca veluti regina Saba venit videre sapientiam veri Salomonis Iesu Christi et semitas vestigiorum eius considerare. Demum vero ad propria rediens cum sororibus, quas domino acquisierat, ad seruiendum domino in monasterio suo predicto, quod de nouo construxerat, perpetuo se reclusit, vbi tandem cum cursum suum multis plenum meritis et virtutibus in domino consumasset, celo spiritum terreque carnis materiam feliciter commendauit sub anno a natiuitate domini millesimo cclxxxij. At vbi gloriosa corpora dictorum venerabilis patris domini Nicholai lyncopensis et domine Ingridis scheningensis honorifice sunt reposita, de diuersis regnis nacionibus et linguis non modica Christi fidelium confluit multitudo laudantes et magnificantes deum in prodigiis et miraculis, que per eos operari dignatur clemencia saluatoris. Nec mirum cum aperte conspicimus vineam dei electam talibus et tam salutiferis consurgere incrementis, talibus defensari patronis tantisque et talibus illustrari miraculis, adeo ut plurime harum regionum borealium naciones, que mortis tenebris

et noctis caligine hactenus fuerant infeliciter irretite, nunc eorum meritis claritatis lumine succense viam iusticie et veritatis tramitem gradiuntur totusque cetus fidelium hinc laudum carmina deo non immerito intonat alta voce.

Cum igitur, beatissime pater, racioni congruit et conuenit equitati, ut quos dominus in celo magnificat mundus colat et veneracione congrua prosequatur, nos de ipsius venerabilis patris nostri et dicte domine gloriose vite sanctitate et miraculorum veritate tenentes firmam et fidem indubiam oculata experiencia roboratam sanctitati vestre tam humiliter quam deuote prouolutis genibus supplicamus, quatenus ad laudem et gloriam nominis Christi intuitu pietatis et ad augmentum deuocionis et exaltacionem fidei christiane dictos venerabilem patrem et dominum Nicholaum lyncopensem et gloriosam dominam Ingridem scheningensem canonizare et cathalogo sanctorum velitis ascribere eosque precipere pro sanctis et ut sanctos coli et festiuitates eorum veneracione congrua a cunctis fidelibus celebrari, vt eorum pia intercessione et hic a noxiis protegi et in futuro sempiterna gaudia consequi valeatis, et nichilominus iuxta formam iuris aliquibus de reuerendissimis dominis cardinalibus vestri sacri collegij pium et sanctum huiusmodi canonizacionis negocium diligenter inquirendum, examinandum et referendum etiam sine remissione ad partes, si fieri potest, et alias simpliciter et de plano et sine ulteriori strepitu et figura iudicij, sicut vestre placuerit sanctitati, committere dignemini de gracia speciali, vt in hoc parcatur parcium laboribus et expensis, attento pater beatissime, quod attestaciones miraculorum et similiter de vite meritis dictorum canonizandorum, de quibus eidem vestre sanctitati supra fecimus mencionem, auctoritate ordinaria recepte et facte sunt exacte, diligenter, fideliter et prudenter deponencium semper medio juramento, prout in dicto libello desuper confecto lacius continetur, de quo expresse coram eadem sanctitate vestra protestamur ac

profitemur et hoc in verbo dicimus veritatis. Altissimus in sua clemencia beatissimam paternitatem vestram in vtriusque hominis sospitate longeue custodiat et ecclesie sue sancte conseruet ac dirigat feliciter in agendis. Datum Lyncopie sub anno a natiuitate domini millesimo quadringentesimo quartodecimo, indictione vij, die sextadecima mensis Marcij sub sigillis nostris, que in pendenti presentibus apponi fecimus in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum.

Rättelser.

Sid.	28	*står*	obliuiscatu riusticiam	*läs*	obliuiscatur iusticiam.
»	65	»	Skaningia	»	Skeningia.
»	87	»	Sandiuik	»	Sandwik.
»	92	»	Tidhekini	»	Lidhekini.
»	96	»	Jyrgillo	»	Tyrgillo.

Af Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad finnas i bokhandeln häftade exemplar af årgången 1872. Utom underrättelser från Akademiens sammankomster samt notiser om hvarjehanda arkeologiska nyheter och en fortgående litteratur-öfversigt meddelas i denna årgång 44 större och mindre uppsatser, bland hvilka 6 behandla stenåldern, 1 bronsåldern, 11 jernåldern, 12 medeltiden och 2 nyare tid. Af de 85 figurerna komma på stenåldern 35, på bronsåldern 5, på jernåldern 33, på medeltiden 10, på nyare tid 2. Uppmärksamhet har äfven blifvit fästad vid mythologiska och numismatiska frågor.

I den nya årgången förekomma, bland annat, tvenne serier af uppsatser, behandlande *våra fasta fornlemningar* och *vapendrägten under medeltiden.* De 11 hittills utkomna numren för innevarande år innehålla 54 träsnitt.

INNEHÅLL.

Femte delens andra häfte, som för närvarande tryckes, kommer att innehålla slutet af professor Bugges afhandling (med tre pl.) samt tvenne uppsatser af dr Hans Hildebrand **Om Kassiteriderna och tennet i forntiden** samt **Hvar låg Birka?**

☞ Se omslagets andra och tredje sidor.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1873.

1882.

ANTIQVARISK TIDSKRIFT

FÖR

SVERIGE.

UTGIFVEN AF KONGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIQVITETS AKADEMIEN

GENOM

BROR EMIL HILDEBRAND.

FEMTE DELEN.

ANDRA HÄFTET.

Pris: 1 krona.

Af **Kongl. Vitterhets Akademien** (1753—1786) och **Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien** eller på Akademiens förlag äro följande arbeten utgifna:

Kongl. Svenska Vitterhets Akademiens Handlingar. 5 band. 1755—1788.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Handlingar. 20 band. 1789—1852.

——, Ny följd. Del. 1 (1857): 4 kr 50 öre; del. 2 (1861): 4 kr; del. 3 (1863): 4 kr 50 öre; del. 4 (1864): 4 kr; del. 5 (1867): 4 kr; del. 6 (1869): 4 kr; del 7 (1876): 4 kr.

Antiqvarisk Tidskrift för Sverige. Del. 1 (1863): 2 kr; del. 2 (1869): 3 kr; del. 3, h. 1—4 (1870—73): 4 kr; del. 4, h. 1, 2 (1872—73): 2 kr; del. 5, h. 1, 2 (1873—1878): 2 kr.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad. Första bandet: årgångarne 1872, 1873, 1874, Andra bandet: årgångarne 1875, 1876, 1877. Pris för årgång: 2 kr.

Hildebrand, Bror Emil, Anteckningar ur Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Dagbok samt om de under Akademiens inseende stälda Kongl. samlingarne för år 1843. Pris: 37 öre.

——, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord. 1846. Pris: 7 kr 50 öre.

Tornberg, C. J., Numi cufici regii numophylacii Holmiensis, quos omnes in terra Sueciæ repertos digessit et interpretatus est C. J. T. 1848. Pris: 7 kr 50 öre.

Hildebrand, Bror Emil, Minnespenningar öfver enskilda svenska män och qvinnor. 1860. Pris: 7 kr 50 öre.

——, Svenska Sigiller från medeltiden. I. 1, 2. 1862—1867. Pris: 19 kr 50 öre.

——, Sveriges och Svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer. 2 delar (1874, 1875). Pris: 16 kr.

Montelius, Oscar, Statens Historiska Museum. Kort beskrifning till vägledning för de besökande. 3 uppl. 1877. Pris: 75 öre.

Hildebrand, Bror Emil, och Hildebrand, Hans, Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum. Första häftet. (Serien IV. pl. 1—10). 1873. Pris: 6 kr.

INNEHÅLL.

Texten af detta häfte var färdigtryckt år 1874, men utgifvandet har blifvit fördröjdt genom svårigheten att få goda afbildningar af Rökstenen.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens **Antiqvariska Tidskrift för Sverige** utgifves i häften af omkring 6 ark med nödiga illustrationer. Fyra häften utgöra ett band. Pris för hvart band: 4 kr.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens **Månadsblad** utkommer under år 1878 efter samma plan som hittills blifvit följd. Priset är 3 kr., deri inberäknad afgiften till postverket. Prenumeration mottages i bokhandeln och på postkontoren, men i följd af de nya föreskrifterna om försändning af periodiska skrifter icke hos Akademien.

I bokhandeln finnes för 6 kr.:

Hildebrand, Bror Emil, och Hildebrand, Hans, **Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum.** Första häftet, innehållande 10 pl. och tillhörande text. Här beskrifves och afbildas jämte annat det icke minst genom sin ornamentik vigtiga Ulltuna-fyndet.

 Se omslagets andra sida.

Stockholm, Ivar Hæggströms Boktryckeri, 1878.

ANTIQVARISK TIDSKRIFT

FÖR

SVERIGE.

UTGIFVEN AF KONGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIQVITETS AKADEMIEN

GENOM

BROR EMIL HILDEBRAND.

FEMTE DELEN.

TREDJE HÄFTET.

Pris: 1 krona.

Af **Kongl. Vitterhets Akademien** (1753—1786) och **Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien** eller på Akademiens förlag äro följande arbeten utgifna:

Kongl. Svenska Vitterhets Akademiens Handlingar. 5 band. 1755—1788.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Handlingar. 20 band. 1789—1852.

——, Ny följd. Del. 1 (1857): 4 kr 50 öre; del. 2 (1861): 4 kr; del. 3 (1863): 4 kr 50 öre; del. 4 (1864): 4 kr; del. 5 (1867): 4 kr; del. 6 (1869): 4 kr; del 7 (1876): 4 kr.

Antiqvarisk Tidskrift för Sverige. Del. 1 (1863): 2 kr; del. 2 (1869): 3 kr; del. 3, h. 1—4 (1870—73): 4 kr; del. 4, h. 1, 2 (1872—73): 2 kr; del. 5, h. 1—3 (1873—1878): 3 kr.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad. Första bandet: årgångarne 1872, 1873, 1874, Andra bandet: årgångarne 1875, 1876, 1877. Pris för årgång: 2 kr. — Årgången 1878: 3 kr.

Hildebrand, Bror Emil, Anteckningar ur Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Dagbok samt om de under Akademiens inseende stälda Kongl. samlingarne för år 1843. Pris: 37 öre.

——, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord. 1846. Pris: 7 kr 50 öre.

Tornberg, C. J., Numi cufici regii numophylacii Holmiensis, quos omnes in terra Sueciæ repertos digessit et interpretatus est C. J. T. 1848. Pris: 7 kr 50 öre.

Hildebrand, Bror Emil, Minnespenningar öfver enskilda svenska män och qvinnor. 1860. Pris: 7 kr 50 öre.

——, Svenska Sigiller från medeltiden. I. 1, 2. 1862—1867. Pris: 19 kr 50 öre.

——, Sveriges och Svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer. 2 delar (1874, 1875). Pris: 16 kr.

Montelius, Oscar, Statens Historiska Museum. Kort beskrifning till vägledning för de besökande. 3 uppl. 1877. Pris: 75 öre.

Hildebrand, Bror Emil, och Hildebrand, Hans, Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum. Första häftet. (Serien IV. pl. 1—10). 1873. Pris: 6 kr.

ANTIQVARISK TIDSKRIFT

FÖR

SVERIGE

UTGIFVEN AF KONGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIQVITETS AKADEMIEN

GENOM

HANS HILDEBRAND.

FEMTE DELEN.

FJERDE HÄFTET.

Distribueras af hrr Wahlström & Widstrand.
STOCKHOLM.

Pris: 2 kronor.

Af **Kongl. Vitterhets Akademien** (1753—1786) och **Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien** eller på Akademiens förlag äro följande arbeten utgifna:

Kongl. Svenska Vitterhets Akademiens Handlingar. 5 band. 1755—1788.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Handlingar. 20 band. 1789—1852.

—— Ny följd. Del. 1 4 kr. 50 öre; del. 2 4 kr.; del. 3 4 kr. 50 öre; del. 4 4 kr.; del. 5 4 kr.; del. 6 4 kr.; del. 7 4 kr.; del. 8, 1 3 kr.; del. 9 7 kr. 50 öre; del. 10 6 kr.; del. 11 6 kr.; del. 12 6 kr.

Antiqvarisk Tidskrift för Sverige. Del. 1 2 kr.; del. 2 3 kr.; del. 3 h. 1—4 4 kr.; del. 4 h. 1—4 4 kr.; del. 5 h. 1—4 5 kr.; del. 6 h. 1—4 4 kr.; del. 7 h. 1—4 4 kr.; del. 8 h. 1—4 4 kr.; del. 9 h. 1—3 3 kr.; del. 10 h. 1—6 6 kr.; del. 11 h. 1—5 4 kr. 75 öre; del. 12 h. 1—4 4 kr. 50 öre; del. 13 h. 1 1 kr.; del. 14 nr 2—3 4 kr. 50 öre; del. 15 nr 2 1 1 kr. 50 öre.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad. Första bandet: årgångarne 1872—1874. Andra bandet: årgångarne 1875—1877. Tredje bandet: årgångarne 1878—1880. Fjerde bandet: årgångarne 1881—1883. Femte bandet: årgångarne 1884—1886. Sjette bandet: årgångarne 1887—1889. Årgångarne 1890 och 1891. Pris för årgångarne 1872—1877: 2 kr.; för följande årgångar 3 kr.

Hildebrand, Bror Emil, Anteckningar ur Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Dagbok samt om de under Akademiens inseende stälda Kongl. samlingarne för år 1843. Pris: 37 öre.

——, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord. 1846. Pris: 7 kr. 50 öre.

——, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord. Ny tillökt upplaga med 14 pl. 1881. Pris (i Sverige, Norge, Danmark och Finland): 10 kr.

Tornberg, C. J., Numi cufici regii numophylacii Holmiensis, quos omnes in terra Sueciæ repertos digessit et interpretatus est C. J. T. 1848. Pris: 7 kr. 50 öre.

Hildebrand, Bror Emil, Minnespenningar öfver enskilda svenska män och qvinnor. 1860. Pris 7 kr. 50 öre.

——, Svenska Sigiller från medeltiden. I. 1, 2. 1862—1867. Pris: 19 kr. 50 öre.

——, Sveriges och Svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer. 2 delar (1874, 1875). Pris: 16 kr.

Montelius, Oscar, Statens Historiska Museum. Kort beskrifning till vägledning för de besökande. 5 uppl. 1886. Pris: 75 öre (vid ingången till museet: 50 öre).

——, The national historical museum, Stockholm. A guide to the collection issued by the royal Academy of literature, history and antiquities. Translated from the 5th swedish edition by Charles H. Derby. Pris: 3 kr. (vid ingången till museet 2 kr.).

Hildebrand, Bror Emil, och Hildebrand, Hans, Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum. Första häftet. (Serien IV, pl. 1—10). 1873. Pris: 6 kr. Andra häftet. (Serien VI, pl. 1—10). 1878. Pris: 6 kr. Tredje häftet. (Serien V, pl. 1—5). 1883. Pris: 5 kr.

Med anslag ur **den Bergerska donationsfonden** har Akademien utgifvit:

Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling. Förra afdelningen, band 1 (1888): 9 kr. — Senare afdelningen, band 1 (1888): 11 kr.; band 2 (1889): 9 kr.; band 3 (1890): 8 kronor; band 4 (1891): 9 kronor; band 5 (1893): 8 kronor band 6 (1893): 11 kronor 50 öre.

INNEHÅLL.

Under arbete äro för närvarande:

Akademiens handlingar del. 28 och 33.

Antiqvarisk tidskrift del. IX: 1 (Hans Hildebrand, *Svenska medeltidens brakteater*.)
—— del. XI (den franska resumén.)
—— del. XIII: 1 (Montelius, *Orienten och Europa*, forts.)
—— del. XIV: 1 (Hans Hildebrand, *De daterade medeltidskyrkorna på Gotland*.)
—— del. XV: 1 (Wrangel, *Tegelarkitekturen i Norra Europa och Uppsala domkyrka*.
—— del. XV: 2 (Hans Hildebrand, *Skara domkyrka*, forts.)
—— del. XVI: 1 (Carl Silfverstolpe, *Vadstena klosters uppbörds- och utgiftsbok för 1539—1570*).

Månadsbladet för 1892 och 1893.

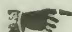
Svenska sigiller från medeltiden del. 2 h. 1.

Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum h. 4.

Medeltidsföremål från Gotland i Statens Historiska Museum (utgifvas med anslag af Bergerska donationsfonden.)

Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling (utgifvas med anslag af Bergerska donationsfonden.)

Sveriges runskrifter afd. 1: Ölands runstenar; afd. 2: Östergötlands runstenar (utgifvas med anslag af Bergerska donationsfonden).

Se omslagets andra och tredje sidor.

Stockholm, Ivar Hæggströms Boktryckeri, 1895.

